

HEYDƏR ƏLİYEV

MÜSTƏQİLLİYİMİZ
ƏBƏDİDİR

o n b i r i n c i k i t a b

iyul, 1997 - avqust, 1997

AZƏRNƏŞR
BAKI-2003

Buraxılışına məsul

RAMİZ MEHDİYEV

ƏLİYEV HEYDƏR

Ə 56 Müstəqilliyimiz əbədidir. B., Azərənəşr, 2003, 452 səh.

Kitabda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əlirza oğlu Əliyevin ABŞ prezidenti Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-a ilk rəsmi səfərinin materialları dərc olunur. Burada Bill Klinton ilə, digər yüksək vəzifəli şəxslərlə görüş və aparılmış danışıqlardan, imzalanmış önəmli dövlətlərarası sazişlərdən, ABŞ Konqresində konqresmen və senatorların böyük bir qrupu ilə, o cümlədən ayrı-ayrılıqda keçirilmiş görüşlərdə Azərbaycanın milli mənafelərini əks etdirən dərin məzmunlu söhbətlərdən, bir çox şirkətlərin rəhbərləri ilə çoxsaylı görüşlərdən, ABŞ Konqresinin 1992-ci ilin oktyabrında «Azadlığı müdafiə aktı»na əlavə etdiyi Azərbaycana qarşı ədalətsiz 907-ci düzəlişin ləğv olunmasının zəruriliyindən, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü nəticəsində yaranmış Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılmasında Azərbaycan dövlətinin tutduğu qəti mövqedən, məsələnin sülh yolu ilə nizama salınmasında beynəlxalq təşkilatların rol və məsuliyyətinin artmasından, ABŞ-da yaşayan soydaşlarımızla görüş və söhbətlərdən və s. ətraflı bəhs edilir.

Kitaba daxil edilmiş materiallar Azərbaycan Rrezidentinin ABŞ-a rəsmi səfərinin parlaq nəticələrinin iki ölkə arasında münasibətlərdə həqiqətən yeni mərhələ açdığı barədə aydın təsəvvür oyadır.

BBK - 32

Ə 0801000000
M - 651(07) - 2003

© Azərənəşr, 2003

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞATLARINA İLK RƏSMİ SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİ NÜMAYƏNDƏLƏRİ ÜÇÜN MÜSAHİBƏ <i>27 iyul 1997-ci il</i>	10
“İNSTİTYUŞNAL İNVESTOR” JURNALININ REDAKTORU STİVEN KUİNQƏ VƏ JURNALIN SƏRMAYƏÇİSİ SİSEL MORENƏ MÜSAHİBƏ <i>27 iyul 1997-ci il</i>	11
NATO-nun BAŞ KATİBİ XAVYER SOLANA İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>27 iyul 1997-ci il</i>	15
“UOLL STRİT CORNAL” QƏZETİNİN MÜXBİRLƏRİNƏ MÜSAHİBƏ <i>28 iyul 1997-ci il</i>	16
ABŞ-ın BMT-dəki DAİMİ NÜMAYƏNDƏSİ UİLYAM RİÇARDSON İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>28 iyul 1997-ci il</i>	20
BMT-nin BAŞ KATİBİ KOFİ ANNAN İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>28 iyul 1997-ci il</i>	21
“NYU-YORK TAYMS” QƏZETİ REDAKSIYA HEYƏTİNİN ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>28 iyul 1997-ci il</i>	23
BMT-də AKKREDİTƏ OLUNMUŞ XARİCİ JURNALİSTLƏR ÜÇÜN MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT <i>28 iyul 1997-ci il</i>	25
BMT TƏHLÜKƏSİZLİK ŞURASININ ÜZVÜ OLAN DÖVLƏTLƏRİN DAİMİ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ <i>28 iyul 1997-ci il</i>	28
ABŞ-ın TANINMIŞ SİYASİ XADİMİ HENRİ KİSSİNCER İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>28 iyul 1997-ci il</i>	33
ABŞ-dakı YƏHUDİ TƏŞKİLATLARI PREZİDENTLƏRİNİN KONFRANSI TƏŞKİLATI RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ <i>28 iyul 1997-ci il</i>	34
ABŞ-dakı YƏHUDİ TƏŞKİLATLARI PREZİDENTLƏRİNİN KONFRANSI TƏŞKİLATI ADINDAN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ RƏSMİ QƏBULDA ÇIXIŞ <i>28 iyul 1997-ci il</i>	36
TÜRKİYƏNİN DAXİLİ İŞLƏR NAZİRİ MURAD BAŞƏSGİOĞLU İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>28 iyul 1997-ci il</i>	39
“Bi-Pi AMERİKA” NEFT ŞİRKƏTİNİN RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>28 iyul 1997-ci il</i>	40

AZƏRBAYCAN-AMERİKA TİCARƏT PALATASININ VƏ BEYNƏLXALQ ANLAŞMATƏŞKİLATI İŞGÜZAR ŞURASININ ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ	
<i>29 iyul 1997-ci il</i>	41
BMT-də AKKREDITƏ OLUNMUŞ DÜNYA DÖVLƏTLƏRİNİN DAİMİ NÜMAYƏNDƏLƏRİ - SƏFİRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ	
<i>29 iyul 1997-ci il</i>	44
BEYNƏLXALQ HUMANİTAR TƏŞKİLATLARIN RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>29 iyul 1997-ci il</i>	49
NYU-YORKDAN VAŞİNQTONA GEDƏRKƏN TƏYYARƏDƏ “FİLADELFİYA İNKUAYRER” VƏ “CORNEL OF KOMMERS” QƏZETLƏRİNİN ƏMƏKDAŞLARI İLƏ MÜSAHİBƏ	
<i>29 iyul 1997-ci il</i>	50
ABŞ-da YAŞAYAN AZƏRBAYCAN İCMASININ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>29 iyul 1997-ci il</i>	53
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ABŞ-dakı SƏFİRLİYİ ADINDAN TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ QƏBULDA ÇIXIŞ	
<i>29 iyul 1997-ci il</i>	55
ABŞ-in TANINMIŞ POLİTOLOQLARI, SİYASİ XADİMLƏRİ VƏ MƏTBUAT NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ	
<i>30 iyul 1997-ci il</i>	57
ABŞ-in “HALLİBORTN” KÖRPORASİYASININ PREZİDENTİ RİÇARD ÇEYİNİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>30 iyul 1997-ci il</i>	63
CORCTAUN UNİVERSİTETİNİN PROFESSOR-MÜƏLLİM HEYƏTİ, TƏLƏBƏLƏR, AMERİKA İCTİMAİYYƏTİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ, GÖRKƏMLİ SİYASİ VƏ DÖVLƏT XADİMLƏRİ, DİPLOMATLARI İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ	
<i>30 iyul 1997-ci il</i>	64
ABŞ KONQRESİ NÜMAYƏNDƏLƏR PALATASININ SPİKERİ NYUT QİNQRİÇ VƏ PALATADA RESPUBLİKAÇILAR PARTİYASININ TƏŞKİLATÇI RƏHBƏRLƏRİ – KONQRESMENLƏR CON BONƏR, TOM DENAY, KRİS KÖKS, CON LİNDER İLƏ GÖRÜŞ ZAMANI SÖHBƏTDƏN	
<i>30 iyul 1997-ci il</i>	72
ABŞ KONQRESİ XARİCİ ƏLAQƏLƏR KOMİTƏSİNİN SƏDRİ BENCAMİN GİLMAN VƏ KOMİTƏNİN ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞ ZAMANI SÖHBƏTDƏN	
<i>30 iyul 1997-ci il</i>	74
ABŞ KONQRESİ NÜMAYƏNDƏLƏR PALATASININ MALİYYƏLƏŞDİRMƏ KOMİTƏSİNİN SƏDRİ ROBERT LİVİNQSTON İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>30 iyul 1997-ci il</i>	76
ABŞ KONQRESİ NÜMAYƏNDƏLƏR PALATASININ YARDIMÇI	

KOMİTƏSİNİN SƏDRİ SONNİ KALLAHAN VƏ KONQRESMENLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>30 iyul 1997-ci il</i>	77
SENATOR ROBERT BÖRD İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>30 iyul 1997-ci il</i>	78
SENATOR SEM BRAUNBƏK İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>30 iyul 1997-ci il</i>	79
ABŞ SENATININ XARİCİ ƏLAQƏLƏR KOMİTƏSİNİN ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>30 iyul 1997-ci il</i>	80
ABŞ KONQRESMENİ PİTER KİNQ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>30 iyul 1997-ci il</i>	81
ABŞ KONQRESİNDƏ GÖRÜŞLƏR BAŞA ÇATDIQDAN SONRA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVABLAR <i>30 iyul 1997-ci il</i>	82
AMERİKA–AZƏRBAYCAN TİCARƏT PALATASININ AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA ÇIXIŞ <i>30 iyul 1997-ci il</i>	83
ARLİNGTON FƏXRİ XİYABANINDA NAMƏLUM ƏSGƏRİN QƏBRİNİ ZİYARƏT ETDİKDƏN VƏ QƏBİRİSTANDAKI MUZEYƏ XATİRƏ HƏDİYYƏSİ – AZƏRBAYCAN XƏNCƏRİ TƏQDİM ETDİKDƏN SONRA DEYİLMİŞ ÜRƏK SÖZLƏRİ <i>31 iyul 1997-ci il</i>	86
ABŞ-in MÜDAFİƏ NAZİRİ UİLYAM KOHEN İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>31 iyul 1997-ci il</i>	87
ABŞ DÖVLƏT KATİBİNİN BİRİNCİ MÜAVİNİ, ATƏT-in MİNSK KONFRANSININ HƏMSƏDRİ STROUB TALBOTT VƏ MİNSK QRUPUNUN HƏMSƏDRİ PİNN PASKO İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>31 iyul 1997-ci il</i>	88
ABŞ “EKSİMBANK”ınm PREZİDENTİ CEYMS HARMANLA GÖRÜŞDƏN SONRA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI VƏ AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI HÖKUMƏTLƏRİ ARASINDA SƏRMAYƏ QOYULUŞUNUN QARŞILIQLI QORUNMASI VƏ TƏŞVİQİ HAQQINDA MÜQAVİLƏNİN İMZALANMASI MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ <i>31 iyul 1997-ci il</i>	89
ABŞ-in MALİYYƏ NAZİRİ ROBERT RUBİN İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>31 iyul 1997-c il</i>	90
ABŞ-in ENERGETİKA NAZİRİ FEDERİKO PENYA İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>31 iyul 1997-ci il</i>	91
ABŞ-in TİCARƏT NAZİRLİYİNDƏ AMERİKA İŞGÜZAR DAİRƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ <i>31 iyul 1997-ci il</i>	92

DÜNYA BANKININ PREZİDENTİ CEYMS VULFİNSON İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>31 iyul 1997-ci il</i>	97
ABŞ-İN TİCARƏT NAZİRİ UİLYAM DEYLİ VƏ ENERGETİKA NAZİRİ FEDERİKO PENYANIN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL ETDİKLƏRİ RƏSMİ QƏBULDA ÇIXIŞ <i>31 iyul 1997-ci il</i>	98
AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI VƏ AZƏRBAYCAN PREZİDENTLƏRİNİN TƏKBƏTƏK GÖRÜŞÜNDƏ SÖHBƏTDƏN <i>1 avqust 1997-ci il</i>	102
YÜKSƏK SƏVİYYƏLİ ABŞ VƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI NÜMAYƏNDƏ HEYƏTLƏRİNİN DANIŞIQLARINDA ÇIXIŞDAN <i>1 avqust 1997-ci il</i>	103
AMERİKA-AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ HAQQINDA BİRGƏ BƏYANATIN VƏ SƏRMAYƏ QOYULUŞUNUN QARŞILIQLI QORUNMASI VƏ TƏŞVİQ EDİLMƏSİ HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI HÖKUMƏTİ VƏ ABŞ HÖKUMƏTİ ARASINDA MÜQAVİLƏNİN İMZALANMASI MƏRASİMİNDƏ BƏYANAT <i>1 avqust 1997-ci il</i>	106
ENERGETİKA SAHƏSİNDƏ AMERİKA-AZƏRBAYCAN DÖVLƏTLƏRARASI DİALOQUNUN YARADILMASINA DAİR SAZİŞİN VƏ ABŞ-İN NEFT ŞİRKƏTLƏRİ İLƏ ARDNŞ ARASINDA DÖRD MÜQAVİLƏNİN İMZALANMASI MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ <i>1 avqust 1997-ci il</i>	108
ABŞ PREZİDENTİ BİLL KLİNTONUN ADINDAN AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ ZİYAFƏTDƏN SONRA KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİNƏ BƏYANAT <i>1 avqust 1997-ci il</i>	109
ABŞ-İN DÖVLƏT KATİBİ MADLEN OLBRAYT İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>1 avqust 1997-ci il</i>	111
VAŞİNQTONDA GÖRÜŞLƏR BAŞA ÇATDIQDAN SONRA HYÜSTONA YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL “BLEUER HAUS” İQAMƏTGAHININ ƏMƏKDAŞLARI İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞDAN <i>1 avqust 1997-ci il</i>	112
HYÜSTONUN MERİ ROBERT LANYER İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>1 avqust 1997-ci il</i>	113
AMERİKANIN “HYÜSTON XRONİKAL” QƏZETİNƏ MÜSAHİBƏ <i>2 avqust 1997-ci il</i>	115
AMERİKANIN “OYL ƏND QAZ” (“NEFT VƏ QAZ”) XƏBƏRLƏR REDAKSİYASINA MÜSAHİBƏ <i>2 avqust 1997-ci il</i>	118
PROFESSOR ELİZABET ŞERVUD İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>2 avqust 1997-ci il</i>	122

ABŞ-ın “FRONTERA RESURSEZ” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ UİLYAM UAYT İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>2 avqust 1997-ci il</i>	123
“ŞEVRON” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ RİÇARD MATSKE İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>2 avqust 1997-ci il</i>	124
ABŞ-ın “CON VİNQ ƏND ÇARLİ UİLSON” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>2 avqust 1997-ci il</i>	125
“PENNZOYL” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ CEYMS PEYT İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>2 avqust 1997-ci il</i>	126
“YUNOKAL” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ CON AYML İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>2 avqust 1997-ci il</i>	127
“KONOKO” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ ARQU DUNXAM İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>2 avqust 1997-ci il</i>	128
AMERİKA-AZƏRBAYCAN TİCARƏT PALATASI VƏ “HYÜSTON ƏMƏKDAŞLIQ CƏMİYYƏTİ” ADINDAN AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ QƏBULDA ÇIXIŞ <i>2 avqust 1997-ci il</i>	129
HYÜSTON–BAKİ ASSOSİASIYASININ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ <i>3 avqust 1997-ci il</i>	134
“EKSSON” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ TERRİ KUNS İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>3 avqust 1997-ci il</i>	136
“TEKSAKO” ŞİRKƏTİNİN VİTSE-PREZİDENTİ ROBERT BLAK İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>3 avqust 1997-ci il</i>	138
“ARKO” NEFT ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ MAYK BOBLİN İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>3 avqust 1997-ci il</i>	139
“ŞELL” ŞİRKƏTİNİN İCRAÇI DİREKTORU FİLİPP VATS İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>3 avqust 1997-ci il</i>	140
“MOBİL” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ BİLL SKOLİNS İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>3 avqust 1997-ci il</i>	141
HYÜSTONDA QAN MƏRKƏZİNDƏKİ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>3 avqust 1997-ci il</i>	142
HYÜSTONDAKİ TİBB MƏRKƏZİNDƏ DÜNYA ŞÖHRƏTLİ ÜRƏK	

CƏRRAHI PROFESSOR MİŞEL DEBEYKİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ <i>3 avqust 1997-ci il</i>	143
TEXAS UŞAQ XƏSTƏXANASINDAKI GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>3 avqust 1997-ci il</i>	145
AMERİKANIN GÖRKƏMLİ İCTİMAİ-SİYASİ XADİMİ QREQ LAFLİN İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>3 avqust 1997-ci il</i>	146
İLLİNOYS ŞTATININ ƏN VARLI VƏ ELİTAR AİLƏLƏRİNDƏN BİRİ OLAN PRİTSKERLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>3 avqust 1997-ci il</i>	147
“ÇİKAQO TRİBUN” QƏZETİNİN REDAKSIYA HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ <i>4 avqust 1997-ci il</i>	148
“FMS” ŞİRKƏTİNİN VİTSE-PREZİDENTİ MAK KLANQ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>4 avqust 1997-ci il</i>	152
“KATERPİLLAR” VƏ “MOTOROLA” ŞİRKƏTLƏRİNİN RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>4 avqust 1997-ci il</i>	153
“AMOKO” KÖRPORASIYASININ DİREKTORLAR ŞURASININ SƏDRİ LOURENS FULLER İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>4 avqust 1997-ci il</i>	154
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ AMERİKA–AVROPA–ASIYA TİCARƏT PALATASI VƏ “MİD-AMERİKA KOMİTƏSİ” ADINDAN RƏSMİ QƏBULDA NİTQ <i>4 avqust 1997-ci il</i>	155
AMERİKADAKI AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏT CƏMİYYƏTİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ <i>4 avqust 1997-ci il</i>	162
“MOTOROLA” BEYNƏLXALQ ŞƏBƏKƏLƏR SİSTEMİNİN RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>4 avqust 1997-ci il</i>	168
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ “MOTOROLA” ŞİRKƏTİNİN TƏŞKİL ETDİYİ ZİYAFƏTDƏ ÇIXIŞ <i>4 avqust 1997-ci il</i>	169
AMERİKA–AVRASİYA SƏNAYE-TİCARƏT PALATASININ SƏDRİ YELENA TEPLİTSKAYA İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN <i>4 avqust 1997-ci il</i>	170
“KATERPİLLAR” ŞİRKƏTİNİN RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN VƏ ÇIXIŞ <i>5 avqust 1997-ci il</i>	171
ÇİKAQO ƏMTƏƏ-XAMMAL BİRJASINDA TOPLAŞANLAR QARŞISINDA ÇIXIŞ	

<i>5 avqust 1997-ci il</i>	174
AMERİKA MALİYYƏ VƏ BANK QURUMLARININ RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN	
<i>5 avqust 1997-ci il</i>	176
MİÇİQAN GÖLÜNDƏ GƏMİ İLƏ GƏZİNTİ ZAMANI “AMOKO” KÖRPORASIYASININ, İLLİNOYS ŞTATININ VƏ ÇİKAQO ŞƏHƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ	
<i>5 avqust 1997-ci il</i>	177
ABŞ-a RƏSMİ SƏFƏRİN YEKUNLARI HAQQINDA TƏYYARƏDƏ JURNALİSTLƏRƏ BƏYANAT	
<i>6 avqust 1997-ci il</i>	179
ABŞ-a RƏSMİ SƏFƏRDƏN VƏTƏNƏ QAYITDIQDAN SONRA BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB	
<i>8 avqust 1997-ci il</i>	186
AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ UİLYAM C. KLİNTON CƏNABLARINA	
<i>19 avqust 1997-ci il</i>	187
QEYDLƏR	188
ŞƏXSİ ADLAR GÖSTƏRİCİSİ	201
COĞRAFİ ADLAR GÖSTƏRİCİSİ	205

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARINA
İLK RƏSMİ SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN
ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA
KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİ
NÜMAYƏNDƏLƏRİ ÜÇÜN MÜSAHİBƏ**

27 iyul 1997-ci il

Şübhəsiz, bu, Amerika–Azərbaycan əlaqələrində çox əlamətdar hadisədir, bəlkə də, tarixi hadisədir. BMT Baş Məclisinin sessiyasında iştirakımla əlaqədar Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfərlərim olubdur. Amerika prezidenti ilə Nyu-Yorkda, başqa ölkələrdə görüşlərim olubdur. Ancaq indiki səfər müstəqil Azərbaycan Respublikası prezidentinin, dövlət başçısının ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonun dəvəti ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfəridir. Bu, yenə də deyirəm, şübhəsiz ki, əlamətdar, tarixi hadisədir və hesab edirəm ki, bizim əlaqələrimizdə yeni mərhələ olacaqdır.

Proqramda çox əhəmiyyətli görüşlər, danışıqlar var. Birinci növbədə prezident cənab Bill Klinton ilə, vitse-prezident cənab Qor, dövlət katibi xanım Olbrayt ilə, başqa dövlət rəhbərləri ilə görüşlər keçirəcəyəm. Bundan əlavə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatında yeni baş katib ilə, bütün ölkələri təmsil edən səfirlərlə, Təhlükəsizlik Şurasında görüşlərim olacaqdır. Şübhəsiz ki, Amerika ilə əməkdaşlığımızda neft şirkətləri çox böyük əhəmiyyət kəsb etdiyinə görə onların bir çoxu mənimlə görüşmək istəyir, məni dəvət edirlər. Nyu-York, Vaşinqton, Hyuston, Çikaqo şəhərlərində olacağam. Mətbuat mərkəzlərində mətbuat işçiləri ilə, institutlarda, tədqiqat mərkəzlərində [5-6] görüşlərim olacaqdır. Hər halda, çox əhəmiyyətli görüşlər, danışıqlar keçiriləcəkdir. Hesab edirəm ki, Amerika–Azərbaycan əlaqələrinə aid sənədlər olacaqdır. Bunların hamısı Azərbaycanın müstəqilliyinin daha da möhkəmlənməsi və əlaqələrimizin inkişaf etməsi üçündür. Bunların içərisində ən əsas məsələ Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsində Minsk qrupunun həmsədri kimi Amerika Birləşmiş Ştatlarının iştirakı barəsində olacaqdır. Bu məsələ bizim danışıqlarımızda mərkəzi yer tutur və tutacaqdır. Bilirsiniz ki, bu il bu sahədə müəyyən addımlar atılıbdır və biz orada da həmin məsələni ətraflı müzakirə edəcəyik.

Yəqin ki, mətbuatdan xəbəriniz var, - son zamanlar 907-ci maddənin aradan götürülməsi haqqında Amerika Birləşmiş Ştatlarının özündə, bizim xəbərimiz olmadan, çox güclü iş gedir. Bilirsiniz, dünən mətbuatda verilməmişdi - Konqresin beynəlxalq əlaqələr komitəsi sədrinin müavini 907-ci maddənin ləğv olunması haqqında qanun layihəsi veribdir. Bu da mənim səfərim ərəfəsində çox sevindirici haldır. Bu barədə də həm Konqresdə, həm də Amerika hökumətində danışıqlarımız olacaq və o maddənin aradan götürülməsi üçün mən orada bütün cəhdləri göstərəcəyəm.

S u a l: ABŞ-a ilk rəsmi səfəriniz zamanı aparılacaq Amerika–Azərbaycan danışıqlarında Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll oluna biləcəyi barədə ümidlərlə bağlı nə deyə bilərsiniz?

C a v a b: Həll oluna bilər, yoxsa yox, - buna hələ baxmaq lazımdır. Ancaq biz çalışacağıq ki, həll edilsin.

S u a l: Səfərdən nə gözlənilir?

C a v a b: Çox şey gözləyirəm. Birincisi, əlaqələrimizə dair ümumi normativ sənədlərin yaranması, əlaqələrimizin inkişaf etdirilməsi üçün yeni təkanlar və ümumiyyətlə, Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycan həqiqətlərinin daha da geniş təbliğ olunması, yayılması. Təəssüflər olsun ki, ötən illərdə ABŞ-da və dünyanın bir çox başqa ölkələrində Azərbaycan [6-7] haqqında doğru-düzgün, ədalətli, obyektiv məlumatlar olmayıbdır. Biz bu işləri görmüşük, vəziyyət, demək olar, dəyişib, ictimai fikir də dəyişibdir. Amerika Birləşmiş Ştatlarının mötəbər qəzetlərində ölkənin ayrı-ayrı çox böyük siyasətçilərinin Azərbaycan həqiqətləri haqqında verdikləri məlumatlar, məqalələr, fikirlər və Konqresin, prezidentin qarşısında irəli sürdükləri təkliflər göstərir ki, biz bu illər ərzində Azərbaycan həqiqətlərini ABŞ-da sübut edə bilmişik. Ancaq hələ çox iş görmək lazımdır və hesab edirəm ki, mənim bu səfərim zamanı bunlar görülməcəkdir.

S u a l: Məlumdur ki, Rusiyadan Ermənistana qanunsuz surətdə silah göndərilməsi məsələsinin təhqiqatı barədə Klinton hökuməti avqustun 1-də Senata məlumat təqdim etməlidir. Səfərin gedişində Sizin tərəfinizdən bu məsələ qaldırılacaqdır?

C a v a b: Senatın qərarı ilə əlaqədar bu məsələ barəsində nə edildiyini prezident Bill Klinton deməlidir. Təbii ki, mən bu məsələni qaldıracağam.

S u a l: Səfər başa çatdıqdan sonra Sizin Londona gedib danışıqlar aparacağımız barədə fikri dəqiqləşdirə bilərsinizmi?

C a v a b: Ola bilər, çünki Böyük Britaniyada yeni hökumət var. Mən baş nazirlə Madriddə görüşmüşəm, onlar arzu edirlər ki, imkan olsa, qısamüddətli görüş keçirilsin. Mən hələ bunu dəqiq deyə bilmərəm, amma ola bilər. Sağ olun. [7]

**“İNSTİTYUŞNAL İNVESTOR” JURNALININ
REDAKTORU STİVEN KUİNQƏ VƏ JURNALIN
SƏRMAYƏCİSİ SİSEL MORENƏ MÜSAHİBƏ**

Nyu-York

27 iyul 1997-ci il

J u r n a l i s t: Cənab prezident, çox sağ olun ki, vaxt tapıb bizi qəbul edirsiniz. Yəqin, səfərdə çox yorulmuşunuz, amma buna baxmayaraq bizi qəbul edirsiniz. Ona görə də biz çox şadıq və Sizinlə görüşmək bizim üçün çox böyük şərəfdir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ olun.

J u r n a l i s t: Cənab prezident, icazə versəniz, müsahibədən əvvəl bir qədər özüm haqqında danışardım. Mən qısa dövrdə - 10 gün müddətində Bakıda səfərdə olmuşam. Bakıya getməyimə səbəb isə Vaşinqtonda keçirilmiş, Azərbaycanda bank və maliyyə işlərinə həsr olunmuş konfransda iştirak etməyim idi. Bu konfransda mən Azərbaycan dövlətini təmsil edən nümayəndələrlə görüşdüm və respublikanızdakı iqtisadi vəziyyət haqqında məlumat aldım.

Oxucularımıza sizin region və Azərbaycan haqqında məlumat vermək imkanları açılıb. Qeyd etdim ki, mən Azərbaycanda, [8-9] Bakıda 10 gün qaldım və bu müddətdə ayrı-ayrı şirkətlərin nümayəndələri ilə görüşdüm. Bir sıra nazirliklərdə oldum. Ümumiyyətlə, Sizin ölkəniz haqqında bir qədər məlumat toplaya bildim.

Biz sentyabrda Azərbaycan haqqında raport dərc edəcəyik. Bu raport Beynəlxalq Valyuta Fondunda, Dünya Bankında nəşr olunacaqdır. Biz maliyyə mövzularında məqalələr dərc edirik. Oxucularımızın ümumi sayı 140 min nəfərə qədərdir.

Sizin bu səfəriniz gözəl imkandır. Azərbaycanda iqtisadiyyatın inkişafı bu cür raport yazmağa yaxşı imkan yaradır və mən elə bilirəm ki, bu, oxucular arasında marağa səbəb olacaqdır.

Vaxtınızı çox almaq istəmirəm, suallara keçək.

S u a l: Cənab prezident, Amerika Birləşmiş Ştatlarına xoş gəlmişsiniz! Sizə bir neçə sual vermək istəyirəm. Bu suallar Azərbaycanda iqtisadiyyat və maliyyə imkanları, Azərbaycana investisiyaların, sərmayələrin cəlb edilməsi haqqındadır.

Cənab prezident, b i r i n c i s u a l ı m b e l ə o l a c a q: Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə gəlməkdə məqsədiniz nədən ibarətdir?

C a v a b: Təşəkkür edirəm. Mən jurnalınız haqqında müəyyən məlumatlar almışam və sizin Azərbaycanda olduğunuzu bilirəm. Hesab edirəm ki, sizin jurnal həqiqətən çox hörmətli bir jurnaldır. Əgər siz jurnalınızda Azərbaycan haqqında materiallar dərc etmək istəyirsinizsə, mən bunu məmnuniyyətlə qəbul edirəm.

Sualınızın cavabında isə deyə bilərəm ki, mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına prezident cənab Bill Klintonun dəvəti ilə rəsmi səfərə gəlmişəm. Nyu-Yorkda ilk görüşüm sizinlədir.

S u a l: İ k i n c i s u a l ı m b e l ə d i r: Azərbaycanda geniş imkanlar vardır. Azərbaycan neftlə zəngindir, kəşf olunmuş yataqlar çoxdur. Sənaye, kənd təsərrüfatı, enerji-tika sahəsində də ölkəniz geniş imkanlara malikdir. Ancaq məlumdur ki, indi Azərbaycan sərmayəçiləri özünə daha çox [9-10] cəlb edir. Sizin Dövlət Neft Şirkətiniz bir sıra xarici ölkələrin neft şirkətləri ilə müqavilələr imzalamışdır. Bu cür inkişafı siz necə davam etdirmək fikrindəsiniz?

C a v a b: Elə siz gördüyünüz kimi də davam etdirmək istəyirik. Yəni biz öz daxili imkanlarımızdan özümüz istifadə edirik. Ancaq indiki mərhələdə Azərbaycana xarici sərmayənin gəlməsini ölkəmizin iqtisadi potensialının inkişaf etdirilməsi və respublikamızın bundan mənfəət götürməsi üçün çox əhəmiyyətli hesab edirik.

Bizim iqtisadiyyatımız çoxsahəlidir. Bu sahələrin bir çoxu artıq xarici sərmayəçilərin diqqətini cəlb edibdir. Belə bir marağa görə biz də öz təkliflərimizi veririk. Ölkəmizin neft və qaz yataqları xarici sərmayədarları daha çox cəlb edir. Bilirsiniz ki, biz Azərbaycanın neft və qaz yataqlarının müştərək işlənməsi üçün bir çox xarici şirkətlərlə müqavilələr imzalamışıq.

S u a l: Mən bilən, Siz üç belə müqavilə imzalamısınız, doğrudurmu?

Q e y d: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevi və ABŞ-a ilk rəsmi səfərdə onu müşayiət edən nümayəndə heyətini Nyu-Yorkun Con Kennedi adına beynəlxalq hava limanında ABŞ-ın yüksək vəzifəli dövlət xadimləri, respublikamızın ABŞ-dakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Hafiz Paşayev, BMT-nin rəsmi nümayəndələri, ARDNŞ-in birinci vitse-prezidenti İlham Əliyev, Amerika-Azərbaycan Ticarət Palatasının həmsədrələri Rza Vəziri, Don Steysi və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

C a v a b: Xeyr, altı böyük müqavilə imzalanıbdır. Yəni bu müqavilələr bir çox xarici şirkətlərin daxil olduqları konsorsiumlar ilə imzalanan müqavilələrdir.

S u a l: **Xarici tərəfdaşlarımız Azərbaycana kifayət qədər investisiya qoyacaqlarını, yoxsa, Siz başqa yollar axtaracaqsınız?**

C a v a b: Xeyr, başqa yollar axtarmağa ehtiyac yoxdur. Çünki bizimlə müştərək iş görmək istəyənlər ölkəmizə sərmayə qoymaq istəyirlər və artıq bu sərmayəni qoyurlar. Hər bir müqavilənin öz şərtləri vardır. Bu şərtlərin də əsas məzmunu ondan ibarətdir ki, xarici şirkətlər sərmayə qoyurlar və həmin sərmayənin nəticəsində biz müştərək iş görürük. Əldə olunan gəlir burada hasilatın pay bölgüsü prinsipi əsasında bölünür. Hazırda ölkəmizə xeyli sərmayə qoyulubdur. Bizim dünyanın bir çox ölkələrinin şirkətləri ilə bağladığımız müqavilələrə təxminən bir milyard dollar məbləğində sərmayə qoyulmuşdur.

S u a l: **Yəqin bu hələ başlanğıcdır? [10-11]**

C a v a b: Bəli. Biz birinci müqaviləni 1994-cü ilin sonunda imzalamışıq. Qoyulan bu sərmayə hələ başlanğıcdır.

S u a l: **Bəziləri Sizin ölkəni “İkinci Küveyt” adlandırırlar. Bu həqiqətdirmi?**

C a v a b: Bilirsiniz, ölkəmizin özünün adı var, onun adı Azərbaycandır. Vaxtilə keçmiş Sovetlər Birliyində Azərbaycan neft istehsal edən ilk, yeganə və ən böyük bir ölkə idi. Sonrakı illərdə, təxminən 1940-1950-1960-cı illərdə Sovetlər İttifaqının başqa ölkələrində yeni neft yataqları açıldı. Bu yataqların açılmasında və istismar olunmasında Azərbaycan neftçiləri, alimləri, geoloqları iştirak etdilər. Bu yataqlar Tatarıstanda, Başqırdıstanda, sonra Rusiyanın Orenburq vilayətində, Sibirdə, Tümen vilayətində açıldı. Onların adlarına isə “İkinci Bakı”, “Üçüncü Bakı”, “Dördüncü Bakı” dedilər. Ona görə də bizim ölkəmizin adı başqa yerlərdə həkk olunubdur. Biz qədim neft ölkəsi kimi adımızı Küveytə, yaxud başqa adlara dəyişə bilmərik.

Mən başa düşürəm ki, siz bu sualı niyə verirsiniz. Yəqin, hasil ediləcək neftin miqdarına görə deyirsiniz. Bu mənada, şübhəsiz ki, biz bəlkə Küveytdən də artıq neft istehsal edəcəyik.

S u a l: **Son rəqəmlərə nəzər saldıqdan sonra görürəm ki, üç milyard barrel neft istehsalı, hətta onun dörd milyard barrelə qalxacağı haqqında söhbətlər gedir. Bunlar doğru rəqəmlərdirmi?**

C a v a b: Bilirsiniz, bizim neft ehtiyatlarımız boldur. Mən sizə bir şey deyə bilərəm. 1994-cü ilin sentyabr ayında imzaladığımız ilk neft müqaviləsində - ona “Əsrin müqaviləsi” də deyirlər - nəzərdə tutulubdur ki, üç yataqdan 511 milyon ton neft istehsal ediləcəkdir. Ancaq biz indi qazma işləri apararkən məlum olubdur ki, oradan 640 milyon ton neft hasil olacaqdır. Bu, təkcə bir müqavilənin həcmidir. Amma mən sizə dedim ki, altı müqaviləmiz vardır. Ona görə də indi dəqiq rəqəmi demək mümkün deyil. Ancaq onu müşahidə edirik ki, orada əvvəlcədən hesablanmış, nəzərdə tutulmuş bizim geoloqların verdiyi [11-12] rəqəmlərdən daha çox neft hasilatı gözlənilir. Hər halda, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda çox neft vardır. Bütün Xəzər dənizində isə neft həddindən artıq çoxdur və o, gələcəkdə dünyanın ən zəngin neft hasilatı olan bir nöqtəsinə çevriləcəkdir.

S u a l: **Möhtərəm prezident, Sizin cavabınız məni digər bir sual - Xəzər dənizinin bölünməsi haqqında sual verməyə təhrik edir. Mübahisələr gedir ki, Xəzər göldür, yoxsa dənizdir? Bu anlaşılmazlıqdır, bu ölkələrin arasında narazılıqlar necə həll ediləcəkdir?**

C a v a b: Doğrudan da belə mübahisələr gedir. Məsələ ondan ibarətdir ki, keçmiş zamanlarda Xəzər dənizi bir ölkəyə - Sovetlər İttifaqına mənsub olubdur. İrani çıxmaq şərti ilə Xəzəryanı ölkələrin hamısı Sovetlər İttifaqının tərkibində olan respublikalardan ibarət idi. Amma bilməlisiniz ki, o vaxt bizim bir dövlətin tərkibində olmağımıza baxmayaraq, Xəzərin bütün sahəsindən neft çıxarılması geniş yayıldığına görə Sovetlər İttifaqı hökuməti o vaxt Xəzər dənizini neft istehsalı üçün sektorlara bölübür. Bu, 1970-ci ildə olubdur. Ümumiyyətlə, o vaxtlar Xəzər dənizində neft istehsalı ilə məşğul olan təşkilat Azərbaycanda idi. O illər Xəzərin Azərbaycan sektorundan başqa, Türkmənistan sektorunda da neft istehsal edilirdi, bunu da Azərbaycana mənsub olan idarə həyata keçirirdi. Ancaq Xəzər dənizi o sektorlara bölündüyünə görə Azərbaycan sektorunda hasil edilən neft Azərbaycanın hesabına yazılırdı, Türkmənistan sektorunda hasil olunan neft isə Türkmənistanın hesabına yazılırdı.

Bu prinsip son illərə qədər davam edibdir. Xəzəryanı heç bir ölkə bu prinsipi şübhə altına almayıb, yaxud buna öz narazılığını bildirməyibdir. 1994-cü ilin sentyabr ayında Azərbaycan dünyanın böyük neft şirkətləri ilə ilk müqaviləni - öz sektorunda olan yataqlar üzrə ilk müqaviləni imzalayandan sonra Xəzər dənizinin statusu haqqında məsələlər ortaya atıldı.

Vaxtilə heç kim fikirləşmirdi ki, Xəzər göldür, dənizdir, yaxud başqa bir su hövzəsidir. Ancaq biz bu işə başlayandan sonra bəziləri ayıldılar ki, bəlkə bu prinsip onlar üçün əlverişli [12-13] deyildir. Ona görə də bu məsələ müzakirə olunur, Xəzəryanı ölkələrin nümayəndələri, ekspertləri tez-tez görüşürlər, danışıqlar aparırlar. Fikirlər müxtəlifdir. Biz hesab edirik ki, Xəzər dənizinin mineral ehtiyatlarından, yəni dənizin dibində olan ehtiyatlardan yalnız sektorlar prinsipi əsasında istifadə olunmalıdır. Qazaxıstan da bizimlə eyni fikirdədir. Amma Rusiya, İran başqa fikirdədirlər. Türkmənistan isə Rusiya və İranın fikrinə tərəfdar çıxır. Ona görə də bu məsələ gələcək müzakirələr nəticəsində həll olunacaqdır. Hələlik isə biz dünya təcrübəsindən bəhrələnərək mövcud olan üstünlükdən istifadə edirik. O da ondan ibarətdir ki, - mən sizə dedim, - təqribən 30 il bundan öncə müəyyən olunmuş Xəzər dənizi sektorundan istifadə edirdik.

S u a l: Cənab prezident, deyə bilərsinizmi ki, bu neft kimə məxsusdur, kimin sektorundadır?

C a v a b: Sizə deyirəm ki, bizim sektorda olan neft bizə mənsubdur. İndiyə qədər belə olubdur. Hesab edirəm ki, bu gün də belə olmalıdır, gələcəkdə də belə olacaqdır.

S u a l: Qeyd etmək lazımdır ki, bütün dünya şirkətləri neft sənayesinə böyük maraq göstərirlər. Başqa sənaye sahələrində vəziyyət necədir? Oraya maraq artırmı? Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətləri bu sahələrə maraq göstərirlərmə? Bəlkə başqa ölkələr maraq göstərirlər?

C a v a b: Göstərirlər, göstərirlər. İndi təbii sərvətlərimizdə başqa bir sahə də var, – bizim qızıl yataqlarımız var. Amerika şirkətləri Azərbaycanın qızıl yataqlarına da maraq göstərirlər. Biz onlarla danışıqlar aparmışıq, ola bilər ki, bu yaxınlarda bu barədə müqavilə imzalayaq.

S u a l: Sənayenin daha hansı sahələrində imkanlar vardır?

C a v a b: Kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı ilə əlaqədar sahələrdə, kimya sənayesində, metallurgiya sahəsində imkanlar çoxdur.

S u a l: Ümumi bir sual verim: Sizin ölkə Amerika sərmayəsini əsas nə ilə cəlb edə bilər? [13-14]

C a v a b: Nə barədə? Çox şey ilə cəlb edə bilər. Birinci növbədə, mineral ehtiyatlarla, ikincisi, sənayenin bir çox sahələri ilə - telekommunikasiya, infrastruktur və bir çox digər sahələr ilə.

S u a l: Amerika Birləşmiş Ştatlarından olan sərmayəçiləri Azərbaycana nə ilə cəlb edirsiniz, digər ölkələrdən fərqi nədədir? Burada vergi sistemi daha yaxşıdır, islahatlar daha yaxşı həyata keçirilirmi? Nə üçün sərmayəçilər Azərbaycana başqa ölkələrə nisbətən daha həvəslə gəlirlər?

C a v a b: Bilirsiniz, mən deyə bilmərəm ki, digər ölkələrdən fərqi nədədir. Hər ölkənin özünəməxsus imkanları var. Ancaq onu deyə bilərəm ki, Azərbaycanın təbii sərvətlərinin, iqtisadi potensialının imkanları və bu imkanlardan istifadə etmək üçün əlverişli şərtləri vardır, - həyata keçirilən iqtisadi islahatlar, Azərbaycanın bütün dünya investisiyaları üçün açıqlığı, vergi sisteminin çox əlverişli olması. Məsələn, xarici sərmayəçilər üçün xüsusi şərait yaratmaq məqsədilə bizim qanun nəzərdə tutur ki, xarici sərmayəçi Azərbaycana sərmayə qoyduğu halda, əgər Azərbaycanın qanunlarında hansı bir dəyişiklik olarsa və bu, sərmayəçiyə zərər gətirərsə, on il müddətində o dəyişikliklər bu sərmayəçiyə tətbiq olunmur. İnvestorların gəlirlərinin repatriasiya olunması üçün xüsusi şərtlər var. Məsələn, gömrük vergisi bizdə çox aşağıdır. Bütün mallara gömrük vergisi 15 faizdən yuxarı deyildir.

Bir çox başqa şərtlər də vardır. Azərbaycanda indi özəlləşdirmə gedir. Hər bir xarici şirkət gəlib özəlləşdirmədə iştirak edə, Azərbaycanın sənaye müəssisələrini öz idarəsinə götürə bilər. Məsələn, biz gil-torpaq zavodunu Böyük Britaniya şirkətinin, bütün istehsal edən böyük bir fabriki isə Amerika şirkətinin idarəsinə vermişik.

S u a l: Cənab prezident, özəlləşdirmə haqqında söhbət getdi. Məlumdur ki, yerli şirkətlərlə birlikdə xarici şirkətlər də özəlləşdirmədə iştirak edə bilərlər. ABŞ-in iri və orta həcmli şirkətlərin özəlləşməsində rolu necə ola bilər? [14-15]

C a v a b: İstədiyi kimi. Biz onları özəlləşdiririk, satırıq və kim o şərtlərlə gəlib onu ala bilsə, alar.

S u a l: Bu özəlləşdirmə “Prodakşn Servisis Limited” əsasında olacaq?

C a v a b: Əgər şirkətlər böyük bir müəssisəni, fabriki, zavodu, istehsal müəssisəsini alacaqlarsa, onların şəxsi mülkiyyəti olacaqdır.

S u a l: Bu, auksionda həyata keçiriləcəkdir?

C a v a b: Bəli, auksionlar indi keçirilir. Şirkətlər gəlib iştirak edə bilərlər.

S u a l: Hər bir şirkət iştirak edə bilərmi?

C a v a b: Bəli.

S u a l: Cənab prezident, məlumdur ki, pay bölgüsünə əsaslanan imzalanmış neft müqavilələrinə görə 5 ildə Azərbaycanın gəlirləri birdən-birə xeyli artacaqdır. Əldə olunan gəlirlərdən Siz necə istifadə edəcəksiniz?

C a v a b: Gəlir olandan sonra ondan istifadə etmək yolları çətin deyildir və burada heç bir problem yoxdur.

S u a l: Onları hansı zonalara, sahələrə daha çox yönəldəcəksiniz?

C a v a b: Şübhəsiz ki, bu gəlirin bir hissəsi yeni istehsalat yaratmaq üçün istifadə olunacaqdır. İndi biz xarici sərmayələr cəlb edirik, ancaq gələcəkdə, gəlirimiz çox olanda, ola bilsin ki, xarici sərmayəyə ehtiyacımız olmasın. Eyni zamanda bu, respublika iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsinə, əhalimizin yaşayışının yaxşılaşdırılmasına sərf olunacaqdır.

S u a l: Bu sualın Sizin səfəriniz haqqındadır. Məlumdur ki, bu, Sizin Ağ evə ilk rəsmi səfərinizdir. Sualım 907-ci maddə haqqındadır. Məlumdur ki, 907-ci maddənin Amerika Birləşmiş Ştatlarının sərmayələrinə mənfi təsiri olubdur. Bu maddə aradan götürülsə, vəziyyət necə olacaqdır?

C a v a b: Bilirsiniz, bu, Amerika Birləşmiş Ştatlarına bizim ən böyük müraciətimizdir, xahişimizdir. 907-ci maddə 1992-ci [15-16] ildə Azərbaycana qarşı tətbiq olunubdur, bununla Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konqresi tərəfindən Azərbaycana qarşı ədalətsizlik edilə bilər. ABŞ burada çox şey itiribdir. Əgər 907-ci maddə olmasaydı, bizim iqtisadi əlaqələrimiz daha da genişləndi, ABŞ şirkətləri və hökuməti də Azərbaycanın

iqtisadi əlaqələrindən daha çox mənfəət götürərdi. Ancaq son vaxtlar ABŞ-ın özündə və xüsusən, hökumətində, Konqresin özündə də 907-ci maddənin ədalətsiz tədbir olduğunu dərk edənlər və bunun aradan götürülməsi üçün Amerika Birləşmiş Ştatlarında da təkliflər irəli sürülməkdədir. Bir neçə gün bundan öncə konqresmen Kinq 907-ci maddənin ləğv olunması üçün xüsusi qərar layihəsi təqdim edibdir. Mən konqresmen Kinqə çox təşəkkür edirəm.

Dövlət və hökumət rəhbərləri ilə qarşıdakı görüşlərimdə, o cümlədən Konqresdə və Ağ evdə də bu məsələ bizim danışıqlarımızın əsas mövzularından biri olacaqdır.

S u a l: Məlumdur ki, Siz Amerikaya rəsmi səfərə gəlmisiniz. Vaşinqtonda rəsmi görüşləriniz olacaqdır. Azərbaycanın neft şirkətləri ilə yaxşı əlaqəsi olan Çikaqoya, Hyüstonu gedəcəksiniz. Adlarınızı çəkdiyiniz digər sənaye sahələri haqqında söhbətləriniz olacaqdır?

C a v a b: Tək neft sahəsində yox, başqa sahələrdə də söhbətlərimiz olacaqdır.

S u a l: Neft sənayesindən başqa, hansı sənaye sahəsinə çox sərmayə axını olmasını istərdiniz?

C a v a b: Bilirsiniz, istərdik kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı sahəsinə, kimya sənayesinə, metallurgiya sahəsinə sərmayəçilər gəlsin. Bizim imkanlarımız çoxdur.

S u a l: Bilirsiniz ki, Sumqayıt layihəsi yaxın gələcəkdə həyata keçiriləcəkdir?

C a v a b: Siz yəqin ki, Sumqayıtda sərbəst iqtisadi zonanın yaradılmasını nəzərdə tutursunuz? Bəli, biz buna çox böyük əhəmiyyət veririk. Hesab edirik ki, bu, çox realdır və bunu həyata keçirmək mümkündür. Sumqayıt gənc bir şəhərdir. 45 il [16-17] bundan öncə yaranıbdir. Onun yaranmasına da səbəb orada böyük sənaye müəssisələrinin tikilməsidir. Orada neft sənayesi üçün borular hazırlayan nəhəng boru-prokat zavodu var. O zavodun modernləşdirilməsi və istehsal prinsiplərinin müasirləşdirilməsi çox əhəmiyyətlidir və xüsusən bizim bölgədə neft sənayesinin sürətli inkişafı ilə əlaqədardır. Sumqayıtda böyük alüminium zavodu var, onun inkişaf etdirilməsi də çox əhəmiyyətlidir. Bu şəhərdə neft və qaz məhsullarının emal olunması, kimya məhsulları alınması üçün böyük bir kimya kompleksi var. O zavodların yenidən qurulması və modernləşdirilməsi bizim üçün çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Sumqayıtda toxuculuq fabrikləri də var.

Görürsünüz, bir şəhərdə nə qədər cürbəcür sahələr yaranıbdir. Hesab edirik ki, sərbəst iqtisadi zona Sumqayıtda vaxtilə yaranan bu sənaye müəssisələrinin inkişaf etdirilməsi üçün geniş imkanlar açacaqdır. Mən Amerika şirkətlərini də bu şəhərə - Sumqayıta dəvət edirəm. Çünki artıq başqa ölkələrin şirkətləri, xüsusən Yaponiyanın şirkətləri bu bölgəyə çox böyük maraq göstərirlər. Siz bilirsiniz ki, Yaponiya Amerikanın ən böyük rəqiblərindən biridir. Yaponiya şirkətləri indi bizim neft yataqlarına və başqa sahələrə də çox böyük maraq göstərirlər və çox yaxşı təkliflər irəli sürürlər. Əgər Amerika şirkətləri geciksə, Yaponiya şirkətləri gəlib yerləri tutacaqlar.

J u r n a l i s t: Doğru deyirsiniz, Amerika şirkətlərinə bunu bildirmək lazımdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən sizə deyirəm, siz də bunları jurnalınızda yazın.

S u a l: Cənab prezident, mən bilirəm ki, Sizin vaxtınızı çox aldıq. Amma mən Sizə bir qədər kövrək olan daha bir sual vermək istəyirəm. Necə bilirsiniz, Ermənistan–Azərbaycan münafişəsi sabitliyi poza bilər, yoxsa bir sülh yolu tapılacaqdır?

C a v a b: Bilirsiniz, bu münafişənin tarixi sizə məlumdur. Doqquz il bundan əvvəl Ermənistan Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ [17-18] deyilən vilayətini ələ keçirmək üçün ölkəmizə qarşı hərbi təcavüz edibdir. Bu hərbi təcavüzün nəticəsində Azərbaycanın həm Dağlıq Qarabağ, həm də onun ətrafında olan bir çox hissəsi - respublikamızın ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. İşğal edilmiş torpaqlardan bir milyondan çox Azərbaycan vətəndaşı öz yurdlarından zorla çıxarılıbdır. İndi onlar çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Siz bilməlisiniz ki, işğal edilmiş ərazilərimizdə bizim çox zəngin təbii sərvətlərimiz, münbit torpaqlarımız vardır, sənaye müəssisələrimiz olubdur. Onlar hamısı dağılıbdır və bizə çox böyük maddi zərbə vurulubdur. Ancaq buna baxmayaraq biz müharibə etmək istəmirik. Üç il bundan əvvəl biz atəşi dayandırmışıq, indi atəş yoxdur. Biz ancaq sülh əldə etmək və işğal olunmuş torpaqlarımızın azad edilməsinə, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasına nail olmaq istəyirik.

Bilirsiniz ki, bu məsələ artıq bir çox beynəlxalq təşkilatlarda müzakirə edilibdir. ATƏT-in Minsk qrupu bu münafişənin sülh yolu ilə həll edilməsi məsələsi ilə məşğul olur. Minsk qrupunun həmsədrələrindən biri də Amerika Birləşmiş Ştatlarıdır. Ağ evdə və ümumiyyətlə, Amerikada keçirəcəyim görüşlərdə bu münafişənin sülh yolu ilə həll edilməsi məsələsi bizim danışıqlarımızın əsas mövzusu olacaqdır.

Mən ümid edirəm ki, Amerika Birləşmiş Ştatları Ermənistan–Azərbaycan münafişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün bizə kömək edəcəkdir. Biz sülh istəyirik.

S u a l: Cənab prezident, inanmağa sizdə elə bir əsas varmı Amerika Birləşmiş Ştatları bu işlə məşğul olacaqdır?

C a v a b: Bəli. Prezident cənab Bill Klinton mənə deyib ki, şəxsən o, bu işlə ciddi məşğul olacaqdır. Mən iyulun 8-9-da Madriddə olarkən görüşümüz zamanı cənab Bill Klinton belə bəyanatlar veribdir. Mən sizə təşəkkür edirəm.

J u r n a l i s t: Cənab prezident, çox sağ olun. Biz Sizə uğurlu səfər arzulayırıq. [18]

NATO-nun BAŞ KATİBİ XAVYER SOLANA İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Nyu-York

27 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Solana!

Sizin Azərbaycan Respublikasının və şəxsən mənim ünvanıma söylədiyiniz səmimi sözlərə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, görkəmli dövlət xadimi olan Sizi Azərbaycanda yaxşı tanıyırlar və Sizin Azərbaycana səfərinizi ölkəmizdə mühüm hadisə kimi xatırlayır, NATO ilə Azərbaycan arasında son illər yaranan və durmadan möhkəmlənən əlaqələri həm də Sizin adınızla bağlayırlar. Mən şəxsən Sizinlə yaranmış şəxsi dostluq münasibətlərimizin bu işdə mühüm rol oynadığını razılıqla qeyd etmək istəyirəm.

Mən bunu da bildirirəm ki, NATO-nun və Avropa-Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının iyulun 8-9-da Madriddə keçirilmiş zirvə görüşünün nəticələri dünyanın bir sıra global problemlərinin həllində və bu beynəlxalq təşkilatın ayrı-ayrı strukturları ilə ölkəmizin əməkdaşlığının daha da möhkəmləndirilməsində mühüm rol oynayacaqdır.

Nəzərinizə çatdırıram ki, ölkəmizin müstəqilliyi əbədi və sarsılmazdır. Ölkəmizdə getdikcə sabitləşən ictimai-siyasi vəziyyət və xalqın buna dəstək verməsi müstəqilliyimizin daha [19-20] da möhkəmlənməsində başlıca təminat kimi özünü göstərir. Bütün bunlar bizə imkan verir ki, Azərbaycan üçün ən ağırlı problem olan Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə nizama salınması və ölkəmizin ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi sahəsində daha ciddi addımlar ataq və böyük işlər görək.

ATƏT-in Minsk qrupuna həmsədrlik edən üç böyük dövlətin - ABŞ-ın, Rusiyanın, Fransanın prezidentləri Bill Klintonun, Boris Yeltsinin və Jak Şirakin Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini sülh yolu ilə həll olunması barədə Denverdə imzaladıqları bəyanat məmnunluq doğurur və bir daha göstərir ki, həmsədr ölkələr bu sahədə göstərdikləri səyləri artırmağa başlamışlar və bunu razılıqla qeyd etmək olar. Mən hərbi münaqişənin 1997-ci ildə aradan qaldırılacağına böyük ümidlər bəsləyirəm və bu barədə ABŞ prezidenti Bill Klintonla Ağ evdə keçirəcəyim görüşdə ətraflı müzakirələr aparacağam.

Hörmətli Solana, mən Sizi bir daha Azərbaycana səfərə dəvət edirəm. Ümidvaram ki, bu səfəriniz NATO–Azərbaycan əlaqələrinin güclənməsinə kömək edəcəkdir. Sağ olun. [20]

**“UOLL STRIT CORNAL”
QƏZETİNİN MÜXBİRLƏRİNƏ
MÜSAHİBƏ**

Nyu-York

28 iyul 1997-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli cənablar! Mən “Uoll Strit cornal” qəzetinin bu gün bura toplaşmış müxbirlərini salamlayır və onların simasında ölkəmizin həyatına dair maraqlı yazılar dərc etdirən bütün ABŞ jurnalistlərinə təşəkkürümü bildirirəm.

ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-a ilk rəsmi səfərimə böyük əhəmiyyət verirəm və əmin olduğumu bildirirəm ki, bu səfər ABŞ–Azərbaycan münasibətlərinin inkişafında tamamilə yeni mərhələnin başlanğıcını qoyacaqdır.

S u a l: Cənab prezident, bizi qəbul etdiyinizə görə çox sağ olun. Biz “Uoll Strit cornal” qəzetinin əməkdaşlarıyıq və bu gün Sizinlə görüşə gəlmişik.

Biz Xəzərin Azərbaycan sektorundakı neft və qaz ehtiyatları ilə maraqlanırıq. Birinci sualımız belədir: Siz Amerika Birləşmiş Ştatlarına hansı missiya ilə gəlmisiniz və burada hansı vəzifələri yerinə yetirməyi qarşıya məqsəd qoymusunuz?

H e y d ə r Ə l i y e v: Təşəkkür edirəm. Birincisi, sizin qəzetə öz hörmət və ehtiramımı bildirirəm. Əgər səhv etmirəmsə, sizin qəzet Azərbaycan haqqında yaxın keçmişdə maraqlı bir məqalə vermişdi. Sizin qəzetlə Azərbaycan arasında [21-22] yaxşı əlaqələr yaranıbdir. Belə görünür ki, mənim Nyu-Yorkda bu gün ilk görüşüm sizinlə başlayır.

Bu mənim Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfərimdir. Azərbaycan prezidenti kimi mən prezident cənab Bill Klintonun rəsmi dəvəti ilə ABŞ-a ilk rəsmi səfərə gəlmişəm.

S u a l: Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfəriniz zamanı yerinə yetirmək üçün qarşıya hansı məqsədlər qoymusunuz?

C a v a b: Bilirsiniz, ölkələr arasındakı əlaqələr cürbəcür vasitələrlə qurulur. Bu vasitələr içərisində ölkə, dövlət başçılarının bilavasitə görüşləri və rəsmi səfərləri xüsusi yer tutur. Qeyd etdim ki, mən prezident cənab Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-a ilk rəsmi səfərə gəlmişəm. Demək, burada mənim məqsədlərim böyükdür.

Şübhəsiz ki, ölkələrimiz arasında indiyədək yaranmış münasibətlər bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Cənab Bill Klintonla da mənim indiyədək burada–Nyu-Yorkda bir neçə dəfə görüşlərim olubdur, iki dəfə görüşmüşük. Biz başqa şəhərlərdə də, beynəlxalq təşkilatların toplantılarında da cənab Bill Klintonla görüşmüşük. Amma Azərbaycan prezidenti kimi bu mənim ABŞ-a ilk rəsmi səfərimdir.

İndiyədək ölkələrimiz arasında yaradılmış əlaqələrin inkişaf etdirilməsi sahəsində əldə etdiyimiz nailiyyətlər bizim üçün əsasdır. Ancaq bu səfər dövlətlərimizin münasibətlərinin daha da genişləndirilməsi üçün yeni mərhələ açır. Mən bir çox məsələni müzakirə etmək istəyirəm. Ölkələrimiz arasında bir sıra sənədlərin imzalanması nəzərdə tutulur. Bu isə Azərbaycanla Amerika arasında əlaqələrin hüquqi-normativ əsasının yaradılması üçün çox əhəmiyyətli olacaqdır. Həm ikitərəfli münasibətlər, həm beynəlxalq aləmdə gedən proseslər nöqtəyi-nəzərdən, həm də bizim bölgədə, yəni Qafqaz bölgəsində və ümumiyyətlə, keçmiş Sovetlər Birliyi məkanında olan vəziyyət haqqında məsələlərin müzakirəsi də bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Bu məsələlərin içərisində Ermənistan–[22-23]Azərbaycan münasibətlərinin sülh yolu ilə həll edilməsi məsələsi xüsusi yer tutacaqdır. Bilirsiniz ki, Amerika Birləşmiş Ştatları Ermənistan–Azərbaycan münasibətlərinin sülh yolu ilə həll olunması üçün yaradılmış ATƏT-in Minsk qrupunun bu ilin əvvəlindən həmsədrələrindən biridir.

Bizim üçün bununla bərabər çox vacib olan məsələ, Amerika Konqresi tərəfindən 1992-ci ildə Azərbaycana qarşı qəbul olunmuş ədalətsiz qərarın – “Azadlığı müdafiə aktı”na 907-ci əlavənin ləğv edilməsi məsələsi də ciddi müzakirə olunacaqdır. Güman edirəm ki, Amerika tərəfi də onun üçün maraqlı olan məsələləri müzakirəyə çıxaracaqdır.

S u a l: Cənab prezident, demək, Sizin ümidiniz var ki, 907-ci maddə aradan götürüləcəkdir?

C a v a b: Bilirsiniz, biz nəinki ümid edirik, bunun üçün mübarizə aparırıq. Bizə ümid verən odur ki, Amerika hökuməti, cənab Bill Klinton, dövlət katibi xanım Olbrayt, dövlət katibinin birinci müavini cənab Talbott və başqaları bu 907-ci maddənin aradan götürülməsi haqqında bəyanatlar veriblər. Nəhayət, Konqresin Nyu-Yorkdan olan üzvü cənab Kinq 907-ci maddənin aradan götürülməsi barədə Konqresə layihə təqdim edibdir.

S u a l: Ermənistan tərəfindən də sülhə doğru müsbət addımlar atılırmı?

C a v a b: Birincisi, müsbət cəhət ondan ibarətdir ki, üç ildən çoxdur ki, biz Ermənistanla Azərbaycan arasında atəşin dayandırılması barədə saziş əldə etmişik. İndi bu sazişə riayət olunur. Üç ildən çoxdur ki, atəş

yoxdur. Ancaq təəssüflər olsun ki, bu müddətdə biz tam sülhə nail ola bilməmişik. Bunun da əsl səbəbi Ermənistan tərəfinin qeyri-konstruktiv mövqe tutmasıdır.

Sizə məlumdur ki, ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının keçən ilin dekabrında Lissabonda keçirilmiş Zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli üçün prinsiplər müəyyən edilmiş və xüsusi bəyanat qəbul olunmuşdur. Bu prinsiplər bizi qane etməsə də, ancaq sülhə nail olmaq üçün biz [23-24] onları qəbul etmişik. Amma Ermənistan tərəfi bu prinsipləri qəbul etmir. Şübhəsiz ki, bu, anlaşıla bilməz.

Bilirsiniz ki, bu prinsiplər beynəlxalq hüquq normalarına tam uyğun olan prinsiplərdir. Onlar hətta Azərbaycanın suverenliyini müəyyən qədər zədələyən, yaxud ölkəmizin suverenliyinə müəyyən qədər məhdudiyətlər qoyan prinsiplərdir.

Həmin prinsiplər haqqında yəqin sizin məlumatınız vardır. Bu prinsiplər Ermənistan və Azərbaycan respublikalarının ərazi bütövlüyünün tanınması, Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə hüququ verilməsi və Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunmasından ibarətdir.

Görürsünüz, bu prinsiplərdə Ermənistan, Dağlıq Qarabağ üçün ədalətsiz heç bir şey yoxdur. Bizim üçün isə burada kompromis ondan ibarətdir ki, biz öz ərazimizdə olan kiçik bir bölgəyə xüsusi özünüidarəetmə statusu veririk, daha doğrusu, vermək razılığımıza gəlmişik. Ancaq Ermənistan bununla razı olmur. Dağlıq Qarabağa dövlət müstəqilliyi statusu əldə etmək istəyir. Şübhəsiz ki, bu, həyata keçirilə bilməz, yəni biz buna razı ola bilmərik. Bu, həm ölkəmizin suverenliyini, müstəqilliyini pozacaqdır, həm də beynəlxalq hüquq normalarına tamamilə zidd olan bir iddiadır.

Mən bu gün sizə bəyan edirəm ki, biz sülh istəyirik. Biz Ermənistan tərəfindən respublikamıza vurulan zərbələrə baxmayaraq, sülh əldə edib, qonşu dövlət kimi sülh şəraitində xoş əlaqələr qurub yaşamaq istəyirik. Ancaq təəssüf ki, Ermənistan tərəfi öz ədalətsiz, qanunsuz iddialarından əl çəkmir.

S u a l: Ermənistan qarşı ticarət embarqosu saxlanılırmı?

C a v a b: Bilirsiniz, birincisi, bizim tərəfimizdən Ermənistan qarşı embarqo yoxdur. Ermənistan Azərbaycanın ərazisinin 20 faizini işğal edibdir. İşğal edilmiş bu ərazilərdə vaxtilə Ermənistanla Azərbaycanı bağlayan dəmir yolu da dağıdılıbdır. Əksinə, bizim Naxçıvan Muxtar Respublikası tamamilə blokada düşübdür (Prezident Heydər Əliyev vəziyyəti jurnalistlərə [24-25] xəritə üzərində izah edir). Çünki bax, dəmir yolu buradan gedir, buradan Naxçıvana gedir, sonra isə Ermənistan gedirdi. Gördüyünüz bu ərazi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Demək, biz burada bu dəmir yolundan məhrum olmuşuq. Naxçıvana gedən bütün kommunikasiya xətləri bağlanılıbdır. Azərbaycanın bir hissəsi olan Naxçıvan tamamilə blokada şəraitindədir. Ermənistanın isə heç bir blokadası yoxdur.

Ermənistan İran ilə çox fəal ticarət edir. Ermənistan bax, buradan Gürcüstan vasitəsi ilə Poti, Batumi limanlarına çıxır. Ermənistanın blokada barədə dediyi sözlər yanlışdır. Azərbaycan burada heç bir günah etməyibdir.

S u a l: Rusiya Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycandakı fəaliyyətinə bir qədər qısqançlıqla yanaşır. Bəlkə Rusiya ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında diplomatik əlaqələr lazımdır ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini həll etsin?

C a v a b: Rusiya və Amerika Birləşmiş Ştatları Fransa ilə bərabər Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll olunması üçün yaradılmış Minsk qrupunun həmsədrələridir. Ona görə də onlar bu çərçivədə yaxşı əməkdaşlıq edə bilərlər. Bizim arzumuz budur ki, əməkdaşlıq etsinlər. Ancaq Amerika Birləşmiş Ştatları Rusiya ilə bu sahədə daha da sıx əlaqə saxlayır. Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll olunması üçün onun başqa imkanları da vardır.

Sizə məlumdur ki, Ermənistanda Rusiyanın hərbi bazaları, çox böyük qoşun hissələri vardır. Bilirsiniz ki, Türkiyə və İranla olan sərhədlərini Rusiyanın sərhəd qoşun hissələri qoruyur. Rusiya ilə Ermənistan arasında çox xüsusi əlaqələr vardır, hətta hərbi ittifaq da vardır. Ona görə Rusiya, əlbəttə ki, Ermənistanı təsir edib, onu düzgün yola gətirə bilər. Ancaq Amerika Birləşmiş Ştatları da Ermənistan ilə çox sıx əlaqə saxlayır, Ermənistanı çox geniş maliyyə, maddi yardım edir.

Biz Amerika ilə əməkdaşlıq edirik, amma 907-ci maddəyə əsasən Amerika bizə heç bir yardım göstərmir. Ermənistan isə [25-26] həm Rusiyadan çox yardımlar alır, həm də Amerikadan alır. Şübhəsiz ki, əgər Amerika və Rusiya birləşib Ermənistanı başa salsalar ki, bu qanunsuz iddialarından əl çəksin, onda məsələni tezliklə həll etmək olar.

S u a l: Mənə elə gəlir ki, ruslar məsələni sizin üçün asanlaşdırmaq istəyirlər. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

C a v a b: Siz yaxşı bilərsiniz.

S u a l: Azərbaycanın ərazisindən Gürcüstana, sonra Türkiyədən keçəcək və Aralıq dənizi limanlarına çıxacaq boru kəməri çəkilməsi ideyasını cənab Bill Klinton da təsdiq etmişdir və bunu dəstəkləmişdir.

Məlumdur ki, Gürcüstanda Abxaziya ilə münaqişəyə görə bəzi çətinliklər vardır. Burada kəmərin çəkilməsində tərəqqi necə əldə oluna bilər?

C a v a b: Bilirsiniz, mən istəyirəm hər şey aydın olsun. Azərbaycanda hasil olunan ilkin neftin iki boru kəməri ilə xarici bazara çıxarılması haqqında qərar qəbul ediləndir. Belə neft kəmərləri artıq yaradılır. Bunların biri Rusiyanın ərazisindən Qara dənizdə olan Novorossiysk limanına, ikincisi Gürcüstanın ərazisindən Qara dənizdə olan Supsa limanına gedən neft kəməri marşrutlarıdır. Amma siz dediyiniz boru kəməri böyük neft boru kəməridir. Həmin boru kəmərinin tikilməsi haqqında biz artıq əməli işlər aparırıq. Amma onun marşrutu hələ tam müəyyən edilməyibdir. Türkiyə istəyir ki, həmin kəmərin onun ərazisindən keçib Aralıq dənizində olan Ceyhan limanına getsin. Gürcüstan da istəyir ki, bu boru kəməri Gürcüstanın ərazisindən keçsin. Siz dediniz ki, cənab Bill Klinton da belə bir marşruta tərəfdardır. Biz də belə bir marşrutun tərəfdarıyıq. Ancaq bilməlisiniz ki, bu məsələ hələ tam həll edilməyibdir. Çünki bir neçə alternativ marşrutlar vardır.

Konsorsiumun əməliyyat şirkəti tərəfindən bu məsələlər indi müzakirə olunur. Ona görə də mən bu məsələnin tam həll edilməsi olduğunu demək istəmirəm. Mən istəyirəm ki, sizdə bu barədə düzgün anlayış olsun. Ancaq bu marşrut əgər qəbul olunarsa, ola bilər, Gürcüstanda bu barədə müəyyən problemlər [26-27] ortaya çıxsın. Doğrudur, nəzərdə tutulan bu marşrut Abxaziyanın ərazisindən keçməyəcək, Gürcüstan ərazisinin başqa hissəsindən keçəcəkdir. Amma bu məsələ gərək yenə də müzakirə olunsun.

S u a l: Bilirsiniz ki, digər layihələr vardır ki, onların Şərqi getməsi–Azərbaycandan Xəzər dənizi vasitəsilə Qazaxıstana, sonra isə Türkmənistana getməsi nəzərdə tutulur. Cənub layihəsi haqqında da nəzəriyyə vardır. Bu nəzəriyyəyə görə neft boru kəməri Hind okeanına çıxmalıdır. Bundan Azərbaycan üçün bir xeyir gələ bilərmi?

C a v a b: Bilirsiniz, bu nəzəriyyələr hələ fərziyyədir, onlar real deyildir. Ən realı başqadır. Mən bu ilin iyun ayında Qazaxıstanda rəsmi səfərdə olarkən biz Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında Qazaxıstanın Tengiz bölgəsində çıxarılan neftin Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycana, bundan sonra isə Gürcüstandan Türkiyəyə keçirilməsi üçün boru kəməri tikilməsi haqqında saziş imzalamışıq. Bu sazişi prezident Nazarbayev və mən imzalamışıq. Bu, ən realdır.

Mən demək istəyirəm ki, bu marşrutun yaranması üçün biz əməli iş görmüşük. Bildiyiniz kimi, bu da ondan ibarətdir ki, indi Amerikanın “Şevron” şirkəti Qazaxıstanın Tengiz bölgəsində neft hasilatı ilə məşğuldur. Biz “Şevron” şirkətinin müraciətini təmin etmişik. Artıq Qazaxıstanda, Tengizdə çıxan neftin Xəzər dənizində tankerlər vasitəsilə Bakıya daşınması təmin olunubdur. Həmin neft Bakıdan dəmir yolu vasitəsilə Gürcüstanın Batumi limanına çatdırılır. Son bir neçə ayda biz “Şevron” üçün bu yolla artıq 300 min ton nefti nəql etmişik. İndi bir neçə texniki işlər görülür, o cümlədən Azərbaycanda 45 kilometrlik bir boru kəməri xətti tikilir, başqa texniki problemlər həll olunur. Biz bunların vasitəsilə ildə 3-4 milyon ton “Şevron” neftini bu yolla xarici bazara çatdırmağa biləcəyik.

Beləliklə, biz Xəzər dənizinin Şərqi sahilində olan Qazaxıstan ərazisindən nefti gələcəkdə də bu marşrutla Türkiyədən Aralıq dənizinə çıxarmaq üçün yaxşı bir əsas yaradırıq. Ona görə də bu istiqamət, bu marşrut daha realdır. [27-28]

Xəzər dənizindən neftin Türkmənistan üzərindən Hind okeanına çıxarılmasını mən real hesab etmirəm. İndi belə fərziyyələr söyləyənlər çoxdur. Ancaq nəyin real, nəyin real olmadığı gərək müəyyən edilsin.

S u a l: Respublikanıza neftdən gələn gəliri, vəsaitləri necə xərcləmək fikrindəsiniz?

C a v a b: Əvvəl gəliri əldə etmək lazımdır, sonra onun xərclənməsi yollarını fikirləşmək olar. Əsas odur ki, gəlir olsun, onu xərcləmək üçün o qədər yer var ki!

Şübhəsiz ki, neftdən gələn gəlir birinci növbədə respublikamızın iqtisadiyyatını inkişaf etdirməyə xərclənəcəkdir. Biz Azərbaycanda hüquqi demokratik dövlət qururuq, iqtisadi islahatlar həyata keçiririk. Azərbaycanın iqtisadiyyatını bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf etdirmək istəyirik. Geniş miqyasda özəlləşdirmə aparırıq. Azərbaycanın iqtisadiyyatını dünya iqtisadiyyatına bağlamaq, inteqrasiya etmək istəyirik. Xalqımızın rifah halını yaxşılaşdırmaq istəyirik.

Mən sizə dedim, ölkəmizin ərazisinin 20 faizi işğal olunubdur. Bizim orada olan bütün varidatımız dağılıbdır. İşğal olunmuş ərazilərimizdən bir milyondan artıq vətəndaşımız qaçqın düşübdür. Onlar çadırlarda, evsiz-eşiksiz, çox ağır maddi vəziyyətdə yaşayırlar. İşğal olunmuş ərazilərimizi azad edəndən sonra onları bərpa etmək, insanları öz yerlərinə qaytarmaq, onların yaşayışı üçün şərait yaratmaq lazımdır. Bunlar hamısı böyük xərclər tələb edir.

Bir daha deyirəm, əhalimizin, xalqımızın rifah halını yaxşılaşdırmaq məqsədi bizim üçün əsas məqsəddir. Azərbaycanı dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələri səviyyəsinə qaldırmaq istəyirik. Bunlar hamısı çox böyük vəsait tələb edir. Ona görə də nə qədər çox vəsait olsa, biz ondan istifadə olunması üçün yer tapacağıq. Amma bilməlisiniz ki, bütün bu gəlirlərin hamısı sülh, əmin-amanlıq işinə yönəldiləcəkdir.

S u a l: Məlum olduğu kimi, iqtisadiyyatı inkişaf etdirməyə mane olan cəhətlərdən biri də korrupsiyadır. Bildiyi [28-29] kimi, Azərbaycanda işləyən Amerika şirkətlərinin orada ticarət və

---

investisiya planları vardır. Azərbaycanın korrupsiyaya qarşı mübarizə aparmaq üçün hansı planları vardır? Siz güclü hüquqi sistem yaratmaq istəyirsiniz, yoxsa korrupsiyaya qarşı mübarizə aparmaq?

C a v a b: Bilirsiniz, korrupsiya hər yerdə, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarında da vardır. Ona görə də heç bir ölkə deyə bilməz ki, orada korrupsiya yoxdur. Korrupsiya hər bir ölkəyə həm maddi, həm mənəvi cəhətdən ziyan vuran bir amildir. Biz korrupsiyaya qarşı mübarizə aparırıq, bütün vasitələrdən istifadə edib bundan sonra da aparacağıq. Biz elan etmişik ki, korrupsiya birinci növbədə mənəviyyatımıza və sərbəst iqtisadiyyat, hüquqi dövlət yaratmaq prinsiplərimizə zidd olan bir ünsürdür. Onunla mübarizə aparmağın yolları çoxdur. Şübhəsiz ki, bunlar hamısı hüquq normaları çərçivəsində olmalıdır, lazımı qanunların yaranması və icra edilməsi yolu ilə olmalıdır. Sərbəst iqtisadiyyatın, təşəbbüskarlığın yaradılması üçün hüquqi əsasların təmin edilməsi ilə əlaqədar olmalıdır. Biz bütün bu vasitələrin hamısından istifadə edirik və bundan sonra da istifadə edəcəyik. Hər halda, korrupsiya ilə mübarizədə biz başqa ölkələrdən geridə qalmayacağıq.

J u r n a l i s t: Sağ olun, cənab prezident.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun, mən sizinlə görüşümdən çox məmnunam. Sizi Azərbaycana dəvət edirəm. Sizin qəzetiniz çox hörmətli, çox mötəbər bir qəzetdir. Sizin qəzeti biz də oxuyuruq. Xüsusən Azərbaycana və bölgəmizə aid olan məqalələr bizdə çox böyük maraq doğurur. Biz sizinlə sıx əməkdaşlıq etmək istəyirik. Bu baxımdan, əgər Azərbaycana gəlmək istəsəniz, bizim əməkdaşlığımız daha da inkişaf edər. Təşəkkür edirəm.

[29]

ABŞ-ın BMT-dəki DAİMİ NÜMAYƏNDƏSİ UİLYAM RİÇARDSON İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Nyu-York

28 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Riçardson!

Mən Sizi – tanınmış ABŞ diplomatını qonağı olduğum Amerika torpağında salamladığıma çox şadam. Amerika Birləşmiş Ştatlarına gəlməyimdən çox məmnunam. Bu, Azərbaycan prezidenti kimi Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk səfərimdir. Bu səfəri prezident cənab Bill Klintonun dəvəti ilə həyata keçirirəm. Şübhəsiz ki, mən bu səfərə, görüşlərə çox böyük ümidlər bəsləyirəm və əsas məqsədim də Amerika–Azərbaycan əlaqələrini inkişaf etdirmək üçün yeni addımlar atmaqdan ibarətdir. Hesab edirəm ki, indi bizim əlaqələrimiz yaxşı səviyyədədir. İndiyə qədər həm Amerika Birləşmiş Ştatlarında, həm Azərbaycanda, həm də beynəlxalq təşkilatlarda çox görüşlərimiz olubdur. Xüsusən prezident cənab Bill Klinton, vitse-prezident cənab Albert Qor, dövlət katibi xanım Olbrayt ilə və başqa şəxslərlə mənim görüşlərim, danışıqlarım olubdur. Şübhəsiz ki, bu səfər zamanı bir daha görüşlər, danışıqlar olacaq və ümid edirəm ki, ölkələrimiz arasında bir çox sənədlər də imzalanacaqdır.

Sizinlə görüşümə də xüsusi əhəmiyyət verirəm. Çünki bilirəm ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının BMT-dəki daimi nümayəndəsinin Amerikanın həyatında böyük rolu var. Ona görə də Sizinlə tanış olmağımdan məmnunam və hesab edirəm ki, bizim əməkdaşlığımızda Siz də öz xidmətlərinizi göstərəcəksiniz. [30-31]

Mən Amerikanın dostu olmağımdan çox şərəf duyuram. Çox məmnunam ki, Amerikaya olan bu dostluq münasibətimi və indiyə qədər gördüyüm işi, fəaliyyətimi qiymətləndirirsiniz. Siz deyirsiniz ki, mən Amerikanın dostuyam. Hesab edirəm ki, Amerika da Azərbaycanın böyük dostu, mənim böyük dostumdur. Şübhəsiz ki, bu dostluq əlaqələri ayrı-ayrı dövlət xadimlərinin şəxsi əlaqələrindən meydana gəlir. Bu baxımdan mən Sizinlə də şəxsi əlaqələr yaratmaq, əməkdaşlıq etmək arzusundayam. Bilirəm ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının həyatında, o cümlədən xarici siyasətində Sizin rolunuz böyükdür. Xatirimdədir, Sizdən öncə bu vəzifədə çalışan xanım Olbrayt Azərbaycana xüsusi ziyarət etmişdir və o vaxtdan bizim aramızda çox səmimi dostluq əlaqələri yaranmışdır. Güman edirəm ki, bu, yaxşı ənənədir. Mən Sizi də Azərbaycana dəvət edirəm.

Dediniz ki, Prezident Sizi Asiya ölkələrinə göndərir. Güman edirəm ki, orada uğurlar qazanacaqsınız. Sizin kimi təcrübəli və hörmətli bir adamın Azərbaycanı ziyarət etməsi bizim üçün çox əhəmiyyətli olardı. Ona görə rica edirəm ki, Azərbaycana ziyarəti də öz planlarınıza salasınız. Biz Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həqiqətən sülh yolu ilə həll olunmasına çalışırıq. Amerika Birləşmiş Ştatları həmsədr olandan sonra, hesab edirəm, Minsk qrupunun fəaliyyəti daha da güclənəcəkdir. Mən bu gün Təhlükəsizlik Şurasının üzvləri qarşısında çıxış edərkən də bu barədə öz fikirlərimi söyləyəcəyəm. Hesab edirəm ki, şəxsən Siz məsələnin həll olunması üçün də çox işlər görə bilərsiniz. Amerika Birləşmiş Ştatlarının nümayəndəsi və görkəmli dövlət xadimi kimi şəxsən Sizin bu işə qoşulmağınız da bizim üçün əhəmiyyətli olardı. Biz həqiqətən Azərbaycanda çox islahatlar həyata keçirir, Azərbaycanı hüquqi demokratik dövlətə və bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedən bir ölkəyə çevirmək istəyirik. Bu sahədə də Amerika Birləşmiş Ştatlarına ehtiyacımız var. Xüsusən Konqresin qəbul etdiyi və Sizə məlum olan, bizim əlaqələrimizə maneçilik törədən 907-ci düzəlişin ləğvi sahəsində Sizin səy göstərməyinizi arzu edirəm. Sağ olun.

[31]

BMT-nin BAŞ KATİBİ KOFİ ANNAN İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Nyu-York, BMT-nin binası

28 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Kofi Annan!

İlk öncə mənim və təmsil etdiyim Azərbaycan Respublikasının ünvanına söylədiyiniz səmimi sözlərə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Mən prezident Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-a rəsmi səfərə gəlməyimdən və Nyu-Yorkda BMT-nin Baş katibi ilə görüşümdən məmnunam. Cənab Kofi Annan, mən Sizi BMT-nin Baş katibi kimi yüksək vəzifəyə seçilməyiniz münasibətilə bir daha ürəkdən təbrik edirəm və dünya xalqları arasında birləşmə, sıx əlaqələrin yaranması, sülhün, əmin-amanlığın bərqərar edilməsi sahəsində global problemlərin müvəffəqiyyətlə həllində Sizə uğurlar arzulayıram.

Bu nüfuzlu beynəlxalq təşkilatda mehribanlıqla qarşılanmağımdan razılıqla söhbət açaraq bildirirəm ki, nüvə silahı sınaqlarının tamamilə qadağan olunması barədə müqaviləni bu gün burada imzalamağımı tarixi bir hadisə kimi qiymətləndirir və bəyan edirəm ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası sülhsevər bir ölkədir və o, Dünya Birliyi tərəfindən tanınan hüquq normalarına həmişə böyük hörmətlə yanaşır.

BMT-nin üzvü olan Azərbaycan Respublikasının qarşılaşdığı ən ağırlı problemlərdən biri Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycana təcavüzü nəticəsi olaraq respublikamızın ərazisinin [32-33] 20 faizinin işğal olunması, bir milyondan çox vətəndaşımızın yerlərindən-yurdlarından zorla qovularaq çadırlarda ağır və dözülməz şəraitdə yaşamasıdır. Bu təcavüz nəticəsində Azərbaycanın iqtisadiyyatı və mədəniyyəti böyük talanlara və dağıntılara məruz qalmış, on minlərlə dinc əhali həlak olmuş, yaralanmış və əsir götürülmüşdür.

Cənab Baş katib, Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində ölkəmizə dəymiş ziyan barədə konkret təsəvvür əldə etmək, məsələnin əsl mahiyyəti ilə tanış olmaq üçün qarşımızdakı Azərbaycan xəritəsinə nəzər salmaq kifayətdir. Azərbaycanın təkcə işğal olunmuş ərazisi 16 min kvadrat kilometrdir ki, bunun da yalnız 4 min kvadrat kilometri Dağlıq Qarabağa daxildir. Bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan münaqişənin sülh yolu ilə nizama salınmasının tərəfdarıdır. Çox təəssüf ki, Ermənistan tərəfi münaqişənin aradan qaldırılması barədə BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qərarlarına məhəl belə qoymur və Azərbaycan torpaqlarını işğal altında saxlamaqda davam edir. Lakin Azərbaycan münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması yolunda səylərini bir an belə əlçəkməyir. Elə bu məqsədlə də 1994-cü il mayın 12-də Ermənistanla əldə edilmiş atəşkəs haqqında sazişə dönmədən əməl edir və bundan sonra da əməl edəcəkdir. Biz ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının ötən ilin dekabrında Lissabonda keçirilmiş Zirvə görüşünün bu münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün qəbul etdiyi əsas prinsipləri yüksək qiymətləndiririk və onları rəhbər tutaraq, sülh əldə edilməsi üçün əməli addımlar atmağa hazırıq. Biz Azərbaycan torpaqlarının işğaldan tezliklə azad edilməsini, müstəqil dövlətimizin ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasını, qaçqınlarımızın doğma evlərinə qayıtmasını istəyirik və bunun üçün həmişə sülh təşəbbüsləri ilə çıxış edirik. Lakin Ermənistan öz təcavüzkar niyyətlərindən əl çəkmək istəmir və dünya ölkələri tərəfindən qəbul olunmuş prinsiplərin yerinə yetirilməsinə etinasızlıq göstərir. [33-34]

Hörmətli Baş katib, bir daha nəzərinizə çatdırmaq istərdim ki, biz dünyanın üç böyük nüfuzlu dövlətinin - ABŞ-ın, Rusiyanın, Fransanın ATƏT-in Minsk qrupuna həmsədrlik etməsindən olduqca məmnunuq və prezidentlər Bill Klintonun, Boris Yeltsinin və Jak Şirakin Denverdə imzaladıqları birləşmiş bəyanatı münaqişənin tezliklə həll edilməsi sahəsində mühüm addım kimi qiymətləndiririk.

Mən Rusiyanın Ermənistanı qeyri-qanuni yolla külli miqdarda silah verməsini xüsusi olaraq nəzərə çatdırmaq istərdim. Bu məsələyə beynəlxalq təşkilatlar, xüsusilə BMT ciddi diqqət yetirməlidir. Axı heç kəsə gizli deyildir ki, müharibədə uzunmüddətli atəşkəsin davam etdiyi bir vaxtda Ermənistanın külli miqdarda silah əldə etməsi bu münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına, bütövlükdə bölgədə əmin-amanlığın bərqərar edilməsinə yalnız çox böyük təhlükə yaradır.

Keçmiş Sovet İttifaqına mənsub olmuş, yeni müstəqillik qazanmış respublikalar arasında təkcə Azərbaycanda heç bir xarici ölkənin silahlı qüvvələri və hərbi bazaları yoxdur. Məgər bu faktın özü Azərbaycanın həqiqi müstəqillik qazanmasından xəbər vermirmi? Bir daha bildirirəm ki, Azərbaycanın müstəqilliyi əbədi, dönməz və sarsılmazdır.

Hazırda Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət sabitdir, hüquqi demokratik dövlət quruculuğu və islahatların həyata keçirilməsi sahəsində böyük işlər görülür. Bazar münasibətləri yolunu seçmiş ölkəmizin iqtisadiyyatının Dünya Birliyinə sıx bağlanması sahəsində əldə edilmiş xeyli nailiyyətlərimiz vardır.

Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi üçün dünyanın bir çox dövlətlərinin nüfuzlu şirkətləri ilə imzalanmış müqavilələr Azərbaycanın zəngin təbii sərvətlərindən birgə istifadə olunması sahəsində böyük imkanlar açmışdır. Ölkəmizə külli miqdarda sərmayələr qoyulması yaxın illərdə yeni müəssisələr yaradılmasına və deməli, yeni iş yerləri açılmasına xeyli yardım göstərəcəkdir. Bildirirəm ki, respubli[34-35]-kamızın qapıları xarici iş adamları üçün açıqdır və Azərbaycanda onların fəaliyyəti üçün hər cür şərait yaradılmışdır.

Hörmətli cənab Kofi Annan!

BMT-nin ayrı-ayrı strukturları ilə ölkəmiz arasında əməkdaşlığın hazırkı vəziyyətindən razı qaldığımı bildirərək, BMT-nin inkişaf proqramı çərçivəsində respublikamızda həyata keçirilən tədbirləri yüksək qiymətləndirirəm və Sumqayıtın sərbəst iqtisadi zona elan edilməsi üçün görülən işlərin çox böyük əhəmiyyəti olduğunu vurğulayıram * .

Cənab Kofi Annan! Görüşümüzün sonunda mən Sizi - BMT-nin hörmətli Baş katibini Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm.

Cənab Baş katib, respublikamız adından Sizə nəfis Azərbaycan xalçası hədiyyə edirəm. [35]

---

* Heydər Əliyev 1997-ci il iyulun 28-də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının iqamətgahında «Nüvə silahı sınaqlarının tamamilə qadağan olunması haqqında» müqaviləni Azərbaycan Respublikası adından imzaladı.

**“NYU-YORK TAYMS” QƏZETİ
REDAKSİYA HEYƏTİNİN
ÜZVLƏRİ* İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏTDƏN**

Nyu-York, BMT-nin binası

28 iyul 1997-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən ilk öncə “Nyu-York tayms” qəzeti redaksiya heyətinin mənimlə görüşə gəlmiş nümayəndələrinin simasında ABŞ jurnalistlərini ürəkdən salamlayır, mətbuat işçiləri ilə görüşə həmişə böyük əhəmiyyət verdiyimi və “Nyu-York tayms” kimi yüksək nüfuzlu bir qəzetin redaksiya heyətinin üzvləri ilə söhbətdən çox məmnun olduğumu bildirirəm.

Mənim bu qəzet haqqında müəyyən məlumatım vardır və bilirəm ki, “Nyu-York tayms” çox məşhur bir mətbuat orqanı kimi tanınır, burada çalışan peşəkar jurnalistlərin dünya ölkələrinin və xalqlarının həyatını, problemlərini dərinlən işıqlandırmağa xüsusi diqqət yetirmələrindən razı qaldığımı bildirirəm.

Bu mənim prezident Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-a ilk rəsmi səfərimdir. Bildirirəm ki, son illər Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında əməkdaşlığın durmadan inkişaf etməsini yüksək qiymətləndirirəm və bu münasibətlərin möhkəmləndirilməsində cənab Klintonla, ölkənizin yüksək [36-37] vəzifəli digər rəsmi şəxsləri ilə mənim aramda yaranmış şəxsi dostluq əlaqələrinin mühüm rol oynadığını vurğulayıram.

Bazar münasibətləri yolunu seçmiş, demokratik inkişaf istiqamətini tutmuş, hüquqi demokratik dövlət quran gənc müstəqil Azərbaycan dünya birliyi ilə əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə diqqət yetirir, bu əməkdaşlığın genişləndirilməsi sahəsində böyük işlər görür. Biz respublikamızın qapılarını bütün iş adamları üçün açmışıq və indi əksər ölkələrin şirkətləri ölkəmizdə fəaliyyət göstərirlər.

Biz son illərdə Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi üçün bir sıra ölkələrin nüfuzlu neft şirkətləri ilə müqavilələr imzalamışdıq və böyük təbii sərvətlərə malik olan, strateji cəhətdən çox əhəmiyyətli ərazidə yerləşən ölkəmizlə əlaqələr qurulmasına nail olmaq üçün uğurlu işlər görmüşük. Bununla belə, respublikamız bir sıra problemlərlə də üzləşmişdir ki, onların da ən ağrılısı Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü nəticəsində yaranmış Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsidir.

Ermənistan silahlı qüvvələrinin 1988-ci ildən bəri ölkəmizə qarşı davam edən hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizi işğal olunmuş, bir milyondan çox vətəndaşımız doğma yerlərindən zorla qovularaq çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşamağa məcbur edilmişlər, onların hüquqları tapdalanmışdır.

Bu münaqişənin əsl mahiyyətini Ermənistanın Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi və əzəli torpağı olan Dağlıq Qarabağı ilhaq etmək və özünə birləşdirmək kimi təcavüzkar niyyəti təşkil etmişdir və edir. Bu barədə xəritə üzərində şərh vermək, zənnimcə, daha məqsədəuyğundur və Ermənistanın təcavüzkar olduğunu mahiyyətcə daha aşkar nümayiş etdirir. Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibində muxtar vilayət olmuş, orada yaşayan 170 min əhalinin 30 faizini azərbaycanlılar təşkil etmişdir. Nəzərinizə çatdırıram ki, Ermənistanın silahlı qüvvələri nəinki Dağlıq Qarabağı, hətta onun ətrafında olan yeddi rayonumuzu da işğal etmişdir. Bu günədək işğal altında [37-38] olan ərazilərdə xalqımızın bütün varidatı, maddi və mədəniyyət abidələri tamamilə talan olunmuşdur.

Xatırladıram ki, 1988-ci ildən 1993-cü ilin iyununadək erməni lobbisinin fəaliyyəti sayəsində bu münaqişə barədə dünya ictimaiyyətində yanlış məlumat olmuşdur. Nəticədə təcavüzə məruz qalmış, ərazisi işğal olunmuş, üstəlik də informasiya blokadasına alınmış Azərbaycan ayrı-ayrı dairələrdə az qala ermənilərin hüququnu pozan, Ermənistanı blokada saxlayan bir dövlət kimi suçlandırılmışdı. Hətta 1993-cü ildən başlayaraq əsl həqiqət öz yerini tutmağa başladığıda belə, bir sıra beynəlxalq təşkilatların, o cümlədən BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünü pisləyən qətnamələri və qərarları qəbul edildikdən sonra da Ermənistan bu mühüm sənədlərə daim etinasızlıqla yanaşmışdır.

ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının 1996-cı ilin dekabrında Lissabon Zirvə görüşündə Ermənistan—Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün dünyanın 53 dövləti tərəfindən qəbul olunmuş əsas prinsiplərin də həyata keçirilməsinə Ermənistan əhəmiyyət vermədiyini bildirdi.

Hazırda ABŞ-ın, Rusiyanın və Fransanın Minsk qrupuna həmsədrlik etməsi bu münaqişənin tezliklə həll ediləcəyinə olan ümidləri artırır. Bu baxımdan prezidentlər — Bill Klintonun, Boris Yeltsinin, Jak Şirakin Denverdə imzaladıqları birgə bəyanatın böyük əhəmiyyət daşıdığını xüsusi nəzərə çarpdırmaq olar.

Vurğulayıram ki, münaqişənin tezliklə aradan qaldırılması Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişafı, ümumiyyətlə, bölgəmizdə sülhün, əmin-amanlığın bərqərar edilməsi üçün çox vacibdir. Biz Azərbaycan ərazisi

---

* *Görüşdə Filipp Tauqman, Tına Rozenberq, Ceyms Qrinfil, Karl Meyer iştirak etmişlər.

---

hesabına ikinci bir erməni dövləti yaradılmasına heç cür yol verə bilmərik və gərək bu məsələdə dünya ictimaiyyəti də Azərbaycanın mövqeyini tamamilə dəstəkləsin, belə bir ədalətsiz iddianın qarşısı vaxtında alınsın. Xatırladıram ki, bu sahədə “Nyu-York tayms” kimi çox [38-39] nüfuzlu bir qəzetin jurnalistlərinin üzərinə də mühüm işlər düşür. Əmin olduğumu bildirirəm ki, redaksiya heyətinin üzvləri bu barədə öz sözlərini deyəcək, beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın haqq işinin qətiyyətlə müdafiə edilməsinə yaxından kömək göstərəcəklər.

Ermənistanın guya blokada şəraitində yaşaması barədə erməni lobbisinin yaydığı uydurmaların heç bir əsası olmadığını təkcə xəritəyə baxmaqla aydınca görmək və dərk etmək mümkündür. Əslində Azərbaycan, xüsusilə onun Naxçıvan Muxtar Respublikası uzun illər blokada altında qalmağa məcbur olmuşdur.

ABŞ Konqresinin “Azadlığı müdafiə aktı”na ədalətsiz 907-ci düzəlişi də məhz erməni lobbisinin təsiri altında qəbul edilmişdir. Azərbaycana hərbi təcavüz etmiş Ermənistan hər il ABŞ hökuməti tərəfindən 100 milyon dollardan çox yardım aldığı halda, respublikamız bütün bunlardan məhrumdur. Dünyanın ən demokratik bir ölkəsinin parlamentində qəbul olunmuş bu ədalətsiz qərarın aradan götürülməsinin vacibliyini nəzərə çarpdıraraq vurğulayıram ki, amerikalı jurnalistlərin də bu məsələnin həlli üçün təsirli sözü xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Konqresin üzvləri ilə qarşıdakı görüşlərimdə də bu məsələni ətraflı müzakirə edəcəyəm və əmin olduğumu bildirirəm ki, bu düzəliş tezliklə aradan qaldırılacaqdır.

Bildirirəm ki, prezident Bill Klintonla Ağ evdə keçirəcəyim görüşü ABŞ-a ilk rəsmi səfərimin zirvə görüşü hesab edirəm. Ağ evdə aparılacaq danışıqlarda bir sıra mühüm sənədlərin imzalanması nəzərdə tutulur ki, bunlar Azərbaycan–Amerika əməkdaşlığında yeni mərhələnin yaradılmasında mühüm rol oynayacaqdır. [39]

BMT-də AKKREDİTƏ OLUNMUŞ XARİCİ JURNALİSTLƏR ÜÇÜN MƏTBUAT KONFRANSINDA* BƏYANAT

Nyu-York, BMT-nin Mətbuat mərkəzi

28 iyul 1997-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizin hamınızı salamlayıram. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının binasında bu mətbuat konfransında iştirak etməyimdən məmnun qaldığımı bildirirəm.

Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına prezident cənab Bill Klintonun dəvəti ilə rəsmi səfərə gəlmişəm. Bu səfər zamanı Birləşmiş Millətlər Təşkilatını da ziyarət etməyi zəruri hesab etmişəm.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi bu, Amerika Birləşmiş Ştatlarına mənim ilk rəsmi səfərimdir. Sabah Vaşinqtona yola düşəcəyəm. Orada bir çox görüşlər - Ağ evdə, Konqresdə, Dövlət Departamentində, Pentaqonda görüşlərim olacaqdır. Bu səfərimin əsas məqsədi isə Amerika - Azərbaycan əlaqələrini inkişaf etdirmək üçün yeni addımlar atmaqdan ibarətdir.

Azərbaycan Sovetlər İttifaqı dağılıdıqdan sonra müstəqillik əldə etmiş bir ölkədir. Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi gedir. Azərbaycanda demokratik [40-41] proseslər həyata keçirilir. Azərbaycanın iqtisadiyyatı bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında qurulur və inkişaf etdirilir.

1995-ci ilin noyabrında Azərbaycanda ilk demokratik Konstitusiyaya qəbul olunubdur. 1995-ci ildə çoxpartiyalı sistem əsasında, demokratik şəraitdə Azərbaycan parlamentinə seçkilər keçirilibdir. Azərbaycanda geniş iqtisadi islahatlar, özəlləşdirmə proqramı, torpaq islahatı, torpağın xüsusi mülkiyyətə verilməsi proqramı və başqa proqramlar həyata keçirilir. Bunlar da öz müsbət nəticələrini verir. Azərbaycan bəzi obyektiv səbəblər üzündən bu islahatların keçirilməsinə başqa ölkələrə nisbətən gec başlayıbdır. Ancaq buna baxmayaraq, biz qısa müddətdə bu islahatların əməli nəticələrini müşahidə edirik.

İqtisadiyyat da keçən ildən başlayaraq inkişaf edir. İnflyasiyanın qarşısı tamamilə alınıb, xarici ticarət sərbəstləşdirilibdir. Kənd təsərrüfatında istehsal olunan məhsulun artıq 80 faizi özəl sektorun hesabına. Bu ilin birinci yarısında ümumi daxili məhsul 5,2 faiz artıbdir. Sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalı da qalxmaqdadır. Bu islahatların həyata keçirilməsi ardıcıl surətdə davam edir və davam edəcəkdir.

Azərbaycan tam müstəqil dövlətdir, müstəqilliyini qorumağı özünün əsas vəzifəsi hesab edir. Dövlətimizin ərazisində heç bir başqa ölkənin silahlı qüvvələri, hərbi bazaları yoxdur. Azərbaycan müstəqil olaraq özü öz sərhədlərini qoruyur.

Azərbaycanın çətin problemləri də var. 1988-ci ildən etibarən Ermənistan tərəfindən Azərbaycana hərbi təcavüz başlayıbdir. Ermənistanın bu təcavüzünün məqsədi Azərbaycanın tərkibində olan Dağlıq Qarabağ Vilayətini respublikamızdan ayıraraq Ermənistanla birləşdirməkdən ibarət olubdur. Bu təcavüz müharibəyə çevrilib, döyüşlər gedib, qan tökülüb, insanlar tələf olubdur və bəzi səbəblərdən Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilibdir. İşğal olunmuş ərazilərdən bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı yerindən-yurdundan zorla çıxarılibdir. Onların əksəriyyəti ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşayır. [41-42]

Üç il bundan əvvəl, 1994-cü ilin may ayında Ermənistanla Azərbaycan arasında atəşin dayandırılması haqqında saziş imzalanıbdir. İndi atəş yoxdur. Biz bu atəşkəs rejiminə riayət edirik və Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunmasına çalışırıq. Bu məsələ ilə ATƏT-in Minsk qrupu məşğul olur. Bu ilin əvvəlindən Minsk qrupuna üç ölkə – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa həmsədrlik edirlər.

ATƏT-in keçən ilin dekabrında Lissabon Zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün prinsiplər qəbul olunubdur. Bu prinsiplər Azərbaycan və Ermənistan respublikalarının ərazi bütövlüyünün tanınması, Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə hüququ verilməsi və Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsidir. Məsələnin sülh yolu ilə həlli naminə biz bu prinsiplərə razı olmuşuq. ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə bu beynəlxalq təşkilatın üzvü olan 54 dövlətdən 53-ü bu prinsiplərə dəstək veribdir, onları müdafiə edibdir, ancaq Ermənistan buna etiraz edibdir.

Minsk qrupunun həmsədrləri olan Rusiya, Amerika və Fransanın prezidentləri bu ilin 20 iyununda Denver şəhərində birgə bəyanat veriblər. Onlar Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün səy göstərəcəklərinə söz veriblər.

---

* Mətbuat konfransını BMT Baş katibinin ictimai informasiya üzrə müavini Samir Sambar açdı.

Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bizim əlaqələrimiz yaxşı vəziyyətdədir. Ancaq bu əlaqələrin daha da genişlənməsi və inkişaf etməsi üçün böyük imkanlar vardır. Bu məsələlər Vaşinqtonda müzakirə olunacaqdır. Bu baxımdan Konqresin 1992-ci ildə Azərbaycana qarşı qəbul etdiyi ədalətsiz qərarın - 907-ci maddənin ləğv olunması da müzakirə ediləcəkdir.

Mən qarşıdakı danışıqlara, görüşlərə çox böyük əhəmiyyət verirəm. Hesab edirəm ki, Vaşinqton görüşləri Azərbaycan– Amerika əlaqələrində yeni mərhələ açacaqdır. Mən bu səfərə böyük ümidlərlə gəlmişəm. [42-43]

Bu gün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi cənab Kofi Annan ilə də görüşmüşəm. Mən bu görüşdən çox məmnunam. Azərbaycanın problemlərinə, xüsusən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması probleminə cənab Baş katibin çox müsbət münasibətini hiss etdim. O, ATƏT-in Minsk qrupunun qərarlarına və addımlarına dəstək verəcəyini bəyan etdi.

Təəssüf ki, vaxtımız azdır. Ona görə də mən çıxışımı tamamlayıram və sizin suallarınıza cavab verməyə hazırım.

S u a l: Cənab prezident, çox sağ olun. Mən həm "Əl-həyat" qəzetini təmsil edirəm, həm də Birləşmiş Millətlər Təşkilatında Müxbirlər Assosiasiyasının rəhbəriyəm.

Mən Sizə bir neçə sualla müraciət etmək istəyirəm. B i r i n c i s u a l ı m b e l ə d i r: Bu gün Siz BMT-nin Baş katibi cənab Kofi Annanla görüşünüz zamanı BMT-nin sülhməramlı qüvvələrinin regionda yerləşdirilməsi, o cümlədən regiondan çəkiləcək boru kəmərlərinizin qorunmasında BMT qüvvələrinin iştirakı məsələlərini müzakirə etdinizmi? İ k i n c i s u a l ı m: Bu gün axşam Amerikadakı yəhudi təşkilatları sizin şərafinizə ziyafət verəcəklər. Bu o deməkdirmi ki, Siz İrani neft boru kəmərlərinin çəkilməsindən kənarlaşdırmaq istəyirsiniz?

C a v a b: Birincisi, – mən bir daha deyirəm, – cənab Kofi Annanla görüşüm çox əhəmiyyətli oldu. Ancaq biz Birləşmiş Millətlər Təşkilatının sülhməramlı qüvvələrindən istifadə olunmasını tələb etməmişik. ATƏT-in 1994-cü ilin dekabr ayında Budapeştdə keçirilmiş Zirvə görüşündə bu beynəlxalq təşkilatın sülhməramlı qüvvələrinin yaradılması haqqında qərar qəbul olunubdur. Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini aradan qaldırmaq üçün ATƏT-in sülhməramlı qüvvələrindən istifadə edilməlidir. Cənab Kofi Annan bəyan etdi ki, o, bunu dəstəkləyir.

Neft kəmərləri hələ çəkilməyibdir. Onların qorunması üçün tədbirlər görmək hələ tezdir. Güman edirəm ki, sülhməramlı qüvvələrin buraya cəlb edilməsinə ehtiyac olmayacaqdır. Hər [43-44] bir ölkə onun ərazisindən keçən neft kəmərlərinin mühafizə edilməsini öz üzərinə götürməlidir.

Yəhudi cəmiyyətlərinin prezidentləri konfransın mənə bu gün ziyafətə dəvət etməsini məmnuniyyətlə qəbul etmişəm, bu görüşdə iştirak edəcəyəm. Azərbaycanda yəhudilər də yaşayırlar. Azərbaycanda yaşayan digər milli azlıqlar kimi, yəhudilər də ölkəmizin bərabərhüquqlu vətəndaşlarıdır. Azərbaycanda heç vaxt yəhudilərə qarşı, yaxud bir antisemit siyasəti olmayıbdir, onun əlamətləri olmayıbdir. Ona görə də yəhudi icmalarının mənə diqqət göstərmələri tamamilə təbiidir. Bu, heç bir başqa ölkənin mənafeyinə qarşı yönəldilmiş bir təşəbbüs deyildir. Sağ olun.

S a m i r S a m b a r: Sizə məlumat üçün deyim ki, Azərbaycanın xarici işlər naziri də burada iştirak edir.

S u a l: Cənab prezident, mən həmin sualımı davam etdirmək istəyirəm. Əslində mənim məqsədim bu məsələdə Sizin İrandanla bağlı mövqeyinizi bilmək idi. Yəni İrandan neft kəmərlərinin çəkilməsinə bir çox qüvvələr etiraz edirlər. Mən bu məsələdə Sizin mövqeyinizi bilmək istəyirəm.

C a v a b: Bilirsiniz, kim etiraz edirsə, onlardan soruşun. Biz İrandan neft kəmərinin çəkilməsinə etiraz etməmişik. Ancaq neft kəmərinə biz çəkmirik. Neft kəmərinə böyük müqavilələrdə iştirak edən konsorsiumun üzvləri, şirkətlər, konsorsium çəkir. Konsorsium bu neft kəmərlərinin haradan çəkilməsini qərara alırsa, biz də ona öz münasibətimizi bildiririk.

S u a l: Hörmətli prezident Heydər Əliyev, mən Türkiyənin "Milliyyət" qəzetindənəm. Sizə belə bir sualla müraciət etmək istəyirəm. Yaxın zamanlarda Bakıda bir saziş – Xəzər dənizi neftinin Çeçenistan ərazisindən Novorossiysk limanına getməsi haqqında saziş imzalandı. Möhtərəm prezident, Siz Bakı – Ceyhan neft kəmərinin çəkiləcəyinə inanırsınızmı? Sizin fikrinizcə, Türkiyədən keçəcək bu boru kəməri nə vaxt çəkiləcəkdir? [44-45]

C a v a b: Bu ayın əvvəlində həqiqətən Bakıda Rusiya, Çeçenistan və Azərbaycan arasında ilkin nefti Rusiya ərazisindən Qara dənizin Novorossiysk limanına nəql edəcək boru xətti barədə müqavilə imzalanıbdir.

Bu boru xətti artıq yaranıbdir. Sadəcə, onun Çeçenistan ərazisindən keçməsi üçün bu anlaşma lazımdır.

Böyük boru kəmərinin Türkiyə ərazisindən keçməsi və Ceyhan limanına çatdırılması haqqında bu ilin mayında Türkiyədə səfərdə olarkən mənə həddindən artıq çox suallar vermişdilər. Mən onlara cavab vermişdim və sizə də cavab verirəm ki, bu boru kəmərinin Türkiyə ərazisindən Ceyhana keçməsinə istəyirəm və buna nail olmaq üçün çalışacağam.

S u a l: Cənab prezident, mən Avakyanam, erməni mətbuatını təmsil edirəm. Nyu-Cersi Ştatında yerləşən erməni radiostansiyasının müxbiriyəm. Mənim Sizə belə bir sualım vardır: Siz Dağlıq Qarabağın müstəqillik əldə etməsinə qarşı davamlı olaraq çıxışlar etmişiniz. Sumqayıtda,

Gəncədə, Bakıda baş vermiş hadisələri, Ermənistanın doqquz ildən bəri davam edən blokadasını nəzərə alsaq, Dağlıq Qarabağda yaşayan insanlar Sizin onlara yüksək muxtariyyət vermək barədə bəyanatlarınıza necə inana bilirlər? İ k i n c i s u a l ı m i s ə b e l ə d i r: Ermənistan öz ərazisindən Naxçıvana humanitar yardımın keçirilməsi üçün yol açdığı bir halda, nə üçün Azərbaycan hökuməti öz ərazisindən Ermənistana humanitar yardımların aparılmasına qarşı çıxır?

C a v a b: Hörmətli xanım, bilirsiniz, sizin sualınız qərəzli materiallar əsasında qurulubdur. Doqquz il bundan öncə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini yaradan Azərbaycan deyil, Ermənistandır. Azərbaycan və Ermənistan sülh şəraitində yaşadığı bir zaman Ermənistan 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan zorla qoparıb Ermənistana birləşdirmək üçün belə bir hərbi münaqişə başlayıbdır. Bu hərbi münaqişə, Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycan torpaqla[45-46]rının 20 faizi işğal olunubdur. Bu torpaqları Ermənistan silahlı qüvvələri işğal ediblər. Bu ərazidə yaşayan bir milyon azərbaycanlı öz yerindən-yurdundan didərgin düşübdür.

1988-ci ildə münaqişə başlayarkən Dağlıq Qarabağda 170 min əhali yaşayırdı. Onun cəmi 70 faizi erməni, 30 faizi isə azərbaycanlı idi. Onlar bir yerdə rahat yaşayırdılar. Ancaq bu təcavüz nəticəsində Azərbaycan ərazisində, Dağlıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlılar öz evlərindən-eşiklərindən qovulublar. Dağlıq Qarabağın ətrafında olan 7 inzibati rayon işğal olunubdur. Onların sırf azərbaycanlılardan ibarət olan əhalisi öz yerindən qovulubdur. Bu təcavüz nəticəsində gedən döyüşlərdə on minlərlə azərbaycanlı şəhid, həlak olubdur. İşğal olunmuş ərazilərimizdə bütün yaşayış yerləri, məktəblər, xəstəxanalar, uşaq bağçaları, mədəniyyət ocaqları, tarixi abidələrimiz, sənaye müəssisələri – hamısı bütünlüklə dağıdılıbdır.

Ermənistan ərazisində Azərbaycan tərəfindən bir qarış torpaq da işğal olunmayıbdır. Belə halda siz deyirsiniz ki, "Sizin Dağlıq Qarabağa muxtariyyət verməyinizə necə inansınlar?"

Siz Sumqayıt, Gəncə hadisələrini xatırlayırsınız. Keçmişdə münaqişə zamanı hər yerdə nəsə olubdur. Ancaq Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin işğal edilməsi, bir milyondan artıq vətəndaşımızın yerindən-yurdundan qovulması və onların əksəriyyətinin şəhid olması, həlak olması heç bir şeylə müqayisə oluna bilməz. Ancaq hesab edirəm ki, biz bütün bunlara baxmayaraq, yenə də irəliyə baxmalıyıq, geriə yox.

Ermənistan ilə Azərbaycanın taleyi onları qonşu yaşamağa məcbur edibdir və biz qonşu yaşamalıyıq, münasibətləri bərpa etməliyik. Bizim ölkələrimiz arasında sülh olmalıdır və insanlarımız bir-birinə xeyirxah münasibət göstərməlidirlər.

Mən görürəm sizin əlinizdə bir kitabça var. O, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından didərgin düşmüş adamların vəziyyətini əks etdirən kitabçadır. Güman edirəm ki, o kitabçaya, – mən məsləhət görürəm ki, Sizə hələ bir kaset də versinlər, – onlara [46-47] baxandan, həmin qaçqınların vəziyyətini görəndən sonra siz fikrinizi dəyişdirəcəksiniz.

Mən sizi sülhə dəvət edirəm. Mən rica edirəm, Amerikada yaşayan ermənilərə də deyəsiz ki, mən hamını sülhə dəvət edirəm.

S u a l: Xahiş edirəm ABŞ-a bu rəsmi səfəriniz zamanı imzalanacaq neft müqavilələri barədə də bir neçə kəlmə deyəsiz.

C a v a b: Bilirsiniz, mən sizə indiyədək imzalanmış neft müqavilələri haqqında danışa bilərəm. Azərbaycan transmilli neft şirkətləri ilə indiyədək altı böyük neft müqaviləsi imzalamışdır. Bu müqavilələrin iştirakçıları Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Böyük Britaniyanın, Fransanın, Almanyanın, İtaliyanın, Norveçin, Türkiyənin, İranın, Səudiyyə-Ərəbistanının, Yaponiyanın şirkətləridir. Bu müqavilələr həyata keçirilir. Bir neçə müqavilə də hazırlanıbdır. Biz bunları bəlkə də Vaşinqtonda imzaladıq. İki gün gözləyin, bu müqavilələr imzalanandan sonra biləcəksiniz. Mən sizə təşəkkür edirəm. Sağ olun. [47]

BMT TƏHLÜKƏSİZLİK ŞURASININ ÜZVÜ OLAN DÖVLƏTLƏRİN DAİMİ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ

Nyu-York, BMT-nin binası

28 iyul 1997-ci il

Hörmətli sədr!

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının hörmətli üzvləri!

Sizi ürəkdən salamlayır və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurasının üzvləri ilə ilk dəfə görüşməyi özüm üçün böyük hadisə hesab edirəm. Bu, Azərbaycan prezidenti kimi mənim üçün çox mühüm hadisədir.

Mən Azərbaycan haqqında, onun bugünkü həyatı, qarşılaşmış olduğu və bu gün də qarşılaşdığı mürəkkəb problemlər haqqında məlumat vermək üçün sizinlə görüş keçirilməsini xahiş etmişəm. Sizinlə görüşə çox az vaxt ayrıldığını nəzərə alaraq, Azərbaycan haqqında lap qısaca danışmağı zəruri sayıram.

Sovetlər İttifaqının dağılmasından sonra Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etmiş, dünyanın bir çox ölkələri ilə dərhal diplomatik əlaqələr yaratmış, Birləşmiş Millətlər Təşkilatına qəbul olunmuşdur və hazırda Dünya Birliyinin tamhüquqlu üzvüdür. Dövlət müstəqilliyinin əldə edilməsi Azərbaycan üçün tarixi hadisədir. Ötən illər Azərbaycanın suverenliyinin və dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsinə, dönməz edilməsinə həsr olunubdur. Mən bu gün bəyan edirəm ki, bu bizim üçün müqəddəs vəzifədir. Biz Azərbaycanın öz [48-49] dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirməsi və inkişaf etdirməsi, beynəlxalq həyatda daha fəal, müstəqil iştirakı üçün bundan sonra da əlimizdən gələni edəcəyik.

Azərbaycanda demokratik hüquqi, dünyəvi dövlət qurulur, demokratik dəyişikliklər həyata keçirilir. Demokratiya prinsipləri Azərbaycanda milli dövlət quruculuğunun əsasını təşkil edir, bu zəmində konkret tədbirlər həyata keçirilir. 1995-ci ilin noyabrında ümumxalq səsverməsi yolu ilə müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk demokratik Konstitusiyası qəbul edilmişdir. Elə həmin vaxt çoxpartiyalılıq əsasında Azərbaycan parlamentinə seçkilər keçirilmişdir. İndi parlament fəal işləyir, Azərbaycanda milli dövlət quruculuğunun həyata keçirilməsinin qanunvericilik bazasını yaradır.

Bizim ölkəmizdə şəxsiyyət, insan hüquqlarının hamısı, siyasi plüralizm təmin olunmuşdur, partiyalar, siyasi, ictimai təşkilatlar və hərəkatlar sərbəst fəaliyyət göstərirlər. Bunlar çoxdur. Milli mənsubiyyətdən, dilindən, dinindən, dərisinin rəngindən asılı olmayaraq Azərbaycanın bütün vətəndaşları bərabər hüquqlara malikdirlər. Bir də deyirəm, Azərbaycanda dünyəvi dövlət qurulur.

Azərbaycanın iqtisadiyyatı bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında yenidən qurulur. Bu məqsədlə iqtisadi islahatlar aparılır, özəlləşdirmə prosesi geniş həyata keçirilir. Torpaq islahatı haqqında qanun xüsusilə mühümdür. Bu qanuna əsasən torpaq xüsusi mülkiyyətə verilir. Bazar münasibətləri, bazar iqtisadiyyatı Azərbaycanın bütün iqtisadiyyatının yenidən qurulmasının əsası və strateji məqsədidir. Azərbaycanın iqtisadiyyatı bütün dünya üçün açıqdır, biz xarici sərmayələrin ölkəmizə gəlməsini fəal surətdə təşviq edirik. Bildirməliyəm ki, artıq Azərbaycana sərmayələr gəlir və ümidvarıq ki, bu, gələcəkdə daha da artacaqdır.

Xarici sərmayədarlar üçün Azərbaycanda maksimum əlverişli şərait yaradılmışdır, ən başlıcası isə lazımı qanunlar qəbul edilmişdir. Bütün bunların əsasında, yəni iqtisadi islahatların [49-50] həyata keçirilməsi, ölkənin xarici sərmayələr üçün açıq olması, xüsusən xarici ticarətin sərbəstləşdirilməsi nəticəsində Azərbaycanın iqtisadiyyatında müsbət dəyişikliklər baş verir.

Sovetlər İttifaqı dağıldıqdan sonra Azərbaycanın iqtisadiyyatı bir çox illər tənəzzül edirdi. Ancaq ötən ildən etibarən bizim ölkəmizdə iqtisadi yüksəliş başlayıb, inflyasiya aradan qaldırılıb və indi əslində yoxdur, milli valyuta – manat digər valyutalara, xüsusən dollara nisbətdə möhkəmlənir. Bu ilin göstəriciləri ümid verir ki, biz itisadi islahatların aparılmasından daha böyük nəticələr əldə edəcəyik.

Ancaq Azərbaycan öz müstəqilliyi dövründə çox ciddi problemlərlə də qarşılaşmışdır. Bunlardan ən başlıcası hələ 1988-ci ildə, Ermənistanın və Azərbaycanın Sovetlər İttifaqının tərkibində olduğu dövrdə Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qoparmaq və Ermənistana birləşdirmək məqsədi ilə Ermənistan tərəfindən başlanmış hərbi təcavüzdür. Bu təcavüz böyük faciyyə, böyük müharibəyə gətirib çıxardı. Çoxlu qurbanlar verdik, çox insanlar həlak oldular. Hərbi təcavüz nəticəsində müxtəlif səbəblərə görə Ermənistan silahlı birləşmələri Azərbaycan ərazisinin 20 faizini, o cümlədən Dağlıq Qarabağı işğal edə bildilər. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan çox azərbaycanlı zorla qovulub çıxarılmışdır. Onlar neçə illərdir ki, Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində çadırlarda, çox ağır şəraitdə yaşayırlar, işğal edilmiş torpaqlarda insanların əsrlərlə topladığı varidat, əmlak, qurub-yaratdıqları hər şey – evlər,

istehsal müəssisələri, məktəblər, xəstəxanalar, mədəniyyət ocaqları, müqəddəs yerlər dağıdılmış, talan edilmişdir. Tərədilmiş vəhşiliyin həddi-hüdudu yoxdur.

Bütün bunlara baxmayaraq, biz 1994-cü ildə atəşi dayandırmağa və atəşkəs haqqında saziş imzalamağa razı olduq. 1994-cü ilin mayında atəşkəs haqqında saziş imzalandı və üç ildən artıqdır ki, hərbi əməliyyatlar yoxdur. Eyni zamanda tam sülh də yoxdur. Azərbaycan ərazisinin 20 faizi işğal altında qalır, öz yerlərindən qovulmuş bir milyon azərbaycanlı çox ağır şəraitdə yaşayır. [50-51]

Atəşkəs illərində bu problemin sülh yolu ilə həllinə dair danışıqlar aparılmışdır. Bilirsiniz ki, bu işlə ATƏT-in Minsk qrupu məşğul olur. O, müəyyən iş görmüşdür, amma bu problemi hələ də həll etmək mümkün olmamışdır.

Yeri gəlmişkən, bu münaqişənin atəşkəs haqqında saziş bağlanana qədərki tarixindən danışsaq, Təhlükəsizlik Şurası Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü haqqında məsələni, yaxud Dağlıq Qarabağ münaqişəsi adlandırdıqları məsələni müzakirə etmişdir. Bu barədə Təhlükəsizlik Şurasının dörd qətnaməsi və Təhlükəsizlik Şurası sədrinin altı və ya yeddi bəyanatı qəbul olunmuşdur. Təhlükəsizlik Şurasının dörd qətnaməsinin hamısı – 822-ci, 853-cü, 874-cü nəhayət, 884-cü qətnaməsi Azərbaycanın müxtəlif bölgələrinin işğalı ilə əlaqədar qəbul edilmişdir. Birinci qətnamə Laçın və Şuşa işğal ediləndə qəbul olunmuşdur. Sonra böyük rayon olan Kəlbəcər rayonu, daha sonra Ağdam, Füzuli, Zəngilan rayonları işğal ediləndə siz qətnamə qəbul etdiniz, qəsbkara öz təcavüzkar hərəkətlərini dayandırmağı tapşırıdınız. Ancaq təəssüf ki, bu qətnamələr kağız üzərində qaldı, həyata keçirilmədi. Təcavüzkar öz hərəkətlərini davam etdirdi. Fikir verin, sizin 1992-ci ildə qəbul etdiyiniz birinci qətnamə ilə 1993-cü ilin noyabrında qəbul olunmuş sonuncu qətnamə arasında təxminən il yarım vaxt keçmişdi. Bu müddətdə Ermənistan silahlı birləşmələri Azərbaycanın 6 və ya 7 rayonunu işğal edə biliblər.

Artıq dediyim kimi, axırda elə oldu ki, ərazimizin 20 faizi işğal altına alındı. ATƏT-in Minsk qrupu müvafiq iş görür. 1994-cü ilin dekabrında ATƏT-in Budapeşt Zirvə görüşündə bu məsələ ilə əlaqədar mühüm qərar – danışıqlar prosesini fəallaşdırmaq zəruriliyi və ATƏT-in sülhməramlı qüvvələrini yaradıb onlardan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılmasında istifadə etmək haqqında qərar qəbul olundu. Nəhayət, 1996-cı ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısında ilk dəfə, zənnimizcə, mühüm sənəd – Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dincliklə aradan [51-52] qaldırılması prinsipləri haqqında ATƏT-in hazırkı sədrinin bəyanatı qəbul edildi. Bu sənədin vacibliyi ondadır ki, burada üç prinsip müəyyənləşdirilib – Azərbaycanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyünün tanınması, Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək dərəcədə özünüidarə statusu verilməsi, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunması. Həmin qərar Azərbaycanın suverenliyinə xələl gətirsə də, bizi tamamilə qane etməsə də, biz bu məsələnin dincliklə tənzimlənməsində irəliləmək üçün Lissabonda həmin sənədin qəbul olunmasına razılıq verdik. Lakin erməni tərəfi qeyri-konstruktiv mövqe tutdu – ATƏT-in üzvü olan 54 dövlətdən 53-ü bu sənədin lehinə, Ermənistan isə əleyhinə səs verdi.

Lissabon Zirvə toplantısından sonra ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrliyi yarandı. Onadək bu qrupun həmsədrləri Rusiya və Finlandiya idi. Cari ilin yanvarından Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa Minsk qrupunun həmsədrləridir. Bu, bizdə nikbinlik hissi və böyük ümidlər doğurdu. Ona görə ki, əgər Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvləri olan üç iri dövlət öz üzərinə bu münaqişənin dincliklə aradan qaldırılmasına nail olmaq öhdəlikləri götürmüşsə, bu, təbii olaraq, ümid də doğurur, inam da. İyunun 20-də, "Səkkizlər" in Denver görüşündə Rusiya, ABŞ və Fransa prezidentləri Boris Yeltsin, Bill Klinton və Jak Şirak Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tez bir zamanda dincliklə aradan qaldırılmasının zəruriliyi haqqında birgə bəyanat verdilər. Bu, daha böyük ümid və nikbinlik doğurur.

Minsk qrupu bizə konkret təkliflər vermişdir və biz onları nəzərdən keçirmişik, şübhəsiz ki, bu təkliflərdə çox şey bizi qane etmir. Təkliflər iki hissədən ibarətdir. Birinci hissə işğal qoşunlarının çıxarılmasının, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ətrafındakı altı inzibati rayon ərazisinin azad edilməsinin, həmin rayonların didərgin salınıb qaçqın vəziyyətinə düşmüş sakinlərinin oraya qayıtmasının zəruriliyinə aiddir. İkinci hissə Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağın statusunu müəyyənləşdirməyə və Laçın, Şuşa rayonlarının [52-53] ərazilərini işğal qoşunlarından azad etmək məsələsinin həllinə həsr olunmuşdur.

Gördüyünüz bu xəritə Azərbaycan ərazisini onun işğal olunmuş torpaqları ilə birlikdə çox inandırıcı surətdə göstərir. Xəritədə keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin ərazisi qırmızı rənglə, erməni silahlı birləşmələrinin işğal etdikləri, Dağlıq Qarabağa daxil olmayan, lakin onu əhatələyən və azərbaycanlılar yaşamış rayonlar yaşıl rənglə, Dağlıq Qarabağın tərkibinə daxil olmayan, daha doğrusu, keçmişdə onun tərkibində olmamış, lakin Dağlıq Qarabağdan Ermənistan ərazisinə gedən yolun keçdiyi Laçın rayonunun ərazisi, habelə əsasən azərbaycanlıların məskunlaşdıqları və mədəniyyət mərkəzi kimi Azərbaycan üçün böyük tarixi dəyərə malik Şuşa rayonunun ərazisi sarı rənglə çəkilmişdir. Bu təkliflərdə həmin rayonlar haqqında müddəaya Dağlıq Qarabağın statusunu müəyyənləşdirməklə eyni zamanda baxmaq nəzərdə tutulur.

Təkrar edirəm, bu təkliflərdə hələ çox şeyi razılaşıdırmaq, işləyib təkmilləşdirmək lazımdır. Biz çox şeyi qəbul edə bilmərik. Buna baxmayaraq, biz bu təklifləri danışıqlar üçün əsas kimi götürməyi mümkün hesab etdik. Bu gün sizə bəyan edirəm ki, biz xəritədə yaşıl rənglə boyanmış bu altı rayonun azad edilməsi və onların

sakinlərinin oraya qayıtması barədə razılığa gəlmək üçün həmin əsasda danışıqlar apara bilərik, eyni zamanda danışıqlar aparıb ikinci mərhələdə – Laçın və Şuşa rayonlarının azad edilməsi haqqında, habelə Dağlıq Qarabağın statusu haqqında məsələlər həll olunmalıdır. Bu, buraya ATƏT-in sülhyaratma qüvvələrinin yeridilməsini tələb edəcəkdir. Dediym kimi, 1994-cü ilin dekabrında Budapeşt Zirvə görüşündə ATƏT Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılması üçün xüsusi olaraq sülhməramlı qüvvələr yaradılması haqqında qərar qəbul etmişdir. Biz təxminən bu mərhələdəyik.

Təəssüf ki, erməni tərəfi Dağlıq Qarabağa müstəqillik statusu verilməsində təkid edir, tələb edir. Yeri gəlmişkən, 1996-cı ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə toplantısında Ermənistan [53-54] nümayəndə heyəti təxminən bu cür mövqelərdən çıxış etmişdir. Biz demişik və bu gün sizə – Təhlükəsizlik Şurasının üzvlərinə bir daha demək istəyirəm, biz işğal olunmuş ərazilərin azad edilməsi, bir milyon qaçqının öz yaşayış yerlərinə qayıtması və Ermənistanla Azərbaycan arasında uzunmüddətli sülh yaranması naminə tam sülhə nail olmaq üçün kompromislərə getməyə hazırıq. Biz kompromislərə gedirik, amma yol verə bilmərik ki, Azərbaycan ərazisində ikinci erməni dövləti yaradılsın. Biz hesab edirik ki, Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağa çox böyük səlahiyyətlərlə birlikdə yüksək özünüidarə statusu verilə bilər. Lakin həm ərazicə, həm dövlət quruculuğuna görə, həm də dövlətçilik prinsiplərinə görə Dağlıq Qarabağ Azərbaycan Respublikasının tərkibində olmalıdır. Həm də bizim təklif etdiyimiz statusa görə Dağlıq Qarabağ bütün ölkələrlə iqtisadi əlaqələr üçün, digər əlaqələrin – mədəni, humanitar əlaqələrin həyata keçirilməsi üçün, Ermənistanla sıx qarşılıqlı əlaqələr saxlamaq üçün çox böyük səlahiyyətlərə malik olacaqdır. Amma dövlətçilik prinsipləri var və biz bu prinsipləri poza bilmərik. Erməni tərəfi isə Dağlıq Qarabağa müstəqillik verilməsinə çalışır. Təkrar edirəm, bu, mümkün deyildir. Bu, heç də ancaq bizim üçün mümkün deyildir, ona görə mümkün deyildir ki, bu, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, ATƏT-in prinsiplərinə və nizamnamələrinə, beynəlxalq hüquq normalarına ziddir. Belə düşünürəm ki, heç kim, o cümlədən Təhlükəsizlik Şurası, BMT, ATƏT bu beynəlxalq hüquq normalarının pozulması ilə razılaşmamalıdır, çünki əks halda bu, nəinki Azərbaycan üçün, eləcə də bir çox ölkələr üçün ağır nəticələrə gətirib çıxarar.

Əslinə qalsa, indi bizim üçün, dövlət quruculuğu, iqtisadi islahatlar sahəsində Azərbaycanın qarşısında duran vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün, bir çox digər məsələlərin həll edilməsi üçün problem olan başlıca məsələ bundan ibarətdir.

Demək istəyirəm ki, biz qonşu ölkələrlə normal qarşılıqlı münasibətdəyik. Gürcüstanla tam dostluq münasibətlərimiz var, [54-56] Rusiya ilə dostluq münasibətləri, normal münasibətlər, İranla normal münasibətlər, Türkiyə ilə dostluq münasibətləri, yaxşı münasibətlər saxlayırıq. Azərbaycan öz müstəqilliyini və suverenliyini çox ciddi şəkildə qoruyur. Qonşularımızdan, xüsusən Ermənistandan fərqli olaraq, Azərbaycan ərazisində xarici qoşunlar yoxdur, respublikanın sərhədlərini isə Azərbaycanın öz sərhəd qoşunları mühafizə edirlər. Məlum olduğu kimi, Ermənistanda böyük miqdarda Rusiya qoşunları və Rusiya hərbi bazaları var. Rusiya qoşunları Gürcüstan ərazisində də var, orada Rusiyanın hərbi bazasını yerləşdirmək nəzərdə tutulur. Bizdə belə şeylər yoxdur və biz hesab edirik ki, buna heç bir ehtiyac da yoxdur.

Bizi bu da narahat edir ki, üç ildən artıqdır davam edən atəşkəs şəraitində Rusiya Müdafiə Nazirliyinin ayrı-ayrı vəzifəli şəxsləri, bu yaxınlarda məlum olduğu kimi, bu üç il ərzində Ermənistana qanunsuz olaraq böyük miqdarda silah və döyüş sursatı göndərmişlər. Bu rəqəmlər artıq elan edilmişdir və bizdə silahların konkret siyahısı var, ümumi dəyəri bir milyard dollar olan bu silahlar arasında uzağı vuran zenit raketləri, bir çox digər ağır silah, müasir tanklar, "Qrad" qurğuları və çoxlu başqa şeylər var. Təkrar edirəm, indi biz bütün bu silahların konkret siyahısına malikik. Bu siyahı Rusiya Müdafiə Nazirliyi tərəfindən elan olunmuşdur, Rusiya Baş Prokurorluğunda da var və o, həmin məsələ ilə əlaqədar istintaq aparır.

Əlbəttə, bu, son dərəcə ağır faktdır. Rusiya Minsk qrupunda vasitəçilik etdiyi və biz bu məsələnin dincliklə nizama salınmasına kömək göstərilməsi üçün bu ölkəyə böyük ümidlər bəslədiyimiz bir vaxtda bu silahların göndərildiyi aşkara çıxarılmışdır. Hələ bu ilin martında mən bu məsələ barəsində prezident Boris Yeltsinə xüsusi məktub göndərmişdim. Bu yaxınlarda mən Rusiyada rəsmi səfərdə oldum və onunla bu barədə bir daha danışdım. O bildirdi ki, bu məsələ prokurorluğa tapşırılıb, təhqiqat aparılır, təqsirkarlar aşkara çıxarılacaqdır. Bizə isə təkcə təqsirkarların aşkara çıxarılması deyil, həm də bu [55-56] silahların aşkara çıxarılması, Ermənistandan alınıb Rusiyaya qaytarılması lazımdır. Çünki Ermənistanda böyük miqdarda qanunsuz silahın olması təkcə Azərbaycan üçün deyil, həm də bütün qonşu ölkələr üçün böyük təhlükə təədir.

Demək istədiyim əslində bunlardır. Mən çox şey deyə bilərdim, ancaq vaxtımız azdır, istəyirəm ki, Sizin mənə sual verməyinizə də vaxt qalsın. Diqqətinizə görə sağ olun.

**RUSIYA FEDERASIYASI NÜMAYƏNDƏSİNİN 1-ci MÜAVİNİ
ALEKSANDR QORELİKİN ÇIXIŞINA ARAYIŞ**

Çıxışınıza görə təşəkkür edirəm. Sağ olun. Biz Minsk konfransının həmsədrini kimi Rusiyaya bu gün də böyük ümidlər bəsləyirik və əməkdaşlıq edəcəyik.

O ki qaldı axırıncı qeydinizə, (Rusiyanın Ermənistanı ümumi dəyəri bir milyard dollar olan qanunsuz silah satması. - *Red.*) həqiqətən, mən Moskvada olarkən Rusiya–Azərbaycan– Ermənistan komissiyası yaradılması haqqında qərar qəbul edildi. Onun yaradılmasından məqsəd, əvvəla, Rusiyanın hərbi strukturlarından Ermənistanı bu qədər böyük miqdarda silahların hansı yolla, haradan qanunsuz, qeyri-leqal surətdə verildiyini, ikincisi, Sovet İttifaqı parçalanan dövrdə Ermənistanı, Azərbaycanda nə qədər silah qaldığını aydınlaşdırmaqdır.

Məsələyə aydınlıq gətirmək istəyirəm. İş burasındadır ki, yanvar-fevral aylarında Rusiya Müdafiə Nazirliyinin və MDB ölkələri ilə əməkdaşlıq nazirliyinin öz orqanları Rusiyadan Ermənistanı qanunsuz olaraq silahlar göndərilməsi barədə məsələ qaldırıdıqda, bunu əvvəlcə hamı inkar etdi. Lakin faktlar üzə çıxarıldıqda və onların bir çoxu mətbuat səhifələrində dərc edildikdə, iyulun əvvəllərində Moskvada prezident Boris Yeltsinlə və Rusiya Federasiyasının digər rəhbərləri ilə görüşlərim zamanı birdən ortaya məsələ çıxdı ki, demə, Sovet [56-57] İttifaqı parçalanan dövrdə Azərbaycanda Ermənistanıdakına nisbətən daha çox silah qalmışdır. Mən təbii olaraq dedim ki, əvvəla, bunu yoxlamaq lazımdır, ikincisi isə, bunun artıq 1994-1997-ci illər dövründə Rusiyanın hərbi idarələri tərəfindən Ermənistanı silahların qanunsuz, qeyri-leqal surətdə göndərilməsi faktlarına heç bir dəxli ola bilməz. Bu, əsla ona kompensasiya ola bilməz ki, Azərbaycanda Ermənistanıdakına nisbətən daha çox silah qalmışdır. Buna baxmayaraq, yoxlamaq lazımdır. Mən, məsələn, bu gün bəyan edirəm ki, həmin məlumat gerçəklə uyğun deyildir. Lakin ortaya belə bir fakt atıldığına görə biz razılaşıdıq. Deməliyəm ki, mən baş nazirin birinci müavini başda olmaqla Azərbaycan tərəfindən nümayəndə heyətinin tərkibi haqqında Rusiya Federasiyasına təqdimat vermişəm və bu komissiyanın əməli fəaliyyətini gözləyirəm.

* * *

S ə d r: Zati-aliləri, cənab prezident Əliyev, Sizə göndərilmiş suallara cavab verə bilərsinizmi?

H e y d ə r Ə l i y e v: Əsliyə qalsa, cəmi bir sual oldu ki, bunu da Böyük Britaniyanın səfiri verdi.

Hər şeydən öncə, bu görüşlə əlaqədar məmnun qaldığımı bir daha ifadə etmək istədim. Buraya toplaşdığınıza görə, məni diqqətlə dinlədiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. Mən bunu Azərbaycanın problemlərinin həllində, xüsusən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılmasında Təhlükəsizlik Şurasının fəal iştirakı kimi qiymətləndirirəm.

Təhlükəsizlik Şurasının çıxış edən üzvləri ATƏT, onun Minsk qrupu, Minsk konfransı tərəfindən həyata keçirilən tədbirlərlə, başa düşdüyüm kimi, bizim tədbirlərimizlə həmrəy oldular. Bir daha demək istəyirəm ki, biz işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarının erməni silahlı qüvvələrindən tamamilə [57-58] azad edilməsi, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması və Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək özünüidarə statusu verilməsi şərtlə münaqişənin dincliklə aradan qaldırılması mövqelərində möhkəm dayanmışıq. Biz Minsk konfransının həmsədrləri, onun bütün üzvləri ilə də, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası ilə də bu mövqələrdə əməkdaşlıq edəcəyik.

Ümidvaram ki, Təhlükəsizlik Şurasının üzvü olan ölkələrin səfirləri bu problemin həllində bizə dəstək verməkdə və kömək göstərməkdə davam edəcəklər. Bunun üçün hamınıza təşəkkür edirəm.

Böyük Britaniyadan olan səfirin sualına cavab verərək demək istəyirəm ki, biz Xəzər dənizində onun mineral ehtiyatlarından istifadə edilməsi, neft və qaz hasilatı üçün Xəzərin hələ 1970-ci ildə müəyyən olunmuş sektorlara bölünmə prinsipləri əsasında fəaliyyət göstəririk.

O vaxtlar Xəzər dənizi bütünlüklə Sovetlər İttifaqına məxsus idi. SSRİ dövründə Xəzərdə neft və qaz çıxarılması ilə Azərbaycan məşğul olurdu. Amma Sovetlər İttifaqına daxil olan müttəfiq respublika kimi, o, Azərbaycan neftçilərinin fəaliyyət dairəsinin genişləndiyini və Xəzər dənizinin xeyli hissəsini əhatə etməyə başladığını nəzərə alaraq bunu edirdi. Bu isə Xəzəryanı digər ölkələrin, o cümlədən Türkmənistanın və Qazaxıstanın mənafeələrinə toxunurdu. 1970-ci ildə sovet hökuməti Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsi haqqında qərar qəbul etdi. Bax, bu sektor bölgüsü çərçivəsində də biz işimizi görürük. Sizə bildirmək istəyirəm ki, Xəzər dənizinin dibindəki mineral ehtiyatlardan istifadə olunmasına dair gələcək işlərin həyata keçirilməsi üçün bu sektor bölgüsünü biz məqbul hesab edirik.

Doğrudur, bəzi ölkələr bununla razılaşırmı, kondominium – sahildən 45 mil məsafədəki zona haqqında qalan ərazinin isə ümumi olması barədə təkliflər irəli sürürlər. Amma bu məsələdə Xəzəryanı dövlətlərin fikirləri eyni deyildir. Azərbaycan və Qazaxıstanın rəyi bir cür, Rusiya, İran və müəyyən [58-59] dərəcədə də Türkmənistanın rəyi başqadır. Ancaq hesab edirəm ki, biz danışıqlar aparacaq və vahid fikrə gələcəyik. Hələlik isə nümunə, yaranmış praktika var və biz bunun əsasında fəaliyyət göstəririk.

O ki qaldı Türkmənistanın bu yaxınlarda meydana çıxmış iddialarına, birincisi, təkrar edirəm, biz Xəzərdə çoxdan, 50 ildir ki, iş görürük. "Azəri", "Çıraq" yataqlarının istifadə olunmasına dair birinci müqavilə 1994-cü ilin sentyabrında beynəlxalq neft şirkətləri konsorsiumu ilə, o cümlədən həm Amerika şirkətləri, həm "Britiş

---

petroleum", həm "Statoyl" şirkətləri, Türkiyə şirkəti və digər şirkətlərlə imzalanmışdır. İndi bu yaxınlarda Türkmənistan tərəfi qəfildən deyir ki, guya bu yataqlara Türkmənistanın da aidiyyəti var. Şübhəsiz ki, bu, düzgün deyildir, çünki 1970-ci ildə müəyyən edilmiş və bu gün də mövcud olan sektor bölgüsünə görə həmin yataqlar Azərbaycan sektorunda yerləşir. Buna baxmayaraq, əgər onlar belə məsələ qaldırırlarsa, bunu müzakirə etmək və yataqların kimə mənsub olduğunu müəyyənləşdirmək olar.

Mənim başa düşdüyüm kimi, "Kəpəz" yatağına gəldikdə isə, o, Türkmənistan və Azərbaycan sektorlarının sərhədində yerləşir. Biz bu yatağa dair müqavilə imzalamamışıq. Mən Moskvada olarkən Rusiyanın "LUKoyl" və "Rosneft" şirkətlərinin təklifi ilə həmin yatağın işlənməsində əməkdaşlığın mümkünlüyü haqqında saziş imzalanmışdır. Bu zaman yatağın sərhəddə olması nəzərə alınmışdır, yəni yatağın bir hissəsi Azərbaycan sektorunda, digər hissəsi Türkmənistan sektorunda yerləşir. Ona görə də vaxtilə, SSRİ dövründə bu yatağa rus sözü olan "promejutoçni" adı vermişdilər, yəni o deməkdir ki, – Rusiyanın buradakı nümayəndəsi təsdiq edə bilər, – yatağın yarısı orada, yarısı burada yerləşir və o vaxt belə də qəbul olunmuşdu. Sonra Azərbaycan bu yatağı "Kəpəz", Türkmənistan isə "Sərdar" adlandırdı. Yatağın əzəli adı isə "promejutoçni"dır, yəni sərhəddə yerləşən. Biz bu yataq barəsində Rusiya şirkətləri ilə birlikdə Türkmənistanla əməkdaşlıq etməyə hazırıq. [59-60]

Bu məsələ ilə əlaqədar vəziyyət belədir. Yeri gəlmişkən, Türkmənistan ümumiyyətlə, ziddiyyətli bəyanatlar verir. O, Xəzərin sektorlara bölünməsi ilə indiyədək razılaşmaq istəmir, hesab edir ki, Xəzər dənizindən müəyyən sahil zonaları üzrə, onun qalan hissəsindən isə ümumi qaydada istifadə olunmalıdır. Lakin Türkmənistan indi birdən "Kəpəz" yatağı və digər yataqlar barəsində iddialar irəli sürərək, Xəzərin sektorlara bölünməsinə əsas götürür. Əgər Türkmənistan Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsinə tərəfdardırsa, qoy bunu bəyan etsin və biz də bilərik ki, bizim kimi, o da buna tərəfdardır, onda biz müəyyənləşdirərik ki, hansı yataq kimin sektorunda yerləşir. Xəzər dənizinin sektorlara bölündüyünü tanımadan, bu yatağın Azərbaycan sektorunda deyil, Türkmənistan sektorunda yerləşdiyini barədə gözlənilmədən iddialar irəli sürmək, sadəcə olaraq, məntiqə uyğun deyildir. Məsələ, bax, belədir.

Bu görüşə görə, məni dinlədiyinizə görə, sizinlə şəxsən tanış olduğuma görə sizə bir daha təşəkkürümü bildirirəm. Təkrar edirəm, mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasına ilk dəfədir gəlirəm və bunu özüm üçün mühüm hadisə hesab edirəm. Mənim kitablarımı sizə veriblər. Odur ki, onlardan istifadə etməyə çalışın.

Sağ olun. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. [60]

ABŞ-ın TANINMIŞ SİYASİ XADİMİ HENRİ KISSINCER İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Nyu-York

28 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Henri Kissincer!

Mən Sizi – Amerikanın məşhur siyasi xadimini səmimiyyətlə salamlayıram, Amerika–Azərbaycan əlaqələrinin durmadan inkişaf etdirilməsindən məmnun qaldığımı bildirirəm. Mən hörmətli prezident cənab Bill Klintonun dəvəti ilə Amerikaya rəsmi səfərə gəlmişəm və əmin olduğumu bildirirəm ki, bu səfər ölkələrimiz arasında münasibətlərin daha da möhkəmləndirilməsində yeni mühüm mərhələ olacaqdır.

...Azərbaycanın bütün dünyanın iş adamları üçün açıq olduğunu, xarici şirkətlərin ölkəmizdə geniş fəaliyyət göstərməsindən ötrü hər cür şərait yaradıldığını, xarici investisiyaların dövlətimizin qanunları ilə möhkəm qorunduğunu vurğulayıram və deyirəm ki, biz öz iqtisadiyyatımızın Dünya Birliyi ilə sıx bağlanmasına xüsusi diqqət yetiririk və bu sahədə uğurlu nəticələr əldə etmişik.

Nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi üçün dünyanın bir sıra ölkələrinin nüfuzlu şirkətləri ilə imzalanmış müqavilələr tarixi əhəmiyyət daşıyır və bildirirəm ki, geniş potensial imkanlara, zəngin təbii ehtiyatlara malik olan Azərbaycan bütün sahələrdə xarici iş adamları ilə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qurmağa daim böyük maraq göstərir. [61-62]

Demokratiya və bazar münasibətləri yolu ilə inamla irəliləyən ölkəmiz bir sıra ağır problemlərlə qarşılaşmışdır. Bunların sırasında ən ağırı – 1988-ci ildən bəri davam edən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi xalqımıza böyük ziyanlar vurmuşdur. Ermənistan silahlı qüvvələrinin hərbi təcavüzü nəticəsində ərazilərimizin 20 faizi işğal altına düşmüş, bir milyondan artıq vətəndaşımız doğma yurd-yuvalarını tərk etməyə, çadırlarda ağır şəraitdə yaşamağa məcbur olmuşlar. Təcavüz nəticəsində Azərbaycan iqtisadiyyatına və mədəniyyətinə ölçüyəgəlməz səviyyədə ağır ziyan dəymişdir. Bütün bunlara baxmayaraq biz münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Elə bu məqsədlə də 1994-cü il mayın 12-də Ermənistan tərəfi ilə imzalanmış atəşkəs haqqında sazişə dönmədən əməl edir, ATƏT-in Minsk qrupu qarşısında aparılan danışıqlarda fəal iştirak edirik.

Cənab Kissincer, biz münaqişənin sülh yolu ilə tezliklə ləğv edilməsi üçün dünya dövlətlərinin göstərdikləri səyləri yüksək qiymətləndiririk. Bu baxımdan ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması barədə 53 dövlət tərəfindən qəbul edilmiş prinsiplərin böyük əhəmiyyət daşıdığını bildirmək istəyirik.

Minsk konfransına həmsədrlik edən ABŞ-ın, Rusiyanın və Fransanın prezidentləri Bill Klintonun, Boris Yeltsinin, Jak Şirakin Denverdə imzaladıqları bəyanatdan razılıqla söhbət açmaq istərdim. Belə cəhəti də qeyd etmək əhəmiyyətlidir ki, Azərbaycan tərəfi münaqişəni dinc vasitələrlə həll etmək üçün daim sülh təşəbbüsləri ilə çıxış edir.

Hərbi münaqişədə üç ildən bəri davam edən atəşkəsin möhkəm və daimi sülh əldə olunmasında mühüm rol oynadığı bir dövrdə Rusiyanın Ermənistana qeyri-qanuni yolla külli miqdarda silah verməsindən narahatlıqla danışmamaq olmaz. Nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, belə bir addım həm münaqişənin həlli, həm də bütövlükdə bölgədə əmin-amanlığın bərpa edilməsi üçün ciddi təhlükə yaratmışdır. [62-63]

Keçmiş SSRİ-yə mənsub olmuş respublikalar arasında Azərbaycan yeganə respublikadır ki, onun ərazisində heç bir xarici ölkənin silahlı qüvvələri və hərbi bazaları yoxdur. Belə bir cəhət də nəzərə alınmalıdır ki, Azərbaycan coğrafi cəhətdən çox strateji əhəmiyyətli bir ərazidə yerləşir. Bu mənada da Azərbaycanın problemlərinin həllinə dünya ictimaiyyətinin, böyük dövlətlərin, beynəlxalq təşkilatların xüsusi diqqət yetirməsinin vacibliyi şəxsizdir.

Mən ABŞ Konqresinin 1992-ci ildə Azərbaycana qarşı qəbul etdiyi 907-ci maddənin aradan qaldırılması məsələsinin də vacibliyini qeyd etmək istərdim. Bu ədalətsiz maddənin ləğv edilməsi, heç şübhəsiz, Amerika–Azərbaycan münasibətlərini xeyli yaxşılaşdırar, ilk növbədə isə ABŞ hökumətinin xətti ilə Azərbaycana göstərilən humanitar yardım üzərindən qadağanın götürülməsinə kömək edərdi. Ermənistanın təcavüzündən böyük zərər görmüş ölkəmizin belə bir yardıma çox ehtiyacı vardır.

Cənab Henri Kissincer, mən Sizi – ABŞ-ın siyasi həyatında mühüm yer tutan tanınmış siyasətçini Azərbaycana səfərə dəvət edirəm. [63]

ABŞ-dakı YƏHUDİ TƏŞKİLATLARI PREZİDENTLƏRİNİN KONFRANSI TƏŞKİLATI RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Nyu-York, "Qrand hyyatt" oteli

28 iyul 1997-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən hamınızı ürəkdən salamlayıram və sizinlə bugünkü görüşümdən çox məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm.

Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə hazırladığım zaman proqramıma sizinlə görüş daxil edilərkən bunu çox mühüm hadisə kimi qəbul etdim. Amerika Birləşmiş Ştatlarındakı yəhudi təşkilatlarının bəzi nümayəndələri ilə mənim Azərbaycanda görüşlərim olubdur. Görüşlər zamanı biz həmişə bir-birimizə xoş münasibət, aramızda səmimi əlaqə yarandığını hiss etmişik. Buna görə də hesab edirəm ki, təşkilatlarımızla, sizinlə görüşmək və bu əlaqələri daha da inkişaf etdirmək və ümumiyyətlə, münasibətlərimizi möhkəmləndirmək Azərbaycan üçün də, sizin üçün də əhəmiyyətlidir.

Mən bilirəm ki, bu görüşdə ABŞ-dakı yəhudi təşkilatlarının ən mötəbər şəxsləri iştirak edirlər. Bugünkü görüş iştirakçılarının hər birinin böyük xidmətləri, hörməti və imkanları vardır. Belə hesab edirəm ki, siz Azərbaycana və ümumiyyətlə, bölgəmizə böyük maraq göstərirsiniz. Ona görə də sizinlə yaxından tanış olmaq, görüşmək və yaxşı əlaqələr qurmaq hər iki tərəf üçün faydalıdır. [64-65]

Mən bu görüşü təşkil etdiyinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Suallarınıza cavab verməyə, sizinlə danışıqlar, fikir mübadiləsi aparmağa hazırım.

S u a l: Cənab prezident, Azərbaycanda yəhudilərin mədəniyyətinin, dilinin və həyatının sərbəst inkişaf etdirilməsi üçün yaratdığınız şəraitə görə mən də cənab Hillin Sizə söylədiyi təşəkkürlərə qoşuluram.

Cənab prezident, Amerika Birləşmiş Ştatlarında yaşayan biz yəhudilərin çoxu istəyir ki, Amerika da Azərbaycana yardımçı olsun. Lakin qarşımıza bir sıra maneələr çıxır və mən onları Sizin diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm. Məsələn, mətbuatda, kütləvi informasiya vasitələrindəki çıxışlarda biz Azərbaycanda insan hüquqlarının qorunması və demokratik proseslər barədə bir sıra ziddiyyətli fikirlərə rast gəlirik. Xahiş edirəm, bu proseslər barədə fikirlərinizi bizimlə bölüşəsiniz.

S u a l: Cənab prezident, məlumdur ki, İsrailin Azərbaycanda səfiri vardır. Lakin Sizin ölkənin İsraildə səfirliyi fəaliyyət göstərmir. Hesab edirəm ki, İsraildə Azərbaycanın səfirliyi açılsa, bu, Azərbaycan ilə İsrail dövləti arasında güclü, möhkəm, davamlı münasibətlərin olduğunu bir daha nümayiş etdirər və bu proseslərə lazımı təkan verər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Əvvəlcə birinci suala - Azərbaycanda demokratiya və insan hüquqları barədə suala cavab verim. Mən belə anladım ki, sizdə olan məlumatlara görə, bu sahədə bizim respublikamızda hansısa qüsurlar var.

Birincisi, onu nəzərə almalısınız ki, Azərbaycan müstəqil və demokratiya yolu ilə gedən bir dövlət kimi gəncdir. Siz Amerikada yaşayırınsınız və bu ölkədə demokratiyanın neçə illər müddətində yarandığını və inkişaf etdiyinin şahidisiniz. Demokratiya alma, yaxud qarpız deyil ki, gedib mağazadan nə qədər istəyirsən alıb gətirəsən. Demokratiya elə bir şeydir ki, cəmiyyətdə gedən proseslər nəticəsində müəyyən mərhələyə ardıcıl surətdə gəlib çatmalıdır. [65-66]

Qərbdə və Amerikada olan demokratiyanın təkə Azərbaycan deyil, Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş respublikaların hər birində yaranması üçün böyük bir vaxt lazımdır. Sovetlər İttifaqında 1917-ci ildə bir inqilab oldu, kommunist ideologiyası hakimiyyətə gəldi. Xatırlayın, həmin kommunist ideologiyasının Sovetlər İttifaqında bərqərar olması üçün neçə illər lazım oldu. İnsanların şüurunda, fikrində böyük dəyişikliklər əmələ gətirmək lazım idi.

Sovetlər İttifaqında totalitar bir rejim yarandı. Qərbdəki demokratiya orada heç vaxt olmadı.

Sovetlər İttifaqının dağılmasından beş il keçibdir. Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş respublikalar bu müddətdə öz müstəqilliklərini əldə edəblər. Müstəqilliyi qoruyub saxlamaq çox çətin bir işdir. Çünki, mən sizə açıq deyim, Azərbaycanın, o cümlədən Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş digər ölkələrin müstəqilliyinin saxlanmasına mane olan amillər çoxdur. Biz müstəqil bir dövlətik. Amma müstəqilliyimizi qoruyub saxlamaq üçün hələ çox iş görməliyik. Eləcə də demokratiyanın yaranması belədir. Demokratiyanı yaratmaq üçün qanunlar, qərarlar qəbul olunmalıdır. Bunlar hamısı Azərbaycanda qəbul edilibdir.

Azərbaycanda 1995-ci ilin noyabrında ümumxalq referendumu ilə yeni demokratik bir Konstitusiya qəbul olunmuşdur. Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu aparmaq üçün bu konstitusiyada bütün maddələr vardır. Konstitusiyamızın maddələrinin üçdə bir hissəsi Azərbaycanda insan haqlarının, hüquqlarının qorunmasına həsr olunmuşdur. Bu Konstitusiyanın qəbul olunmasından hələ iki il ötməyibdir, – noyabr ayında iki ili tamam olacaqdır. Biz bu Konstitusiyanın maddələrində nəzərdə tutulan məsələləri həyata keçiririk. Ölkəmizdə müvafiq qanunlar, qərarlar vardır. Biz demokratiyanı yaradırıq. Amma cəmiyyətin hamısının tam demokratiya yolu ilə getməyi öyrənməsi, buna alışması üçün vaxt lazımdır.

Mən istəyirəm siz biləsiniz ki, biz bu yolla gedirik və demokratiya yolu ilə axıradək gedəcəyik. Biz insan hüquqlarını [66-67] qoruyuruq və bunu axıracan edəcəyik. Azərbaycanda qeydiyyatda alınmış 30-dan çox siyasi partiya vardır. Bunların əksəriyyəti iqtidara qarşı müxalifətdə duran partiyalardır. Kiçik bir respublika olan Azərbaycanda indi 600 adda qəzet çıxır.

Sizdə, Amerikada iki partiya – Respublikaçılar və Demokratlar partiyaları vardır. Hakimiyyətdə bir müddət respublikaçılar, bir müddət də demokratlar olurlar. Demokratik prinsipləri yenicə yaradan kiçik ölkəmizdə isə 30-dan çox partiya vardır.

Y e r d ə n s ə s: Cənab prezident, elə adamlar var, inanırlar ki, demokratiyanı azsaylı partiyalarla qoruyub saxlamaq daha asandır, nəinki çoxsaylı partiyalarla.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bizdə azsaylısı da, çoxsaylısı da vardır.

Y e r d ə n s ə s: Cənab prezident, Azərbaycanda sağlam demokratiyanın olmasına biz tam əminik.

H e y d ə r Ə l i y e v: İsrail ilə Azərbaycan arasında çox yaxşı əlaqələr vardır. Mən İsrailin başçıları İshak Rabinlə də, Şimon Pereslə də dəfələrlə görüşmüşdüm. İndiki baş nazir ilə keçən ilin dekabr ayında Lissabonda görüşüb söhbət etmişəm. Mən ölkələrimiz arasındakı əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün ona böyük bir məktub yazmışdım. İsrailin baş naziri bu günlərdə böyük bir məktub göndərib və məni İsrailə yenidən dəvət edibdir.

İsrailin Azərbaycandakı səfirliyi çox yaxşı fəaliyyət göstərir, biz ona lazım olan bütün şəraiti yaratmışıq. İsraildə Azərbaycan səfirliyi də yaxın vaxtlarda açılacaqdır.

S u a l: Cənab prezident, bu səfirlik nə vaxt açılacaqdır?

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən gərək dəyərli bir adam tapım ki, orada Azərbaycanı yaxşı təmsil etsin. Respublikamızda son illər bir neçə dəfə hakimiyyət dəyişikliyi olduğuna görə belə vacib, məsul vəzifələrə təyin etməyə kadrlar tapmaq mənim üçün bir qədər çətindir.

Mən sizin bu arzunuzu nəzərə alaraq, həmin məsələni tezliklə həll edəcəyəm. [67]

**ABŞ-dakı YƏHUDİ TƏŞKİLATLARI
PREZİDENTLƏRİNİN KONFRANSI
TƏŞKİLATI ADINDAN AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ
RƏSMİ QƏBULDA* ÇIXIŞ**

Nyu-York, "Grand hyyatt" oteli

28 iyul 1997-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi səmimi qəlbədən salamlayıram. Bu, çox əhəmiyyətli görüş üçün sizə təşəkkür edirəm.

Sizə məlumdur ki, mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına prezident cənab Bill Klintonun dəvəti ilə rəsmi səfərə gəlmişəm. Bu səfər zamanı mənim çox əhəmiyyətli görüşlərim olacaqdır. Birinci növbədə, cənab Bill Klintonla, Amerika hökumətinin digər rəhbər vəzifəli şəxsləri ilə Konqresdə və başqa yerlərdə çox əhəmiyyətli görüşlər keçirəcəyəm.

Bu gün bütün günü mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatında olmuşam. Mən orada BMT Təhlükəsizlik Şurasının üzvü olan dövlətlərin daimi nümayəndələri ilə görüşmüşəm. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Kofi Annan ilə görüşüb söhbətlər aparmışam. Kütləvi informasiya orqanlarının nümayəndələri ilə görüşmüşəm.

Qarşıda çox maraqlı görüşlərim vardır. Ancaq bütün bu görüşlər içərisində bu gün, bu axşam Nyu-Yorkda sizinlə, Amerika Birləşmiş Ştatlarında yaşayan Yəhudi İcmalarının Prezidentləri Konfransı Təşkilatının nümayəndələri ilə görüşmək mənim üçün çox xoşdur və əhəmiyyətlidir. [68-69]

Siz mənə böyük diqqət göstərmisiniz və bu gün buraya toplaşmışınız. Belə anladım ki, sizin bəziləriniz Nyu-Yorkda yaşamırsınız, Amerika Birləşmiş Ştatlarının ayrı-ayrı şəhərlərində yaşayırsınız və zəhmət çəkib buraya gəlmisiniz. Bu mənim üçün çox böyük diqqət və hörmətdir. Buna, bu görüşə, ziyafətə görə sizə təşəkkür edirəm. Sizin hamınızı, ayrılıqda hər birinizi Azərbaycana dəvət edirəm.

Burada deyildiyi kimi, Azərbaycan kiçik bir ölkədir, onun əhalisi Nyu-Yorkun əhalisinə bərabərdir. Ancaq Azərbaycan müstəqil ölkədir. Azərbaycan xalqı böyük və zəngin tarixə və çox qədim mədəniyyətə, ənənələrə malik bir xalqdır, ölkədir.

Ölkəmizdə azərbaycanlılarla yanaşı, bir çox digər millətlərin nümayəndələri də yaşayırlar. Azərbaycan həmişə çoxmillətli bir ölkə olubdur, bu gün də çoxmillətli bir ölkədir. Biz bunu ölkəmizin üstünlüyü hesab edirik. Biz Azərbaycana heç vaxt təkmillətli bir dövlətə çevirmək fikrində olmamışıq. Ona görə də Azərbaycanda yaşayan insanlar milliyyətindən asılı olmayaraq həmişə bərabərhüquqlu olmuşlar. Azərbaycanda bu gün də bütün başqa millətlərə məxsus olan, yaşayan insanlar da respublikamızın vətəndaşlarıdır və ölkəmizdə eyni hüquqlara malikdirlər.

Azərbaycanda yəhudilər də çox qədim dövrdən indiyədək yaşamışlar və yaşayırlar. Onlar Azərbaycanın vətəndaşlarıdır və Azərbaycan onlar üçün doğma vətəndir. Yəhudilər respublikamızın ictimai-siyasi, iqtisadi həyatında daim iştirak etmişlər və bu gün sizə bildirmək istəyirəm ki, xalqımızın, Azərbaycanın milli mədəniyyətinin, iqtisadiyyatının, səhiyyəsinin inkişafında yəhudi millətinə mənsub Azərbaycan vətəndaşlarının xidməti çox olmuşdur. XIX əsrin ikinci yarısında, XX əsrin əvvəlindən indiyədək Azərbaycanın elmində, mədəniyyətində, iqtisadiyyatında, ali təhsilində xidmət göstərən insanların fəaliyyətini biz xüsusi qeyd edirik. Onlar Azərbaycan xalqının həyatında çox böyük faydalar vermişlər. Onlar bizim üçün həmişə əzizdirlər.

Yəhudi millətindən olan böyük alimlər, mədəniyyət, musiqi xadimləri, həkimlər, səhiyyə sahəsində çalışan böyük insanlar [69-70] Azərbaycanda çox olmuşlar, onlar həmişə xalqımızın hörmət və ehtiramını qazanmışlar. Son illər sərhədlər açıldıqdan, insanlara sərbəstlik verildəndən sonra yəhudi millətindən olan Azərbaycan vətəndaşlarının bir qismi başqa ölkələrə, o cümlədən İsrailə, Amerika Birləşmiş Ştatlarına və digər yerlərə getmişlər. Ancaq biz bilirik ki, onlar Azərbaycana heç vaxt unutmamışlar, vaxtaşırı respublikamıza gəlirlər, xalqımızın ənənələrini o ölkələrdə yayırlar, təbliğ edirlər. Hiss edirik ki, onlar çox zaman Azərbaycan üçün darıxırlar.

Mən bilirəm ki, İsraildə respublikamızdan getmiş Azərbaycan vətəndaşları – yəhudilər böyük bir Azərbaycan icması təşkil ediblər. Hətta orada Bakı adını daşıyan küçələr, restoranlar və Bakının, Azərbaycanın adını daşıyan çox gözəl müəssisələr vardır.

* Qəbulda Azərbaycan prezidentini Nyu-York Şəhər Şurası adından yəhudi icmalarının ən aparıcı liderlərindən biri Piter Vilon salamlamışdır.

Bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın çox böyük, maraqlı sərvətləri vardır. Onlardan biri də dadlı yeməkləridir. Azərbaycandan getmiş yəhudilər bu yeməkləri başqa ölkələrdə, xüsusən İsraildə çox geniş təbliğ edirlər. İş belə getsə, bir müddətdən sonra israililərin əksəriyyəti Azərbaycan xörəkləri yeməyə başlayacaqdır.

Azərbaycanda yaşayan yəhudilərdən bir nəfər nümayəndə heyətimin tərkibində mənimlə buraya gəlmişdir. Ancaq o, indi Amerikanın vətəndaşıdır, Kaliforniyada yaşayır. O, Azərbaycanda doğulub, təhsil alıb, orada yaşayıbdır. Azərbaycanda mədəniyyət sahəsində xidmətlər göstərərək, bizim dilimizi təmiz, ədəbiyyatımızı yaxşı bilir. O, bu yaxınlarda Bakıya gəlmişdi, mənimlə görüşdü. Mən onu nümayəndə heyətinin tərkibində buraya, Amerika Birləşmiş Ştatlarına gətirmişəm. Onun adı Aleksandr Qriçdir, burada oturubdur.

Azərbaycan ilə İsrail arasında əlaqələr dostluq əlaqələridir. Biz bu əlaqələri gündən-günə inkişaf etdiririk. Mən bu son illərdə, qısa müddətdə İsrailin keçmiş baş naziri mərhum İshak Rabinlə, keçmiş baş naziri Şimon Pereslə görüşlər keçirmişəm, danışıqlar aparmışam. Keçən ilin dekabr ayında mən Lissabonda [70-71] olarkən İsrailin indiki baş naziri cənab Netanyahu ilə görüşmüşəm. Biz onunla məktublaşırıq. Mən ona məktub göndərmişdim. Mən buraya gəlməmişdən bir neçə gün əvvəl o mənə məktub göndərmişdir. Bu ölkənin həm prezidenti, həm də baş naziri məni İsrailə dəvət ediblər. Mən bu dəvəti məmnuniyyətlə qəbul etmişəm və yaxın vaxtlarda həyata keçirəcəyəm.

Hesab edirəm ki, İsrailin Azərbaycandakı səfirliyi çox yaxşı fəaliyyət göstərir. Onların Azərbaycanda işləmələri üçün hər cür şərait yaradılıbdır. Mən İsrailin respublikamızdakı səfiri ilə dəfələrlə görüşmüşəm, lazım olan vaxtlarda onu qəbul edirəm. Azərbaycanın İsraildə səfirliyinin açılması haqqında qərar qəbul olunacaqdır. Yaxın vaxtlarda Azərbaycanın İsraildə səfiri təyin ediləcəkdir.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında Yəhudi Təşkilatları Prezidentləri Konfransı Təşkilatını mən çox əhəmiyyətli bir təşkilat kimi yüksək qiymətləndirirəm. Bilirəm ki, bu konfrans, icmalar Amerikada böyük nüfuza malikdir. Onlar çox gərəklili işlər görürlər, böyük imkanlara malikdirlər. Hesab edirəm ki, Azərbaycan ilə Amerikadakı Yəhudi İcmaları Prezidentləri Konfransı Təşkilatı arasında əlaqələr yaranır. Mən bu əlaqələrin bundan sonra da davam etməsinin tərəfdarıyam. Güman edirəm ki, biz yaxşı əməkdaşlıq edə bilirik.

Biz Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əlaqələrimizi gündən-günə inkişaf etdirmək istəyirik. Amerika Birləşmiş Ştatlarını Azərbaycana dost bir ölkə kimi qəbul edirik. Mənim buraya rəsmi səfərim zamanı bu əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün danışıqlar aparılacaq və hökumətlərarası bəzi sənədlər imzalanacaqdır.

Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasındakı əməkdaşlıqda Amerikanın neft şirkətlərinin respublikamızda müştərək iş görməsi xüsusi yer tutur. Bu şirkətlər – "AMOKO", "Pennzoil", "Eksson", "Yunokal", "Makdermott" şirkətləri Azərbaycanda mövcud olan müqavilələrdə iştirak edirlər. [71-72] "Şevron" və "Mobil" şirkətlərinin də Azərbaycanda müştərək iş görməsi üçün bu günlərdə müqavilələr imzalanması nəzərdə tutulur. Ancaq Azərbaycanda bu şirkətlərlə yanaşı, bir çox digər şirkətlər də fəaliyyət göstərirlər. Amerikanın bu şirkətlərinin hamısı Azərbaycanın Xəzər dənizində olan neft yataqlarının müştərək işlənməsində iştirak edir.

İndiyədək imzaladığımız müqavilələrə görə Azərbaycana qoyulacaq 30 milyard dollarlıq sərmayədən 8 milyard dolları Amerika Birləşmiş Ştatları şirkətlərinin üzərinə düşür. Bu, işin başlanğıcıdır. İmzalanması nəzərdə tutulan müqavilələr bu işləri genişləndirəcək və ölkəmizə qoyulan sərmayələrin miqdarını xeyli artıracaqdır.

Bizim imzaladığımız müqavilələrin müddəti təxminən 30 ildir. Hesab edirəm ki, bu 30 il birinci mərhələdir, biz 30 ildən də sonra bir neçə onilliklər ərzində əməkdaşlıq edəcəyik. Beləliklə, Amerika Birləşmiş Ştatları Azərbaycanda çox böyük iqtisadi maraqlar əldə edir. Biz bu iqtisadi marağı təmin etməyə çalışırıq.

Bir faktı da qeyd etmək istəyirəm. Azərbaycanda dünya standartına uyğun olan bir otel var. Biz keçmiş oteli bu otelin sahibi olan "Hyatt Recensi" şirkətinə vermişik. Bu şirkət həmin oteli Azərbaycanda işlədir. Beləliklə, bu şirkət də Azərbaycana gəlmişdir. Bu faktı ona görə xatırlatdım ki, mən buraya gələndə dedilər ki, bu, "Hyatt Recensi" şirkətinin otelidir. Mən sizə demək istəyirəm ki, Bakıda, Azərbaycanda da belə bir otel var. Respublikamıza gəlsəniz, onu görəcəksiniz.

Azərbaycanın qarşısında bir çox böyük problemlər vardır. Bu problemlərdən biri də Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsidir. Bildiyiniz kimi, Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycana hərbi təcavüz edibdir. Ermənistan Azərbaycanın tərkibində olan Dağlıq Qarabağ vilayətini öz əlinə keçirərək, onu Ermənistana birləşdirmək niyyəti güdürək bu hərbi təcavüzü edibdir. Həmin münaqişə 1988-ci ildə başlanmışdır. Bu hərbi təcavüzün nəticəsində çox qan tökülüb, çoxlu insan tələf olubdur. [72-73] Azərbaycanın ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan çox Azərbaycan vətəndaşı didərgin düşübdür. Onlar öz yerlərindən-yurdlarından qovulublar, indi əksəriyyəti çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır.

Biz bu münaqişəyə son qoymaq istəyirik. Atəşin dayandırılması haqqında üç il bundan əvvəl saziş imzalanmışdır. Üç ildir ki, sülh, yəni atəşkəs var. Biz daimi sülh əldə etmək üçün danışıqlar aparırıq. Mən ümid edirəm ki, biz məsələnin sülh yol ilə həllinə nail olacağıq.

Münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi ilə ATƏT-in Minsk qrupu məşğul olur. Minsk qrupunun həmsədrləri indi üç böyük ölkədir – ABŞ, Rusiya və Fransadır. Təəssüflər olsun ki, bu münaqişə haqqında dünyada, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarında doğru-düzgün məlumat azdır. Amerika Birləşmiş Ştatlarında olan çoxsaylı erməni diasporu bu məsələni ictimaiyyətə tamamilə təhrif edilmiş şəkildə çatdırır. Ona görə də mən bu günlər burada bu münaqişə barədə geniş danışıqlar aparacağam. Mən xüsusən Konqresdə bu barədə geniş danışıqlar aparmaq fikrindəyəm. Çünki erməni diasporunun təklifi və təşəbbüsü ilə 1992-ci ildə ABŞ Konqresi Azərbaycana qarşı ədalətsiz bir qanun qəbul edibdir. Amerika Birləşmiş Ştatlarından Azərbaycana yardım göstərilməsinə embarqo qoyulubdur. Bizim qonşularımız – Ermənistan, Gürcüstan, Orta Asiya ölkələri və keçmiş SSRİ-yə mənsub olan başqa ölkələr hər il Amerikadan külli miqdarda maliyyə və maddi yardım alırlar. Ancaq biz bu yardımdan məhrumuq.

Qərribə bir paradoks yaranıbdir: biz Azərbaycanda Amerika Birləşmiş Ştatlarının iqtisadi marağını geniş təşkil edirik, amma Amerika Birləşmiş Ştatları hökumətinin Azərbaycana yardım göstərməyə ixtiyarı yoxdur. Bu ədalətsizlik aradan götürülməlidir. Mən məmnuniyyətlə bildirirəm ki, Nyu-Yorkdan Konqresdə nümayəndə olan konqresmen cənab Kinq 907-ci maddənin ləğv olunması üçün bu günlərdə bir qərar layihəsi [73-74] təqdim edibdir. Mən cənab Kinqi görmək, ona təşəkkür etmək istəyirəm. Mən onunla tanış olmaq istəyirəm. Amerika Birləşmiş Ştatlarında belə ədalətli insanlar çoxdur. Bizim belə dostlarımız artdıqca Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycana qarşı ədalətsizlik edən erməni diasporunun da qarşısını ala bilirik.

Bizim Amerikada lobbimiz yoxdur. Amma ermənilərin çox güclü lobbisi vardır. Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarının dövlət adamları ilə danışırkən onlar bəzən deyirlər ki, burada ermənilərin güclü lobbisi var, onlar səsvermədə iştirak edirlər, ona görə də biz onlarla hesablaşmalıyıq. Mən isə deyirəm ki, bizim günahımız nədir ki, burada lobbimiz yoxdur? Amma bizim burada lobbimiz olacaqdır. Bizim lobbimiz dostlarımız olacaq, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarındakı yəhudi icmaları, sizlər bizim lobbimiz olacaqsınız. Mən buna çox ümid bəsləyirəm. Güman edirəm ki, siz mənim bu fikirlərimlə razı olarsınız.

Mən sizin vaxtınızı çox aldım. Ancaq siz məni düzgün başa düşün. Birincisi, mən çox sevinirəm və sizə daha çox məlumat vermək istəyirəm. İkincisi də dərdim çoxdur. İnsan öz dərdini kiməsə deməlidir. İnsanlar, adətən, öz dərdlərini inandıqları adamlara, öz dostlarına deyirlər. Mən sizi Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycanın və şəxsən özümün dostlarım hesab edirəm. Ona görə də sizə öz dərdimi açıqca deyirəm. Amma ümidvaram ki, biz bu dərdlərdən xilas olacağıq.

Azərbaycan xalqı sülhsevər xalqdır. Azərbaycanın bölgəmizdə, Qafqazda çox mühüm yeri və əhəmiyyəti vardır. Bunu bilmək və onunla hesablaşmaq, ondan istifadə etmək lazımdır. Güman edirəm ki, Azərbaycan bir sülhsevər dövlət, xalq kimi bütün regionumuzda sülhün bərqərar edilməsi üçün çox işlər görəcəkdir. Ümid edirəm ki, bu işlərdə siz bizə yardım göstərəcəksiniz.

Mən sizə, bütün dünyada yaşayan yəhudilərə sülh, əmin-amanlıq, səadət arzulayıram. Amerika Birləşmiş Ştatlarının bütün vətəndaşlarına səadət, əmin-amanlıq arzulayıram. Badələri bizim dostluğumuzun şərəfinə qaldırmağı təklif edirəm. Sağ olun. [74]

**TÜRKİYƏNİN DAXİLİ İŞLƏR
NAZİRİ MURAD BAŞƏSGİOĞLU İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Nyu-York

28 iyul 1997 ci il

Hörmətli cənab Başəsgioğlu!

Dost və qardaş ölkənin Daxili İşlər Naziri olan Sizi Amerika torpağında salamladığımıza çox şadam. Mənim ABŞ-a ilk rəsmi səfərimə Türkiyədə də böyük əhəmiyyət verildiyi barədə məlumatınızdan məmnunluq duydum. Təbii ki, mən də dünyanın ən qüdrətli dövləti olan ABŞ-a ilk rəsmi səfərimə çox böyük əhəmiyyət verirəm və bu səfərin Amerika–Azərbaycan ölkələrinin daha da sıxlaşdırılmasında mühüm rol oynayacağına əminəm.

Xahiş edirəm ki, səmimi salamlarına görə mənim minnətdarlığımı, xoş arzularımı, hörmət və ehtiramımı cənab Dəmirələ və cənab Yılmazə çatdırasınız. Nəzərinizə çatdırıram ki, Türkiyəyə rəsmi səfərimi məmnunluqla xatırlayıram.

Sizi Azərbaycana səfərə dəvət edirəm. [75]

**“Bi-Pi AMERIKA” NEFT ŞİRKƏTİNİN
RƏHBƏRLƏRİ* İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Nyu-York

28 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənablar!

İlk əvvəl, Azərbaycan prezidenti kimi sizin gözəl ölkənizə ilk rəsmi səfərim zamanı Amerikanın iri neft şirkətlərindən biri olan “Bi-Pi Amerika” şirkətinin rəhbərləri ilə görüşməyimə şad olduğumu bildirir və sizin verdiyiniz məlumatdan, ölkəmiz haqqında söylədiyiniz xoş sözlərdən, respublikamızla əməkdaşlıq etmək istəyinizdən məmnun qaldığımı vurğulayıb və ürəkdən təşəkkür edirəm.

Nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, müstəqillik yolu ilə inamla irəliləyən Azərbaycanda biz dünyanın müxtəlif dövlətlərinin, eləcə də Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətlərinin, o cümlədən neft sahəsində fəaliyyət göstərən şirkətlərin geniş müştərək iş görməsi üçün hər cür şərait yaratmışıq. Xarici şirkətlərin ölkəmizə qoyduqları sərmayələrin qorunması qanunvericiliklə təsbit olunmuşdur. Azərbaycan öz iqtisadiyyatını bazar münasibətləri prinsipləri əsasında qurur və qapılarını dünyaya açmışdır. Ölkəmiz təbii sərvətlərlə [76-77] zəngindir, həm də bunlar təkcə neft və qazdan ibarət deyildir. Azərbaycanın bir çox başqa təbii sərvətləri və güclü iqtisadi potensialı var və biz bunlardan dövlətimizin möhkəmlənməsi, xalqımızın rifah halının yaxşılaşdırılması üçün səmərəli istifadə etməyə çalışırıq.

Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasında yaranmış yaxşı münasibətlər əməkdaşlığımızın daha da genişlənməsinə səbəb olacaq və hər iki tərəfə böyük fayda gətirəcəkdir. Sizin, şirkətinizin Azərbaycana uzunmüddətli əməkdaşlığa hazır olması barədə söylədiklərinizi yalnız alqışlamaq olar və qətiyyətlə bildirirəm ki, Azərbaycan belə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığa həmişə hazırdır. Sizə faydalı fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram. [77]

---

* Görüşdə “Bi-Pi Amerika” neft şirkətinin nümayəndələri Stif Persi, Ed Uoyhet və Maykl Taunshet iştirak etmişlər.

**AZƏRBAYCAN–AMERİKA
TİCARƏT PALATASININ VƏ
BEYNƏLXALQ ANLAŞMA TƏŞKİLATI
İŞGÜZAR ŞURASININ ÜZVLƏRİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

Nyu-York

29 iyul 1997-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Sabahınız xeyir olsun! Mən sizin hamınızı burada, bu mötəbər salonda salımlayıram. Bugünkü görüşdə iştirak etdiyinizə, Azərbaycan prezidentinə, nümayəndə heyətimizə göstərdiyiniz diqqətə görə sizə təşəkkür edirəm.

Azərbaycan prezidenti kimi mən Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klintonun dəvəti ilə Amerikaya ilk rəsmi səfərə gəlmişəm. Mən bu səfər çərçivəsində bir çox görüşlər keçirirəm, o cümlədən Nyu-Yorkda artıq üçüncü gündür ki, görüşlər keçirilir. Bunların arasında sizinlə mənim bugünkü görüşüm çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu görüşün təşkilində xidmətlər, səylər göstərmiş Azərbaycan–Amerika Ticarət Palatasına, bu palatanın rəhbərləri Don Steysiyə və Rza Vəziriyə, Amerika şirkətlərinə və bu işə kömək etmiş bütün insanlara təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm. Eyni zamanda bu görüşün təşkilinə himayədarlıq göstərmiş və bu görüşün aparılmasına rəhbərlik edən Beynəlxalq Anlaşma Təşkilatına, onun sədrinə və bu təşkilatın bütün üzvlərinə öz təşəkkürümü bildirirəm. [78-79]

Birincisi, vaxtın az olduğuna, ikincisi də, mən hiss etdiyim kimi, sizdə Azərbaycan haqqında bir çox məlumatlar olduğuna görə mən qısaca olaraq bir neçə kəlmə demək istəyirəm.

Azərbaycan Sovet İttifaqı dağılandıqdan sonra öz müstəqilliyini əldə etmiş, Qafqazda yerləşən bir ölkədir. Mən sizə bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyi yolu ilə inamla gedir, bundan sonra öz dövlət müstəqilliyini əldən verməyəcəkdir. Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurulur. Azərbaycanın iqtisadiyyatı bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında qurulur və bu, iqtisadiyyatda bizim strateji yolumuzdur. Azərbaycan dünya iqtisadiyyatı üçün öz qapılarını açıbdır. Azərbaycan öz iqtisadiyyatını dünya iqtisadiyyatı ilə bağlamaq yolu ilə gedir. Azərbaycanın böyük təbii sərvətləri, iqtisadi potensialı vardır. Bu sərvətlərdən, potensialdan istifadə etmək üçün respublikamızın xarici sərmayəyə ehtiyacı vardır. Bunların hamısı Azərbaycanın bugünkü gerçəkliyini təşkil edir.

"Ci-Pi Morqan" Bankının nümayəndəsinin buradakı nitqindən sonra mən Azərbaycanda gedən proseslər, respublikamızın iqtisadiyyatı, ölkəmizdə iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi və onların verdiyi nəticələr haqqında söz deməkdən imtina edirəm.

Həqiqətən, Azərbaycan iqtisadi islahatları ardıcıl surətdə həyata keçirir. Biz bu iqtisadi islahatların həyata keçirilməsinə 1994-cü ildən başlamışıq. Çünki bundan əvvəl Azərbaycanın həm daxili vəziyyəti, həm də respublikamıza xaricdən edilən təcavüzlər və Azərbaycana qarşı yönəldilmiş təxribatlar bu islahatların həyata keçirilməsinə imkan vermirdi. Bu islahatların həyata keçirilməsinə başqa ölkələrə nisbətən gec başlamağımıza baxmayaraq, biz bu islahatları sürətlə yerinə yetirdiyimizə görə artıq çoxlarından irəlidəyik.

Siz iş adamlarıınız, böyük maliyyə mərkəzlərinin nümayəndələrisiniz. Siz maliyyəni, iqtisadiyyatı çox gözəl bilən şəxsiyyətlərsiniz. Azərbaycanda əgər 1994-cü ildə inflyasiya 1600 faiz olubdursa və bu il inflyasiya sıfır dərəcəsinə çatıbsa, demək, bu, [79-80] bizim bu qısa müddətdə həyata keçirdiyimiz islahatların, iqtisadi tədbirlərin ən gözəl nəticəsidir.

Əgər Azərbaycanda 1989-cu ildən başlayaraq sənaye, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı, iqtisadiyyatın ümumi səviyyəsi ilbəil aşağı düşübsə və 1995-ci ildə sənaye məhsulu istehsalı 25-26 faiz, ümumi daxili məhsulun miqdarı 10-15 faiz, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı da təxminən o qədər aşağı düşübsə, indi ölkəmizdə 1996-cı ilin yekunlarına görə sənaye məhsulu istehsalında sabitlik yaranıbdır, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı 3 faiz artıbdır, respublikamızda ümumi daxili məhsulun həcmi 1,2 faiz artıbdır. 1997-ci ilin birinci yarısında isə bu rəqəm daha da yüksəlib və ümumi daxili məhsulun artımı 5,2 faiz olubdur, bunlar hamısı bizim qısa müddətdə həyata keçirdiyimiz iqtisadi islahatların nəticəsidir.

Azərbaycanın iqtisadi göstəricilərini biz adətən, – güman edirəm ki, bu, doğrudur, – keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş, indi Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan müstəqil ölkələrin iqtisadiyyatının inkişafı ilə müqayisə edirik. Bu ölkələrin içərisində iqtisadi islahatların həyata keçirilməsində ən irəliddə gedən Rusiyadır. Ona görə də mən bir neçə müqayisə aparmaq istəyirəm.

Biz 1996-cı ildə "Torpaq islahatı haqqında" qanun qəbul etmişik, torpağın şəxsi mülkiyyətə verilməsini qərara almışıq. İndi artıq torpaq şəxsi mülkiyyətə verilibdir və bu da öz gözəl nəticələrini göstəribdir. Aqrar

sektorda heyvandarlığın, maldarlığın hamısı tam özəlləşdirilibdir. Bunların nəticəsində keçən il Azərbaycanda istehsal olunan bütün kənd təsərrüfatı məhsullarının 80 faizi özəl sektorun payına düşübdir.

Mən bu ayın əvvəlində Rusiyada rəsmi səfərdə idim. Rusiyada torpağı şəxsi mülkiyyətə verməyiblər və belə bir qərar qəbul edə bilmirlər. Onlar kolxozlardan, sovxozlardan, keçmiş sovet sistemindən uzaqlaşa bilməyiblər. Mən orada islahatların tərəfdarı olan rəhbər şəxslərlə görüşəndə torpağın şəxsi mülkiyyətə verilməsi haqqında qəbul etdiyimiz qanundan və [80-81] onun həyata keçirilməsinin real nəticələrindən danışarkən heyranlıqlarını bildirdilər.

Rusiyanın ən böyük problemi əhaliyə məvacibləri və pensiyaları 4-5 ay müddətində verə bilməmələridir. Ancaq bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanda əhaliyə bizim heç bir borcumuz yoxdur. Məvaciblər, pensiyalar vaxtında verilir. Dediym kimi, inflyasiya sifira endirilibdir. Azərbaycanın milli valyutası olan manatın sizin dollara nisbətən dəyəri 10 faiz artıbdır.

Siz elə bilməyin ki, mən özümü çox tərifləmək istəyirəm. Xahiş edirəm, məni düzgün başa düşəsiniz. Mən bu bir neçə rəqəmi "Ci-Pi Morqan" Bankı nümayəndəsinin çıxışına sadəcə əlavə edirəm. Bunu bir də ona görə deyirəm ki, Azərbaycanın əleyhinə işləyən bəzi qüvvələr, o cümlədən ölkəmizin daxilində olan müxalifət qüvvələri və ayrı-ayrı ölkələrdə respublikamızın əleyhinə işləyənlər belə əhval-ruhiyyə yaratmaq istəyirlər ki, guya Azərbaycanda iqtisadi islahatlar ləng gedir və onların nəticəsi yoxdur. Bədbəxtlik də burasındadır ki, bunu deyənlərin əksəriyyəti bizim öz içərimizdən olan adamlardır.

İndi mən burada oturmuşam, "Ci-Pi Morqan" Bankı nümayəndəsinin çıxışını dinləyirəm və fikirləşirəm, – əcəba, Nyu-Yorkdan Azərbaycanı nə qədər gözəl görürlər! Bizim içimizdə, müxalifətdə olan və başqa qüvvələr nə qədər kordurlar ki, onlar Azərbaycanı "Ci-Pi Morqan" kimi görmürlər!

Bu fikirlər, göstərilən rəqəmlər, məlumatlar təkcə "Ci-Pi Morqan" Bankına məxsus deyildir. Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı, beynəlxalq valyuta mərkəzləri Azərbaycanda gedən prosesləri çox diqqətlə izləyirlər və respublikamıza çox ciddi tələblər irəli sürürlər. Biz bu əməkdaşlıqdan çox razıyıq. Mən Beynəlxalq Valyuta Fonduna, Dünya Bankına təşəkkürlərimizi bildirirəm. Azərbaycanla əməkdaşlıq edənlərin hamısına minnətdarlıq edirəm.

Mən bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın qapıları hamı üçün açıqdır. Respublikamıza sərmayə qoymaq, ölkəmizdə iş görmək üçün ən əlverişli şərait yaradılıbdır. Bu görüşdən, sizdən aldığı [81-82] təəssüratlardan ruhlanaraq sizi əmin edirəm ki, bu imkanlar, şərait bundan sonra daha da genişlənəcəkdir.

Mən sizi Azərbaycana dəvət edirəm. Azərbaycanda iş görməyə gəlin. Bizim ölkəmizdə iş görməyin böyük gələcəyi vardır.

XXI əsr Azərbaycanın yüksəliş əsri olacaqdır. Azərbaycana gələn hər bir şirkət, hər bir iş adamı Azərbaycan ilə bərabər yüksələcəkdir. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Suallarınıza cavab verməyə hazırım.

S u a l: Cənab prezident, mən hüquq şirkətini təmsil edirəm. Sizə bir sualım var. Azərbaycan və bölgənin digər dövlətləri Xəzər dənizinin statusu, onun bölünməsi barədə müxtəlif fikirdədirlər. Xəzərin dərinliklərində yerləşən enerji ehtiyatlarının, təbii sərvətlərin istismar olunmasına dair ayrı-ayrı dövlətlərin öz mövqeləri vardır. Bilmək istərdik ki, Xəzər dənizinin bölünməsi problemi nədən ibarətdir. Sizin bu məsələdə mövqeyiniz necədir? Sizcə, bu problem – Xəzərin statusu problemi neft və qaz layihələrinin həyata keçirilməsinə nə dərəcədə təsir göstərə bilər?

C a v a b: Təşəkkür edirəm. Xəzər dənizinin statusu haqqında məsələ yalnız 1994-cü ilin sentyabr ayında Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə dünyanın böyük transmilli neft şirkətləri arasında "Əsrin müqaviləsi" imzalanandan sonra meydana çıxıbdir. O vaxta qədər Xəzər dənizinin statusu haqqında danışmaq demək olar ki, yox idi. Azərbaycan Respublikasının böyük bir müqavilə imzalaması bir çox ölkələri, o cümlədən Xəzəryanı ölkələrin bəzilərini, xüsusən ən böyük ölkələri narahat etdi. Onlar narazı oldular və bu məsələnin qarşısını almaq, yəni bizə mane olmaq üçün bu status məsələsini ortaya atdılar. Biz statusun müəyyənləşdirilməsinin əleyhinə olmamışıq. Ancaq eyni zamanda, Xəzər dənizi dünyada nadir bir su hövzəsi olduğuna görə onun statusunun müəyyənləşdirilməsi də çox mürəkkəbdir. Xəzər dənizinin mineral ehtiyatlarının – dənizin dibində olan neft-qaz yataqlarının istifadə olunması üçün müəyyən qayda, nümunə vaxtilə yaranıbdır. [82-83]

Bildiyiniz kimi, Sovetlər İttifaqı mövcud olduğu zaman Xəzər dənizi yalnız Sovetlər İttifaqına mənsub olmuşdur. İran Xəzər dənizinin cənubundakı kiçik bir hissədən istifadə etmişdir. Xəzər dənizində neft istehsalına Azərbaycan tərəfindən 50 il bundan əvvəl – 1947-49-cu illərdə başlanmışdır. Xəzər dənizində neft istehsalına başlandıqdan sonra Sovetlər İttifaqı dağılınadək orada görülən işlər Azərbaycanda yerləşən neft-qaz idarəsi tərəfindən aparılmışdır. Ancaq Xəzər dənizində neft-qaz yataqlarının istismarı Azərbaycan sahillərindən uzaqlaşdıqca bu dənizin başqa sahələrini də əhatə etmiş və buna görə də 1970-ci ildə Sovet İttifaqının hökuməti tərəfindən dənizdə neft-qaz istehsalının digər Xəzəryanı respublikalara da çatması üçün Xəzər sektorlara bölünmüşdür. Mən belə hesab edirəm ki, Xəzərin statusu tam müəyyən olunana qədər bu prinsip davam etməlidir. Azərbaycan bu prinsipləndən istifadə edərək öz sektorunda neft-qaz istehsalı işləri ilə məşğuldur.

Xəzəryanı ölkələrin bu status barədə fikirlərində müxtəliflik vardır. Azərbaycan və Qazaxıstan sektorlar prinsipinin tərəfdarıdır. Rusiya, İran və Türkmənistan kondominium prinsipi tərəfdarıdır. Ancaq kondominium Xəzər dənizində heç vaxt olmayıb. Sektorlar prinsipi isə 1970-ci ildən mövcuddur.

Biz bu barədə danışıqlar aparılmasının tərəfdarıyıq. Ancaq hesab edirəm ki, bu müzakirələr uzun çəkəcəkdir. Bu müzakirələr yekunlaşana və ümumi bir fikrə gələndə Azərbaycan öz sektorunda işini görür və görəcəkdir. Çünki Azərbaycanın buna haqqı vardır.

Onu da qeyd edirəm ki, Xəzər dənizində bütün neft-qaz yataqları Azərbaycan alimləri, geoloqları, mütəxəssisləri tərəfindən açılmışdır. Sağ olun.

S u a l: Cənab prezident, bildiyiniz kimi, dünyanın son dövrlər ən qeyri-sabit bölgələrindən biri olan Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın bərpası üçün bu dövlətlər bir sıra təşəbbüslərlə çıxış etmişlər. Qafqaza sülh gətirmək üçün bu bölgənin dövlətləri arasında əməkdaşlıq qurulması, Qafqaz [83-84] ölkələri parlamentinin yaradılması ideyası mövcuddur. Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində Qara dəniz və Qafqaz bölgələrini əhatə edən ölkələrin sülhməramlı qüvvələrinin yaradılması barədə də fikirlər vardır.

Cənab prezident, bilmək istərdik ki, bu ideyalara Sizin münasibətiniz necədir? Dünyanın bu bölgəsinə sülhün, əmin-amanlığın gətirilməsi üçün Azərbaycan özünün hansı töhfəsini verməyə hazırdır?

C a v a b: Bilirsiniz, əgər bu suala cavab verməli olsam, gərək mənə bir saat dinləyəsınız. Əgər dinləmək istəyirsinizsə, mən danışıq. Amma sizə qısa cavab verə bilərəm. Qafqaz çox mürəkkəb bir regiondur. Ayrı-ayrı xarici qüvvələrin fəaliyyəti nəticəsində Qafqazda bir neçə münaqişə yaranıb. Birinci münaqişə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsidir. Bu münaqişə 1988-ci ildən başlayıb. Bu, Qafqaz xalqlarına və xüsusən Azərbaycan xalqına qarşı sovet kommunist imperiyası tərəfindən törədilmiş ən böyük cinayətdir və o, süni surətdə yaradılmış münaqişədir. Bundan sonra Abxaziya–Gürcüstan, İnuşetiya–Şimali Osetiya, Çeçenistan–Rusiya, Cənubi Osetiya–Gürcüstan münaqişələri yaradılıb. Qafqazda olan digər bölgələrdə də indi çox mürəkkəb vəziyyət vardır. Ona görə bu münaqişələrin aradan qaldırılması üçün ciddi və qəti tədbirlər görülməlidir.

Biz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini aradan qaldırmaq üçün üç il bundan əvvəl atəşin dayandırılması barədə qərar qəbul etmişik. Hazırda daimi sülh əldə etmək üçün danışıqlar aparırıq. Ermənistan Azərbaycanın ərazisinin 20 faizini işğal edibdir. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı didərgin düşübdür. İndi onlar çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Azərbaycana böyük maddi və mənəvi zərər vurulubdur.

Biz Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsini sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Amma şərtlər var. Ermənistan silahlı qüvvələri işğal olunmuş torpaqlardan çıxmalıdır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunmalıdır. Yerindən-yurdundan qovulmuş [84-85] insanlar öz elinə-obasına qayıtmalıdır. Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək səviyyəli özünüidarəetmə statusu verilə bilər. Ermənistan ilə Azərbaycan arasında etibarlı, uzunmüddətli sülh yaranmalıdır.

Biz bu prinsiplər əsasında danışıqlar aparırıq. Mən Vaşinqtonda cənab Bill Klintonla bu barədə danışıqlar aparacağam.

Gürcüstan prezidenti cənab Şevardnadze bir həftə bundan əvvəl burada olubdur. Güman edirəm ki, o Abxaziya–Gürcüstan münaqişəsi barədə sizə məlumat veribdir. Çeçenistanda indi müharibə yoxdur, amma vəziyyət mürəkkəbdir. İnuşetiya ilə Şimali Osetiya arasında indi vəziyyət gərginləşibdir. Bunlar hamısı çox ağıllı, ehtiyatlı tədbirlər tələb edir.

Qafqaz parlamentinin, sülhməramlı qüvvələrin yaranması haqqında cürbəcür ideyalar vardır. Ancaq bu ideyalar gərək çox yoxlamadan keçsin. İdeya vermək asandır, amma onu real surətdə həyata keçirmək çox çətinidir. Qafqaz elə bir bölgədir ki, güman edirəm, dünyanın aparıcı ölkələri bu bölgədəki vəziyyətə daim diqqət yetirməlidirlər. O cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatları bu bölgəyə diqqətini daha da artırmalıdır. Sağ olun.

C o n R o b e r t (Beynəlxalq Anlaşma Təşkilatı İşgüzar Şurasının vitse-rezidenti): Təəssüf ki, gərək bu, axırıncı sual olsun, çünki prezidentin vaxt imkanı məhduddur, onun çox gərgin iş cədvəli vardır, çoxlu görüşləri nəzərdə tutulur.

Cənab prezident, çox səmimi cavablarınıza görə Sizə təşəkkürümüzü bildiririk* .

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən sizin hamınıza bir daha təşəkkür edirəm. Sizin hamınızı Azərbaycana dəvət edirəm. Bugünkü görüşümdən çox məmnunam. Azərbaycanda görüşənə qədər. Sağ olun. [85]

* Görüşdə iştirak edən ABŞ-ın «Dau cons» informasiya agentliyinin nümayəndəsi Pakovski Heydər Əliyevdən bu görüşdəki çıxışının tam mətnini dünya informasiya agentliklərinə yaymaq üçün razılıq aldı.

**BMT-də AKKREDİTƏ OLUNMUŞ
DÜNYA DÖVLƏTLƏRİNİN
DAİMİ NÜMAYƏNDƏLƏRİ –
SƏFİRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

Nyu-York, BMT-nin binası

29 iyul 1997-ci il

Hörmətli sədr!

Hörmətli səfirlər, möhtərəm xanımlar və cənablar!

Sizin hamınızı ürəkdən salamlayıram və bu gün sizinlə görüşməyə və sizin qarşınızda çıxış etməyə imkan verildiyinə görə sizə dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Mən prezident Bill Klinton cənablarının dəvəti ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarında rəsmi səfərdəyəm. Bu, Azərbaycan prezidenti kimi mənim Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfərimdir. Mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatına öz böyük hörmətimi bildirmək və təbii olaraq, Azərbaycan haqqında, onun bugünkü həyatı haqqında danışmaq üçün Dünya Birliyinin bu mötəbər beynəlxalq təşkilatında dünən də olmuşam, bu gün də.

Mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi Kofi Annan cənabları ilə görüşmüşəm. Dünən mən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasında oldum, onun üzvləri ilə görüşdüm və bu gün sizin qarşınızdayam – Birləşmiş Millətlər Təşkilatına daxil olan ölkələrin BMT-də akkreditə edilmiş daimi nümayəndələri qarşınızdayam.

Mən bu imkanı yüksək qiymətləndirirəm və bu görüşü keçirmək təşəbbüsü üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının islam [86-87] seksiyasına təşəkkür edirəm. Fərsətdən istifadə edərək, Azərbaycan haqqında, respublikanın bugünkü həyatı haqqında, problemlərimiz haqqında bir neçə söz demək və təbii olaraq, sizin suallarınıza vaxt saxlamaq istəyirəm.

Keçmişdə Sovet İttifaqına daxil olmuş digər respublikalar kimi, Azərbaycan da dövlət müstəqilliyini SSRİ dağılıqdan sonra əldə etmişdir. Dövlət müstəqilliyinə nail olmaq Azərbaycan xalqı üçün tarixi hadisədir və o öz dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaq və möhkəmlətmək, Azərbaycanın hər hansı digər bir dövlətin hakimiyyəti və ya tabeliyi altında bir daha olmaması üçün bu müstəqilliyin pozulmasına yol verməmək əzmindədir.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə etdiyi vaxtdan bəri hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurmaq, bütün sahələrdə demokratik islahatlar aparmaq xətti götürmüşdür. 1995-ci ildə ümumxalq referendumu yolu ilə Azərbaycanda ilk demokratik konstitusiyaya qəbul edildi və həmin ilin noyabrında çoxpartiyalıq əsasında demokratik seçkilər yolu ilə Azərbaycan parlamentinə seçkilər keçirildi. Parlamentimiz fəaliyyət göstərir, burada təxminən səkkiz partiya təmsil olunmuşdur. Parlamentimiz öz qanunvericilik funksiyalarını fəal həyata keçirir.

Azərbaycan Konstitusiyasında bütün insan hüquqları nəzərdə tutulur, onun üçdə bir hissəsi bu hüquqlara həsr edilib. Azərbaycanda siyasi plüralizm prinsipi, mətbuat azadlığı bərqərar olub, rəsmən qeydə alınmış 30-dan artıq siyasi partiya, müxtəlif hərəkatlar, qeyri-hökumət təşkilatları fəaliyyət göstərirlər. Azərbaycanda 600-dək qəzet çıxır, onların mütləq əksəriyyəti müxtəlif təşkilatlara, özəl təşkilatlara, siyasi partiyalara məxsusdur və çoxu da müxalif təşkilatların, partiyaların ixtiyarındadır.

Azərbaycan çoxmillətli dövlətdir. Milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün adamların dini etiqad azadlığı, vicdan azadlığı və hüquq bərabərliyi bizdə tamamilə təmin edilmişdir.

Azərbaycanda iqtisadi həyat seçdiyimiz strateji yolla gedir. Bu yol bazar iqtisadiyyatı yaratmaqdan, iqtisadiyyatı bazaar [87-88] prinsipləri əsasında yenidən qurmaqdan ibarətdir. Bütün sahələrdə iqtisadi islahatlar aparılır, mülkiyyətin özəlləşdirilməsi geniş səpgidə həyata keçirilir, torpaq islahatı haqqında qanun qəbul edilib və bu qanuna uyğun olaraq bütün torpaq xüsusi mülkiyyətə verilir. Azərbaycanda xüsusi sahibkarlıq üçün hər cür şərait yaradılıb, özəl sektorun yaradılması iqtisadi siyasətimizin strateji istiqamətlərindən biridir.

Azərbaycan bütün ölkələrlə, bütün dünya ilə inteqrasiya üçün açıqdır, xarici sərmayələr üçün açıqdır. Son illərdə ölkəmizə, xüsusən neft və qaz yataqlarımızın işlənməsi üçün, eləcə də iqtisadiyyatın digər bütün sahələrində əməkdaşlıq üçün böyük məbləğdə xarici sərmayələr qoyulmuşdur.

Özəlləşdirmə haqqında qanunda xarici şirkətlərin, xarici hüquqi və fiziki şəxslərin mülkiyyət almaq imkanı nəzərdə tutulur, yəni özəlləşdirmə prosesində Azərbaycan vətəndaşları olmayan adamlar da iştirak edə bilərlər.

Bütün bu iqtisadi, siyasi islahatlar, sosial sahədə islahatlar bizə Sovet İttifaqı dağılıqdan sonra qarşılaşdığımız çətinlikləri, xüsusən də istehsal sahəsində, iqtisadiyyatda təxminən 1988-ci ildə başlanmış durğunluğu aradan qaldırmağa imkan vermişdir. 1996-cı ildə biz dönüş yaratmağa müvəffəq olduq və 1997-ci ilin birinci yarısının göstəricilərinə görə, cari il respublikamızda iqtisadiyyatın və sosial sahənin daha da inkişaf

etdirilməsi ili olacaqdır. Şübhəsiz ki, bu, iqtisadi və sosial islahatlar aparılmasının nəticəsidir və təbii olaraq, bizə respublikamızın əhalisinin həyat səviyyəsini ardıcıl surətdə yüksəltməyə imkan verir.

Bununla bərabər, Azərbaycanda problemlər var. Respublikamızın mürəkkəb problemlərindən biri bizə zorla qəbul etdirilmiş Ermənistanla Azərbaycan arasındakı münaqişədir. Bildiyiniz kimi, bu münaqişə hələ 1988-ci ildə başlanıb, o vaxtlar Azərbaycan və Ermənistan Sovet İttifaqının tərkibində idi. Münaqişə erməni tərəfinin, daha doğrusu, Ermənistan Respublikasının təşəbbüsü ilə başlanıb və bundan da məqsəd Azərbaycan Respublikası ərazisinin bir hissəsini – Dağlıq Qarabağ Muxtar [88-89] Vilayətini qoparıb Ermənistana birləşdirməkdir. Buna səbəb o idi ki, Dağlıq Qarabağda ermənilər də yaşayırdı. Həqiqətən, Dağlıq Qarabağda münaqişə başlanan vaxtdək bütün əhali 170 min nəfərdən ibarət idi, onların 70 faizi erməni millətindən, 30 faizi Azərbaycan millətindən olan şəxslər idi. Dağlıq Qarabağ Vilayəti Azərbaycan Respublikasının tərkibində müxtəriyyət hüquqlarına malik idi və bu hüquqlardan iqtisadi həyatda da, sosial həyatda da, siyasi həyatda da istifadə edirdi, buna görə də bu münaqişəni başlamağa əsas yox idi, lakin münaqişə başlandı. Zənnimcə, bu, Sovet İttifaqının həmin dövrdəki bəzi rəhbərlərinin havadarlığı ilə, özü də görünür, məhz o vaxtlar Ermənistanda olmuş ekstremist, qəsbkar qüvvələrə yarımaq üçün edilmişdir.

Təəssüf ki, hətta sovet hakimiyyəti illərində, – 1988-ci ildən 1991-ci ilin axırlarınadək, SSRİ hələ mövcud olan dövrdə, – bu münaqişənin qarşısını almaq mümkün olmadı və o, daha da genişlənilib hərbi əməliyyatlar xarakteri aldı. Müxtəlif səbəblərə və ayrı-ayrı dövlətlər tərəfindən Ermənistana havadarlıq edildiyinə görə erməni tərəfi üstünlüyə malik oldu, bunun nəticəsində erməni silahlı birləşmələri Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal etdilər. Dağlıq Qarabağda ən əvvəl Azərbaycan millətindən olan bütün şəxslər qovuldular və o, tamamilə işğal olundu. Sonra işğalçı qüvvələr öz əməliyyatının radiusunu genişləndirdi və Dağlıq Qarabağ Vilayətinə bitişik olan təxminən yeddi inzibati rayon qəsb edildi. Ümumiyyətlə, 86 min kvadratkilometr olan Azərbaycan ərazisinin 16 min kvadratkilometrindən çoxu, yəni onun 20 faizi işğal olunmuşdur.

Dağlıq Qarabağ ətrafındakı işğal edilmiş Azərbaycan rayonlarında ancaq Azərbaycan millətindən olan adamlar yaşayırdılar. Bu işğal nəticəsində onların hamısı zorla, silah gücünə həmin rayonlardan qovuldu, indi Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında yerləşdirilmişdir, onların böyük əksəriyyəti artıq neçə illərdir çadırlarda və təbii olaraq, çox ağır şəraitdə yaşayır. [89-90]

Bu münaqişə, müharibə nəticəsində Azərbaycana çox böyük maddi ziyan vurulmuş, on minlərlə adam həlak olmuşdur, mənəvi zərər də çox böyükdür. İşğal olunmuş ərazilərdə hər şey, o cümlədən yaşayış evləri, inzibati binalar, məktəblər, xəstəxanalar, mədəniyyət ocaqları, bütün infrastruktur, müqəddəs yerlər, milli arxitektura, incəsənət abidələri dağıdılmış, qarət edilmişdir. Bu torpaqlarda törədilmiş vəhşilik, azgınlıq son həddə çatır.

Biz öz ərazi bütövlüyümüzü, öz suverenliyimizi qoruyaraq bu münaqişənin dayandırılmasına çalışırıq və 1994-cü ildə atəşkəsə razılıq verdik. Ermənistanla Azərbaycan arasında atəşkəs haqqında saziş bağlandı. Bu, 1994-cü ilin mayında olmuşdur. Atəşkəs rejimi indiyədək qalır və mən bunu 1988-ci ildən başlanmış qanlı müharibə fonunda tərəflərin mühüm nailiyyəti hesab edirəm.

Səciyyəvi haldır ki, atəşkəs rejimi xarici çoxmillətli sülhyaratma qüvvələri cəlb olunmadan, yəni razılaşmalar əsasında, münaqişə tərəflərinin qüvvələri ilə saxlanılır. Bu, qeyd edilməli olan mühüm müsbət amildir.

Münaqişəni dincliklə aradan qaldırmaq prosesini ATƏT-in 1992-ci ildə yaradılmış Minsk qrupu həyata keçirir. Bu məsələ ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı da, Təhlükəsizlik Şurası da məşğul olmuşdur. Dağlıq Qarabağın hüduqlarından kənarda yerləşən Azərbaycan rayonları işğal edilərkən BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası bu məsələyə bir neçə dəfə baxmışdır. 1992-ci ilin təxminən axırlarından başlayaraq Təhlükəsizlik Şurasının dörd qətnaməsi – 822, 853, 874 və 884 nömrəli qətnamələri qəbul edilmişdir. Bundan başqa, bu məsələ ilə əlaqədar Təhlükəsizlik Şurası sədrinin bir neçə xüsusi bəyanatı olmuşdur. Bütün bu qətnamələrdə, bəyanatlarda erməni silahlı birləşmələrinin işğal etdikləri Azərbaycan rayonlarından çıxarılması, bu rayonların qeyd-şərtsiz azad edilməsi tələbi aydın və dürüst şəkildə irəli sürülmüşdür, lakin Təhlükəsizlik Şurasının bu qətnamələri və onun sədrinin bəyanatları həmin [90-91] əraziləri işğal etmiş ermənilər tərəfindən yerinə yetirilməmişdir və həyata keçirilməmiş qalmışdır.

Bununla bərabər, BMT və Təhlükəsizlik Şurası ATƏT-ə bu məsələ ilə məşğul olmaq mandatı vermiş və 1992-ci ildə Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dincliklə aradan qaldırılması üçün ATƏT öz tərkibində Minsk konfransı – Minsk qrupu yaratmışdır. Bütün bu müddətdə Minsk qrupu bu məsələ ilə ardıcıl məşğul olmuşdur. Ancaq təəssüf ki, müsbət nəticələr olmamışdır. 1994-cü ilin dekabrında ATƏT-in Budapeşt Zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi müzakirə edilmişdir. ATƏT-in qərarı qəbul olunmuşdur. Bu qərarla məsələni Azərbaycanın ərazi bütövlüyü prinsipləri və işğalçı qoşunları onların qəsb etdikləri Azərbaycan rayonlarından çıxarmaq prinsipləri əsasında tez bir zamanda dincliklə tənzimləmək nəzərdə tutulur. Elə o vaxt işğalçı qoşunların qəsb olunmuş Azərbaycan ərazilərindən çıxarılmasında və münaqişənin dincliklə aradan qaldırılmasının təmin olunmasında istifadə etmək üçün ATƏT-in çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrini yaratmaq haqqında qərar qəbul edilmişdir.

1996-cı ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi yenə də yüksək səviyyədə müzakirə mövzusu olmuşdur. O vaxt münaqişəni dincliklə aradan qaldırmaq prinsipləri qəbul edilmişdir. Bu prinsiplər üç bənddən ibarətdir. Birincisi, Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının ərazi bütövlüyünün tanınması. İkincisi, Azərbaycanla saziş əsasında Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək özünüidarə statusu verilməsi. Üçüncüsü, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisi üçün təhlükəsizliyin təmin edilməsi. Təəssüf ki, ATƏT-in bütün üzvlərinin dəstəklədiyi bu sənəd, – ona 53 dövlət səs vermişdi, – Ermənistan tərəfindən rədd edildi, Ermənistan onun əleyhinə çıxdı. Beləliklə, ATƏT-in 54 üzvündən 53-ü bu prinsiplərin lehinə, Ermənistan isə əleyhinə səs verdi. Təəssüf [91-92] ki, Ermənistan Dağlıq Qarabağa müstəqillik statusu verilməsi iddiaları və tələbləri mövqeyində indiyədək qalmaqdadır.

Əlbəttə, biz hesab edirik ki, Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dincliklə nizama salınması üçün kompromislər, fəal tədbirlər lazımdır. Azərbaycan həmişə kompromisli mövqelər tutur. Azərbaycanın Lissabon Zirvə görüşündə dincliklə nizamasalma prinsiplərinin qəbul edilməsinə razılıq verməsi də onun tərəfindən edilmiş kompromisdir. Dağlıq Qarabağa ən yüksək özünüidarə statusu verilməsinə razılığın özü də böyük kompromisdir, çünki bu, unitar bir dövlət kimi Azərbaycanın suverenliyinə xələl gətirir. Lakin erməni tərəfi kompromisə getmir və təkrar edirəm, Dağlıq Qarabağa müstəqillik verilməsi mövqələrində indiyədək qalmaqdadır.

Biz bu gün də kompromis mövqedə durmuşuq, amma heç vaxt razılaşa bilmərik ki, Dağlıq Qarabağa müstəqillik statusu verilsin. Biz razılaşa bilmərik ki, Azərbaycanın ərazisində ikinci erməni dövləti yaradılsın. Buna görə də Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasını tələb edirik.

Lissabon Zirvə görüşündən sonra ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrliyində dəyişikliklər baş verdi. İndi Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa onun həmsədrleridir. Biz bunu alqışlayırıq, ona görə ki, əgər dünyanın üç iri dövləti, Təhlükəsizlik Şurasının üç daimi üzvü Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişənin həlli üzrə Minsk konfransında həmsədrlik funksiyasını həyata keçirmək öhdəliyini öz üzərlərinə götürürsə, deməli, onlar bu məsələni həll etməlidirlər və buna qadırdirlər, odur ki, biz bu dəyişikliyi alqışladıq və buna böyük ümidlər bəsləyirik.

İyunun 20-də Denverdə "Səkkizlər"-in dövlət başçıları görüşündə Rusiya prezidenti Boris Yeltsin, Amerika prezidenti Bill Klinton və Fransa prezidenti Jak Şirak Ermənistan– Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dincliklə aradan qaldırılmasının zəruriliyi haqqında birgə bəyanat vermişlər. Bu, müsbət addımdır, biz sonrakı konkret tədbirləri gözləyirik. [92-93]

İyunun əvvəllərində yeni heyətdə Minsk konfransının həmsədrləri yeni təkliflər irəli sürdülər. Biz onları nəzərdən keçirmişik və iyulun 18-də onlarla regionda yenidən görüşdük, onların yeni təkliflərini aldıq. Bu təkliflər iki hissədən ibarətdir. Birinci hissədə erməni silahlı birləşmələrinin işğal altında olan altı rayondan onların çıxarılması, bu rayonların sakinlərinin öz yaşayış yerlərinə qayıtması nəzərdə tutulur. İkinci hissə Dağlıq Qarabağın statusunun qəti olaraq müəyyənləşdirilməsinə və bununla eyni zamanda Azərbaycanın digər iki rayonu – Laçın və Şuşa rayonları haqqında məsələnin həllinə, yəni onların işğalçı qoşunlardan azad edilməsinə və bu rayonların sakinlərinin oraya qayıtmasına aiddir.

Şübhəsiz ki, bu təkliflərdə əvvəlki təkliflərlə müqayisədə müsbət məqamlar var, lakin işlənməli, tənzimlənməli olan məsələlər də var. Elə məsələlər var ki, biz onlarla razılaşa bilmərik. Buna baxmayaraq, biz bu təkliflərə müsbət cavab verdik, çünki hesab edirik ki, onlar danışıqlar prosesini gücləndirmək üçün əsas ola bilər. İndi biz bu istiqamətdə əməli tədbirlər gözləyirik.

Söhbətin nədən getdiyini əyani surətdə göstərmək istərdim. Bu, Azərbaycanın xəritəsidir. Bu, Ermənistanıdır, bura Naxçıvan Muxtar Respublikasıdır və o, Azərbaycana məxsusdur. Müxtəlif rənglərlə boyadılmış bu Azərbaycan əraziləri erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Dağlıq Qarabağın ərazisi qırmızı, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ətrafında yerləşən, lakin heç vaxt Dağlıq Qarabağın tərkibinə daxil olmamış və ancaq azərbaycanlıların yaşamış olduğu inzibati rayonlarının ərazisi yaşıl, Laçın və Şuşa rayonlarının ərazisi sarı rənglə boyanmışdır. Laçın rayonu Dağlıq Qarabağla Ermənistan arasında yerləşir. Erməni tərəfi Dağlıq Qarabağla Ermənistan arasında nəqliyyat-kommunikasiya əlaqəsinin olması baxımından Laçın rayonunu özü üçün mühüm sayır.

Laçın rayonundan keçib Dağlıq Qarabağı Ermənistanla birləşdirən yol qara xətlə çəkilmişdir. Bura Şuşa rayondur, o, [93-94] Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin tərkibinə daxil olmuşdur, lakin orada həmişə əsasən azərbaycanlılar yaşamışlar. Şuşa rayonu Azərbaycanın tarixi və mədəni mərkəzidir, orada Azərbaycan xalqının nadir memarlıq və incəsənət abidələri var. Ona görə də biz əyanilik üçün bu rayonları sarı rənglə boyamışıq, bu zaman onu əsas tutmuşuq ki, Minsk qrupunun həmsədrləri tərəfindən axırıncı dəfə təqdim olunmuş təkliflərdə söhbət məhz bundan gedir ki, yaşıl rənglə boyanmış bu rayonlar işğalçı qoşunlardan azad edilməli, bu sülhməramlı əməliyyatın həyata keçirilməsi üçün yaradılmalı olan ATƏT-in sülhməramlı qüvvələri Dağlıq Qarabağ vilayətinin sərhədində və Ermənistanla Azərbaycanın sərhədində, – mən işğal edilmiş əraziləri nəzərdə tuturam, – yerləşdirilməlidirlər. Bu təkliflərə uyğun olaraq növbəti mərhələdə Dağlıq Qarabağın statusu

məsələsinə və bu məsələ ilə eyni zamanda Laçın və Şuşa rayonları ərazilərinin işğalçı qoşunlardan azad edilməsi məsələsinə baxılmalıdır.

Erməni tərəfinin həmişə irəli sürdüyü məsələ Ermənistanla əlaqə üçün Dağlıq Qarabağa dəhliz verilməsindən ibarətdir. Biz bu cür dəhlizi həmişə təklif etmişik, yeri gəlmişkən, bu gün də təklif edirik. Bu dəhliz beynəlxalq sülhməramlı qüvvələrin nəzarəti altında Laçın rayonunun ərazisində verilə bilər. Bu dəhlizin parametrləri barədə bizim konkret mülahizələrimiz də var. Odur ki, bu bölgədə sülhün və dincliyin tamamilə bərqərar edilməsi üçün sülhməramlı qüvvələrin nəzarəti altında olacaq bu dəhliz Dağlıq Qarabağın Ermənistanla müntəzəm əlaqəsini büsbütün təmin edəcəkdir.

İndi danışıqlar üçün, bu məsələnin həlli üçün məqbul mövqe məhz bundan ibarətdir.

O ki qaldı Dağlıq Qarabağa status verilməsinə, biz dəfələrlə demişik ki, bu statusu dünyada mövcud olan nümunələr əsasında, belə muxtar qurumlar üçün dünyada mövcud olan statuslar əsasında verməyə hazırıq. Belə qurumlar Rusiyanın tərkibində də var. Məsələn, Tatarıstan Rusiyanın [94-95] tərkibində çox yüksək özünüidarə statusuna malikdir. Belə qurumlar Avropada da, Yer kürəsinin başqa hissələrində də mövcuddur. Yəni artıq bu cür praktika var və bu praktika tarixən təşəkkül tapmışdır. Biz bu cür statusun hər hansı modelindən istifadə edərək onu Dağlıq Qarabağ barəsində də tətbiq edə bilərik. Lakin bir daha təkrar edirəm ki, biz Dağlıq Qarabağa müstəqillik statusu verilməsi ilə əsla razılaşa bilmərik. Hesab edirəm ki, buna Dünya Birliyi də yol verməməlidir, çünki iddialar Birləşmiş Millətlər Təşkilatının nizamnaməsinə, beynəlxalq hüquq normalarının prinsiplərinə və ATƏT-in prinsiplərinə ziddir.

Hazırda dünyada müxtəlif münaqişələr baş verir, onlardan bəziləri bununla bağlıdır ki, ayrı-ayrı milli qurumlar müstəqillik əldə etməyə çalışırlar. Belə hallardan heç birində bu cür tələb ödənilməmişdir. Bu, burada da ödənilməməlidir və ödənilə bilməz. Ona görə ki, erməni xalqı artıq çoxdan öz müqəddəratını müəyyənləşdirib, müstəqil Ermənistan Respublikası simasında öz dövlətinə malikdir. Daha bir, sonra isə ola bilsin üçüncü və dördüncü Ermənistan Respublikası yaradılması beynəlxalq hüquq normalarının müasir anlayışlarına heç cür sığışa bilməz.

İndi bizi narahat edən başlıca məsələ, əslində məhz bundan ibarətdir. Təbii ki, bununla bağlı digər məsələlər də var və onlar Azərbaycan üçün böyük çətinliklər yaradır. Məsələn, 1992-ci ildə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konqresi Azərbaycanın Ermənistanı guya blokadaya aldığına görə ölkəmiz barəsində çox ədalətsiz bir qərar qəbul etdi. ABŞ tərəfindən Azərbaycana hər hansı yardım göstərilməsinə embarqo qoyuldu. Lakin indi Amerika cəmiyyətində, Konqresdə, ABŞ hökumətində bu qərarın ədalətsizliyi barədə rəy yetişir və biz də onun ləğv edilməsinə çalışırıq. Amma bu da bu məsələ ilə bağlıdır. Yeri gəlmişkən, demək istəyirəm ki, Ermənistan o vaxtlar da Azərbaycan tərəfindən blokadaya alınmamışdı və bu gün də blokadada deyildir. Ermənistan Gürcüstan ərazisi ilə Qara dəniz limanlarına çıxmaq üçün, İran ərazisi ilə başqa ölkələrə çıxmaq üçün kifayət qədər yaxşı kommunikasiya əlaqələrinə malikdir. [95-96] Buna görə də guya Ermənistanın kommunikasiya blokadası şəraitində qaldığı və buna guya Azərbaycanın təqsirkar olduğu barədə süni surətdə yaradılmış rəy gerçəkliyə qətiyyənlə uyğun deyildir. Bu, gerçəkliyə onda da uyğun olmayıb, indi də uyğun deyildir.

Yeri gəlmişkən, əgər blokadadan danışmalı olsaq, onda baxın, Azərbaycan dəmir yolu ilə Ermənistanla kommunikasiya əlaqələrinə malik idi, dəmir yolu Bakıdan başlayaraq İran–Azərbaycan sərhədi boyu bu xətlə gedir, onun təxminən 40 kilometri Ermənistan ərazisindən, sonra Naxçıvan Muxtar Respublikasının ərazisindən keçib Ermənistana gedir. Erməni silahlı birləşmələri Azərbaycanın İranla həmsərhəd olan və dəmir yolunun keçdiyi Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan rayonlarını bir-birinin ardınca işğal edərək, bu yolu özləri dağıtmış, özləri özlərini bu dəmir yol kommunikasiyasından məhrum etmişlər. Halbuki ağır blokada vəziyyətində olan Naxçıvan Muxtar Respublikasıdır. İndi o, Azərbaycanın əsas hissəsi ilə nə avtomobil yoluna malikdir, nə də dəmir yoluna. Naxçıvan Azərbaycanla ancaq hava yolu ilə əlaqə saxlayır. Görün, kim blokada vəziyyətindədir. Əlbəttə, Azərbaycanın Naxçıvan Muxtar Respublikası. Həm də bu blokada ölkəmizə qarşı erməni təcavüzünün nəticəsidir. Bu reallıqlar barəsində sizə ona görə məlumat verirəm ki, sizdə düzgün təsəvvür olsun.

Bütün bunlardan danışaraq bəyan etmək istəyirəm ki, biləsiniz: Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini dincliklə aradan qaldırmaq, tam sülhə nail olanadək atəşkəs rejimini saxlamaq mövqelərində Azərbaycan qəti dayanmışdır. Bu gün sizə qəti şəkildə bildirirəm ki, biz hərbi əməliyyatların yenidən başlanmasına heç vaxt yol verməyəcəyik, biz bunu istəmirik. Biz sülh istəyirik, məsələnin dincliklə tənzimlənməsini, Ermənistanla Azərbaycan arasında, nəhayət, uzunmüddətli və möhkəm sülh əldə edilməsini istəyirik. Bu, həm Ermənistanın, erməni xalqının xeyrinədir, həm də Azərbaycanın, Azərbaycan xalqının xeyrinədir. [96-97]

Tələf gətirmişdir ki, biz əsrlər boyu, minillər boyu qonşu olaraq yaşayıyıq və gələcəkdə də belə olacaqdır. Heç kim – nə ermənilər, nə də azərbaycanlılar planetin başqa bir hissəsinə köçmək fikrində deyildirlər. Ona görə də bu reallığı nəzərə almaq və bunu əsas tutmaq lazımdır. Bu münaqişə nə qədər ağır olsa da, aradan qaldırılmalıdır. Sülh yaratmaq lazımdır. Bu, Ermənistanın xeyrinədir, çünki o, Azərbaycanla çox fəal iqtisadi əlaqələrə, ticarət əlaqələrinə malik olacaqdır. Bu, Azərbaycanın da xeyrinədir. Lakin bu, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tamamilə bərpa olunması, onun işğal olunmuş ərazilərinin erməni silahlı qüvvələrindən azad edilməsi, bir milyon azərbaycanlı qaçqının öz yaşayış yerlərinə, o cümlədən də azərbaycanlıların Dağlıq

---

Qarabağ ərazisinə qayıtması, Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək dərəcəli status verilməsi şərtlə mümkündür.

Bizim mövqeyimiz qətidir, bununla birlikdə, hesab edirik ki, bütün bunlara nail olmaq üçün gələcəkdə də mümkün kompromislərə getmək lazımdır. Lakin bizim tərəfimizdən kompromis edilmişdir və biz erməni tərəfindən də kompromisə gedilməsini gözləyirik.

Sizə demək istədiyim bunlardır. Hələ çox şey deyə bilərdim, lakin vaxt saxlamaq istəyirəm ki, mənə sual verə bilərsiniz, əlbəttə, əgər suallarınız varsa. Diqqətinizə görə sağ olun.

E n g i n A n s a y (İslam Konfransı Təşkilatının BMT-dəki daimi nümayəndəsi): Hörmətli səfirlər, bildiyiniz kimi, bu, BMT-nin üzvü olan bir sıra digər dövlətlərin dəvət edilmiş nümayəndələrinin iştirakı ilə səfirlər səviyyəsində islam qrupunun geniş iclasıdır. Möhtərəm prezident Heydər Əliyev buraya gələrək bəyanatla çıxış etdi və sizə təklif etdi ki, suallarınızı verəsiniz. Əgər sualınız varsa, mən arzu edənlərə söz verirəm.

N a b i l ə l - Ə r ə b i (Misir səfiri): Azərbaycan prezidentinin ünvanına söylənilmiş təbrik sözlərinə qoşulmaq istərdim, mənə onu bu gün, dünən Təhlükəsizlik Şurasında dinləmək [97-98] şərəfi nəsib oldu. Təhlükəsizlik Şurasında o öz hökumətinin mövqeyini, sülh proqramını şərh etdi, öz ölkəsindəki vəziyyətdən danışdı. Onun çıxışını dinləməyə imkan verib bizə göstərdiyi şərəfə görə ona bir daha təşəkkür etmək istəyirəm. Sağ olun.

E n g i n A n s a y: Çıxış etmək istəyən varmı? Əgər yoxdursa, onda icazə verin, islam qrupunun üzvlərinə, prezident Əliyevə onun mühüm çıxışına görə dərin minnətdarlığımı bildirim. Onu əmin etmək istərdim ki, qrup onun toxunduğu mühüm məsələlərin nəzərdən keçirilməsini davam etdirəcəkdir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu görüşə gəldiyinizə görə, mən çox diqqətlə dinlədiyinizə görə sizin hamınıza təşəkkür etmək istəyirəm. Mən bunda Azərbaycan Respublikasına, onun problemlərinə və xüsusən hamınızı narahat edən bir məsələyə – Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişənin həlli məsələsinə qayğı və diqqət görürəm. Ümidvaram ki, mənim izahlarım, açıq, səmimi sözlərim və sülhsevər mövqeyimizi dürüst şərh etməyim sizə Birləşmiş Millətlər Təşkilatında və təbii olaraq, sizin hər birinizə öz ölkələrinizdə Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişənin tezliklə aradan qaldırılmasına mümkün yardım göstərməyə kömək edəcəkdir. Biz ATƏT-in, onun Minsk konfransının imkanından istifadə edirik. Lakin bütün Dünya Birliyinin ali təşkilatı kimi Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, təbii olaraq, daha böyük imkanlara malikdir. Siz bizim işlərimizə nəzarət edirsiniz və istəyirəm ki, münaqişənin dincliklə, ədalətlə, obyektiv surətdə aradan qaldırılmasının zəruriliyi ilə həmişə həmrəy olasınız.

Misir səfirinə Azərbaycanın ünvanına söylədiyi xoş sözlərə görə təşəkkür edirəm. Cənab sədr, Azərbaycanın ünvanına xoş sözlərinizə görə və belə görüşü təşkil edə bildiyinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Sizə bunun üçün təşəkkür edirəm.

Reqlamentə görə, hələ 15 dəqiqə vaxtım qalır. Odur ki, ikinci məruzəni etmək istədim, amma sizə rəhm etməyi qərara aldım və buna görə də ikinci məruzəni etməyəcəyəm. Sağ olun, görüşənədək, gələn görüşlərdə.

[98]

BEYNƏLXALQ HUMANİTAR TƏŞKİLATLARIN RƏHBƏRLƏRİ* İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Nyu-York, BMT-nin Baş qərargahı

29 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Yasuişi Akaşi!
Xanımlar və cənablar!

İlk öncə beynəlxalq humanitar təşkilatların rəhbərləri ilə görüşdən məmnun qaldığımı bildirirəm və bu təşkilatlarla ölkəmizin əlaqələrinin daha da genişləndirilməsinin vacib olduğunu vurğulayıram.

Çıxış edən natiqlərin Azərbaycanda qaçqınların problemlərinin həlli, onlara humanitar yardımların vaxtında çatdırılması sahəsində son illər yaranan müsbət dəyişikliklər barədə verdikləri dəyərli məlumatlara görə təşəkkür edirəm. Bütövlükdə Azərbaycan barədə, respublikamızda baş verən müsbət proseslər haqqında söylənən xoş sözlərə görə minnətdarlığımı bildirirəm. [99-100]

Nəzərinizə çatdırıram ki, Dünya Birliyində özünəməxsus yer tutan gənc müstəqil Azərbaycan Respublikasında ictimai-siyasi vəziyyət tam sabitdir. Xalqın öz dövləti ətrafında getdikcə möhkəmlənən birliyi, demokratik dəyişikliklər, uğurla həyata keçirilən iqtisadi islahatlar, dünyanın aparıcı dövlətləri ilə əməkdaşlığın güclənməsi ölkəmizdə qaçqınların həyatını yaxşılaşdırmaq üçün daha təsirli tədbirlər həyata keçirməyə, bu işə olan diqqət və qayğıyı dönmədən artırmağa imkan vermişdir. Bu baxımdan beynəlxalq humanitar təşkilatların Azərbaycana göstərdikləri yardımın əhəmiyyəti də gündən-günə artır.

Respublikamız üçün ən ağırlı problemdən – Ermənistanın Azərbaycana təcavüzündən, ölkəmizin ərazisinin 20 faizinin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilməsindən, bir milyondan çox vətəndaşımızın yerindən-yurdundan zorla qovulmasından danışarkən onu nəzərə çarpdırmaq olar ki, hazırda çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayan qaçqınlarımızın beynəlxalq humanitar təşkilatların köməyinə, dünya ictimaiyyətinin diqqət və qayğısına olduqca böyük ehtiyacı vardır.

Bununla belə, göstərmək lazımdır ki, Ermənistanın işğalçı ordusu tərəfindən insan hüquqları tapdalanan bir milyondan çox azərbaycanlı qaçqına beynəlxalq humanitar təşkilatlar yardımlar göstərsə də, 1992-ci ildə ABŞ Konqresi tərəfindən “Azadlığı müdafiə aktı”na 907-ci düzəlişin qəbul edilməsi nəticəsində ABŞ hökuməti ölkəmizə yardım edə bilmir.

Vurğulamaq yerinə düşərdi ki, hazırda Azərbaycan ilə Amerika arasındakı əməkdaşlıq daim inkişaf edir və mən bunu çox yüksək qiymətləndirirəm. Lakin təəssüflənirəm ki, 907-ci düzəliş bu əlaqələrin daha da möhkəmlənməsinə maneçilik törədir. Bu düzəlişin aradan qaldırılmasına beynəlxalq humanitar təşkilatların da səy göstərməsi vacibdir. Mən konqresmenlərlə, Prezident cənab Bill Klintonla və ABŞ hökumətinin yüksək vəzifəli digər rəsmi şəxsləri ilə qarşıdakı görüşlərimdə bu düzəlişin ləğv edilməsi, həm də Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması məsələləri barədə [100-101] geniş müzakirələr keçirəcəyəm və ümidvaram ki, bu müzakirələr səmərəli olacaq, münaqişənin sülh yolu ilə həllinə, ədalətsiz 907-ci düzəlişin tezliklə aradan qaldırılmasına müsbət təsir göstərəcəkdir.

Bu görüşdə iştirak etdikləri üçün beynəlxalq humanitar təşkilatların rəhbərlərinə bir daha minnətdarlığımı bildirir və Azərbaycanla əməkdaşlığı daha da genişləndirməkdə onlara böyük uğurlar arzulayıram. [101]

---

* Görüşdə Beynəlxalq Yardım Komitəsinin, “Uşaqları xilas edin” təşkilatının, Beynəlxalq Bərpa Mərkəzinin, Beynəlxalq Ərzaq Mallarının Bölüşdürülməsi Komitəsinin, Beynəlxalq Yardımın Birləşmiş Metodik Komitəsinin, Sovet–Amerika Münasibətləri İnstitutunun, “Sərhədsiz həkimlər” təşkilatının, Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsinin, “Soros” təşkilatının, Amerika Yardım Təşkilatının, Beynəlxalq Qızıl Xaç və Qızıl Aypara Cəmiyyətləri Federasiyasının, Amerika Qızıl Xaç Təşkilatının, YUNİSEF-in rəhbərləri iştirak etmişlər.

**NYU-YORKDAN VAŞİNQTONA GEDƏRKƏN
TƏYYARƏDƏ “FİLDELFIYA İNKUAYRER”
VƏ “CORNEL OF KOMMERS” QƏZETLƏRİNİN
ƏMƏKDAŞLARI İLƏ MÜSAHİBƏ**

29 iyul 1997-ci il

S u a l: Cənab prezident, Siz iyulun əvvəlində Rusiyada rəsmi səfərdə olmusunuz. Həmin səfər zamanı Siz Rusiyanın Azərbaycana münasibətində, mövqeyində dəyişiklik hiss etdinizmi?

C a v a b: Bilirsiniz, bu dəyişikliyin hiss edilməsinə zaman lazımdır. Azərbaycan prezidenti kimi bu, mənim Rusiyaya ilk rəsmi səfərim idi. Biz dövlətlərimiz, hökumətlərimiz arasında bir neçə sənəd imzaladıq. Bunlar çox əhəmiyyətli sənədlərdir. Ancaq əməli işdən hiss etmək olar ki, ölkəmizə münasibət nə qədər dəyişib.

Rusiyada danışıqlarımız çox yaxşı keçdi. Ancaq həlli vacib olan bir sıra məsələlər də vardır. Birincisi, sizə məlumdur, bu ilin fevral-mart aylarında aşkar olubdur ki, Rusiyanın Müdafiə Nazirliyinin bəzi vəzifəli şəxsləri Ermənistanla son üç ildə gizli, qanunsuz olaraq külli miqdarda silah veriblər. Bu silahlar bir milyard dollar dəyərindədir. Biz məsələni kəskin qoymuşuq ki, bu, araşdırılmalıdır, verilən silahlar Ermənistandan Rusiyaya qaytarılmalıdır.

Bu ilin mart ayında mən Moskvada olarkən prezident Boris Yeltsinlə görüşümdə ona müraciət etdim. Ona rəsmi məktub göndərdim. O, bəyan etdi ki, prokurorluqda materiallar əsasında istintaq aparılır və bu istintaqın nəticəsi bizə bildiriləcəkdir. Ancaq həmin silahların verilməsi bizə məlumdur və çox [102-103] təhlükəli olan həmin silahların hamısının bizdə siyahısı da vardır. Həmin silahların içərisində hətta çox uzaq məsafəli raketlər, nüvə başlıqlı raketlər də vardır. Ona görə də mən Moskvada rəsmi səfərdə olarkən bu məsələ danışıqlarımızda gərgin müzakirə mövzusu oldu. Yenə də deyirəm, biz məsələni kəskin qoymuşuq ki, bu məsələ tezliklə araşdırılmalıdır və Ermənistanla verilmiş silahlar geri qaytarılmalıdır.

Yəni bu silahların verilməsi və onların hansı növdən olması məlumdur. Hətta Rusiyanın mətbuat orqanlarında da bu barədə böyük yazılar dərc olunubdur.

S u a l: Sizcə, bu, Rusiyanın rəsmi siyasəti idimi?

C a v a b: Araşdırmaq lazımdır. Hər halda bu miqdarda pulsuz, gizli silah verilməsində məqsəd nədən ibarətdir?

S u a l: Moskvaya rəsmi səfəriniz zamanı Rusiyanın rəhbərləri ilə keçirdiyiniz görüşlərdə Sizdə belə bir təəssürat yarandı ki, Rusiya Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini həll etmək istəyir?

C a v a b: Bilirsiniz, indi üç böyük dövlət – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa Minsk qrupunun həmsədrəlidir. Prezidentlər Bill Klinton, Boris Yeltsin, Jak Şirak iyunun 20-də Denver şəhərində Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həlli ilə əlaqədar birgə bəyanat veriblər. Ona görə də mən arzu edirəm ki, bu üç böyük dövlət Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həllində müsbət irəliləyiş əldə etsinlər. Prezident Bill Klintonla da bu barədə ətraflı danışacağam.

Mən Moskvada səfərdə olarkən bu məsələni prezident Boris Yeltsinlə ətraflı müzakirə etdim. NATO-nun və Avropa-Atlantika Əməkdaşlığı Şurasının bu il iyulun 8-9-da Madriddə keçirilən Zirvə görüşündə mən Fransanın prezidenti Jak Şirakla da bu məsələni geniş müzakirə etdim.

S u a l: Mən başa düşə bilmirəm, Rusiya bu münaqişənin həll edilməsini niyə istəsin? Axı, münaqişə həll edilsə, Rusiya Azərbaycanda, Gürcüstanda, Ermənistanda öz nəzarətini itirə bilər. [103-104]

C a v a b: Bunu siz bilirsiniz.

S u a l: Cənab prezident, bir sıra konqresmenlər vardır ki, onlar ABŞ-ın Azərbaycana yardım etməsini və 907-ci düzəlişin aradan qaldırılmasını istəyirlər. Onlar öz fikirlərini belə əsaslandırırırlar ki, Azərbaycan İrani təcrid etmək üçün Amerika Birləşmiş Ştatlarına yardım edə bilər. Azərbaycan isə bəyan edibdir ki, o, İranla yaxşı münasibətlər qurmağın tərəfdarıdır. Bu mövqedə dəyişiklik yoxdur ki?

C a v a b: Mən bilirəm ki, bəzi konqresmenlər 907-ci maddənin ləğv olunması üçün həqiqətən çalışırlar. O cümlədən konqresmen Kinq bu maddənin ləğv olunması üçün bir neçə gün bundan əvvəl bir layihə hazırlayıb. Mən Konqresdə olacağam, danışıqlar aparacağam. Konqres üzvləri də bilməlidirlər ki, Azərbaycan Qafqaz bölgəsində Amerika Birləşmiş Ştatlarının çox sədaqətli dostudur. İndi Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycanda çox böyük iqtisadi maraqları yaranıb. Bu maraqların böyük gələcəyi vardır. Yəni Azərbaycan Amerika Birləşmiş Ştatlarının uzunmüddətli partnyorudur. Amerika ilə bizim bu dostluq əlaqələrimiz, eyni zamanda geniş iqtisadi əməkdaşlığımız, ABŞ-ın neft şirkətlərinin çox hissəsinin Azərbaycanda müştərək iş başlaması qonşularımızı narahat edir, onlarda etiraz hissi doğurur.

Amerika Konqresi bütün bunları dərk etməlidir və qiymətləndirməlidir. Hesab edirəm ki, bunlar hamısı 907-ci maddənin ləğvi üçün yaxşı əsasdır.

Bilirsiniz, biz ziddiyyətli bir bölgədə yaşayırıq. Bizim prinsipial, müstəqil siyasətimiz hər bir ölkəni eyni səviyyədə qane edə bilməz. Biz elə ola bilmərik ki, hamının xoşuna gələk. Əlbəttə, kimsə bizdən razı, kimsə bizdən narazı olacaq. Ancaq bizim siyasətimiz konyunktur xarakter daşımır. Bizim siyasətimizin milli mənafə prinsipləri vardır. Biz siyasətimizi bu prinsiplər əsasında aparırıq.

S u a l: Cənab prezident, Siz türkmən qazının Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycana, oradan isə Türkiyəyə çatdırılması üçün Türkmənistanla əməkdaşlıq edəcəksinizmi? [104-105]

C a v a b: Biz Türkmənistanla bu sahədə əməkdaşlıq etməyə hazırıq. Türkmənistan isə həmin qazı İran–Əfqanıstan–Pakıstan ərazisindən Hind okeanına çıxarmaq istəyir. Amma mən Almatıda rəsmi səfərdə olarkən biz Qazaxıstanla çox əhəmiyyətli saziş imzalamışıq. Bu saziş Qazaxıstanın “Tengiz” yatağından hasil edilən neftin Xəzər dənizindən çəkiləcək boru kəməri vasitəsilə Azərbaycana gətirilməsi, buradan isə Türkiyəyə, Aralıq dənizinə keçirilməsi barədədir. Bilməlisiniz ki, biz artıq belə bir nəqliyyat xətti yaratmışıq. Biz “Şevron” şirkətinin “Tengiz” yatağından çıxardığı nefti tankerlərlə Qazaxıstandan Bakıya gətiririk, Bakıdan isə dəmir yolu ilə Qara dənizin Batumi limanına çatdırırıq. Artıq biz “Şevron”un 300 min ton neftini bu yolla xarici bazara çıxarmışıq. Ola bilər ki, gələcək il biz Qazaxıstanın 3-4 milyon ton neftini bu yolla dünya bazarına çıxaracağıq.

S u a l: Cənab prezident, ABƏŞ-in planlaşdırdığı və həyata keçirmək istədiyi boru kəmərləri layihələri realdır mı?

C a v a b: Bəli.

S u a l: Çeçenistan Azərbaycan neftinin şimal boru kəməri vasitəsilə dünya bazarına çıxmasına imkan verəcəkdir mi? Əgər digər boru kəməri Türkiyədən keçərsə, ermənilər onu dağıtmaq fikrində olmayacaqlar ki?

C a v a b: Bilirsiniz, biz Çeçenistan ilə saziş imzalamışıq. Rusiya baş nazirinin birinci müavini, həmin ölkənin başqa nümayəndələri, Çeçenistanın nümayəndə heyəti bu il iyulun əvvəlində Bakıya gəldilər. Biz Bakıda Rusiya–Çeçenistan–Azərbaycan arasında həmin boru kəmərinin normal işləməsi barədə üçtərəfli sənəd imzaladıq. Mən belə hesab edirəm ki, belə bir saziş imzalanandan sonra bu boru kəməri işləyəcəkdir.

İkinci boru xətti Gürcüstan ərazisindən çəkilir. Hesab edirəm ki, orada bir problem olmayacaqdır. Böyük boru kəməri isə biz Azərbaycandan Türkiyəyə keçirəcəyik. Ancaq bu, Ermənistan ərazisindən olmayacaqdır. Ona görə də Ermənistan bu boru kəmərinə heç bir zərər gətirə bilməz. [105-106]

S u a l: Ən asan yol o olardı ki, boru kəməri İran ərazisindən Naxçıvana, oradan isə Türkiyəyə keçsin. Doğrudur mu?

C a v a b: Bu, çox yaxşı olardı. Amma bu, indi mümkün deyildir.

S u a l: Cənab prezident, Sizcə, Türkmənistan qazını İran ərazisindən dünya bazarına çıxaracaq kəmərin çəkilməsinə Amerika mane olmayacaqmı?

C a v a b: Boru kəmərinin İrandan keçməsinə Amerikanın mane olub-olmayacağı məlum deyildir.

S u a l: Cənab prezident, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində sülh əldə edilərsə, onda təhlükəsizliyə kim təminat verməlidir? Çəkiləcək boru kəmərlərinin təhlükəsizliyinə kim təminat verməlidir və bu boru kəmərlərini hansı qoşunlar qorumaalıdır?

C a v a b: Bunlar bir-birindən fərqli məsələlərdir. Dağlıq Qarabağda sülh əldə edilərkən ATƏT-in çoxmillətli sülhü mühafizə qüvvələri yaranacaqdır və onlar bu missiyanı həyata keçirəcəklər. Neft boru kəmərlərini mühafizə etmək isə hər bir ölkənin öz vəzifəsidir. Məsələn, bunu Azərbaycan öz ərazisində, Rusiya, Çeçenistan isə öz ərazisində təmin edəcəkdir. Eləcə də Gürcüstanda, Türkiyədə də belə olacaqdır. Ona görə də başqa bir ölkənin ordusunu, yaxud silahlı qüvvələrini bu məsələyə cəlb etməyə ehtiyac yoxdur.

S u a l: Cənab prezident, Sizcə, Amerika Birləşmiş Ştatları öz qoşunları ilə ATƏT-in sülhü mühafizə qüvvələrində iştirak edəcəkmidi?

C a v a b: Onu Amerika Birləşmiş Ştatları bilər. ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıları 1994-cü ilin dekabrında Budapeştdə keçirilən Zirvə görüşündə belə bir qüvvənin yaranmasına səs veriblər və onu dəstəkləyiblər.

S u a l: Cənab prezident, bu sülhü mühafizə qüvvələrinin tərkibinə Rusiya qoşunları qəbul ediləcəkmidi?

C a v a b: Ola bilər, ancaq başqa ölkələrin qoşunları ilə bərabər həcmdə. [106-107]

S u a l: Cənab prezident, Sizcə, Dağlıq Qarabağ problemi hansı formada həll edilməlidir? Bu məsələdə Azərbaycanın mövqeyi necədir və hansı şərtləri irəli sürürsünüz? Sizcə, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll edilməsi üçün ərazi dəyişikliyi etmək, yəni Dağlıq Qarabağa dəhliz verməklə onun əvəzinə Ermənistandan Naxçıvana dəhliz açmağı tələb etmək mümkündür mü?

C a v a b: Mən sizin bu ikinci fikrinizi dərhal dəstəkləyirəm. Mən buna hazırım. Biz Dağlıq Qarabağa Laçından dəhliz açmağa razıyıq, amma Ermənistan ərazisindən də Naxçıvana dəhliz verilsin. Belə bir dəyişiklik etməyə biz hazırıq.

Birinci sualınıza cavab verirəm ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həlli Lissabonda qəbul edilmiş prinsiplər əsasında olmalıdır. Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan ərazisindən çıxarılmalıdır, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunmalıdır və tanınmalıdır, bir milyondan çox azərbaycanlı qaçqın öz doğma yerlərinə-yurdlarına qayıtmalıdır. Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə statusu verilə bilər.

S u a l: Cənab prezident, Türkmənistan Xəzərin Azərbaycan sektorundakı bəzi yataqlar barədə son dövrlər bir sıra iddialar irəli sürür. Azərbaycanın “Kəpəz” yatağının birgə işlənməsi üçün Rusiya ilə imzalanmış müqavilə barədə də belə bir iddia vardır. Siz bu məsələnin həllini necə görürsünüz?

C a v a b: Bizim dünyanın bir sıra ölkələrinin nüfuzlu neft şirkətləri ilə birgə işləməyə başladığımız yataqlar barədə Türkmənistanın iddiaları əsassızdır. Həmin yataqlar Xəzərin Azərbaycan sektorunda yerləşir. Türkmənistanın bu barədə iddiaları sadəcə fantaziyadır. Biz ilk müqaviləni 1994-cü ilin sentyabrında imzalamışıq. Üç il keçəndən sonra Türkmənistan iddia irəli sürür.

“Kəpəz” yatağı isə həqiqətən Türkmənistan ilə Azərbaycan sektorunun sərhədindədir. Biz bu yataqdan müştərək istifadə etməyə hazırıq. [107-108]

S u a l: Cənab prezident, Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfərinizdə məqsəd nədir?

C a v a b: Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərimdə əsas məqsədim Amerika–Azərbaycan əlaqələrini inkişaf etdirməkdir.

Sağ olun.

Müsahibəni xanım Trudi Rubin və Maykl Lelivel aparmışlar.

[108]

ABŞ-da YAŞAYAN AZƏRBAYCAN İCMASININ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ* SÖHBƏTDƏN

Vaşinqton, “Bleyer haus” iqamətgahı

29 iyul 1997-ci il

Hörmətli soydaşlarımız, qardaşlar və bacılar!

Sizin hamınızı – ABŞ-da yaşayan həmvətənlərimizi səmimi qəlbdən salamlayır, doğma və müstəqil Azərbaycan Respublikası adından, şəxsən öz adımdan sizə xoşbəxtlik və firavanlıq arzulayıram.

6 ildir ki, Azərbaycan müstəqil dövlət olaraq yaşayır. Bu illər ərzində Azərbaycan çox ağır, çətin, həm də çox şərəfli yol keçmişdir. Bu gün bir daha qeyd etmək lazımdır ki, ötən altı ildə bizim ən böyük nailiyyətimiz Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsi, müstəqil bir dövlət kimi yaşaması və bu müstəqilliyi bütün dünyaya tanıtməsi olmuşdur. Hazırda Azərbaycanın Dünya Birliyində mövqelərinin möhkəmlənməsi və ölkəmizdə bərqərar olmuş ictimai-siyasi sabitlik şəraitində biz xaricdə yaşayan soydaşlarımızla daha sıx əlaqələr yaratmaq vəzifəsini [109-110] tam ciddiyyətlə qarşıya qoymuş və məqsədyönlü şəkildə həyata keçirməyə başlamışıq. Təsədüfi deyildir ki, xüsusilə 1993-cü ilin sonlarından etibarən, biz hansı ölkəyə gediriksə, orada yaşayan azərbaycanlıların çox və ya az sayda olması, təşkilatlanma vəziyyəti, Azərbaycanla əlaqələri haqqında məlumatları diqqətlə nəzərdən keçirir və bu əlaqələrin dərinləşdirilməsi üçün bütün tədbirləri görməyə səy edirik.

Arzumuz odur ki, azərbaycanlılar harada yaşayırlar-yaşasınlar, heç vaxt öz azərbaycanlılıq hissələrini, öz torpağını unutmasınlar. İndi biz Azərbaycanda müstəqil dövlət qururuq. Müstəqillik əldə etmişik, dövlət quruculuğu prosesi gedir. Dövləti qururuq, yaradıırıq və əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycanın müstəqilliyi əbədidir, dönməzdir. Heç vaxt heç bir qüvvə bizim qarşımızı ala bilməz.

Azərbaycanın müstəqilliyi üçün müəyyən təhlükə ola bilər. Ancaq bilin, biz dövlətimizi möhkəm qururuq, müstəqilliyimizi yaratmışıq, bizim işlərimizə müdaxilə etmək çətinidir. Yəni, Azərbaycan müstəqilliyin əlaməti olan sərhədlərini özü qoruyur, bizim ölkəmizdə başqa bir ölkənin qoşunları, əsgərləri, hərbi hissələri, heç bir xarici ölkənin hərbi qüvvələri yoxdur.

Əgər Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünün qarşısını ala, işğal olunmuş torpaqları azad edə bilsək, müstəqilliyimizi qoruyub möhkəmləndirmək üçün çox şey əldə edə bilərik. Ona görə də bu bərdə bizim iradəmiz möhkəm və sarsılmazdır. Çünki müstəqillik bizim üçün o qədər əziz və qiymətlidir, xalqımız, millətimiz uzun illər müstəqilliyin o qədər arzusunda olubdur ki, onu qazandıqdan sonra əldən vermək cinayət olardı. Biz buna yol vermərik və əmin olun ki, Azərbaycanın prezidenti kimi mən müstəqilliyi qoruyub saxlamağa qadir bir adamam. Buna tam əmin ola bilərsiniz.

Bizim ən böyük problemimiz Azərbaycanın Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş torpaqlarını azad etmək və Ermənistan silahlı qüvvələrini oradan çıxarmaqdır. 1988-ci ildən başlanmış müharibə nəticəsində Azərbaycan öz torpaqlarının bir hissəsini– [110-111] Dağlıq Qarabağı və onun ətrafında olan bir sıra rayonların ərazisini işğaldan qoruyub saxlaya bilmədi. Səbəblər sizə məlumdur. Cürbəcür səbəblərdən Azərbaycan torpaqlarının iyirmi faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Üç il bundan öncə biz belə qərara gəldik ki, müharibə, döyüş aparmaq əhəmiyyətsizdir. Birincisi, böyük itkilər verirdik, ikincisi də məsələni bu yolla həll etmək mümkün deyildir. Çünki Ermənistanın arxasında duran, ona kömək edən böyük ölkələr çoxdur. Ona görə də biz belə qərara gəldik ki, atəşi dayandıraq və bunun üçün saziş imzaladıq.

Biz Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə Dağlıq Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həlli üçün qəbul olunmuş prinsipləri əsas tutaraq bu məsələnin həllində öz səylərimizi əsirgəmirik. Üç böyük dövlətin – ABŞ-ın, Rusiyanın, Fransanın ATƏT-in Minsk qrupuna həmsədrlik etməsindən, prezidentlər Bill Klintonun, Boris Yeltsinin və Jak Şirakin Denverdə imzaladıqları birləşmiş bəyanatdan çox razıyıq və ümid edirik ki, yaxın vaxtda Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllində əməli addımlar atmaq mümkün olacaqdır. Biz bu işdə xaricdə yaşayan bütün soydaşlarımızın da mənəvi yardımına çox möhtacıq və onların bu sahədəki fəaliyyətindən də çox şey gözləyirik.

---

* Görüşdə məşhur ürək cərrahı doktor Ansari, neft sahibkarı Şəmsi Əsədullayevin nəvəsi Züleyxa xanım Əsədullayeva, «Ocaq» Azərbaycan Mədəniyyət Cəmiyyətinin sədri Rza Salaşur, «Amerikanın səsi» radiosunun Azərbaycan şöbəsinin müdiri Həsən Cəvadi, elektronika sahəsində məşhur mühəndis Fərid Niyamyox və b. soydaşlarımız iştirak etmişlər.

Çıxışımın sonunda bir daha qeyd etməyi lazım bilirəm ki, ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-a ilk səfərimi tarixi bir hadisə kimi qiymətləndirirəm və respublikamızla Amerika arasında əməkdaşlığın gündən-günə genişlənməsindən son dərəcə məmnun qaldığımı bildirirəm. Sağ olun. [111]

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ABŞ-dakı
SƏFİRLİYİ ADINDAN TƏŞKİL EDİLMİŞ
RƏSMİ QƏBULDA ÇIXIŞ**

Vaşinqton, "Villard otel"

29 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Talbott!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizin hamınızı salamlayıram və Amerika Birləşmiş Ştatlarının paytaxtı Vaşinqton şəhərinə gələndən az sonra sizinlə burada, bu salonda görüşməyimdən çox məmnun olduğumu bildirirəm.

Mən üçüncü gündür ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarındayam və bir neçə saat bundan öncə Vaşinqtona gəlmişəm. Amerika Birləşmiş Ştatlarına bu gəlişim prezident cənab Bill Klintonun dəvəti ilə rəsmi səfərdir. Bu, müstəqil Azərbaycan Respublikası prezidentinin Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfəridir. Bu səfərə görə, mənə Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə dəvət etdiyinə görə ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonu təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm. Mənim təmsil etdiyim Azərbaycan Respublikası, Azərbaycan xalqı bu səfərə böyük ümidlər bəsləyir.

Amerika Birləşmiş Ştatları Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini tanıyan ilk dövlətlərdən biridir və o [112-113] zamandan indiyə qədər ABŞ-la Azərbaycan arasındakı əlaqələr daim inkişaf edir və genişlənir. Biz artıq bir neçə sahədə əməkdaşlıq edirik. Xüsusən Amerika Birləşmiş Ştatlarının böyük neft şirkətləri ilə Azərbaycan arasında yaranmış əməkdaşlıq çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Mən Vaşinqtondakı bütün görüşləri səbirsizliklə gözləyirəm və ümidvaram ki, bu görüşlər səmərəli keçəcək, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişafı üçün çox əhəmiyyətli olacaqdır. Prezident cənab Bill Klinton ilə görüşümə xüsusi əhəmiyyət verirəm, çünki mənim buraya səfərim də cənab Klintonun dəvəti ilə olubdur. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bizim bu görüşümüz dostluq, səmimiyyət şəraitində keçəcək, məhsuldar, səmərəli olacaqdır.

Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konqresi, Senatı ilə görüşümü də çox əhəmiyyətli hesab edirəm və bu görüşlərdə də Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin inkişaf etməsi üçün səylərimi göstərəcəyəm.

Prezident cənab Bill Klinton ilə mənim indiyə qədər bir neçə görüşlərim olub, onlar dostluq, mehribanlıq şəraitində keçibdir. Bizim aramızda yaxşı əlaqələr yaranıb, telefon danışqları, məktublaşma və başqa vasitələr bizim əlaqələrimizi inkişaf etdiribdir.

Ancaq Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konqresi ilə mənim görüşlərim yalnız Azərbaycana ziyarətə gələn ayrı-ayrı konqresmenlərlə olubdur. Ona görə də mən Konqresdə geniş görüşlər keçirmək niyyətindəyəm və ümidvaram ki, belə görüşlər üçün imkan yaranacaqdır.

İqtisadiyyat sahəsində əlaqələrimizin inkişaf etməsi və genişlənməsi üçün böyük imkanlar vardır. Azərbaycan Respublikasının neft və qaz yataqlarının Amerika şirkətləri ilə müştərək işlənməsi ilə bərabər, Azərbaycanın iqtisadiyyatının başqa sahələrində də Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycanla əməkdaşlıq etməsi üçün böyük imkanlar var. Bu məsələlərin müzakirə olunması və müəyyən müqavilələrin imzalanması da mənim səfərimin gündəliyindədir. [113-114]

Biz prezident cənab Bill Klinton ilə çox məsələləri müzakirə edəcəyik. Ancaq bizim üçün ən vacib məsələ Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinə, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə son qoymaq, Azərbaycan Respublikasının Ermənistan tərəfindən işğal olunmuş torpaqlarının azad edilməsinə nail olmaq və Azərbaycanla Ermənistan arasında uzunmüddətli, etibarlı sülh yaratmaqdan ibarətdir. Bilirsiniz ki, Ermənistanın Azərbaycana qarşı etdiyi hərbi təcavüz nəticəsində Azərbaycan Respublikasının ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunub, işğal edilmiş torpaqlardan bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı zorla yerindən-yurdundan çıxarılıbdır, onların əksəriyyəti çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır.

Azərbaycana vurulmuş bu zərərlərə, zərbələrə baxmayaraq, biz Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin yalnız sülh yolu ilə həll edilməsinin tərəfdarıyıq. Buna görə də üç il öncə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsində atəşkəs haqqında saziş əldə etmişik. Üç ildir ki, atəşkəs rejimini qoruyub saxlarıq. Ancaq biz böyük sülhə nail olmaq istəyirik. Ona görə də ATƏT-in Minsk qrupunun indiyə qədər gördüyü işləri yüksək qiymətləndiririk. Keçən ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün qəbul edilmiş prinsipləri biz qəbul edirik.

Bu prinsiplər üç maddədən ibarətdir: Azərbaycan və Ermənistan respublikalarının ərazi bütövlüyünün tanınması, Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək dərəcəli özünüidarə hüququ

---

verilməsi və üçüncüsü, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunması. Biz kompromis addımlar ataraq bu prinsipləri qəbul etmişik və həmin prinsiplər əsasında münaqişənin həll olunmasını mümkün bilirik.

Biz böyük məmnuniyyətlə qəbul etmişik ki, artıq Minsk konfransının, Minsk qrupunun üç həmsədri var – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa. Bu üç ölkənin belə bir [114-115] vəzifəni öz üzərinə götürməsi, cənab Talbottun burada dediyi kimi, 1997-ci ildə bu münaqişənin, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün yaxşı zəmin yaradır. Üç prezidentin – cənab Bill Klintonun, cənab Boris Yeltsinin, cənab Jak Şirakin Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini həll etmək üçün iyunun 20-də Denver şəhərində verdikləri birgə bəyanat bizi sevindirir və bizdə böyük ümidlər yaradır.

Biz çox məmnunuq ki, Minsk qrupunun həmsədrələri, onların nümayəndələri artıq əməli fəaliyyətə başlamışlar və bu baxımdan, Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən Minsk qrupuna həmsədrlik edən cənab Talbottun fəaliyyətini mən xüsusi qiymətləndirirəm. Hörmətli cənab Talbott, Bakıda görüşdüyümüz zaman sizə dediyim sözləri bu gün də təkrar etmək istəyirəm: Azərbaycan sülh istəyir, Azərbaycan öz ölkəsində, öz bölgəsində, regionunda sülh istəyir, bütün dünyada sülh istəyir. Azərbaycan Ermənistanla münaqişəyə son qoyulmasını, Ermənistanla uzunmüddətli, etibarlı sülh yaranmasını istəyir.

Minsk qrupunun sonuncu dəfə təqdim etdiyi təklifləri biz danışıqları intensivləşdirmək üçün bir əsas olaraq qəbul etmişik. Hesab edirəm ki, bu təkliflərin üzərində işləyib danışıqlar prosesini intensivləşdirsək, həqiqətən 1997-ci ildə münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün ciddi bir addım atmış olarıq.

Mən bu arzularla, bu niyyətlərlə buraya gəlmişəm. Bu arzularla, bu niyyətlərlə səbirsizliklə prezident cənab Bill Klinton ilə görüşmək istəyirəm. Bir daha ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bizim görüşlərimiz səmərəli olacaq və bu görüşlər nəticəsində Amerika–Azərbaycan əlaqələri daha da yüksək səviyyəyə qalxacaqdır. Bu görüşə gəldiyinizə görə hamınıza təşəkkür edir, sizə cansağlığı, səadət arzulayıram. Amerika Birləşmiş Ştatlarının xalqına, vətəndaşlarına, dövlətinə sülh, əmin-amanlıq, tərəqqi və səadət arzulayıram. Sağ olun, təşəkkür edirəm. [115]

ABŞ-İN TANINMIŞ POLİTOLOQLARI, SİYASİ XADİMLƏRİ VƏ MƏTBUAT NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ* ÇIXIŞ

Vaşinqton, “Bleyer haus” iqamətgahı

30 iyul 1997-ci il

Hörmətli dostlar!

Çox məmnunam ki, sizinlə görüşmək mənə nəsb olubdur. Sizin hər biriniz dünyada siyasətçi, dövlət xadimi kimi çox məşhur adamsınız. Keçmişdə Sovetlər İttifaqında olarkən [116-117] sizlərin çoxunun adı daim qəzetlərdə yazılırdı, televiziya ekranlarından eşidilirdi. Sovetlər İttifaqı dağılandıqdan sonra da sizin adınıza, işinizə, tərcümeyi-halınıza maraq azalmayıb.

Çünki siz Sovetlər İttifaqının dağılmasında iştirak edən adamlardansınız. Amma Sovetlər İttifaqını bərpa etmək istəyənlər də var. Ona görə də onlar sizi unutmayıblar. Hesab edirəm ki, siz də onları unutmamısınız.

Mən sizinlə görüşümə çox məmnunam və sizi səmimi qəlbədən salamlayıram. Bilirsiniz ki, mən Vaşinqtona dünən günün ikinci yarısında gəlmişəm. Sizinlə görüş mənim Vaşinqtondakı ilk görüşlərimdəndir. Burada müəyyən qədər qanunauyğunluq vardır. Çünki Amerika Birləşmiş Ştatlarının həyatını, cəmiyyətini və dövlət orqanlarını yaxşı tanımaq üçün sizinlə görüşmək mütləq lazımdır.

Mən sizin hamınızın adlarınızı yaxşı tanıyıram. Bilirəm ki, siz keçmişdə də, indi də Amerika Birləşmiş Ştatlarının ictimai-siyasi həyatı barədə fikrin formalaşdırılmasında və dövlət siyasətinin müəyyən olunmasında, aparılmasında mühüm rol oynayan şəxslərsiniz. Sizlərdən bəzilərinizlə şəxsən görüşmək mənə nəsb olubdur. Amma görüşmədiklərimi də qiyabi olaraq, kitablardan, qəzetlərdən çox yaxşı tanıyıram. Sizin portretləriniz həm kitablarda, qəzetlərdə, həm də televiziya da tez-tez göstərilir. Ona görə də sizin bir çoxunuzu sifətdən də tanıyıram.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi bu, mənim Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfərimdir. Mən bu səfərə, keçirdiyim bütün görüşlərə çox böyük əhəmiyyət verirəm və böyük ümidlər bəsləyirəm.

Müstəqil bir dövlət kimi Azərbaycanın öz müstəqilliyini qoruyub saxlamaq və ölkəmizdə hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurmaq üçün Amerika Birləşmiş Ştatları ilə sıx əməkdaşlığa ehtiyacı vardır. Ona görə bu səfərim zamanı mən çalışıram və çalışacağam ki, Amerika – Azərbaycan əlaqələrini daha da inkişaf etdirək. Bilirəm ki, sizin hər biriniz Amerika Birləşmiş Ştatlarının milli mənafeyini qoruyan və bu barədə [117-118] mübarizə aparan şəxslərsiniz. Ona görə də sizinlə görüşmək, söhbət etmək, məsləhətləşmək mənim üçün çox əhəmiyyətlidir.

Amerika–Azərbaycan əməkdaşlığı uğurla davam edir. İndiyə qədərki əlaqələrimizdə əldə etdiyimiz nailiyyətləri mən müsbət qiymətləndirirəm. Hesab edirəm ki, ölkələrimiz arasında dostluq əlaqələrinin yaranmasının əsasını qoya bilmişik. Ancaq bu sahədə bir çox problemlər də vardır.

Bizim iqtisadi əlaqələrimiz müvəffəqiyyətlə inkişaf edir. Ancaq Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamaq, Azərbaycanda Amerika Birləşmiş Ştatlarının iqtisadi maraqlarını təmin etmək üçün respublikamızın bir çox çətin problemlərinin həllində Amerikanın yardımına ehtiyac vardır.

Bizim üçün ən mühüm problem Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konqresi tərəfindən Azərbaycana qarşı qəbul olunmuş ədalətsiz 907-ci maddənin aradan götürülməsi məsələsidir.

---

* Görüşdə prezident Karterin dövründə dövlət başçısının milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə müşaviri işləmiş Zbiqnev Bjezinski, məşhur politoloq, prezident Klintonun milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə müşaviri olmuş Entoni Leyk, prezident Reyqanın dövründə müdafiə nazirinin beynəlxalq məsələlər üzrə müşaviri işləmiş, hazırda yeni müstəqil dövlətlərə yardım proqramının müəllifi Riçard Armitac, xarici siyasət və energetika məsələləri üzrə ən nüfuzlu mütəxəssis Ceyms Şlesincer, prezident Buşun dövründə Birləşmiş Qərargah Rəisləri Komitəsinin sədri işləmiş general Koliyen Pauel, «Hallibörtn» korporasiyasının prezidenti Riçard Çeyni, ABŞ-dəki Beynəlxalq Xarici Siyasət Forumunun prezidenti Brent Skoukroft, prezident Nikson aparatının rəhbəri, Avropada Amerika Silahlı Qüvvələrinin Baş komandanı olmuş, prezident Reyqan dövründə Dövlət katibi vəzifəsini tutmuş general Aleksandr Heyq, «Sülh Uğrunda Karnegi Fondu»nun prezidenti Cesika Metyus, tanınmış siyasi şərhçi və redaktor Corc Enqayer, «Vaşinqton post» qəzetinin redaktor müavini, 907-ci düzəlişin ləğvi uğrunda mətbuatda dərc olunmuş bir çox məqalənin müəllifi Stiv Rozenfeld iştirak edirdilər.

Güman edirəm ki, siz Qafqaz bölgəsində Azərbaycanın əhəmiyyətini yaxşı bilirsiniz. Ona görə də bu məsələlərin həll olunmasında sizin köməyiniz bizim üçün çox əhəmiyyətlidir.

Bu söhbətimiz zamanı biz başqa məsələlərə də toxuna bilərik. Mən sizinlə hər bir məsələ barədə söhbət etməyə hazırım və bunu arzu edirəm.

* * *

Zbiqnev Bjezinski: Cənab prezident, çox sağ olun. Buraya toplaşmaqda məqsədimiz Amerikanın xarici siyasətinin müəyyənləşdirilməsində aparıcı rol oynayan şəxslərin fikirləri ilə Sizi tanış etməkdir.

Məqsədimiz burada iştirak edən şəxslərin Amerika Birləşmiş Ştatlarının Sizin bölgənizin yerləşdiyi ərazi ilə əlaqədar apardığı siyasət barədə fikirlərimizi Sizə çatdırmaqdır.

Hesab edirəm ki, işimizi səmərəli təşkil etmək üçün burada iştirak edən hər bir şəxsi dəvət edərdim ki, onlar Amerika [118-119] Birləşmiş Ştatlarının Sizin bölgənlə əlaqədar siyasəti barədə fikirlərini açıqlasınlar. Əgər sualları varsa, versinlər.

S u a l: Səhv etmərsən, mən prezident Heydər Əliyev ilə iki il bundan əvvəl Aşqabadda görüşmüşəm. Mənə elə gəlir ki, o vaxt Amerika siyasətində bu cür hisslər, təsirlər duyulmaqda idi. Çox şadam ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının siyasətində o dövrdən etibarən bir sıra dəyişikliklər hiss olunmaqdadır. Bu mövqe, yəni Amerika Birləşmiş Ştatlarının Rusiyaya Xəzər dənizində hakim olmaq imkanı yaratmaq mövqeyi bir az zəifləyibdir. Hesab edirəm ki, Amerikada da artıq dərk etməyə başlayıblar ki, Xəzər dənizi Xəzəryanı dövlətlərin ümumi hövzəsidir.

Mənə elə gəlir ki, həm ABŞ-ın idarəetmə aparatı, həm də Amerika xalqı keçmişdə Sovetlər İttifaqının tərkibində olmuş dövlətlərin indiki müstəqilliyinin qorunub saxlanılmasının qəti tərəfdarlarıdır. Bu baxımdan biz Rusiyanın bölgədə yerləşən dövlətlərin daxili işlərinə qarışmamasının ciddi tərəfdarıyıq.

Sözümün yekununda ümid etdiyimi bildirirəm ki, siz mübahisəli ərazi uğrunda aparılan danışıqlarda müəyyən irəliləyişlərə nail olacaqsınız. Təəssüf ki, son ayda bu sahədə ciddi bir irəliləyiş görməmişik.

Cənab prezident, çox istərdik ki, Sizin bu məsələlərdə mövqələrinizi bilək.

C a v a b: Mən cavab verərəm. Çünki bu, çox yaxşı sualdır. Birincisi, Xəzər dənizini Rusiyanın hakimiyyətinə verməmək barədə sizinlə bizim fikirlərimiz eynidir və bu, bizim siyasətimizin əsas istiqamətidir.

Bilirsiniz ki, əsrlər boyu Rusiya Xəzər dənizinə tam hakim olubdur. Sovetlər İttifaqının hakimiyyəti vaxtı Xəzər dənizi tamamilə Sovetlər İttifaqına mənsub idi. İran Xəzər dənizinin cənubunda kiçik hissəyə nəzarət edirdi. Sovetlər İttifaqı ilə İran arasında Xəzər dənizində Həsənquludan Astarayadək sərhəd müəyyən edilmişdi. Həsənqulu Tükmənistanda, Astaraya Azərbaycan [119-120] canda. Bu xətt ilə belə bir sərhəd təyin olunmuşdur. O zaman Sovetlər İttifaqı Xəzər dənizində neft hasil edirdi. Bu neftin istehsalını da ancaq Azərbaycan aparırdı.

Bilirsiniz ki, Xəzər dənizinin dərin hissəsində neft istehsalına ilk dəfə Azərbaycan 50 il bundan əvvəl 1947-ci ildə başlamışdır. Bu, azərbaycanlıların, bizim alimlərin, neftçilərin xüsusi xidməti idi. Ancaq 1970-ci ildə Azərbaycan artıq Xəzərin başqa sahələrində də neft istehsal etdiyi zaman Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsinə başlandı. Bu zaman, 1970-ci ildə Sovet hökuməti bu barədə xüsusi qərar qəbul etmişdir.

Mən istərdim ki, siz biləsiniz ki, o vaxt Xəzər dənizində bütün neft hasilatının Azərbaycanda yerləşən neft sənayesinin müəssisələri tərəfindən aparılmasına baxmayaraq, Xəzər dənizi sektorlara bölündüyünə görə hər sektordan çıxarılan neft həmin respublikanın hesabına yazılırdı.

Respublikamız dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra, Azərbaycan tərəfindən açılmış həmin bu neft yataqlarının istismarı və bu yataqları istismar etmək üçün xarici neft şirkətlərini buraya cəlb etmək prosesi başlandı. 1994-cü ilin sentyabrında biz ilk böyük neft müqaviləsini imzaladıq. Mənə elə gəlir ki, bunu ilk dəfə Amerikada “Əsrin müqaviləsi” adlandırdılar. Müqavilənin həyata keçirilməsi üçün konsorsium yaradılıb. Həmin konsorsiumda Amerika şirkətləri aparıcı yer tuturlar. Amerikanın “AMOKO”, “Pennzoil”, “Yunokal”, “Mak-dermott”, “Eksson” şirkətləri, Böyük Britaniyanın “Britiş petroleum”, Norveçin “Statoyl” şirkətləri də buraya daxildir. Biz bu müqaviləni imzalayandan sonra Xəzər dənizinin statusunun müəyyən edilməsi məsələsi ortaya atıldı. Biz bu təklifi qəbul etdik, ancaq statusun müəyyən olunmasında fikirlər ayrıldı.

Xəzər dənizinə hakim olmaq üçün yenə də Rusiya, çünki Xəzəryanı ölkələr arasında Rusiya ən böyük, ən güclü dövlətdir, – statusun kondominiumu, yəni sahildən 12 mil ərazidə Xəzəryanı ölkələrə mənsubluğu, qalan hissəsinin isə hamıya mənsub olması prinsipini irəli sürdü. [120-121]

Biz 70-ci ildən Xəzər dənizinin müəyyən edilmiş sektorlarında mineral ehtiyatlardan istifadə olunmasında sektorlar prinsipini əsas götürürük.

İran Rusiyanın bu təklifini dərhal qəbul etdi və Türkmənistan da bunu qəbul etdi. Azərbaycan öz prinsipləri üzərində durdu, sonra Qazaxıstan da Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsi prinsipini qəbul etdi. Buna görə də Xəzər dənizinin beş ölkəsi içərisində ikisi - sektorlar tərəfdarıdır, üçü isə kondominium tərəfdarıdır. Güman edirəm, bunu sübut etməyə ehtiyac yoxdur ki, əgər Rusiyanın təklifi qəbul olunsaydı, onda Xəzər dənizi tamamilə Rusiyanın əlində olacaqdı. Ona görə də mən hesab edirəm ki, siz də bizə kömək etməlisiniz.

Xəzər dənizinin statusunun müəyyən olunmasında bu prinsipə üstünlük verilir: Xəzər dənizi qeyri-adi bir su hövzəsidir, ancaq dünyada buna bənzər göllər, su hövzələri var və onların sektorlara bölünməsi və yaxud sərhədə görə ayrı-ayrı ölkələrə mənsub olması presedenti var. Bizim fikrimiz budur və biz bu fikrimizdən dönməyəcəyik.

O ki qaldı, cənab Heyq, siz o mübahisə məsələsini deyirsiniz, mən bilirəm ki, siz Türkmənistanın böyük dostusunuz və mənim dostum və sizin də dostunuz Türkmənbaşının da böyük dostusunuz. Ancaq mən arzu edirdim ki, siz mənim dostum Türkmənbaşına məsləhətlər verəndə, bu bəzi şeyləri ona anladım. Çünki 1994-cü ilin sentyabr ayında biz müqavilə imzalamışıq və o vaxtdan indiyə qədər Türkmənbaşı bu barədə heç bir məsələ qaldırmayıbdır. 10-15 gün bundan öncə birdən məsələ qaldırıbdır ki, guya Azərbaycana mənsub olan bu iki yataq eyni zamanda Türkmənistanına mənsubdur. Birincisi, onun bu iddiası əsassızdır, ikincisi də əgər o, sektor prinsipini qəbul etmirsə, onda sektor prinsipi əsasında bu iddianı nə cür irəliyə sürür?

Mən Amerikaya gəlməmişdən bir neçə gün öncə cənab Türkmənbaşı ilə telefonla danışmışam və ona bildirdim ki, əgər bir mübahisəli məsələ varsa, nümayəndə heyətləri görüşüb bu [121-122] məsələni müzakirə etməlidirlər. Bu məsələni şişirtməyə ehtiyac yoxdur, çünki elə bunun özü Rusiyanın Xəzər dənizində “parçala və hakim ol” prinsipini həyata keçirəcəkdir. Mənim sizə payladığım xəritələrdə bu sektorlar prinsipi aşkar göstərilir. Sizə təşəkkür edirəm.

S u a l: Cənab prezident, mən həmin söhbəti davam etdirərək bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti ilə Azərbaycan hökuməti arasında çox yaxşı münasibətlər qurulubdur və müqavilə imzalanıbdır. Həmin müqavilə ilə əlaqədar olaraq, Türkmənistanla mübahisəli ərazi məsələsinə də burada toxunuldu. Siz həm bu mübahisəli əraziyə, həm də başqa yataqlara Rusiyanın “LUKOYL” və səhv etmərəmsə, “Transneft” şirkətlərini də cəlb edirsiniz. Bilmək istərdim ki, Rusiya şirkətlərini bu yataqların istismarına cəlb etməkdə Sizin strategiyanız nədən ibarətdir?

C a v a b: Siz bunu bilməlisiniz ki, bizim müqavilələrdə artıq Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Böyük Britaniyanın, Fransanın, Almanyanın, Yaponiyanın, Belçikanın, Türkiyənin, İranın, İtaliyanın, Səudiyyə Ərəbistanının şirkətləri iştirak edirlər. On dövlət saydım. Bu ölkələrin hamısı Xəzər dənizindən uzaqdadır. Amma Rusiya Xəzər dənizinin içindədir. Ona görə belə bir halda Rusiyanın “LUKOYL” şirkətinin bu müqavilədə iştirak etməsi, “LUKOYL”a kiçik bir hissənin verilməsi tamamilə təbiidir. Birincisi, bunun kommertiya əhəmiyyəti var; ikincisi, bilməlisiniz ki, Xəzər dənizində iş görmək üçün Volqa–Don kanalından, Volqa–Don su kəmərinə istifadə etmək lazımdır, Rusiyanı oradan tamamilə təcrid etmək mümkün deyildir.

S u a l: Cənab prezident, şübhəsiz ki, bizlərin hamısı, - kim ki, güclü, müstəqil Azərbaycan quruculuğuna inanır, - onlar Azərbaycanın neft yataqlarından istifadə olunmasının nə qədər böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini gözəl anlayırlar.

Azərbaycana qoyulmuş sərmayələrin uğuru bir də onunla səciyyələnəcəkdir ki, investisiyalar nəticəsində əldə edilən [122-123] neft məhsulları dünya bazarlarına təhlükəsiz ixrac olunsun. Azərbaycandan çəkiləcək neft boru kəmərlərinin indiki vəziyyəti barədə və bundan irəli gələn bir sıra münaqişələr barədə, – biz bilirik ki, onların həll olunması sahəsində hansı tədbirlər görülüb, – ümumiyyətlə, Azərbaycan neftinin ixracı ilə, kəmərlərin marşrutları ilə əlaqədar nə deyə bilərsiniz? Əsas neft kəməri hansı istiqamətdə olacaqdır?

C a v a b: Bilirsiniz, 1994-cü ilin sentyabr ayında müqaviləni imzalayan kimi bizə Rusiya tərəfindən təzyiqlər başlandı. Təəssüf ki, Rusiya ilə Ermənistan da, İran da birləşdi. Belə hesab etdilər ki, biz müqaviləni imzalamışıq, amma onlar neftin çıxarılmasına imkan verməyəcəklər. Rusiya çox hesab edir ki, Xəzər dənizindən çıxan bütün neft gərək ancaq Rusiya vasitəsilə nəql olunsun. Hətta bu günlərdə sizin energetika naziri Moskvada olarkən və baş nazirin birinci müavini Nemtsovla görüşərkən Rusiya televiziyası ilə belə qısa veriliş verildi: Rusiyanın baş nazirinin birinci müavini Nemtsov sizin energetika nazirinə söylədi ki, siz Xəzər dənizində nə qədər neft çıxarırsınız–çıxarın, amma bunun hamısını Rusiya vasitəsilə nəql etməlisiniz. Yəni Rusiya əgər bizim müqavilə bağlamağımızın qarşısını ala bilmədisə, bizim neft ixracı yollarının qarşısını almaq istəyir. Bunu Amerikanın idarəetmə aparatı və xüsusən cənab Bill Klinton da yaxşı bilir.

Ona görə biz ilkin neftin ixracı üçün iki neft kəmərinin çəkilməsi haqqında qərar qəbul etdik. Bunu mənə cənab Klinton da təkidlə dedi. Bir neft kəməri Rusiya ərazisindən Qara dənizdəki Novorossiysk limanına, ikinci neft kəməri isə Gürcüstan ərazisindən yenə də Qara dənizdəki Supsa limanına gedəcəkdir. Bunlar ilkin neft üçündür. Amma biz böyük neft gözləyirik. Nəinki Azərbaycanın neft yataqlarından, hətta Qazaxıstanın neft yataqlarından hansı istiqamətdə böyük neft ixrac etmək olar? Biz şəxsən belə neft borusunun Gürcüstan–Türkiyə – Aralıq dənizi – Ceyhan limanı marşrutu ilə çəkilməsini nəzərdə tuturuq. Rusiya istəyir ki, neftin hamısı [123-124] onun ərazisindən keçsin, İran istəyir ki, onun ərazisindən keçsin. Hətta çoxları hesab edirlər ki, əgər bu boru xətti İran ərazisindən keçərsə, bu, kommertiya nöqtəyi-nəzərindən daha səmərəlidir.

İlkin neft kəmərinin Rusiyadan keçməsinə də Rusiya böyük çətinliklərlə rastlaşdı. Çeçenlər onların ərazisindən yüz kilometrlik boru xəttinin keçməsinə etiraz etdilər. Rusiya rəhbərləri mənə müraciət etdilər.

Çeçenistanın prezidenti Aslan Məshədov Bakıya, mənim yanıma gəldi. Sonra Rusiyanın baş nazirinin birinci müavini Nemtsov Bakıya gəldi. Biz Bakıda üç tərəf – Rusiya, Azərbaycan, Çeçenistan arasında saziş imzaladıq.

Qazaxıstanla bizim aramızda saziş var. “Şevron” şirkətinin “Tengiz”də hasil etdiyi nefti biz artıq Xəzər dənizindən Bakıya, Bakıdan isə Gürcüstan ərazisi ilə Qara dənizə çıxarıyıq. Bunu biz tankerlər və dəmir yolu vasitəsilə edirik. Amma Nazarbayev ilə mən iyun ayında saziş imzaladıq ki, Qazaxıstandan Bakıya qədər Xəzər dənizinin dibi ilə neft kəməri çəkilsin. Ona görə də bütün Xəzər dənizi hövzəsində çıxan neft xarici bazara – Qərbə yalnız Azərbaycan ərazisindən gedəcəkdir. Bu, Qərb üçün də, Amerika üçün də ən əlverişli marşrutdur.

S u a l: 1995-ci ilin sonunda prezident Klinton və Entoni Leyk məndən xahiş etdilər ki, ilkin neftin ixracı üçün boru kəmərlərinin – iki boru kəmərinin çəkilməsi barədə Amerikanın mövqelərini bildirmək üçün Sizin regiona səfər edim və Sizinlə görüşüb onların fikirlərini Sizə çatdırım. Bu baxımdan bilmək istərdim ki, cənab Entoni Leykin idarəetmə aparatının bu məsələdə mövqeyi barədə deməyə sözü varmı?

E n t o n i L e y k: Çox qısaca məlumat verəcəyəm. Tamamilə aydındır ki, bizim strateji baxışlarımız sizin indi söylədiyiniz mövqələrə tam yaxındır. Mənə belə gəlir ki, ruslar da artıq bu məsələdə bizim mövqeyimizi aydın surətdə başa düşüblər. Mən özüm şəxsən 1993-95-ci illərdə aparılan danışıqlarda iştirak edən şəxs kimi bildirirəm ki, bu mövqələr aydın şəkildə ruslara bildirilib. Mən əminəm ki, bu stol [124-125] arxasında əyləşən hər bir şəxs bu məsələnin strateji və iqtisadi baxımdan nə qədər əlverişli olmasını gözəl dərk etsə də, Vaşinqtonda bu məsələ hələ də dərinədən dərk olunmayıb. Ona görə hesab edirəm ki, Sizin Vaşinqton səfəriniz bu məsələnin geniş şəkildə açıqlanması işinə də öz töhfəsini verəcəkdir.

S u a l: Əgər icazə versəniz, mən cənab Heyqin qaldırdığı suala qayıdaram. Bu, biləvə istəyinizə boru kəmərləri ilə əlaqəsi olan Dağlıq Qarabağ məsələsidir. Bilmək istərdim ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll olunması üçün potensial güzəştlər etməyə bir yer varmı? Ümumiyyətlə, bu məsələ barəsində Sizin mövqeyinizi açıqlamağı xahiş edirəm.

C a v a b: Çox təşəkkür edirəm. Bu, mənim üçün vacib sualdır. Çünki sizə bildirdim ki, buraya gələrkən mənim ən birinci məqsədim Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll olunmasında Amerika Birləşmiş Ştatlarının yardımının artırılmasıdır. Sizə paylanan xəritədə görürsünüz ki, Dağlıq Qarabağ özü də daxil olmaqla Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. Üç il bundan öncə biz atəşin dayandırılması haqqında saziş imzalamışıq, üç ildir atəş yoxdur.

Nəhayət, keçən ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə məsələnin sülh yolu ilə həlli üçün üç prinsip müəyyən ediləndir: birincisi, Azərbaycan və Ermənistan respublikalarının ərazi bütövlüyünün tanınması; ikincisi, Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarə statusu verilməsi; üçüncüsü, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunması. Bu prinsiplər bizi tam qane etməsə də, Lissabonda bunların qəbul olunmasına səs verdik. ATƏT-in 54 üzvündən 53-ü, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatları bu prinsiplərə səs verdi. Ermənistan isə buna etiraz etdi.

Bilirsiniz ki, indi ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Amerika, Rusiya və Fransadır. Üç prezident – Bill Klinton, Jak Şirak, Boris Yeltsin iyunun 20-də Denverdə birgə bəyanat [125-126] veriblər ki, bu məsələ sülh yolu ilə həll olunsun. Amerika tərəfindən həmsədrliyi cənab Stroub Talbott həyata keçirir. Son dəfə üç həmsədrin bizə təklifləri olubdur və bunlar iki hissədən ibarətdir. Birinci mərhələdə Dağlıq Qarabağın ətrafında olan altı rayonun Ermənistan silahlı qüvvələrindən azad edilməsi, bu torpaqlar azad olunandan sonra isə oradan çıxarılmış vətəndaşların yerlərinə qayıtması. Mən bu xəritəyə bir balaca izahat vermək istəyirəm. Qırmızı rənglə Dağlıq Qarabağın ərazisi rəngləndirilib. Yaşıl rənglə rənglənən ərazi Azərbaycanın Dağlıq Qarabağın ətrafında olan altı inzibati rayonudur. Sarı rənglə rənglənən ərazi Azərbaycanın Laçın rayonu – tamamilə azərbaycanlılar yaşayan və Azərbaycana mənsub olan rayondur, – bu da işğal ediləndir. Burada Şuşa rayonu var, Dağlıq Qarabağ vilayətinin daxilində olubdur, ancaq əhalisinin tam əksəriyyəti azərbaycanlılar idi və bura Azərbaycanın tarixi mədəniyyət mərkəzidir. Bütün bu rənglənmiş yerlər Azərbaycan ərazisinin 20 faizidir və hamısı Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Bu ərazidən bir milyon Azərbaycan vətəndaşı zorla çıxarılıb, indi Azərbaycanın başqa yerlərində çadırlarda yaşayırlar. Cənab Bjezinski gedib o çadırları görübdür.

Minsk qrupunun son təklifinə görə biz, birinci növbədə, yaşıl rənglə rənglənmiş rayonların azad olunmasını və buranın əhalisinin, vətəndaşlarının öz yerlərinə qayıtmasını tələb edirik. Ondan sonra, ikinci mərhələdə, Dağlıq Qarabağın statusu müəyyən olunarkən sarı rənglə rənglənmiş Azərbaycan rayonlarının da işğaldan azad olunmasını tələb edirik. Bilirsiniz ki, bir milyon qaçqın beş ildir çadırlarda yaşayır. Respublikanın yeddi milyon əhalisindən bir milyonu qaçqındır. Onu da bildirmək istəyirəm ki, Rusiya öz qoşunlarını burada yerləşdirib bu məsələni həll etmək haqqında bir neçə dəfə bizə vəd vermişdi. Amma biz Rusiya qoşunlarının Azərbaycana gəlməsinə razılıq verməmişik. Azərbaycanda Rusiyanın qoşunları da, hərbi bazası da yoxdur. [126-127]

Ermənistanda Rusiyanın böyük hərbi hissələri, hərbi bazası var və Rusiya ilə Ermənistan arasında hərbi ittifaq var. Ermənistanın Türkiyə və İranla sərhədlərini də Rusiyanın qoşunları mühafizə edir. Gürcüstan da belə vəziyyətdədir. Amma biz Qafqazda yeganə dövlətlik ki, ölkəmizdə bir dənə də rus əsgəri yoxdur.

Belə çətin vəziyyətdə olduğumuz halda, Rusiya dəfələrlə bizə təklif edib ki, onun qoşunlarının Azərbaycanda yerləşdirilməsinə razılıq verək və onlar işğal olunmuş torpaqları azad etsinlər. Ancaq biz buna razılıq

verməmişik. Buna görə də Ermənistan hərbi hissələrinin buradan çıxarılması üçün ATƏT-in çoxmilli sülhməramlı qüvvələrinin təşkil olunması və bölgəyə göndərilməsi lazımdır.

S u a l: Cənab prezident, sizə şəxsi həyatınızla bağlı ideoloji bir sualla müraciət etmək istəyirəm. Sizin çox heyranedici siyasi karyeranız olub, Siyasi Büro üzvlüyünə qədər ucalmışınız, indi isə öz dövlətinizin rəhbərisiniz. Şəxsən sizin özünüzdə bu ideoloji dəyişiklik necə baş veribdir?

C a v a b: Sizə bəlkə təəccüblüdür, amma eyni zamanda təbiidir. Mənim o dövrdəki həyatım və fəaliyyətim həyatımın bir mərhələsidir. 1980-ci ilin axırlarından, xüsusən 1987-ci ildə Siyasi Bürodan istefa verəndən sonrakı dövr mənim həyatımın ikinci hissəsidir. Mən sizə kiçik bir kitabça bağışlayacağam, orada görə bilərsiniz ki, kommunist Heydər Əliyev nə cür antikommunist olubdur. Amma qısaca deyim. Bir neçə fikir toqquşmasına görə mən 1987-ci ildə Siyasi Bürodan istefa verdim. 1988-ci ildə Ermənistan Azərbaycana təcavüz etdi, münaqişə başlandı. Mən buna etiraz etdim. Amma Kommunist Partiyasının rəhbərləri – Qorbaçov və başqaları münaqişənin qarşısını almaq üçün heç bir iş görmədilər.

1990-cı ildə Kommunist Partiyasının qərarı ilə sovet ordusunun böyük qoşun hissələri Bakıya yeridildi və onlar Azərbaycan xalqını qırdılar, milli azadlıq hərəkatını boğmağa çalışdılar. O vaxt mən Moskvada yaşayırdım. Moskvada [127-128] mitinqlərdə, toplantılarda Sovet İttifaqının qərarına qarşı etirazlarımı bildirdim, Kommunist Partiyasını tərk etdim. Buna görə məni təqib etməyə başladılar. Mən isə Sovetlər İttifaqının dağılması üçün mübarizə apardım. Moskvada məni həbs etmək istədilər, Azərbaycana gəldim. O vaxt orada hələ kommunist rejimi vardı. Mənə orada yaşamağa imkan vermədilər, doğulduğum yerə – blokada şəraitində olan Naxçıvana getdim. Üç il orada yaşadım. Sürgündə, ağır vəziyyətdə yaşadım. Orada Azərbaycanın demokratiya yolu ilə getməsi üçün ilk addımları mən atdım. Azərbaycanda hörmətli adam olduğuma görə Kommunist Partiyasının və Sovet İttifaqının dağılması haqqında mənim çıxışlarım insanları inandırır. Mən o vaxtdan Azərbaycanı demokratik, müstəqil dövlət görmək istəyirəm.

1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başladığı zaman xalq məni tələb etdi, Bakıya gəldim. O vaxtdan da Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq prosesi ilə məşğulam. Bu müddətdə mənim gördüyüm işlər bunu sübut etmişdir.

Qafqazda Azərbaycanın tam dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaq çox çətindir. Ərazimizin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Bir milyon vətəndaşımız qaçqındır, çadırlarda yaşayır. Qonşularımızdan Gürcüstanla, Türkiyə ilə çox dostuq. Ancaq çox güclü rəqiblərimiz, düşmənlərimiz var. Belə bir şəraitdə mən müstəqilliyi də saxlayıram, demokratiyanı da yaradıram. Ölkəmizdə siyasi plüralizm mövcuddur, kim öz fikrini necə istəyirsə, o cür də ifadə edir.

Bizdə fikir azadlığı var, 30-dan artıq partiya fəaliyyət göstərir. Səkkiz partiya parlamentdə təmsil olunubdur.

S u a l: Cənab prezident, icazənizlə, irəliyə baxaq. Hesab edirəm ki, NATO-nun Şərqi doğru genişlənməsinə dair qərar qəbul edildikdən sonra Rusiyanın strateji planlarında keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş indiki müstəqil dövlətlərlə siyasətin necə qurulması məsələsi də olacaqdır. Mən istər bu ölkələri iqtisadi cəhətdən bir-birindən asılı [128-129] etməyi, istərsə də siyasi müstəqillik məsələsini nəzərdə tuturam. Cənab prezident, belə bir fərziyyə irəli sürürəm: əgər Siz Amerika Birləşmiş Ştatlarının gələcək prezidentinin milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə müşaviri olsaydınız, keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş ölkələrə dair prezidentin münasibətinin, siyasətinin müəyyən edilməsi üçün Rusiya barədə hansı mövqe tutardınız və onunla necə danışardınız?

C a v a b: Çox yaxşı məsləhətlər verərdim, xahiş edirəm məni o vəzifəyə təyin edəsiniz (Gülüş). Mən kömək edərdim, çünki Rusiyanı çox yaxşı bilirəm. Azərbaycanın isə vəziyyəti xüsusilə çətindir. Rusiya Ermənistanı Qafqazda özünün ən böyük dayağı hesab edir. Kiçik bir yerdə, 29 min kvadrat kilometr ərazidə Rusiyanın nə qədər əsgərləri yerləşdirilib? Son vaxtlar məlum oldu ki, axırıncı üç il müddətində Rusiyanın Müdafiə Nazirliyi Ermənistanla gizli olaraq, qeyri-qanuni surətdə bir milyard dollar dəyərində ən güclü silahlar veribdir. Biz bu məsələni prezident Boris Yeltsinin qarşısında qaldırmışıq. Bizdə siyahılar var ki, oraya hansı raketlər, tanklar verilibdir. Hətta nüvə başlığı olan raketlər. Bunlar nəinki Azərbaycanı, onun bütün ətrafını dağıda bilər. Sizə bir xəritə verilibdir. Bu xəritədə Rusiyanın Ermənistanla verdiyi raketlərin hansı dairəni dağıda bilmək imkanları göstərilibdir. Ona görə də əgər mən prezidentin milli təhlükəsizlik üzrə köməkçisi olsaydım, Amerika prezidentinə məsləhət verərdim ki, bu məsələlərə daha da ciddi münasibət göstərsin. Biz MDB-nin üzvüyük, ancaq müstəqil mövqeyimiz var və müstəqil mövqeyimizə görə də orada çox sevilmən ölkə deyilik.

S u a l: Siz bu məsələni cənab Yeltsinin qarşısında qaldıranda onun mövqeyi necə oldu? Bir halda ki, Rusiya Qarabağ münaqişəsinin həllində həmsədr kimi çıxış edir, onun bu cür hərəkatına Sizin münasibətiniz nədən ibarətdir?

C a v a b: Paradoks elə bundadır. İndi mən nə edə bilərəm? Biz kiçik bir ölkəyik, ərazimizin də 20 faizi işğal olunubdur. [129-130] Mart ayında Moskvada olarkən, MDB ölkələri dövlət başçılarının toplantısında çıxış edərkən dedim: nə üçün Rusiya Ermənistanla hərbi baza saxlayır? Bu, kimə lazımdır, kimin əleyhinədir? Ola bilmə ki, bir ittifaqa, MDB-yə daxil olan iki dövlət arasında belə xüsusi hərbi ittifaq olsun? Mən mart ayında Yeltsinə dedim ki, Ermənistanla verilmiş silahların hamısı qaytarılmalı və bu silahları göndərən adamlar

cəzalandırılmalıdır. O, istintaq orqanlarına əmr verib, istintaq aparırlar. Ancaq bizə hər şey məlumdur, çünki bütün sənədlər bizim əlimizə keçib və onların bir qismi qəzetlərdə dərc olunubdur. İyunda mən Yeltsin ilə görüşərkən o, bir daha mənə söz verdi ki, lazımı tədbirlər görəcəkdir. Gözləyirəm. İndi Yeltsin istirahətdədir, qayıdandan sonra baxarıq.

Siz mənə sual verirsiniz, amma mən də sual vermək istəyirəm. Belə bir vəziyyətdə Amerika Konqresi 1992-ci ildə Azərbaycana qarşı ədalətsiz qərar, 907-ci maddə qəbul edibdir. Prezident Klinton mənimlə danışıqlarda deyib ki, o, bu maddənin əleyhinədir. Dövlət katibi xanım Olbrayt çıxış edib, bu maddənin ləğv olunmasını tələb edibdir. Keçmişdə cənab Buş da bunun əleyhinə olubdur. Bir neçə gün bundan öncə konqresmen Kinq Konqresə yaxşı bir qərar layihəsi verib, bu maddənin ləğv olunmasını tələb edir.

Burada da paradoks var. Ermənistan ərazimizi işğal edib, insanlarımızı yerindən-yurdundan çıxarıbdir. Bizi isə günahlandırırırlar ki, guya Ermənistanı blokadaya almışıq və ona görə Amerikanın yardımından məhrum olmuşuq. Amerika Ermənistana ildə 100 milyon, 250-300 milyon dollar yardım edir, amma bizə etmir. Amerikanın şirkətləri gəlib Azərbaycanda uzun müddətli – 30,40,50 illik iş görməyə başlayıblar və Amerika bundan çox böyük fayda götürə biləcəkdir. Belə halda Amerika Azərbaycana qarşı ayrı-seçkilik edir. Mən bu gün Konqresdə bu məsələlər haqqında danışacağam. Bu barədə cənab Bjezinski ilə dəfələrlə danışmışıq. Mən sizi də bu ədalətsizliyi aradan götürməyə dəvət edirəm. [130-131]

Amerika dövlətinin, cəmiyyətinin dünyada ən böyük xüsusiyyəti onun ədalətli olmasıdır. Amma ABŞ Konqresinin belə ədalətsiz hərəkəti Amerikanın ümumi imicinə heç uyğun gəlmir. Biz bu məsələləri qaldırarkən bəzən deyirlər ki, bunlar erməni diasporunun, lobbisinin təsiri altında olubdur. Mən bəzən düşünürəm – erməni lobbisi Amerikanın hakimiyyət dairələrindən güclüdülmü? Mən belə düşünmək istəmirəm. Mənə deyirlər ki, Amerikada bir milyon erməni yaşayır. Amerikanın 300 milyon əhalisi var. Əgər bir milyon erməni sizin başınıza bu işi gətirəcəksə, onda bir azdan sonra Amerikada da bir erməni dövləti yaranacaqdır, bu təhlükənin qarşısını alın.

Siz xatırlayırsınız, mən Bakıda da sizə dedim, – biz həqiqətən barış, sülh istəyirik. Azərbaycan və Ermənistan əsrlər boyu yan-yanıya yaşadıkları kimi, bundan sonra da min illərlə yan-yanıya yaşayacaqlar. Ona görə bu düşmənçilik, ziddiyyət, ədavət olmamalıdır. Biz həqiqətən istəyirik ki, Ermənistanla sülh yaransın, keçmişdə olan çox xoş münasibətlərimiz bərpa edilsin və sülh şəraitində yaşayaq. Mən Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində özünüidarə statusu verilməsi haqqında deyəndə, sizi əmin etmək istəyirəm ki, onlara həqiqətən ən yüksək şərait yaranacaqdır. Mən bilirəm, bizim yolumuz ancaq sülh yoludur və biz belə mövqedəyik.

Təşəkkür edirəm, sizinlə görüşümdən çox məmnunam. Sizin hər birinizi Azərbaycana dəvət edirəm. Çox rica edərdim ki, Azərbaycana gələsiniz. Cənab Bjezinski Azərbaycanda olub, o, sizə danışa bilər. Cənab Skoukroft da olubdur. Amma hər birinizi yenidən Azərbaycana dəvət edirəm. Çox istəyirəm ki, sizinlə Azərbaycan arasında, şəxsən mənim aramda yaxşı dostluq əlaqələri yaransın. Təşəkkür edirəm. Çox sağ olun. [131]

**ABŞ-ın “HALLİBORTN” KORPORASIYASININ
PREZİDENTİ RİÇARD ÇEYİNİ İLƏ
CÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Vaşinqton, “Bleyer haus” iqamətgahı

30 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Çeyni!

Ölkəmiz, xalqımız barədə, şəxsən mənim ünvanıma söylədiyiniz xoş sözlərə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Nəzərinizə çatdırıram ki, prezident Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-a rəsmi görüşə gəlməkdən məmnunam və bu səfərin ölkələrimiz və xalqlarımız arasında əlaqələrin daha da sıxlaşdırılmasında böyük əhəmiyyət daşdığını bildirirəm. Mənim fikrimcə, bu əlaqələrin möhkəmləndirilməsi hər iki ölkənin xalqlarının rifahının, münasibətlərinin daha da yaxşılaşdırılmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Respublikamızın iqtisadiyyatının potensialı çox böyükdür və amerikalı iş adamlarının təkcə neft və qaz sahəsində deyil, digər sahələrdə də fəaliyyət göstərmələri üçün geniş imkanlar vardır. Nəzərə çarpdırıram ki, Azərbaycan–Amerika əməkdaşlığının bütün sahələrdə yeni mərhələyə qaldırılması vacibdir. Əminəm ki, Siz ABŞ-ın nüfuzlu korporasiyalarından birinin prezidenti, Azərbaycan–Amerika Ticarət Palatasının fəxri məsləhətçisi kimi ölkələrimiz arasında hərtərəfli əməkdaşlığın sıxlaşmasında öz fəaliyyətinizi daha da genişləndirəcəksiniz. Sağ olun.

Mən Sizi Azərbaycana səfərə dəvət edirəm. [132]

**CORCTAUN UNIVERSİTETİNİN
PROFESSOR-MÜƏLLİM HEYƏTİ,
TƏLƏBƏLƏR, AMERİKA İCTİMAİYYƏTİNİN
NÜMAYƏNDƏLƏRİ, GÖRKƏMLİ SIYASI VƏ
DÖVLƏT XADİMLƏRİ, DİPLOMATLARI İLƏ
GÖRÜŞDƏ* ÇIXIŞ**

Vaşinqton

30 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Bjezinski, Corctaun Universitetinin hörmətli vitse-prezidenti, hörmətli səfir cənab Armitaç! Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi səmimi qəlbədən salamlayıram və bu gün Vaşinqtonda, Amerika Birləşmiş Ştatlarının ən məşhur və ən qədim universitetlərindən biri olan Corctaun Universitetində bu görüşü keçirməkdən çox böyük qürur duyuram.

Corctaun Universiteti haqqında kitablarda çox oxumuşuq və qiyabi olaraq bu universitetə bizim və şəxsən mənim həmişə böyük hörmətim olubdur. Biz yaxşı bilirik ki, bu universitet Amerika Birləşmiş Ştatlarının həyatının bir çox sahələrində, o cümlədən beynəlxalq əlaqələr sahəsində çox yüksək səviyyəli mütəxəssislər yetişdirməkdə böyük xidmətlər göstərmişdir. Bu gün bizə bir daha söylədilər ki, Corctaun Universitetindən Amerika Birləşmiş Ştatlarında böyük siyasətlə və dövlət işləri [133-134] ilə məşğul olan çox şəxslər keçmişlər. O cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarının bugünkü prezidenti hörmətli cənab Bill Klinton Corctaun Universitetində təhsil alıb, buranı bitiribdir. Amerika Birləşmiş Ştatlarının bugünkü dövlət katibi xanım Olbrayt burada professorluq, müəllimlik edib, dərslər deyibdir. Belə mötəbər adları çox çəkmək olar. Ona görə də belə bir universitetdə görüş keçirmək, bu universitetin müəllimlərinin və tələbələrinin, bu universitetə maraqlı göstərən şəxslərin toplaşdıqları auditoriya önündə çıxış etmək mənim üçün böyük şərəfdir. Bu görüşü təşkil edənlərə təşəkkür edirəm.

Düşünürəm ki, siz məndən Azərbaycan haqqında, Qafqaz bölgəsi haqqında məlumatlar almaq və mənim fikirlərimi öyrənmək üçün buraya toplaşmışınız. Ona görə də təmsil etdiyim ölkə – Azərbaycan haqqında sizə bir neçə kəlmə demək istəyirəm.

Azərbaycan dünyanın qədim ölkələrindən biridir. Azərbaycan xalqının çox qədim, zəngin tarixi, mədəniyyəti var. Azərbaycan xalqı dünya sivilizasiyasına, mədəniyyətinə həm ədəbiyyat, mədəniyyət, həm memarlıq, həm də elmi əsərləri ilə çox böyük töhfələr veribdir.

Azərbaycan son əsrlərdə böyük imtahanlardan, sınaqlardan keçmiş, böyük fəlakətlərlə, çətinliklərlə üzləşmişdir, nəhayət, 1918-ci ildə Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etmiş, Şərqlə, müsəlman aləmində birinci olan Azərbaycan Demokratik Respublikası yaranmışdır. Ancaq 1920-ci ildə bu demokratik respublika süqut edib, Azərbaycanda sosialist, kommunist hakimiyyəti qurulubdur. Bu, yetmiş il davam edib və 1991-ci ilin sonunda Sovetlər İttifaqı dağılan zaman Azərbaycan yenidən öz müstəqilliyini əldə edib, yəni müstəqilliyini bərpa edibdir. O vaxtdan indiyə qədər Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşayır.

Azərbaycan bu müddətdə Dünya Birliyində özünəməxsus yer tutubdur. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, bir çox beynəlxalq təşkilatların üzvüdür, dünyanın əksər ölkələri ilə qarşılıqlı [134-135] əlaqələr, diplomatik əlaqələr yaradıb və bu əlaqələri inkişaf etdirmək əzmindədir.

Bu baxımdan Azərbaycan Amerika Birləşmiş Ştatları ilə yaranmış əlaqələrə xüsusi əhəmiyyət verir. 1991-ci ilin dekabrında Amerika Birləşmiş Ştatları Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini tanıyan ilk dövlətlərdəndir. O vaxtdan indiyə qədər bizim bu əlaqələrimiz inkişaf edir. Bu gün də mənim Amerika Birləşmiş Ştatlarına gəlməyim, Vaşinqtonda olmağım məhz bu əlaqələrin inkişafına daha da təkan vermək, onları sürətləndirmək, genişləndirmək, Amerika–Azərbaycan əlaqələrini əsl tərəfdaşlıq əlaqələrinə çevirmək məqsədi daşıyır.

Bildiyiniz kimi, mən buraya Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klintonun dəvəti ilə rəsmi səfərə gəlmişəm. Bu, Azərbaycan prezidentinin Amerikaya ilk rəsmi səfəridir.

Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurmağı qərara alıb və bunu ardıcıl surətdə həyata keçirir. Təəssüflər olsun ki, bizim bu proqramımızı, qərarımızı həyata keçirərkən qarşımızda çox maneələr, çətinliklər olubdur. Bəzən bu çətinliklər hüquqi demokratik dövlət qurmaq prosesini ləngidib, ancaq bizi bu yoldan çəkəndirməyibdir. Mən bu gün bir daha bəyan edirəm ki, Azərbaycan öz ölkəsində hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurmağı strateji məqsədi elan edibdir. Biz bu strateji yolla gedirik

* Görüşdə Prezident Heydər Əliyevi Corctaun Universiteti adından universitetin vitse-prezidenti Maykl Kellin salamladı.

və bundan sonra da gedəcəyik. Biz qarşımıza çıxan bütün çətinliklərin aradan qaldırılmasına qadirik, bunların aradan qaldırılması üçün bütün səyləri qoyuruq və bundan sonra da qoyacağıq.

Azərbaycan bazar iqtisadiyyatı yolu ilə getmək strategiyasını tutub, bu sahədə də bir çox işlər görülübür. Bazar iqtisadiyyatı bizim iqtisadiyyatımızın əsasını təşkil edir.

Milli dövlət quruculuğu, iqtisadiyyatda ciddi dəyişikliklər aparmaq sahəsində görülən işlər ondan ibarətdir ki, biz 1995-ci ilin noyabrında müstəqil Azərbaycanın ilk demokratik [135-136] Konstitusiyasını qəbul etmişik və o vaxt da Azərbaycanda çoxpartiyalı sistem əsasında ilk demokratik parlament seçmişik və bunlar fəaliyyətdədir. Azərbaycanda demokratik prosesləri, bazar iqtisadiyyatını yaratmaq və inkişaf etdirmək üçün bir çox qanunlar qəbul olunubdur. Bu qanunlar artıq yaxşı şərait yaradıb və onlar bundan sonra da qəbul ediləcəkdir. Yəni, görülməli işlərin hüquqi-normativ əsasları, qanunvericilik əsasları da yaranıbdir.

Azərbaycanda bu proseslər ardıcıl surətdə gedir. Bəzi səbəblərdən biz Azərbaycanda iqtisadiyyatda islahatlar aparılmasına bir az gec, təxminən 1994-cü ildən başlamışıq, ancaq bu iş sürətlə həyata keçirilir.

Bu səbəblər də ondan ibarətdir ki, bildiyiniz kimi, hələ Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə etməzdən qabaq, 1988-ci ildə, Azərbaycan Sovet İttifaqının daxilində olduğu zaman Ermənistan tərəfindən Azərbaycana hərbi təcavüz edilib və ölkəmizin Dağlıq Qarabağ vilayətini qoparıb Ermənistana bağlamaq cəhdləri göstərilibdir. Bunun nəticəsində hərbi münaqişə yaranıb, döyüşlər gedib, qan tökülüb, müharibə başlayıbdir. Bu proseslər ilbəl genişləniş və nəticədə cürbəcür səbəblərdən Azərbaycan ərazisinin 20 faizi – Dağlıq Qarabağ vilayəti və onun ətrafında olan inzibati rayonlar Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilibdir. İşğal olunmuş ərazilərdən bir milyon Azərbaycan vətəndaşı zorla çıxarılıb, yerindən-yurdundan didərgin düşübdür. Onların əksəriyyəti bir neçə ildir çadırlarda, çox ağır vəziyyətdə yaşayır. Təsəvvür edin. 7 milyon əhalisi olan Azərbaycanın vətəndaşlarının bir milyonu, yeddidə bir hissəsi qaçqındır, çadırlarda yaşayır. Şübhəsiz ki, bu, bizim həm ictimai-siyasi, həm də iqtisadi vəziyyətimizi çox gərginləşdirir və mürəkkəbləşdirir.

Bununla yanaşı olaraq, Azərbaycanda demokratik proseslərin, iqtisadi islahatların bir qədər gec həyata keçirilməsinin səbəblərindən biri də ölkədə daxili ictimai-siyasi sabitliyin olmaması idi. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edərkən, [136-137] təəssüflər olsun ki, müharibə şəraitində cürbəcür qeyri-qanuni silahlı qüvvələr yaranmış, bunların bəziləri hakimiyyət uğrunda mübarizə aparmış, iki dəfə hakimiyyət dəyişikliyi baş vermişdir. Bunlar hamısı Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyi pozmuşdur. Bu da bizim proseslərin həyata keçirilməsinə maneçilik göstərən, onu ləngidən amillərdən biridir.

Biz bunların hamısının öhdəsindən gəlmişik və indi Azərbaycanda tam sabit ictimai-siyasi vəziyyət bərqərar olub, mövcuddur və qeyd etdiyim kimi, Azərbaycan bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedərək islahatlar aparır, bu sahədə böyük nailiyyətlər əldə edir. Özəlləşdirmə proqramı geniş həyata keçirilir. "Torpaq islahatı haqqında" qanun həyata keçirilərək torpağın şəxsi mülkiyyətə verilməsi təmin olunubdur. Azərbaycanda təşəbbüskarlığa və şəxsi mülkiyyətçiliyə, sahibkarlığa çox geniş imkanlar verilibdir.

Bütün bu proseslərdə Azərbaycanın qapısı dünya ölkələrinə açılıb, dünya ölkələrinin Azərbaycana gəlməsi, investisiya qoyması üçün çox gözəl şərait yaradılıbdır. Məmnuniyyət hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, bu şərait Azərbaycana güclü xarici sərmayənin gəlməsini təmin edibdir. Siz bunu məhz Amerikanın böyük neft şirkətlərinin 1994-cü ildən başlayaraq əməli iş görməsinin timsalında görə bilərsiniz və bu işlər hələ davam edir. Ancaq Amerikanın təkə neft şirkətləri yox, bir çox başqa böyük şirkətləri də Azərbaycanda müştərək iş görür, respublikamıza sərmayə qoyurlar.

Beləliklə, Azərbaycan demokratik bir ölkədir, demokratiya yolu ilə gedir və gedəcəkdir. Ölkəmizdə insan haqlarının qorunması Azərbaycan dövlətinin əsas məqsədlərindən biridir, siyasi plüralizm, mətbuat, din, vicdan azadlığı təmin olunubdur. Azərbaycan çoxmillətli ölkədir, bizdə milliyyətdən, dinindən, dilindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlar eyni hüquqlara malikdirlər və bərabər hüquqla yaşayır, fəaliyyət göstərirlər.

Ancaq, – mən sizə dedim, – Azərbaycanın çətin problemləri var. Bu çətin problemlərin ən birincisi Ermənistanla hərbi [137-138] münaqişədir. Mən bunun tarixi haqqında sizə dedim. Təəssüflər olsun ki, bu münaqişə hələ indi də aradan götürülməyibdir. Doğrudur, üç il bundan öncə, 1994-cü ilin mayında biz atəşin dayandırılması haqqında Ermənistan–Azərbaycan sazişi imzaladıq. Üç ildir Ermənistanla Azərbaycan arasında atəş yoxdur, qan tökülmür. Ancaq bizim işğal edilmiş torpaqlarımız azad olunmayıb və hələ sülh yaranmayıbdır, bir milyon vətəndaşımız yerindən-yurdundan didərgin düşüb, qaçqın vəziyyətində yaşayır.

Bu münaqişə nəticəsində Azərbaycan çox böyük zərərələr alıb, zərər çəkibdir. On minlərlə azərbaycanlı şəhid olub, işğal edilmiş torpaqlarda Azərbaycanın bütün varidatı, tarixi abidələri, milli mənəvi abidələri, müqəddəs yerləri dağıdılıb, viran olubdur.

Bunların hamısına baxmayaraq, biz məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarıyıq. Ona görə də üç il bundan öncə atəşkəs haqqında saziş imzalamışıq və üç ildir məsələnin sülh yolu ilə həlli üçün çalışırıq, bu gün də çalışırıq, gələcəkdə də çalışacağıq.

Bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün 1992-ci ildə ATƏT-in Minsk qrupu yaranıbdir. Minsk qrupuna bir çox dövlətlər daxildir. Onun fəaliyyəti nəticəsində 1994-cü ilin dekabrında ATƏT-in Budapeşt Zirvə görüşündə mühüm qərar qəbul edilibdir. Nəhayət, ATƏT-in 1996-cı il dekabr Zirvə görüşündə

Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün prinsiplər – üç prinsip müəyyən olunubdur: birinci, Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının ərazi bütövlüyünün tanınması; ikinci, Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə hüququ verilməsi; üçüncü, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin – erməni və azərbaycanlı əhalisinin hamısının təhlükəsizliyinə təminat verilməsi.

Bildirmək istəyirəm ki, münaqişə başlayan zaman, 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağda 170 min əhali yaşayırdı. Bunun 70 faizi [138-139] erməni, 30 faizi azərbaycanlı idi. Münaqişə zamanı azərbaycanlıları zorla oradan çıxarıblar. İndi Dağlıq Qarabağda təxminən 80 min nəfər yaşayır, onların hamısı da erməni millətinə mənsubdur.

Bu üç prinsip Ermənistan tərəfindən qəbul olunmayıbdır. Ancaq ATƏT-in 54 üzvündən 53-ü, o cümlədən Azərbaycan da bu prinsiplərin qəbul edilməsinə səs veribdir. Həmin prinsiplər bizim üçün də tam məqbul deyil, buna bizim də etirazımız var. Ancaq kompromis nöqteyi-nəzərindən, kompromis yolu tutaraq biz bu prinsipləri qəbul etmişik və məsələnin bu prinsiplər əsasında həllini mümkün hesab edirik.

1997-ci ilin əvvəlində Minsk qrupunun rəhbərliyində dəyişiklik əmələ gəlibdir. Hazırda Minsk qrupunun üç həmsədrri var – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa. Bu, çox əlamətdar hadisədir, biz bunu məmnuniyyətlə qəbul etmişik. Əgər üç böyük dövlət bu məsələnin həll olunması üçün həmsədrlik vəzifəsini öz üzərinə götürübsə, demək, eyni zamanda çox böyük məsuliyyət götürübdür. Ümidvarıq ki, onlar öz üzərlərinə götürdükləri bu vəzifəni, öz məsuliyyətlərini yerinə yetirəcəklər.

Bizi sevindirən odur ki, iyunun 20-də Denverdə üç prezident– Bill Klinton, Boris Yeltsin, Jak Şirak Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün birgə bəyanat veriblər. Nəhayət, həmsədrlər, onların nümayəndələri – Amerika Birləşmiş Ştatlarından cənab Stroub Talbott, – bölgədə olublar və bizə təkliflər veriblər. Bizə verilən son təklifdə çox müsbət cəhətlər var. Təkliflər iki hissədən ibarətdir. Müsbət cəhətləri qəbul edirik, amma bizə əlverişli olmayan cəhətlərin üzərində də, hesab edirik ki, işləmək olar. Ona görə də biz bu təklifləri danışıqların əsası kimi qəbul etmişik.

Bu təkliflər və Lissabon prinsipləri bundan ibarətdir. Mən sizə xəritədə də göstərmək istəyirəm. Bu, Azərbaycan Respublikasının xəritəsidir. Şimalda qonşumuz Rusiyadır. Bura– Gürcüstan, bura – Ermənistandır. Bu isə Azərbaycandır. [139-140] Azərbaycanın bir hissəsi – Naxçıvan Muxtar Respublikası burada ayrıca göstərilib. Bura – İran, bura da Xəzər dənizidir.

Rənglənmiş ərazi Azərbaycanın 20 faizidir, işğal edilmiş ərazidir. Qırmızı rənglə rənglənmiş ərazi Dağlıq Qarabağın ərazisidir. Yaşıl rənglə rənglənmiş ərazi Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ətrafında olan altı inzibati rayonudur. Sarı rənglə rənglənmiş ərazi Azərbaycanın Laçın rayonudur, azərbaycanlılar yaşayan və Azərbaycana mənsub olan rayondur, o da işğal olunubdur. Burada Şuşa rayonu var. O, Dağlıq Qarabağ vilayətinin daxilində olub, ancaq əhalisinin tam əksəriyyəti azərbaycanlılar idi. Şuşa Azərbaycanın tarixi mədəniyyət mərkəzidir.

Verilən təkliflərin birinci hissəsi bundan ibarətdir ki, ilk növbədə yaşıl rənglə rənglənən işğal olunmuş rayonlardan Ermənistanın qoşun hissələri çıxsin, bu rayonlar azad edilsin və ATƏT-in çoxmilli sülhü mühafizə qüvvələri bunu təmin etsin, qoşunlar buradan çıxarkən həmin qüvvələr Dağlıq Qarabağın sərhədlərində yerləşsinlər. İkinci mərhələdə, Dağlıq Qarabağın statusu müəyyən olunarkən, eyni zamanda Laçın və Şuşa rayonlarının işğaldan azad edilməsi təmin olunsun. Biz belə bir təklifin ümumiyyətlə tərəfdarıyıq, çünki bu məsələnin hamısını birdən həll etmək mümkün deyildir. Ona görə də əgər tərəflər buna razı ola bilsə və bizim həmsədrlərimiz də bunu dəstəkləsə, işğal edilmiş torpaqlar qısa müddətdə azad oluna bilər. Çünki cənab Bill Klinton da bəyanat verib, Rusiyanın və Fransanın prezidentləri də bəyanat veriblər ki, bu münaqişə 1997-ci ildə sülh yolu ilə həll olunmalıdır.

Birinci mərhələ bu ola bilər, – torpaqlar azad edilə, ATƏT-in sülhməramlı qüvvələri burada yerləşə bilər. İkinci mərhələdə Dağlıq Qarabağın statusu müəyyən edilə bilər və o vaxt Laçın, Şuşa rayonlarının işğaldan azad olunması məsələsi həll edilə bilər.

Dağlıq Qarabağı narahat edən məsələ Ermənistanla əlaqə məsələsidir. Bu gördüyünüz yol Dağlıq Qarabağdan [140-141] Ermənistana gedən yoldur. Biz dəfələrlə demişik ki, bu yolda, yəni Laçın rayonundan keçən yolda Dağlıq Qarabağa Ermənistana getmək üçün dəhliz verilməsinə tərəfdarıyıq. Bu da ATƏT-in sülhməramlı qüvvələrinin nəzarəti altında olan dəhliz olar.

Dağlıq Qarabağın statusuna gəldikdə isə, mən dəfələrlə demişəm və bu gün də deyirəm ki, Dağlıq Qarabağa dünya təcrübəsində olan muxtariyyət statuslarının ən yüksəyi, çox səlahiyyətlər verilə bilər. Təəssüflər olsun ki, Ermənistan tərəfi bununla razı deyil və ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə də məhz bu fikirlə çıxış etdi. Ermənistan tərəfi Dağlıq Qarabağın müstəqil dövlət olmasını istəyir. Biz isə heç vaxt buna razı ola bilmərik. Azərbaycanın ərazisində ikinci erməni dövlətinin yaranmasına biz də imkan verə bilmərik, dünya ictimaiyyəti və Dünya Birliyi də buna imkan verə bilməz. Ancaq Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində ən yüksək səlahiyyətlər və ən yüksək status verilməsinə hazırıq.

Bizi narahat edən məsələlərdən biri də Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konqresi tərəfindən Azərbaycana qarşı tətbiq olunmuş 907-ci maddədir. O vaxt belə qərar qəbul olunub ki, guya Azərbaycan Ermənistanı blokadaya alıbdır, ona görə də Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən Azərbaycana hər bir yardıma embarqo qoyulubdur. Bu, ədalətsiz qərardır və mən məmnunam ki, son zamanlar Amerika prezidenti, dövlət katibi bu qərarın ləğv olunması haqqında fikirlər söyləyiblər, Amerikanın ictimaiyyətində bu fikir çox geniş yayılıbdır. Bu gün mən Konqresdə bu barədə danışıqlar aparacağam və ümidvaram ki, nəhayət, Konqres bu ədalətsiz maddəni ləğv edəcəkdir. Konqresmen cənab Kinq bu maddənin ləğvi üçün bir neçə gün bundan öncə Konqresə qərar layihəsi veribdir. Hesab edirəm ki, bu qərar layihəsi qəbul olunarsa, çox yaxşı olar.

Bildirmək istəyirəm ki, "Azərbaycanın Ermənistanı blokadaya alması" haqqında deyiləndə, bax, bu xətt ilə Bakıdan Ermənistanı dəmir yolunun getməsi nəzərdə tutulur. Ancaq [141-142] bilmək lazımdır ki, dəmir yolunun bu hissəsi Ermənistan silahlı qüvvələrinin əlindədir. Bu dəmir yolunun 130 kilometri bizim ixtiyarımızda deyildir. Ermənistan silahlı qüvvələri bu torpaqları işğal edərkən dəmir yolunu da işğal ediblər. Bura İrandır, işğalçı qüvvələr İranda Azərbaycan sərhədini də əllərinə keçiriblər. Ona görə də əgər blokadadan danışıqlarsa, Ermənistan Azərbaycanı blokadaya alıb, bu dəmir yolundan məhrum edibdir. Azərbaycanla yalnız Ermənistan ərazisi ilə dəmir yolu və avtomobil yolu vasitəsilə əlaqə saxlayan Naxçıvan bu əlaqədən məhrum olubdur.

Mən hesab edirəm ki, bunlar hamısı tarixdə qalmalıdır. Biz bu gün haqqında düşünməliyik. Bu gün də ondan ibarətdir ki, əgər sülh yaranarsa, – biz sülhün yaranmasını istəyirik, – şübhəsiz ki, bu məsələlər də həll olunacaqdır. Azərbaycana qarşı qəbul olunmuş 907-ci maddə də, şübhəsiz, aradan götürülməlidir.

Nəhayət, onu demək istəyirəm ki, Azərbaycan sülhsevər ölkə, sülhsevər dövlətdir. Biz sülh istəyirik, – məntəqədə sülh, ölkədə sülh, Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh istəyirik. Hesab edirik ki, Ermənistan və Azərbaycan indiyə qədər əsrlər boyu qonşu yaşadığı kimi, bundan sonra da qonşu dövlətlər kimi yaşamaladırlar. Müstəqil dövlət kimi biz müstəqil Ermənistanla sülh əlaqələri qurmaq, sülh şəraitində yaşamaq istəyirik. Ancaq bunun şərti ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqları azad olunmalı, ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin edilməlidir. Bu prinsiplər əsasında biz daimi, etibarlı sülhə hazırıq və hesab edirik ki, bu sülh Ermənistan üçün də, Azərbaycan üçün də ən əlverişli yoldur.

Amerika şirkətlərinin Azərbaycandakı işləri haqqında bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Biz 1994-cü ilin sentyabrında imzaladığımız, "Əsrin müqaviləsi" adlanan müqaviləni artıq həyata keçiririk. Azərbaycandan neftin ixracı üçün iki kəmərlə tikilir: biri Rusiyadan Qara dənizə, digəri isə Gürcüstan ərazisindən Qara dənizə qədər. Gələcəkdə isə Azərbaycanda Xəzər dənizindən böyük nefti çıxarıb dünya bazarlarına aparmaq [142-143] üçün Azərbaycandan, Gürcüstandan və Türkiyədən keçməklə Aralıq dənizinə böyük neft kəmərinin tikilməsi nəzərdə tutulubdur.

Mən bildirmək istəyirəm ki, Xəzər dənizi böyük və zəngin neft yataqlarına malik olan su hövzəsidir. 50 il bundan öncə Azərbaycan neftçiləri, alimləri Xəzər dənizində neft yataqlarını açıb onların istismarına başlayıblar. 50 il keçəndən sonra, XX əsrin axırında Azərbaycan yenə də Xəzər dənizinin zəngin neft yataqlarını bütün dünyaya nümayiş etdirib, dünya şirkətlərini oraya cəlb edibdir. İndi Azərbaycanda 11 ölkədən 17 neft şirkəti müştərək iş görür. Ola bilər, bu günlərdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının neft şirkətləri ilə yeni müqavilələr imzalsın. Bunlar hamısı Amerika ilə Azərbaycanı on ilə yox, on illərlə, gələcək XXI əsrdə bir-birinə bağlayır, bizim iqtisadiyyatlarımızda böyük inteqrasiya imkanları yaradır. Biz bunu istəyirik, bunun tərəfdarıyıq və bu sahədə gələcəkdə də öz səylərimizi göstərəcəyik.

Mən sizə çox şey deyə bilərəm, ancaq vaxtın qalan hissəsini sizin mənə verəcəyiniz suallara saxlamaq istəyirəm. Təşəkkür edirəm.

* * *

R i ç a r d A r m i t a c: Cənab prezident, çox dərin məzmunlu, faydalı və ruhlandırıcı çıxışınıza görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

Xanımlar və cənablar, sizə xatırladıram ki, salonda bizim könüllülərimiz vardır. Xahiş edirəm, suallarınızı onlara verəsiniz ki, bizə çatdırsınlar. Ürəyiniz istəyən sualı prezidentdən soruşa bilərsiniz. Gördüyünüz kimi, prezident Heydər Əliyev hər bir suala açıq şəkildə cavab verməyə hazırdır.

Cənab prezident, Sizə əvvəlcə belə bir sualla müraciət edirik. Siz Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasındakı yeni münasibətlər barədə danışdınız və bu münasibətlərin genişləndirilməsi ilə əlaqədar prezident Bill [143-144] Klintonla fikir mübadiləsi aparacağınızı bildirdiniz. Xahiş edirəm, bu münasibətlərin iqtisadi maraqlardan başqa nədən ibarət olması barədə fikirlərinizi bizimlə bölüşəsiniz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən hesab edirəm ki, bu görüş, yəni Azərbaycan prezidentinin Amerika prezidenti cənab Bill Klintonla görüşü tarixi bir hadisə olacaqdır. Bu görüş zamanı biz bir çox məsələləri müzakirə edəcəyik. Həm Azərbaycan– Amerika münasibətləri, həm mənim Sizə geniş danışdığım Azərbaycan– Ermənistan münasibətlərinin aradan götürülməsi, həm Konqresin Azərbaycana qarşı qəbul etdiyi 907-ci maddənin

ləğv edilməsi məsələləri, eyni zamanda Qafqaz bölgəsindəki mövcud vəziyyət, dünyada gedən proseslər, şübhəsiz ki, bizim danışıqlarımızın mövzusu olacaqdır.

Vaxt olmadığına görə mən bunu sizə demədim. Bilirsiniz ki, Azərbaycan NATO-nun "Sülh naminə tərəfdaşlıq" proqramına qoşulubdur və Avropa-Atlantika Əməkdaşlığı Şurasının üzvüdür. Mən NATO-nun və Avropa-Atlantika Əməkdaşlığı Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Madrid Zirvə görüşündə iştirak etmişəm, orada çıxış edib Azərbaycanın mövqelərini demişəm. Biz bu sahədə də geniş əməkdaşlıq edəcəyik.

Ona görə də mən cənab Bill Klintonla qarşıdakı görüşdən çox şey gözləyirəm və ona böyük ümidlər bəsləyirəm. Demək istəyirəm ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll olunmasında Amerika Birləşmiş Ştatlarının böyük imkanları vardır və mən çox arzu edirəm ki, bu imkanlardan istifadə olunsun.

S u a l: Cənab prezident, Azərbaycan milli azlıqlara, xüsusən yəhudilərə min illərdən bəri çox yaxşı münasibət bəsləyibdir. Nə üçün bu məsələ Amerika Birləşmiş Ştatlarında geniş surətdə təbliğ edilmir?

C a v a b: Bilirsiniz, siz mənə çıxış üçün burada üç saat vaxt versəydiniz, mən bunların hamısını deyərdim. Amma siz mənə demisiniz ki, çıxışım az olsun, vaxtı suallara saxlayın. Ona görə [144-145] də mən vaxtı suallara saxlamışam. İndi siz sual verirsiniz, mən də cavab verəcəyəm.

Bəli, mən bunu dedim, – Azərbaycan çoxmillətli ölkədir. Biz heç vaxt ölkəmizi monomillətli respublika etmək istəmirik. Azərbaycanda yaşayan bütün vətəndaşlar ölkəmizin bərabər hüquqlu vətəndaşlarıdır və Azərbaycan onların vətənidir. O cümlədən ölkəmizdə yaşayan yəhudilər də Azərbaycanın vətəndaşlarıdır və Azərbaycan onların da doğma vətənidir. Yəhudilər Azərbaycanda uzun illərdən bəri yaşayırlar. Azərbaycanın ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında onlar çox xidmətlər göstəriblər. XX əsrdə Azərbaycan elminin, mədəniyyətinin və sosial həyatının bir çox sahələrinin inkişafında yəhudilərin çox böyük xidmətləri olubdur. Yəhudilər indi də Azərbaycanda sərbəst yaşayırlar.

Mən iftixar hissi ilə deyirəm ki, Azərbaycanda, xalqımızda heç vaxt antisemit əhval-ruhiyyə olmayıbdir və bundan sonra da olmayacaqdır.

Mən Nyu-Yorkda olarkən Amerikada yaşayan yəhudi icmalarının prezidentlərinin konfransı səviyyəsində görüş keçirdim. Amerika Birləşmiş Ştatlarının bir çox ştatlarından oraya nümayəndələr gəlmişdilər. Biz axşam bir neçə saat bir yerdə olduq, bu məsələləri müzakirə etdik. Mən Azərbaycanda bu siyasəti bundan sonra da davam etdirəcəyəm.

S u a l: Cənab prezident, xahiş edərdik, İrandakı islam fundamentalizminin Azərbaycanda din azadlığına təsiri barədə fikirlərinizi bizimlə bölüşsünüz.

C a v a b: Mən qeyd etdiyim kimi, Azərbaycanda bütün azadlıqlar, o cümlədən dini azadlıqlar təmin olunubdur. Azərbaycanda üç dini konfessiya – müsəlman, xristian-pravoslav və yəhudi konfessiyaları bərabər fəaliyyət göstərir. Bildirmək istəyirəm ki, bu üç konfessiya arasında çox sıx əlaqə vardır. Onlar bir-biri ilə dostdurlar. Bir faktı da qeyd etmək pis olmazdı ki, mən 1993-cü ilin oktyabr ayında prezident seçilərkən bu üç konfessiyanın rəhbərlərinin üçü də mənə dəstək verdilər və [145-146] mənim prezident seçilməyim haqqında öz fikirlərini söylədilər. Azərbaycanda bu dini konfessiyaların işi belə davam edir və belə də davam edəcəkdir.

Şübhəsiz ki, Azərbaycan əhalisinin əksəriyyəti olan azərbaycanlılar müsəlman dininə mənsubdurlar. Sovet hakimiyyəti vaxtında müsəlman dini qadağan olunmuşdu. İndi bu, bərpa olunur, müsəlman dininə aid məscidlər və başqa yerlər yaradılır, tikilir. İnsanlara öz dini arzularını, istəklərini sərbəst yerinə yetirmək üçün imkanlar yaradılıbdir.

Ancaq eyni zamanda Azərbaycan islam dövləti deyildir və islam dövləti olmayacaqdır. Yəni islam dini Azərbaycanın ideologiyasının, Azərbaycan dövlətinin hakimiyyətinin əsasını təşkil etmir. Başqa ölkələrdə belə hallar vardır. Ona görə də Azərbaycanda islam fundamentalizminin olub-olmaması haqqında söhbətlər gedir. Bu, keçmişdə də olubdur, indi də vardır.

Mən onu demək istəyirəm ki, biz Azərbaycanda dünyəvi dövlət, sivilizasiyalı dövlət qururuq. Bəli, Qərb adət-ənənələrinə, yəni demokratik cəmiyyətin ənənələrinə uyğun olan bir dövlət qururuq. Ona görə də Azərbaycanda dinin öz yeri var, ancaq Azərbaycanda heç vaxt fundamentalizm olmayacaqdır. Düzdür, islam fundamentalizmini Azərbaycanda yaratmağa çalışmaq cəhdləri var. Bu da bizim Azərbaycan respublikamız üçün olan bir təhlükədir. Ancaq Azərbaycanın dövlət quruculuğu, ölkəmizin əhalisinin əksəriyyəti belə niyyətlərin əleyhinədir. Yenə də deyirəm, Azərbaycan bundan sonra da dünyəvi dövlət kimi yaşayacaqdır.

S u a l: Cənab prezident, Çeçenistan prezidenti Aslan Məshədov Rusiya ilə əlaqələrini kəsibdir. Şimal istiqamətində olan neft kəmərinin Çeçenistandan keçməsinə nəzərə alsaq, onda Çeçenistandakı çətinliklər Azərbaycan neftinin ixracına mane ola bilirmi?

C a v a b: Bilirsiniz, bu məsələ barədə mən sizə məlumat vermək istəyirəm. Sizə məlumdur ki, Şimal istiqamətində gedən neft kəmərinə tikmək üçün biz 1996-cı ilin yanvar ayında [146-147] Moskvada saziş imzaladıq. Rusiya bizə söz vermişdi ki, 1997-ci ilin əvvəlində bu neft kəməri artıq işə başlayacaqdır və Azərbaycan nefti bu kəmərlə gedəcəkdir. Çünki bu il, yəni 1997-ci ilin sentyabr ayında biz 1994-cü ildə imzaladığımız müqavilənin, bununla əlaqədar yaradılmış konsorsiumun işinin nəticəsi olaraq neftin hasil

edilməsini gözləyirik. Bu neftin ixrac edilməsi lazımdır. Ona görə də biz istəyirdik ki, Azərbaycanın öz neftini əvvəlcə bu Şimal neft kəməri vasitəsilə ixrac etmək və həmin neft kəmərinə yoxlayaq. Ancaq təəssüflər olsun ki, Çeçenistandakı vəziyyətə görə Rusiya tərəfi verdiyi bu öhdəliyi yerinə yetirə bilmədi.

Bilirsiniz ki, bu il iyul ayının əvvəlində mən Rusiyaya, Moskvaya rəsmi səfər etdim. Rəsmi səfərdən bir gün əvvəl Çeçenistan prezidenti Aslan Məshədov Azərbaycana, Bakıya gəldi, mənəmlə görüşdü və biz çox ətraflı söhbət etdik. O, mənə qarşımda belə bir məsələ qoydu ki, bu neft boru kəmərinin işləməsi üçün Azərbaycan ilə Rusiya arasında imzalanacaq sazişə Çeçenistanın da qoşulması lazımdır. Yəni üçtərəfli – Rusiya, Çeçenistan, Azərbaycan sazişi imzalamaq lazımdır. Mən Moskvada olarkən bu təklifi Rusiyanın rəhbərlərinə bildirdim. Rusiyanın prezidenti Boris Yeltsin bununla razı oldu. Mən Moskvadan Bakıya döndəndən sonra Rusiya baş nazirinin birinci müavini cənab Nemtsov və böyük bir nümayəndə heyəti, Çeçenistanın baş nazirinin müavini və böyük bir nümayəndə heyəti Bakıya gəldilər. Biz iyulun 10-da Bakıda üçtərəfli saziş imzaladıq: Azərbaycan, Rusiya, Çeçenistan.

Çeçenistan bizə zəmanət verdi ki, bu saziş imzalanandan sonra onlar Azərbaycan neftinin və beynəlxalq konsorsiumun neftinin bu boru kəməri ilə ixrac olunmasına maneçilik törətməyəcəklər.

S u a l: Cənab prezident, xahiş edərdik ki, ölkənizdə insan hüquqlarının vəziyyəti barədə fikirlərinizi bizimlə bölüşsünüz. İnsan hüquqlarının pozulması haqqında bir sıra məlumatlar daxil olubdur. Ümumiyyətlə, insan hüquqları və de[147-148]mokratiya barədə sizin fikirlərinizi bilmək bizə maraqlı olardı.

C a v a b: Mən sizə bildirdim ki, insan hüquqlarının qorunması bizim demokratik dövlət quruculuğu prosesində əsas amillərdən biridir. 1995-ci ilin noyabr ayında biz qəbul etdiyimiz Konstitusiyanın maddələrinin üçdə bir hissəsini insan hüquqlarının qorunmasına həsr etmişik. Biz insan hüquqlarının qorunması üçün əməli tədbirlər görürük. İnsan hüquqlarının qorunması – insanlara azadlıq, sərbəstlik verilməsidir. Bu, veriləndir. Azərbaycanda bütün insanlar sərbəst yaşayır və öz fikirlərini sərbəst ifadə edirlər. Azərbaycanda qeydiyyatda alınmış 30 siyasi partiya vardır. Bu partiyaların çoxu, demək olar ki, əksəriyyəti müxalifət mövqeyində duran partiyalardır. Azərbaycanda 600-ə qədər qəzet vardır. Bu qəzetlərin də çox hissəsi müxalifətə aid olan, ayrı-ayrı qüvvələrə, hətta ayrı-ayrı şəxslərə qulluq edən qəzetlərdir. Əgər hansısa bir şəxs sərbəst olaraq özü qəzet çıxarıb yayırsa və istədiyi fikirləri orada yazırsa, deyirsə, demək, bu insan hüquqlarının tamamilə sərbəst olmasıdır.

Azərbaycanda insan hüquqlarının qorunması sahəsində çox iş görülüb. Ancaq mən sizə bildirmək istəyirəm ki, ümumiyyətlə demokratiya, insan haqları və bunların hamısı Azərbaycan cəmiyyəti, dövləti üçün yeni bir məfhumdur. Amerikada siz öz müstəqilliyinizin 218 illiyini qeyd etdiniz, elədirmi? Siz 218 ildir ki, demokratiya yolu ilə gedirsiniz, nailiyyətləriniz də çoxdur. Amma eyni zamanda, siz öz qüsurlarınızı da özünüzdən tənqid edirsiniz. Ancaq Azərbaycan cəmiyyəti beş ildir ki, müstəqil olubdur, beş ildir istəyir demokratiya yaratsın. Əlbəttə, qısa müddətdə tam demokratiya yaratmaq mümkün deyildir. Kim deyirsə ki, bunu yaratmaq olar, – bu, səhv fikirdir. Demokratiya alma deyil ki, gedib bazardan alıb gətirəsin. Demokratiya gərək insanların beyninə daxil olsun. Bir adamın, yüz adamın yox, hamının beyninə daxil olmalıdır. Əgər bu insanlar 70 il kommunist rejimi altında, kommunist ideologiyası altında [148-149] yaşayıblarsa, totalitar rejimdə yaşayıblarsa, bunların hamısı bir gündə, bir ildə, qısa müddətdə dəyişilə bilməz.

Bu gün burada mənə sual verirlər ki, Siz keçmişdə Siyasi Büronun üzvü, kommunist olmusunuz, indi demokratiya ilə necə məşğul olursunuz? Mən buna cavab verdim: bunun üçün mənə bir neçə il lazım oldu ki, öz dünyagörüşümü dəyişim. Mən öz dünyagörüşümü dəyişdim.

Mən demişdim ki, bəzi adamlara kitab paylansın, mənəmlə 1987-ci ildən indiyə qədərki həyatım haqqında orada yazılıb. 1987-ci ildə Siyasi Bürodan ayrıldıqdan sonra mənəmlə həyatımda böyük dəyişikliklər əmələ gəldi. Bu dəyişikliklər mənə keçmiş böyük kommunistdən antikommunist mövqeyinə gətirib çıxardı. Keçmiş rejimdə işləsəm də, indi mən Azərbaycanda yeni demokratik quruluşu quran və buna rəhbərlik edən bir adamam. Əmin olun ki, biz bu quruluşu quracağıq. Əgər indi bizim bu sahədə qüsurlarımız varsa, – var, şübhəsiz var, – biz bunları bu gün, sabah, gələcəkdə də aradan götürəcəyik. Yəni demokratiya xüsusi bir məfhumdur. Onun başlanğıcı məlumdur, amma sonu yoxdur, sizin üçün də bunun sonu yoxdur.

S u a l: Mən istəyirəm ki, söhbətimizin ab-havasını dəyişəm. Sizə bir sualla müraciət etmək istəyirəm. ABŞ-a bu rəsmi səfəriniz zamanı Siz Amerikanın neft şirkətləri ilə müqavilələr bağlamaq niyyətindəsiniz. Əgər belədirsə, hansı şirkətlərlə, hansı layihələr əsasında müqavilələr imzalayacaqsınız?

C a v a b: Bu müqavilələrin bağlanması mənəmlə fikrim var, amma sizin də fikriniz var, yoxsa yox? Əgər sizin fikriniz varsa, demək, bu müqavilələr avqustun 1-də Ağ evdə imzalana bilər. Mən deyə bilərəm ki, “Şevron”, “Mobil”, “Eksson” və “AMOKO” şirkətləri ilə imzalanmaq üçün bizim müqavilələrimiz hazırdır. Biz hazırıq. Əgər siz hazırsınızsa biz bunları imzalaya bilərik. [149-150]

S u a l: Cənab prezident, bölgənizdə neçə ölkədə Rusiyanın qoşunları yoxdur? Neçə ölkə Rusiya qoşunlarından azaddır?

C a v a b: Bizim bölgəmizdə belə bir ölkə var, o da Azərbaycandır. Siz bilirsiniz ki, Ermənistanın kiçik bir ərazisi vardır, mən xəritədə bunu sizə göstərdim. Orada Rusiyanın həddindən artıq qoşunları, hərbi bazası

vardır. Gürcüstanda da Rsiyanın qoşunları, hərbi bazası vardır. Ermənistanın İran və Türkiyə ilə sərhədlərini Rusiyanın hərbi sərhəddçiləri qoruyurlar. Gürcüstanın sərhədlərini də onlar qoruyurlar. Amma Azərbaycanda bunların heç birisi yoxdur. Biz öz sərhədlərimizin sahibiyik, öz sərhədlərimizi özümüz qoruyuruq. Bizim ərazimizdə öz ordumuzdan savayı heç bir ölkənin ordusu yoxdur.

S u a l: Cənab prezident, Azərbaycan Konstitusiyasına görə, noyabr ayında bələdiyyə seçkiləri keçirilməlidir. Bələdiyyə seçkiləri haqqında qanunun vəziyyəti və bu seçkilərin nə vaxt keçiriləcəyi barədə fikirlərinizi bizimlə bölüşə bilərsinizmi?

C a v a b: Birincisi, bizim Konstitusiyamızda yazılıb ki, seçkilər keçirilməlidir. Ancaq bizim yerli seçkiləri keçirmək üçün qanunlarımız hələ hazır deyildir. Biz bu qanunları hazırlayacağıq və bunu payızda qəbul edəcəyik. Qanunlar hazırlanandan sonra yerli seçkilər keçiriləcəkdir. Bildirmək istəyirəm ki, yerli seçkilər mütləq keçiriləcək və bunlar tamamilə sərbəst, azad və ədalətli şəkildə həyata keçiriləcəkdir. Heç kəs bundan narahat olmasın.

S u a l: Cənab prezident, iqtisadi dirçəlişə və demokratiyanın inkişafına mane olan rüşvətxorluğun kökünü kəsmək üçün Azərbaycanda daha hansı işləri planlaşdırırsınız?

C a v a b: Bu rüşvətxorluq təkcə Azərbaycanda deyil, dünyanın hər yerində kök atıbdır. Siz bununla razısınız, ya yox? Güman edirəm ki, Amerikanın özündə də siz rüşvətxorluqla mübarizə aparırsınız. Ona görə mən də sizdən soruşa bilərəm, –siz bunun üçün nə edirsiniz? [150-151]

Bəli, rüşvətxorluq cəmiyyəti korlayan ən çirkin hallardan biridir. Sovet dövründə biz rüşvətxorluqla mübarizə aparırdıq.

S u a l: Mən demək istəyirəm ki, sovet dövrünün mətbuatını arxivdən qaldırıb oxusanız, 1969-cu ildə Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbər seçilən gündən Sovetlər İttifaqında rüşvətxorluğa qarşı mübarizənin təşəbbüskarı Heydər Əliyev olmuşdur. O vaxt bu məsələ bütün Sovetlər İttifaqına və hətta başqa ölkələrə də yayılmışdı.

C a v a b: Doğrudur, sonra mən istefada olduğum zaman vaxtilə rüşvətxorluğa görə vəzifədən çıxmış və cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmuş adamlar meydana çıxdılar, hətta televiziyada və qəzetlərdə özlərini guya “Heydər Əliyev dövrünün qurbanları” saydılar. Ancaq bu, yenə də məni sarsıtmadı. Mən yenə də rüşvətxorluqla mübarizə aparmaq əzmindən çəkinməmişəm. Eyni zamanda bu, keçid dövrünü yaşayan ölkələrdə daha da geniş yayılır. Bu, təbiidir. Bunu düzgün anlamaq lazımdır.

İndi Rusiyada da, gənc müstəqil dövlətlərdə də rüşvətxorluq var, Azərbaycanda da rüşvətxorluq var. Mən bunu inkar etməmişəm. 69-cu ildə, sovetlər vaxtında deyirdilər ki, guya kommunist, sosialist cəmiyyətində rüşvətxorluq ola bilməz, bu rüşvətxorluq keçmiş kapitalist dövrünün qalıqlarıdır. O vaxt belə fikir söyləyirdilər. Mən isə hələ o vaxt, 30 il bundan qabaq deyirdim ki, rüşvətxorluq bizim cəmiyyətdə mövcud olan ən təhlükəli haldır. Mən bunu o vaxt da demişəm, bu gün də deyirəm. Bu mübarizəni də aparıram və aparacağam. Əmin ola bilərsiniz ki, bu, tək sizin üçün deyil, bizim üçün, xalqımızın mənəviyyəti, təmiz əxlaqı, gələcəyi üçün lazımdır. Mən öz üzərimə böyük missiya götürmüşəm – Azərbaycanın bu ağır dövründə Azərbaycanın prezidenti vəzifəsini öz üzərimə götürmüşəm. Çalışıram ki, Azərbaycanı nəinki tam müstəqil edim, həm də Azərbaycanda saf, pak cəmiyyət yaradım və gələcək nəsilləri paklığa, təmizliyə, düzlüyə sövq edim. Bu, mənim həyatımın məqsədidir. Buna əmin ola bilərsiniz. [151-152]

S u a l: Cənab prezident, Azərbaycanın dünya ilə genişlənməkdə olan inteqrasiyasında Türkiyənin rolu nədən ibarətdir və türk şirkətləri Xəzər dənizinin neft və qaz ehtiyatlarının hasilatında iştirak edəcəklərmi?

C a v a b: Mən birinci onu demək istəyirəm ki, Türkiyə Azərbaycanın yaxın dostudur və biz bu dostluq əlaqələrini daha da genişləndiririk və inkişaf etdiririk.

Mən cənab Bjezinskiyin söylədiyi fikirlərin hamısından çox razıyam, o cümlədən Amerikanın Türkiyə barəsindəki siyasətinə dair onun fikirlərini yüz faiz dəstəkləyirəm. Türkiyə bizim regionda həqiqətən çox mühüm rol oynayır və gələcəkdə də mühüm rol oynayacaqdır. Biz Türkiyə ilə bütün sahələrdə – iqtisadiyyat və başqa sahələrdə əməkdaşlıq edirik. Türkiyənin rəhbərləri ilə mənim şəxsi əlaqələrim çox yaxındır, mehribandır, Azərbaycan dilinin türk dilinə çox yaxın olması, ənənələrimizin bir-birinə bənzərliyi bizim bu əlaqələri gücləndirib inkişaf etdirir. Xəzər dənizinin neft yataqlarından hasil edilən neftin ixrac olunmasında Türkiyənin çox önəmli yeri var. Böyük neft borusunun məhz Türkiyədən keçməsi hər bir cəhətdən çox əhəmiyyətlidir. Bilirsiniz ki, Türkiyə bizim imzaladığımız neft müqavilələrində də iştirak edir, türk enerji şirkətlərinin bu müqavilələrdə müəyyən hissələri var və hesab edirəm ki, Türkiyə ilə Azərbaycanın əməkdaşlığı bundan sonra da güclənəcəkdir.

S u a l: Cənab prezident, sovet konstitusiyasında 1920-ci ildən 1988-ci ilə kimi Dağlıq Qarabağ muxtar respublika idi. Ermənilər Dağlıq Qarabağdan deportasiya olundular və Azərbaycan onların muxtariyyətini ləğv etdi. Ermənilər sizin onlara özünüidarəetmə vədlərinizə niyə inanmaldırlar?

C a v a b: Bu sualda bəzi şeylər doğru deyildir. Buna baxmayaraq, mən bu suala cavab verəcəyəm. Birincisi, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti 1923-cü ildə Azərbaycanın tərkibində təşkil olunubdur. Azərbaycan

Respublikasının tərkibində o vaxt Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti çox yaxşı inkişaf edibdir. Mən [152-153] 70-ci illərdə və 80-ci illərin əvvəlində Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zaman Dağlıq Qarabağın sosial-iqtisadi vəziyyəti ilə həmişə məşğul olurdum. Ona görə də mən bunları çox yaxşı bilirəm. Dağlıq Qarabağda o vaxt cəmi 170 min əhali yaşayırdı. Dağlıq Qarabağ Vilayəti Azərbaycanın tərkibində idi, Azərbaycanın başqa bölgələrinə nisbətən sosial-iqtisadi cəhətdən daha yüksək vəziyyətdə idi. O, muxtar vilayət olduğuna görə Azərbaycan hökuməti bu vilayəti daha yüksək səviyyədə saxlamaq istəyirdi ki, heç bir söz-söhbət olmasın.

Mən o illəri xatırlayıram, Dağlıq Qarabağın bütün bölgələrində – şəhər və kəndlərində olmuşam. Məndə həddindən artıq fotosəkillər var, tele-videolentlər var. Şəhər və rayonlarda insanlarla görüşlərim olubdur. Bunlar mənə nə qədər böyük təsir bağışlayıbdir. Mən onlara hörmət edirdim, onlar da mənə hörmət edirdilər. Onda Azərbaycan və erməni xalqları arasında çox gözəl dostluq əlaqələri var idi. Mən dəfələrlə Ermənistanda olurdum, Ermənistanın rəhbərləri Azərbaycanda olurdu. Biz çox rahat gedib-gəlirdik, heç bir problem yox idi. Bu problemi süni surətdə o vaxt separatçı qüvvələr və onlara dəstək verən Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının rəhbərləri və şəxsən Mixail Qorbaçov yaratdı. Mən Moskvada, Siyasi Bürodada olarkən onlar istəyirdilər ki, bu məsələləri canlandırsınlar. Bir neçə dəfə mən buna etiraz etmişdim. Mən Siyasi Bürodan gedəndən iki-üç ay sonra Moskvada bu münaqişə yaradıldı. Bu münaqişənin qarşısını almaq mümkün idi, ancaq bunun qarşısını almadılar. Bu birinci.

İkincisi, ermənilər Dağlıq Qarabağdan heç vaxt deportasiya olunmayıblar. Dağlıq Qarabağda ermənilər indi də yaşayırlar. Dağlıq Qarabağdan azərbaycanlılar deportasiya ediləblər. Dağlıq Qarabağın azərbaycanlı əhalisi hələ 1990-cı ildə, Sovet İttifaqı zamanı Dağlıq Qarabağdan tamamilə deportasiya olundu. Bu, tarixi həqiqətdir. O vaxt mən Azərbaycanda işləmirdim. Heç bir yerdə işləmirdim. İctimaiyyətdən təcrid olunmuş bir adam idim. Ancaq mən bu tarixi bilirəm. Bu tarix ondan ibarətdir ki, 1988-ci [153-154] ildə Ermənistan parlamenti özbaşına qərar qəbul etdi ki, Dağlıq Qarabağ Ermənistana birləşdirilsin. Ondan bir müddət sonra isə Azərbaycan parlamenti qərar qəbul etdi ki, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti ləğv olunsun.

Onu da xatırlatmaq istəyirəm ki, hələ Sovet İttifaqı zamanı, 1990-cı ildə Ermənistan parlamentinə seçkilər keçirilərkən həmin parlamentə Dağlıq Qarabağdan deputatlar seçildilər. Azərbaycan parlamentinə seçilmədilər. Baxmayaraq ki, hələ Sovetlər İttifaqı var idi, Ermənistan və Azərbaycan Sovetlər İttifaqının tərkibində idilər. Amma deputatlar Ermənistan parlamentinə seçildilər. Bu münaqişəni başlayan Ermənistan tərəfidir. Sualdan isə belə görünür ki, guya Azərbaycan tərəfidir. Bu, ədalətsiz fikirdir. Mənim verdiyim cavablar tamamilə həqiqətdir və bunu hər yerdə sənədlərlə öyrənə bilərsiniz.

S u a l: Cənab prezident, Azərbaycanın bir hissəsi olan Naxçıvan Ermənistanın daxilində yerləşir. Belə olan halda Azərbaycanın içində bir Dağlıq Qarabağın olmasında nə problem ola bilər?

C a v a b: Bu haqda onu deyə bilərəm ki, Naxçıvan Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsidir və vaxtilə Sovet İttifaqı yaranandan sonra İrənlə bu 40 kilometrlik sərhədi o vaxt sovet hakimiyyəti Ermənistana bağışlamışdır. Ümumiyyətlə, bu yer azərbaycanlılar yaşayan yerdir. O vaxt məhz Sovet İttifaqının rəhbərləri Azərbaycanı parçalamaq üçün Naxçıvan Muxtar Respublikasını buradan ayırıblar. Ona görə bu, Dağlıq Qarabağa aid olan bir şey deyildir. Dağlıq Qarabağ heç vaxt Ermənistana mənsub olmayıbdir. Naxçıvan həmişə Azərbaycanın olubdur, amma Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibində muxtar vilayət olubdur. Ona görə də bunlar bir-birinə bənzər və ya uyğun deyildir. Bu sualı verən bunu başa düşməlidir. [154-155]

* * *

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən, əvvəla, Corcaun Universitetinin professor və müəllim heyətinə, tələbələrinə təşəkkür edirəm ki, məni buraya dəvət edibsiniz, bu görüş üçün şərait yaratmışınız. Mən bir daha təşəkkür edirəm.

Universitetin vitse-prezidenti cənab Kelliyə təşəkkür edirəm. Cənab doktor Bjezinskiyə təşəkkür edirəm. Cənab səfir Armitaca təşəkkür edirəm. Eyni zamanda, sizin hamınıza təşəkkür edirəm.

Mən bu görüşdən çox məmnunam, razıyam. Mənə verdiyiniz suallara görə də çox sağ olun. Sizin verdiyiniz suallar çıxışında bəhs etmədiyim məsələlərin işıqlandırılmasına imkan yaratdı. Gələcəkdə də mənə nə sualınız olsa, verin. Azərbaycanın qapıları bütün dünya üçün açıq olduğu kimi, Azərbaycan prezidenti də bütün dünya üçün açıqdır. Kim nə sual verir-versin, mən bütün suallara cavab verməyə hazırım.

Amerikanın bu qədim universitetində olmağımı mən bir daha tarixi hadisə hesab edirəm və bu universitetə bir yadigar vermək istəyirəm.

Dahi Azərbaycan şairi, böyük poemaların müəllifi Nizami Gəncəvi XII əsrdə yazıb-yaratmış, dünya mədəniyyətinə, sivilizasiyasına böyük töhfələr vermişdir. Mən onun bərelyefini Corcaun Universitetinə təqdim edirəm. Sağ olun. [155]

**ABŞ KONQRESİ NÜMAYƏNDƏLƏR
PALATASININ SPİKERİ NYUT QINQRİÇ VƏ
PALATADA RESPUBLİKAÇILAR
PARTİYASININ TƏŞKİLATÇI RƏHBƏRLƏRİ –
KONQRESMENLƏR CON BONƏR,
TOM DENAY, KRİS KÖKS, CON LİNDER İLƏ
GÖRÜŞ ZAMANI SÖHBƏTDƏN**

Vaşinqton, Kapitolı

30 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Qinqriç!
Hörmətli konqresmenlər!

İlk öncə ölkənizə ilk rəsmi səfərim zamanı ABŞ Konqresinin Nümayəndələr Palatasının spikeri və konqresmenləri ilə keçirdiyim bu görüşdən çox məmnun qaldığımı vurğulamaq istərdim. Mənim ünvanıma deyilmiş xoş sözləri müstəqil Azərbaycan Respublikasına, onun xalqının adına yönəltməyi özümə borc bilirəm. Bəyan etmək yerinə düşər ki, ölkəmiz müstəqil inkişaf yoluna qədəm qoyduqdan sonra, xüsusən son illərdə Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət sabitdir, demokratik hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində mühüm işlər görülür, islahatlar həyata keçirilir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında insan hüquqları qorunur, fikir plüralizmi formalaşmışdır, mətbuat, dil, din, vicdan azadlığı bərqərar edilir. Bütün bunların mərkəzində ölkəmizin müstəqilliyini əbədi sarsılmaz və dönməz olduğunu bəyan etmək vəzifəsi durur.

1988-ci ildən bəri davam edən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin baş verməsinin əsl səbəbləri Ermənistanın təcavüzkar niyyətlərində və Azərbaycan torpaqlarını zorla işğal [156-157] və ilhaq etmək istəklərini reallaşdırmaq cəhdlərindədir. Ermənistanın təcavüzü nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal edilmiş, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan didərgin düşərək çadırlarda ağır şəraitdə yaşamağa məcbur edilmiş, işğal altında olan ərazilərimizdə xalqımızın bütün varidatı, tarix, mədəniyyət, incəsənət abidələri tamamilə, vəhşicəsinə darmadağın edilmişdir... Mən bütün bu rüsvayçı vəhşilik hərəkətləri barədə xəritə üzərində ətraflı izah verməklə bir daha sizin nəzərinizə çatdırmağı lazım bilirəm ki, qoy sizin də məsələnin əsl mahiyyəti haqqında aydın, kifayət qədər təsvürünüz olsun, biləsiniz ki, erməni lobbisinin Azərbaycanın Ermənistan ətrafında yaratdığı “blokada” fikri tamamilə yanlışdır və əslində, faktların da sübut etdiyi kimi, Azərbaycan blokadaya salınmışdır.

Bununla əlaqədar ATƏT-in Minsk qrupuna dünyanın üç nüfuzlu dövlətinin – ABŞ-ın, Rusiyanın, Fransanın həmsədrlik etməsinin vacibliyinin əhəmiyyətini xüsusi olaraq vurğulamaq lazımdır. Bu dövlətlərin prezidentləri Bill Klintonun, Boris Yeltsinin, Jak Şirakin Denverdə imzaladıqları birgə bəyanatın Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həlli üçün böyük əhəmiyyət daşıdığını qeyd edərək bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan tərəfi neçə ildən bəri davam edən bu problemi Lissabon Zirvə görüşündə qəbul olunmuş prinsiplər əsasında tezliklə, 1997-ci ilin sonunadək aradan qaldırmaq üçün bütün imkanlardan istifadə etməyə çalışır.

Bir daha bildirirəm ki, Ermənistan tərəfi beynəlxalq hüquq normalarına, beynəlxalq təşkilatların qəbul etdikləri qərarlara etinasız yanaşaraq Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağı ilhaq etmək fikrindən daşınmaq istəmir. Halbuki kökündən yanlış olan bu fikir tarixi faktların tamamilə əleyhinədir və Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən müvəqqəti işğal edilmiş Dağlıq Qarabağın və onun ətrafındakı digər yeddi, Azərbaycan rayonunun nəticələrindən, beynəlxalq hüquq normalarının ziddinə olaraq bəhrələnmək niyyətindən başqa bir [157-158] şey deyildir. Bir daha xatırladıram ki, Dağlıq Qarabağ tarixən Azərbaycanın tərkib hissəsi olmuşdur. Biz Azərbaycan ərazisində ikinci erməni dövlətinin yaranmasına heç cür yol verə bilmərik və dünya ictimaiyyəti də ermənilərin Azərbaycan torpaqları hesabına ikinci bir dövlət yaratmasına razı olmamalıdır.

Ermənistanın Azərbaycana təcavüz etməsinə baxmayaraq ABŞ Konqresi, “Azadlığı müdafiə aktı”na 907-ci düzəliş qəbul etmişdir və bununla Azərbaycan–Amerika əməkdaşlığının daha da möhkəmləndirilməsinə maneçilik yaratmışdır. Bu faktı bir daha nəzərə çarpdıraraq əmin olduğumu bildirirəm ki, konqresmenlər bu düzəlişin tezliklə aradan qaldırılmasına xüsusi diqqət yetirəcəklər.

Bir daha vurğulayıram ki, son illər Azərbaycan ilə Amerika arasında münasibətlər durmadan inkişaf etməkdədir. Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi üçün imzalanan müqavilələrdə ABŞ şirkətləri yaxından iştirak edirlər və ölkələrimizin digər sahələrdə də yaxşı əlaqələr qurduğunu göstərən çox mühüm sənədlər imzalanmışdır, yaxud da bir neçəsinin yaxın vaxtlarda imzalanması nəzərdə tutulur. Bütün bunlar isə öz növbəsində 907-ci düzəlişin tez bir zamanda aradan qaldırılmasının vacibliyini bir daha təsdiq edir

---

və bununla bağlı, cənab Qinqriç, kongresmen Piter Kinqin hazırladığı layihəni mən Sizə təqdim etmək istəyirəm.

Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanda hüquqi demokratik dövlət quruculuğu və islahatların həyata keçirilməsi sahəsində görülən tədbirləri diqqətlə izləyən Konqres üzvləri Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin daha da sıxlaşdırılması üçün bu məsələdə də ədalətli mövqe tutacaqlar.

Çıxışımın sonunda, hörmətli cənab Qinqriç, mən Sizi Azərbaycana səfərə dəvət edirəm. Əminəm ki, bu səfəriniz Sizin Azərbaycan haqqında təsəvvürlərinizi daha da zənginləşdirəcək və Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin daha da sıxlaşdırılmasına öz töhfəsini verəcəkdir. [158]

ABŞ KONQRESİ XARİCİ ƏLAQƏLƏR KOMİTƏSİNİN SƏDRİ BENCAMİN GILMAN VƏ KOMİTƏNİN ÜZVLƏRİ* İLƏ GÖRÜŞ ZAMANI SÖHBƏTDƏN

Vaşinqton, Kapitol

30 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Gilman!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən ilk növbədə səmimi və mehriban görüşə, xoş sözlərə görə cənab Gilmana və Xarici Əlaqələr Komitəsinin üzvlərinə minnətdarlığımı bildirirəm və Azərbaycan ilə ABŞ arasındakı əlaqələrin hazırkı inkişafından razılıqla söhbət açmağı özümə borc bilirəm.

Məmnunluqla vurğulayıram ki, böyük tarixi əhəmiyyətə malik olan ABŞ Konqresi ilə müstəqil Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlərin daha da sıxlaşdırılmasının vacib olduğu indiki zamanda Xarici Əlaqələr Komitəsi sədrinin və üzvlərinin respublikamızda gedən demokratik proseslərə, hüquqi dövlət quruculuğu, islahatların həyata keçirilməsi sahəsində görülən işlərə böyük maraq göstərirlər. Həqiqətən də müstəqil Azərbaycan Respublikasında istər ictimai-siyasi vəziyyətin sabitləşməsi, bazar münasibətləri yolunun qəti olaraq seçilməsi, demokratik [159-160] hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində böyük işlər görülmüşdür və görülməkdədir. İstər prezident Bill Klintonla, istərsə də son illər şəxsi dostluq münasibətləri saxladığım ABŞ-ın digər yüksək vəzifəli şəxsləri ilə görüş və söhbətlərimdə bu barədə ətraflı məlumat verdiyim kimi, sizinlə görüşümdə də bunu bir daha vurğulamaq istəyirəm.

Nəzərinizə çatdırıram ki, müstəqil respublikamızın qarşılaşdığı ən ağır problem – Ermənistanın təcavüzü nəticəsində yaranmış və bu günə qədər də həllini tapmamış Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsidir. 1988-ci ildən başlayaraq davam edən hərbi təcavüz nəticəsində ölkəmizə böyük ziyanlar vurulmuş, Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan didərgin düşərək çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır.

Yeri gəlmişkən, ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının 1996-cı ilin dekabrında Lissabonda keçirilən Zirvə toplantısında bu münaqişənin həlli ilə əlaqədar qəbul edilmiş prinsipləri təcavüzkar Ermənistan tərəfi qulaqardına vurmaqda davam edir. Prezidentlər Bill Klintonun, Boris Yeltsinin və Jak Şirakin Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması haqqında Denverdə imzaladıqları birgə bəyanat və respublikamızın sülh təşəbbüsləri də münaqişənin tezliklə aradan qaldırılmasına, şübhəsiz, yardım göstərə bilər, lakin təəssüf ki, Ermənistan tərəfi müxtəlif əsassız iddialarla birgə bəyanatın müddəalarının və bizim sülh təşəbbüslərimizin əhəmiyyətini heçə endirməkdədir.

Təəssüflə bildirmək istəyirəm ki, təcavüzə məruz qalmış Azərbaycana qarşı ABŞ Konqresi “Azadlığı müdafiə aktı”na 907-ci düzəlişi qəbul etməklə respublikamızı ona ABŞ-ın dövlət xətti ilə maliyyə yardımı göstərilməsi imkanından da məhrum etmişdir. Bir daha nəzərə çatdırıram ki, Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin yaxşılaşdırılmasına maneçilik törədən bu düzəlişin aradan [160-161] qaldırılmasında kongresmenlərdən çox şey asılıdır və ümidvaram ki, onlar bu yolda öz səylərini əsirgəməyəcəklər.

Mən burada iştirak edən kongresmen Pallonenin guya SSRİ dağılan zaman Konstitusiyada Dağlıq Qarabağın öz müqəddəratını təyin etməsi haqqında maddənin mövcudluğu barədə fikrinə aydınlıq gətirmək üçün faktlara əsaslanan cavab vermək istədim. Dağlıq Qarabağ həmişə Azərbaycan torpağı olmuşdur. 1923-cü ildə Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti yaradılmışdır. 1988-ci ildə münaqişə başlayan zaman Dağlıq Qarabağda yaşayan 170 min əhalinin 70 faizini ermənilər, 30 faizini isə azərbaycanlılar təşkil edirdi. İndi azərbaycanlılar oradan qovulmuş və öz respublikalarında qaçqın vəziyyətində yaşamağa məcbur edilmişlər. Qeyd etdiyim kimi, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkib hissəsidir. 1988-ci ildə Sovet İttifaqı zamanı heç bir qanuni əsası olmadan Ermənistan SSR Ali Soveti Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirmək haqqında qərar çıxarmış və bundan sonra münaqişə başlanmış, qan tökülmüşdür. Qarşımızda olan xəritə Ermənistan silahlı qüvvələrinin Dağlıq Qarabağın işğalını başa çatdırdıqdan sonra ətrafındakı daha 7 Azərbaycan rayonunun ərazisini işğal etməsi barədə aydın təsəvvür yaradır. Görüşün sonunda Azərbaycan prezidentinin ABŞ-a ilk rəsmi səfərini tarixi hadisə adlandıran kongresmenlərə ürəkdən təşəkkür edir və onları Azərbaycanda

---

* Görüşdə kongresmenlər Kriss Smit, İleana Ros-Letinen, Frenk Pallone, Piter Kinq, Tom Laptos, Qarri Akerman, Çet Edvards, Li Hamilton, Co Barton, Dana Rorebaxer, Volter Kars, Dad Verodter, Stif Çabot, Don Manzillo, Tom Kampbell, Bredli Şerman, Stiv Rotman, Kelin Bredi və başqaları iştirak etmişlər.

---

demokratiya, hüquqi dövlət quruculuğu, islahatlar yolunda həyata keçirilən böyük işləri öz gözləri ilə görmək üçün Azərbaycana dəvət edirəm. Gəlin və əsl Azərbaycan həqiqətlərini öz gözlərinizlə görün. [161]

**ABŞ KONQRESİ NÜMAYƏNDƏLƏR
PALATASININ MALİYYƏLƏŞDİRMƏ
KOMİTƏSİNİN SƏDRİ
ROBERT LİVİNQSTON İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Vaşinqton, Kapitolı

30 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Livingston!

İlk öncə mənim və təmsil etdiyim Azərbaycan Respublikasının və xalqının ünvanına söylədiyiniz səmimi sözlərə görə təşəkkür edir və görüşümüzdən çox məmnun qaldığımı vurğulamaq istəyirəm. Bir daha bildirirəm ki, gənc müstəqil Azərbaycan Respublikası dünyanın bütün ölkələri, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əməkdaşlığın durmadan inkişaf etdirilməsinə və möhkəmləndirilməsinə xüsusi maraq göstərir.

Nəzərinizə çatdırıram ki, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsinə dair imzalanmış tarixi əhəmiyyətli müqavilələrdə ABŞ-ın bir sıra çox nüfuzlu şirkətləri yaxından iştirak edir və böyük paya malikdirlər və digər sahələrdə də əlaqələrimizin sıxlaşdırılması vacibdir.

Bildirmək istəyirəm ki, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü nəticəsində torpaqlarımızın 20 faizinin işğal olunmasına, bir milyondan çox vətəndaşımızın didərgin düşərək çadırlarda ağır şəraitdə yaşamasına baxmayaraq ABŞ Konqresinin 1992-ci ildə "Azadlığı müdafiə aktı"na qəbul etdiyi 907-ci düzəlişin hələ də qüvvədə qalmasına çox təəssüflənirəm. Əmin olduğumu [162-163] bildirirəm ki, Konqresin bütün üzvləri bu ədalətsiz əlavənin tezliklə aradan qaldırılmasına ciddi səylər göstərəcəklər.

ABŞ–Azərbaycan əlaqələrinin sıxlaşdırılmasında ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasının Maliyyələşdirmə Komitəsi mühüm rol oynaya biləcəyi barədə Sizin verdiyiniz ətraflı məlumat olduqca maraqlıdır və ümid edirəm ki, bu sahədə əməkdaşlığın güclənməsi müstəqillik yolu ilə inamla irəliləyən ölkəmizin maliyyə məsələlərinin həllində mühüm rol oynamaqla yanaşı, həm də ölkələrimiz arasında qarşılıqlı surətdə faydalı münasibətlərin daha da möhkəmləndirilməsi üçün çox gərəklidir.

Ölkəmizdə uğurla həyata keçirilən demokratikləşmə, iqtisadi islahatlar, siyasi sabitlik prosesləri barədə söylədikləriniz fikirlər barədə bir daha minnətdarlığımı bildirir və bütün bunları öz gözlərinizlə görüb yaqinlik əldə etmək üçün Sizi Azərbaycana dəvət edirəm. [163]

**ABŞ KONQRESİ NÜMAYƏNDƏLƏR
PALATASININ YARDIMÇI KOMİTƏSİNİN
SƏDRİ SONNİ KALLAHAN VƏ
KONQRESMENLƏRLƏ*
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Vaşinqton, Kapitolı

30 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Kallahan!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfərim zamanı Kapitolidə Amerika konqresmenləri ilə keçirdiyim görüşlərdən razı qaldığımı bildirir və gənc müstəqil Azərbaycan dövləti, onun əməksevər və sülhsevər xalqı, dövlət başçısı barəsində deyilən səmimi sözlərə görə təşəkkür edirəm.

Çox xoşdur ki, ABŞ ilə Azərbaycan arasında münasibətlər yüksələn xətlə inkişaf edir və bu münasibətlərin daha da sıxlaşmasında, möhkəmlənməsində həmin görüşlərin, aparılan açıq söhbətlərin, şübhəsiz, mühüm rolu olacaqdır. Buna ürəkdən inandığım üçün mən Ermənistan tərəfindən təcavüzə məruz qalan, torpaqlarının 20 faizi işğal olunan, bir milyondan çox qaçqını olan və bunların ağır nəticəsi olaraq onsuz da çətinliklər məngənəsində çarpışan Azərbaycanın, üstəlik də ABŞ Konqresinin 1992-ci ildə qəbul etdiyi 907-ci düzəlişlə ölkəmizə [164-165] maliyyə yardımını dayandırması faktını xatırlatmaq istədim. Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, xarici maliyyə əməliyyatları sahəsində fəaliyyət göstərən mütəxəssislər kimi siz bu məsələdə obyektiv mövqe tutacaq və 907-ci düzəlişin tezliklə ləğvinə dair konqresmen Kinqin təqdim etdiyi layihəyə səs verəcəksiniz. Mən sizi buna çağırıram və inanıram ki, bu ədalətsiz düzəlişin fəaliyyətinə tezliklə son qoyulacaqdır. Bununla da son illər Azərbaycanla Birləşmiş Ştatlar arasında genişlənməkdə olan hərtərəfli münasibətlər sıxlaşacaq və xüsusən ABŞ-in iri neft şirkətləri ilə yaranmış səmərəli əməkdaşlığımız qarşısındakı yüzillikdə yeni vüsət alacaqdır.

Belə bir mühüm faktı da nəzərinizə çatdırıram ki, Azərbaycan Qafqazda ərazisində xarici qoşun olmayan yeganə dövlətdir və biz gələcəkdə də bu siyasəti inamla davam etdirmək, təhlükəsizliyimizi, ərazi bütövlüyümüzü öz qüvvələrimizlə qorumaq əzmindəyik.

Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi respublikamızın ən ağırlı problemi olaraq qalır. Biz bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasını istəyirik və bu məqsədlə də ATƏT-in Minsk qrupunun yeni həmsədrlərinin verdikləri son təklifləri danışıqlar prosesinin intensivləşdirilməsi üçün əsas kimi qəbul etmişik. Ümid edirik ki, hörmətli konqresmenlər 907-ci düzəlişin ləğvinə dəstək verəcək və regionda sülhün, sabitliyin bərqərar olmasına səy göstərəcəklər. [165]

---

* Konqresmenlər Co Nollenberq, Ron Pakkard, Cim Moran, Nensi Pelosi, Con Porter, Esteban Torres və başqaları görüşdə iştirak etmişlər.

SENATOR ROBERT BÖRD İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Vaşinqton, Kapitolu

30 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Börd!

ABŞ-a rəsmi səfərim zamanı Amerikanın bir sıra dövlət adamları, o cümlədən konqresmenləri və senatorları ilə görüşlər keçirməyim və açıq söhbətlər aparmağım əminəm ki, uğurla keçən səfərimin maraqlı səhifələrini təşkil edəcəkdir. Bu baxımdan çox şadam ki, sizinlə keçirdiyim çox maraqlı görüş də istisna təşkil etmədi. Sizin Azərbaycan prezidentinin ABŞ-a rəsmi səfərinin Amerika–Azərbaycan əlaqələrinin inkişafında mühüm rol oynayacağına əmin olduğunuz barədə söylədikləriniz, Senatın işi barədə verdiyiniz məlumat da çox qiymətli oldu. Ölkəmizdə gedən demokratik proseslərdən, aparılan iqtisadi islahatlardan, respublikamızın qarşılaşdığı problemlərdən obyektiv bəhs etməyiniz bu sahədə ətraflı məlumata malik olduğunuzu təsdiq etdi. Azərbaycanın sülhsevər siyasət yeritdiyi barədə söylədiyiniz fikirləri, ölkəmizin Avropada adi silahlar haqqında müqaviləyə qoşulmasını müsbət qiymətləndirməyinizi, eyni zamanda Rusiyanın Ermənistanı qanunsuz olaraq külli miqdarda silah verməsi ilə əlaqədar prezident Bill Klintonu müraciət edərək bu məsələnin araşdırılıb Senata məlumat verilməsini xahiş etdiyinizi eşitmək mənim üçün xoşdur.

Cənab Börd! Azərbaycana böyük maraq göstərdiyinizə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm. Bu fakt Amerikada respublikamıza [166-167] münasibətin müsbət istiqamətdə dəyişdiyinə dəlalət edən, onu səciyyələndirən qiymətli göstəricidir. Sizi əmin edirəm ki, Azərbaycanda da ABŞ-a obyektiv münasibətin formalaşdırılması və layiqincə qiymətləndirilməsi üçün dövlətimiz tərəfindən bütün tədbirlər görülür.

Azərbaycanda baş verməkdə olan bütün müsbət dəyişiklikləri müşahidə etmək, görmək, dost Azərbaycan xalqı ilə görüşmək üçün Sizi Azərbaycana səfər etməyə dəvət edirəm. [167]

SENATOR SEM BRAUNBƏK İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Vaşinqton, Kapitolu

30 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Braunbək!

Sizi salamlayıram və respublikamızın həyatının müxtəlif sahələrində gedən uğurlu proseslər, o cümlədən demokratikləşdirmə, bazar münasibətlərinin yaradılması ilə bağlı görülən işlər barədə məlumata malik olduğunuza və bütün bu sahələrdə mənim – Azərbaycan prezidentinin fəaliyyətini yüksək qiymətləndirdiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm.

Hörmətli cənab Braunbək, Siz ölkəmizin yaxın dostusunuz. Məhz belə olduğuna görə respublikamızda son illərdə aparılan quruculuq işlərini, qarşıya çıxan çətinlikləri tamamilə düzgün qiymətləndirə bilərsiniz. Sizə də çox yaxşı məlum olduğu kimi, respublikamızın ən böyük və ağırlı problemi Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü ilə əlaqədar yaranmış münaqişədir. Ermənistanın təcavüzü respublikamız üçün ağır nəticələrə səbəb olmuşdur. Bütün dünyanın gözü qarşısında ərazimizin 20 faizi işğal olunmuş, bir milyondan çox vətəndaşımız öz torpaqlarından qovulmuş və çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşamağa məcbur olmuş, onlarla şəhərimiz, minlərlə yaşayış məntəqəmiz, mədəniyyət abidələrimiz dağıdılmışdır. Bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycan Ermənistanla atəşkəsə nail olmuşdur və ona dönmədən əməl edərək məsələnin sülh yolu ilə həllinə tərəfdardır. Bu baxımdan Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu [168-169] ilə aradan qaldırılmasına dair ATƏT-in indiki həmsədrlərinin – ABŞ, Rusiya və Fransa nümayəndələrinin son təklifləri maraq doğurur. ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentlərinin Denver bəyanatı da problemin həllinə böyük ümidlər yaradır. Qeyd etməliyəm ki, həmsədrlərin son təklifləri bizim üçün tam məqbul olmasa da, regionda əmin-amanlıq yaratmaq naminə konstruktiv mövqe tutaraq, həmin təklifləri danışıqların intensivləşdirilməsi üçün əsas kimi qəbul etmişik. Ermənistan tərəfi isə indiyədək buna razılıq verməmişdir.

Sözümün sonunda Sizi bir daha əmin edirəm ki, Azərbaycan müstəqillik yolundan heç vaxt dönməyəcək, hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğunu, iqtisadiyyatın bazar münasibətləri prinsipləri əsasında inkişafını davam etdirəcək, Azərbaycan–Amerika əlaqələrini daha da genişləndirməyə çalışacaqdır. Xahiş edirəm ki, Amerika Konqresinin Azərbaycana qarşı ədalətsiz qərarının – 907-ci düzəlişin ləğvi barədə konqresmen Kinqin təklif etdiyi layihənin dəstəklənməsində öz səylərinizi əsirgəməyəsiz. [169]

ABŞ SENATININ XARİCİ ƏLAQƏLƏR KOMİTƏSİNİN ÜZVLƏRİ* İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Vaşinqton, Kapitol

30 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənablar!

İlk əvvəl, mənimlə görüşə gəldiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm və bildirməliyəm ki, bütün günü parlamentin binasında olmuşam və çox əhəmiyyətli, səmərəli görüşlər keçirmişəm. Bu görüşlərdən aldığım təəssüratı açıqlamaq və demək istəyirəm ki, Konqresin üzvlərində Azərbaycan haqqında, respublikamızın həyatında gedən proseslər barədə çox geniş məlumat var. Bizim məqsədimiz Azərbaycan–Amerika əlaqələrini genişləndirməkdir.

Bu gün hər birimizə aydındır ki, Qafqaz regionunda sabitliyə nail olmaq olduqca vacibdir və bu işdə ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətinə çox böyük üstünlük verilməlidir. Deməliyəm ki, Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində yaranmış münaqişəyə son qoyulmasında Azərbaycan nüfuzlu beynəlxəq təşkilatların köməyinə ümid bəsləyir. Münaqişənin sülh yolu ilə həllinə dair Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş üç prinsipin ATƏT-in üzvü olan dövlətlərdən 53-ü bəyənsə də, təcavüzkar Ermənistan bunun əleyhinə çıxmışdır. Nəzərinizə çatdırıram ki, [170-171] münaqişənin həlli ilə bağlı Minsk qrupunun həmsədrləri tərəfindən təqdim olunmuş son təklifləri Azərbaycan qəbul etmişdir. İcazə verin, bu təkliflərin mahiyyətini xəritə üzərində Sizə açıqlayım. Ermənistan indiyədək bu təklifləri qəbul etməyib və Dağlıq Qarabağın müstəqil dövlət statusu qazanmasına nail olmağa çalışır. Lakin biz ölkəmizin ərazi bütövlüyünün pozulmasına, Azərbaycan torpaqlarında ikinci erməni dövlətinin yaranmasına heç vaxt yol verə bilmərik.

1992-ci ildə ABŞ Konqresinin Azərbaycana qarşı qəbul etdiyi və ölkəmizi maliyyə yardımından məhrum edən ədalətsiz 907-ci düzəlişin ləğvi Azərbaycan–Amerika münasibətlərinin daha da yaxşılaşmasına və sıxlaşmasına, şübhəsiz, çox böyük kömək olardı. Mən bu barədə Konqresin üzvləri ilə geniş fikir mübadiləsi aparmışam və konqresmenlər həmin düzəlişin aradan götürülməsi üçün səy göstərəcəklərini söyləmişlər. Ölkələrimiz arasında əlaqələrin, xüsusən iqtisadi sahədə əməkdaşlığın inkişafı və genişlənməsi yolunda ciddi əngələ çevrilən 907-ci düzəlişin ləğvi zəruridir. Bu məsələdə sizdən obyektiv mövqə tutmağı xahiş edirəm.

Xatırladıram ki, Azərbaycan öz müstəqilliyinin qorunub saxlanması və möhkəmləndirilməsi, ölkədə demokratik dəyişikliklərin həyata keçirilməsi, iqtisadi islahatların aparılması yolu ilə inamla gedir və bu yoldan dönməyəcəkdir.

Mən respublikamızın, xalqımızın və şəxsən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi mənim ünvanıma deyilən xoş sözlər üçün təşəkkür edir, Amerika ictimaiyyətində respublikamız barədə ətraflı məlumatı olmasından razı qaldığımı vurğulayıram və bildirirəm ki, ölkələrimiz arasında əlaqələrin daha da inkişaf edəcəyinə əminəm.

Bir daha sizinlə görüşümdən razı qaldığımı bildirir və Sizi Azərbaycana gəlməyə dəvət edirəm. [171]

---

* Görüşdə senatorlar Sem Braunbək, Çak Rob, Robert Börd, Con Makleyn, Patrik Leyhi, Qordon Smit iştirak etmişlər.

ABŞ KONQRESMENİ PİTER KİNQ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Vaşinqton, Kapitoli

30 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Kinq!

Ölkəmizə qarşı yönəldilmiş 907-ci düzəlişin ləğvi barədə qərar layihəsi hazırlayıb Konqresə təqdim etdiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. Siz ədalətli və cəsarətli konqresmensiniz. Vaxtilə Konqresin atdığı addımın haqsızlığını dərindən başa düşdüyünüzə və bunu aradan qaldırmaq üçün çox dəyərli təklif hazırladığınıza görə Sizin əməyinizi yüksək qiymətləndirirəm. Bildirirəm ki, bu ədalətli hərəkəti ilə cənab Kinq Azərbaycanın tarixinə düşəcəkdir. Mən Sizi Azərbaycana səfər etməyə dəvət edirəm. [172]

ABŞ KONQRESİNDƏ GÖRÜŞLƏR BAŞA ÇATDIQDAN SONRA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVABLAR

Vaşinqton, Kapitol

30 iyul 1997-ci il

S u a l: Cənab prezident, danışıqlarınız barədə qısaca nə deyə bilərsiniz və 907-ci düzəliş ilə bağlı Konqres üzvlərinin fikri necədir?

C a v a b: Hesab edirəm, indiyə qədər apardığım danışıqlar çox uğurludur və güman edirəm ki, qarşıdakı danışıqlar da uğurlu olacaqdır. Mən bütün görüşlərimdən və danışıqlarımdan çox razıyam. Burada hər bir görüşdə bizi çox mehribanasına qəbul edirlər, çox açıq və səmimi söhbətlər aparırıq.

Amerika–Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etməsi üçün yaxşı, yeni imkanlar yaranır.

Azərbaycana aid olan məsələlərin hamısını bu gün parlamentdə müzakirə etdik. Birinci növbədə, Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli, Amerikanın Azərbaycana yardım göstərməsinə embarqo qoyan 907-ci düzəlişin ləğv olunması haqqında müzakirələr apardıq. Həm Nümayəndələr Palatasında, həm də Senatda keçirdiyim görüşlər onu göstərir ki, indi bu maddənin ləğv edilməsi artıq qəbul olunur, yəni bu fikir daha da üstünlük qazanır. Ümid edirəm ki, 907-ci düzəlişin ləğvi üçün ciddi addımlar atılacaqdır. 907-ci düzəlişin ləğv olunması haqqında konqresmen cənab [173-174] Kinqin verdiyi qərar layihəsi artıq dəstəklənir. Konqresin Nümayəndələr Palatasının spikeri cənab Qinqriç də 907-ci düzəlişin ləğv edilməsi fikrini dəstəklədi.

Senator cənab Börd ilə çox əhəmiyyətli, məzmunlu danışıqlarım oldu. Azərbaycanın yaxın dostu senator cənab Braunbək ilə də çox səmərəli danışıqlar apardıq.

S e m B r a u n b ə k: Biz indi senatorların yeni bir qrupu ilə görüşə tələsirik. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Əliyevin burada olmasından çox məmnunuq. Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konqresində bütün regiona – Qafqaza, Mərkəzi Asiyaya çox böyük maraq artmaqdadır. Birinci məsələ regionda sülhün bərqərar olmasıdır. Bu baxımdan hamımız əlimizdən gələn səyləri göstərməliyik. İkinci məsələ Azərbaycanın, Gürcüstanın, habelə Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan – Mərkəzi Asiya ölkələrinin hamısının, həmçinin Ermənistanın birlikdə işləyərək regional əməkdaşlığı inkişaf etdirmələridir, beləliklə də bir-birinə yardımçı olaraq öz dövlətlərinin müstəqilliyini qoruyub saxlamalarıdır ki, bu da çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Gərək hamımız səy göstərək ki, bu dövlətlər birlikdə inkişaf etsin və tərəqqiyə çatsınlar. [174]

**AMERİKA–AZƏRBAYCAN TİCARƏT
PALATASININ
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN
ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL ETDİYİ
RƏSMİ QƏBULDA ÇIXIŞ**

Vaşinqton, Milli Tikinti Muzeyi

30 iyul 1997-ci il

Hörmətli nazir, hörmətli konqresmenlər, səfirlər!

Hörmətli amerikalılar, azərbaycanlılar, xanımlar və cənablar!

Mən hamınızı səmimi qəlbədən salamlayıram və sizə öz hörmət-ehtramımı bildirirəm.

Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klintonun dəvəti ilə Amerikaya rəsmi səfərə gəlmişəm. Məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, mən Nyu-York şəhərində Amerika torpağına ayaq basandan indiyə qədər bu səfər uğurlu keçir, mənim üçün, məni müşayiət edən şəxslər üçün Amerika Birləşmiş Ştatlarında çox mehriban, dostluq şəraiti yaranıbdir.

Bizim bütün danışıqlarımız, görüşlərimiz çox mehribanlıq, qarşılıqlı anlaşma və dostluq şəraitində keçir və bu günlərdə danışıqlarımızda mən arzu etdiyimdən də çox nailiyyətlər əldə olunubdur. Bunların hamısına görə, bizə göstərilən qonaqpərvərliyə, mehribanlığa, səmimiyyətə görə Amerika prezidenti cənab Bill Klinton və bizi əhatə edənlərin, bizimlə bu gün görüşənlərin və bu möhtəşəm saraya toplaşanların hamısına təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm. [175-176]

Müstəqil dövlət kimi Azərbaycan dünyanın bütün ölkələri ilə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qurur və artıq biz müstəqillik dövründə bu sahədə bir çox nailiyyətlər əldə etmişik. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əldə etməsi xalqımız üçün tarixi hadisə, tarixi nailiyyətdir. Biz bununla fəxr edirik, qürur hissi duyuruq, seviniyoruz. Seviniyoruz və fəxr edirik ki, uzun illər və əsrlər həsrətində olduğumuz milli azadlığımıza, dövlət müstəqilliyimizə nail olmuşuq.

Mən bu gün burada, Vaşinqtonda, Amerika Birləşmiş Ştatlarının paytaxtında, tarixi memarlıq abidəsi olan möhtəşəm sarayda Azərbaycan Bayrağını görürkən, Azərbaycan Bayrağının Amerika Birləşmiş Ştatlarının Bayrağı ilə yan-yanı, bərabər bu salona gəlməsini müşahidə edərkən, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Dövlət Himni ilə bərabər, müstəqil Azərbaycan dövlətinin Himni eşidərkən sevindiyimdən söz tapa bilmədim. Hər bir azərbaycanlı üçün, Azərbaycanın hər bir vətəndaşı üçün azadlıq, müstəqillik nə qədər əzizdir! Biz bunun nə qədər gözəl bəhrələrini görürük! Dünyanın ən böyük dövləti olan Amerika Birləşmiş Ştatlarının paytaxtı Vaşinqtonda bunların hamısını görmək bizdə xüsusi iftixar hissi doğurur.

Biz buraya, sizin ölkəyə xoş niyyətlərlə, Amerika–Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi, genişləndirilməsi və daha yüksək səviyyəyə qaldırılması məqsədilə gəlmişik. Ümid edirəm və əminəm ki, indiyə qədər danışıqlarımızda əldə olunan uğurlar davam edəcək, görüşlərimiz və danışıqlarımız gündən-günə istəklərimizi, arzularımızı yerinə yetirəcək və nəhayət, Ağ evdə prezident cənab Bill Klinton ilə görüşüb ölkələrimiz arasında bir çox sənədləri imzalayacaq və beləliklə, Amerika–Azərbaycan dostluq əlaqələrini, əməkdaşlığını daha da genişləndirəcək, yüksək səviyyəyə qaldıracağıq. Bu, bizim istəyimiz, arzumuz və xarici siyasətimizin ali məqsədidir. Mən çox arzu edərdim ki, biz bu məqsədlərə nail olaq.

Son illərdə ölkələrimiz arasında əlaqələr müsbət istiqamətdə inkişaf edir. İqtisadi əlaqələrimiz, hesab edirəm, çox yaxşı [176-177] nailiyyətlər əldə edibdir. Biz Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qururuq. Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatını bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf etdirmək əzmindəyik. Biz Azərbaycanın qapılarını açıb ölkəmizə xarici investisiyanın gəlməsi üçün əlimizdən gələni edirik. Bu gün deyə bilərəm ki, bütün bu sahələrdə xeyli nailiyyətlər əldə etmişik. Bu nailiyyətlər içərisində Amerika Birləşmiş Ştatlarının bir çox şirkətlərinin və xüsusən neft şirkətlərinin Azərbaycana gəlməsi, Azərbaycanla müştərək iş görməsi və xeyli miqdarda investisiya qoyması bizim bu əlaqələrimizin əməli nəticəsidir.

Bu, işimizin başlanğıcıdır. İmzaladığımız bir neçə müqavilə və yaxın günlərdə imzalayacağımız müqavilələr Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əməkdaşlığın bir çox onilliklər davam etməsini nəzərdə tutur. Deyə bilərəm ki, XXI əsr tamamilə Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında, xüsusən Azərbaycanın Xəzər dənizi hövzəsinin enerji ehtiyatlarından istifadə edilməsində çox məhsuldar və çox böyük tərəqqi nümayiş etdirən bir dövr olacaqdır. Biz bu böyük gələcəyin əsasını qoyuruq.

Mən fəxr edirəm ki, müstəqil Azərbaycan belə xeyirxah, – həm öz milli mənafehləri, həm də Amerika Birləşmiş Ştatlarının mənafehləri üçün xeyirxah addımlar atır. Əmin ola bilərsiniz ki, biz bu istiqamətdə ardıcıl surətdə hərəkət edəcəyik və bu fəaliyyətimizi heç bir qüvvə dayandıra, bunun qarşısını ala bilməz. Biz gələcək

nəsillər üçün böyük bir abidə yaradırıq, bu abidə isə Amerika–Azərbaycan dostluq, əməkdaşlıq abidəsi olacaqdır.

Gənc müstəqil Azərbaycan dövlətinin qarşısında bir çox çətin problemlər var. Biz bu problemləri həll edirik. Biz anlayırıq və müstəqilliyi əldə edərkən də anlayırdıq ki, bu yol bizim üçün asan olmayacaqdır. Çox məmnun oldum ki, səfir Armitac mənim hələ 1991-ci ildəki, Sovetlər İttifaqı mövcud olduğu vaxtdakı nitqimdən bir neçə sözü bu gün xatirimə saldı. Həqiqətən mənim sözlərimdir, mən o vaxt demişdim ki, Sovetlər İttifaqı [177-178] dağılır və dağılmalıdır, Kommunist Partiyası hakimiyyətdən getməlidir və ümumiyyətlə dünya səhnəsindən getməlidir. Mən o vaxt demişdim ki, Azərbaycan müstəqil dövlət olmalıdır və öz müstəqilliyinə nail olmalıdır. Mən o vaxt demişdim ki, nəyin bahasına olur-olsun, biz müstəqilliyimizə nail olmalıyıq. Bu, bizim üçün asan olmayacaq, çətin olacaq, ancaq bu yolla getməliyik. Əgər bu yolla getməsək, tarix bunu bizə bağışlamayacaqdır. Gələcək nəsillər bunu onsuz da edəcək, ancaq bu, gec olacaq, biz çox şeyi itirmiş olacağıq.

Bu sözləri mən yeddi il öncə demişəm. Bu gün fəxr edirəm ki, mənim dediyim sözlər çin olub, reallığa çevrilib, Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Ancaq o vaxt da demişdim və bu gün də deyirəm ki, müstəqillik yolu asan deyil, çətinidir. Biz bu çətin yolla gedirik. Əgər getməsək düz, yəni geniş yola çıxma bilməyəcəyik. Ancaq mən inanıram, əminəm ki, biz müstəqilliyin geniş yoluna çıxacağıq və Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşayacaq, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əbədi, dönməz olacaq və bizim müstəqilliyimizi, milli azadlığımızı heç kəs, heç bir yolla sarsıda bilməyəcəkdir.

Bizim qarşımızda duran bu çətinliklərin çoxunun öhdəsindən özümüz gəlirik. Ancaq elə problemlər var ki, onların aradan qaldırılması üçün bizə yardım lazımdır. Bu problemlərdən ən böyüyü Ermənistan–Azərbaycan–Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir. Biz heç vaxt belə bir münaqişəni başlamamışıq, – tarix naminə bu gün bunu bir daha demək istəyirəm. Ancaq keçmişdə nə olub-olubdur. Bu münaqişə doqquz il bundan öncə başlayıbdır. Biz böyük itkilər, qurbanlar vermişik, xalqımız şəhidlər veribdir, qanlar tökülüb, Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal ediləndir. İşğal edilmiş torpaqlardan bir milyon vətəndaşımız zorla çıxarılıb, deportasiya olunubdur, Azərbaycanın başqa bölgələrində çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır.

Biz bunlara dözmüşük, bu gün də dözüürük. Bütün bu çətinliklərə, itkilərə, zərbələrə baxmayaraq, biz sülh istəyirik, [178-179] məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Ona görə də üç il bundan öncə atəşin dayandırılması haqqında saziş imzalamışıq. Üç ildir ki, bu atəşkəs sazişinə sadıq, atəşkəs rejimini qoruyub saxlayırıq. Bu gün bir də bəyan edirəm ki, atəşkəs rejimini bundan sonra da, tam sülh əldə olunana qədər qoruyub saxlayacağıq. Biz bundan sonra heç vaxt döyüşlərin başlanmasına yol verməyəcəyik, müharibənin yenidən başlanmasına öz tərəfimizdən yol verməyəcəyik. Çünki məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik.

Ancaq bu məsələnin həll olunmasında bizə yardım lazımdır. Siz bunun tarixini bilərsiniz. Minsk qrupu son illər çox iş görüb, ancaq hələ ki, qarşısında duran vəzifəni həyata keçirə bilməyibdir. Keçən ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə məsələnin sülh yolu ilə həlli üçün üç prinsip müəyyən ediləndir: Azərbaycan və Ermənistan respublikalarının ərazi bütövlüyünün təmin olunması, Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarə hüququnun verilməsi, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi.

Biz bu prinsipləri qəbul etmişik. Baxmayaraq ki, bizim dövlət suverenliyimizi zədələyir, ancaq biz bunu qəbul etmişik və istərdik ki, Ermənistan da qəbul etsin. Hələ ki, Ermənistan bunu qəbul etmir. Minsk qrupu, onun həmsədrələri – Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya və Fransa məsələnin bu prinsiplər əsasında həll olunması üçün çalışmalıdırlar. Əminəm ki, əgər üç böyük dövlət, üç böyük dövlətin prezidentləri – prezident Bill Klinton, prezident Boris Yeltsin, prezident Jak Şirak bu məsuliyyəti öz üzərlərinə götürüblərsə və iyunun 20-də Denver şəhərində birgə bəyanat veriblərsə, demək, onlar bu məsələnin həllinə nail olacaqlar. Mən buna inanıram, Azərbaycan xalqı inanır və böyük ümidlər bəsləyir.

Məni buraya – Amerikaya, Vaşinqtona yola salarkən hər bir Azərbaycan vətəndaşı bir arzu ilə yaşayıbdır – prezident Heydər Əliyev Amerikadan, Vaşinqtondan hansı xəbərlə geriyyə qayı [179-180] dacaqdır? Gözlədikləri xəbər də odur ki, Amerika Birləşmiş Ştatları, onun prezidenti cənab Bill Klinton bu məsələnin həll olunması üçün qəti tədbirlər görəcəkdir. Bu tədbirlərin görülməsi üçün Amerika Birləşmiş Ştatlarının, onun prezidentinin imkanları var. Mən çox arzu edirəm ki, Azərbaycan xalqının bu ümidi çin olsun, doğrulsun. Mən demirəm ki, bunu bu gün etmək lazımdır. Ancaq prezidentlər söz veriblər ki, bu məsələ 1997-ci ildə həll olunmalıdır. Arzu edirəm ki, mən Azərbaycana qayıdarkən, Bakı şəhərinə enərkən bəyan edim ki, bəli, Amerika Birləşmiş Ştatlarının paytaxtında, Vaşinqtonda mənə bildirdilər ki, məsələ bu il həll olunacaq və Azərbaycan tam sülh əldə edəcəkdir.

Hörmətli amerikalılar, sizi əmin edirəm ki, indi Azərbaycanda hər bir kəs sülh istəyir. Biz sülh tərəfdarıyıq, Azərbaycanda sülh istəyirik, Qafqazda, bütün regionumuzda sülh istəyirik, Ermənistanla Azərbaycan arasında uzunmüddətli, etibarlı sülh istəyirik. Bu, bizim qarşımızda duran əsas məqsəddir və bu məsələ, bu problem bizim üçün ən çətin problemdir. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu problemin həll olunmasında Amerika ilə dostluq, əməkdaşlıq əlaqələrimiz bizə kömək edəcəkdir. Biz bu ümidlərlə yaşayırıq.

Bu günlərdə keçirdiyimiz danışıqlarda bir məsələni – 1992-ci ildə Amerika Konqresi tərəfindən qəbul edilmiş 907-ci maddəyə əlavənin ləğv olunması məsələsini də irəli sürmüşük. Biz bu günlərdə eşitdik və bildik ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında bu maddəyə əlavənin ləğv olunması fikri artıq formalaşmışdır. Məmnunam ki, bu gün bu kürsüdən bu sözləri Amerika Birləşmiş Ştatlarının energetika naziri cənab Penya da bəyan etdi. Ümidvaram ki, bu məsələ bu günlərdə, nəhayət, həll olunacaqdır.

Konqresdə – Nümayəndələr Palatasında və Senatda bu gün keçirdiyimiz danışıqlar da bizə çox ümidlər veribdir. Cənab Bill Klinton da öz bəyanatlarında dəfələrlə deyibdir ki, o, bu maddənin ləğv olunmasının tərəfdarıdır. Xanım Olbrayt hələ [180-181] dövlət katibi vəzifəsinə başlayarkən Senatdakı çıxışında bu maddənin ləğv olunması məsələsini irəli sürüb. Mən çox məmnunam ki, Amerikanın həyatında görkəmli yer tutan, keçmişdə və indi də böyük siyasətlə məşğul olan şəxslərlə bu günlərdə görüşlərimiz olubdur. Mən bu görüşləri qiymətləndirirəm. Bu böyük siyasətçilər də həmin maddənin ləğv olunmasına tərəfdar çıxırlar. Ona görə də mən ümid edirəm ki, biz Azərbaycana qayıdarkən bu barədə də Azərbaycan xalqına xoş xəbər verəcəyik.

Mən bu ümidlərlə, bu arzularla prezident cənab Bill Klinton ilə görüşü səbirsizliklə gözləyirəm. Ümid edirəm ki, bu görüş də nəticəli, məhsuldar olacaqdır.

Biz Amerikanın neft şirkətləri ilə əməkdaşlığımızı genişləndiririk və bir neçə müqavilənin layihələri də hazırlanıb. Əgər razılıq olarsa, bu müqavilələr məhz burada, Vaşinqtonda imzalanacaqdır. Bu da çox simvolik olacaqdır ki, bu müqavilələr məhz Amerikanın paytaxtında, Vaşinqtonda imzalanacaq və Azərbaycanda, Xəzər dənizi hövzəsində onlar həyata keçiriləcəkdir.

Bir fikri də bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan xalqı 50 il bundan öncə Xəzər dənizində neft hasilatına başlayıb. Azərbaycanlılar dənizdən neft çıxarılmasının pionerləridir. 50 il sonra, XX əsrin axırında Azərbaycan Xəzər dənizində yeni mərhələni irəli sürüb. Xəzər dənizinin dərinlikdə olan neft yataqlarının dünyanın böyük şirkətləri, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətləri ilə müştərək işləmək proqramını irəli sürüb. Azərbaycan dünyanın böyük şirkətlərini Xəzər dənizinə gətiribdir. İndi Xəzər dənizi hövzəsi dünyanın ən böyük enerji ehtiyatlarına malik olan bir hövzə kimi tanınıb və dünyanın nəzər-diqqəti buraya cəlb olunub. Bunda da Azərbaycan xalqının, respublikasının böyük xidmətləri var. Ümid edirəm ki, bizim bu xidmətlərimiz bütün xalqların, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatları xalqının firavanlığına, çiçəklənməsinə xidmət edəcəkdir. [181-182]

Bu günlərdə burada olarkən biz Amerika Birləşmiş Ştatlarının tarixini bir daha vərəqləyirik. Amerika Birləşmiş Ştatları böyük tarixi yol keçibdir. Dünyada demokratiyanın, insan hüquqlarının qorunması və möhkəmlənməsində Amerika Birləşmiş Ştatları bəşər qarşısında böyük xidmətlər göstərmiş və dünyaya böyük örnək olan bir dövlət kimi tanınıb. Amerika Birləşmiş Ştatlarının bu təcrübəsi demokratiya, tərəqqi yolu ilə gedən hər bir ölkə, xalq üçün örnəkdir. Bu, bizim üçün də örnəkdir. Biz bu təcrübədən istifadə edirik, bəhrələnilirik və bundan sonra da istifadə edəcəyik. Amerika demokratiyası, siyasi plüralizmi, insan azadlığı bizim üçün örnəkdir, təcrübə mənbəyidir. Bu təcrübəyə görə mən Amerika xalqının tarixi nailiyyətlərini qiymətləndirirəm və ona hörmət-əhtiramımı bildirirəm.

Bu gün bu möhtəşəm salondakıların hamısı Amerika–Azərbaycan əlaqələrini möhkəmləndirmək və inkişaf etdirmək arzusu ilə buraya toplaşmışdır. Bu toplantını, ziyarəti təşkil edən Amerika–Azərbaycan Ticarət Palatası artıq böyük xidmətlər, böyük fəaliyyət göstərir və Amerika–Azərbaycan iqtisadi əməkdaşlığı üçün böyük iş görmüşdür. Mən bu ticarət palatasının işini bəyənilirəm, dəstəkləyirəm və gördükləri bu işlərə görə Amerika–Azərbaycan Ticarət Palatasının rəhbərliyinə, idarə heyətinə təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bütün bu müştərək işlər davam edəcək və bizim hamımızı irəliyə aparacaqdır.

Burada, Vaşinqtonda, gözəl memarlıq abidəsi olan bu möhtəşəm sarayda mən Amerika xalqına, Amerika dövlətinə öz hörmət və ehtiramımı bildirirəm. Amerikanın tarixi nailiyyətlərinə hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

Rica edirəm, Amerika Birləşmiş Ştatlarının şərəfinə, Amerika xalqının şərəfinə, Amerika–Azərbaycan dostluğunun şərəfinə, Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti hörmətli cənab Bill Klintonun şərəfinə bədə qaldıraq. Sağ olun. [182]

**ARLİNGTON FƏXRİ XİYABANINDA
NAMƏLUM ƏSGƏRİN QƏBRİNİ
ZİYARƏT ETDİKDƏN VƏ QƏBİRİSTANDAKI
MUZEYƏ XATİRƏ HƏDİYYƏSİ —
AZƏRBAYCAN XƏNCƏRİ* TƏQDİM ETDİKDƏN
SONRA DEYİLMİŞ ÜRƏK SÖZLƏRİ**

Vaşinqton, Arlington qəbiristanı

31 iyul 1997-ci il

Bu, Azərbaycan xəncəridir. Keçmişdə azərbaycanlı döyüşçülər bu xəncərdən istifadə ediblər və o, tarixi bir silahdır. Bu, həm də xalqımızın milli incəsənət əsəridir. Mən bu xəncəri Arlington qəbiristanı muzeyinə hədiyyə verirəm.

... Mən Arlington qəbiristanını ziyarət etməyimdən** məmnun qaldım və mənə göstərilən diqqətə görə kompleksin rəhbərliyinə təşəkkür edirəm. [183]

---

* Xəncər Arlington qəbiristanı muzeyinin ekspozisiya stendində qoyulmuşdur.

** Heydər Əliyev Arlington qəbiristanında ABŞ-ın həyatında misilsiz xidmətləri olmuş mərhum prezident Con Kennedinin və onun qardaşı senator Robert Kennedinin də məzarlarını ziyarət etdi və məzarların üzərinə gül dəstəsi qoydu.

ABŞ-ın MÜDAFİƏ NAZİRİ UİLYAM KOHEN İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Vaşinqton, Pentaqon

31 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Kohen!

Azərbaycan prezidentinin ABŞ-a ilk rəsmi səfərini ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsində tarixi bir hadisə kimi yüksək qiymətləndirdiyinizə və xoş sözlərə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Bunu vurğulamaq mənim üçün xoşdur ki, mən Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin hazırkı vəziyyətindən razıyam, ABŞ Müdafiə Nazirliyi ilə ölkəmiz arasında son illər yaranan yaxşı münasibətlərdən məmnunluq duyuram və bu əlaqələrin Azərbaycan üçün xüsusi əhəmiyyəti olduğunu qeyd edirəm.

Bildirirəm ki NATO-nun “Sülh naminə tərəfdaşlıq” proqramına qoşulan Azərbaycan bu beynəlxalq təşkilatın bir sıra strukturları ilə əlaqələrini genişləndirməyə ciddi diqqət yetirir. Bu sahədə NATO-nun Baş katibi Xavyer Solana ilə şəxsi münasibətlərimiz az rol oynamır və cənab Solananın Bakıya səfərindən razılıqla danışmaq istəyirəm.

NATO-nun və Avropa–Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Madrid Zirvə görüşününün nəticələrini yüksək qiymətləndirirəm və orada apardığım danışıqları uğurlu hesab edirəm.

Mən Azərbaycanın ən ağır problemi – Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinə diqqətin cəlb olunmasının vacibliyini qeyd etmək üçün bildirirəm ki, Ermənistanın Azərbaycana hərbi [184-185] təcavüzü nəticəsində torpaqlarımızın 20 faizi işğal olunmuş, çoxsaylı maddi və mənəvi sərvətlərimiz talan edilmişdir, bir milyondan artıq vətəndaşımız yurdundan, ev-eşiyindən qovularaq çadırlarda ağır şəraitdə yaşamaqdadırlar. Buna baxmayaraq, Azərbaycan münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsinə tərəfdardır və 1994-cü il mayın 12-də əldə edilmiş atəşkəs haqqında sazişin şərtlərinə dönmədən əməl edir. ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətinə xüsusi diqqət yetirən Azərbaycan hazırda Minsk qrupuna həmsədrlik edən dünyanın üç nüfuzlu dövlətinin – ABŞ-ın, Rusiya və Fransa dövlət başçılarından – prezidentlər Bill Klintonun, Boris Yeltsinin, Jak Şirakin Denverdə imzaladıqları bəyanat münaqişənin tez bir zamanda sülh yolu ilə nizama salınacağına ümidləri artırır.

Nəzərə çarpdırmaq istəyirəm ki, yeni müstəqillik qazanmış dövlətlər arasında Azərbaycan yeganə ölkədir ki, onun ölkəsində heç bir xarici dövlətin silahlı qüvvələri yoxdur. Biz öz müstəqilliyimizi öz qüvvəmizlə qoruyub saxlamaq əzmindəyik və buna nail olmaq üçün hər şeyi edirik və bundan sonra da edəcəyik. Heç kəsin şübhəsi olmasın ki, Azərbaycanın müstəqilliyi əbədi, dönməz və sarsılmazdır.

Səmimi görüş və açıq söhbət üçün bir daha minnətdarlığımı bildirirəm.

GÖRÜŞDƏN VƏ ABŞ İLƏ AZƏRBAYCAN ARASINDA MÜDAFİƏ VƏ HƏRBİ SAHƏDƏ GƏLƏCƏK MÜNASİBƏTLƏR BARƏDƏ BİRGƏ BƏYANAT İMZALANDIQDAN SONRA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVABLAR

S u a l: Cənab prezident, ABŞ-a rəsmi səfəriniz barədə fikirlərinizi bilmək olarmı?

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən bu səfərdən çox razıyam. ABŞ-ın müdafiə naziri Uilyam Kohen ilə keçirdiyim görüş də olduqca [185-186] çox əhəmiyyətlidir. Biz əməkdaşlığımızın genişləndirilməsi üçün mühüm bir sənəd imzaladıq. Ümid edirəm ki, bu əməkdaşlığımız genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

S u a l: Rusiyanın Ermənistana qanunsuz olaraq silah verməsi Avropada adi silahlara aid müqavilənin şərtlərinin pozulması deməkdir. Sizin görüşünüzdə Rusiyanın Ermənistana qanunsuz silah verməsi məsələsi müzakirə olundumu?

U i l y a m K o h e n: Rusiyanın Ermənistana qanunsuz olaraq silah verməsi barədə prezident Heydər Əliyev ətraflı söhbət açdı və biz geniş müzakirələr apardıq. Görüşümüzdə bu məsələ barədə fikir mübadiləsinə geniş yer ayırdıq. Demək istəyirəm ki, həmin məsələ Amerika Birləşmiş Ştatlarının da dərin narahatlığına səbəb olubdur. Bu məsələ Konqresin də, ABŞ-ın idarəetmə aparatının da diqqət mərkəzindədir. Ümidvarıq ki, bu məsələ tezliklə aydınlaşdırılacaq və Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həllində də tezliklə irəliləyiş əldə ediləcəkdir.

Mən dünya şöhrətli dövlət xadimi olan Heydər Əliyevlə görüşümdən çox məmnunam. Heydər Əliyev cənablarının çox dərin zəkaya malik olduğunu bir daha aydın hiss etdim. [186]

**ABŞ DÖVLƏT KATİBİNİN BİRİNCİ MÜAVİNİ,
ATƏT-in MİNSK KONFRANSININ HƏMSƏDRİ
STROUB TALBOTT VƏ MİNSK QRUPUNUN
HƏMSƏDRİ LİNN PASKO İLƏ
GÖRÜŞDƏ* SÖHBƏTDƏN**

Vaşinqton, “Bleyer haus” iqamətgahı

31 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Talbott!

Hörmətli cənablar!

Mən, ilk əvvəl ölkəmiz haqqında söylədiyi xoş sözlərə görə cənab Talbotta minnətdarlığımı bildirirəm. Dərindən inanıram ki, Azərbaycan prezidenti kimi mənim ABŞ-a ilk rəsmi səfərim ölkələrimiz və xalqlarımız arasında münasibətlərin durmadan inkişaf etdirilməsinə güclü təkan verəcəkdir.

Dünyanın qüdrətli dövləti ABŞ-da son illər Azərbaycana xüsusi maraq göstərilməsindən, ölkəmizdə gedən demokratik proseslərin Amerikada izlənməsindən və müdafiə edilməsindən məmnun qaldığımı bildirir və ölkəmiz üçün ən ağırlı problem olan Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılmasında Minsk qrupu həmsədrlərinin səylərinin artdığını məmnuniyyətlə qeyd edirəm. [187-188]

Belə bir mühüm cəhəti də nəzərə çarpdırmağı lazım bilirəm ki, ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından 1996-cı ilin dekabrında Lissabon Zirvə görüşündə qəbul olunmuş üç prinsip bu münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün yaxşı əsas yaratmışdır və bu məqsədlə Minsk konfransı həmsədrlərinin irəli sürdükleri təkliflər Azərbaycan tərəfindən ətraflı öyrənilir və bildirirəm ki, biz müharibə istəmirik, problemin danışıqlar vasitəsilə aradan qaldırılmasına xüsusi diqqət yetiririk.

Vürğulayıram ki, Minsk konfransına dünyanın üç nüfuzlu dövlətinin – ABŞ-ın, Rusiyanın, Fransanın həmsədrlik etməsinin böyük əhəmiyyəti vardır. Bu baxımdan prezidentlər Bill Klintonun, Boris Yeltsinin, Jak Şirakin Denverdə imzaladıqları birgə bəyanatı bir daha yüksək qiymətləndirirəm.

Nəzərinizə çatdırıram ki, Rusiyanın Ermənistana qanunsuz olaraq külli miqdarda silah verməsi həm münaqişənin həllinə, həm də bütövlükdə regionda sülhün, sabitliyin bərqərar edilməsinə ciddi əngəllər törədir. Buna görə də ABŞ parlamenti və hökumətinin həmin məsələyə ciddi diqqət yetirməsinin vacibliyini xüsusi olaraq qeyd etmək istədim.

Mən ABŞ Konqresinin 1992-ci ildə “Azadlığı müdafiə aktı”na qəbul etdiyi ədalətsiz 907-ci düzəliş üzərində xüsusi dayanmağı vacib sayıram. Çətinlikləri onsuz da hesaba gəlməyən, bir milyondan artıq qaçqını olan, ərazisinin 20 faizi Ermənistan ordusu tərəfindən işğal edilmiş Azərbaycan üçün bu düzəliş respublikamızı dövlət xətti ilə hər hansı maliyyə yardımından məhrum etməklə bu çətinlikləri yalnız ağırlaşdırır. Buna görə də düzəlişin aradan qaldırılmasının Azərbaycan üçün ədalətin bərpası və həyati zərurət olduğunu bir daha nəzərinizə çatdırmağı özümə borc bilirəm. [188]

---

* Görüşdə, həmçinin, ABŞ-ın Azərbaycandakı səfiri olmuş Riçard Kozlariç də iştirak etmişdir.

**ABŞ “EKSİMBANK”ının PREZİDENTİ
CEYMS HARMANLA GÖRÜŞDƏN SONRA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI VƏ
AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI
HÖKUMƏTLƏRİ ARASINDA
SƏRMAYƏ QOYULUŞUNUN QARŞILIQLI
QORUNMASI VƏ TƏŞVİQİ HAQQINDA
MÜQAVİLƏNİN İMZALANMASI
MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ**

Vaşinqton, “Bleyer haus” iqamətgahı

31 iyul 1997-ci il

Mən Sizə və Amerikanın “Eksimbank”ına bu müqaviləni imzaladığınıza görə təşəkkür edirəm. Hesab edirəm ki, əməkdaşlığımız indiyə qədər uğurlu olduğu kimi, bundan sonra da uğurlu olacaqdır.

Azərbaycan öz iqtisadiyyatını bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında təşkil edərək, xarici investisiyaların respublikaya gəlməsi üçün geniş şərait yaradıb və artıq bu investisiyaların gəlməsini təmin edərək, xarici ticarəti, ixrac əməliyyatlarını liberallaşdıraraq, ölkədə genişmiqyaslı özəlləşdirmə proqramı həyata keçirərək dünyanın mühüm maliyyə mərkəzləri ilə, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatları ilə və “Eksimbank”la sıx əməkdaşlıq etməyə daha çox ehtiyacı duymaqladadır.

Bu gün imzalanmış müqavilə həmin proseslərin daha sürətlə həyata keçirilməsinə kömək edəcəkdir.

Mən “Eksimbank” ilə əməkdaşlığımıza uğurlar arzulayıb və bəyan edirəm ki, Azərbaycan tərəfi bu sazişə sadıq olacaq və ondan irəli gələn vəzifələri yerinə yetirəcəkdir. Təşəkkür edirəm.

Hədiyyənizi çox məmnuniyyətlə qəbul edirəm. Sağ olun. [189]

**ABŞ-ın MALİYYƏ NAZİRİ
ROBERT RUBİN İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Vaşinqton, “Bleyer haus” iqamətgahı

31 iyul 1997-c il

Hörmətli cənab Rubin!

İlk öncə respublikamızın ünvanına söylənilən xoş sözlər üçün Sizə təşəkkürümü bildirir və ölkələrimiz arasında əlaqələrin genişlənməsində ABŞ Maliyyə Nazirliyinin xüsusi rol oynadığını, Amerikanın bu dövlət strukturunun təcrübəsini öyrənməyin ölkəmiz üçün faydalı olacağını ayrıca qeyd etmək istəyirəm.

Nəzərə çarpdırmaq yerinə düşər ki, son illər Amerika–Azərbaycan əlaqələri xeyli genişlənməmişdir. ABŞ şirkətləri respublikamızın iqtisadiyyatına getdikcə daha çox sərmayə qoyurlar. Bu baxımdan 1994-cü ildən bəri imzalanmış neft müqavilələrində Amerika Birləşmiş Ştatlarının ən böyük şirkətlərinin iştirakının xüsusi əhəmiyyəti var. Azərbaycan Prezidentinin Amerikaya rəsmi səfəri zamanı imzalanması nəzərdə tutulan yeni neft müqavilələri bu sahədə daha bir mühüm addım olacaq və ABŞ-ın digər şirkətlərinin də ölkəmizə gəlməsi üçün yeni imkanlar açacaqdır. Vurgulayım ki, xarici iş adamlarının Azərbaycana sərmayə qoyması üçün çox əlverişli şərait yaradılıb, onların hüquqları qanunvericiliklə təsbit olunub və əcnəbi investorların ölkəmizdə sərbəst fəaliyyət göstərməsi üçün heç bir maneə yoxdur. Xarici ticarət liberallaşdırılmışdır, özəlləşdirmə proqramı həyata keçirilir və bu prosesdə xarici ölkə vətəndaşları da iştirak edə bilirlər.

Ölkəmizdə makroiqtisadi sabitləşdirmə sahəsində həyata keçirilən tədbirlər və bunların nəticələri barədə danışarkən onu [190-191] qeyd etmək olar ki, son illər görülən məqsədyönlü işlər istehsalın tənəzzülünün qarşısını almağa, inflyasiyanı cilovlamağa imkan vermişdir. İqtisadi göstəricilər müsbət istiqamətdə dəyişmiş, milli valyutanın – manatın məzənnəsi sabitləşmişdir. Bu isə iqtisadi islahatların ardıcıl aparılmasına, əhəlinin yaşayış səviyyəsinin tədricən yüksəldilməsinə kömək edir.

Lakin respublikamızın qarşılaşdığı çətinliklər də az deyildir. Bu problemlərin ən ağırlısı Ermənistanın ölkəmizə ərazi iddiaları ilə başladığı hərbi təcavüz nəticəsində yaranmış və doqquz ildən bəri davam edən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsidir. Bu münaqişənin gedişində Azərbaycana çox böyük zərbələr dəymişdir. Lakin bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycan münaqişəyə sülh yolu ilə son qoyulması, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün təmin olunması, yurd-yuvasından zorla qovulub çıxarılmış bir milyondan çox vətəndaşımızın öz yerlərinə qayıtması üçün bütün imkanlardan istifadə edir.

Biz bu məsələnin həllində dünyanın ən güclü dövləti olan Amerika Birləşmiş Ştatlarına, Minsk qrupunun həmsədrələrindən biri kimi onun fəaliyyətinə çox böyük ümidlər bəsləyirik. Bu baxımdan ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələri olan üç böyük dövlətin – ABŞ, Rusiya və Fransanın prezidentlərinin Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına dair bu il iyunun 20-də Denver şəhərində imzaladıqları birgə bəyanatı yüksək qiymətləndirirəm və ümidvar olduğumu bildirirəm ki, həmsədrələr öz üzərlərinə götürdükləri vasitəçilik missiyasını yerinə yetirəcək və 1997-ci ildə münaqişəyə son qoyulacaqdır.

Xatırladıram ki, hələ yarım əsr bundan əvvəl Azərbaycan neftçiləri və alimləri Xəzərin sualtı sərvətlərini kəşf edib bunların istismarına başlamışlar. İndi isə Azərbaycan bu zəngin neft ehtiyatlarını dünyaya açmışdır və həmin ehtiyatlardan müştərək istifadə olunmasının zəruriliyini bəyan etmişdir.

Hörmətli cənab Rubin, mən görüşümüzdən razı qaldığımı bir daha bildirir və Sizi Azərbaycana səfərə dəvət edirəm. [191]

**ABŞ-ın ENERGETİKA NAZİRİ
FEDERİKO PENYA İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Vaşinqton, “Bleyer haus” iqamətgahı

31 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Penya!

Ölkəmiz haqqında, Amerika–Azərbaycan əlaqələrinin inkişafı barədə söylədiyiniz xoş sözlərə görə Sizə təşəkkür edirəm.

Respublikamız müstəqillik qazandıqdan sonra, xüsusən son 3-4 ildə Xəzərin Azərbaycan sektorundakı zəngin enerji ehiyatlarından müştərək istifadə edilməsi, çıxarılacaq yanacaqın dünya bazarlarına təhlükəsiz ixracı məsələləri, bütün ölkələrin, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarının neft şirkətləri ilə sıx əməkdaşlıq əlaqələri yaradılması və gücləndirilməsi ölkəmiz üçün xüsusilə mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir və bu əhəmiyyət daim artmaqdadır. Bu baxımdan ABŞ-ın energetika nazirliyi və Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti arasında getdikcə güclənən qarşılıqlı faydalı əlaqələr əhəmiyyətli yer tutur.

Daha bir vacib məsələ üzərində dayanmaq və bu işdə ABŞ-ın iri neft şirkətlərinin fəaliyyətinin olduqca mühüm rol oynadığını xüsusilə vurğulamaq istərdim. Bu, Orta Asiyadan Xəzər vasitəsilə neftin Avropaya nəql olunması məsələsidir. Təbii ki, bu işdə də təhlükəsiz ötürücü zona kimi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi çox əhəmiyyətlidir. Bununla bağlı Xəzər dənizi statusunun dəqiq müəyyənləşdirilməsi məsələsinin də ədalətli [192-193] həlli istər Azərbaycanın, istərsə də Orta Asiyanın karbohidrogen ehtiyatlarından səmərəli istifadə olunmasında perspektivli sahə kimi yaxın gələcək üçün qarşıda durur. Şübhə etmirik ki, ABŞ dövləti bütün bu həllini gözləyən məsələlərdə Azərbaycanın ədalətli mövqelərini müdafiə edəcək və ən düzgün qərarlar qəbul olunmasına dəstək verəcəkdir.

Nəzərinizə çatdırıram ki, Azərbaycan müstəqillik yolu ilə inamla gedərək bu yolda nailiyyətlər qazandığı bir zamanda böyük problemlərlə də üzləşməli və onları dəf etmək üçün əlavə səylər göstərməli olur. Məsələn, məlum olur ki, ölkəmizin qarşılaşdığı problemlərin ən mürəkkəbi olan Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün səylər göstərildiyi bir vaxtda Rusiyanın yüksək vəzifəli şəxslərinin sərəncamı ilə Ermənistana qanunsuz olaraq külli miqdarda müasir hərbi texnika və sursat verilməmişdir. Münaqişədə iştirak edən tərəflərdən birinə çox böyük dağıdıcı gücə malik silahların verilməsi regionda təhlükəsizlik üçün son dərəcə qorxu törədir. Rusiyanın bəzi dairələrinin bu cür qanunsuz əməlləri təkəcə Azərbaycanı deyil, dünyanın bütün sülhsevər insanlarını ciddi surətdə narahat etməlidir.

Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin mahiyyətini açıqlamalı olsam bildirməliyəm ki, bunun günahkarı Ermənistan Respublikasıdır. Azərbaycanın əzəli, tarixi ərazisi olan Dağlıq Qarabağı ələ keçirmək məqsədi ilə Ermənistanın 1988-ci ildə başladığı hərbi təcavüz nəticəsində həmin bölgə, habelə onun ətrafındakı daha bir neçə rayon ümumiyyətlə, respublikamızın ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğal edilmişdir. Bu ərazilərdən Azərbaycanın bir milyondan çox vətəndaşı zorla qovulub çıxarılmışdır və indi onlar ölkəmizin müxtəlif yerlərində, əksəriyyəti də ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşayır. İşğal olunmuş ərazilərdə hər şey dağıdılmış, viran edilmişdir. Bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan məsələnin Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplər əsasında sülh yolu ilə həll olunmasını istəyir və biz bu işdə Minsk qrupunun [193-194] həmsədrləri olan ABŞ, Rusiya və Fransanın vasitəçiliyinə, bu dövlətlərin prezidentlərinin fəaliyyətinə böyük ümid bəsləyirik.

Biz, həmçinin, ümid edirik ki, Azərbaycanın qarşılaşdığı problemlərin həllində, o cümlədən ABŞ Konqresinin qəbul etdiyi məlum 907-ci düzəlişin aradan qaldırılmasında ABŞ hökuməti öz köməyini əsirgəməyəcəkdir.

Cənab Penya, mən Sizi Azərbaycana səfərə dəvət edirəm və əminəm ki, bu səfər Sizə respublikamızı, onun sülhsevər xalqını daha yaxından tanımaqda və sevməkdə kömək edəcəkdir. [194]

ABŞ-ın TİCARƏT NAZİRLİYİNDƏ AMERİKA İŞGÜZAR DAİRƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Vaşinqton

31 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Yan Kalitski!

Hörmətli səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi ürəkdən salamlayıram və bu gün belə bir işgüzar görüşün keçirilməsini çox qiymətləndirirəm.

Bir neçə gündür ki, mən Amerika Birləşmiş Ştatlarındayam. Bildiyiniz kimi, buraya Amerikanın prezidenti cənab Bill Klintonun dəvəti ilə rəsmi səfərə gəlmişəm. Bir çox görüşlər olub, sazişlər imzalanıb. Hesab edirəm ki, bunların hamısı səmərəli, məhsuldar, əhəmiyyətli olubdur. Ən mühüm cəhət ondan ibarətdir ki, biz Nyu-York şəhərinə gələndən indiyə qədər hər yerdə xüsusi mehribanlıqla qarşılanmış, bizə çox böyük qayğı, diqqət, qonaqpərvərlik göstərilir. Mən hər yerdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycana böyük marağını və rəğbətini hiss edirəm. Bunların hamısı bizi sevindirir, ruhlandırır, bundan sonra da sıx əlaqələr saxlamaq, əməkdaşlığımızı genişləndirmək üçün çox gözəl şərait və yaxşı əsas yaradır.

Bizim əlaqələrimizdə iqtisadi əməkdaşlıq xüsusi yer tutur. Bu sahədə Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında son [195-196] illərdə ciddi addımlar atılmışdır. Ancaq öncədən demək istəyirəm ki, çox rəngarəng, cürbəcür – böyük, kiçik və orta şirkətlərə malik Amerika Birləşmiş Ştatları kimi böyük bir ölkənin Azərbaycanda mövcudluğunu, iştirakını biz daha da çox görmək istəyirik.

Şübhəsiz ki, üç-dörd il bundan əvvəlki zamanla indiki vəziyyəti müqayisə etsək, dəyişikliklər çoxdur, hədsizdir. ABŞ Azərbaycanda iqtisadi cəhətdən heç vaxt bu qədər təmsil olunmayıbdır. Ancaq Amerikanın böyük imkanlarını və Azərbaycanın Amerikaya dostluq münasibətlərini nəzərə alaraq və Amerikanın Azərbaycana çox və güclü gəlməsinə bizim böyük arzumuzun olmasını nəzərə alaraq, hesab edirik ki, indiyə qədər görülən işlər hələ yetərli deyildir.

Birinci növbədə, Amerika Birləşmiş Ştatları şirkətlərinin Azərbaycanın neft və qaz yataqlarının, enerji ehtiyatlarının, o cümlədən Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarının istismar olunmasında və istifadə edilməsində iştirakı mühüm yer tutur. Böyük məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, 1994-cü ilin sentyabr ayında imzalanmış ilk böyük neft müqaviləsində – “Əsrin müqaviləsi” adlandırılmış müqavilədə ABŞ-ın çox böyük bir hissəsi var. Amerikanın “AMOKO”, “Pennzoil”, “Yunokal”, “Makdermott” şirkətləri bu konsorsiumun əsasını təşkil edirlər. Sonra bu konsorsiuma “Eksson” şirkəti də qoşulmuşdur. Beləliklə, konsorsiumda olan şirkətlərin əksəriyyətini Amerika şirkətləri təşkil edirlər.

Ancaq ondan sonra da Amerikanın şirkətləri ilə yeni müqavilələr imzalanmışdır. “Pennzoil” şirkəti ilə ikinci müqavilə imzalanmışdır, “AMOKO” şirkəti ilə “Dan ulduzu” və “Əşrəfi” neft yatağında dördüncü (bizim hesabımızla dördüncü, amma Amerikanın hesabı ilə, Amerika şirkətləri ilə üçüncü) müqavilə imzalanmışdır.

Nəhayət, bir neçə müqavilə də işləni b hazırlanıbdır və güman edirəm ki, onlar sabah imzalanacaqdır. Bu, Amerikanın “Şevron” şirkəti ilə, “Eksson” şirkəti ilə və “Mobil” şirkəti ilə hazırlanmış [196-197] müqavilələrdir və bununla bərabər Amerikanın “AMOKO” şirkəti ilə müştərək iş görmək üçün hazırlanmış yeni müqavilədir.

Ümidvaram ki, bunlar da imzalanacaqdır. İmzalanması nəzərdə tutulan bu müqavilələrin əsasında Azərbaycana Amerika şirkətləri tərəfindən 8 milyard dollar məbləğində investisiya qoyulması nəzərdə tutulur. Azərbaycanın bütün müqavilələri üzrə, hamısı birlikdə təxminən 30 milyard dollar miqdarında investisiya qoyulması nəzərdə tutulur.

Mən məmnuniyyətlə demək istəyirəm ki, bu müqavilələr artıq əməli surətdə həyata keçirilir və birinci müqavilənin nəticələrini bu ilin sentyabr ayında görəcəyik – o vaxt ilkin neftin alınması gözlənilir. Bu neftin ixrac olunması üçün iki neft kəmərinin tikilməsinə başlanıbdır. Bir neft kəməri – Bakıdan Rusiya ərazisi vasitəsilə Qara dənizin Novorossiysk limanına qədər – artıq hazırlanıbdır. Rusiyanın Çeçenistan ərazisində bəzi problemləri var idi. Mən iyulun əvvəllərində Moskvada olarkən orada apardığım danışıqlar, Çeçenistan və Rusiya nümayəndələrinin Bakıda bizimlə apardığı danışıqlar nəticəsində bu problemləri biz həll etdik. Güman edirəm, bir ayın içində bu neft kəməri hazır olacaq və biz ilkin nefti ixrac edəcəyik.

İkinci neft kəmərinin Qərb istiqamətində – Gürcüstan ərazisindən Qara dənizin Supsa limanına çəkirik. O, gələn ilin sentyabr-oktyabr aylarına qədər hazır olacaqdır.

Ancaq bunlar yetərli deyildir. Çünki böyük neftin dünya bazarlarına – Qərbə ixrac edilməsi üçün böyük neft kəmərinin yaradılması lazımdır. Bu, bizim konsorsiumun müqaviləsində öz əksini tapmışdır, artıq bu barədə təkliflər hazırdır. Güman edirəm ki, yaxın vaxtlarda bir neçə müzakirələrdən sonra, ola bilsin, tender keçiriləcək, bu boru xəttinin də çəkilməsinə başlanacaqdır. Bu böyük boru kəməri Azərbaycandan Türkiyəyə, Türkiyədən isə Aralıq dənizinin Ceyhan limanına getməlidir.

Biz eyni zamanda Mərkəzi Asiyanın da neftinin Azərbaycandan Türkiyəyə və Qərbə çatdırılması üçün tədbirlər görürük. [197-198] İyun ayında Qazaxıstanda rəsmi səfərdə olarkən prezident Nazarbayev və mən Qazaxıstanın “Tengiz” neft yatağında “Şevron” şirkəti ilə bərabər hasil etdiyi neftin Azərbaycan ərazisindən Türkiyəyə, boruların isə Aralıq dənizinə qədər çəkilməsi haqqında saziş imzaladıq. Bu sazişə əsasən Qazaxıstan ərazisindən Xəzər dənizinin dibi ilə Bakıya neft boru kəməri çəkiləcəkdir və bu vasitə ilə “Tengiz”–“Şevron” nefti Bakıya gələcək, bizim o böyük neft kəməri ilə Türkiyəyə, oradan isə Aralıq dənizinə çıxarılacaqdır.

Ancaq bu kəmərlər çəkilənə qədər, “Şevron” şirkətinin xahişini nəzərə alaraq, biz Qazaxıstanın “Tengiz” yatağından hasil olunan neftin bir hissəsini tankerlər vasitəsilə Bakı limanına gətiririk, sonra onu dəmir yolu vasitəsilə Gürcüstanın Qara dənizdəki Batumi limanına çatdırırıq, oradan isə neft Qərbə aparılır. Son üç ay müddətində 300 min ton neft bu marşrutla, bu vəziyyətdə ixrac olunubdur. Bizim müştərək planlarımız belədir ki, gələn il bu yol ilə Qazaxıstandan, “Tengiz”dən “Şevron” şirkətinin təxminən 3 milyon, yaxud 4 milyon ton nefti Qərbə ixrac olunacaqdır. Bunun üçün bizim ərazimizdə bir qısa, yəni 45-50 kilometrlik boru xətti çəkilməsi məsləhət görülür. Bu işləri biz görmüşük və görürük. Bunlar hamısı Xəzər dənizinin nə qədər böyük imkanlara malik olduğunu, Xəzər dənizindən hasil olunan neftin dünya bazarlarına – Qərbə çıxarılması sahəsində bizim işlərimizi göstərir.

Bunlarla bərabər, Azərbaycanın çoxsahəli iqtisadiyyatı var, imkanları da çoxdur. Buna görə də Amerikanın şirkətləri, iş adamları yalnız neft-qaz sənayesinə deyil, iqtisadiyyatın başqa sahələrinə də maraq göstərməlidirlər. Məlumdur ki, bu müqavilələrin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar neft şirkətləri ilə bərabər, ABŞ-in bir çox digər şirkətləri də bu işə cəlb olunubdur. Bu, çox gözəldir. Son illərdə Azərbaycanda işləyən Amerika şirkətlərinin sayı bir neçə dəfə artıbdir. Bunu da bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanda olan bütün xarici ölkələrin şirkətlərinin miqdarına nisbətən Amerika Birləşmiş [198-199] Ştatları cəmi 45 faiz təşkil edir. Güman edirəm ki, Amerika kimi böyük bir dövlət üçün Azərbaycanda cəmi 45 faiz yer tutmaq məqsədəuyğun deyildir.

Bu görüşdə mən istəyirəm ki, sizə Azərbaycanın imkanları haqqında daha geniş məlumat verim. Bizim sənayemizdə bu imkanlar çoxdur. Məsələn, kimya, maşınqayırma, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı, toxuculuq, metallurgiya sahəsində və bir çox başqa sahələrdə iş görmək olar. İnfrastrukturda, telekommunikasiya, nəqliyyat sahəsində çox işlər görülməlidir. Bunların hamısında Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətləri işləyə bilərlər. Bilməlisiniz ki, xarici investisiyanın Azərbaycana güclü gəlməsi, Azərbaycanda faydalı fəaliyyət göstərməsi və mənfəət götürməsi üçün biz bir çox yaxşı qərarlar, qanunlar qəbul etmişik. Mənim verdiyim fərmanlar və normativ aktlar nəticəsində Azərbaycanda iqtisadiyyat sahəsində ciddi və böyük dəyişikliklər gedir. Bilirsiniz ki, biz iqtisadiyyatı bazar iqtisadiyyatı yolu ilə aparırıq. Özəlləşdirmə proqramı geniş şəkildə həyata keçirilir. Torpaq islahatını da həyata keçiririk.

Bütün mülkiyyətin özəlləşdirilməsi nəzərdə tutulubdur. Bu özəlləşdirmədə Azərbaycan vətəndaşları, müəssisələri ilə eyni hüquqda bütün xarici ölkələrin vətəndaşları da iştirak edirlər. Bu, böyük bir imkandır. Biz xarici ticarəti və gömrük siyasətini çox liberallaşdırmışıq. Həyata keçirdiyimiz iqtisadi islahatlar nəticəsində bizdə birinci dəfə olaraq iqtisadiyyatın aşağı düşməsi dayandırılıb. Son illərdə bizdə ümumi daxili məhsulun həcmi hər il təxminən 18-20 faiz azalırdı, aşağı düşürdü. Sənaye istehsalının həcmi hər il təxminən 25 faiz aşağı düşürdü. Kənd təsərrüfatı istehsalı sahəsində də belə idi.

1996-cı ildə biz bu vəziyyəti dəyişdirdik. Beləliklə, nəinki aşağı düşmənin qarşısını almışıq, hətta müəyyən inkişafa nail olmuşuq. Bu ilin birinci altı ayında bizdə ümumi daxili məhsulun həcmi 5,2 faiz, habelə sənaye istehsalı artıbdir. Kənd təsərrüfatı istehsalı 3 faiz, xarici ticarət 40 faiz artıbdir. İdxal-ixrac sahəsində biz ilk dəfə olaraq müsbət saldo əldə etmişik. [199-200] Əgər keçən il idxal ixracdan təxminən 150 milyon dollar artıq olmuşdusa, bu ilin altı ayında ixrac idxaldan 30 milyon dollar çoxdur.

Bəli, ilk dəfədir ki, biz müsbət saldo əldə etmişik. Gömrük siyasətində də böyük liberallaşdırma əmələ gətirmişik. Bizdə ən aşağı, ən az gömrük rüsumları nəzərdə tutulubdur – 15 faizdən aşağıdır. Xarici investisiyanın Azərbaycana gəlməsi üçün xarici investisiyaların qorunması haqqında qanun qəbul etmişik. Mən bir çox fərmanlar vermişəm. Bu qanunların əsas mənası ondan ibarətdir ki, xarici investisiyanın qorunması, investorların investisiyalarının immuniteti müəyyən olunubdur. Bu da o deməkdir ki, Azərbaycanda hər hansı bir qanunun, qanunvericilik aktının dəyişdirilməsindən asılı olmayaraq, xarici investorlar investisiya qoyduqları gündən on il müddətində o dəyişikliklərə tabe olmurlar və investisiya qoyulan zaman qəbul edilmiş şərtlərlə on il müddətində fəaliyyət göstərə bilərlər. Yaxud da investisiyanın qorunması haqqında qəbul etdiyimiz qanunda gəlirin repatriasiya edilməsi barədə xüsusi maddələr vardır. Yəni xarici investorlar gəlirlərini maneəsiz öz ölkələrinə köçürə bilərlər.

Bizim başqa qanunlarımız da var. Xarici investisiyaya şərait yaratmaq üçün qapılarımızı açmışıq, özəlləşdirmədə hər bir xarici investor iştirak edə bilər, bəziləri artıq iştirak edirlər, yaxşı nəticələri də var. Məsələn, bizim gil-torpaq zavodumuz var, – alüminium məhsulu istehsal edən bir zavoddur, – onu tamamilə xarici şirkətin idarəsinə vermişik. Yaxud da, tütün istehsal edən fabrikimiz var, onu Amerika şirkətinin idarəsinə vermişik, müştərək müəssisə yaratmışıq. Bunların yolları çoxdur. Bizdə indi tam xarici kapitalı olan müəssisələr, müştərək müəssisələr, yarı-yarı kapitalı olan müəssisələr də var. Onlar çox yaxşı işlər görürlər, yaxşı nəticələr də əldə ediblər. Bunların hamısı bizim dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya olunmağımız üçün atdığımız addımlardır. [200-201]

Yenə də deyirəm, iqtisadiyyatımızı, qapılarımızı xarici investorlar üçün açmışıq. O cümlədən, birinci növbədə, Amerika Birləşmiş Ştatları investorları üçün açmışıq. Ona görə də mən sizi Azərbaycana dəvət edirəm. Azərbaycana bir il bundan qabaq gələn adamlar indi böyük dəyişiklikləri hiss edirlər. İki il bundan qabaq gəlmiş adamlar Azərbaycanda, xüsusən də Bakıda vəziyyətin tamamilə dəyişdiyini görürlər. Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət tam sabitdir, insanlar rahat yaşayırlar. Azərbaycanda xarici ölkələrin həddindən artıq vətəndaşları vardır. Həmin bu konsorsiumlarda, şirkətlərdə nə qədər xarici ölkə vətəndaşları, o cümlədən ABŞ-ın vətəndaşları çalışırlar, ölkəmizdə yaşayırlar və Azərbaycanda yaşamaqlarından çox razıdırlar. Biz istəyirik, bu, daha da çox olsun və bunun üçün bütün imkanları da yaradırıq.

Azərbaycanın iqlimi də çox yaxşıdır, insanları da çox qonaqpərvərdir, qonaqlara çox hörmət edən insanlardır. Bakı da çox gözəl şəhərdir, dünya miqyasında inkişaf etmiş şəhərlərdən biridir. Bunlar hamısı həm işləmək, həm də yaşamaq üçün yaxşı şərait yaradır. Buna görə də mən sizi Azərbaycana dəvət edirəm.

Mən belə başa düşdüm ki, burada mənə suallar olmalıdır. Vaxtınızı almaq istəmirəm, suallarınıza cavab verməyə hazırım.

Y a n K a l i t s k i: Cənab prezident, çox dəyərli, məzmunlu çıxışınıza görə Sizə təşəkkür edirəm. Azərbaycandakı ticarət və investisiya imkanları barədə söylədiyiniz fikirlər bizim üçün çox maraqlı oldu. Sizin çıxışınızı davam etdirərək, icazənizlə, indi görüşümüzün sual-cavab hissəsinə başlayaq.

Birinci sualımız özəlləşdirmə barədədir. Azərbaycanda özəlləşdirmə prosesi necə gedir və Amerika şirkətlərinin Azərbaycanda özəlləşdirmədə iştirak etməsi üçün hansı şərait yaradılmışdır?

C a v a b: Mən bildirdim ki, Azərbaycandakı özəlləşdirmədə hər bir xarici fiziki, yaxud hüquqi şəxs iştirak edə bilər. Bunun [201-202] üçün heç bir maneçilik yoxdur. Kim istəyirsə gəlib Azərbaycanda özəlləşdirmədə iştirak edə bilər. Bunun üçün əlavə izahat lazımdır, yoxsa yox? Mənə elə gəlir ki, bundan artıq heç bir şey demək mümkün deyildir. Azərbaycanda bütün qanunlarımız vardır və özəlləşdirmə proqramında, bununla əlaqədar qəbul etdiyimiz qanunda bütün bunlar nəzərdə tutulubdur.

S u a l: Cənab prezident, Azərbaycanda rabitə və telekommunikasiya infrastrukturunun inkişaf etdirilməsinə güclü dəstək verdiyiniz hamıya bəllidir. Azərbaycanda “Aztelekom” və Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkəti kimi telekommunikasiya xidmətləri göstərən dövlət şirkətlərinin özəlləşdirilməsi perspektivləri barədə nə deyə bilərsiniz?

C a v a b: Bu sahədə artıq bir neçə müştərək müəssisə yaranıb. O cümlədən ABŞ-ın “Motorola” Şirkəti ilə bizim bir müştərək işimiz vardır. Türkiyənin şirkətləri, “Erikson” şirkəti ilə, Rusiyanın “LUKOyl” şirkəti ilə də bizim bir neçə müştərək müəssisələrimiz fəaliyyət göstərir. Ancaq mən bildirmək istəyirəm ki, dövlət şirkətləri də özəlləşdiriləcəkdir. Onların nə vaxt özəlləşdiriləcəyini deyə bilmərəm, ancaq onu deyə bilərəm ki, biz bunları yaxın vaxtlarda özəlləşdirəcəyik. Bu, uzaq vaxtda olmayacaq. Əgər vaxtını bilmək istəyirsinizsə, biz həmin özəlləşdirməyə bu il başlayacağıq.

S u a l: Cənab prezident, siz Azərbaycanda bu infrastrukturun inkişaf etdirilməsi üçün hansı xüsusi planları həyata keçirməyi nəzərdə tutursunuz? Məsələn, Azərbaycanda milli televiziyanın rəqəmli sistemə keçirilməsi, ölkəmizdə internet şəbəkəsinin qurulması barədə planlarınız varmı?

C a v a b: Bilirsiniz, belə planlar var, ancaq onların həyata keçirilməsi vəsait tələb edir. Biz bunları özümüz dövlət vəsaiti hesabına qısa müddətdə edə bilmərik. Ona görə də əgər bu sahədə əməkdaşlıq barədə bizə hər hansı bir təkliflə müraciət edilsə, biz bu təklifi qəbul edərək və müştərək iş görürük.

S u a l: Cənab prezident, növbəti bir neçə sual Azərbaycanda xarici sərmayələrin qorunması və imzalanmış müqavilələrin həyata keçirilməsi ilə bağlıdır. Bilmək istərdik ki, bu sahədə işlər necədir? Ümumiyyətlə, Azərbaycan biznes münafişlərinin Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsi yolu ilə tənzimlənməsi barədə Nyu-Yorkda imzalanmış konvensiyaya qoşulmaq niyyətindədirmi?

C a v a b: Bilirsiniz, mən qeyd etdim, xarici investisiyanı qorumuq haqqında Azərbaycanda qəbul olunmuş qanun xarici investisiyanın tam qorunmasını təmin edir. Mən izah etdim ki, Azərbaycanda xarici sərmayədarlar üçün, o cümlədən immunitet nəzərdə tutulubdur. Bir daha qeyd edirəm, yəni Azərbaycanın qanunlarının on il müddətində dəyişilib-dəyişilməməsindən asılı olmayaraq, əgər bu qanunlar dəyişilərkən onlar investisiya qoymuş sərmayədarlara zərər gətirə bilsə, həmin qanunlar bu investorlara tətbiq edilmir. Onlar on il müddətində yalnız sərmayə qoyduqları zaman razılaşdıqları şərait əsasında fəaliyyət göstərərək öz mənfəətlərini götürəcəklər. Mən hesab edirəm ki, bu, çox əlverişli şəraitdir.

Burada siz xarici investisiyaların Azərbaycana gəlməsi üçün bir beynəlxalq arbitraj yaradılması məsələsindən danışdınız. Doğrusu, bu, mənim üçün yeni bir şeydir. Mən bunu heç vaxt eşitməmişəm. Ona görə də mən bu suala cavab verməmişdən əvvəl öyrənməliyəm ki, bu, nədir. Burada mənə məlumat verirlər ki, biz Dünya Bankına və Beynəlxalq Valyuta Fonduna üzvlüyə daxil olarkən elan etmişik, yəni öz üzərimizə öhdəlik götürmüşük ki, bütün işlərimizi beynəlxalq qanunlar əsasında görəcəyik və beynəlxalq qanunlar respublikamıza tamamilə tətbiq olunur.

Y a n K a l i t s k i: Cənab prezident, mənə həddindən çox suallar gəlir. Təəssüf ki, bunların hamısına cavab verməyə vaxtınız yoxdur. Amma mənə elə gəlir ki, iki suala cavab verməyə vaxt ayıracaqsınız.

Bir neçə sual enerji sektoru haqqındadır, xüsusilə Azərbaycanda təbii [203-204] qaz sənayesinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlıdır. Cənab prezident, xahiş edirəm, Azərbaycanda təbii qazın istehsalı, nəqli, toplanması və ixrac olunması imkanları barədə fikirlərinizi bizimlə bölüşəsiniz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Azərbaycanda, o cümlədən Xəzərin Azərbaycan sektorunda zəngin təbii qaz yataqları çoxdur. Biz “Şahdəniz” yatağının birgə işlənməsi barədə müqavilə imzalamışıq. “Britiş Petroleum”, “Statoyl”, “Elf agiten” və başqa şirkətlərlə bağladığımız bu müqavilədə Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkəti iştirak etmir. Həmin neft yatağında 450 milyard kubmetr qaz hasil edilməsi nəzərdə tutulur. Ancaq hesab edirik ki, o yataqda qaz bundan da çoxdur.

ABŞ-ın “Eksson” şirkəti Azərbaycanda qaz yataqlarının öyrənilməsi sahəsində çox yaxşı axtarışlar aparır. “Eksson” şirkətinin nümayəndələri mənimlə görüşüblər və mənə bildiriblər ki, Xəzər dənizində suyun dərin olduğu yerlərdə olduqca zəngin qaz yataqları vardır. Onlar öz təkliflərini yaxın vaxtlarda mənə təqdim edəcəklərinə söz veriblər. Mən bu təklifi qəbul etmişəm və “Eksson” şirkətinin işlərinin tamamlanmasını gözləyirəm. Güman edirəm ki, bu, bizim də alimlərimizin, geoloqlarımızın fikirləri ilə üst-üstə düşür. Belə olan halda biz yeni böyük qaz yataqlarının işlənməsinə başlaya bilərik. Şübhəsiz ki, bunlar hamısı Azərbaycanda olduqca çox təbii qaz əldə etmək imkanları yaradacaqdır.

Azərbaycan öz daxili tələbatını ödəməlidir. Respublikamızın qaza tələbatı ildə təxminən 11-12 milyard kubmetrdir. Ancaq biz bundan artıq istehsal olunan qazın hamısını ixrac etməliyik. Hesab edirəm ki, biz bundan xeyli artıq qaz əldə edə biləcəyik və onu xarici bazarlara ixrac edəcəyik. Bir halda ki, bizim yolumuz Qərbdədir, demək həmin qazı Qərb ölkələrinə ixrac edəcəyik.

Əgər biz “Eksson” şirkəti ilə bu işə başlaya bilsək, yəqin onun şərtləri də “Eksson” şirkəti ilə müəyyən olunacaqdır.

S u a l: Cənab prezident, sonuncu sual Qafqazda sülh prosesi ilə bağlıdır. Ermənistan ilə sülh danışıqlarından müsbət nəticələr gözləyirsinizmi? Ümumiyyətlə, ticarət və investisiyalar sülhün əldə olunmasına necə kömək göstərə bilər? [204-205]

C a v a b: Birincisi, mən sizə bildirmək istəyirəm ki, Ermənistan ilə Azərbaycan arasında olan hərbi münaqişə üç ildir ki, dayandırılıbdır. Biz 1994-cü ilin may ayında atəşkəs haqqında saziş imzalamışıq və bu sazişi qoruyub saxlayırıq, bundan sonra da qoruyub saxlayacağıq. Atəşkəs haqqında məhz bu saziş imzalanandan və Azərbaycanda daxili ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirəndən sonra biz 1994-cü ilin sentyabrında Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi barədə birinci müqaviləni imzaladıq. Bundan sonrakı üç il müddətində Azərbaycana çox güclü xarici investisiyalar gəldi. Demək istəyirəm ki, bu hərbi münaqişə hazırda Azərbaycana xarici sərmayələrin gəlməsinə maneçilik törətmir. Amma eyni zamanda hesab edirəm ki, bu münaqişə tamamilə ləğv olursa, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında tam sülh yaransa, şübhəsiz, bu, ümumiyyətlə, bölgədə sülh yaradacaq və xarici investisiyaların Azərbaycanda uzun müddət işləməsi üçün daha da etibarlı bir şərait yaradacaqdır.

Biz bu sahədə də çalışırıq. Bilirsiniz ki, bu məsələlərlə ATƏT-in Minsk konfransı, Minsk qrupu məşğuldur. ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından keçən ilin dekabrında Lissabonda keçirilən Zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün prinsiplər müəyyən ediləndir. Bu prinsiplər üç hissədən: Birincisi, Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının ərazi bütövlüyünün tanınmasından; ikincisi, Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağa ən yüksək özünüidarəetmə statusu verilməsindən; üçüncüsü, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin – həm erməni millətindən, həm Azərbaycan millətindən olan əhalisinin hamısının təhlükəsizliyinə zəmanət verilməsindən ibarətdir.

Biz bu prinsipləri qəbul etmişik, bu prinsiplər əsasında danışıqlar aparırıq. Mən məmnuniyyətlə qeyd etmək istəyirəm ki, bu ilin əvvəlindən Minsk qrupunun həmsədrliyi dəyişdirilibdir. İndi Minsk qrupuna üç ölkə sədrlik edir: Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa. Üç böyük dövlət bu [205-206] vəzifəni öz üzərinə götürübdür, üç böyük dövlətin prezidentləri bu məsuliyyəti öz üzərinə götürüblər. Ona görə də bu, bizdə böyük ümidlər yaradıbdır ki, hərbi münaqişə 1997-ci ildə aradan qaldırılacaqdır.

Bildiyiniz kimi, iyun ayının 20-də Amerikanın Denver şəhərində üç ölkənin prezidentləri – Bill Klinton, Boris Yeltsin, Jak Şirak Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün birgə bəyanat vermişlər. Bu, bizi sevindirmişdir.

Mən Amerikanın, Rusiyanın, Fransanın prezidentləri ilə son vaxtlar görüşmüşəm. Mən Madriddə olarkən cənab Bill Klintonla, cənab Jak Şirakla görüşüb danışdım. Ondan əvvəl Moskvada rəsmi səfərdə olarkən Rusiyanın prezidenti cənab Boris Yeltsinlə görüşüb danışdım. Onlar üçü də eyni sözü dedilər. Prezidentlərin üçü də dedi ki, Denverdə bu məsələni müzakirə ediblər və eyni fikirdə olublar – güclərini birləşdirməlidirlər və bu münaqişənin aradan götürülməsinə nail olmalıdırlar.

Mən bu günlər Amerika Birləşmiş Ştatlarında olarkən Konqresdə də bu barədə söhbət etmişəm, dövlət orqanlarının nümayəndələri ilə, yüksək vəzifəli şəxslərlə danışıqlar aparmışam. Sabah Ağ evdə prezident cənab Bill Klintonla da danışıqlarımızda Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi məsələsi bizim ən əsas mövzularımızdan biri olacaqdır. Ümidvaram ki, Amerika Birləşmiş Ştatları və xüsusən onun Konqresi və ən əsas – prezident cənab Bill Klinton bu sahədə öz yeni səylərini qoyacaq və bu münaqişə tezliklə aradan götürüləcəkdir.

Biz bölgədə, Qafqazda etibarlı sülh yaranmasını istəyirik. Biz müharibənin yenidən başlanmasının əleyhinəyik və buna yol verməyəcəyik. Biz Ermənistan ilə Azərbaycan arasında uzunmüddətli, etibarlı sülh yaranmasını istəyirik və bunun tərəfdarıyıq. Biz ümidvarıq ki, Amerika Birləşmiş Ştatları, onun prezidenti cənab Bill Klinton da bu sahədə bizə kömək edəcəkdir. Mən buna ümid bəsləyirəm. [206]

DÜNYA BANKININ PREZİDENTİ CEYMS VULFİNSON İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Vaşinqton

31 iyul 1997-ci il

Hörmətli cənab Vulfinson!

Sizə məlum olduğu kimi mən prezident Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-a rəsmi səfərə gəlmişəm və səfərin uğurla davam etməsindən məmnunam.

Bugünkü görüşümüzdə daha çox son illərdə Azərbaycanda iqtisadi sahədə görülən işlərdən söhbət açmaq istəyirəm. Deməliyəm ki, biz iqtisadiyyatımızı bazar münasibətlərinin prinsiplərinə uyğun olaraq yenidən qururuq. Bundan ötrü genişmiqyaslı islahatlar proqramı həyata keçirilir, müvafiq qanunvericilik bazası yaradılmışdır. Torpaq islahatı haqqında radikal qanun qəbul edilmişdir və onun reallaşdırılması üçün ardıcıl iş gedir. Özəlləşdirmə getdikcə vüsət alır və bu prosesdə respublikamızın vətəndaşları ilə yanaşı, xarici ölkələrin iş adamları da iştirak edə bilərlər.

Son illərdə Azərbaycanda maliyyə sabitliyi sahəsində də uğurlarımız vardır. Əgər 1994-cü ildə ölkədə inflyasiyanı cilovlamaq mümkün deyildisə və onun sürəti 1800 faizə çatmışdısa, görülmüş ciddi tədbirlər nəticəsində bu göstərici sonrakı ildə 85 faizə, 1996-cı ildə isə 6,5 faizə endirildi. 1997-ci ilin birinci yarısının yekunlarına əsasən isə Azərbaycanda inflyasiyanın sürəti sıfır həddindədir. ABŞ dollarına nisbətə milli valyutanın – manatın məzənnəsi 10 faiz artmışdır. [207-208]

Ceyms Vulfinson: Xatırladıram ki, Azərbaycan çox zəngin tarix və mədəniyyət abidələri olan bir ölkə kimi də tanınır. Bunların qorunub saxlanması və gələcək nəsillərə çatdırılması bəşəri əhəmiyyətli məsələdir. Ona görə Dünya Bankı bu sahənin maliyyələşdirilməsi barədə də düşünür və ayrılan kreditlərin müəyyən hissəsinin bu sahəyə yönəldilməsini təklif edir.

Heydər Əliyev: Cənab Vulfinson, bəşər sivilizasiyasının inkişafına böyük töhfələr vermiş xalqımızın tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunmasına göstərdiyiniz böyük qayğıya görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm və sizin təklifinizi yüksək qiymətləndirirəm.

Cənab Vulfinson, mən Sizi – Dünya Bankının nüfuzlu rəhbərini Azərbaycana səfərə dəvət edirəm. [208]

**ABŞ-ın TİCARƏT NAZİRİ UİLYAM DEYLİ VƏ
ENERGETİKA NAZİRİ FEDERİKO PENYANIN
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN
ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL ETDİKLƏRİ
RƏSMİ QƏBULDA* ÇIXIŞ**

*Vaşinqton, ABŞ Konqresinin
“Old senate suite” binası*

31 iyul 1997-ci il

Hörmətli nazir cənab Deyli!
Hörmətli nazir cənab Penya!
Hörmətli konqresmenlər, səfirlər!
Xanımlar və cənablar!

Mən sizi bu axşam Amerika Birləşmiş Ştatları parlamentinin binasında, tarixi hadisələrin şahidi olmuş bu salonda ürəkdən salamlayıram. Sizə və sizin simanızda Amerika Birləşmiş [209-210] Ştatlarının dövlətinə, hökumətinə və bütün xalqına hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

Mənim üçün çox əhəmiyyətli olan bu görüşə görə və nazirlər cənab Deylinin, cənab Penyanın ölkəmiz barədə, Azərbaycan-Amerika əlaqələri haqqında dedikləri xoş sözlərə görə təşəkkür edirəm və sizin hamınıza minnətdarlığımı bildirirəm.

Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə gəlməyimdən özümü çox xoşbəxt hesab edirəm. Bu, müstəqil Azərbaycan Respublikası prezidentinin Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfəridir. Bu səfər Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klintonun dəvəti ilə həyata keçirilir.

Prezident cənab Bill Klintonu bu dəvətə görə və bu günlərdə Amerika Birləşmiş Ştatlarında mənə və mənə müşayiət edən nümayəndə heyətinə göstərilən qonaqpərvərliyə, mehribanlığa, dost münasibətlərinə görə ürəkdən təşəkkür edirəm.

Respublikamız dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında yaxşı əlaqələr yaranmış və bu əlaqələr bütün sahələrdə inkişaf etməkdədir. Mənim bu rəsmi səfərim və bu günlərdə Amerika Birləşmiş Ştatlarında keçirdiyimiz görüşlərin, danışıqların, söhbətlərin hamısı onu deməyə əsas verir ki, Amerika ilə Azərbaycan arasında əlaqələr yeni bir mərhələ dövrünü keçirir, yüksək səviyyəyə qalxır.

Mən prezident cənab Bill Klintonla sabahkı görüşümü səbirsizliklə gözləyirəm. Hesab edirəm ki, bu görüş, danışıqlar və imzalayacağımız sənədlər Amerika–Azərbaycan əlaqələrində tarixi hadisə olacaqdır. Biz fəxr edirik ki, gənc, müstəqil Azərbaycan Respublikası dünyanın ən böyük, qüdrətli dövləti olan Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bərabərhüquqlu əlaqələr qurubdur. Bu əlaqələr inkişaf edir, hər iki ölkə üçün öz müsbət nəticələrini verir. Biz fəxr edirik ki, Azərbaycan Respublikasının nümayəndə heyəti, Azərbaycanın prezidenti Amerika Birləşmiş Ştatlarının paytaxtı Vaşinqtondadır. [210-211]

Biz hesab edirik ki, Amerika–Azərbaycan əlaqələri genişlənməlidir, daha da yüksəklərə qalxmalıdır, tam partnyorluq xarakteri daşmalıdır. Biz bunu istəyirik. Biz bunu arzu edirik. Güman edirəm ki, prezident Bill Klintonla danışıqlarımız nəticəsində biz bu sahədə çox ciddi addımlar ata biləcəyik.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında bu günlər apardığımız danışıqlar, keçirdiyimiz görüşlər onu göstərir ki, həqiqətən əməkdaşlıqda daha böyük nailiyyətlər əldə etmək mümkündür və buna nail olmaq olar.

Amerika hökumətinin nazirləri – müdafiə, energetika nazirləri ilə görüşlərim, danışıqlarım, ticarət naziri ilə bu gün buradakı görüşüm, danışıqlarım, ABŞ-ın parlamentində – həm Nümayəndələr Palatasında, həm də Senatda apardığımız danışıqlar və keçirdiyimiz görüşlər, Birləşmiş Ştatların başqa yüksək vəzifəli dövlət xadimləri ilə, bu ölkənin siyasətini formalaşdıran və onu müəyyən qədər hazırlayan böyük siyasətçilərlə görüşlərim və danışıqlarım belə təəssürat yaradıbdır ki, ABŞ-da Azərbaycana böyük maraq vardır. Azərbaycan Respublikası da Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əlaqələrini genişləndirməyə çox böyük maraq, həvəs göstərir.

* Rəsmi qəbulda Amerikanın Azərbaycandakı sabiq səfiri Riçard Kozlariç, energetika naziri Federiko Penya, ticarət naziri Uilyam Deyli, konqresmen Kurt Ueldon çıxış etdilər. Qəbulda iştirak edən Amerika hökumətinin yüksək vəzifəli şəxsləri, görkəmli siyasətçilər, dövlət xadimləri, konqresmenlər, tanınmış ictimai xadimlər, şirkət rəhbərləri, xüsusilə «Eksimbank»-ın prezidenti Ceyms Harman, OREK-in icraçı sədri Milas Kilyan, ticarət və inkişaf agentliyinin prezidenti Con Qramonson və başqaları Heydər Əliyevlə bir daha səmimiyyətlə görüşdülər və Azərbaycan–Amerika əməkdaşlığının bundan sonra daha da möhkəmlənəcəyinə və inkişaf edəcəyinə əmin olduqlarını bildirdilər.

Sabah prezident cənab Bill Klintonla görüşümüz mənim Amerikaya rəsmi səfərimin zirvəsi olacaqdır və indiyə qədər olan görüşlərə yekun vuracaqdır, bizim arzularımızı, istəklərimizi gerçəkləşdirəcəkdir.

Nazir cənab Penya, nazir cənab Deyli bu gün burada çıxış edərkən qeyd etdilər ki, Amerika Birləşmiş Ştatları Qafqaz regionuna, ümumiyyətlə, Xəzər dənizi hövzəsi bölgəsinə və xüsusən Azərbaycana böyük əhəmiyyət verir, maraq göstərir. Bu fikirlər tam əsaslıdır. Mən hesab edirəm ki, bizim regionun, o cümlədən Azərbaycanın həm coğrafi-siyasi, coğrafi-strateji vəziyyətinə görə, həm də Azərbaycanın və bölgəmizin böyük təbii sərvətlərinə, bir çox səbəblərə görə Amerika Birləşmiş Ştatları bizim regiona, xüsusən respublikamıza öz diqqətini daha da artırmalıdır, öz münasibətini daha da gücləndirməlidir. [211-212]

Biz bu maraqları doğrultmağa hazırıq və bunu təmin edə bilərik. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycan bu sahədə sizin çox etibarlı partnyorunuz ola bilər.

Bizim iqtisadi əməkdaşlığımız öz bəhrələrini verir. Amerika Birləşmiş Ştatlarının böyük neft şirkətləri artıq Azərbaycanda fəaliyyət göstərir. Mən böyük iftixar hissi ilə deyə bilərəm ki, 1994-cü ilin sentyabr ayında imzaladığımız neft müqaviləsi həyata keçirilir. Bu müqaviləni həyata keçirən beynəlxalq konsorsiumun fəaliyyəti nəticəsində bu ilin sentyabrında ilkin neft hasil ediləcəkdir.

İmzalanmış bütün müqavilələr, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətləri ilə imzalanmış müqavilələrin hamısı ardıcıl surətdə həyata keçirilir. Sabah biz yeni müqavilələrin imzalanmasının şahidi olacağıq. “Şevron”, “Eksson”, “Mobil” şirkətləri ilə çox böyük əhəmiyyətli müqavilələr imzalanacaqdır. “AMOKO” şirkəti Amerika Birləşmiş Ştatlarından Azərbaycana gəlmiş ilk şirkətdir, 1994-cü ilin sentyabr ayında imzalanmış müqavilənin əsasını qoyan şirkətlərdən biridir. “AMOKO” şirkəti ilə Azərbaycan yeni neft yatağında – “Dan ulduzu” – “Əşrəfi” yatağında da müştərək iş görmək üçün müqavilə imzalamışdır. “AMOKO” şirkəti ilə Azərbaycan arasında yeni bir yataqda iş görmək və müqavilə hazırlamaq, ümumiyyətlə, daha da geniş əməkdaşlıq etmək barəsində saziş imzalanacaqdır.

Beləliklə, biz indiyədək görülən işləri qiymətləndirməliyik. Biz onlarla fəxr edə bilərik. Biz eyni zamanda əməkdaşlığımızın nə qədər genişləndiyinin şahidiyik. Amma bu da son hədd deyildir. Hələ qarşıda çox böyük imkanlar vardır.

Mən ümidvaram ki, Amerikanın Azərbaycanda fəaliyyət göstərən neft şirkətləri ilə bərabər, Birləşmiş Ştatların bir çox digər neft şirkətləri də bu əməkdaşlığa qoşulacaqlar. Onların bir çoxu artıq Azərbaycandadır. Mən onların nümayəndələri ilə burada görüşməyimdən çox məmnunam. Ancaq arzu edirəm ki, Amerikanın daha çox şirkətləri Azərbaycana gəlsinlər. Azərbaycanın qapıları hamı üçün və xüsusən Amerikadan gələn hər bir iş adamı, şirkət üçün açıqdır.

Nazirlər cənab Deyli, cənab Penya öz çıxışlarında Azərbaycanda həyata keçirilən iqtisadi islahatlar, demokratik proseslərin gedişindən, ölkəmizin bazar iqtisadiyyatı yolu ilə getməsindən danışdılar və bizim bu sahələrdə gördüyümüz işlərə yüksək qiymət verdilər. Təşəkkür edirəm.

Mən bu gün sizi tam əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyi yolu ilə bundan sonra da əzmlə gedəcək və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi heç vaxt pozula bilməz, biz bu müstəqilliyimizi heç vaxt əlimizdən verməyəcəyik.

Biz Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qururuq, bu quruculuq prosesi davam edir. Biz çalışacağıq ki, bu prosesdə Amerikanın təcrübəsindən istifadə edək və öz həyatımızı dünyanın mütərəqqi ölkələrinin səviyyəsinə çatdıraq.

Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı inkişaf edir və tam bərqərar olacaqdır. Biz Azərbaycanın iqtisadiyyatında və xalqın sosial vəziyyətində bazar iqtisadiyyatı, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi yolu ilə çox ciddi müsbət dəyişikliklərə nail olacağıq. Bunlar bizim dövlət quruculuğunda, iqtisadiyyatda, sosial problemlərin həll edilməsində strateji siyasətimizdir və biz bu yoldan dönməyəcəyik. Məhz bunun üçün də Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əməkdaşlıq etməyə bizim çox böyük ehtiyacımız vardır.

Amerika Birləşmiş Ştatları bütün sahələrdə – iqtisadiyyat, dövlət quruculuğu, demokratiya, insan hüquqlarının qorunması sahəsində ən inkişaf etmiş, ən yüksək zirvələrə çatmış bir ölkədir. Amerika Birləşmiş Ştatlarının keçdiyi yol və əldə etdiyi nailiyyətlər bizim üçün örnəkdir. Bu, bizim üçün böyük təcrübə mənbəyidir.

Bu günlər biz görürük ki, Amerika Birləşmiş Ştatları həm daxili siyasətində, həm də xarici siyasətində yeni böyük nailiyyətlər əldə edir. Biz dost olaraq Amerika Birləşmiş [213-214] Ştatlarını bu nailiyyətlərinə görə təbrik edirik və Amerika xalqına bu yolda daha da çox uğurlar arzulayırıq.

Amerikanın xarici siyasətində son vaxtlar əldə olunan nailiyyətlər, Birləşmiş Ştatların daxilində, xüsusən iqtisadiyyat sahəsində qazanılan müvəffəqiyyətlər, o cümlədən büdcə kəsinin azaldılması və tamamilə aradan götürülməsi, 10 milyondan çox işsiz adama iş yerləri açılması, xalqın sosial həyatının yaxşılaşdırılması sahəsində görülən bütün işlər Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klintonun fəaliyyətinin nəticəsidir. Mən bütün bu nailiyyətlər münasibətilə sizi təbrik edirəm, sizə daha da çox uğurlar arzulayıram.

Amerika Birləşmiş Ştatları bizim dostumuzdur. Biz istəyirik ki, bizi öz dostunuz hesab edəsiniz. Biz azərbaycanlılar dostluğa çox etibarlı adamlarıq. Biz bu dostluq, əməkdaşlıq vasitəsilə də ölkəmizin qarşısında duran ağır və çətin problemləri həll etmək istəyirik.

Onlardan biri Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü nəticəsində respublikamızın ərazisinin 20 faizinin işğal edilməsi, işğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan çox vətəndaşımızın didərgin düşməsi, yerlərindən zorla qovulması, ağır vəziyyətdə yaşaması və Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün pozulmasıdır. Siz bilirsiniz ki, bu təcavüz Azərbaycan xalqına böyük zərbələr vurub, böyük ziyanlar gətiribdir. 7 milyon əhalisi olan ölkəmizin vətəndaşlarının bir milyonu qaçqın vəziyyətində, çadırlarda yaşayır. Biz bunlara baxmayaraq, münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Biz sülh istəyirik. Biz ölkəmizdə və bütün bölgəmizdə sülhün bərqərar olunmasını istəyirik. Biz Ermənistan ilə də sülh yaratmaq, sülh, qonşuluq şəraitində yaşamaq istəyirik.

Bunlara nail olmaq üçün indi ən əlverişli şərait yaranıbdir. Üç il bundan əvvəl atəş dayandırılıbdir və biz indiyədək atəşkəs rejimində yaşayırdıq. Mən sizi əmin edirəm ki, biz bundan sonra da atəşkəsin qorunmasını təmin edəcəyik. [214-215]

ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının keçən ilin dekabrında Lissabonda keçirilən Zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün prinsiplər müəyyən olunmuşdur. Bu prinsiplər əsasında sülhə nail olmaq mümkündür.

Amerika Birləşmiş Ştatları Fransa və Rusiya ilə birlikdə ATƏT-in Minsk qrupuna həmsədrlik etmək vəzifəsini öz üzünə götürübdir. Prezidentlər Bill Klinton, Boris Yeltsin, Jak Şirak Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün bu il iyunun 20-də Denver şəhərində birgə bəyanat veriblər. Bunlar hamısı sülhə nail olmaq üçün çox əlverişli şərait yaradıbdır.

Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş Azərbaycan torpaqları münaqişənin sülh yolu ilə həlli üçün azad olunmalıdır. Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın torpaqlarını tərk etməlidir. Qaçqın vəziyyətində yaşayan Azərbaycan vətəndaşları öz evlərinə, yerlərinə-yurdlarına qayıtmalıdır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunmalıdır. Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək dərəcəli özünüidarəetmə statusu verilməlidir. Sülhə bu prinsiplər əsasında, bu yolla nail olmaq mümkündür.

Amerika Birləşmiş Ştatları, onun prezidenti cənab Bill Klinton bu sahədə çox uğurlu işlər görə bilirlər. Mən bu arzularla, bu istəklərlə buraya – sizin ölkənizə gəlmişəm, bu arzularla sabah cənab Bill Klinton ilə görüşə gedəcəyəm. Çox istəyirəm, bu görüşdən sizin üçün, mənim üçün xoş xəbərlərlə ayrılacaq.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının ictimaiyyətində və dövlət dairələrində fikir formalaşıbdır ki, 1992-ci ildə Azərbaycana qarşı qəbul olunmuş ədalətsiz 907-ci maddə aradan götürülməlidir. 907-ci maddə Azərbaycana böyük zərər vuraraq, Azərbaycana qarşı ayrı-seçkilik kimi qəbul edilərək, eyni zamanda Amerika–Azərbaycan iqtisadi əlaqələrinin uğurla həyata keçirilməsinə çox böyük maneçilik törətdir. [215-216]

Bu günlər aparılan danışıqlardan – Konqresdəki danışıqlarımdan, Konqresin spikeri cənab Qinqriçlə və başqa konqresmenlərlə, senatorlarla və ABŞ hökumətinin üzvləri ilə danışıqlarımdan mən belə qənaətə gəldim ki, bu 907-ci maddənin aradan götürülməsi artıq reallaşıbdır. Ancaq mən belə anladım ki, bunun üçün hələ bir neçə ay çox ciddi, fəal işləmək lazımdır.

Mən sizin hamınızı bu sahədə bizə kömək göstərməyə dəvət edirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, sizin güclü fəaliyyətiniz nəticəsində biz, nəhayət, 907-ci maddədən xilas olacağıq.

Beləliklə, bu rəsmi səfər, bu görüşlər Azərbaycan üçün, xalqımız üçün çox yeni, yaxşı xəbərlər gətirir. Bilməlisiniz ki, Azərbaycanda bütün əhali, vətəndaşlar mənim bu səfərimi çox diqqətlə izləyirlər. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, biz sizinlə birlikdə bu günlərdə daha da çox işləyib Azərbaycan xalqının, vətəndaşlarının ümidlərini, arzularını doğruldacağıq.

Bugünkü görüş, bu əzəmətli salonda bu əhval-ruhiyyə, bizə göstərilən qonaqpərvərlik və mehriban münasibət belə arzuların həyata keçirilməsinə ümid yaradır.

Mən sizə bir daha təşəkkür edirəm. Amerika Birləşmiş Ştatlarının xalqına, bütün vətəndaşlarına sülh, əmin-amanlıq, firavanlıq, çiçəklənmə arzulayıram.

Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Amerika xalqının, Amerika–Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etməsi şərafinə, Amerika dövlətinin şərafinə, Birləşmiş Ştatların prezidenti cənab Bill Klintonun şərafinə badəmi qaldırıram. Sağ olun. [216-217]

AĞ EV DÖVLƏTİMİZİN BAŞÇISINI BÖYÜK RƏGBƏTLƏ QARŞILADI

ABŞ Prezidenti Bill Klintonun dəvəti ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfərə gəlmiş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevi Vaşinqtonun Endrü hərbi hava bazasında ABŞ Dövlət Departamentinin yüksək səviyyəli rəsmi nümayəndələri qarşıladılar. Prezident Heydər Əliyev Prezident Bill

---

Klintonun şəxsi vertolyotunda ABŞ-ın ilk prezidenti Corc Vaşinqtonun Xatirə kompleksi önünə gəldi, buradan Amerikanın ali qonaqları üçün ayrılmış «Bleyer hays» iqamətgahına yola düşdü.

Çox böyük tarixə malik olan, Ağ evin lap yaxınlığında yerləşən bu iqamətgahda Amerikada rəsmi səfərdə olmuş ən nüfuzlu dövlət xadimləri yaşamışlar. Bu gün isə «Bleyer hays»un üzərində müstəqil respublikamızın dövlət bayrağı qürurla dalğalanırdı. Həmin bina zamanəmizin görkəmli dövlət rəhbəri və siyasi xadimi Heydər Əliyevin sərəncamına verilmişdi. Əlbəttə, bu, müdrik rəhbərliyi ilə müstəqil Azərbaycan dövlətini qısa müddətdə böyük inkişaf yoluna çıxaran, onun Dünya Birliyində layiqli yer tutmasını təmin edən Prezident Heydər Əliyevin şəxsiyyətinə Amerikanın böyük ehtiramının təzahürü idi.

Prezident Heydər Əliyev ABŞ-a ilk rəsmi səfərinin zirvə günüündə – avqustun 1-də Ağ evə gəldi. ABŞ Prezidentinin iqamətgahı qarşısında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülürdü. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin Birləşmiş Ştatlara rəsmi səfərinə, xüsusən Amerika Prezidenti Bill Klinton ilə görüşünə və onun nəticələrinə böyük maraq göstərən, bu barədə öz oxucularına və tamaşaçılarna operativ məlumat çatdırmaq istəyən yerli və xarici kütləvi informasiya vasitələrinin çoxsaylı nümayəndələri bütün dünyada tanınan bu binanın qarşısına toplaşmışdılar.

Amerika Prezidenti Bill Klinton, vitse-prezident Albert Qor, Dövlət katibi Madlen Olbrayt və ölkənin digər rəsmi şəxsləri Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevi Ağ evdə böyük hörmət və ehtiramla qarşıladılar.

**VAŞİNQTONDA RƏSMİ QARŞILANMA
MƏRASİMİNDƏN SONRA
AĞ EVİN FƏXRİ QONAQLAR KİTABINA
YAZILMIŞ ÜRƏK SÖZLƏRİ:**

“Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfərimi Amerika–Azərbaycan əlaqələrində tarixi hadisə hesab edirəm.

Amerika Birləşmiş Ştatlarını Azərbaycan xalqı adından salamlayıram”.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

1 avqust 1997-ci il

[218]

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI VƏ AZƏRBAYCAN PREZİDENTLƏRİNİN TƏKBƏTƏK GÖRÜŞÜNDƏ SÖHBƏTDƏN

Vaşinqton, Ağ ev

1 avqust 1997-ci il

Hörmətli prezident cənab Bill Klinton!

İlk öncə mən – Azərbaycan prezidentini Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə dəvət etdiyinizə görə, bu səfər zamanı bizə göstərilən qonaqpərvərliyə və yaradılan mehriban şəraitə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm. Mən bu rəsmi səfərdən çox razıyam və yeri gəlmişkən qeyd etmək istəyirəm ki, Sizin – ABŞ prezidenti cənab Klintonun şəxsiyyətinə Azərbaycanda çox böyük hörmətlə yanaşılır və Azərbaycan xalqı onu özünə dost hesab edir. Mənim üçün çox xoşdur ki, Siz Azərbaycan prezidentinin ABŞ-a rəsmi səfərini tarixi hadisə kimi yüksək qiymətləndirdiniz. Biz bu qiymətlə tamamilə razıyıq və onu ürəkdən bəyənirik. Sizin Azərbaycanda gedən demokratik proseslər, respublikamızın müstəqilliyinin qorunması sahəsində həyata keçirilən tədbirlərdə mənim fəaliyyətimi və xidmətlərimi xüsusi qeyd etməyiniz və bu sahədə tutduğunuz mövqeyin Amerikada, onun dövlət strukturunda, eləcə də ictimaiyyətdə böyük ehtiramla qarşılandığı, Azərbaycana olan marağın, diqqətin daha da artdığı barədə söylədiyiniz səmimi sözlərə cavab olaraq bildirirəm ki, Azərbaycanda gedən ictimai-siyasi proseslər çox geniş və əhatəlidir. Ölkəmizdə demokratiyanın, bazar iqtisadiyyatının inkişafı, insan hüquqlarının təmin [219-220] edilməsi, islahatların uğurla həyata keçirilməsi, özəlləşdirmə sahəsində böyük işlər görülür və bu işlər, heç şübhəsiz, yaxın gələcəkdə Azərbaycanın çiçəklənməsinə, inkişaf etmiş bir dövlətə çevrilməsinə səbəb olacaqdır. Qeyd edim ki, Azərbaycanda aparılan islahatlar artıq öz müsbət nəticələrini verməkdədir. Bu, bizim strateji xəttimizdir və biz bu yolla da gedəcəyik.

Sizin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə əlaqədar dediyiniz sözlər və Amerikanın bu işdə fəal rol oynayacağını bir daha vurğulamağınız bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Dağlıq Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün son vaxtlar atılan addımlar, xüsusilə ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində görülən işlər bu sahədə tezliklə irəliləyiş olacağına böyük inam yaratmışdır. Dağlıq Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həlli məsələsində Azərbaycan tərəfinin mövqeyi aydındır. Biz belə hesab edirik ki, münaqişənin iki mərhələdə həlli mümkündür. Birinci mərhələdə Azərbaycanın altı rayonunun işğaldan azad edilməsi, dağıdılmış kommunikasiyaların bərpa olunması, qaçqınların doğma yurd-yuvalarına qayıtması, ikinci mərhələdə isə Şuşa və Laçın rayonlarının geri qaytarılması və Dağlıq Qarabağın statusunun həll edilməsi nəzərdə tutulur.

Mən Sizin Amerika Birləşmiş Ştatları Konqresinin “Azadlığı müdafiə aktı”nın 907-ci bəndinə dair bugünkü bəyanatınızı yüksək qiymətləndirir və ümid edirəm ki, Azərbaycanı ədalətsiz olaraq humanitar yardımdan məhrum edən həmin bəndin fəaliyyətinin dayandırılması, qeyd etdiyiniz kimi, iki mərhələdə öz həllini tapacaqdır. Yəni birinci mərhələdə Konqres 907-ci bəndi elə dəyişəcək ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycana birbaşa yardım etmək imkanı olacaq, sonrakı mərhələdə isə bu bənd tamamilə ləğv ediləcəkdir.

Mən eyni zamanda Sizin prezidentliyiniz illərində Amerikanın xarici və daxili siyasətində əldə edilmiş nailiyyətləri yüksək qiymətləndirir, son otuz ildə birinci dəfə olaraq ABŞ büdcəsinin kəsirsiz yerinə yetirildiyini təqdirəlayiq hal hesab edirəm və bildirirəm ki, cənab prezident, məhz sizin [220-221] yeritdiyiniz uğurlu daxili siyasət və xidmətləriniz sayəsində Amerika Birləşmiş Ştatlarında 10 milyon adam üçün yeni iş yerləri yaradılmışdır*.

Hörmətli prezident, mən Sizi münasib bildiyiniz vaxtda Azərbaycan Respublikasına rəsmi səfərə dəvət edirəm. [221]

---

* Təkbətək keçən görüşdə bir sıra məsələlərə – regionda mövcud olan qüvvələr balansına, Qafqaz probleminə, NATO-nun Şərqi doğru genişlənməsinə, Avropada adi silahlar haqqında müqavilənin Cinah sazişinə və digər məsələlərə də toxunuldu.

**YÜKSƏK SƏVIYYƏLİ ABŞ VƏ
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
NÜMAYƏNDƏ HEYƏTLƏRİNİN
DANIŞIQLARINDA ÇIXIŞDAN**

Vaşinqton, Ağ ev

1 avqust 1997-ci il

Hörmətli prezident cənab Bill Klinton!
ABŞ nümayəndə heyətinin hörmətli üzvləri!

Mən ilk öncə Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi dəvətə və qonaqpərvərliyə görə, Amerika–Azərbaycan əməkdaşlığının durmadan inkişaf etdirilməsinə göstərdiyi diqqətə görə cənab Bill Klinton Sizə təşəkkür edirəm və qeyd etmək istəyirəm ki, ölkələrimizin əlaqələrinin hazırkı vəziyyətindən tamamilə razıyam.

Nəzərinizə çatdırıram ki, Amerika–Azərbaycan əməkdaşlığının daha da inkişaf etdirilməsi üçün geniş imkanlar mövcuddur və respublikamız ABŞ-la əlaqələrin sıxlaşdırılmasına həmişə böyük maraq göstərmişdir. Ölkələrimiz arasında münasibətləri mərhələ-mərhələ daha da möhkəmləndirmək sahəsində böyük işlər görülmüş və görülməkdədir.

Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi üçün imzalanan müqavilələrdə ABŞ-ın ən nüfuzlu neft şirkətlərinin iştirakı bu mənada çox müsbət qiymətləndirilməlidir. Biz 1994-cü ilin sentyabrında ilk böyük müqavilə – “Əsrin müqaviləsi” adlanan müqaviləni imzalamışıq və bu müqaviləyə ABŞ-ın beş böyük şirkəti qoşulmuşdur. Hazırda bu müqavilə əməli surətdə həyata keçirilir. [222-223]

Nefti xaricə – Qərbə aparacaq neft kəmərləri marşrutlarının müəyyənləşdirilməsi barədə cənab Bill Klintonla şəxsi görüşlərimdə və telefon danışıqlarımda indiyə qədər geniş müzakirələr aparmışam və bildirirəm ki, bu sahədə artıq müəyyən işlər görülmüşdür. Nefti Qərbə – dünya bazarına çıxarmaq üçün iki neft kəməri tikilir. Üçüncü böyük neft kəmərinin də tikintisinə bu yaxınlarda başlanacaq.

Eyni zamanda biz strateji cəhətdən çox əlverişli mövqedə yerləşən Azərbaycanın Mərkəzi Asiya ölkələri ilə dünya bazarı arasında əlaqələrin daha da sıxlaşdırılmasında mühüm rol oynaması amilini heç vaxt unutmamışıq və bu sahədə də respublikamızda çox önəmli işlər görülmüşdür. Artıq ABŞ-ın “Şevron” şirkətinin Qazaxıstanın “Tengiz” yatağından hasil etdiyi neft Xəzər dənizi vasitəsilə Bakıya çatdırılır, buradan isə dünya bazarına yola salınır. Hazırda bu prosesin daha yaxşı təşkili sahəsində geniş işlər görülməsi nəzərdə tutulur. Bu məqsədlə Xəzərin dibi ilə Bakıyadək neft kəməri çəkiləcəkdir.

Bilirsiniz ki, bu gün Ağ evdə ABŞ-ın “Şevron”, “Eksson”, “Mobil”, “AMOKO” şirkətləri ilə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti arasında yeni müqavilələr imzalanacaqdır. Heç şübhəsiz, bu müqavilələr Amerika–Azərbaycan iqtisadi əməkdaşlığının möhkəmləndirilməsinə yeni təkan verəcək, ölkələrimizin münasibətlərinin daha da yaxşılaşdırılmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Bildirirəm ki, cənab Bill Klintonla şəxsi dostluq münasibətlərimiz Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin durmadan inkişaf etməsi üçün möhkəm zəmin yaradır. Mən prezident cənab Bill Klintonun ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi sahəsindəki şəxsi təşəbbüslərindən məmnunluqla bəhs edərək bildirmək istəyirəm ki, biz bunu yüksək qiymətləndiririk. Cənab prezident, siz bu sahədə çox böyük işlər görürsünüz, biz sizin köməyinizi və dəstəyinizi daim hiss edirik.

Hamınıza məlum olduğu kimi, hazırda Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması sahəsində [223-224] ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində böyük iş aparılır. Bu sahədə ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Lissabon Zirvə görüşündə münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün qəbul edilmiş üç əsas prinsipin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Biz razılıqla bildiririk ki, həmin prinsiplərin qəbul olunmasını ABŞ hökuməti dəstəkləmişdir.

Biz ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olan ABŞ-ın Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin tezliklə həll edilməsi üçün göstərdiyi səyləri diqqətəlayiq hal kimi qiymətləndiririk. Biz, həmçinin, dünyanın üç nüfuzlu dövlətinin prezidentlərinin – Bill Klintonun, Boris Yeltsinin, Jak Şirakin Denverdə imzaladıqları birgə bəyanatın bu sahədə xüsusi əhəmiyyət daşıdığını nəzərə çatdırmaq istəyirik. Azərbaycan Minsk qrupu həmsədrələrinin bu münaqişənin həlli ilə əlaqədar irəli sürdüyü təklifləri əsas kimi qəbul etmişdir. Biz indi Ermənistanın bu təkliflərə münasibətini bildirməsini gözləyirik. Azərbaycan bu münaqişənin tezliklə həll olunmasına böyük ümidlər bəsləyir və inanır ki, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş bir milyondan çox vətəndaşımız tezliklə öz torpaqlarına qayıdacaqlar. Biz əminik ki, Minsk qrupunun həmsədrələri münaqişənin Lissabon Zirvə görüşündə qəbul olunmuş prinsiplər əsasında tezliklə həll edilməsinə lazımı kömək göstərəcək, münaqişənin bu ilin sonunadək aradan qaldırılmasına çalışacaqlar.

Biz bir daha qeyd etməyi lazım bilirik ki, ABŞ Konqresinin 1992-ci ildə qəbul etdiyi “Azadlığı müdafiə aktı”na 907-ci əlavə ədalətsiz qərardır və Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin daha da canlandırılmasına müəyyən əngəllər törədir. Ona görə də bu düzəlişin tezliklə ləğv olunması vacibdir. Mən Vaşinqtonda konqresmenlərlə bu məsələ ilə əlaqədar görüşlər keçirmiş və danışıqlar aparmışam. Əmin olduğumu bildirirəm ki, bu düzəlişin aradan qaldırılması üçün lazımı tədbirlər görülməkdir.

Avropada adi silahların məhdudlaşdırılmasına dair Cinah sazişinə Azərbaycan da qoşulmuşdur. Bununla belə, müəyyən edilmiş hüdudlar çərçivəsində ölkəmizin müstəqilliyinin, [224-225] suverenliyinin, təhlükəsizliyinin qorunub saxlanması sahəsində böyük işlər də görülür. Bir daha bəyan edirəm: Azərbaycanın müstəqilliyi daimidir, dönməzdir, əbədidir. Azərbaycanda heç bir xarici dövlətin qoşunları və hərbi bazaları yoxdur və indən belə də olmayacaqdır.

Bununla yanaşı, vurğulamaq istəyirəm ki, Rusiyanın Ermənistanı qeyri-qanuni yolla bir milyard dollarlıq müasir silahlar göndərməsi regional təhlükəsizlik baxımından böyük narahatlıq doğurmuşdur.

Azərbaycan Amerikanı özünün yaxın dostu və tərəfdaşı sayır. Bunu qeyd etməyi vacib bilirəm və eyni zamanda bildirirəm ki, ölkəmizdə ictimai-siyasi vəziyyət sabitdir, iqtisadiyyatın bazar münasibətləri əsasında qurulması üçün islahatlar aparılır, demokratiyanın inkişaf etdirilməsi, insan hüquqlarının qorunması sahəsində mühüm tədbirlər həyata keçirilir. Biz bu yolu gələcəkdə də davam etdirəcəyik. Azərbaycan iqtisadiyyatı dünya üçün, o cümlədən Amerika investisiyaları üçün açıqdır.

Mən böyük məmnunluqla qeyd etməyi lazım bilirəm ki, Birləşmiş Ştatların və şəxsən prezident Bill Klinton cənablarının xarici və daxili siyasət sahəsindəki uğurları, o cümlədən ölkədə sosial sahədə əldə edilən nailiyyətlər Azərbaycanda da rəğbətlə qarşılanır.

Sözümü bitirərkən mənə verilmiş imkandan lütfkarlıqla istifadə edərək ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonu və vitse-prezident cənab Albert Qoru Azərbaycan Respublikasına rəsmi səfərə dəvət edirəm.

AMERİKA–AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ HAQQINDA BİRGƏ BƏYANAT

1997-ci il avqust ayının 1-də Vaşinqtonda keçirilmiş görüş zamanı prezident Klinton və prezident Əliyev siyasət, təhlükəsizlik, iqtisadiyyat və ticarət sahələrində ikitərəfli [225-226] əlaqələrin möhkəmləndirilməsi vasitəsilə Birləşmiş Ştatlar və Azərbaycan Respublikası arasında partnyorluq münasibətlərinin genişləndirilməsinin əhəmiyyəti barədə razılığa gəldilər. Prezident Klinton Birləşmiş Ştatlar və Azərbaycan arasında sıx əlaqələrin regionda sülhün, sabitliyin və rifahın təmin olunması üçün vacib olduğunu qeyd edərək, ABŞ-ın Azərbaycanın müstəqilliyi, suverenliyi, ərazi bütövlüyü və demokratik inkişafını dəstəklədiyini təsdiq etdi.

Hər iki prezident Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tezliklə və sülh yolu ilə həll olunmasını tam dəstəklədiklərini bildirdilər. Prezident Klinton açıq şəkildə bildirdi ki, Birləşmiş Ştatlar bu münaqişədə ədalətli və uzunmüddətli sülhün əldə edilməsi məqsədi ilə ATƏT-in Minsk qrupunda Rusiya və Fransa ilə birgə işləmək əzmindədir. Prezident Əliyev sülh sazişinin bu il əldə olunması məqsədi ilə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrinin bu yaxınlarda irəli sürdükləri təklifləri danışıqların intensivləşdirilməsi üçün əsas kimi qəbul etdi. Hər iki prezident razılaşırdılar ki, münaqişənin həll edilməsi ATƏT-in Lissabon sammitinin üç prinsipinə əsaslanmalıdır.

Hər iki prezident ABŞ-ın Azərbaycana, əsasən qaçqınlara, köçkünlərə və ehtiyacı olan digər qruplara humanitar yardımının müsbət töhfə olmasını qeyd etdilər. Onlar razılığa gəldilər ki, “Azadlığı müdafiə aktı”nın 907-ci maddəsi Birləşmiş Ştatlar və Azərbaycan arasında əməkdaşlığın imkanlarını məhdudlaşdırır. Prezident Klinton 907-ci maddənin ləğv olunmasının administrasiya tərəfindən qətiyyətlə dəstəklənməsini bir daha təsdiq etdi.

Azərbaycan demokratiya və bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedən dövlət kimi öz inkişafının mühüm mərhələsindədir. Prezident Klinton son illər Azərbaycanın bir dövlət kimi möhkəmlənməsində, iqtisadi islahatların aparılmasında və kəskin artımın əldə olunmasında prezident Əliyevin nailiyyətlərini yüksək qiymətləndirdi. Azərbaycanın iqtisadi islahatlar proqramına dərinləşən sadiqliyi, o cümlədən Ümumdünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əməkdaşlığın nəticəsində daha geniş və sürətli özəlləşdirməyə nail [226-227] olmaq üçün bu yaxınlarda qəbul etdiyi qərarı bazar əlaqələrinə əsaslanan iqtisadiyyata uğurlu keçidin əsasıdır. Hər iki prezident razılığa gəldilər ki, demokratiya, iqtisadi islahatlar və insan hüquqlarına riayət edilməsi Azərbaycanda davamlı sabitliyin təmin olunmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Prezident Klinton prezident Əliyevin bazar iqtisadiyyatı, qanunun aliliyi və siyasi plüralizmə, azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi daxil olmaqla, sadiqliyini məmnunluqla qarşıladı.

Hər iki prezident ikitərəfli ticarətin və sərmayələrin artması daxil olmaqla, genişlənən iqtisadi və kommertiya əlaqələrini dəstəkləyirlər. Hər iki prezident Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarının sürətli inkişafının vacibliyini vurğuladı və Azərbaycanın neft və qaz ehtiyatlarının emalı və nəqlində Amerika neft şirkətlərinin geniş iştirakını

---

xüsusi qeyd etdilər. Artıq bu, ikitərəfli ticarət əlaqələrinin çiçəklənməsinə öz töhfəsini vermişdir. Prezidentlər enerji siyasəti və kommertiya məsələləri üzrə rəsmi dialoqun yaradılmasını alqışladılar. Onlar həmçinin Avropa–Asiya nəqliyyat dəhlizinin Azərbaycanın və bütövlükdə regionun iqtisadi gələcəyi üçün həyati əhəmiyyəti haqqında razılığa gəldilər. Hər iki prezident ABŞ və Azərbaycan arasında ikitərəfli sərmayələr haqqında müqavilənin və Eksimbank ilə layihələrin təşviqi sazişinin imzalanmasını alqışladılar. Birləşmiş Ştatlar Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasını, o cümlədən, adətən yeni qəbul edilən üzvlərə tətbiq olunan kommertiya şərtləri daxilində ümumdünya ticarət təşkilatına üzvlük üçün müraciətinin təmin edilməsini təşviq edir.

Birləşmiş Ştatlar Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsində qarşılaşdığı çətinliklərini qəbul edir və Azərbaycanın yeni yaranmaqda olan Avropa təhlükəsizlik qurumlarına, o cümlədən NATO-nun sülh naminə tərəfdaşlıq və Avro-Atlantika Tərəfdaşlıq Şurasına aktiv inteqrasiyasını qətiyyətlə dəstəkləyir. Prezidentlər 1997-ci il may ayının 15-də Avropada adi silahlar barədə müqavilənin cinahlar haqqında sazişinin qüvvəyə minməsindən məmnun olduqlarını qeyd etmiş və bununla [227-228] əlaqədar Amerika – Azərbaycan birgə bəyanatının əhəmiyyətini təsdiq etdilər. Onlar həmçinin 23 iyul 1997-ci ildə Vyanada qəbul olunmuş Avropada adi silahlar haqqında müqavilənin əsas elementlərinə dair qərarı alqışlayaraq, razılığa gəldilər ki, adi silahlı qüvvələr haqqında müqavilənin adaptasiyası hər bir iştirakçı ölkənin təhlükəsizliyini möhkəmləndirməlidir.

Hər iki prezident beynəlxalq terrorizm, narkotik maddələrin qaçaqmalçılığı, beynəlxalq cinayətçilik və kütləvi qırğın silahlarının yayılmasının əmin-amanlığa yaratdığı təhlükələri müzakirə etdilər. Onlar 1997-ci il mart ayında təhlükəsizlik sahəsində başlanan ikitərəfli dialoq yolu da daxil olmaqla, təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsinə səy göstərmək üçün razılaşırdılar.

Hər iki prezident Birləşmiş Ştatlar və Azərbaycan arasında münasibətlərin möhkəmləndirilməsi üçün parlament, mədəniyyət, elm və təhsil mübadilələrinə, həmçinin ayrı-ayrı vətəndaşlar arasında əlaqələrə dəstək verdilər.

**Azərbaycan Respublikası
adından**

HEYDƏR ƏLİYEV

**Amerika Birləşmiş Ştatları
adından**

UİLYAM C. KLİNTON [228]

**AMERİKA–AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ
HAQQINDA BİRGƏ BƏYANATIN VƏ
SƏRMAYƏ QOYULUŞUNUN QARŞILIQLI
QORUNMASI VƏ TƏŞVİQ
EDİLMƏSİ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI HÖKUMƏTİ VƏ
ABŞ HÖKUMƏTİ ARASINDA
MÜQAVİLƏNİN İMZALANMASI
MƏRASİMİNDƏ BƏYANAT**

Vaşinqton, Ağ ev, Ruzvelt otağı

1 avqust 1997-ci il

Hörmətli prezident cənab Bill Klinton!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən ən öncə Azərbaycan prezidentini Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə dəvət etdiyinizə görə və bu rəsmi səfər zamanı bizə göstərdiyiniz qonaqpərvərliyə və yaratdığınız mehriban şəraitə görə, çox səmərəli və bizim üçün çox əhəmiyyətli danışıqlara görə və bu gün imzalanan sənədlərə görə Sizə təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm.

Cənab prezident, mən bildirmək istəyirəm ki, bu, Azərbaycan Respublikası, Azərbaycan xalqı üçün tarixi hadisədir. Biz bunu yüksək qiymətləndirir və Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin inkişafı üçün çox mühüm mərhələ hesab edirik. [229-230]

Mən çox məmnunam ki, bu gün Sizinlə – Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti ilə Azərbaycan – Amerika əlaqələrinə aid olan mühüm sənədlər imzaladım. Əmin ola bilərsiniz ki, biz bu sənədlərdən irəli gələn vəzifələri yerinə yetirəcəyik və həmin sənədlərə sadıq olacağıq.

Hörmətli cənab prezident, bizim münasibətlərimiz haqqında, Azərbaycan, ümumiyyətlə, yerləşdiyimiz bölgə haqqında Sizin indicə dediyiniz dəyərli fikirlər bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Mən Sizin bu fikirlərinizlə tam razıyam, bunları dəstəkləyirəm və hesab edirəm ki, Sizin bu fikirləriniz Amerika – Azərbaycan əlaqələrinin inkişafına çox böyük kömək edəcəkdir.

Bu gün imzalanan sənədlər, xüsusən Amerika – Azərbaycan birgə bəyanatı və Sizin burada Azərbaycan haqqında dediyiniz sözlər bizə ruh verir və Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini daha da möhkəmləndirmək və tərəqqi əldə etmək üçün böyük imkanlar açır. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini böyük tarixi nailiyyət hesab edir və bu müstəqilliyi qoruyub saxlamağı özünün şərəfli vəzifəsi sayır. Bizim xalqımız dövlət müstəqilliyinə və milli azadlığa sadıqdır və bundan sonra da sadıq olacaqdır. Bunun üçün Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əməkdaşlıq etmək, tərəfdaşlıq əlaqələri yaratmaq və bu əlaqələri daha da genişləndirmək, inkişaf etdirmək bizdən ötrü çox vacib, əhəmiyyətlidir. [230-231] Biz Amerika Birləşmiş Ştatlarını özümüzün böyük dostumuz hesab edirik və onunla tərəfdaşlıq əlaqələrini inkişaf etdirməyi böyük şərəf sayırıq.

Hörmətli cənab prezident, bizim bölgədə sülhün əldə olunması üçün dediyiniz sözlər çox əhəmiyyətlidir və buna görə mən Sizə təşəkkür edirəm. Biz sülh istəyirik və Ermənistan– Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə Dağlıq Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həlli üçün qəbul olunmuş prinsipləri əsas tutaraq, bu məsələnin həllində öz səylərimizi əsirgəməyəcəyik. ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrələrindən birinin Amerika Birləşmiş Ştatları olması çox əhəmiyyətlidir. Biz bunu alqışlayır və bu sahədə Amerika Birləşmiş Ştatlarının fəaliyyətinə böyük ümidlər bəsləyirik.

Minsk qrupunun bizə verdiyi son təklifləri danışıqları davam etdirmək üçün əsas kimi qəbul etmişik. Əgər bu təkliflər həyata keçirilərsə, yəni birinci mərhələdə Azərbaycanın Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş ərazilərinin altı inzibati rayonu azad edilərsə və oradan didərgin düşmüş qaçqınlar öz yerlərinə qayıdarsa, bu, böyük və ciddi addım olacaq və bunun nəticəsində Ermənistanla Azərbaycan arasındakı kommunikasiya xətlərinin bərpa edilməsi tam mümkün olacaqdır.

Biz ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində gedən danışıqları bundan sonra da intensiv davam etdirməyin tərəfdarıyıq. Bu danışıqlarda Ermənistan, Azərbaycan və onlarla bərabər Dağlıq Qarabağın erməni icmasının nümayəndələri də iştirak edir. Biz bu formanı bundan sonra da davam etdirməyə hazırıq.

Cənab prezident, mən Sizi əmin edirəm ki, biz tam sülhün əldə olunmasını istəyirik. Üç ildir ki, atəş yoxdur, atəşkəs rejimini qoruyub saxlarıq. Ancaq tam sülhün əldə olunması həm Azərbaycan, həm Ermənistan üçün, həm də bütün Qafqaz bölgəsi üçün yeni böyük şərait yaradacaqdır. Biz anlayırıq ki, Azərbaycan yalnız sülh şəraitində öz qonşuları ilə bərabərhüquqlu, səmərəli əməkdaşlıq edə bilər. Qafqazda bütün xalqlar, ölkələr öz

---

fırvanlığına, səadətinə yalnız sülh şəraitində nail ola bilərlər. Cənab prezident, ümidvaram ki, Amerika Birləşmiş Ştatları və şəxsən Siz bölgəmizdə – Qafqazda, Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh yaranmasında, ədalətli sülh yaranmasında, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasında bizə bundan sonra daha çox kömək edəcəksiniz.

Xəzərin Azərbaycan sektorundakı enerji ehtiyatlarının istifadəsi sahəsində Amerika ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq indiyə qədər yaxşı nailiyyətlər əldə edibdir. Biz bu əməkdaşlığı davam etdiririk və etdirəcəyik. Bu gün burada, bu salonda imzalanmış dörd müqavilə buna əyani sübutdur. [231-232] Enerji ehtiyatlarının dünya bazarına, Qərbə ixrac edilməsi üçün bir çox neft kəmərlərinin çəkilməsi, o cümlədən Orta Asiyadan, Mərkəzi Asiyadan Xəzər vasitəsilə Qərbə neft kəmərlərinin çəkilməsi qarşıda duran vəzifələrimizdir. Bu sahədə Sizinlə daim əməkdaşlıq edəcəyik.

Cənab prezident, ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Amerika–Azərbaycan iqtisadi əlaqələrinə maneçilik törədən 907-ci maddə də Sizin söyləriniz nəticəsində yaxın vaxtlarda aradan götürüləcəkdir.

Amerika Birləşmiş Ştatları böyük qüdrətli dövlətdir, onun güclü iqtisadiyyatı var. Amerika Birləşmiş Ştatları demokratiya, dövlət quruculuğu, insan hüquqlarının qorunması sahəsində böyük nailiyyətlər əldə edibdir. Bunlar hamısı bizim üçün, yeni müstəqil dövlət olan Azərbaycan üçün örnəkdir və bu təcrübədən daim istifadə edəcəyik.

Bu gün burada, Ağ evdə, Ruzvelt otağında olarkən biz böyük Franklin Ruzvelti minnətdarlıqla xatırlayır və onun nə qədər böyük işlər gördüyünü yaxşı bilirik. Cənab Bill Klinton, indi Amerikanın prezidenti kimi Siz Amerikanın inkişafı, çiçəklənməsi üçün çox böyük işlər görürsünüz. Sizin rəhbərliyiniz və təşəbbüsünüz nəticəsində Amerikanın xarici siyasəti son vaxtlar böyük nailiyyətlər əldə edibdir. Amerikanın daxili siyasətində, sosial problemlərin həllində də Sizin böyük nailiyyətləriniz var. On milyon adama yenidən iş yerləri açılması, büdcənin tamamilə kəsirsiz edilməsi və başqa tədbirləriniz Amerikada olduğu kimi, dünyanın hər yerində böyük rəğbətlə qarşılanır.

Amerikanın böyük tarixi və bugünkü həyatı, nailiyyətləri bütün xalqlar, xüsusən Azərbaycan üçün gözəl örnəkdir. Cənab prezident, bu nailiyyətlər münasibətilə Sizi təbrik edirəm. Amerika xalqına səadət, xoşbəxtlik arzulayıram. Gözəl görüşlərə, bu səfərə görə, imzalanmış sənədlərə görə Sizə bir daha təşəkkür edirəm.

Cənab Bill Klinton, Sizə və ailənizə xoşbəxtlik, səadət arzulayır, bütün işlərinizdə uğurlar diləyirəm. Sağ olun. [232]

**ENERGETİKA SAHƏSİNDƏ
AMERİKA–AZƏRBAYCAN
DÖVLƏTLƏRARASI DİALOQUNUN
YARADILMASINA DAİR SAZIŞIN VƏ ABŞ-ın
NEFT ŞİRKƏTLƏRİ İLƏ ARDNŞ ARASINDA
DÖRD MÜQAVİLƏNİN İMZALANMASI
MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ**

Vaşinqton, Ağ ev, Ruzvelt otağı

1 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab vitse-prezident!

Hörmətli nazirlər, hörmətli dostlar!

Bu gün Amerika–Azərbaycan əlaqələrində tarixi hadisə baş verir. Azərbaycan prezidenti ilk dəfə Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə gəlir. Bizim çox səmərəli danışıqlarımız olubdur və bu gün səhərdən prezident cənab Bill Klinton ilə və onun ətrafında olan şəxslərlə mehriban şərətdə çox səmərəli danışıqlar aparmışıq. Bu danışıqlarımızda eyni zamanda Amerika–Azərbaycan iqtisadi əlaqələrinin daha da genişləndirilməsini müzakirə etmişik. Bu sahədə böyük imkanlar var və bunlardan daha da səmərəli istifadə etmək lazımdır. Biz indiyə qədər bu imkanları yaratmışıq, çünki 1994-cü ilin sentyabrında ilk böyük müqavilə – “Əsrin müqaviləsi” adlanan müqavilə imzalamışıq və bu müqavilədə Amerika Birləşmiş Ştatlarının beş böyük şirkəti iştirak edir. Məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, bu müqavilə əməli surətdə həyata keçirilir və konsorsiumun fəaliyyəti nəticəsində bu ilin sentyabrında ilkin neft əldə olunacaqdır.

Nefti xaricə – Qərbə, dünya bazarına çıxarmaq üçün iki neft kəməri tikilir. Üçüncü böyük neft kəmərinin tikilməsinə də bu yaxınlarda başlanacaqdır. [233-234]

Mən bu gün burada, Vaşinqtonda, Ağ evdə iftixar hissi ilə deyirəm ki, Azərbaycan neftçiləri əlli il bundan öncə Xəzər dənizində ilk neft yataqlarını açıb istismar etməyə başlayıblar. XX əsrin sonunda Azərbaycan Xəzər dənizinin böyük, zəngin neft yataqlarını bütün dünyaya təqdim edibdir. Çox məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, bu işlərdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının böyük şirkətləri fəal iştirak edirlər. Biz dərk edirik ki, xarici investisiyanın Azərbaycana gəlməsi, iqtisadiyyatımızın dünya iqtisadiyyatı ilə bağlanması və xüsusən Amerika Birləşmiş Ştatları ilə güclü iqtisadi əlaqələr qurulması Azərbaycan xalqının gözəl gələcəyinə xidmət edir. Eyni zamanda bu iqtisadi əlaqələr, Amerikanın böyük neft şirkətlərinin və digər şirkətlərinin Azərbaycanda indi geniş fəaliyyət göstərməsi Amerika –Azərbaycan əlaqələrinin bütün sahələrdə genişlənməsinə, inkişafına kömək edir. Məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, ABŞ prezidenti cənab Bill Klinton bu problemlərə xüsusi əhəmiyyət verir və bu məsələlərin həlli üçün çox ciddi tədbirlər görür. Biz bu məsələlərdə vitse-prezident cənab Albert Qor ilə də çox sıx əməkdaşlıq edirik və bu işlərin həyata keçirilməsində onun da çox böyük xidmətləri var.

ABŞ-ın Energetika Nazirliyi ilə bizim əlaqələrimiz yaxşıdır və mən məmnunam ki, həmin əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün bu gün müqavilə imzalanacaqdır. Amerika Birləşmiş Ştatlarının dövlət katibi xanım Olbrayt bizim əlaqələrimizin inkişaf etməsində xüsusi xidmətlər göstərmişdir. Ümidvaram ki, Amerikanın Ticarət Nazirliyi ilə də yaranan əlaqələr bütün iqtisadiyyatımızın inkişafına xidmət edəcəkdir.

Çox böyük neft müqavilələrinin burada, Ağ evdə Amerikanın rəhbərlərinin iştirakı ilə imzalanması tarixi hadisədir. Biz bunu yüksək qiymətləndirir və hesab edirik ki, Ağ evdə imzalanan müqavilələr uğurlu olacaqdır. Mən Sizi bu münasibətlə təbrik edirəm və imzalanan müqavilələrin uğurlu olmasını arzulayıram. Sağ olun. [234]

**ABŞ PREZİDENTİ BİLL KLİNTONUN ADINDAN
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ
TƏŞKİL EDİLMİŞ RƏSMİ ZİYAFƏTDƏN
SONRA KÜTLƏVİ İNFORMASIYA
VASİTƏLƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİNƏ
BƏYANAT**

Vaşinqton, Ağ ev

1 avqust 1997-ci il

Mən sizi, Amerika Birləşmiş Ştatlarının mətbuat nümayəndələrini burada, Ağ evin önündə salamlayıram və sizə, bütün mətbuat işçilərinə hörmət-ehtramımı bildirirəm.

Bilirsiniz ki, prezident cənab Bill Klintonun dəvəti ilə mən bir neçə gündür ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında rəsmi səfərdəyəm. Bu səfər zamanı bir neçə gündə çox səmərəli, əhəmiyyətli danışıqlar aparmışam və bu danışıqların hamısı Amerika–Azərbaycan əlaqələrinin genişləndirilməsinə və inkişaf etdirilməsinə yönəldilibdir.

Bu gün mənim rəsmi səfərimin zirvə günüdür. Ağ evdə prezident cənab Bill Klinton ilə görüşüb ətraflı danışıqlar aparmışam. Cənab Bill Klintonun həmkarları ilə birlikdə Azərbaycan nümayəndə heyəti danışıqlar aparıbdir. Bunların nəticəsi olaraq biz bir neçə sənədlər imzalamışıq. Prezident cənab Bill [235-236] Klinton ilə Azərbaycan prezidenti Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə həsr olunmuş birgə Bəyanat imzalamışlar. Prezident cənab Bill Klinton ilə biz ikitərəfli sərmayələr haqqında da böyük bir müqavilə imzalamışıq.

Bilirsiniz ki, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələr son illər çox inkişaf edir və bunlar da xüsusən Azərbaycanın neft və qaz yataqlarında ABŞ-ın Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə müştərək iş görməsi ilə bağlıdır. Bunlar yaxşı müsbət nəticələr verir. Biz bu əməkdaşlığı davam etdiririk və bu gün burada, Ağ evdə Amerikanın “Şevron”, “Eksson”, “Mobil” və “AMOKO” şirkətləri ilə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti arasında dörd müqavilə imzalandı. Bunlar Amerika–Azərbaycan iqtisadi əlaqələrinin inkişafı üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Cənab Bill Klinton ilə mənim danışıqlarım zamanı bir çox məsələləri – Amerika–Azərbaycan əlaqələrini, Azərbaycanın yerləşdiyi regiondakı vəziyyəti və bu sırada Ermənistan– Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli yollarını müzakirə etmişik. Bunlar hamısı bizim üçün çox əhəmiyyətlidir.

Danışıqlar zamanı biz Amerika Konqresinin 1992-ci ildə Azərbaycana qarşı qəbul etdiyi 907-ci maddənin aradan götürülməsi məsələsinə də müzakirə etmişik. Prezident Bill Klinton bu maddənin aradan götürülməsini zəruri hesab edir və bunun üçün öz tərəfindən bundan sonra da səylər göstərəcəyini bəyan edibdir.

Mən bütün görüşlərimdən və danışıqlarımdan razıyam, bunların hamısını Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin yeni mərhələyə qalxması kimi qiymətləndirirəm. Azərbaycan ilə ABŞ arasında tərəfdaşlıq əlaqələri yaranıb və bu görüşdən sonra daha da inkişaf edəcək, yüksələcəkdir. Mən bunların hamısını çox yüksək qiymətləndirirəm.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında hər yerdə, o cümlədən burada, Ağ evdə Azərbaycana çox böyük diqqət və qayğı var, bizə və şəxsən mənə çox böyük qonaqpərvərlik və mehribanlıq göstərilir. Bunların hamısına görə mən Amerikanın prezidenti [236-237] cənab Bill Klintonu təşəkkür edirəm. Amerika xalqına, Amerika Birləşmiş Ştatlarının bütün vətəndaşlarına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram. Təşəkkür edirəm.

İndi isə sizi maraqlandıran suallara cavab verməyə hazırım. Buyurun, suallarınızı verin.

S u a l: Hərbi əməkdaşlıq haqqında danışıqlar apardınız mı?

C a v a b: Hərbi əməkdaşlıq haqqında danışıqlar aparmadıq. Mən yalnız dünən müdafiə naziri cənab Kohen ilə görüşdüm və onlarla iş birliyi haqqında anlaşma imzaladıq.

S u a l: Cənab prezident, əgər 907-ci maddə ləğv edilsə, Azərbaycana, xüsusən öz yurd-yuvalarına qayıtmağı gözləyən bir milyon Azərbaycan vətəndaşına – qaçqınlara bunun xeyri nə olacaqdır?

C a v a b: Bunun faydası çox olacaq, çünki 907-ci maddə, ümumiyyətlə, Azərbaycan–Amerika iqtisadi əlaqələrinə çox böyük maneçilik törədir, Amerika hökumətinin Azərbaycana hər cür yardım göstərməsinə qadağa qoyubdur. Bilirsiniz ki, ABŞ hökuməti bir çox ölkələrə, o cümlədən keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş indiki müstəqil ölkələrə maliyyə yardımı, maddi yardım göstərir. Məsələn, ABŞ hökuməti bizimlə qonşu olan ölkələrə, o cümlədən Ermənistana ildə 100 milyon dollardan artıq birbaşa yardım edir. Biz bu yardımlardan məhrumuq. 907-ci maddə götürülsə, şübhəsiz ki, biz də bu yardımları alacağıq. Yerindən-yurdundan didərgin düşmüş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal etdiyi torpaqlardan zorla qovulub çıxarılmış bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı, birincisi, öz yerlərinə qayıtmaq üçün daha çox imkanlar alacaq, ikincisi, şübhəsiz ki, bu yardımlardan öz sosial həyatlarının yaxşılaşdırılması üçün istifadə edəcəkdir.

S u a l: Rusiyanın Ermənistana qanunsuz olaraq silah göndərməsi ilə əlaqədar cənab Klinton Senata məruzə təqdim etməli idi. Bu barədə hansısa məlumat verildimi? [237-238]

C a v a b: Biz bu məsələni müzakirə etdik. Mən bu barədə dünən müdafiə naziri cənab Kohen ilə danışmışam. Amma Amerika prezidentinin Senatla əlaqəsi onun öz işidir, – yəqin ki, Senata təqdim olunmalı məruzəni, yaxud sənədi təqdim edəcəkdir.

S u a l: İmzalanmış neft müqavilələri Moskvanın mənafeələrinə necə təsir göstərəcək?

C a v a b: Moskvanın Azərbaycandakı maraqları onsuz da təmin olunubdur. Azərbaycanın neft yataqlarının işlənməsində Amerika şirkətləri ilə bərabər Avropanın bir çox ölkələrinin – Fransanın, İtaliyanın şirkətləri, hətta Yaponiya, Türkiyə ilə yanaşı, Rusiyanın şirkətləri də iştirak edirlər. Rusiya bu gün də bizimlə müştərək iş görür, gələcəkdə də belə iş görməyə imkanı var.

Sağ olun, təşəkkür edirəm. [238]

**ABŞ-ın DÖVLƏT KATİBİ
MADLEN OLBRAYT İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Vaşinqton, “Bleyer haus” iqamətgahı

1 avqust 1997-ci il

Hörmətli xanım Olbrayt!

Əvvəlcə onu deməliyəm ki, prezident Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-a ilk rəsmi səfərimin gedişindən çox razıyam və hər yerdə mənə göstərilən yüksək qonaqpərvərliyə, diqqətə, hörmət və ehtirama görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

Azərbaycanda gedən müsbət dəyişiklikləri yüksək qiymətləndirdiyinizə və ölkəmiz barədə söylədiyiniz xoş sözlərə görə Sizə minnətdarlıq edirəm.

Bəyan edirəm ki, XX əsrin sonunda Azərbaycanın müstəqillik qazanması xalqımızın tarixi nailiyyətidir və bu müstəqilliyin qorunub saxlanması, onun əbədi və dönməz olmasından ötrü bundan sonra da var gücüm ilə çalışacağam. Azərbaycan gələcəkdə də demokratiyaya sadıq qalacaqdır.

Azərbaycan xalqı Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün bərpası, işğal olunmuş torpaqlarımızın azad edilməsi, bir milyondan çox azərbaycanlı qaçqının öz doğma yurduvularına geri dönməsi üçün Amerika Birləşmiş Ştatlarına, onun Minsk qrupundakı fəaliyyətinə böyük ümidlər bəsləyir. ABŞ, Rusiya və Fransa prezidentlərinin Denverdə imzaladıqları birgə bəyanatı yüksək [239-240] qiymətləndirərək ümidvar olduğumu bildirirəm ki, münaqişə bu il sülh yolu ilə həll ediləcəkdir.

Azərbaycana tətbiq olunmuş ədalətsiz 907-ci düzəlişin ləğv edilməsi üçün ABŞ hökumətinin göstərdiyi səyləri ürəkdən bəyəndiyimi bildirməklə yanaşı, Sizə məlumat verirəm ki, bu məsələ ilə əlaqədar Konqresin rəhbərliyi və üzvləri ilə ətraflı danışıqlar aparmışam. Bu danışıqlar zamanı onlar da bildirmişlər ki, 1992-ci ildə “Azadlığı müdafiə aktı”na edilmiş 907-ci düzəliş Azərbaycana münasibətdə erməni lobbisi tərəfindən süni şəkildə formalaşdırılmış ədalətsiz mövqeyin nəticəsində meydana gəlmişdir və onun bugünkü Azərbaycana da tətbiq olunmasını heç cür məqbul saymaq olmaz.

Əlli il bundan əvvəl Xəzər dənizində ilk dəfə neft hasilatına başlayan Azərbaycanın XX əsrin sonunda bu hövzənin zəngin enerji ehtiyatlarını dünya üçün açması, heç şübhəsiz, dünya birliyi, dünya iqtisadiyyatı ilə sıx inteqrasiya olunmaq istəyindən irəli gəlmişdir. Xatırladıram ki, Azərbaycan iqtisadiyyatının dirçəldilməsi üçün xarici şirkətlərlə müştərək iş görülməsində, neft və qaz yataqlarının birgə işlənməsində, neftin dünya bazarlarına nəqlində Amerika şirkətləri xüsusi rol oynayırlar. Əminəm ki, hər iki tərəf üçün qarşılıqlı faydalı bu əməkdaşlıq bundan sonra daha da inkişaf etdiriləcəkdir.

Azərbaycan Respublikasına, xalqımızın və şəxsən mənim ünvanıma söylədiyiniz xoş sözlərə görə Sizə bir daha minnətdarlığımı bildirirəm. Ümidvaram ki, prezident Bill Klintonla, Sizinlə aramızda yaranmış şəxsi dostluq münasibətləri ölkələrimiz arasında daha sıx, mehriban əlaqələrin təşəkkül tapmasında və möhkəmlənməsində mühüm rol oynayacaqdır. [240]

**VAŞINQTONDA GÖRÜŞLƏR BAŞA
ÇATDIQDAN SONRA
HYÜSTONA YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL
“BLEYER HAUS” İQAMƏTGAHININ
ƏMƏKDAŞLARI İLƏ
GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞDAN**

Vaşinqton, “Bleyer haus” iqamətgahı

1 avqust 1997-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hyüstona yola düşməzdən əvvəl sizinlə – “Bleyer haus” iqamətgahının qonaqpərvər və mehriban əməkdaşları ilə görüşə bildiyimə çox şadam və sizin hamınızı salamlayıram. Deməliyəm ki, iqamətgahın binası çox gözəldir və siz də onu beləcə saxlayırsınız. Mən görürəm ki, buranın bütün tarixi ənənələri yaşayır. Bu, çox böyük hörmət hissi doğurur. Tarix boyu burada toplanmış əşyaların hamısının qorunub saxlanması onu göstərir ki, siz öz tarixinizə, keçmişinizə nə qədər böyük hörmətlə yanaşırsınız. Bu, çox təqdirəlayiqdir.

Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, burada qaldığım iqamətgahın işindən razıyam. Mən burada çox rahat idim və gecələr də rahat yatırdım. Düzdür, mən ümumiyyətlə, az yatıram, ancaq bəzi yerlərə gedəndə gecə yaxşı yata bilmirəm. Amma burada yaxşı yatmışam. Çox rahatdır, gözəldir. Burada [241-242] iqlim də yaxşıdır, ümumi mühit də yaxşıdır. Təşəkkür edirəm, sağ olun, imkanınız olsa Azərbaycana gəlin, bizim ölkəni görün, mən çox məmnun olaram. Sağ olun, salamat qalın, gələnlə görüşlərdə.

* * *

**“BLEYER HAUS”UN FƏXRİ QONAQLAR KİTABINA
YAZILMIŞ ÜRƏK SÖZLƏRİ:**

“Bu gözəl ev Amerika xalqının memarlıq nümunəsi olaraq eyni zamanda xalqın və dövlətin əməllərini qoruyub saxlayıbdir. Bu, böyük hörmət hissi doğurur. Mən bu günlər bu evdə yaşadığım zaman böyük diqqət və qayğı hiss etdim. Təşəkkür edirəm. Bu tarixi evi qoruyub saxlayanlara uğurlar arzulayıram.

Böyük hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

1 avqust 1997-ci il”.

[242]

HYÜSTONUN MERİ ROBERT LANYER İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston, Merin iqamətgahı

1 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Robert Lanyer!

İlk öncə Amerikanın başqa yerlərində olduğu kimi, Hyüstonda da mənə göstərilən səmimi qonaqpərvərlikdən məmnunluq duyduğumu bildirmək istəyirəm.

... Sizin də qeyd etdiyiniz kimi, Vaşinqtonda və Hyüstonda çıxan qəzetlərin birinci səhifələrində avqustun 1-də mənim Vaşinqtonda keçirdiyim görüşlərə həsr olunmuş məqalələr dərc edilməsindən məmnun olduğumu bildirərək cənab Bill Klintonla görüşlərimizi yüksək qiymətləndirirəm.

... Sizin “Bill Klinton necə həmsöhbətdir?” sualınıza cavab olaraq deyirəm: Onunla 1994-cü ildən bəri görüşürəm. Bir neçə görüşlərimiz olub, amma Ağ evdə birinci dəfə görüşürdük. İndiyə qədər olan görüşlər və danışıqlar nəticəsində mən belə qərara gəlmişəm ki, prezident Klinton çox istedadlı, nadir xüsusiyyətlərə malik adamdır. İnsanlarla çox tezliklə sadə münasibət yarada bilir və danışıqlar üçün çox yaxşı şərait yaradır. Mənim ona çox böyük hörmətim var. İyulun əvvəlində biz onunla Madriddə görüşdük. Çox səmimi, mehriban, çox istiqanlı insandır. Hesab edirəm ki, sizin çox dəyərli prezidentiniz var. [243-244]

Sizin, prezident Klintonun azad ticarəti dəstəklədiyi, Azərbaycanın strateji cəhətdən çox mühüm bir ölkə olduğu və enerji ehtiyatları potensialına görə İran körfəzində olan yataqlarla rəqabətə girə biləcəyi, Azərbaycanla Texas ştatı, o cümlədən Hyüston şəhəri arasında həm indi, həm də gələcəkdə uzun müddət davam edəcək çox səmərəli münasibətlər qurulduğu barədə söylədiyiniz fikirlərlə tamamilə razıyam.

Prezident cənab Bill Klinton sərbəst ticarətin, iqtisadiyyatın tərəfdarıdır və mən hiss edirəm ki, həm Amerika Birləşmiş Ştatlarında, həm də ölkələrarası siyasətində bunun inkişafı üçün çox düzgün siyasət aparır. Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında yaranmış əlaqələr çox yaxşıdır və bunun böyük, geniş gələcəyi var. Bunun da əsasını Azərbaycanın neft-qaz yataqları və bu yataqların işlənməsində ABŞ şirkətləri ilə müştərək iş görülməsi təşkil edir.

Sizin şəhəriniz Hyüston Amerika Birləşmiş Ştatlarının neft mərkəzidir. Azərbaycan, Bakı isə keçmiş Sovetlər İttifaqının, indi isə ümumiyyətlə, bizi əhatə edən ölkələr arasında neft mərkəzi hesab olunur. Azərbaycanda neft istehsalına 150-200 il öncə başlanıb. Ancaq bu gün də Azərbaycanın enerji ehtiyatları çox zəngindir. Təkcə Azərbaycanda deyil, bütün Xəzər dənizi höfzəsində çox zəngin neft-qaz yataqları var.

Xəzər dənizində neft-qaz yataqlarını ilk dəfə kəşf edən Azərbaycan alimləri, neftçiləridir. Onlar əlli il öncə bu yataqları istismar etməyə başlamışlar. Azərbaycandakı neft yataqlarının böyük potensial imkanları olduğu barədə sizin fikirləriniz həqiqətə uyğundur. Azərbaycan, Xəzər dənizi zəngin neft yataqları olan dünyanın bir çox ölkələri ilə, regionlarla rəqabət apara bilər.

Hesab edirəm ki, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə yaratdığımız əməkdaşlıq bizim neft və qaz ehtiyatlarımızdan səmərəli istifadə olunması üçün yaxşı imkanlar açacaqdır. ABŞ-ın böyük neft şirkətlərinin çoxu Azərbaycanda bizimlə müştərək iş görməkdədir. [244-245]

Biz dünən Ağ evdə Amerikanın “Şevron”, “Mobil”, “Eksson”, “AMOKO” şirkətləri ilə çox mühüm müqavilələr imzaladıq. Bunlar Azərbaycandakı dörd zəngin neft yatağına aid olan müqavilələrdir və onların çox böyük gələcəyi vardır.

Cənab Lanyer, səmimi qonaqpərvərlik nümunəsi göstərərək Hyüston şəhərinin rəmzi açarını Azərbaycan prezidentinə hörmətin əlaməti və ifadəsi kimi mənə təqdim etdiyinizə görə təşəkkür edirəm və deyirəm ki, gözəl açırdır. Çox yaxşı bir simvoldur.

Mən artıq qeyd etdim, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əlaqələrimiz çox yaxşıdır. Dünən imzaladığımız sənədlər bu əlaqələrin daha da genişlənməsinə, tərəfdaşlıq əlaqələrinə çevrilməsinə imkan verir. Ölkələrimizin bu əlaqələrində neft şirkətləri ilə əməkdaşlığımız xüsusi yer tutur. Amerika şirkətlərinin böyük əksəriyyətinin Hyüstonda yerləşdiyini nəzərə çarpdıraraq deyirəm: Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin inkişaf etdirilməsində sizin xüsusi rolunuz vardır. Ona görə də mən Nyu-Yorkdan, Vaşinqtondan sonra Hyüstona gəlmişəm.

Cənab Lanyer, Siz bildirdiniz ki, ABŞ-ın energetika nazirinin keçmiş müavini Bill Uaytın dediyinə görə, dərəcələrlə götürülsə, Bakıda intellektual səviyyə 80 dərəcə, yəni orta səviyyədən 25-30 faiz yuxarıdır. Bu fikri minnətdarlıqla qəbul edərək deyirəm ki, cənab Bill Uayt bunu şişirtmir. O mənim dostumdur və tərifli sözlər deməkdə bir az xəsis adamdır. Bill Uayt o qədər də tərifli sözlər demir. Əgər bunu deyibsə, deməli, burada bir zərrə də şişirtmə yoxdur. Cənab Bill Uayt Bakıda bir neçə dəfə olubdur. Yenə deyirəm, o mənim çox yaxın dostumdur, ölkələrimizin əlaqələrinin daha da möhkəmləndirilməsində böyük xidmətlər göstəribdir. Bill Uayt

---

1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycanda imzalanmış “Əsrin müqaviləsi”ndə iştirak edib və həmin müqaviləyə imza atıbdır. Bu müqavilənin imzalanması bizim əlaqələrimizdə tarixi bir mərhələ idi.

Xatırlatmaq yerinə düşər ki, hələ Sovetlər İttifaqının hakimiyyəti dövründə, Azərbaycan müstəqil dövlət olmadığı [245-246] zaman mən Azərbaycanın rəhbəri idim. O vaxt biz Hyüston ilə Bakı arasında əlaqə yaratdıq və bu şəhərlər qardaşlaşmış şəhərlərdir.

Cənab Lanyer, mənim əvvəlki fəaliyyətim barədə verdiyiniz suala cavab olaraq deyirəm: Mən Azərbaycana 14 il rəhbərlik etmişəm, sonra 5 il Sovetlər İttifaqının rəhbərlərindən biri olmuşam. Daha sonra istefaya getmişəm, bir müddət işsiz olmuşam. Azərbaycanda kiçik müxtar respublika olan Naxçıvana 3 il rəhbərlik etmişəm. 4 ildir ki, Azərbaycanın prezidentiyəm. Mənim indiki vəzifəm və apardığım işlər indiyədək gördüyüm işlərin hamısından üstündür. Mənim xalqım öz milli azadlığını, müstəqilliyini əldə edəndən sonra Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Mən məhz bu müstəqil Azərbaycan dövlətinin prezidentiyəm. Bu, mənim həyatımın ən görkəmli mərhələsidir.

Cənab Lanyer, görüşümüzdən xatirə olaraq sizə Azərbaycan xalçası bağışlamaq və Azərbaycana aid kitablar təqdim etmək istəyirəm. [246]

AMERİKANIN “HYÜSTON XRONİKAL” QƏZETİNƏ MÜSAHİBƏ

Hyüston

2 avqust 1997-ci il

J u r n a l i s t: Cənab prezident, Hyüstona xoş gəlmisiniz! Sizin yaşadığınız iqamətgah Hyüstonun ən görkəmli yerlərindən birində yerləşir.

Cənab prezident, dünən Siz Vaşinqtonda olmusunuz, görüşlər keçirmisiniz. Xahiş edirəm, prezident Bill Klintonla görüşləriniz barədə fikirlərinizi mənimlə bölüşsünüz.

H e y d ər Ə l i y e v: Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə gəlmişəm. Bu, ABŞ prezidenti Bill Klintonun dəvəti ilə həyata keçirilən rəsmi səfərdir, həm də Azərbaycan prezidenti kimi, mənim Amerikaya ilk rəsmi səfərimdir.

Səfər zamanı mən bir çox görüşlər keçirmişəm. Mən dünən Ağ evdə prezident cənab Bill Klintonla görüşlər keçirmişəm, danışıqlar aparmışam. Biz Azərbaycan–Amerika münasibətləri haqqında birgə bəyanat və investisiyaların qarşılıqlı surətdə qorunması və təşviqi barədə sənəd imzalamışıq. Amerikanın Energetika Nazirliyi ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq haqqında və bir neçə digər sənədlər də imzalanmışdır.

Bilirsiniz ki, dünən Ağ evdə vitse-prezident Albert Qorun və ABŞ hökumətinin digər üzvlərinin iştirakı ilə Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarının “Şevron”, “Eksson”, “Mobil” və “AMOKO” şirkətləri arasında çox böyük müqavilələr bağlanmışdır. Bu müqavilələr Azərbaycanın dörd neft yatağının birgə işlənməsi barədədir. [247-248]

Sizə məlumdur ki, Amerikanın bir çox neft şirkətləri Azərbaycan ilə sıx əlaqələr qurublar, biz müqavilələr imzalamışıq, əməkdaşlıq edirik. Amerikanın adlarını çəkdiyim bu şirkətlərdən başqa, “Yunokal”, “Pennzoyl”, “Makdermott” şirkətləri də Azərbaycanda geniş fəaliyyət göstərirlər.

Ağ evdə dünən keçirdiyimiz danışıqlar Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında bütün sahələrdə–siyasi, iqtisadi, təhlükəsizlik sahələrində əməkdaşlıq haqqında sənədin və adlarını çəkdiyim digər sənədlərin imzalanması ilə başa çatmışdır.

S u a l: Cənab prezident, Hyüston ilə Bakını birləşdirən bir cəhət də var ki, bu da neftdir. Bu iki şəhər neft mərkəzləri hesab olunur. Bilmək istəyirəm ki, Bakı neftinin müştəriləri varmı?

C a v a b: Müştəri çoxdur. Bizim əməkdaşlıq etdiyimiz şirkətlər Azərbaycana külli miqdarda investisiya qoyublar və onlar bundan böyük gəlir əldə etmək istəyirlər. Bu gəlir isə neftdən ibarətdir. Onlar nefti dünya bazarlarında satıb qazanc əldə etmək istəyirlər. Ona görə də müştəri çoxdur. Hasil edilən neftin əksəriyyəti Qərb bazarlarına çıxarılaçaqdır. Yəni həmin şirkətlər bu məhsulu hara istəyirlər, ora da satacaqlar. Burada məhdudiyət yoxdur.

“Şevron” şirkəti Qazaxıstanın “Tengiz” yatağında neft istehsal edir. Onlar bu məhsulu Rusiya ərazisindən dünya bazarına çıxarırlar. Lakin görünür, bu neftin ixrac edilməsi sahəsində imkanları bir qədər məhduddur. Ona görə də onlar bizə müraciət ediblər. Biz də həmin neftin dünya bazarına çıxarılması üçün onlara imkan yaratmışıq. İndi Qazaxıstanın “Tengiz” yatağında hasil edilən neftin bir qismi Xəzər dənizi ilə tankerlərdə Bakıya gətirilir, Bakıdan isə dəmir yolu vasitəsilə biz onu Gürcüstana, oradan da Qara dənizdəki Batumi limanına çıxarıyıq.

Biz Azərbaycan yataqlarından hasil ediləcək neftin dünya bazarına çıxarılması üçün boru kəmərləri tikirik. Biz indi iki neft kəməri yadıırıq. Birinci boru kəməri artıq hazırdır, digəri isə [248-249] çəkilir. Ən böyük neft kəməri isə Türkiyənin ərazisindən Aralıq dənizinə çıxacaqdır. Bizim yataqlardan hasil ediləcək ildə təxminən 60 milyon ton neft həmin boru kəməri ilə Aralıq dənizinə çıxarılaçaqdır. Məhsulu oradan kim hara istəsə ora da aparacaqdır. Şübhəsiz ki, Amerika Birləşmiş Ştatları bu nefti Amerikaya gətirməyəcəkdir. Amerikanın ətrafında neft çoxdur. Onlar bu nefti istədikləri yerə satacaqlar.

S u a l: Cənab prezident, Siz Sovet İttifaqının rəhbərlərindən biri olmusunuz. İndi isə Azərbaycanın rəhbərisiniz. Xahiş edirəm, deyəsiniz, Azərbaycan xalqı Sovet İttifaqının dağılmasından fayda götürəcəkmiz?

C a v a b: Mütləq! Biz Sovetlər İttifaqının tərkibində olarkən Azərbaycan xalqı öz sərvətlərinin sahibi deyildi. Azərbaycanda neft istehsalının 200 illik tarixi var. 1920-ci ildə Sovetlər İttifaqı yaranan zaman bu böyük ölkənin neft tələbatının təxminən 90 faizini Azərbaycan ödəyirdi. Ancaq biz bu neftdən özümüz istifadə edə bilmirdik. Hasil edilən neftin hamısı Sovetlər İttifaqının tələbatının ödənilməsinə sərf olunurdu. Respublikamızın digər təbii sərvətləri, potensial imkanları da SSRİ-nin tələbatının ödənilməsinə sərf edilirdi. Amma indi biz müstəqil dövlətik. Bu müstəqillik Azərbaycan xalqı üçün bütün sahələrdə tarixi əhəmiyyət daşıyır.

Yeri gəlmişkən deyim ki, iş təkcə bu təbii sərvətlərdən istifadə edilməsi ilə bitmir. Biz tam müstəqil bir dövlətlik. Azərbaycan Dünya Birliyində müstəqil dövlət kimi özünəməxsus yer tutur. Bunun mənəvi əhəmiyyəti maddi əhəmiyyətindən daha da çoxdur.

Sovetlər İttifaqının vaxtilə rəhbər şəxslərindən biri kimi deyə bilərəm ki, mən Sovetlər İttifaqının dağılmasını istəmişəm və Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əldə etməsinin arzusunda olmuşam. İndi biz buna nail olmuşuq. Bu, bizim üçün tarixi hadisədir.

S u a l: Sovet İttifaqı ayrı-ayrı milli azlıqları və millətləri boğmağa necə nail ola bildirdi? Bu milli azlıqlar indi boy atmaqdadırlar. [249-250]

C a v a b: Bilirsiniz, mən deyə bilmərəm ki, Sovet hökuməti milli azlıqları tamamilə boğubdur. Əgər belə demiş olsaq, bu, ədalətsizlik olardı. Sovetlər İttifaqında bütün milli azlıqların hüquqlarının qorunması üçün lazımı imkanlar yaranmışdı. O cümlədən Azərbaycan xalqının özünün respublikası, hökuməti, parlamenti var idi və o, bütün işləri öz dilində aparmaq imkanına malik idi. Azərbaycan öz milli mədəniyyətini, elmini, ənənələrini inkişaf etdirirdi. Ancaq müttəfiq respublikalar Sovetlər İttifaqının tərkibində olduqlarına görə bu imkanlar müəyyən qədər məhdudlaşdırılırdı.

Sovet hakimiyyəti dövründə bəzi milli azlıqlara qarşı çox böyük haqsızlıqlar olmuşdur. Məsələn, Qafqazda yaşayan çeçenlər, inquşlar, Krım tatarları və bu kimi başqa milli azlıqlar İkinci Dünya müharibəsindən sonra öz yerlərindən zorla köçürülmüşlər. Sovetlər İttifaqı dövründə Azərbaycan xalqına qarşı da ədalətsizlik edilmişdir. Məsələn, 1948-ci ildə Ermənistanda yaşayan azərbaycanlıların kütləvi surətdə zorla Azərbaycana köçürülməsi barədə qərar qəbul edilmiş və həyata keçirilmişdir.

Sovetlər İttifaqı rəhbərlərinin milli siyasət sahəsində böyük səhvləri də olmuşdur. Keçmişdə Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş ölkələrdə indi davam edən hərbi münaqişələr məhz buraxılan həmin səhvlər nəticəsində baş vermişdir. 1988-ci ildə Ermənistan Azərbaycana hərbi təcavüz etmişdir. Bu hərbi təcavüzün məqsədi Azərbaycanın tərkibində olan Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini qoparıb Ermənistana birləşdirmək olmuşdur. O vaxt həm Azərbaycan, həm də Ermənistan Sovetlər İttifaqının tərkibində bərabərhüquqlu respublika idilər. Əgər bir respublika başqa bir respublikaya təcavüz edibse və bunlar ikisi də bir dövlətin tərkibində idilərsə, onda gərək Sovet hökuməti bu münaqişənin qarşısını alaydı.

Mən o vaxt baş vermiş başqa bir faciə haqqında da sizə məlumat vermək istəyirəm. 1990-cı ilin yanvar ayında Azərbaycan xalqı Sovet İttifaqı tərəfindən respublikamıza qarşı törədilən [250-251] ədalətsizliklərə etiraz etmək və öz milli azadlığına nail olmaq üçün kütləvi tədbirlər, mitinqlər keçirdiyi zaman sovet ordusunun böyük qoşun hissələri Bakıya yeridilmiş və dinc, günahsız insanlar şəhid olmuş, öldürülmüş, küçələr qana boyanmışdı.

Bu ədalətsizliklər bir tərəfdən ayrı-ayrı münaqişələrin yaranmasına, ikinci tərəfdən Sovetlər İttifaqının dağıdılmasına səbəb olmuşdur.

S u a l: Cənab prezident, bilmək istəyirəm ki, ayrı-ayrı xalqlar, məsələn, erməni və Azərbaycan xalqları arasında münaqişələrin baş verməsində millətçiliyin də rolu varmı? Bu münaqişələr bəzi xalqların qanında olan əlamətlərdən yaranır, yoxsa bunun başqa səbəbləri var?

C a v a b: Şübhəsiz ki, bu münaqişələrin baş verməsində millətçiliyin rolu vardır. Digər tərəfdən, torpaq iddiası, separatçılıq da bu münaqişələrin səbəbləridir. Məsələn, Ermənistan Azərbaycana təcavüz edibdir ki, Dağlıq Qarabağı Azərbaycanın ərazisindən qoparıb özünə bağlasın. Bu, beynəlxalq hüquq normalarına və insan hüquqlarına zidd olan bir hərəkətdir. Bu, bir ölkənin başqa bir ölkənin ərazisini zorla ələ keçirmək niyyətidir. Siz tarixdən bilirsiniz ki, bir çox müharibələr də belə səbəblərdən baş veribdir.

S u a l: Cənab prezident, bu münaqişənin həlli yollarını nədə görürsünüz? Mümkünsə, Ermənistan, elə Azərbaycanın özü üçün də kompromis addımların nədən ibarət olduğu barədə fikirlərinizi söyləyəsiz.

C a v a b: Bu münaqişənin həllini biz birinci növbədə sülh yolunda görürük. 1988-ci ildən başlayan münaqişə sonra müharibəyə çevrildi. Ermənistan silahlı qüvvələri ölkəmizə təcavüz etmiş, Azərbaycan ərazilərinin 20 faizini işğal etmişlər. İşğal edilmiş ərazilərdən bir milyondan çox vətəndaşımız öz yerindən yurdundan zorla qovulub. On minlərlə insan həlak olmuşdur. İşğal edilmiş torpaqlarda Azərbaycanın varidatı tamamilə dağıdılmışdır. Bütün bu zərbələrə, ziyanlara bax[251-252]mayaraq, biz üç il bundan əvvəl atəşin dayandırılması haqqında saziş imzalamışıq. Üç ildir ki, atəş yoxdur. Biz bu məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Biz öz tərəfimizdən kompromis addımlar atırıq.

ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından keçən ilin dekabrında Lissabonda keçirilən Zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunmasının prinsipləri müəyyən edilmişdir. Bu prinsiplər üç maddədən ibarətdir: Birincisi, Azərbaycan Respublikasının və Ermənistan Respublikasının ərazi bütövlüyünün tanınması; ikincisi, Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə hüququ verilməsi; üçüncüsü, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin – həm erməni, həm də azərbaycanlı əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunması. Bu prinsipləri qəbul etmək bizim

---

üçün kompromisdir. Biz bunu qəbul etmişik, amma Ermənistan tərəfi bu prinsipləri qəbul etməyibdir. Onlar kompromisə getmirlər.

Cənab Bill Klinton ilə dünən keçirdiyimiz görüşdə də mən bu barədə ətraflı söhbət açdım. Prezident Bill Klinton Azərbaycanın sülh təşəbbüslərindən razıdır. Biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Amma Ermənistan bu prinsipləri qəbul etməyərək, Azərbaycanın tərkibində olan Dağlıq Qarabağa müstəqillik statusu əldə etmək istəyir. Biz isə buna yol verə bilmərik. Biz Azərbaycanın ərazisində ikinci bir erməni dövlətinin yaranmasına yol verə bilmərik.

Yenə deyirəm, biz bu münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Buna görə də kompromisə gedirik. Bu münaqişə indiyədək ona görə həll olunmayıb ki, Ermənistan tərəfi kompromisə getmir.

Prezident Bill Klintonla dünən keçirdiyimiz görüşdən və apardığımız danışıqlardan sonra mən belə qənaətə gəldim ki, Amerika Birləşmiş Ştatları və şəxsən prezident Bill Klinton bu məsələ ilə çox ciddi məşğul olacaqlar. [252-253]

J u r n a l i s t: Cənab prezident, bilirəm ki, başqa görüşləriniz də vardır, ona görə də vaxtınızı çox almaq istəmirəm. Çox sağ olun. Mənə vaxt ayırdığınız üçün Sizə minnətdarlığımı bildirirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ olun. Mən bu kitabları da Sizə bağışlayıram, oxuyarsınız.

*Müsaibəni qəzetin baş redaktoru
Ceyms Hovard Hibbons aparmışdır.*

[253]

**AMERİKANIN “OYL ƏND QAZ”
 (“NEFT VƏ QAZ”) XƏBƏRLƏR
REDAKSİYASINA
MÜSAHİBƏ**

Hyüston

2 avqust 1997-ci il

J u r n a l i s t: Cənab prezident, mənə vaxt ayırdığınıza görə təşəkkür edirəm və Sizinlə görüşümdən şərəf duyuram. Amerikaya ilk rəsmi səfəriniz münasibətilə Sizi təbrik edirəm və Sizə böyük uğurlar arzulayıram.

H e y d ə r Ə l i y e v: Səmimi sözlərə görə çox sağ olun. Bəli, mənim Amerikaya rəsmi səfərim uğurlu keçir.

J u r n a l i s t: Cənab prezident, xahiş edirəm üstündə jurnalımızın adı həkk olunmuş bu hədiyyəni məndən qəbul edəsiniz. Mən jurnalımızın redaktoru cənab Kennedinin salamını Sizə çatdırıram.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ olun.

J u r n a l i s t: Cənab prezident, şəklinizi çəkməyə icazə verirsinizmi?

H e y d ə r Ə l i y e v: Buyurun, mən heç bir şeyə məhdudiyət qoymuram. Mənim mətbuatla əlaqəm çox yaxşıdır.

S u a l: Cənab prezident, Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarından istifadə olunmasından əldə etdiyiniz tərəqqi barədə fikirlərinizi mənimlə bölüşürsünüzmi?

C a v a b: Bəli, bizim nailiyyətlərimiz vardır. 1994-cü ilin sentyabrında biz dünyanın nüfuzlu neft şirkətlərinin böyük bir qrupu ilə tarixi əhəmiyyətli bir müqavilə imzalamışıq. Bu müqaviləyə “Əsrin müqaviləsi” adı verilibdir. Doğrudan da bu, çox böyük bir müqavilədir. [254-255]

Bu gün deyə bilərəm ki, həmin müqavilə artıq həyata keçirilir. Müqavilə üzrə birgə işlənən yataqlardan bu ilin sentyabr ayında neft hasil ediləcəkdir. Biz bu neftin dünya bazarına ixrac olunması üçün boru kəmərlərinin tikilməsi işinə başlamışıq. İlk neft kəməri tikilibdir. Digər boru kəməri də tikilir. Birinci boru kəməri Rusiyanın ərazisindən Qara dənizin Novorossiysk limanına, ikinci neft kəməri isə Qərb istiqamətində – Gürcüstan ərazisindən Qara dənizin Supsa limanına gedəcəkdir. Böyük neft kəmərinin tikilməsi üçün də hazırlıq işləri görülübür. Hesab edirik bu neft kəməri Türkiyənin ərazisindən keçib Aralıq dənizindəki Ceyhan limanına getməlidir.

1994-cü ildə imzaladığımız müqavilədən sonra biz bir neçə müqavilələr də imzalamışıq. Mən Amerikaya rəsmi səfərə gələndə biz altı müqavilə imzalamışıq. Biz Vaşinqtonda “Şevron”, “Eksson”, “Mobil” şirkətləri ilə üç müqavilə imzaladıq. Bu müqavilələr Ağ evdə imzalandı. İndi doqquz böyük müqavilə vardır. Vaşinqtonda bu üç müqavilədən əlavə biz “AMOKO” şirkəti ilə bir neft yatağımızın birgə işlənməsi üçün onlara müstəsna hüquq verilməsi haqqında saziş imzaladıq. Yəqin ki, onuncu müqavilə də “AMOKO” şirkəti ilə imzalanacaqdır.

S u a l: Cənab prezident, bu məsələ ilə bağlı bir sualım da var. “Azəri”, “Çıraq” və “Günəşli” yataqları barədə həddindən çox yazılıbdır. Bu yataqların istismarı ilə bağlı çoxlu fikirlər irəli sürülməkdir. Azərbaycanda digər neft yataqları, məsələn, Neft Daşları kimi köhnə yataqlar vardır. Bu yataqların istismar edilməsi üçün hansı addımlar atılır?

C a v a b: Bilirsiniz, biz Neft Daşlarını 50 ildir istismar edirik və bu yatağı bundan sonra da işlədəcəyik. Biz keçmişdən istismar etdiyimiz digər yataqlardan da hazırda istifadə edirik və bundan sonra da edəcəyik. Amma sizin adını çəkdiyiniz yataqlar yeni yataqlardır. Məsələn, zəngin “Günəşli” yatağının bir hissəsindən biz çoxdan neft çıxarıyıq. Onun suyun çox dərinliyində olan digər hissəsi isə “Azəri”, “Çıraq” neft yataqları [255-256] ilə bərabər ilk müqaviləyə daxil edilibdir. “Azəri”, “Çıraq”, “Günəşli” yataqlarından sonra “Qarabağ” yatağı vardır. Biz ABŞ-ın “Pennzoyl” şirkəti və digər şirkətlər ilə o yatağın istismar olunması barədə müqavilə imzalamışıq. “Şahdəniz”, “Dan Ulduzu”, “Əşrəfi”, “Lənkəran-Dəniz”, “Talış-Dəniz”, “Yalama-Samur” yataqları üzrə də bir sıra ölkələrin şirkətləri ilə müxtəlif müqavilələr imzalanıbdir.

Dünən Ağ evdə biz “Abşeron”, “Naxçıvan”, “Oğuz” yataqlarının birgə işlənməsi üçün “Şevron”, “Eksson”, “Mobil” şirkətləri ilə müqavilələr imzalamışıq. Müqavilə imzalayacağımız yataqların sayı gələcəkdə daha da artacaqdır.

S u a l: Cənab prezident, “Kəpəz” yatağının istismarından “Rosneft” şirkətinin geri çəkilməsi nə ilə əlaqədardır?

C a v a b: Bilirsiniz, “Kəpəz” yatağı Xəzərdə Azərbaycan və Türkmənistan sektorlarının sərhədində yerləşir. Rusiyanın “LUKOyl”, “Rosneft” şirkətləri bir neçə dəfə danışıqlar aparmışdılar. Biz bildirmişdik ki, bu yataq həm Azərbaycana, həm də Türkmənistana məxsusdur. Mən Rusiyada rəsmi səfərdə olarkən “LUKOyl”,

“Rosneft” şirkətləri və Rusiya hökuməti bizə təklif etdilər ki, bu yatağın birgə işlənməsi ilə əlaqədar biz saziş imzalayaq. Yəni bu, müqavilə deyildir. O, sadəcə, bu yatağın birgə işlənməsi barədə bir protokoldur. Biz bunu imzaladıq. Amma sonra Türkmənistan bundan narazı oldu. Biz bildirdik ki, Türkmənistanın bu yataqdakı haqqını danmırıq. Yəni bu yataq sərhəddə yerləşir, – onun bir hissəsi Türkmənistan sektorunda, digər hissəsi Azərbaycan sektorundadır. Ona görə də biz nəzərdə tuturuq ki, orada müştərək iş görməliyik. Türkmənistan isə iddia edir ki, bu yataq onun sektorundadır.

Ümumiyyətlə, Türkmənistanın mövqeyini anlamaq mümkün deyildir. Türkmənistan bir tərəfdən Xəzərin sektorlara bölünməsi prinsipinin əleyhinədir. Biz isə Xəzərin sektorlara bölünməsi prinsipi əsasında işləyirik və bunu ədalətli hesab edirik. [256-257]

S u a l: Bəs kondominiuma necə baxırsınız?

C a v a b: Türkmənistan kondominiunun tərəfdarıdır. Əgər kondominium olsa, Türkmənistanın haqqı yoxdur desin ki, biz “Kəpəz” neft yatağı üzrə nə üçün protokol imzalamışıq. “Kəpəz” neft yatağı Xəzər dənizinin düz ortasındadır. Kondominiuma görə orada iş görməyə bizim ixtiyarımız vardır. Türkmənistan da kondominium prinsipinə tərəfdardır. Amma biz “Kəpəz” yatağı üzrə sənəd imzalayandan sonra Türkmənistan sektor prinsipi əsasında deyir ki, bu yataq onların sektorunda yerləşir.

Biz hesab edirik ki, sektor prinsipinə görə “Kəpəz” sərhəddə yerləşir, onun yarısı Türkmənistanın, yarısı Azərbaycanındır. Kondominiuma görə isə “Kəpəz” yatağını vaxtilə Azərbaycan mütəxəssisləri açdığına və orada quyu qazdığına görə həmin yatağı tamamilə götürüb istifadə etməyə bizim ixtiyarımız vardır.

S u a l: Siz Xəzərin dəniz olması barədə beynəlxalq prinsipin tərəfdarısınız, onun göl adlandırılmasının tərəfdarı deyilsiniz, doğrudur?

C a v a b: Bilirsiniz, Xəzərin dəniz, ya göl olmasını gərək araşdırmaq. Mən bu barədə indi bir söz demək istəmirəm. Biz bir şeyi əsas götürürük: Xəzər dənizində bütün neft yataqlarını Azərbaycan açıbdır. Sovet İttifaqının hakimiyyəti dövründə Xəzərdə bütün neft hasilatı işləri ilə Azərbaycan məşğul olurdu. Ona görə də Xəzərdəki bütün neft yataqlarında bizim haqqımız vardır. Bundan əlavə, 1970-ci ildə Sovet hökuməti Xəzər dənizinin sektorlara bölünməsi haqqında qərar qəbul edibdir. Biz Xəzər dənizində hasil olunan nefti həmişə o qərar əsasında bölmüşük. Sovet hakimiyyəti dövründə Xəzərdə neft istehsalı ilə Azərbaycanın neft idarəsinin məşğul olmasına baxmayaraq, sektorlar prinsipi əsasında Azərbaycan sektorunda hasil edilən neft Azərbaycanın hesabına gəlirdi, Türkmənistan sektorunda neft Azərbaycanın Neft İdarəsi tərəfindən çıxarılsa da, [257-258] Türkmənistanın hesabına gedirdi. Biz bu prinsip əsasında işləyirdik.

Yeni prinsip yaratmaq üçün danışıqlar aparmaq lazımdır. Amma biz hesab edirik ki, bu, ədalətli prinsipdir.

S u a l: Cənab prezident, Siz indicə “danışıqlar” sözünü işlətdiniz. Bilmək istərdim ki, Azərbaycanın Rusiya ilə münasibətləri sahəsində danışıqlar aparılırmı? Siz ümumiyyətlə, bu münasibətləri necə xarakterizə edirsiniz? Eyni zamanda, İranda yeni prezident seçilmiş Xatəminin hakimiyyətə gəlməsi ilə əlaqədar İran–Azərbaycan münasibətlərində hansı dəyişikliklər gözlənilir? Ümumiyyətlə, Rusiyanın Xəzəryanı dövlətlərə münasibətləri barədə nə deyə bilərsiniz və Azərbaycanın bu barədə mövqeyi nədən ibarətdir?

C a v a b: Azərbaycanın Rusiya ilə əlaqələri normaldır. Rusiya Azərbaycanın qonşusudur və böyük bir ölkədir. Azərbaycan vaxtilə 200 il Rusiyanın tərkibində olubdur. Bizim ölkələrimizin iqtisadiyyatı bir-birinə çox bağlıdır. Biz bu iqtisadi əlaqələrimizi davam etdirmək və başqa sahələrdə də əməkdaşlıq etmək istəyirik.

Rusiyada çoxlu azərbaycanlılar, Azərbaycanda da ruslar yaşayırlar. Ona görə də biz istəyirik ki, sıx dostluq əlaqələrimizi daha da inkişaf etdirək.

Mən prezident Boris Yeltsinin dəvəti ilə bu il iyulun 3-4-də Rusiyada rəsmi səfərdə olmuşam. Azərbaycan prezidenti kimi bu, mənim Rusiyaya ilk rəsmi səfərim idi. Görürsünüz, bu qısa müddətdə mən həm Rusiyaya, həm də Amerikaya ilk rəsmi səfər etmişəm.

Mən Moskvada rəsmi səfərdə olarkən Boris Yeltsinlə və başqa şəxslərlə çox ətraflı danışıqlar aparmışam. Biz ölkələrimiz arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirmək üçün bir neçə mühüm sənədlər imzalamışıq. Biz bu əlaqələri davam etdirmək istəyirik. Ancaq bu əlaqələr Azərbaycanın müstəqilliyinə toxunmamalıdır [258-259]dır, bərabərhüquqlu əlaqələr, həm də Azərbaycanın daxili işlərinə qarışmamaq şərti ilə olmalıdır.

Biz Azərbaycanın müstəqilliyini çox qoruyuruq. Biz müstəqilliyimizə zidd olan heç bir şeyə yol vermirik.

Bilirsiniz ki, keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş, indi müstəqil dövlətlər olan ölkələrin bəzilərinin ərazisində Rusiyanın hərbi bazaları, qoşunları vardır. O cümlədən Ermənistanda Rusiyanın böyük hərbi bazası var. Ermənistanın İran və Türkiyə ilə olan sərhədlərini Rusiyanın sərhəd qoşunları qoruyurlar. Ancaq bizdə bunların heç birisi yoxdur. Biz buna heç vaxt imkan verməyəcəyik. Biz Rusiya ilə yaxşı əlaqələr saxlayırıq, ancaq öz suverenliyimizi, müstəqilliyimizi qorumaq və təmin etmək şərti ilə əlaqələrimizi inkişaf etdirmək istəyirik.

S u a l: Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini həll etmək üçün Ter-Petrosyanla Sizin danışıqlarınızda bir tərəqqi əldə edilibmi?

C a v a b: Siz imkan verin mən sizin əvvəlki sualınızın ikinci hissəsinə cavab verim. Siz İran haqqında soruşdunuz. İran Azərbaycanın cənubda yerləşən böyük qonşusudur. Biz İran ilə də dostluq əlaqələri saxlamaq istəyirik. İranda 30 milyon azərbaycanlı yaşayır. Bu, İranın əhalisinin təxminən yarısını təşkil edir. Ona görə də İranla normal əlaqələr saxlamaq istəyirik. Amma bizim dövlət quruluşlarımız bir-birindən fərqlənir. Biz onların daxili işlərinə qarışmırıq, onlar bizim daxili işlərimizə qarışmamalıdır. Biz bu prinsip əsasında əlaqələrimizi saxlayırıq.

İranda yeni seçilmiş prezident Xatəmi sabah öz fəaliyyətinə başlayacaqdır. Biz keçmiş prezidentlə də, yeni prezidentlə də normal əlaqələr saxlamaq istəyirik. Əgər yeni prezident İran– Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etdirilməsində bir müsbət təşəbbüs irəli sürsə, biz onun tərəfdarı olacağıq.

Siz Ermənistan haqqında soruşdunuz. Bilirsiniz ki, Ermənistan ilə Azərbaycan arasında hərbi münaqişə mövcuddur. Bu münaqişə Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü nəticəsində baş veribdir. Ermənistan Azərbaycanın tərkibində olan Dağlıq [259-260] Qarabağ vilayətini silah gücü ilə, müharibə ilə ələ keçirmək və Ermənistana bağlamaq niyyəti ilə bu münaqişəni başlayıbdir. Azərbaycan ərazisinin 20 faizi bəzi səbəblərdən Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. İşğal edilmiş torpaqlardan bir milyondan çox Azərbaycan vətəndaşı zorla çıxarılibdir. Onlar çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Biz müharibə istəmirik. Ermənistan ilə Azərbaycan arasında üç il bundan əvvəl atəşkəs haqqında saziş imzalanıbdir. Biz bu sazişi qoruyub saxlayırıq. Amma biz daimi sülh əldə etmək istəyirik. Bunun üçün də danışıqlar aparırıq.

Biz bu danışıqları ATƏT-in Minsk qrupu vasitəsilə aparırıq. Bu ilin əvvəlindən Minsk qrupunun üç həmsədr təyin edilibdir. ABŞ həmsədr olmaq vəzifəsini öz üzərinə götürübdir. Onunla bərabər Fransa və Rusiya da Minsk qrupunun həmsədrleridir. Biz ümid edirik ki, bu üç böyük ölkə Minsk qrupuna rəhbərlik etdikləri dövrdə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə nail olacaqlar.

ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının keçən ilin dekabrında Lissabonda keçirilən zirvə görüşündə bu münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması üçün əsas prinsiplər müəyyən edilibdir. Bu prinsiplər üç maddədən ibarətdir: Azərbaycanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyünün tanınması, Azərbaycan Respublikası tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək dərəcəli özünüidarəetmə hüququ verilməsi, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin – azərbaycanlı və erməni əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunması. Biz bu prinsipləri qəbul etmişik, Ermənistan isə bunu qəbul etmir. Ermənistan Dağlıq Qarabağa müstəqillik statusu almaq istəyir. Beynəlxalq ictimaiyyət, beynəlxalq təşkilatlar da bununla razı ola bilməz. Çünki bu iddia beynəlxalq hüquq normalarına ziddir. Çünki biz Azərbaycan ərazisində ikinci erməni dövlətinin yaranmasına yol verə bilmərik.

Biz kompromislərə getmişik. Gərək Ermənistan da kompromislərə getsin. Mən Ermənistanın prezidenti ilə dəfələrlə görüşmüşəm və gələcəkdə də görüşəcəyəm. [260-261]

Biz prezident cənab Bill Klintonla dünənki görüşümüzə bu münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması məsələsini geniş müzakirə etdik. Prezident Bill Klinton bəyan etdi ki, ABŞ və onun prezidenti bu münaqişənin sülh yolu ilə həll olunmasına çalışacaqlar və bu sahədə bu il nailiyyət əldə etmək nəzərdə tutulubdur.

S u a l: Cənab prezident, Sizcə, 907-ci maddə ləğv ediləcəkmiki?

C a v a b: Mən çox istəyirəm ki, 907-ci maddə ləğv edilsin. ABŞ Konqresində, o cümlədən Nümayəndələr Palatasında və Senatda keçirdiyim görüşlərim zamanı mən bu barədə geniş danışıqlar apardım. Eyni zamanda, Konqresin spikeri cənab Qinqriçlə, Beynəlxalq Əlaqələr Komitəsinin sədri cənab Gilmanla və prezident Bill Klintonla görüşlərimdə bu məsələni geniş müzakirə etdik. Bu danışıqlarda mənə söz verdilər ki, 907-ci maddənin ləğv olunmasına çalışacaqlar və bunu təmin edəcəklər. Bu maddə mütləq ləğv olunmalıdır.

Bir halda ki, siz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi ilə maraqlanırsınız, mən bir məsələyə də toxunmalıyam. Bilirsiniz ki, son vaxtlar aşkar edilibdir ki, Rusiya Müdafiə Nazirliyinin bəzi vəzifəli şəxsləri Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsində atəşkəs davam etdiyi bir vaxtda Ermənistana bir milyard dollar dəyərində çoxlu silahlar vermişlər. Bu bizi çox ciddi narahat edir. Biz bu barədə etiraz vermişik. Mən Rusiyanın prezidenti ilə danışıqlar aparmışam. Biz tələb etmişik ki, onlar bu silahları geri qaytarsınlar, cinayət etmiş insanları cəzalandırsınlar. O silahların içərisində təhlükəli raketlər, hətta nüvə başlıqlı raketlər də vardır. Ona görə də bunlar çox təhlükəlidir.

S u a l: Cənab prezident, bilirəm ki, vaxtınız azdır. Amma iki sualım qalıbdır. Birinci sualım belədir: Çeçenistandan keçən boru kəməri təhlükəsizdirmi?

C a v a b: İndi təhlükəsizdir. Çünki keçən ay biz – Rusiya, Azərbaycan və Çeçenistan nümayəndələri bu neft kəməri barədə Bakıda saziş imzaladıq. Çeçenistanın prezidenti Aslan Məshədov Azərbaycana gəldi, mənə müraciət etdi. Onların [261-262] xahişi ondan ibarət oldu ki, bu neft kəmərinin Çeçenistandan keçməsi üçün üçtərəfli saziş imzalansın. Mən buna razı oldum. Rusiyanın prezidenti Boris Yeltsin də buna razı oldu. Nəticədə iyulun 10-da Bakıda üçtərəfli saziş imzalandı. Hesab edirəm ki, indi bu məsələdə heç bir maneə yoxdur.

S u a l: Cənab prezident, Bakı keçmiş Sovetlər İttifaqının elm və texnika mərkəzlərindən biri olubdur. Siz Azərbaycana rəhbərlik edərkən və sonra Sovetlər Birliyində yüksək vəzifədə çalışarkən həm Azərbaycan, həm keçmiş Sovetlər Birliyi elminin inkişafı üçün böyük xidmətlər göstərmisiniz. Sizcə Azərbaycan, Bakı yenidən elmi tədqiqat mərkəzinə çevriləcəkmiki? Bakıda bu elmi işlərin gedişi necə olacaqdır?

C a v a b: Bakı yenidən elm mərkəzinə çevrilir və çevriləcəkdir. İndi biz bunun üçün daha böyük, geniş imkanlar əldə etmişik. Çünki biz müstəqil dövlətik. O vaxtlar biz Sovetlər İttifaqının çərçivəsində hərəkət edə bilirdik. Amma indi görün, Amerika Birləşmiş Ştatlarının elm, tədqiqat mərkəzləri ilə Azərbaycanın elm, tədqiqat mərkəzləri arasında nə qədər böyük əlaqələr yaranıbdir. Bakıda beynəlxalq elmi simpoziumlar keçirilir, dünyanın bütün ölkələrindən oraya nümayəndələr gəlirlər. Artıq dördüncü ildir ki, Bakıda beynəlxalq “Xəzər-neftqaz” sərgisi keçirilir. Bu sərgidə bu il dünyanın 60 ölkəsindən 250 şirkət iştirak edirdi.

J u r n a l i s t: Cənab prezident, müsahibə üçün çox sağ olun. Vaxtınızı çox aldığuma görə üzr istəyirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən sizdən xahiş edirəm ki, öz jurnalınızda Azərbaycan haqqında daha geniş məlumatlar verəsiniz. Mən neft boru kəmərləri barədə bu xəritəni sizə verirəm. Azərbaycan haqqında olan bu kitabları da sizə bağışlayıram. Kitablarda neft haqqında da geniş məlumatlar vardır. Sağ olun.

J u r n a l i s t: Cənab prezident, çox sağ olun.

*Müsahibəni redaksiyanın baş redaktoru
Riçard Uitli aparmışdır.*

[262]

PROFESSOR ELİZABET ŞERVUD İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston

2 avqust 1997-ci il

Hörmətli xanım Şervud!

Sizi səmimi qəlbədən salamlayır, ölkəmiz haqqında söylədiyiniz xoş sözlərə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Mən dünyanın ən qüdrətli dövləti olan ABŞ-a ilk rəsmi səfərimi tarixi hadisə kimi qiymətləndirir və inanıram ki, bu səfər Azərbaycan–ABŞ münasibətlərinin daha da genişlənməsinə güclü təkan verəcəkdir.

Azərbaycandakı mövcud ictimai-siyasi vəziyyətdən və demokratik islahatların həyata keçirilməsi sahəsində əldə olunmuş nailiyyətlərdən danışarkən xüsusilə vurğulamaq olar ki, qazandığımız uğurlar olduqca böyükdür. Biz demokratiya və bazar iqtisadiyyatı yolu ilə bundan sonra da inamla irəliləmək və ümumbəşəri dəyərləri mənimsəmək, həyata keçirmək fikrindəyik. Lakin qarşılaşdığımız problemlər, maneələr də az deyildir. Təkcə bir faktı göstərmək kifayətdir ki, Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal olunmuş, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovulmuş və çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşamaqda davam edirlər. Bizim milyardlarla dollar dəyərində maddi və mədəni sərvətlərimiz məhv edilmişdir. Bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycan münaqişənin sülh yolu ilə nizama salınmasının tərəfdarıdır. Buna görə də atəşkəsə razı olmuş və [263-264] sülh danışıqlarına başlamağa razılıq vermişdir. Biz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlarda fəal iştirak edirik, daim konstruktiv yollar axtarıyıq. Nəzərə çatdırıram ki, hazırda Minsk qrupuna üç böyük dövlətin – ABŞ, Rusiya və Fransanın nümayəndələri həmsədrlik edirlər. Biz onların fəaliyyətindən çox şey gözləyirik və ümid edirik ki, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının üç daimi üzvünün əlbir səyləri ilə münaqişəyə son qoya biləcəyik. Bu baxımdan prezidentlər Bill Klintonun, Boris Yeltsinin, Jak Şirakin Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması barədə Denverdə imzaladıqları birgə bəyanatı bir daha yüksək qiymətləndirirəm.

Biz müharibə yox, sülh istəyirik. İstəyirik ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunsun, qaçqınlar öz doğma yurdlarına qayıtsınlar. Biz bu münaqişənin ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplər əsasında həllinin tərəfdarıyıq. Buna görə də Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən hüquqları tapdanmış bir milyondan çox azərbaycanlının hüquqlarının qorunmasına dünya ictimaiyyətinin əməli kömək göstərməsinin vacibliyi xüsusilə vurğulanmalıdır və bütün dünya münaqişənin tezliklə həll olunmasına yardım əlini uzatmalı və təcavüzkarı öz bədxah niyyətindən əl çəkməyə məcbur etməlidir. [264]

**ABŞ-ın “FRONTERA RESURSEZ”
ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ
UİLYAM UAYT* İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Hyüston, “Vinhəm Varvik” oteli

2 avqust 1997-ci il

Cənab Uayt!

Hörmətli cənablar!

Mən Sizi, şirkətin bu görüşdə iştirak edən digər nümayəndələrini və qonaqları səmimi salamlayıram və Amerikanın şirkətləri ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin inkişafından məmnun qaldığımı bildirirəm.

Prezident Bill Klintonun dəvəti ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfərimi tarixi hadisə kimi qiymətləndirirəm və bildirirəm ki, Ağ evdə prezident Bill Klintonla keçirdiyim görüşlər, apardığım danışıqlar, imzaladığımız sənədlər Azərbaycan–Amerika əlaqələrində yeni bir mərhələ açır. Bütün bu görüşlərdən çox razıyam və məmnunam.

Bakı ilə Hyüstonun qardaşlaşmış şəhərlər olduğunu xatırladaraq Texas ştatına gəlməkdən məmnun qaldığımı bildirirəm.

Mən “Beyker haks” şirkətinin də Azərbaycanla əlaqələr qurmağa maraq göstərməsindən və şirkətin prezidenti cənab [265-266] Lukenin bu görüşdə iştirakından məmnun qaldığımı bildirir və deyirəm ki, biz əlaqələrimizin dairəsini genişləndirməyə həmişə xüsusi əhəmiyyət veririk.

Cənab Uayt, respublikamızda həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində Azərbaycanda yaranmış möhkəm sabitlik, ölkəmizin qarşılaşdığı problemlərin həllinə, xüsusilə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına, ABŞ Konqresinin “Azadlığı müdafiə aktı”na vaxtilə qəbul etdiyi 907-ci düzəlişin ləğv olunmasına kömək göstərmək barədə söylədiyiniz xoş sözlər barədə minnətdarlığımı bildirirəm. [266]

---

* Görüşdə həmçinin neft avadanlığı istehsalı üzrə dünyanın ən böyük şirkətlərindən biri olan “Beyker haks” şirkətinin prezidenti cənab Luken də iştirak etmişdir.

“ŞEVRON” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ RİÇARD MATSKE İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston, “Vinhəm Varvik” oteli

2 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Matske!

İlk əvvəl Azərbaycan Respublikasına, onun prezidenti kimi mənim ünvanıma söylədiyiniz xoş sözlərə görə minnətdarlığımı və görüşümüzdən məmnun qaldığımı bildirirəm. Ağ evdə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə “Şevron” arasında müqavilə imzalanması münasibətiilə Sizi təbrik edirəm.

Ağ evdə ilk dəfə olmağımızı və burada birinci dəfədir ki, belə bir müqavilə imzalandığını, bunda mənim rolumu nəzərə çarpdırdığınızı xüsusi vurğulayaraq deyirəm: bəli, mən Sizi Ağ evə apardım. Müqavilənin imzalanması mərasimində ABŞ-ın vitse-prezidenti Albert Qor, dövlət katibi xanım Olbrayt, energetika naziri Penya, ticarət naziri Deyli və yüksək vəzifəli digər şəxslər iştirak etdilər.

Cənab Bill Klintonla görüşüm zamanı “Şevron” şirkətinin Qazaxıstanın “Tengiz” yatağından hasil etdiyi neftin Xəzər dənizi vasitəsilə tankerlərlə Bakıya gətirilib buradan dünya bazarına çıxarılması barədə geniş söhbət açdım və bildirdim ki, bu ilin iyun ayında Qazaxıstana rəsmi səfərim zamanı cənab Nazarbayev ilə mən Tengiz neftinin Azərbaycana gətirilməsi üçün Xəzər dənizinin dibindən boru kəməri çəkilməsi barədə saziş imzalamışıq. [267-268]

Onu da vurğulayım ki, “Şevron”un “Tengiz”dən hasil etdiyi 300 min ton neftin Bakıdan dəmir yolu ilə Batumiyə yola salındığı barədə də prezident Bill Klintonla məlumat verdim və ABŞ prezidenti bu məsələlərə böyük maraq göstərdi.

Cənab Matske, “Şevron” şirkətinin prezidenti kimi mən Sizin nəzərinizə çatdırmaq istərdim ki, Xəzərin dibindən çəkiləcək boru kəmərinin tikintisini sürətləndirmək çox vacibdir. Mən əminəm ki, Siz həmçinin Azərbaycanın qarşılaşdığı problemlərin həll olunmasında, o cümlədən ABŞ Konqresinin vaxtilə Azərbaycana qarşı qəbul etdiyi ədalətsiz 907-ci düzəlişin ləğv edilməsində öz köməyinizi əsirgəməyəcəksiniz. Konqresmen Piter Kinqin 907-ci düzəlişin ləğv olunması barədə irəli sürdüyü layihəni yüksək qiymətləndirməyiniz və onun həyata keçirilməsinə əməli kömək göstərəcəyinizə dair söylədikləriniz məndə olan bu inamı daha da artırdı. Bütün bunlara görə mən minnətdarlığımı bildirirəm və xatırladıram ki, ölkələrimizin əməkdaşlığının ABŞ-a bu rəsmi səfərimdə əsas qoyulmuş yeni mərhələsində Amerika şirkətlərinin daha fəal iştirak etməsi böyük əhəmiyyət daşıyır.

Bir daha nəzərə çatdırıram ki, bazar münasibətləri yolunu seçmiş respublikamızda sıx əlaqələr üçün geniş imkanlar vardır. Biz xarici ölkələrin bütün işgüzar dairələri ilə əməkdaşlığımızın inkişaf etdirilməsinə xüsusi əhəmiyyət veririk, Azərbaycana qoyulan sərmayələrin hər iki tərəf üçün çox faydalı olacağına əminik. [268]

ABŞ-ın “CON VINQ ƏND ÇARLİ UİLSON” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston, “Vinhəm Varvik” oteli

2 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Vinq!

Hörmətli cənab Uilson!

Xoş sözlərinizə görə təşəkkür edirəm.

Mən çox məmnunam ki, Amerikada bizim dostlarımızın sayı günbəgün, aybaay, ilbəil artır. Həm ABŞ hökuməti, həm də Amerika ictimaiyyəti Azərbaycanı daha yaxşı tanıyır və ölkəmizin reallığını dərk edir. Cənab Uilson, Siz bu dostlarımız arasında xüsusi yer tutursunuz. Mən Sizin xidmətlərinizi qiymətləndirirəm. Siz ədalətli və cəsarətli insansınız. Ona görə də Siz Konqresdə cəsarətli addımlar atdınız və Azərbaycana dəstək verdiniz. Biz bunu heç vaxt unutmayacağıq. Biz Sizi Azərbaycanın yaxın dostu hesab edirik. Güman edirəm ki, bu dostluğumuz daimi olacaqdır.

ABŞ-da ilk rəsmi səfərdə olduğum bu günlərdə keçirdiyim görüşlərdən, apardığım danışıqlardan məmnun qaldığımı bildirərək deyirəm: bu görüşlərin hamısında mən buna çalışmışam və artıq Amerikada görürlər ki, Azərbaycan çox ədalətli, sülhsevər bir ölkədir. Azərbaycan Amerika ilə səmimi əməkdaşlıq etmək istəyir. Mən çox razıyam ki, bizim bu arzularımız Amerikanın istəkləri ilə üst-üstə düşdü. Prezident Bill Klinton və mən dünən Ağ evdə Azərbaycan ilə ABŞ-ın [269-270] tərəfdaşlığı haqqında tarixi əhəmiyyət daşıyan sənəd imzaladıq. Biz bir çox digər sənədlər də imzaladıq, ancaq tərəfdaşlıq haqqında Birgə bəyanat xüsusi əhəmiyyətə malikdir və bu sənədin imzalanması mərasimində prezident Bill Klinton çox dəyərlə nitq söylədi. Bu bəyanatda Sizin mübarizə apardığınız məsələ – 907-ci düzəlişin aradan götürülməsi haqqında prezident Bill Klintonun öhdəliyi də öz əksini tapıbdir.

Cənab Uilson, mən Sizin – ABŞ-dakı bir sıra qəzetlərin, ictimai siyasi hərəkatların və digər dairələrin nümayəndələri Azərbaycanın bölgədə necə böyük strateji əhəmiyyətə malik bir ölkə olduğunu yalnız indi dərk etməyə başlayıblar, – fikrinizə tərəfdaram, bu sahədə görülən işləri müsbət qiymətləndirirəm və bundan sonra da davam etdirilməsinin vacib olduğunu bildirirəm. Azərbaycanın haqq işinin dünya ictimaiyyəti tərəfindən müdafiə edilməsi sahəsində daha geniş fəaliyyət göstərməyə ehtiyacı vardır.

Respublikamızın energetika sahəsinin yenidən qurulması ilə bağlı təkliflərinizi razılıqla qarşılayıram və bildirirəm ki, onların həyata keçirilməsi ölkəmizin iqtisadiyyatının inkişafında mühüm rol oynayacaqdır.

Bazar münasibətləri yolunu seçmiş Azərbaycanın qapılarının xarici ölkələrin iş adamları üçün daim açıq olduğunu bir daha nəzərə çarpdıraraq bildirirəm ki, sizin şirkətlə də bir çox sahələrdə daha geniş əlaqələr qurulması hər iki tərəf üçün böyük fayda verəcəkdir.

Ermənistanın ölkəmizə təcavüzü nəticəsində yaranmış Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi və onun fəlakətli nəticələri – ölkəmizin ərazisinin 20 faizinin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilməsi, bir milyondan artıq vətəndaşımızın yerindən–yurdundan qovularaq ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşaması, çoxsaylı maddi mədəniyyət abidələrimizin məhv edilməsi respublikamız üçün ən ağır problem olaraq qalır. Əlbəttə, münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində müəyyən işlər görülür. Mən [270-271] ümidvaram ki, respublikamızla geniş əməkdaşlıq edən Amerika şirkətləri xalqımızın haqq işinin müdafiə olunmasında daha fəal iştirak edəcəklər.

Nəzərə çatdırıram ki, respublikamızla sıx əlaqələr qurmaq arzusunda olan bütün iş adamlarını Azərbaycanda həmişə gözləyirlər.

Görüşümüzdən məmnun qaldığımı bildirirəm və Sizə ölkəmiz haqqında kitablar bağışlayıram. [271]

“PENNZOYL” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ CEYMS PEYT İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston, “Vinhəm Varvik” oteli

2 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Peyt!

Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfərin, xüsusən Ağ evdə yüksək səviyyədə keçirilmiş görüş və danışıqların çox uğurlu olması barədə söylədiyiniz xoş sözlərə görə təşəkkürümü bildirirəm. Xatırladıram ki, prezident Bill Klinton ilə görüşlərimiz və danışıqlarımız çox uğurlu keçdi və dövlətlərimiz arasında siyasi–iqtisadi təhlükəsizlik sahəsində vacib, dəyərli sənədlər, o cümlədən Amerika ilə Azərbaycanın tərəfdaşlıq əlaqələri barədə çox mühüm bəyannamə imzalandı. Biz Ağ evdə bir çox sənədlər imzaladıq. Amma ən əsas sənəd Amerika –Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi haqqında prezident Bill Klintonla mənim imzaladığımız Birgə bəyanatdır. Mən ABŞ-ın bir neçə neft şirkətlərinin rəhbərlərini Ağ evə apardım və biz orada yeni neft müqavilələri imzaladıq. Onlar indiyədək Ağ evdə olmayıblar. Mən Sizdən qabaq “Şevron” şirkətinin prezidenti ilə görüşdüm. O dedi ki, indiyədək heç vaxt Ağ evə getməmişdim. Məni oraya ilk dəfə Siz apardınız.

... Azərbaycan ilə “Pennzoyl” şirkəti arasındakı əlaqələrdən razı qaldığımı bildirərək deyirəm: “Pennzoyl” Azərbaycana gələn ilk xarici şirkətlərdən biridir. Mən ölkəmizdəki qaz-kompressor stansiyasının yaranmasında və Azərbaycanda qaz [272-273] istehsalının artırılması sahəsində “Pennzoyl”un xidmətlərini yüksək qiymətləndirirəm.

“Əsrin müqaviləsi”ndə “Pennzoyl”un payı vardır. “Qarabağ” yatağının birgə işlənməsi barədə imzalanmış müqavilənin həyata keçirilməsində isə Sizin şirkət aparıcı rol oynayır. Mən bilirəm ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycanın mənafeələrini təmsil və təbliğ etmək üçün Siz çox işlər görürsünüz. Bu barədə məlumatlarım var. Güman edirəm ki, biz bu əməkdaşlığı davam etdirməliyik. Buna görə də “Qarabağ” yatağında işləri gərək daha da sürətləndirəsiniz. Çünki biz o müqaviləni 1995-ci ilin noyabrında imzalamışıq.

Mən “Pennzoyl” ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin daha da sıxlaşdırılması haqqında Sizin təkliflərinizi razılıqla qarşılayıram və bununla əlaqədar ARDNŞ-in rəhbərliyinə lazımi göstərişlər verirəm.

... General Skoukroftla dünən görüşmüşəm və onu yaxşı tanıyıram. ABŞ-a ilk rəsmi səfərim günlərində mənə göstərilən qonaqpərvərlikdən razılıqla bəhs edərək deyirəm: Mən bu qonaqpərvərliyi hər yerdə hiss edirəm. Xüsusən prezident Bill Klintonun mənə göstərdiyi qayğı, diqqət və qonaqpərvərliyi yüksək qiymətləndirirəm.

ABŞ Konqresinin vaxtilə qəbul etdiyi “Azadlığı müdafiə aktı”na 907-ci düzəlişin aradan qaldırılması sahəsində gördükləri iş görə “Pennzoyl”un rəhbərliyinə təşəkkürümü bildirirəm və nəzərə çatdırıram ki, “Bleyer haus” iqamətgahında general Skoukroft və Amerikanın digər görkəmli siyasi xadimləri ilə görüşlərimdə də bu barədə ətraflı söhbət aparmışam.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klintonla Ağ evdəki görüşümdə də 907-ci düzəlişin ləğv edilməsi barədə fikir mübadiləsi aparmışam. Cənab Klinton Ağ evdə keçirdiyimiz danışıqlarda tam bəyan etdi və bizim imzaladığımız sənəddə də qeyd olunubdur ki, ABŞ prezidenti Bill Klinton 907-ci düzəlişin aradan qaldırılması üçün öz söylərini göstərəcəkdir. [273-274] Mən parlamentdə 40-dan çox görüş keçirdim. Konqresmenlərlə, senatorlarla, xarici əlaqələr komitəsinin sədri Gilman, Nümayəndələr Palatasının spikeri Qinqriç ilə görüşdüm. Siz bilirsiniz ki, konqresmen Kinq 907-ci düzəlişin ləğv olunması barədə çox yaxşı bir layihə təqdim edibdir. Konqresdə mənə söz verdilər ki, sentyabr ayında onlar bu məsələnin həll olunmasına çalışacaqlar. Mən belə hesab edirəm ki, bütün bunların, o cümlədən də, Sizin və bizim söylərimizlə bu məsələnin həllinə nail olacağıq.

... Cənab Peyt, Sizdən rica edirəm ki, cənab Skoukrofta, senator Beykerə və cənab Brauna mənim salamlarımı yetirəsiniz və onları Azərbaycana dəvət edirəm.

... Vurğulayıram ki, ABŞ-ın keçmiş prezidenti cənab Buşun mənimlə görüşmək istəməsi barədə məktubunu almışam və elə mən özüm də onunla görüşmək istəyirəm. Xatırladım ki, keçmiş prezidentin yaşadığı yer uzaq olduğuna görə bu görüş baş tutmamışdır. Mənim Hyüstona gəlməyim çox vacib idi. Düşünürdüm ki, cənab Buş burada olacaq və biz onunla görüşəcəyik. Ancaq bu, mümkün olmadı. Mənim salamımı ona çatdırın və deyin ki, mən onu Azərbaycana dəvət edirəm. Gələ bilsə, orada görüşərik. Gələ bilməsə, mən yenidən Amerikaya gələrkən mütləq onunla görüşəcəyəm.

Mən Sizin, cənab Buşun general Skoukroftla birlikdə “Pennzoyl”un təyyarəsində Bakıya səfər etməsi barədə təklifinizi məmnunluqla qəbul edirəm. [274]

“YUNOKAL” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ CON AYML İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston, “Vinhəm Varvik” oteli

2 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Aym!l!

Sizin, Azərbaycan prezidentinin ABŞ-a ilk rəsmi səfərini tarixi əhəmiyyətli səfər kimi yüksək qiymətləndirməyinizi məmnunluqla qəbul edirəm və minnətdarlığımı bildirirəm.

... Nəzərə çatdırıram ki, səfir Mareska təcrübəli, dəyərli bir insandır və bizim bölgəmizi yaxşı tanıyır. O, bölgəmizdəki siyasi məsələlərlə məşğul olub, indi iqtisadiyyat sahəsində çalışsa da respublikamıza kömək edə bilər. Onun vaxtilə məşğul olduğu məsələnin həlli hələ başa çatmayıb, amma biz bu sahədə xırda-xırda irəliləyirik.

Bildirirəm ki, ABŞ Konqresinin vaxtilə qəbul etdiyi 907-ci düzəlişin ləğv olunması üçün artıq əlverişli şərait yaranmışdır və mən bu barədə ABŞ-a rəsmi səfərim günlərində Kapitolidə parlamentin 40-dan çox üzvü ilə görüşlərimdə dəfələrlə xatırlatmışam. Konqresin Nümayəndələr Palatasının spikeri Qinqriçlə, Xarici Əlaqələr Komitəsinin sədri Gilmanla bu məsələ barədə müzakirələr apardığımı nəzərə çatdıraraq deyirəm: cənab Qinqriç və cənab Gilman mənə bildirdilər ki, onlar 907-ci düzəlişin aradan qaldırılması üçün çox ciddi addımlar atacaqlar. Mən konqresmen Kinqin 907-ci düzəlişin ləğv olunması ilə əlaqədar təqdim etdiyi layihəni yüksək qiymətləndirirəm. [275-276]

Ağ evdə prezident Bill Klintonla keçirdiyim görüşdə də bu məsələ barəsində ətraflı danışıqlar aparmışam. Vurğulayım ki, cənab Bill Klinton 907-ci düzəlişin ləğvi barədə öz fikrini əvvəllər də bildirmişdi. Amma Ağ evdəki görüşümüzə o, bu məsələ ilə əlaqədar öz qəti fikrini söylədi. Prezident Bill Klintonun və mənim imzaladığım Amerika–Azərbaycan münasibətləri haqqında Birgə bəyanatda da yazılıbdır ki, Bill Klinton düzəlişin ləğv olunması üçün qəti addımlar atacaqdır.

Mən “Yunokal” şirkətinin də həmin maddənin aradan qaldırılması sahəsindəki söylərindən razılıq edirəm və əmin olduğumu bildirirəm ki, onlar bu istiqamətdəki işlərini davam etdirəcəklər, daha da gücləndirəcəklər.

Bir daha deyirəm ki, 907-ci düzəlişin qüvvədə olması respublikamıza zərər vurmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan–Amerika iqtisadi əlaqələrinin inkişaf etməsinə mane olur. Mən həmçinin, Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycan haqqında düzgün, dolğun məlumatların yayılmasında da, güman edirəm, “Yunokal” şirkəti bizimlə gələcəkdə də əməkdaşlıq edəcəkdir.

Nəzərə çatdırıram ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli artıq yaxşı bir mərhələyə çatmışdır. Bildirirəm ki, “Yunokal” şirkətinin bu sahədə də ölkəmizə dəstək verməsi vacibdir.

... Ağ evdə müqavilələrin imzalanmasını tarixi hadisə kimi yüksək qiymətləndirirəm. Məsələn, müqayisə üçün deyək ki, “Tengiz” yatağının birgə işlənməsi barədə Qazaxıstanla “Şevron” şirkəti arasında müqavilə “Bleyer haus” iqamətgahında imzalanmış, orada ABŞ hökuməti tərəfindən bir səfir iştirak etmişdir. Amma bizim bağladığımız müqavilələr Ağ evdə, prezident Bill Klintonla mənim danışıqlar apardığım zaman imzalandı, imzalanma mərasimində vitse-prezident Albert Qor nitq söylədi, Dövlət katibi xanım Olbrayt, nazirlər, Penya, Deyli və ABŞ hökumətinin yüksək vəzifəli digər şəxsləri iştirak etdilər. Deyirlər ki, Ağ evin tarixində belə bir hadisə olmamışdır, biz yeni bir səhifə yazdıq. [276-277]

Azərbaycan gələcəkdə “Yunokal” şirkəti ilə də belə bir müqavilə imzalamaya hazırdır və bunun üçün lazımı tədbirlər görülməsi vacibdir.

Mən “Yunokal” şirkətinə müsbət münasibət bəslədiyimi, Azərbaycan–Amerika əməkdaşlığının yaradılmasında bu şirkətin müəyyən rolu olduğunu vurğulayıram. Ağ evdə prezident Bill Klintonla keçirdiyim görüşdə də ona “Yunokal” haqqında fikirlərimi bildirmişəm. [277]

“KONOKO” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ ARQU DUNXAM İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston, “Vinhəm Varvik” oteli

2 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Dunxam!

İlk öncə xoş sözlərə görə təşəkkür edirəm.

Dünyanın ən nüfuzlu dövləti Amerika Birləşmiş Ştatlarına bu uğurlu səfərimdən çox məmnun olduğumu bildirirəm. Nəzərə çatdırıram ki, Ağ evdə prezident Bill Klintonla keçirdiyim görüşləri, apardığım danışıqları və Azərbaycan–Amerika əməkdaşlığında xüsusi əhəmiyyətə malik tarixi sənədlərin imzalanmasını rəsmi səfərimin zirvəsi hesab edirəm. Əminəm ki, ölkələrimizin əməkdaşlığının daha da genişləndirilməsi üçün möhkəm zəmin üzərində yaradılmış yeni mərhələdə bu əlaqələr böyük sürətlə inkişaf edəcəkdir.

Bazar münasibətləri yolunu seçmiş, hüquqi demokratik dövlət quran, islahatları, özəlləşdirməni müvəffəqiyyətlə həyata keçirən müstəqil Azərbaycan xarici ölkələrin nüfuzlu şirkətlərinin respublikamıza geniş miqyasda sərmayələr qoymasına maraq göstərir. Bu vaxtdan Amerika şirkətləri ilə əlaqələrin hazırkı vəziyyətindən razı qaldığımı bildirirəm.

Mən Sizin “Konoko” şirkəti ilə Azərbaycan arasında əlaqələri sıxlaşdırmaq barəsində təkliflərinizi maraqla dinlədim, nəzərə çatdırıram ki, bu şirkətlə bir çox sahələrdə əməkdaşlıq etməyə ölkəmizdə geniş imkanlar vardır. [278]

**AMERİKA–AZƏRBAYCAN TİCARƏT
PALATASI VƏ “HYÜSTON ƏMƏKDAŞLIQ
CƏMIYYƏTİ” ADINDAN AZƏRBAYCAN
PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ TƏŞKİL EDİLMİŞ
RƏSMİ QƏBULDA* ÇIXIŞ**

Hyüston

2 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab mer!**

Hörmətli cənab dövlət katibi! ***

Hörmətli cənab kongresmen! ****

Hörmətli xanımlar və cənablar, əziz dostlar!

Mən sizin hamınızı – texaslıları, Texas ştatını və onun paytaxtı olan Hyüston şəhərini səmimi-qəlbədən salamlayıram, sizə dərin hörmətimi və ehtiramımı bildirirəm.

Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə hazırlaşarkən bildirdim ki, bu səfər çox vaxt aparacaqdır, çünki Azərbaycandan Amerikaya gəlməyin özü xeyli vaxt tələb edir və burada da [279-280] görüləsi işlər çox idi. Bunlara baxmayaraq mən Texası, Hyüstonu ziyarət etməyi özümə borc bilmişdim və ona görə də bu ziyarəti Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərimin proqramına daxil etmişdim.

Çox məmnunam, həddindən artıq sevinirəm ki, mənə bu gün Texasa, Hyüstona gəlmək nəsb olmuştur və sizi salamlamaq imkanı əldə etmişəm. Texas Amerika Birləşmiş Ştatlarının tarixində çox böyük və görkəmli yer tutur. Texaslılar həmişə məğrur, azadlıqsevən olmuşlar, azadlıq uğrunda mübarizə aparmışlar. Texaslılar öz cəsurluğu, qoçaqlığı, qəhrəmanlıqları ilə məşhurdurlar. Texaslılar ABŞ-ın tarixində, Amerika qitəsinin tarixində böyük izlər buraxmışlar. Ona görə də dünyanın hər yerində “Texas” sözü məğrurluq, qəhrəmanlıq, cəsurluq simvolu kimi qəbul olunur. Texas haqqında oxuduğum kitablardan onun haqqında aldığım məlumatlara, bütün fikirlərə qoşulmuşam və texaslılara, Texas ştatına, Hyüston şəhərinə daim böyük hörmət və ehtiramla yanaşmışam.

20 il bundan öncə mən Azərbaycanın rəhbəri işlədiyim zaman biz Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhəri ilə Texasın paytaxtı Hyüston şəhəri arasında əlaqələr yaratdıq və iki şəhəri– Bakı və Hyüstonu qardaşlaşmış şəhərlər elan etdik. Bu təklifi biz irəli sürdük. O vaxt Azərbaycan müstəqil deyildi, Sovetlər İttifaqının tərkibində müttəfiq respublika idi. Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Sovetlər İttifaqı arasında münasibətlər o qədər də yaxşı deyildi. “Soyuq müharibə” hələ mövcud idi, qurtarmamışdı. Doğrudur, o vaxt “razryadka” sözü meydana çıxdı, yəni “soyuq müharibə”dən xilas olmaq, Qərb ilə Şərq arasında, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Sovetlər İttifaqı arasında münasibətlərdə gərginliyi götürmək. Rusca buna “razryadka”, ingiliscə “ditayn” deyirlər. “Ditayn” sözü o vaxt çox məşhur idi.

Ancaq bu, 20 il bundan öncə “razryadka” dövrünün başlanğıcı idi. Hələ “razryadka”ya çox vaxt var idi. Məhz o zaman biz Azərbaycanda Amerika Birləşmiş Ştatlarına böyük maraq, həvəs göstərdik, ona yaxınlaşmaq istəyirdik. Aramızda çox böyük bir [280-281] divar var idi. Bu divarı deşib keçmək, bacarsaydıq, yıxmaq istəyirdik. Buna çalışırırdıq. Biz sonra bu divarı yıxdıq. Ancaq o zaman məhz bu niyyətlərlə, arzularla müəyyən vasitə axtarırdıq ki, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə sovet hakimiyyətinin bizim qarşımıza qoyduğu bu divarı yarib keçək. Hyüston və Bakı bir-birinə bənzər – Hyüston da, Bakı da neft mərkəzi olduğuna görə bu şəhərlərin qardaşlaşması haqqında təklif irəli sürdük. Hyüston da buna cavab verdi. Biz o vaxtdan bu əlaqələri yaratdıq.

O vaxt bu əlaqələri yaradarkən mən bir azərbaycanlı kimi, Azərbaycanın rəhbəri kimi düşünürdüm. O vaxt olacaq ki, biz tam sərbəst, azad olacaq, aramızda əlaqələr yarada biləcəyik. Vaxt olacaq ki, dünyanın istədiyimiz yerinə rahat, sərbəst gedə bilək, Amerika Birləşmiş Ştatlarına da gedə bilək, eyni zamanda bizi də ziyarət edə bilsinlər. O vaxt gəldi çatdı. Biz bunu arzu edirdik, istəyirdik.

Üç gün bundan öncə Vaşinqtonda mənim şəərəfimə Amerika Milli Muzeyinin binasında böyük ziyafət təşkil olunmuşdu. O ziyafət zamanı bir qadın mənə yaxınlaşdı və mənə müraciət edərək bir fotosəkil göstərdi. Gördüm ki, fotoda mənim şəklim var və mənimlə qarşı-qarşıya ABŞ-ın o vaxt Sovetlər İttifaqında, Moskvada olan səfiri

---

* Qəbulda ABŞ-ın görkəmli ictimai-siyasi xadimləri, Hyüston şəhərinin meri, politoloqlar, nüfuzlu neft şirkətlərinin rəhbərləri, işgüzar dairələrin nümayəndələri iştirak edirdilər. Qəbulu «Hyüston Əməkdaşlıq Cəmiyyəti»nin sabiq sədri, ABŞ-ın «Şell» şirkətinin prezidenti Filipp Karroll açdı.

** Hyüston şəhərinin meri Robert Lanyer

*** Texas ştatının dövlət katibi Antonio Qazza

**** ABŞ Konqresinin üzvü Breydi nəzərdə tutulur.

cənab Tunun şəkli var. Qadın dedi ki, səfir Tunun yanında duran onun həyat yoldaşdır. Məndən rica etdi ki, bu fotosəklin altında öz avtoqrafımı qoyum. Mən bunu məmnuniyyətlə etdim. Bu hadisə məni olduqca sevindirdi.

Bu gün mənimlə görüşən dostlarımızdan biri mənə dedi ki, o amerikalı qadın həmin fotosəkil ilə mənimlə görüşmək istərkən çox böyük həyəcan keçirmiş və mənim o fotosəklimdə avtoqrafımı almaqdan çox sevinmişdir. Mən isə dedim ki, mən o qadından çox sevindim. Ona görə sevindim ki, hələ 20 il bundan öncə, 1978-ci ildə Bakıda Azərbaycanın rəhbəri olarkən Amerikanın Sovetlər İttifaqındakı səfirini qəbul etməyimi mənə xatırlatdı, o qəbul zamanı çəkilmiş fotosəkil məni sevindirdi. Bir də o məni sevindirdi ki, bu qadında gör nə qədər hissiyyatlar var [281-282] ki, bu fotosəkli 20 il saxlayıbdır. Demək, bu fotosəkil onun üçün əhəmiyyətlidir, bəlkə də əzizdir. Bu, məni daha çox sevindirdi.

Bu hadisəni ona görə xatırlayıram ki, o illərdə də vaxtaşırı Azərbaycana gələn amerikalılarla görüşürdüm. O vaxt Azərbaycanda Amerika səfirliyinin nümayəndəliyi yox idi. Səfir, nümayəndələr hamısı Moskvada idilər. O vaxt onlar da vaxtaşırı Azərbaycanı ziyarət edirdilər. Mən onlarla məmnuniyyətlə görüşürdüm, o düşüncələrlə yaşayırdım.

Məhz o vaxt, o illərdə biz Bakı ilə Hyüstonun qardaşlaşması haqqında qərar qəbul etmişdik. Mən həddindən artıq sevinirəm ki, 20 il bundan öncə atığımız addım indi nəinki Bakı ilə Hyüstonu, hətta Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarını bu qədər yaxınlaşdırıbdır, Azərbaycanı Texasla, Hyüstonla bu qədər sıx dostluq əlaqələrinə gətirib çıxarıbdır. Bunlar hamısı sevindirici haldır.

Mən böyük məmnuniyyətlə bu gün burada, axşam yeməyində sizə təşəkkür edirəm ki, siz mənə bu qədər qayğı və diqqət göstərmisiniz, bu gözəl ziyafəti təşkil etmişiniz. Mən təşəkkür edirəm ki, Texasın qubernatoru hörmətli cənab Buş mənim texaslı olmağım haqqında, yaxud Texasın fəxri vətəndaşı, qonağı olmağım haqqında qərar qəbul edibdir və hörmətli dövlət katibi bu gün bunu elan etdi, bunu təsdiq etmək üçün mənə bu qərarın sənədini verdi. Mən sizə təşəkkür edirəm.

Bu gün səhər tezdən mən Hyüstonun merini və onun gözəl xanımını onların evində ziyarət etdim. Bizim görüşümüz, söhbətimiz çox mehribanlıq, dostluq şəraitində keçdi. Mən xoşbəxtəm ki, sizinlə birlikdə bu axşam ziyafətindəyəm və Hyüston şəhərinin çox hörmətli meri və xanımı da bizimlə bərabər oturmuşlar.

Hörmətli xanım və hörmətli cənab mer! Mən bu qayğı və diqqətə görə sizə təşəkkür edirəm. Bu gün burada, bu kürsüdən Azərbaycan, onun tarixi keçmişi və bu günü haqqında, mənim haqqımda – Azərbaycanın prezidenti haqqında dediyiniz xoş sözlərə, dostluq və mehribanlıq haqqında dediyiniz sözlərə görə [282-283] sizə təşəkkür edirəm. Burada bildirildi ki, bu ziyafəti Amerika– Azərbaycan Ticarət Palatası, Hyüston–Azərbaycan Tərəfdaşlıq Təşkilatı təşkil ediblər. Bu təşkilatlara görüş və ziyafət üçün təşəkkür edirəm.

Burada mənim Azərbaycanda və Birləşmiş Ştatlarda dəfələrlə görüşdüyüm Amerika Birləşmiş Ştatlarının böyük neft şirkətlərinin rəhbərləri, nümayəndələri toplaşmışlar. Biz Amerika ilə əməkdaşlığımızda iqtisadi əlaqələrə xüsusi yer veririk. Bu iqtisadi əlaqələrin yaranmasında ABŞ-ın neft şirkətlərinin xüsusi rolu vardır. Bu gün amerikalı dostlarımla görüşərkən mənə xatırlatdılar ki, onların bəziləri hələ 1989-90-cı illərdə, Azərbaycan Sovetlər İttifaqının tərkibində olarkən Azərbaycana gəlmişlər, ona maraq göstərmişlər. Bunların nəticəsində 1994-cü ilin sentyabrında Bakıda Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarının bir neçə neft şirkəti – “AMOKO”, “Pennzoil”, “Yunokal”, “Makdermott”, sonra “Eksson” da qoşuldu, onlarla bərabər “Bi-Pi-Statoyl”, “Delta” şirkətləri, “Türk petrolları” şirkəti, Rusiyanın “LUKOyl” şirkəti birlikdə böyük bir müqavilə imzaladılar. Buna o vaxt məhz burada, Amerika Birləşmiş Ştatlarında “Əsrin müqaviləsi” adı verildi. Amerika Birləşmiş Ştatlarının hörmətli prezidenti cənab Bill Klinton mənə göndərdiyi ilk məktubunda bu müqaviləni “Əsrin müqaviləsi” adlandırdı.

Beləliklə, bizim Amerika Birləşmiş Ştatları ilə geniş iqtisadi əlaqələrimiz başlandı. Bu əlaqələr son illərdə sürətlə inkişaf edir. Bundan sonra biz yeni müqavilələr imzaladıq.

Nəhayət, dünən Vaşinqtonda, Ağ evdə Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında energetika sahəsində əməkdaşlıq haqqında saziş imzalandı. Amerika Birləşmiş Ştatlarının energetika naziri cənab Penya və Azərbaycanın xarici işlər naziri cənab Həsənov bu çox əhəmiyyətli sazişi imzaladılar. Bununla bərabər, Ağ evdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının “Şevron”, “Eksson”, “Mobil” şirkətləri ilə Azərbaycan arasında böyük neft müqavilələri imzalandı. “AMOKO” şirkəti ilə Azərbaycan Dövlət [283-284] Neft Şirkəti arasında “AMOKO” şirkətinin yeni bir neft yatağında xüsusi hüquqa malik olması və gələcəkdə o yatağın müştərək işlənməsi haqqında saziş imzalandı. Beləliklə, biz dünən Ağ evdə Amerika–Azərbaycan əlaqələrində xüsusi yer tutan enerji sektorunun inkişaf etdirilməsi üçün hökumətlərarası saziş və dörd Amerika şirkəti ilə müqavilələr, sazişlər imzaladıq.

Onlar tarixi hadisələrdir. Mən hesab edirəm ki, Ağ evin tarixində belə hadisə nadir xarakter daşıyır, bəlkə də olmamışdır. Bunu siz məndən yaxşı bilirsiniz. Biz hesab edirik ki, bu, doğrudan da tarixi hadisədir. Bu müqavilələrin, sazişlərin imzalanmasında Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klinton nitq söylədi. Amerika hökumətinin yüksək vəzifəli şəxsləri – vitse-prezident cənab Albert Qor, dövlət katibi xanım Olbrayt, energetika naziri cənab Penya, ticarət naziri cənab Deyli, prezidentin milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə

köməkçisi cənab Sendi Berger və başqa yüksək vəzifəli şəxslər iştirak etdilər. Mən də bu müqavilələrin imzalanması münasibətilə nitq söylədim.

Beləliklə, biz Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında olan iqtisadi əlaqələri yüksək bir zirvəyə qaldırdıq. Bunların hamısının əsasını təşkil edən Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında son illər yaranmış dövlətlərarası, hökumətlərarası səmimi əlaqələrdir. Biz bu əlaqələrə xüsusi əhəmiyyət, qiymət veririk. Bu əlaqələri genişləndirmək, inkişaf etdirmək istəyirik.

Bu məqsədlə mən Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klintonun dəvətini qəbul edib sizin ölkəyə rəsmi səfərə gəlmişəm. İyulun 27-də mən Nyu-Yorka gəlmişəm və bu gün Hyüstondayam. Bu günlər Amerika Birləşmiş Ştatlarında mənim çoxsaylı görüşlərim, danışıqlarım olubdur. Bunların hamısı çox əhəmiyyətli, maraqlı və məhsuldar keçibdir. Bu görüşlərin, danışıqların zirvəsi dünən – avqustun 1-də baş vermişdir. Ağ evdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klintonla mənim görüşüm olmuş, bizim nümayəndə [284-285] heyətlərimiz görüşmüşlər. Həm Amerika Birləşmiş Ştatları, həm də Azərbaycan tərəfindən bu görüşlər, danışıqlar çox mehribanlıq, səmimilik və dostluq şəraitində keçirilibdir. Biz bir çox məsələləri müzakirə etmişik. Demək olar ki, bütün məsələlər barəsində eyni fikirdə olduğumuzu müşahidə etmişik.

Bu danışıqların, görüşlərin nəticəsində Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün Amerika prezidenti cənab Bill Klinton və Azərbaycan prezidenti birgə bəyanat imzalamışlar. Bu bəyanat tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Bu bəyanat, sənəd ölkələrimiz arasında əlaqələrin hüquqi-normativ əsasını yaradır. Bu bəyanat Azərbaycanda gedən proseslərə, Azərbaycanın müstəqilliyinin, suverenliyinin, ərazi bütövlüyünün qorunmasına Amerika Birləşmiş Ştatlarının, onun prezidentinin dəstəyini əks etdirir. Biz prezident Klinton ilə investisiyaların qorunmasına həsr olunmuş böyük bir müqavilə də imzaladıq. Mən Amerikanın müdafiə naziri cənab Kohen ilə də görüşdüm, onunla da biz əməkdaşlıq haqqında müqavilə imzaladıq.

Beləliklə, bu günlər biz ölkələrimiz arasındakı əlaqələri inkişaf etdirmək üçün çox vacib hüquqi-normativ sənədlər imzalamışdıq və əldə etmişik. Bunların hamısı bizim üçün tarixi əhəmiyyət kəsb edir, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əlaqələrimizi inkişaf etdirmək istəyimizin, arzumuzun əksidir. Dünən Ağ evdə cənab Bill Klinton bizə çox böyük qayğı, diqqət və qonaqpərvərlik göstərdi. Çox səmimi danışıqlarımız oldu. Sazişlərin imzalanması zamanı prezident Bill Klintonun nitqi bizim üçün çox böyük əhəmiyyətə malikdir.

Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etməsini tarixi nailiyyət hesab edir. Bu, xalqımızın uzun illər, əsrlər boyu həsrət çəkdiyi, arzusunda olduğu milli azadlıqdır, müstəqillikdir. Xalqımız bununla fəxr edir. Biz bilirik ki, bu müstəqillik yolu asan deyildir, qarşımızda çətin yol və böyük maneələr var. Biz bunları dərk edirik. Bizim müstəqilliyimizi pozmaq istəyən qüvvələr var, buna mane olmaq istəyən ölkələr var. Biz bunu da [285-286] bilir və dərk edirik. Ancaq mən dəfələrlə bəyan etmişəm və bu gün burada, dost ölkəmiz Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Texasda, Hyüstonda bir də bəyan edirəm ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi əbədidir, möhkəmdir, sarsılmazdır və bu müstəqilliyi biz heç vaxt əlimizdən verməyəcəyik.

Biz Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qururuq. Bu gün burada deyildi: 1918-ci ildə Azərbaycanda, müsəlman Şərqi ilk demokratik respublika yaranmışdı. Ancaq o, cəmi 23 ay yaşadı. Biz müstəqilliyimizi itirdik. 1991-ci ilin dekabr ayında biz müstəqilliyimizi yenidən əldə edib bərpa etdik. Bundan sonra biz bunu heç vaxt itirməyəcəyik. Yenə də deyirəm. Biz demokratik ölkə kimi inkişaf edirik. Bu, bizim strateji yolumuzdur. Demokratiya, insan azadlığı, siyasi plüralizm, bazar iqtisadiyyatı, insan hüquqlarının qorunması, ölkənin dünyaya açıqlığı, azadlığı, sərbəstliyi, xarici investorlarla əməkdaşlığı – bunlar hamısı bizim strateji məqsədlərimizdir. Biz bunları həyata keçiririk.

Biz bir çox nailiyyətlər əldə etmişik. Bizim iqtisadiyyat sahəsində nailiyyətlərimizi Amerikada yerləşən Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondu yüksək qiymətləndirir. Ancaq bizim üçün ən yüksək qiymət Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında Amerika prezidentinin və Azərbaycan prezidentinin imzaladığı birgə bəyanatdır. O sənəddə Amerika prezidenti Azərbaycanda gedən demokratik prosesləri, bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinin tətbiqi sahəsində Azərbaycan Respublikasının gördüyü işləri dəstəkləyir və bəyənir, Azərbaycanın öz iqtisadiyyatında əldə etdiyi nailiyyətləri dəstəkləyir və bəyənir, Azərbaycan dövlətinin möhkəmlənməsi, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi sahəsində Azərbaycanın əldə etdiyi nailiyyətləri bəyənir və dəstəkləyir, Azərbaycanın suverenliyini, müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü tam dəstəkləyir. Bunlar bizim üçün ən yüksək qiymətdir, həm də böyük dəstəkdir. Bütün bunlara görə, məni Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə dəvət etdiyinə görə, bizə göstərilən [286-287] diqqətə, qayğıya, çox gözəl qonaqpərvərliyə görə Amerika Birləşmiş Ştatlarına, onun xalqına, hörmətli prezidenti cənab Bill Klintonla hədsiz minnətdarlığımı bildirirəm.

Siz, hörmətli dostlar, əmin ola bilərsiniz ki, biz Azərbaycanda apardığımız bütün bu danışıqlarda bəyan etdiyimiz sözlərə sadıq və sadıq olacağıq, imzaladığımız müqavilələrə, sazişlərə, sənədlərə sadıq və sadıq olacağıq. Biz Amerika Birləşmiş Ştatları ilə partnyorluq əlaqələrimizin yaranmasını yüksək qiymətləndiririk. Sizi əmin edirəm ki, həmişə etibarlı partnyor olacağıq. Biz iki prezidentin imzaladığı sənəddə göstəriləni kimi,

bundan sonra da Amerika Birləşmiş Ştatları ilə siyasi, iqtisadi təhlükəsizlik və bütün başqa sahələrdə sıx əməkdaşlıq edəcəyik. Biz bunların hamısını Azərbaycanın demokratik, hüquqi dövlət kimi inkişaf etməsi, ölkəmizin dövlət müstəqilliyinin qorunub saxlanması üçün təminat hesab edirik. Mən sizə bir daha hörmət və ehtiramımı bildirirəm, təşəkkür edirəm. Sizi Azərbaycan ilə daha sıx əməkdaşlıq etməyə dəvət edirəm.

Bizim respublikamızın qarşısında çətin problemlər var. Bu problemlərdən ən böyüyü Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinə son qoymaqdır. Bilirsiniz ki, doqquz il bundan öncə Ermənistan Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz etmiş və Azərbaycanın tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağ vilayətini qoparıb əlinə keçirmək məqsədi ilə müharibəyə başlamışdır. Bu müharibə bizə böyük zərblər vurmuş, bir çox səbəblərdən Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal edə bilmişdir. İşğal olunmuş ərazilərdən bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı didərgin düşmüşdür.

Üç il bundan öncə biz atəşi dayandırmışıq. Ermənistanla Azərbaycan arasında atəşkəs sazişi imzalanıb. Biz bu atəşkəs rejiminə sadıq, onu qoruyub saxlarıq. Döyüşlərin, müharibənin yenidən başlanmasını istəmirik və buna yol verməyəcəyik. Eyni zamanda biz ərazimizin başqa ölkənin işğalı altında qalmasına da dözə bilmərik. Biz məsələni sülh yolu ilə həll [287-288] etmək istəyirik. Bu barədə son vaxtlar müəyyən tərəqqi əldə olunubdur.

1996-cı ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün prinsiplər müəyyən edilib. Bunlar üç prinsipdir: Ermənistan və Azərbaycan Respublikalarının ərazi bütövlüyünün tanınması, Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə hüququ verilməsi, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunması. Biz bu prinsipləri bəyənmişik. İndi ATƏT-in Minsk qrupunun üç həmsədri var – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa. Üç prezident – Bill Klinton, Boris Yeltsin, Jak Şirak Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün iyunun 20-də Denver şəhərində birgə bəyanat veriblər. Dünən prezident Bill Klinton Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün Lissabon prinsipləri əsasında bundan sonra da səy göstərəcəyi haqda öz fikirlərini açıqladı. Biz buna inanır və ümid bəsləyirik. Ümid edirik ki, Bill Klinton və Azərbaycan prezidenti tərəfindən imzalanmış sənəddə göstəriləyi kimi, 1997-ci ildə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması məsələsində nailiyyət əldə ediləcəkdir.

Bu məsələ ilə bağlı Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konqresində Azərbaycana qarşı 1992-ci ildə ayrı-seçkilik aktı – 907-ci maddə qəbul olunubdur. Bu, Azərbaycana çox böyük zərər vurur, çünki biz Amerika Birləşmiş Ştatlarından başqa ölkələrə edilən yardımdan məhrumuq. Bilirsiniz ki, Amerika Birləşmiş Ştatları bir çox ölkələrə, o cümlədən keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş ölkələrə hər il maliyyə yardımı və maddi yardım göstərir. 907-ci maddəyə görə bizə belə yardım göstərilməsinə embarqo qoyulubdur. Ancaq zərər bir bundan ibarət deyildir. Bu maddə Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələrin inkişafına mane olur. Biz bu maddənin aradan götürülməsinə çox çalışırıq və Amerikanın dövlət dairələrində çoxları bu maddənin ləğv [288-289] olunması üçün səylər göstərir. O cümlədən, bizimlə əməkdaşlıq edən neft şirkətləri bu sahədə öz xidmətlərini göstərir.

Mən bu günlərdə Konqresdə oldum, bir çox konqresmenlərlə, senatorlarla görüşdüm. Nümayəndələr Palatasının spikeri Qinqriç, Beynəlxalq Əlaqələr Komitəsinin sədri Gilman və başqaları ilə görüşdüm. Konqresmen Kinq bu barədə çox dəyərli bir qanun layihəsi təqdim edibdir. Güman edirəm ki, bunların hamısı 907-ci maddənin götürülməsi üçün yaxşı zəmin yaradıbdır. Prezident Bill Klinton dünən bəyan etdi ki, 907-ci maddənin aradan götürülməsi üçün o, öz səylərini davam etdirəcəkdir. Bu fikir iki prezidentin imzaladığı sənəddə də öz əksini tapıbdır.

Mən sizə də müraciət edirəm, hörmətli dostlar. Öz səylərinizi əsirgəməyin. Biz azərbaycanlılar sülhsevər insanlarıq, xalqıq, ölkəyik. Biz sülh, əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq istəyirik. Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsinə çalışırıq. Ancaq bunun şərti var. Şərt də odur ki, Ermənistan silahlı qüvvələri işğal olunmuş torpaqlardan çıxmalıdır, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunmalıdır, yurd-yuvasından qaçqın düşmüş bir milyon azərbaycanlı öz elinə-obasına qayıtmalıdır. Buna nail olmaq üçün imkanlar var. Sizə müraciət edirəm ki, buna nail olmaq üçün bizə kömək edəsiniz. Biz sülh arzulayırıq. Sülh əldə etmək üçün kim kömək edirsə, o, xeyirxah iş görür. Biz ölkəmizdə sülh olmasını istəyirik. Ermənistanla Azərbaycan arasında həmişə etibarlı sülh yaratmaq istəyirik. Biz bölgəmizdə sülh, dünyada sülh istəyirik.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının xalqı sülhsevər xalqdır. Amerika Birləşmiş Ştatları dünyada sülhü, əmin-amanlığı və ədaləti bərqərar etmək üçün çox işlər görmüşdür. Son illərdə Amerika prezidenti cənab Bill Klintonun xarici siyasəti bu sahədə böyük nailiyyətlər əldə etmişdir. Bosniyada münaqişənin dayandırılması məhz Amerika Birləşmiş Ştatlarının, onun prezidentinin xüsusi xidmətləri nəticəsində mümkün olmuşdur. Dünyanın bir çox yerlərində də hərbi münaqişələrin söndürülməsi, aradan qaldırılması Amerika Birləşmiş Ştatlarının [289-290] səyləri nəticəsində olmuşdur. Ümidvaram ki, Qafqazda sülhün bərqərar olması və Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması üçün Amerika Birləşmiş Ştatları, onun görkəmli dövlət və siyasi xadimləri, şəxsiyyətləri bundan sonra da öz səylərini əsirgəməyəcəklər, Amerikanın prezidenti

---

cənab Bill Klinton bu məsələnin də həll olunması üçün cəsərətli addımlar atacaqdır. Biz sizə çox böyük ümid bəsləyirik.

Mən iki-üç gündən sonra sizin ölkənizi tərk edəcəyəm. Vətənə böyük sevinclə, ümidlərlə qayıdacağam. Siz burada bizdə böyük ümidlər doğurursunuz. Arzu edirəm ki, o ümidlər həyata keçirilsin. Bir daha sizə təşəkkür edirəm. Sağ olun! Bu salona topladığımızı, bizə diqqət və qayğı göstərdiyinizə görə Sizə təşəkkür edirəm. Sağ olun ki, çox səbirlə mənim bu böyük nitqimə qulaq asdınız. Mən sizin hamınıza cansağlığı, xoşbəxtlik arzu edirəm. Amerika Birləşmiş Ştatlarının xalqına səadət, xoşbəxtlik, firavan həyat arzu edirəm. Mən badəmi Texasın, Hyüstonun şərəfinə qaldırıram. Amerika Birləşmiş Ştatlarının xalqının şərəfinə, dövlətinin şərəfinə qaldırıram, Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti, mənim əziz dostum cənab Bill Klintonun şərəfinə qaldırıram. Sağ olun, sizin şərəfinizə!

Bilirsiniz, fikirlər çoxdur, ona görə istəyirəm hamısını deyim. Xasiyyətim belədir, mən həmişə fikrimi dövlət məsələlərində cəmləyirəm. Şəxsi məsələlərimi həmişə unuduram. Mənim üçün bu gün xoşbəxt bir gündür, – mənim nəvəm olubdur. Siz məni təbrik etdiniz. Çox sağ olun. Bu, mənim oğlumun oğludur. Bu, mənim üçün xüsusilə qiymətlidir. Bu, mənim altıncı nəvəmdir. Bunlar hamısı məni sevindirir. Mənim taleyimdə belə olubdur ki, ilk nəvəm 1981-ci ildə doğulubdur. O zaman mən Gürcüstanda idim, orada təntənəli mərasim keçirilirdi. Sovetlər İttifaqının hər yerindən oraya qonaqlar gəlmişdilər. Mənim nəvəmin doğulması orada böyük bir hadisəyə çevrildi. Çox sevindim, məni çox təbrik etdilər. Sonra, 1986-cı ildə Moskvada yaşayarkən mən Rusiyanın uzaq bir vilayətinə – Uzaq Şərqi səfərə getmişdim. Orada olanda daha bir nəvəmin doğulması haqqında mənə məlumat gəldi. Nəhayət, üçüncü dəfədir ki, mənim nəvəmin doğulması barədə [290-291] öz Vətənimdən uzaqda olduğum zaman məlumat alıram. Bunun da özünün xüsusi əhəmiyyəti var. Mən çox sevinirəm ki, bu məlumatı məhz burada, Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Hyüstonunda aldım. Sizin mənə göstərdiyiniz bu qayğıya, təbriklərə görə çox sağ olun. Nəvəsi olan hər bir adam bilir ki, nəvə nə qədər şirindir. Xüsusən biz belə hesab edirik. Güman edirəm, texaslılar da belə hesab edirlər ki, oğul nəvəsi daha şirin olur. Ona görə də mən sevinirəm. Çox sağ olun, təşəkkür edirəm. Sizin hamınızı öpürəm. [291]

HYÜSTON–BAKİ ASSOSİASİYASININ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ* ÇIXIŞ

3 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Uort!

Hörmətli cənab Peres!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi səmimi qəlbədən salamlayıram və Hyüston – Bakı Assosiasiyasının üzvləri ilə görüşməyimə çox şadam. Mənə göstərdiyiniz bu diqqət və qayğıya görə və bu gün buraya topladığınıza görə sizə təşəkkür edirəm. Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfərim çərçivəsində sizinlə keçirdiyim bu görüşü çox əhəmiyyətli hesab edirəm. Çünki Hyüston–Bakı, Hyüston– Azərbaycan Dostluq Assosiasiyasını yaratmaqla siz hələ 25 il bundan əvvəl Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasındakı əlaqələrin əsasını qoymusunuz.

Hyüston və Bakı şəhərlərinin qardaşlaşması, dostluq əlaqəsi yaranması haqqında təşəbbüs göstərmiş və bu işin əsasını qoymuş amerikalı dostlarımıza, eyni zamanda 25 il müddətində bu assosiasiyayı, bu dostluq, qardaşlıq əlaqələrini inkişaf etdirmiş, qoruyub saxlamış insanların hamısına təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm.

Mən sizinlə birlikdə fəxr edirəm ki, bu dostluğun, əlaqələrin, Hyüston–Azərbaycan, Hyüston–Bakı Dostluq Assosiasiyasının, Bakı və Hyüston şəhərlərinin qardaşlaşmasının təşəbbüskar[292-293]larından olmuşam və vaxtilə – 25 il bundan əvvəl Azərbaycan tərəfindən bu qərarı məhz mən qəbul etmişəm.

İnsan düşündükcə heyretə gəlir. XX əsrin, sona çatan əsrin dördüdə bir hissəsi – 25 il bizim dostluq və qardaşlıq əlaqələrimizin tarixidir. Mən çox xoşbəxtəm ki, 25 il bundan əvvəl Amerika ilə Azərbaycan arasında əlaqələr yaratmaq üçün Azərbaycanda belə bir addım atılıbdır və mən bunun təşkilatçısı olmuşam. Xoşbəxtəm ki, 25 il bundan sonra yaşayıb, bu günə çatıb, bu gün Azərbaycan Respublikasının, müstəqil Azərbaycanın prezidenti olaraq buraya – Hyüstona gəlib bu hadisənin 25 illik yubileyini sizinlə birlikdə qeyd edirəm.

Mənim sevincim sevincimə qovuşub. Çünki müstəqil Azərbaycanın prezidenti kimi mən ilk dəfə Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə gəlmişəm. Səfər çox uğurlu olubdur, yaxşı nəticələr veribdir, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişaf etməsi, genişlənməsi üçün yeni mərhələ olubdur, yeni yollar açılıbdır. Amerikanın prezidenti cənab Bill Klintonla, Amerika hökumətinin digər yüksək vəzifəli şəxsləri ilə çox səmərəli görüşlər keçirmişəm, əhəmiyyətli sənədlər imzalanıbdır.

Nəhayət, mən bizim köhnə, çox etibarlı dostumuz olan Hyüstona gəlmişəm və Hyüstonda bu cür gözəl təəssüratlar altında olarkən bir çox xəbər çatıbdır ki, mənim nəvəm dünyaya gəlibdir.

Mən həyatımı xalqıma, millətimə, ölkəmə xidmət etməyə həsr edən bir şəxsəm. Həyatımı indiyə qədər məhz bu işə həsr etmişəm. Ancaq eyni zamanda, mən də insanam, mənim də ailəm var. Ailəmi, uşaqlarımı çox sevirəm. Ailəm, uşaqlarım mənə həmişə ilham, ruh veriblər, mənə dayaq olublar. Həyatımı çiçəkləndiriblər, məni daim sevindiriblər. Xoşbəxtəm ki, ailəm məni heç vaxt incitməyib, uşaqlarım mənə heç vaxt narahatçılıq gətirməyiblər. Öksinə, həmişə mənə sevinc, xoşbəxtlik gətiriblər.

Güman edirəm, hər biriniz bu hissiyyatları özünüzdə görürsünüz, bilirsiniz. Ona görə də təsəvvür edə bilərsiniz, mən [293-294] nə qədər sevinirəm ki, nəvəm olubdur. Bu, mənim altıncı nəvəmdir. Bu, mənim oğlumun oğludur. Bu, mənim üçün böyük xoşbəxtlikdir.

Sizə təşəkkür edirəm ki, siz bu sevincimi mənimlə bölüşürsünüz, məni bu gün təbrik etdiniz. Mən Amerikada səfərdə olduğum günlərdə çox yaxşı əhval–ruhiyyədəyəm. Dünən bu xəbəri alandan sonra mənim əhval–ruhiyyəmə, kefim daha da yüksəklərə qalxıbdır.

Cənab Uort və Peres burada öz çıxışlarında Hyüston–Bakı Assosiasiyasının gördüyü işlərdən danışdılar, bizə çox dəyərli məlumatlar verdilər. Bu məlumatlar sevindiricidir. Birinci növbədə ona görə sevindiricidir ki, bu assosiasiya, bu dostluq əlaqələri 25 il müddətində yaşayıbdır. Bu dövrdə çox dəyişikliklər əmələ gəlibdir. Biz bu əlaqələri yaradarkən Azərbaycan, Bakı Sovetlər İttifaqının tərkibində idi. Sonra Sovetlər İttifaqı dağılıbdır, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edibdir. Azərbaycanda bir neçə il mürəkkəb ictimai–siyasi proseslər gedibdir. Qonşu Ermənistan Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz edibdir, Azərbaycanın torpaqları işğal olunubdur, işğal edilmiş torpaqlardan bir milyondan artıq vətəndaşımız qaçqın düşübdür. Azərbaycan böyük bir sosial-iqtisadi böhran keçiribdir.

Bütün bunların, bu dəyişikliklərin hamısına baxmayaraq Hyüston–Bakı, Hyüston–Azərbaycan əlaqələri yaşayıb, inkişaf edib və bu gün də yaşayır. Ümidvaram ki, bu əlaqələr – Hyüston– Bakı, Hyüston–Azərbaycan əlaqələri bundan sonra daha da sürətlə inkişaf edəcək, genişlənəcəkdir. Azərbaycan Respublikasının prezidenti

* Görüşdə ABŞ-dakı Azərbaycan icmasının nümayəndələri də iştirak etmişlər.

---

kimi mən sizi əmin edirəm ki, bu əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün öz tərəfimdən, dövlət tərəfindən bütün imkanları yaradacağam və əlimdən gələn köməyi edəcəyəm.

İndi bunun üçün imkanlar genişlənidir. Amerika Birləşmiş Ştatlarının böyük neft şirkətləri, onların da hamısının mərkəzi buradadır, Hyüstondadır. ABŞ-ın neft şirkətləri Azərbaycan ilə [294-295] uzunmüddətli iş görmək üçün müqavilələr imzalamışlar. Bizim bu işlərimiz, deyə bilərəm ki, XXI əsrin axırınadək davam edəcəkdir. Hesab edirəm ki, bu böyük neft şirkətləri Hyüston–Bakı, Hyüston–Azərbaycan, Texas–Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etməsi üçün öz paylarını verməli və öz xidmətlərini göstərməlidirlər.

Mən burada bu assosiasiyayı yaradanlardan biri cənab Vördü və onun xanımını xüsusi salamlayıram. Cənab Vörd öz xanımı ilə birlikdə hələ 20 il bundan əvvəl Azərbaycana gəlmişlər. Onlar Xəzər dənizindəki neft mədəninə olublar. Onun indi mənə söylədiyinə əsasən belə başa düşdüm ki, onlar yeddi gün Neft Daşlarında yaşayıblar.

Neft Daşları sahilədən təxminən 100 kilometr məsafədədir. O illər Neft Daşlarında işləyənləri, orada yaşayanları biz qəhrəman hesab edirdik. Ona görə də əgər Amerikanın vətəndaşı, hyüstonlu cənab Vörd və onun xanımı Bakıya, Azərbaycana gəlmişlərsə və gedib orada, Neft Daşlarında, Xəzər dənizinin ortasında yaşayıblarsa, – Xəzər dənizi isə çox qərribə bir dənizdir, həm gözəldir, həm də çox təhlükəli dənizdir, çünki onun gözəlliyi qədər də, eyni zamanda fırtınası, güclü küləyi, dalğaları vardır, – o dövrdə orada yaşamağın özü böyük qəhrəmanlıqdır.

Məhz belə macərə axtaranların sayı nəticəsində Hyüston – Azərbaycan əlaqələri 25 ildir ki, yaşayıb və bu gün bu qədər yüksək səviyyəyə çatıb. Hyüston–Bakı əlaqələrini 25 il müddətində yaşadanların hamısına təşəkkür edirəm. Elan edirəm ki, onlar Azərbaycanın daimi vətəndaşlarıdır.

İndi biz Xəzər dənizində yeni neft yataqları üzərində işləyirik, yeni platformalar olacaqdır. Xəzər dənizində Neft Daşları kimi yeni kiçik adalar olacaqdır. Gəlib oraları görmək istəyən və həmin o platformalarda yaşamaq istəyən adamlar üçün mən hər bir şərait yaradacağam və hamınızı Azərbaycana dəvət edirəm. [295-296]

Sizin assosiasiyanın proqramlarının hamısını bəyənirəm. Onları daha da genişləndirmək olar. Mən onları dəstəkləyirəm və onların həyata keçirilməsi üçün öz tərəfimizdən lazımı yardımları edəcəyəm.

Azərbaycan indi müstəqil dövlətdir. Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında bərabərhüquqlu əlaqələr yaranıb. Bu əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün dünən, avqust ayının 1-də Vaşinqtonda çox dəyərli, tarixi əhəmiyyətli sənədlər imzalanıb. Onlar Hyüston–Bakı, Hyüston–Azərbaycan, Texas –Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi üçün yeni imkanlar, şərait yaradıb. Gəlin bu imkanlardan daha da səmərəli istifadə edək.

Mən sizin hamınıza cəsaətlə, səadət arzulayıram. Sizə – hyüstonlulara, texaslılara uğurlar arzulayıram. Sağ olun, təşəkkür edirəm. [296]

“EKSSON” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ TERRİ KUNS İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston, “Vinhəm Varvik” oteli

3 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Terri Kuns!

Azərbaycan Respublikasının və şəxsən mənim ünvanıma söylədiyiniz xoş sözlərə, fəxri texaslı seçildiyimə, yeni nəvəmin dünyaya gəlməsi münasibətilə səmimi təbrikinizə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Nəvənin dünyaya gəlməsi münasibətilə mən də sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Vaşinqtonda ARDNŞ ilə “Eksson” arasında “Naxçıvan” yatağı üzrə müqavilə imzalanmasından yadigar olaraq mənə hədiyyə etdiyiniz qartal fiquru həqiqətən mənim ürəyimə yatan hədiyyədir. Siz doğru deyirsiniz, Azərbaycan özü böyük bir qartala bənzəyir. Xalqımız azadlıq uğrunda uzun müddət, bir çox on illər, əsrlərlə mübarizə aparıbdır. Azadlığa məhz ona görə nail olub ki, xalqımız qartala məxsus xüsusiyyətlərə malik xalqdır.

Mən bilirəm ki, qartal Amerika Birləşmiş Ştatlarının azadlıq simvoludur. Azadlıq simvolu olan qartala birini – Dövlət gerbinizdəki qartala əksini beşinci gün prezident cənab Bill Klinton da bağışlayıbdir. Bu, mənim üçün çox böyük hədiyyədir. Sizin hədiyyənizi də çox məmnuniyyətlə qəbul edirəm.

“Naxçıvan” yatağına dair “Eksson” ilə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti arasında birbaşa müqavilə imzalanmasından məmnun qaldığımı vurğulayaraq, həm də onu bildirmək [297-298] istəyirəm ki, Amerikanın bu şirkəti respublikamıza gələndən bəri mən ona xüsusi münasibət göstərmişəm.

Hörmətli cənab Terri Kuns!

1994-cü ildə ilk müqavilə, “Əsrin müqaviləsi” imzalanandan sonra qalmış kiçik hissənin paylanması çox böyük çətinlik yaratmışdı. Xatırlayırsınız, o vaxt sizin kimi bir çox böyük şirkətlər həmin hissəni almaq istəyirdilər. Belə şirkətlər həm sizin ölkədən, həm Avropadan, həm də bizim qonşulardan var idi. Siz bilirsiniz, mən də bilirəm, adlarını çəkmək istəmirəm, – bu, artıq tarixdə qalıbdır.

O vaxt qərar qəbul etmək mənim üçün də çətin idi, çünki sizinlə bərabər həmin şirkətlərin hamısı da mötəbər şirkətlər idi və həqiqətən bizimlə yaxşı əlaqələr yaratmaq istəyirdilər. Çox düşündüm və son qərarı qəbul etdim. O qərar da “Əsrin müqaviləsi” imzalanandan sonra “Eksson” şirkətinin müqaviləyə daxil olmasına imkan yaratdı. Ondan sonra da sizinlə dəfələrlə görüşümüz olub və istəmişəm ki, müstəqil yataqda işləyəsınız. Nəhayət, yaxşı ki, bu da baş verdi. Yatağın da adı “Naxçıvan”dır, mənim doğulduğum yerin adıdır. Ona görə bunun daha da çox məsuliyyəti var.

Gərək elə edəsiniz ki, oradan hasil olan neft, ümumiyyətlə yataqdakı işlər o birilərin hamısından yaxşı olsun. Mən doğulduğum yeri bir də ona görə sevirəm ki, 1990-cı ildə Moskvada yaşayarkən həyatım böyük təhlükə altında olduğu zaman, – o vaxt məni çox təqib edirdilər və qarşımda çox böyük məhrumiyyətlər dururdu, – Azərbaycana döndüm və Bakıda da yaşamaq mümkün olmadığına görə doğulduğum yerə, Naxçıvana getdim. Mən orada ağır, çox çətin illər keçirdim, amma Naxçıvan məni bağrına basdı, qoynuna aldı. Mən də onları yaşatdım, bəlkə də mən oraya getməseydim, onları da böyük təhlükə gözləyirdi. Ona görə də mən Vətəni, doğulduğum yeri çox sevirəm. O ağır gündə mənə əl uzatdı, mən bunu xüsusi qiymətləndirirəm. [298-299]

“Eksson” şirkətinin “Naxçıvan” yatağı ilə birgə fəaliyyətinə inamla baxıram və hesab edirəm ki, bu işlərə əməli surətdə başlayacaqsınız. Bilirəm ki, “Eksson” Amerikanın böyük neft şirkətidir. Ancaq bilmirəm, siz indiyə qədər Ağ evdə müqavilə imzalamırsınız? (Cənab Kuns bildirir ki, xeyr, birinci dəfədir.) Görürsünüz, biz nəinki sizinlə müqavilə imzaladıq, həm də onu Ağ evdə imzalamağa nail olduq. Mən sizinlə Bakıda dəfələrlə görüşmüşdüm, Amerika Birləşmiş Ştatlarında görüşmüşdüm. Amma indi Ağ evdə və Sizin hökumətin başçıları ilə birlikdə, onların iştirakı ilə müqavilə imzalandı, – bunun özü tarixi hadisədir, – müqaviləni də siz imzaladınız.

... Cənab Kuns, sizin ARDNŞ ilə birlikdə suyun dərin qatlarında yerləşən B-9 adlı blok üzərində də işlədiyiniz, həmin struktur barədə də tezliklə müqavilə bağlanması, B-9 yatağına ad verilməsinin məqsədəuyğunluğuna dair söylədiklərinizlə bağlı bildirirəm ki, bu müvəqqəti addır, müqavilə imzalananda bunun da adı olacaqdır. Natiq Əliyevə tapşırıram, mənə məlumat versin.

... Xəzərdəki qaz yataqlarının ehtiyatı istismarı və mavi yanacağın həcmi barədə “Eksson” şirkətinin Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə birlikdə təkliflər hazırlayacağı və yaxın bir neçə həftə ərzində bunların son təklif halına salınacağı fikri ilə əlaqədar bildirirəm ki, əgər məsələ hazırlanıbsa, Natiq Əliyevə göstəriş verərəm və danışıqlar aparıb son layihəni təqdim edərsiniz. Mən sizin dediklərinizlə razıyam. Bizim regionda da qaza böyük ehtiyac var. Türkiyədə, başqa ölkələrdə də ehtiyac var. Ona görə bu işə tezliklə əməli surətdə başlasaq,

---

çox yaxşı olar. Yeri gəlmişkən, “AMOKO” şirkəti prezidentinin söylədiyinə görə onlar daha dərin qatlarda işləyirlər. Deyilənə görə, 3 min metr dərinlikdə işləmək üçün müqavilə bağlayıblar.

Görüşümüzün sonunda qeyd etmək istəyirəm ki, bizim dostluğumuz çox etibarlıdır və verdiyiniz təkliflərin də hamısına baxacağıq. Qaz yataqlarına dair təklifləri tezləşdirmək haqqında fikirlərinizlə tamamilə razıyam.

[299]

**“TEKSAKO” ŞİRKƏTİNİN
VİTSE-PREZİDENTİ ROBERT BLAK İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Hyüston, “Vinhəm Varvik” oteli

3 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Robert Blak!

İlk öncə xoş sözlər üçün təşəkkürümü bildirir və sizinlə, habelə şirkətin digər rəhbərləri ilə görüşdən məmnun qaldığımı söyləmək istəyirəm.

...Texas qonaqpərvərliyi barədə sizin sözlərinizi təsdiqləyərək deyirəm: bu, həqiqətən çox gözəl, heyrətamizdir.

... Siz söylədiniz ki, Azərbaycana gəlməkdə gecikmişiniz. Buna isə bir neçə il əvvəl şirkətin direktorlar şurasının Xəzər regionuna gəlməmək barədə qərarı səbəb olmuşdur. Sizin bu qərardan təəssüflənməyiniz və səhvinizi səmimi etiraf etməyiniz xoşuma gəlir. Kim deyirsə, səhv etmir, o, yalan danışır. Gərək səhvi başa düşsən, etiraf edəsən və razılaşasan ki, səhv buraxmısan.

... Deyirsiniz ki, şirkətin idarə heyəti keçən il dəyişib və indi yeni rəhbərlik Azərbaycanın neft yataqlarının işlənməsində uzun müddət iştirak etmək üçün əməkdaşlığa başlamaq istəyir, – bu fikri yalnız alqışlamaq olar. Mən dəfələrlə demişəm– Azərbaycanın qapısı bütün dünyaya, bütün şirkətlərə, xüsusən Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətlərinə açıqdır. Ona görə də hələ imkan var, yaxşı ki, səhvinizi başa düşmüşünüz. [300]

“ARKO” NEFT ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ MAYK BOBLİN İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston, “Vinhəm Varvik” oteli

3 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Mayk Boblin!

ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonun dəvəti ilə ölkənizə ilk rəsmi səfərim, prezident Bill Klintonla, ABŞ hökumətinin yüksək vəzifəli digər şəxsləri ilə apardığım danışıqlar barədə söylədiyiniz xoş sözlərə görə sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Əminəm ki, uğurla davam edən bu səfər Amerika–Azərbaycan əlaqələrinin, ilk öncə isə iki ölkə arasında iqtisadi əməkdaşlığın güclənməsinə kömək edəcəkdir.

... Yeni nəvəmin dünyaya gəlməsi münasibətilə səmimi qəlbdən gələn təbrikinizi məmnunluqla qəbul edirəm. Mənə üzərində dünyanın ən qədim xəritəsi əks olunan çini vaza hədiyyə etməyinizə və həmin xəritədə Azərbaycanın indi olduğu kimi, qədim zamanlarda da dünyada mühüm yer tutmasının əks edildiyi barədə söylədiklərinizə görə ürəkdən təşəkkür edirəm.

Mənim ABŞ-dakı Yəhudi Təşkilatları Prezidentlərinin Konfransı Təşkilatı başçıları ilə görüşümün böyük rəğbətlə qarşılanması barədə dediyiniz sözlərlə ürəkdən şərəkəm və bildirirəm ki, həmin tədbirin həqiqətən çox böyük əhəmiyyəti olmuşdur. Onlar mənə çox böyük diqqət göstərdilər və bizim aramızda daha da sıx dostluq əlaqələri yaratmışdır. [301-302]

... Sizin Azərbaycanla əlaqələri daha da sıxlaşdırmaq və canlandırmaq barədə təklifləriniz olduqca maraqlıdır və diqqətlə nəzərdən keçiriləcəkdir.

“Arko” Şirkətinin Azərbaycanın qarşılaşdığı problemlərin həllinə – Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına və ABŞ Konqresinin vaxtilə qəbul etdiyi 907-ci düzəlişin ləğv edilməsinə hər cür kömək göstəriləcəyinə dair söylədiyiniz fikirlərə görə sizə təşəkkürümü bildirirəm. Bir daha bəyan edirəm ki, bazar münasibətləri yolunu seçmiş, hüquqi demokratik dövlət quran respublikamız xarici ölkələrin iş adamları ilə əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə daim xüsusi diqqət yetirir və “Arko” şirkəti ilə də əməkdaşlığa maraq göstərir. [302]

“ŞELL” ŞİRKƏTİNİN İCRAÇI DİREKTORU FİLİPP VATS İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston, “Vinham Varvik” oteli

3 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Filipp Vats!

İlk öncə təmsil etdiyim Azərbaycan Respublikasının, onun xalqının, şəxsən mənim və ailəmin ünvanına söylədiyiniz xoş sözlərə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

... Sizin icraçı direktor olduğunuz ABŞ-ın Hollandiya və Böyük Britaniya ilə birgə şirkəti “Şell” bir çox ölkələrdə böyük nüfuz qazandığı kimi Azərbaycanda da yaxşı tanınır. Hollandiyaya mənim rəsmi səfərə gəlməyim barədə Sizin arzunuya cavab olaraq bildirirəm ki, mən belə bir dəvət almışam və vaxt tapıb Hollandiyaya səfərə gedəcəyəm. “Şell”in respublikamızla əlaqələrə böyük maraq göstərməsini məmnunluqla yüksək qiymətləndirirəm.

... Sizin, dəniz yataqlarının işlənməsində böyük təcrübəyə malik olan “Şell” şirkətinin Azərbaycanla uzunmüddətli əlaqələr qurmaq və ölkəmizə külli miqdarda sərmayə qoymaq niyyətiniz, infrastrukturaların formalaşdırılması, neft və qaz kəmərlərinin layihələşdirilməsi və çəkilməsi barədə təklifləriniz olduqca maraqlıdır və diqqətlə öyrəniləcəkdir.

... Mən “Şell” şirkətinin Bakıda YUNİSEF-in keçirdiyi bir tədbirə sponsorluq etdiyini yaxşı xatırlayıram və əminəm ki, şirkətinizin respublikamızla sıx əlaqələr qurması hər iki tərəf üçün faydalı olacaqdır. Mən “Şell”in Azərbaycanda yeni iş yerləri yaratmaq, mədəniyyət, təhsil sahələrinin inkişafına kömək göstərmək barədə təkliflərini xüsusilə yüksək qiymətləndirirəm və ümidvar olduğumu bildirirəm ki, bu sahələrdə də əməkdaşlığımız yaxşı nəticələr verəcəkdir. [303]

**“MOBİL” ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ
BİLL SKOLİNS İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Hyüston, “Vinhəm Varvik” oteli

3 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Bill Skolins!

ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonun dəvəti ilə ölkənizə ilk rəsmi səfərə gəlməyimə, səfərin uğurla keçməsinə, Vaşinqtonda Ağ evdə “Mobil” şirkəti ilə ARDNŞ arasında imzalanmış müqaviləyə verdiyiniz yüksək qiymətə görə Sizə təşəkkür edirəm.

Mən hazırda xarici ölkədə səfərdə olan “Mobil” Şirkəti Direktorlar Şurasının sədri cənab Noto ilə görüşlərimi də məmnunluqla xatırlayıram.

Bilirsiniz ki, əvvəllər biz müqavilələri konsorsium təşkil edib bir neçə şirkətlə imzalayırdıq. İndi isə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti və “Mobil” şirkəti bir yataqda müştərək iş görmək üçün müqavilə imzalayıblar. Bunun çox böyük əhəmiyyəti bir də ondan ibarətdir ki, həmin müqavilə Vaşinqtonda Ağ evdə imzalanıb. Mən bilirəm ki, “Mobil” çox böyük şirkətdir, dünyanın əksər ölkələrində iş görür. Amma güman edirəm ki, siz Ağ evdə heç vaxt müqavilə imzalamamışdınız (cənab Skolins bildirir ki, 150 illik tarixə malik olan “Mobil” şirkəti indiyədək Ağ evdə həqiqətən müqavilə imzalamamışdır). İmzalanan müqavilənin tezliklə əməli surətdə həyata keçirilməsi çox vacibdir. [304-305]

... Siz “Oğuz” yatağında geofiziki işlərin artıq başa çatdığı, tezliklə qazma işlərinə başlanılacağı barədə məlumat verdiniz. Bu bir daha göstərir ki, “Mobil” şirkətinin imkanları çox genişdir. Biz birinci mərhələni keçdik, müqavilə imzalandı, buna Ağ evdə xeyir-dua verildi. ABŞ-ın vitse-prezidenti Albert Qor və mən müqavilələrin imzalanması mərasimində nitq söylədik. Biz sizə yol açmışıq, indi əməli işə başlayın. Əgər sizin burada işləriniz yaxşı getsə, fəaliyyət dairəniz daha da genişlənə bilər.

Əminəm ki, gələcəkdə əməkdaşlığımız daha da genişlənəcək və möhkəmlənəcək, bu əməkdaşlıq bütün sahələri əhatə edəcək, “Mobil” şirkəti öz imkanlarından istifadə edərək respublikamızın qarşılaşdığı problemlərin həlli, xüsusən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması, ABŞ Konqresinin vaxtilə qəbul etdiyi ədalətsiz 907-ci düzəlişin ləğv edilməsi sahəsində səylər göstərilməsi işinə daha fəal qoşulacaqdır. [305]

HYÜSTONDA QAN MƏRKƏZİNDƏKİ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston

3 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Tiqyu!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən bu gün ilk öncə, təkcə Amerikada deyil, həm də bütün dünyada məşhur olan tibb müəssisəsində – qan mərkəzində olmağımdan çox məmnun qaldığımı bildirmək istəyirəm. Burada mənə verilən məlumatdan aydın oldu ki, 13 bölməyə, 600 peşəkar işçiyə malik olan və gəlirlə işləyən özəl bir müəssisə kimi fəaliyyət göstərən qan mərkəzi burada donorlardan alınan və laboratoriya sınağından keçirilən qanı dünyanın 21 ölkəsinə, 161 tibb müəssisəsinə göndərir. Bu mərkəzdə, həmçinin ABŞ-ın hər bir ştatında fəaliyyət göstərən buna bənzər qan mərkəzlərində hazırlanan qan hər il minlərlə adamı yenidən həyata qaytarır, onların sağlamlığının bərpa olunmasında çox vaxt həlledici rol oynayır.

Mən qan mərkəzinin laboratoriyasına baxdım, buradakı müasir avadanlıq və cihazlarla tanış oldum.

Mənim üçün bilmək çox maraqlıdır ki, dünyanın ən məşhur kardioloq-cərrahı professor Mişel Debeyki bu qan mərkəzinin təsisçilərindən biridir və bu mərkəzdə QİÇS-in profilaktikası ilə əlaqədar da çox böyük işlər görülür. Ümidvaram ki, Amerika alimlərinin bu sahədə əldə etdikləri yüksək nəticələr sayəsində [306-307] yaxın gələcəkdə bəşəriyyət XX əsrin bu dəhşətli bəlasından xilas ola biləcəkdir.

Mən bir daha bildirirəm ki, bu məşhur qan mərkəzi ilə tanışlıqdan məmnun qaldım, burada görülən işləri yüksək qiymətləndirirəm və gələcək fəaliyyətinizdə sizə daha böyük uğurlar arzulayıram. Sağ olun. [307]

HYÜSTONDAKI TİBB MƏRKƏZİNDƏ DÜNYA ŞÖHRƏTLİ ÜRƏK CƏRRAHI PROFESSOR MİŞEL DEBEYKİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Hyüston

3 avqust 1997-ci il

Cənab doktor Debeyki!

Biz Sizinlə görüşməkdən çox məmnunuq. Bu, bizim üçün tarixi hadisədir.

Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə hazırlaşarkən, səfərimin proqramı tərtib edilərkən, Hyüstona gələcəyim məlum olarkən Sizin bu tibb mərkəzinə gəlməyi və Sizinlə görüşməyi arzu etdim. Mən çox şadam ki, bu, bizə nəsb oldu. Çünki biz hamımız Sizi əfsanəvi bir adam kimi tanıyırdıq.

Mənim yadımdadır, dünyada ilk dəfə ürək köçürülməsi baş verəndə Sizin adınız məşhur oldu. O vaxt biz Sovetlər İttifaqının tərkibində yaşayırdıq. Mətbuatda Sizin barənizdə çoxlu yazılar gedirdi. Bu, bizim üçün möcüzə idi ki, ürəyi köçürmək olarmı? Ancaq bunların hamısı indi arxada qalıbdır. Siz o vaxtdan indiyədək çox nailiyyətlər əldə etmişiniz. Siz nadir bir insansınız. Şəxsən mən Sizə həmişə heyranlıqla münasibət göstərmişəm.

Siz son vaxtlar Rusiya televiziyasında bir neçə dəfə görüldünüz. Prezident Boris Yeltsinin xəstəliyi Rusiyada çox böyük təşviş doğurmuşdu. Onun ürəyində cərrahiyyə əməliyyatı aparılmalı idi. Sizi dəvət etdilər və Siz bu işi etdiniz. Biz Rusiya televiziyasına daim baxırıq. ABŞ-ın Si-En-En və digər [308-309] kanallarını Azərbaycanda tuta bilsək də, Amerika televiziyasına daim baxa bilmirik. Çünki vaxt fərqi vardır. Amma Rusiya ilə Azərbaycanda vaxt təxminən eyni olduğuna görə biz bu televiziya daha çox baxırıq. Şəxsən mən televiziya ilə Sizin Moskvaya gəlməyinizə baxırdım, Sizin cürbəcür izahatlarınızı dinləyirdim, keçirdiyiniz əməliyyatdan xəbərim var idi. Bu, yeganə bir hadisə deyil. Məlumdur ki, Siz Amerikada və bir sıra başqa ölkələrdə çox cərrahiyyə əməliyyatları keçirmisiniz. Mən indi buraya gələndə Siz Belçikanın kralını müalicə etdiyinizə görə orada hazırlanmış heykəlinizi göstərdiniz. Siz bunlara layiqsiniz. Buradakı fotolar, bütün bu eksponatlar sizin fəaliyyətinizi əks etdirir.

Dünyanı təəccübləndirən bir də odur ki, Siz bu işlə uzun illərdir məşğulsunuz və daim fəaliyyətdəsiniz. Çünki cərrahiyyə əməliyyatları aparən adamlar adətən çox zəhmət çəkirlər. Görünür, Siz çox dözümlüsünüz. Bu qədər iş görərək, indiyədək görkəmli fəaliyyətdəsiniz. Mən Sizi təbrik edirəm. Sizinlə görüşməyimi çox əlamətdar bir hadisə hesab edirəm.

Bizim hələ ki, belə bir cərrahiyyə əməliyyatına ehtiyacımız yoxdur. Amma buna baxmayaraq mən Sizi ölkəmizə, Azərbaycana dəvət edirəm.

Siz bilirsiniz ki, mən Amerikaya prezident Bill Klintonun dəvəti ilə gəlmişəm. Burada mənim çoxlu görüşlərim və danışıqlarım olub. Avqustun 1-də cənab Bill Klintonla bizim çox səmərəli danışıqlarımız olubdur və biz çox əhəmiyyətli sənədlər imzalamışıq. Ölkələrimizin əlaqələri partnyorluq səviyyəsindədir. Biz neft istehsalı sahəsində xüsusilə geniş əməkdaşlıq edirik.

Hyüstonla Azərbaycanın paytaxtı Bakı 25 il bundan əvvəl qarداşlaşmışlar. Mən o vaxt Azərbaycanın rəhbəri idim. Mən bu qaradaşlaşma işinin təşəbbüskarı olmuşam. Çox şadam ki, 25 il sonra Hyüstona gəlmişəm. [309-310]

Bizə göstərdiyiniz diqqətə görə mən Sizə təşəkkür edirəm. Bizə verdiyiniz məlumatlar çox heyranedicidir. Bu işdə mən Sizə nailiyyətlər arzu edirəm.

M i ş e l D e b e y k i: Cənab Prezident, çox sağ olun.

Cənab Prezident, bildirmək istəyirəm ki, bizim böyük nailiyyətlər əldə etmiş məktəblərimiz, elmi tədqiqat mərkəzlərimiz, ümumiyyətlə, bu tibb mərkəzi Azərbaycan ilə çox yaxından əməkdaşlıq edə bilər. Biz ölkənin həkimlərinin, alimlərinin burada ixtisaslarının artırılması kurslarını təşkil edə bilərik. Xahiş edirəm, hər hansı bir sahədə Sizə kömək edə bilərsəniz, bunu bizə bildirəsiniz. Biz bunu məmnuniyyətlə edə bilərik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun. Biz bu imkandan mütləq istifadə edirik.

M i ş e l D e b e y k i: Cənab Prezident, istəyirəm, Sizə öz vizit kartımı da verim.

H e y d ə r Ə l i y e v: Cənab Debeyki, mən də bu kitabları Sizə hədiyyə edirəm, amma istəyirəm oraya öz ürək sözümlü yazım.

M i ş e l D e b e y k i: Cənab Prezident, Siz indi buradan uşaq xəstəlikləri müalicə olunan xəstəxanaya gedəcəksiniz. Orada görəcəksiniz ki, düz 31 il bundan əvvəl ilk peyk fəzaya buraxılan zaman biz cərrahiyyə əməliyyatları tarixində çox mühüm rol oynayan yeni bir kəşfin əsasını qoyduq. Bu da insan bədəninin ayrı-ayrı hissələrinin təsvirinin lazer vasitəsilə göstərilməsi olubdur. Bunu orada Sizə əyani surətdə göstərəcəklər. Sonra

---

biz bu peykdən istifadə edərək, Cenevrədə oturub Hyüstonda aparılan cərrahiyyə əməliyyatlarının gedişinə baxa bilərdik. Bunun da çox böyük əhəmiyyəti vardır. Bizdə buna teletibb deyirlər. Əgər gələcəkdə bu vasitədən istifadə etmək və bütün əhalinizə mərkəzimizin ixtiyarında olan imkanlardan faydalanmaq imkanı yaratmaq istəsəniz, biz bu cür teletibb qaydalarını ölkənizdə tətbiq edə bilərik. Beləliklə də biz bu teletibbdən hamının faydalanmasına imkan yaradarıq. [310-311]

Bunun üçün Azərbaycanda bir telemərkəz yaradılmalıdır ki, o, bizimlə əlaqə saxlaya bilsin. Biz dünyanın bir çox ölkələri ilə teletibb əlaqəsi yaratmaq sahəsində iş aparmışıq. Fikirlərimi açıq söyləmək üçün bir misal gətirmək istəyirəm. Məsələn, biz bu yaxınlarda burada, Hyüstonda oturaraq Yaxın Şərqdə olan bir xəstəni teletibb əlaqəsi yolu ilə müayinə etdik, ona diaqnoz qoyduq və bu, çox əla nəticələr verdi. Yəni teletibb əlaqəsinin köməyi ilə bütün əməliyyatları aparmaq mümkündür. Bu, lazım olan informasiyanı tez bir zamanda əldə etmək üçün çox gözəl imkandır.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Mən bu kiçik hədiyyəni Sizə təqdim etmək istəyirəm. Bu, Azərbaycan xalçasıdır, onu istədiyiniz yerdə asarsınız.

Mişel Debeyki: Bu əfsanəvi bir xalçadır və onu ən qiymətli hədiyyə kimi qəbul edirəm. Çox sağ olun. Doğrudan da mənim üçün çox qiymətli hədiyyədir. Təşəkkür edirəm. Cənab prezident, mən Sizinlə görüşümdən çox-çox məmnun oldum. Bir daha bildirirəm ki, əgər mən Sizin üçün bir şey edə bilsəm, xahiş edirəm, məlumat göndərəsiniz.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Sizin bu əlləriniz 60 min əməliyyat keçiribdir. Sizinlə görüşməyim böyük hadisədir. Mən çox məmnunam. Sizi Azərbaycana dəvət edirəm. [311]

TEXAS UŞAQ XƏSTƏXANASINDAKI GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston

3 avqust 1997-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Burada mənə məlumat verdilər ki, cəmi 43 il əvvəl məşhur “Beyir” tibb kollecinin nəzdində yaradılmış və fəaliyyətə başlamış bu şəfa ocağı hazırda 456 çarpayısı olan iri xəstəxanaya çevrilmişdir və bütün ölkədə böyük şöhrət qazanmışdır. Bu xəstəxanada elm və texnikanın nailiyyətləri geniş tətbiq olunur və müalicə işləri əsasən kompüterləşdirilmişdir. Əldə olunan təcrübə telerabitə vasitəsilə dünyanın bir çox ölkələrinə operativ şəkildə çatdırılır. Xəstəxanada həmçinin tədris aparılır. Xəstəxana dünyanın bir çox ölkələri ilə əməkdaşlıq edir və onlara xidmət göstərir. Burada bir sıra uşaq xəstəliklərinin müalicəsində yeni nəzəriyyələrin tətbiqi böyük maraq doğurur. Xəstəxanadakı teletibb rabitəsi vasitəsilə Hyüstondan minlərlə kilometr uzaqda yerləşən hər hansı məntəqədə xəstəni müayinə etmək, ona diaqnoz qoymaq mümkün olur. Əlbəttə, bütün bunlar haqqında məlumat almaq çox maraqlıdır, lakin bunlarla əyani surətdə tanış olmaq həmin marağı qat-qat artırır və bu zəngin təcrübədən istifadə etmək istəyini gücləndirir. Xüsusilə xəstəxana rəhbərlərinin Azərbaycan ilə Texas uşaq xəstəxanası arasında geniş əlaqələr qurulmasına maraq göstərmələrini yüksək qiymətləndirirəm.

Mən xəstəxanada görülən əzəmətli işlərlə tanış olmaqdan məmnun qaldığımı bildirirəm, həmin işləri yerinə yetirənlərə ürəkdən təşəkkür edirəm və bu tibb ocağına qarşıdakı fəaliyyətində daha böyük uğurlar arzulayıram. Sağ olun. [312]

AMERİKANIN GÖRKƏMLİ İCTİMAİ-SİYASİ XADİMİ QREQ LAFLİN İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Hyüston

3 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Laflin!

İlk öncə ölkəmiz barəsində, Azərbaycanda baş verən proseslər haqqında söylədiyiniz səmimi və xoş sözlərə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Sizi Azərbaycanın dostu hesab edirəm və ölkəmizin haqq işinin müdafiə olunmasında Sizin xidmətlərinizi bir daha yüksək qiymətləndirirəm.

Mən belə bir mühüm cəhəti xüsusi olaraq vurğulamaq fikrindəyəm ki, son illərdə Amerikada Azərbaycanı sevən insanların çoxalmasının olduqca böyük əhəmiyyəti vardır və mən bunu Dünya Birliyində respublikamızın nüfuzunun artmasının bariz nümunəsi hesab edirəm.

Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması, 907-ci düzəlişin ləğv olunması üçün dünya ictimaiyyətinin, ölkəmizin dostlarının böyük təsir gücünə malik olduğunu nəzərə çatdırmaqla məmnunluqla bunu da qeyd etməyi vacib sayıram ki, həqiqətlə səsleşən belə addımların sayca artması bizi olduqca sevindirir və haqq işimizin qalib gələcəyinə inamımızı artırır.

Mən Sizi Azərbaycana səfərə dəvət edirəm. Əminəm ki, dəvətimi qəbul etməklə Siz Azərbaycandakı dostlarınızın sayını yeni-yeni insanlar hesabına daha da artıracaq, bir çox amerikalı dostlarımız kimi əsl azərbaycanlı dostluğunun möhkəmliyi və səmimiliyinin nə demək olduğunu canlı şahidi olmaq imkanı qazanacaqsınız. Sağ olun. [313]

İLLİNOYS ŞTATININ ƏN VARLI VƏ ELİTAR AİLƏLƏRİNDƏN BİRİ OLAN PRİTSKERLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ* SÖHBƏTDƏN

Çikaqo

3 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Tomas Pritsker!
Hörmətli cənablar!

Mən ilk öncə bildirirəm ki, ABŞ-ın İllinoys ştatının ən varlı və elitər ailələrindən biri olan Pritskerlər ailəsinin üzvləri ilə görüşdən məmnun oldum. Qeyd etmək istəyirəm ki, sizin prezidenti olduğunuz, Amerikada və dünyada böyük nüfuz qazanmış “Hyat” korporasiyası Azərbaycanda da yaxşı tanınır. Bu korporasiyanın Azərbaycanla əlaqələrinin hazırkı vəziyyətindən razı qaldığımı vurğulayaraq eyni zamanda nəzərə çarpdırmağı önəmli sayıram ki, əməkdaşlığımızı daha da inkişaf etdirmək çox vacibdir.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klintonun dəvəti ilə ölkənizə ilk rəsmi səfərimdən məmnunluqla söhbət açaraq bildirmək istəyirəm ki, avqustun 1-də Vaşinqtonda prezident Bill Klintonla və ABŞ hökumətinin yüksək vəzifəli digər [314-315] rəsmi şəxsləri ilə keçirdiyim görüşlərin, apardığım danışıqların, imzalanmış sənədlərin əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Bu görüşlər, danışıqlar və imzalanmış sənədlər Azərbaycan–Amerika əməkdaşlığının inkişafında yeni bir mərhələ açmışdır.

Hüquqi demokratik dövlət quran, bazar münasibətləri yolunu seçmiş Azərbaycan Dünya Birliyi ilə sıx əlaqələr yaratmağa xüsusi diqqət yetirir. Biz respublikamıza sərmayə qoymaq istəyən xarici ölkələrin işgüzar dairələrinin nümayəndələri, hər bir şirkət ilə münasibətlərimizin möhkəmləndirilməsinə ciddi fikir veririk və onlara hər cür şərait yaradırıq.

Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin işğal edilməsi, bir milyon nəfərdən artıq soydaşlarımızın öz doğma yurdlarını tərk edərək qaçqın vəziyyətində çadırlarda yaşaması, ölkəmizin iqtisadiyyatına və mədəniyyətinə vurulmuş böyük zərərin bizim üçün ən ağırlı problem olaraq qalır. Bütün bunlara baxmayaraq, biz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini sülh yolu ilə nizama salmaq istəyirik. Elə buna görə də 1994-cü il mayın 12-də əldə edilmiş atəşkəsə dönmədən əməl edirik.

ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlarda fəal iştirak edirik. Mən Minsk qrupuna həmsədrlik edən üç böyük dövlətin - ABŞ, Rusiya və Fransanın prezidentləri Bill Klintonun, Boris Yeltsinin, Jak Şirakin Denverdə imzaladıqları birgə bəyanatı yüksək qiymətləndirirəm və bildirirəm ki, ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Lissabon Zirvə toplantısında qəbul edilmiş prinsiplər əsasında Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılmasına respublikamız tərəfdardır. Buna görə bir daha nəzərə çatdırıram ki, Azərbaycanın haqq işinin dünya ictimaiyyəti, Amerikanın rəsmi dairələri, nüfuzlu adamları tərəfindən müdafiə edilməsi bu gün olduqca vacibdir.

Təəssüflə bildirirəm ki, Ermənistanın respublikamıza hərbi təcavüz etməsinə baxmayaraq, 1992-ci ildə ABŞ Konqresinin “Azadlığı müdafiə aktı”na ədalətsiz 907-ci düzəlişi hələ də [315-317] qüvvədə qalır və Azərbaycanı ABŞ dövləti xətti ilə göstərilən humanitar yardımdan məhrum edir. Biz əmin olmaq istərdik ki, Amerikanın Azərbaycanla əməkdaşlıq edən bütün nüfuzlu adamları bu düzəlişin tezliklə ləğv edilməsinə əməli kömək göstərəcəklər.

Nəzərinizə çatdırıram ki, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının birgə işlənməsi sahələrində xarici ölkələrin bir sıra nüfuzlu şirkətləri ilə bağlanmış müqavilələrdə Amerika şirkətləri də yaxından iştirak edirlər. Lakin respublikamızın təkcə neft sahəsində deyil, digər sahələrdə də birgə fəaliyyət üçün geniş imkanları vardır. Bu baxımdan cənab Tomas Pritsker, Sizin – “Hyat” korporasiyasının prezidentinin, korporasiyanın respublikamızda fəaliyyət dairəsini genişləndirmək niyyətləri barədə təkliflərinizi məmnunluqla qarşılayıram və ümid edirəm ki, bu təkliflər tezliklə əməli işlərdə öz layiqli ifadəsini tapacaqdır. [316]

---

* Görüşdə “Hyat” korporasiyasının prezidenti Tomas Pritsker, “Hyat develon hant”ın prezidenti Nikolas Pritsker, “Hyat internəşnl” korporasiyasının prezidenti Beri Koringen, “Bakı otel” şirkətinin prezidenti Raulo Pərviz və digər şəxslər iştirak etmişlər.

“ÇİKAQO TRIBUN” QƏZETİNİN REDAKSİYA HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Çikaqo

4 avqust 1997-ci il

Mən sizi – “Çikaqo tribun” qəzetinin rəhbər nümayəndələrini salamlayıram.

Mən Çikaqoya dünən gecə gəlmişəm. Bu gün Çikaqoda bu, mənim birinci görüşümdür. Burada birinci görüşüm qəzetlə, jurnalistlərlədir. Mən qəzet işçilərinə, jurnalistlərə, informasiya orqanlarına həmişə müsbət münasibət bəsləyirəm.

Bilirsiniz ki, mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına prezident cənab Bill Klintonun dəvəti ilə rəsmi səfərə gəlmişəm. Artıq doqquzuncu gündür ki, mən Amerika Birləşmiş Ştatlarındayam. Nyu-Yorkda, Vaşinqtonda, Hyüstonda olmuşam, indi Çikaqoya gəlmişəm. Bir çox görüşlər keçirilibdir. Mən 70-dən artıq görüş keçirmişəm.

Amerikada mənim üçün ən əhəmiyyətli, vacib görüş avqustun 1-də Ağ evdə prezident cənab Bill Klintonla keçirdiyim görüşdür. Bizim çox müfəssəl, ətraflı, əhəmiyyətli danışıqlarımız oldu. Biz bunun nəticəsində çox mühüm sənədlər imzaladıq. Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin partnyorluq əlaqələri səviyyəsində olduğunu bəyan etdik. Prezident Bill Klintonla mənim imzaladığım Birgə bəyanatda bizim ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsi və dostluq, partnyorluq əlaqələrinin [317-318] olması təsdiq edilibdir. Biz dövlətlər, hökumətlərarası bir neçə sənəd də imzaladıq.

Ağ evdə Amerika hökumətinin yüksək vəzifəli şəxslərinin və mənim iştirakımla Amerika Birləşmiş Ştatları neft şirkətlərinin Azərbaycanla müştərək iş görməsi haqqında müqavilələr də imzalandı. Mən hesab edirəm ki, bu, Azərbaycan–Amerika əlaqələrində tarixi bir hadisədir. Mən bunu çox yüksək qiymətləndirirəm. Bizim bütün sahələrdə – siyasi, iqtisadi, təhlükəsizlik, humanitar, mədəni sahələrdə əlaqələrimizin inkişaf etməsi üçün yeni mərhələ açılıbdır. Ona görə mən çox məmnunam, ümumiyyətlə, Amerika Birləşmiş Ştatlarında bizə göstərilən qayğı, diqqət və qonaqpərvərliyə görə həddindən artıq məmnunam.

Bu gün və sabah Çikaqonu ziyarət etdikdən sonra mən Vətənə qayıdacağam. Vətənə çox gözəl əhval-ruhiyyə ilə qayıdıram. Deyəcəyim bu qədər. Sizin suallarınıza cavab verməyə hazırım.

S u a l: Cənab prezident, icazənizlə birinci sualı verim.

Azərbaycandan, Mərkəzi Asiyadan, ümumiyyətlə Qafqazdan çəkiləcək boru kəmərlərinə Amerika Birləşmiş Ştatlarında çox böyük maraq vardır. Bəziləri bu kəmərlərin Rusiyadan, bəziləri İrandan və digərləri Türkiyədən keçəcəyini iddia edirlər. Hətta bəziləri hesab edirlər ki, boru kəmərləri Rusiyanın Novorossiysk limanına çəkilməlidir. Bilmək istərdik ki, Siz prezident kimi bu boru kəmərlərinin hansı marşrutlarına üstünlük verirsiniz? Ümumiyyətlə, zəngin enerji ehtiyatlarının bölgədən Qərb bazarlarına ixrac olunması üçün çəkiləcək bu boru kəmərləri barədə nə deyə bilərsiniz?

H e y d ə r Ə l i y e v: Azərbaycan, Xəzər dənizi hövzəsi enerji ehtiyatları ilə çox zəngindir. Xəzər dənizinin şərq sahilində yerləşən Mərkəzi Asiya ölkələrində də böyük enerji ehtiyatları vardır. Azərbaycan artıq dünyanın böyük şirkətləri, xüsusən Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətləri ilə bu qaz və neft yataqlarının birgə işlənməsinə başlayıbdır. [318-319]

Bu günə qədər görülən işlər onu göstərir ki, bu ehtiyatlar bizim gözlədiyimizdən də çoxdur. Ona görə də bunları bir boru xətti ilə, bir neft kəməri ilə ixrac etmək mümkün deyil. Bunun üçün bir neçə neft kəməri olmalıdır. Bunun başqa səbəbi də var ki, əgər bir yerdən maneçilik olarsa, o biri istiqamətdən nefti ixrac etmək mümkün olsun.

Azərbaycanın Qərb şirkətləri konsorsiumu ilə yaranmış müştərək iş nəticəsində əldə ediləcək ilkin neftin ixracı barədə bizim cənab Bill Klintonla hələ iki il bundan əvvəl danışıqlarımız, məsləhətləşmələrimiz olmuşdur və biz iki neft kəməri çəkilməsini qərara aldıq. Biz artıq bunları icra edirik. Bir neft kəməri Bakıdan, Azərbaycandan Rusiyanın Novorossiysk limanına çəkilibdir. Qarşıdakı sentyabr-oktyabr aylarında biz konsorsiumla birgə işlədiyimiz yataqlardan ilkin neft alacağıq. Həmin nefti bu kəmərlə ixrac edə biləcəyik. Buna bir az maneçilik vardır. Həmin kəmərin 100 kilometri Çeçenistan ərazisindən keçir. Çeçenistan ilə Rusiya arasında bu barədə razılıq əldə olunmamışdı. Ancaq mən iyul ayının əvvəlində Moskvada rəsmi səfərdə olarkən biz bu məsələni həll etdik. Çeçenistanın prezidenti Aslan Məshədov Azərbaycana gəldi. O xahiş etdi ki, neft kəmərinin Çeçenistandan etibarlı və təhlükəsiz keçməsi üçün üstəlik – Rusiya, Azərbaycan və Çeçenistan arasında müqavilə imzalansın. Mən bu məsələni Moskvada müzakirə etdim. Prezident Boris Yeltsin də buna razılıq verdi. Bundan bir neçə gün sonra Rusiyanın və Çeçenistanın nümayəndələri Bakıya gəldilər. Biz burada üçtərəfli müqavilə imzaladıq. Ona görə də mən belə hesab edirəm ki, biz nefti bu boru kəməri ilə ixrac edəcəyik.

Biz ikinci neft kəmərinin tikintisinə başlamışıq. O, gələn ilin sentyabr ayında hazır olacaqdır. Həmin kəməri Qərbi istiqamətində – Gürcüstan ərazisindən Qara dənizin Supsa limanına çəkilir. Burada da bir problem yoxdur.

Mən qeyd etdim ki, Azərbaycanda neft yataqları çox zəngindir və böyük neft hasilatı gözlənilir. Həmin iki boru kəməri bu neftin ixracını təmin edə bilməyəcəkdir. Ona görə də konsorsium bir neçə təklif hazırlayıbdır. Biz böyük neft kəmərinin tikilməsinə başlamalıyıq. Bu kəmərin marşrutları haqqında bir neçə təklif vardır. Bunların hamısı müzakirə ediləcəkdir. Ancaq şəxsən mən bu kəmərin marşrutunun Azərbaycandan, Gürcüstandan, Türkiyədən keçərək Aralıq dənizinin Ceyhan limanına çıxmasına üstünlük verirəm.

Hələlik bu da tam yetərli deyildir.

Qazaxıstanın “Tengiz” yatağında artıq xeyli neft istehsal olunur. Mən iyun ayında Almatıda rəsmi səfərdə olarkən Prezident Nazarbayevlə bir saziş imzaladıq. Biz Xəzərin dibi ilə boru kəməri çəkib “Tengiz” neftini Bakıya gətirmək, oradan isə dediyim bu neft kəmərləri ilə Qərbi ixrac etmək istəyirik.

S u a l: Cənab Prezident, xahiş edərdik, Ermənistan və Azərbaycan arasındakı münasibətlər barədə bizim məlumatlarımızı təzələyiniz. Hazırda Ermənistanla hər hansı diplomatik münasibətlər qurulubmu və təmaslar varmı? Bu barədə fikirlərinizi bilmək istəyirəm.

C a v a b: Bilirsiniz ki, Azərbaycan və Ermənistan hələ Sovetlər İttifaqının tərkibində olan zaman, 1988-ci ildə Ermənistan Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz etmişdir. Məqsəd isə ondan ibarət idi ki, Ermənistan Azərbaycanın tərkibində olan Dağlıq Qarabağ vilayətini qoparıb özünə birləşdirmək istəyirdi. Bu münaqişənin qarşısı vaxtilə alınmışdı. Ancaq bunu etmədilər. Sonrakı illərdə bu münaqişə genişləndi. Bunun nəticəsində Ermənistan silahlı qüvvələri bəzi səbəblərdən, xarici ölkələrin köməyindən istifadə edərək Azərbaycan Respublikasının ərazisinin 20 faizini işğal ediblər. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq azərbaycanlı zorla çıxarıldı. Onlar yerlərindən-yurdlarından didərgin düşüblər, Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində çadırlarda yaşayırlar.

Qarşınızda olan bu xəritədə üç rənglə rənglənmiş bu ərazinin hamısı Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur [320-321] və indi də işğal altındadır. Orada yaşamış bir milyondan çox azərbaycanlı bu ərazilərdən zorla qovulubdur.

Qırmızı rənglə rənglənmiş ərazi Dağlıq Qarabağ vilayətinin ərazisidir. Yaşıl və sarı rənglərlə rənglənmiş ərazilər isə Dağlıq Qarabağın ətrafında olan, Dağlıq Qarabağ vilayətinə aidiyyəti olmayan inzibati rayonlarımızın ərazisidir. Bu torpaqlar artıq dörd ildir ki, işğal altındadır. Bizim bu torpaqlarımızın işğal altında olmasına və işğal edilmiş bu torpaqlarda bizə ağır zərblər vurulmasına, böyük itkilər verməyimizə, insanlarımızın çadırlarda yaşamasına baxmayaraq, atəşin kəsilməsinə razılıq vermişik. Üç il bundan əvvəl atəşin kəsilməsi haqqında Ermənistanla saziş imzalamışıq.

Münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün danışıqlar aparılır. Bu danışıqlar ATƏT-in Minsk qrupu vasitəsilə aparılır. ATƏT-in Minsk qrupunun apardığı danışıqlar və bizim söylərimiz nəticəsində keçən ilin dekabr ayında ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Lissabon Zirvə görüşündə bu münaqişənin sülh yolu ilə həll olunmasının prinsipləri müəyyən edilmişdir. Bu prinsiplər üç maddədən – birincisi, Azərbaycanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyünün tanınmasından; ikincisi, Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə hüququ verilməsindən; üçüncüsü, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin - həm erməni, həm də azərbaycanlı əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunmasından ibarətdir. Biz bu prinsipləri qəbul etmişik. Lissabon Zirvə görüşündə ATƏT-in üzvü olan 54 dövlətdən 53-ü bu prinsiplərə səs vermişdir. Ermənistan isə buna etiraz edir. Onlar Dağlıq Qarabağa dövlət müstəqilliyi statusu almağı iddia edirlər.

Biz bir çox güzəştlərə, kompromislərə getmişik. Ancaq Dağlıq Qarabağa dövlət müstəqilliyi verilməsinə, Azərbaycanın ərazisində ikinci erməni dövlətinin yaranmasına yol verə bilmərik.

Bu, eyni zamanda beynəlxalq hüquq normalarına, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının nizamnaməsinə, ATƏT-in prinsiplərinə ziddir. [321-322]

Bu ilin əvvəlindən ATƏT-in Minsk qrupunun üç həmsədr müəyyən olunubdur. İndi Minsk qrupuna Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya və Fransa həmsədrlik edirlər. Bu üç ölkənin prezidentləri – Bill Klinton, Boris Yeltsin, Jak Şirak iyunun 20-də Denverdə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması barədə bəyanat veriblər. Bütün bunlar münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması üçün bizə böyük ümidlər verir.

Təəssüf ki, son vaxtlar çox mənfi hallar da meydana çıxıbdır. Bu ilin əvvəlində aşkar olunubdur ki, Rusiya Müdafiə Nazirliyinin yüksək vəzifəli şəxsləri son üç il ərzində Ermənistanla gizli, qeyri-qanuni yolla bir milyard dollar məbləğində silahlar veriblər. Bu silahların içərisində çox dəhşətli ağır silahlar, o cümlədən zenit raketləri, uzaq məsafəni vuran raketlər var. Onların arasında hətta nüvə başlıqlı raketlər də vardır.

Bu silahların siyahısı artıq bizə məlumdur. Çünki Rusiyanın mətbuat orqanları bunların bir çoxunu artıq dərc ediblər. Hətta bu silahların verilməsi üçün Rusiya hökuməti tərəfindən qəbul edilmiş bəzi sərəncamların surətləri də mətbuatda dərc olunubdur. Bu məsələ bizi çox narahat edir.

Mən bu ilin mart və iyul aylarında Moskvada olarkən, prezident Boris Yeltsinlə danışıqlar apararkən bu məsələni çox kəskin qoymuşam. Ona rəsmi məktubla da müraciət etmişəm. Biz tələb edirik ki, bu silahlar

Ermənistandan çıxarılsın və Rusiyaya qaytarılsın. Çünki bu qədər silahların kiçik bir ərazisi olan Ermənistanda qalması çox təhlükəlidir. Bu, təkcə Azərbaycan üçün yox, bütün bölgəmiz üçün təhlükəlidir.

Sizdə olan xəritədə həmin silahların atəş imkanları öz əksini tapıbdir. Bilirsiniz ki, Ermənistanda Rusiyanın hərbi bazaları vardır. Orada Rusiyanın böyük hərbi hissələri yerləşir. Azərbaycan isə tam müstəqil bir dövlətdir. Bizim ölkəmizdə heç bir xarici dövlətin, o cümlədən Rusiyanın bir nəfər də olsun əsgəri yoxdur.

Rusiyanın Ermənistana silah verməsi şübhəsiz ki, vəziyyəti çətinləşdirir. Ancaq eyni zamanda mən cənab Bill Klintonla [322-323] apardığım danışıqlardan, Amerika Birləşmiş Ştatlarında keçirdiyim görüşlərdən çox ümidli əhval-ruhiyyəyəyəm.

Prezident Bill Klintonla mənim danışıqlarımda bu məsələ çox mühüm yer tutdu. Mən bəyan etdim ki, Minsk qrupunun son dəfə bizə – həm Ermənistana, həm də Azərbaycana verdiyi təklifləri mən danışıqları intensivləşdirmək üçün əsas kimi qəbul edirəm. Prezident Bill Klintonun və mənim imzaladığımız Birgə bəyanatda yazılıbdır ki, Amerika Birləşmiş Ştatları bu münaqişənin 1997-ci ildə həll edilməsinə xüsusi səylər qoyacaqdır.

Biz bölgəmizdə, Ermənistanla Azərbaycan arasında tam sülhün bərpa olunmasının tərəfdarıyıq. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa edilməlidir, qaçqınlar öz yerlərinə, yurdlarına qayıtmalıdır, Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə statusu verilməlidir. Mən hesab edirəm ki, bu şərtlər əsasında biz böyük sülh əldə edə bilərik.

S u a l: Cənab Prezident, biz bilirik ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ermənistan ərazisinin yaxınlığında yerləşir. Azərbaycanın ərazisində isə Dağlıq Qarabağ adlı bir erməni anklavı vardır. Ermənistanla danışıqlar zamanı Naxçıvanın ərazi bütövlüyünün qorunması məsələsi də müzakirə olunurmu? Ümumiyyətlə, Siz bu halı necə şərh edərdiniz?

C a v a b: Bilirsiniz, bunlar bir-birinə bənzər şeylər deyildir. Sadəcə olaraq 20-ci illərin əvvəllərində Sovetlər İttifaqının xəritəsini düzəldərkən çox ədalətsizlik ediblər. Qədim Azərbaycan torpağı olan Naxçıvanı Ermənistana verilmiş bu kiçik dəhlizlə Azərbaycanın əsas hissəsindən ayırıblar. Dağlıq Qarabağ isə Azərbaycanın mərkəzində olan bir yerdir və ora erməni anklavı deyildir. Bu münaqişə başlayanda orada yaşayanların 70 faizi ermənilər, 30 faizi isə azərbaycanlılar olub.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının təhlükəsizliyinin qorunması bizim əsas vəzifələrimizdən biridir. Biz bunu heç vaxt Dağlıq Qarabağ məsələsi ilə əlaqələndirmirik.

Bu münaqişə başlayandan sonra Dağlıq Qarabağda mən söylədiyim vəziyyət yaranıbdir. Bir daha bildirmək istəyirəm ki, [323-324] Dağlıq Qarabağ heç vaxt Ermənistana mənsub olmayıb. İş onda deyildir ki, hansı ərazidə kim yaşayır. Sizin Amerikada da elə ştatlar var ki, orada ermənilər çox sıx yaşayırlar. Bu o demək deyil ki, ora Ermənistanın ərazisidir. Ona görə də, bir də qeyd edirəm ki, Siz dediyiniz bu məsələlər bir-birinə bənzər deyil, bir-biri ilə bağlı deyildir.

S u a l: Cənab Prezident, mənim sualım silahlar barədədir. Sizdə məlumatlar, sübutlar varmı ki, Ermənistana verilmiş bu silahlar Rusiyanın rəsmi dairələri tərəfindən Çeçenistana göndərilmək üçün nəzərdə tutulmuş, lakin Çeçenistana gəlib çatmayan, Ermənistana gedən silahlar olubdur? Yəni Rusiyanın ayrı-ayrı qüvvələri, dairələri həmin silahları Çeçenistanda olan rus qoşunlarına göndərilmək adı ilə almış, sonradan isə varlanmaq məqsədi ilə silahları Ermənistana ötürmüşlər?

C a v a b: Bizdə belə bir məlumat yoxdur. Amma bizdə dəqiq sənədlər var ki, Rusiyanın hansı hərbi dairəsindən və Ermənistandan çox uzaq olan yerlərdən bu silahları böyük təyyarələrlə daşıyıb Ermənistana gətiriblər. Mən sizə dedim ki, Ermənistanın ərazisində Rusiyanın hərbi hissələri, hərbi bazası vardır. Gürcüstanın ərazisində də Rusiyanın hərbi hissələri, bazası vardır. Ermənistana verilən silahların bir qismi də həm Ermənistanda olan hərbi hissələrdən, həm də Gürcüstanda olan hərbi hissələrdən verilibdir. Bizdə bu barədə sənədlər vardır.

Rusiyanın prokurorluğu indi bu barədə istintaq aparır. Mən sizə deyə bilərəm ki, Rusiyanın yüksək vəzifəli şəxsləri, məsələn, keçmiş müdafiə naziri Qraçov, Baş qərargahın keçmiş rəisi general Kolesnikov, etiraf edirlər ki, bu silahları veriblər.

Bilirsiniz ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Senatı bu barədə qərar qəbul edibdir. Onlar Amerikanın prezidentinə vaxt veriblər ki, bu məsələni araşdırmalıdır və avqustun 1-dək Senata məlumat verməlidir. Biz Amerika Birləşmiş Ştatlarının Senatına bu cür ədalətli qərar qəbul etdiyinə görə çox minnətdarıq. Çünki bilirsiniz ki, bu, təkcə Azərbaycana qarşı yönəldilmiş dəhşətli [324-325] bir hadisə deyildir. Ümumiyyətlə, dünyada silahların məhdudlaşdırılması, azaldılması, münaqişələrin qarşısının alınması zamanı Rusiyanın Ermənistana bu qədər külli miqdarda dəhşətli, ağır silahlar verməsi, əlbəttə, bütün bu prinsiplərdən kənar olan bir haldır.

S u a l: Cənab prezident, Siz Çikaqoda hər hansı bir ticarət müqaviləsinin imzalanmasını planlaşdırmıyızmı? Çikaqoda hansı şirkətlərlə görüşləriniz olacaqdır?

C a v a b: Mən çox məmnunam ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Ağ evdə dörd böyük müqavilə imzalanıbdir. Biz bu müqavilələri ABŞ-ın “Şevron”, “Eksson”, “Mobil” və “AMOKO” şirkətləri ilə

imzalamışıq. Həmin müqavilələrin hər biri Xəzərin Azərbaycan sektorundakı böyük neft yataqlarımızın müştərək işlənməsi üçün imzalanıb. Bu, Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasındakı iqtisadi əlaqələrin inkişafında böyük bir addımdır.

Burada, Çikaqoda bir sənəd imzalanması nəzərdə tutulmayıbdır. Amma Çikaqoda bir çox görüşlər olacaqdır. Ola bilər, həmin görüşlər gələcəkdə yeni sazişlərin imzalanmasına gətirib çıxaracaqdır.

C i m K a l l a h e r (“Çikaqo tribun” qəzeti redaksiya heyətinin rəhbəri): **Cənab prezident, Sizə çox minnətdarıq ki, bizə böyük hörmət bəsləyib, nəzərdə tutulan bu qədər görüşlərinizin arasında vaxt tapıb redaksiyamızı ziyarət etdiniz.**

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən də Sizə təşəkkür edirəm ki, Siz Azərbaycana maraq göstərirsiniz. Mən Sizin qəzetinizə hörmət və ehtiramımı bir daha bildirirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın həqiqətləri haqqında qəzetinizdə bundan sonra da doğru-düzgün, obyektiv materiallar dərc ediləcəkdir. Mən eyni zamanda məmnunam ki, keçmişdə tanış olduğum şəxslərlə burada bir daha görüşdüm. Vaxtilə Sizinlə biz Moskvada bir yerdə çalışmışıq. Doğrudur, Siz bir tərəfdə, mən [325-326] digər tərəfdə olmuşam. Amma indi bir yerdəyik. Bu da tarixi bir hadisədir.

C i m K a l l a h e r: **Biz çox istərdik ki, Moskvadakı müxbirimiz Bakıya getsin və Azərbaycanda iqtisadi inkişaf və bir çox digər məsələlər barədə məqalələr yazsın.**

H e y d ə r Ə l i y e v: Gəlsin. Mən Sizin qəzetin hər bir müxbirini qəbul etməyə hazırım. Azərbaycana gələn hər bir müxbir ölkəmiz haqqında hər şeyi öyrənmək imkanı əldə edəcəkdir. Bizim ölkəmizin qapıları hamının üzünə açıqdır. Azərbaycanda demokratiya, plüralizm, mətbuat azadlığı vardır. Azərbaycanın qapıları xüsusən xarici investisiya üçün açıqdır. Xarici jurnalistlər üçün isə həddindən artıq açıqdır.

Mən sizin hamınızı Azərbaycana dəvət edirəm. Azərbaycana gəlin, sağ olun, təşəkkür edirəm. Bu kitabları və xəritələri də sizə bağışlayıram.

C i m K a l l a h e r: **Cənab prezident, qəzetimizin bu il 150 illiyi tamam olur. “Çikaqo tribun” qəzetinin əsası 1847-ci ildə qoyulubdur. Biz bunu yubiley kimi bayram edirik. Çünki Amerika Birləşmiş Ştatlarında çox az sayda qəzet vardır ki, “Çikaqo tribun” qədər uzunömürlü olsun. Azərbaycan kimi, biz də özümüz özümüzü dəyişmək dövrünü keçiririk. Baxırsınız, burada dəyişikliklər gedir. Biz təmir işləri aparırıq.**

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu yubiley münasibətilə mən sizi təbrik edirəm.

C i m K a l l a h e r: **Cənab prezident, biz istəyirik ki, “Çikaqo tribun”un 150 illiyinə həsr olunmuş bu kitabı Sizə bağışlayaq. Bu, Amerikanın 150 illik tarixinin “Çikaqo tribun”un gözü ilə əksidir. Bu kitabda Çikaqonun və Amerikanın tarixinə aid çox dəyərli məlumatlar vardır.**

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox gözəl. Bu kitaba görə mən Sizə təşəkkür edirəm. [326]

**“FMS” ŞİRKƏTİNİN VİTSE-PREZİDENTİ
MAK KLANQ İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Çikaqo, “AMOKO” nun binası

4 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Klanq!

İlk öncə səmimi sözlərinizə görə təşəkkürümü bildirirəm. Vurğulayıram ki, Dünya Birliyi ilə əlaqələrinin daha da sıxlaşdırılmasına böyük əhəmiyyət verən müstəqil Azərbaycan xarici ölkələrin bütün iş adamları ilə, o cümlədən “FMS” şirkəti ilə bir çox sahələrdə əməkdaşlığı möhkəmləndirmək istəyir.

Nəzərinizə çatdırıram ki, xarici sərmayədarların ölkəmizdə fəaliyyət göstərməsi üçün böyük və çox möhkəm hüquqi baza yaradılmışdır. Bu baxımdan Sizin “FMS” şirkəti ilə respublikamız arasında əlaqələrin daha da sıxlaşdırılması barədə irəli sürdüyünüz bir sıra yeni təklifləri razılıqla qarşılayıram. Azərbaycanın üzləşdiyi problemlərin aradan qaldırılması, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi və ABŞ Konqresinin “Azadlığı müdafiə aktı”na 1992-ci ildə qəbul etdiyi ədalətsiz 907-ci düzəlişin tezliklə ləğv olunması üçün əlinizdən gələni əsirgəməyəcəyiniz barədə söylədikləriniz, heç şübhəsiz, Ermənistanın təcavüzünə məruz qalmış, torpaqlarının 20 faizi işğal olunmuş, bir milyondan artıq vətəndaşı ağır qaçqın həyatı keçirməyə məcbur edilmiş Azərbaycanda minnətdarlıqla qarşılanacaq və münaqişənin tez bir zamanda sülh yolu ilə həll olunacağına olan ümidləri artıracaqdır. [327]

“KATERPİLLAR” VƏ “MOTOROLA” ŞİRKƏTLƏRİNİN RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN

Çikaqo

4 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Fauts!

Hörmətli cənab Gelvin!

İlk əvvəl ölkəmiz haqqında söylədiyiniz səmimi sözlərəə görə təşəkkür edirəm. Mən prezident Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-a ilk rəsmi səfərimdən məmnunluqla söhbət açmaq istəyirəm və onu uğurlu səfər sayaraq dövlətlərimizin, xalqlarımızın əlaqələri tarixində tarixi hadisə kimi qiymətləndirirəm.

Nəzərə çatdırıram ki, avqustun 1-də Ağ evdə prezident Bill Klintonla, ABŞ hökumətinin digər rəsmi şəxsləri ilə keçirdiyim görüşlər, apardığım danışıqlar, imzalanan sənədlər Azərbaycan-Amerika əməkdaşlığının yeni mərhələsi üçün möhkəm zəmin yaratmışdır. ABŞ-ın “Şevron”, “Eksson”, “Mobil”, “AMOKO” şirkətləri ilə ARDNŞ arasında bağlanmış müqavilələr ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın sıxlaşdığına parlaq nümunələrdir. Qeyd edirəm ki, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının birgə işlənməsi üçün tarixi müqavilələrdə ABŞ-ın bir çox şirkətləri yaxından iştirak edir. Bildirirəm ki, Amerika ilə bütün sahələrdə geniş əlaqələr üçün ölkəmizdə böyük potensial imkanlar vardır. Bu baxımdan “Katerpillar”, “Motorola” şirkətlərinin də respublikamızla münasibətlərinin hazırkı vəziyyətindən razıyam və əminəm ki, qarşılıqlı faydaya əsaslanan bu əməkdaşlıq yaxın gələcəkdə daha da genişlənəcəkdir. [328]

**“AMOKO” KORPORASIYASININ
DİREKTORLAR ŞURASININ SƏDRİ
LOURENS FULLER İLƏ
GÖRÜŞDƏ* SÖHBƏTDƏN**

Çikaqo

4 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Fuller!

Hörmətli cənablar!

Prezident Bill Klintonun dəvəti ilə ABŞ-a ilk rəsmi səfərimdə Sizinlə və şuranın digər üzvləri ilə keçirdiyim görüşdən məmnun qaldığımı bildirirəm, səmimi sözlərinizə görə təşəkkür edirəm, “AMOKO”nun Azərbaycanla əməkdaşlığı sıxlaşdırmağa daim diqqət yetirməsindən razılıqla bəhs etməyi özümə borc bilirəm.

Mən eyni zamanda “AMOKO” şirkəti ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı faydalı əlaqələrin yaradılmasında və inkişafında şirkətin keçmiş prezidenti Don Steysin xidmətlərini yüksək qiymətləndirərək əmin olduğumu bildirirəm ki, bu vəzifəyə yeni təyin edilmiş Cak Pitmen bünövrəsi möhkəm qoyulmuş əlaqələrin daha da sıxlaşması üçün əlindən gələni əsirgəməyəcəkdir. [329-330]

Nəzərə çatdırıram ki, gördüyü böyük işlər sayəsində “AMOKO” ölkəmizdə yaxşı nüfuz qazanmışdır və bir çox sahələrdə Azərbaycana yaxından kömək göstərmişdir. Bildirirəm ki, Azərbaycanın haqq işinin beynəlxalq aləmdə geniş təbliğ edilməsi, ölkəmizin qarşılaşdığı ağırlı problemlərin aradan qaldırılması üçün “AMOKO”nun göstərdiyi səylərin böyük əhəmiyyəti vardır. Bu səyləri yüksək qiymətləndirərək vurğulayıram ki, hazırda ABŞ Konqresinin “Azadlığı müdafiə aktı”na 1992-ci ildə qəbul etdiyi 907-ci düzəlişin ləğvinə xüsusi diqqət yetirməyin vacibliyi olduqca zəruridir.

Nəzərə çatdırıram ki, ABŞ-a rəsmi səfərim zamanı Vaşinqtonda prezident Bill Klintonla keçirdiyim görüşlər, apardığım danışıqlar, imzalanmış dövlətlərarası sənədlər Azərbaycan–Amerika Birləşmiş Ştatları əməkdaşlığının tərəfdaşlıq səviyyəsinə qalxmasında mühüm rol oynamışdır. Mən Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənməsi barədə ABŞ-ın “Şevron”, “Eksson”, “Mobil” və “AMOKO” şirkətləri ilə ARDNŞ arasında müqavilələrin imzalanmasını da tarixi hadisə kimi səciyyələndirirəm.

Qeyd edirəm ki, “AMOKO” ilə bütün sahələrdə əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi üçün Azərbaycanda hər cür imkanlar vardır və ölkəmiz bu şirkətlə əlaqələrə xüsusi maraq göstərir. Vurğulayıram ki, qarşılıqlı surətdə faydalı münasibətlər ölkəmizin və xalqımızın arasında əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsində böyük əhəmiyyət daşıyır.

... “AMOKO” Korporasiyası Direktorlar Şurasının sədri cənab Lourens Fullerin mənə təqdim etdiyi qiymətli xatirə hədiyyəsinə – Birləşmiş Ştatların tarixində görkəmli rolu olmuş prezident Avraam Linkolnün kiçik heykəlinə görə təşəkkür edirəm. Mən prezident Linkolnün Amerika Birləşmiş Ştatları tarixindəki böyük xidmətlərini yaxşı bilirəm, bu barədə çox oxumuşam. O, doğrudan da dünyanın ən dəyərli insanlarından biri olmuşdur. Belə bir hədiyyəni qəbul edərkən mən çox məmnunam. [330-331]

Mən cənab Fullerin – “Prezident Linkoln olmasaydı, indi Amerika Birləşmiş Ştatları iki hissədən ibarət olardı, vahid Amerika olmazdı” – fikrinə şərikəm və bildirirəm ki, bu sahədə Linkolnün xidmətləri həqiqətən həddindən artıq böyükdür. Ona görə də Amerika xalqı onu daim xatırlayır, unutmur. Təsədüfi deyil ki, Siz də mənə hədiyyə olaraq məhz Linkolnün heykəlini təqdim etdiniz. Bu, mənim üçün çox qiymətli hədiyyədir.

Hörmətli cənab Fuller! Mən Sizi Azərbaycana dəvət edirəm. [331]

---

* Görüşdə Amerika-Azərbaycan Ticarət Palatasının sədri, “AMOKO”nun keçmiş prezidenti Don Steysi və Direktorlar Şurasının digər üzvləri iştirak edirdilər.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ
AMERİKA–AVROPA–ASIYA TİCARƏT
PALATASI VƏ “MİD-AMERİKA KOMİTƏSİ”
ADINDAN RƏSMİ QƏBULDA NİTQ**

Çikaqo, “AMOKO”nun binası

4 avqust 1997-ci il

“AMOKO” Korporasiyasının Direktorlar Şurasının sədri cənab Lourens Fuller!
“Katerpillar” şirkətinin Direktorlar Şurasının sədri cənab Donald Fayts!
“FMS” şirkətinin vitse-prezidenti cənab Mak Klanq!
“Motorola” şirkətinin prezidenti!

Mən sizinlə burada görüşməkdən çox məmnunam. Çikaqo dünyanın ən böyük şəhərlərindən, Amerika Birləşmiş Ştatlarının böyük sənaye, maliyyə, mədəniyyət mərkəzlərindən biridir. Biz Amerika Birləşmiş Ştatlarının çox möhtəşəm və əzəmətli tarixinə nəzər salarkən Çikaqo şəhərinin və İllinoys ştatının xidmətlərinin xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyini görürük. Sizin şəhəriniz dünyada çox böyük maraq oyadır, doğurur. Şəhərinizə dünyanın hər yerindən gəlmək istəyənlər var və gəlirlər, Çikaqonun qonağı olurlar.

Çikaqonun təbii gözəlliyi, memarlıq abidələri, iqlimi ilə və xüsusən şəhərinizdəki işgüzar münasibətlə tanış olan hər bir kəs buradan özü üçün bir pay götürür, öz işlərini qurmaq, yaratmaq üçün faydalanır. Ona görə mənim də Çikaqoya gəlməyə çox [332-333] böyük həvəsim var idi. Mən Birləşmiş Ştatlara rəsmi səfərə hazırlaşdığım zaman bu şəhəri görməyi də proqramıma saldım. Nəhayət, mən buna nail oldum.

Amerika–Avropa–Asiya Ticarət Palatasının, Beynəlxalq İşgüzar Əməkdaşlıq üzrə Orta Amerika Komitəsinin, Amerikanın böyük şirkətlərinin, böyük maliyyə mərkəzlərinin, mətbuat və kütləvi informasiya orqanlarının nümayəndələri, çox hörmətli, dəyərli şəxslər bu salona toplaşdılar.

Mənə və Azərbaycan nümayəndə heyətinə göstərdiyiniz bu qayğıya, diqqətə, hörmətə görə sizə təşəkkür edirəm. Sizinlə burada görüşməyimdən çox şadam. Bilirəm ki, bu, tarixi bir salondur. Amerikaya gələn yüksək vəzifəli dövlət xadimləri, siyasətçilər və iqtisadiyyatla məşğul olan böyük şəxslərlə, adətən, bu salonda görüşlər keçirilir. Bu salonun divarları belə görüşlərin çox şahididir. Mən çox xoşbəxtəm ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasının prezidentinə, nümayəndə heyətinə bu tarixi salonda belə bir yüksək səviyyəli görüş nəsb olubdur.

Əmin ola bilərsiniz ki, mən bugünkü görüşümüzü çox yüksək qiymətləndirirəm. Hesab edirəm ki, bu görüş Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələrin inkişaf etməsinə güclü kömək edəcəkdir. Hər halda, biz öz tərəfimizdən bu görüşə bu arzularla, istəklərlə gəlmişik. Ümidvaram ki, bizim bu arzularımız çin olacaqdır.

Siz Azərbaycanı artıq tanıyırsınız. Amma bəlkə də hamınız Azərbaycan haqqında dolğun məlumatla malik deyilsiniz. Ona görə də ola bilər ki, sizin vaxtınızı bir qədər alım. Mən bugünkü Azərbaycan haqqında bir neçə kəlmə demək istəyirəm.

Azərbaycan Qafqazda yerləşən bir ölkədir. Azərbaycanın çox qədim, çoxəsrlik tarixi vardır. Azərbaycan bu böyük tarixi dövrdə çoxlu sınaqlardan, mərhələlərdən, çətinliklərdən keçib. Amma Azərbaycan xalqı öz torpağında yaşayıb, yaradıb, mübarizə aparıb, daim milli azadlıq, dövlət müstəqilliyi arzusu ilə yaşayıb, nəhayət, son illər buna nail olubdur.

Bilirsiniz ki, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edibdir. Azərbaycan keçmiş əsrlərdə də müstəqil bir dövlət kimi yaşayıbdır, ancaq sonra bu müstəqilliyi itiribdir. 1918-ci ildə Azərbaycan müstəqillik əldə edibdir, Azərbaycanda ilk demokratik respublika qurulubdur. Ancaq təəssüf ki, bu respublika 23 ay yaşayıbdır. Sonra Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulubdur. Bu hakimiyyət 70 il ömür sürübür. 1991-ci ilin sonunda Sovetlər İttifaqı dağılmış və bunun nəticəsində Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etmişdir. Amerika Birləşmiş Ştatları Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini tanıyan ilk dövlətlərdəndir. Biz buna daim minnətdarıq.

Son illər Azərbaycan dünyanın bir çox ölkələri ilə əlaqələr qurubdur, diplomatik əlaqələr yaradıbdır, qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlıq edir. Azərbaycan dünyanın bütün beynəlxalq təşkilatlarının üzvüdür. Nəhayət, Azərbaycan Dünya Birliyində özünə layiqli yer tutubdur.

Dövlət müstəqilliyi əldə edəndən sonra Azərbaycan hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurmaq qərarı qəbul edibdir. Biz bu qərarı, hökmü ardıcıl surətdə yerinə yetiririk. Bu, bizim strateji məqsədimizdir.

Doğrudur, bu illər Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamaq asan olmayıbdır. Biz çox çətinliklərlə rastlaşmışıq. Azərbaycana həm xarici dövlətlər tərəfindən edilən müdaxilə, cürbəcür təsirlər, həm də ölkənin daxilində gedən ictimai-siyasi proseslər, ayrı-ayrı qrupların, bəzən silahlı qrupların hakimiyyət uğrunda

apardıqları mübarizə respublikamızın həyatında çox gərginlik yaradıbdır. Ancaq ölkəmiz üçün bunların hamısından ağır, çətin problem Ermənistan tərəfindən Azərbaycanın hərbi təcavüzə məruz qalmasıdır.

Doqquz il bundan əvvəl, Azərbaycan və Ermənistan hələ Sovetlər İttifaqının tərkibində olarkən Ermənistan Azərbaycana hərbi təcavüz edibdir. Ermənistan Azərbaycanın tərkibində olan Dağlıq Qarabağ vilayətini qoparıb Ermənistana birləşdirməyi [334-335] qarşısına məqsəd qoyubdur. Bu, sonra böyük bir münaqişəyə çevrilibdir. Müharibə gedib, insanlar tələf olubdur. Azərbaycan şəhidlər verib, on minlərlə insan həlak olubdur. Cürbəcür səbəblərə görə, bəzi ölkələr, dövlətlər tərəfindən edilən yardıma görə Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın ərazisinin 20 faizini işğal edibdir. İşğal olunmuş ərazilərdən 1 milyon Azərbaycan vətəndaşı öz yerindən yurdundan didərgin, qaçqın düşübdür. Onların hamısı bir neçə ildir ağır şəraitdə çadırlarda yaşayırlar.

Biz bu münaqişəni ləğv etmək istəyirik. Ona görə də Ermənistan ilə Azərbaycan arasında atəşin dayandırılması haqqında üç il bundan əvvəl saziş imzalanmışdır. Biz bu atəşkəsi qoruyub saxlayırıq. İndi atəş yoxdur. Amma eyni zamanda hələ tam sülh də yoxdur. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü pozulubdur. Azərbaycan ərazisinin bir qismi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Ancaq buna baxmayaraq biz məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasını istəyirik və bunun üçün ATƏT-in Minsk qrupunun vasitəsindən daim istifadə edirik.

Məmnuniyyətlə qeyd edə bilərəm ki, Minsk qrupu ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının ötən ilin dekabrında Lissabonda keçirilən Zirvə görüşündə bir təklif irəli sürübdür. Bunun nəticəsində Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunmasının prinsipləri qəbul edilibdir.

Bu prinsiplər aşağıdakılardan ibarətdir: Azərbaycan və Ermənistan respublikalarının ərazi bütövlüyünün tanınması, Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarəetmə hüququ verilməsi, Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin – həm erməni, həm də azərbaycanlı əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin olunması.

Biz bu prinsipləri qəbul etmişik. Lissabon Zirvə görüşündə ATƏT-in üzvü olan 54 dövlətdən 53-ü bu prinsipləri dəstəkləyibdir. Ancaq təəssüflər olsun ki, Ermənistan bu prinsiplərə etiraz edibdir. Ermənistan nə istəyir? Onun iddiası [335-336] Dağlıq Qarabağa dövlət müstəqilliyi statusu əldə etməkdir. Bu isə heç vəchlə mümkün ola bilməz. Biz buna razı ola bilmərik. Dünya Birliyi də buna razı ola bilməz. Bu iddia Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinə, ATƏT-in prinsiplərinə, Beynəlxalq hüquq normalarına ziddir. Biz ikinci erməni dövlətinin Azərbaycan Respublikasının ərazisində yaranmasına imkan verə bilmərik.

Erməni xalqı öz müqəddəratını müəyyən edibdir. Erməni xalqının müstəqil Ermənistan dövləti, respublikası vardır. İkinci Ermənistan Respublikasının yaranması mümkün deyildir. Ona görə də Ermənistan gerək kompromis yoluna gəlsin. Biz isə çox kompromis addımlar atmışıq. Lissabon Zirvə görüşündə irəli sürülən prinsipləri qəbul etməyimiz bizim atığımız kompromis addımdır.

Bizə çox ümid verən odur ki, Lissabon Zirvə görüşündən sonra Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll edilməsi üçün Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya və Fransa ATƏT-in Minsk qrupunun yeni həmsədrləri müəyyən olunublar. Amerika Birləşmiş Ştatlarının Minsk qrupuna həmsədrlik etməsi bizi sevindirir və biz buna çox böyük ümid bəsləyirik.

Üç ölkənin prezidentləri – Bill Klinton, Boris Yeltsin, Jak Şirak iyunun 20-də Denver şəhərində Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün bəyanat veriblər. Bunlar çox ümidvericidir.

ATƏT-in Minsk qrupu münaqişənin həll olunması üçün bizə son vaxtlar əməli təkliflər veribdir. Biz danışıqları intensivləşdirmək üçün onu əsas kimi qəbul etmişik. Bunlar hamısı bizə çox böyük ümidlər verir. Bu ümidlər mənim Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfərim zamanı daha da güclənibdir.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi bu, mənim Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfərimdir. Bildirmək istəyirəm ki, bu səfər zamanı hər gün, hər vaxt, hər [336-337] yerdə bizə çox böyük qayğı, diqqət və qonaqpərvərlik göstərilir. Mən buna görə təşəkkür edirəm.

Avqustun 1-də Vaşinqtonda Ağ evdə Birləşmiş Ştatların prezidenti cənab Bill Klintonla görüşüm oldu. Bu, çox mühüm, məzmunlu, böyük tarixi əhəmiyyət kəsb edən bir görüşdür. Biz bütün məsələləri müzakirə etdik, çox açıq, sərbəst danışdıq. Bu görüş, danışıqlarımız səmimiyyət, mehribanlıq, dostluq şəraitində keçdi. Bu, məni çox sevindirir, bizim hamımızı çox şad edir. Bu görüşlər zamanı biz bir çox məsələlər barədə eyni fikirdə olduğumuzu bildirdik. Yenə də deyirəm, xüsusən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması məsələsini ətraflı müzakirə etdik. Bizdə çox böyük ümidlər oyandı. Cənab Bill Klinton bu işlə şəxsən məşğul olur və bundan sonra da məşğul olacağını bəyan etdi.

Bizim bu görüşlərimizin, danışıqlarımızın nəticəsində Ağ evdə Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün çox mühüm və tarixi əhəmiyyəti olan sənədlər imzalandı. Bu sənədlərin əsas mənası ondan ibarətdir ki, bizim əməkdaşlığımız partnyorluq, dostluq xarakteri daşıyır. Bu fikir və bizim dövlətlərarası əlaqələrimizi müəyyən edən bir çox başqa belə fikirlər prezident Bill Klintonun və prezident Heydər Əliyevin imzaladıqları Birgə bəyanatda öz əksini tapıbdır.

İnvestisiyaların qarşılıqlı qorunması üçün prezident Bill Klintonla mən çox əhəmiyyətli bir saziş imzaladıq. Enerji ehtiyatları sahəsində əməkdaşlıq etmək haqqında Ağ evdə müqavilə imzalandı.

Mən Müdafiə Nazirliyində görüşlər keçirdim. ABŞ-ın Müdafiə Nazirliyi ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq haqqında da saziş imzalandı. Amerikaya səfərim zamanı bir neçə başqa sənəd də imzalandı.

Bütün bunlarla yanaşı, avqustun 1-də Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatlarının neft şirkətləri arasında çox dəyərli müqavilələr imzalandı. Bunlar “Şevron”, “Eksson”, “Mobil”, [337-338] “AMOKO” şirkətləri ilə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti arasında imzalanan müqavilələrdir. Bu müqavilələr Amerika Birləşmiş Ştatları şirkətlərinin Azərbaycanın neft və qaz yataqlarında yeni sahələrdə görəcəyi işlərlə bağlıdır. Bu müqavilələrin imzalanmasında vitse-prezident cənab Albert Qor iştirak etdi, nitq söylədi. Prezident Bill Klintonla apardığımız danışıqlarda və müqavilələrin imzalanmasında dövlət katibi xanım Olbrayt, nazirlər cənab Deyli, cənab Penya, prezidentin milli təhlükəsizlik üzrə köməkçisi cənab Berger və yüksək vəzifəli başqa şəxslər iştirak etdilər.

Avqustun 1-i Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasındakı əlaqələrdə tarixi bir günə çevrildi. Biz bundan çox razıyıq. Danışıqlar zamanı, imzalanan sənədlərdə və xüsusən Birgə bəyanatda Azərbaycanın demokratik respublika, ölkə kimi iqtisadi islahatlar keçirməsi, demokratiya yolu ilə getməsi və bunun nəticəsində də Azərbaycanın Dünya Birliyinə daha da bağlanması məsələləri Amerika tərəfindən dəstəkləndi. Bunlar imzalanan sənədlərdə öz əksini tapdı. Bu, bizim üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Qeyd etdiyim kimi, biz Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qururuq. Bu, bizim ölkə üçün asan iş deyildir. Uzun illər totalitar rejim altında yaşamış ölkə üçün birdən-birə demokratiya yolu, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə getmək, islahatlar keçirmək, iqtisadiyyatı dəyişdirmək böyük problemlərdir. Biz böyük çətinliklərlə rastlaşmışıq. Ancaq mən bu gün sizə bəyan edirəm, – bu, bizim strateji yolumuzdur, biz bu yolla gedirik.

Prezident Bill Klintonla mənim imzaladığım sənəddə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin, suverenliyinin, ərazi bütövlüyünün Amerika tərəfindən dəstəklənməsi əks olunubdur. Bu gün mən sizə bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini tarixi hadisə hesab edir. Bu, bizim tarixi nailiyyətimizdir. Biz bu müstəqilliyimizi qoruyuruq və qoruyacağıq. Biz dövlət müstəqilliyimizi heç vaxt əldən [338-339] verməyəcəyik. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi daimidir, əbədidir, sarsılmazdır.

Bilirsiniz ki, bizim dövlət müstəqilliyimizə cürbəcür istiqamətlərdən maneçilik törədən qüvvələr vardır. Bunlar çox böyük qüvvələrdir. Ancaq hamı bilməlidir ki, biz bundan sonra nəyin bahasına olursa-olsun dövlət müstəqilliyimizi qoruyub saxlayacağıq. Biz heç kəsə heç vaxt imkan verməyəcəyik ki, ölkəmizi bir daha öz əlinə keçirsin, yaxud bizi milli azadlıqdan məhrum etsin. Biz buna heç vaxt yol verməyəcəyik.

Biz demokratik respublika, dövlət qururuq, bazar iqtisadiyyatı yaradıırıq, iqtisadi islahatlar həyata keçiririk. Mən bildirmək istəyirəm ki, bizim bu sahədə nailiyyətlərimiz vardır. Azərbaycanda inflyasiya 1994-cü ildə 1600 faiz, 1995-ci ildə 84 faiz, 1996-cı ildə 6 faiz idi. Bu ilin birinci yarısında isə inflyasiya sıfır dərəcəsinə enibdir.

Azərbaycanda 1989-cu ildən keçən ilə qədər iqtisadiyyat ilbəlil aşağı düşürdü. Biz kəskin iqtisadi-sosial böhran içində idik. Milli gəlir, daxili məhsul ildə 20-25 faiz, sənaye məhsulu istehsalı ildə 25-30 faiz aşağı düşürdü. Biz bu tənəzzülü dayandırdıq. 1996-cı il dönüş ili oldu. Keçən il həm sənaye məhsulu istehsalı, həm də ümumi daxili məhsul 1,2 faiz artdı. 1997-ci ilin birinci yarısında isə ümumi daxili məhsul 5,2 faiz artıbdir. Kənd təsərrüfatı, sənaye məhsulları istehsalı artır. Bizim milli valyutamız sərbəstdir. Ümumiyyətlə, biz hər şeyə sərbəstlik vermişik.

Ölkəmizdə xarici ticarət keçən il 40 faiz artıbdir. Biz xarici ticarəti sərbəstləşdirmişik. İqtisadiyyatda böyük liberallaşdırma aparmışıq. Respublikamızın qapılarını xarici investisiyalar üçün açmışıq. Xarici investisiyaların Azərbaycana gəlməsi üçün çox güzəştli şərait yaratmışıq. Bunların nəticəsində Azərbaycana xarici investisiyalar ardıcıl surətdə gəlir və artır. Biz keçən il, bu il idxal və ixracda, nəhayət, müsbət saldo əldə etmişik. Bu ilin birinci yarısında bizdə ixrac idxaldan üstündür. Biz hər bir şirkətin Azərbaycana gəlib sərbəst fəaliyyət göstərməsi, [339-340] ölkəmizə investisiyaların gəlməsi üçün gömrük vergilərini sərbəstləşdirmişik. Bizdə ən aşağı gömrük vergisi vardır.

Azərbaycanda xarici investorların sərmayələrinin qorunması üçün çox dəyərli qanunlar qəbul olunubdur. Biz xarici sərmayələrə immunitet haqqında qanun qəbul etmişik.

Azərbaycana investisiya qoyan hər bir fiziki və yaxud hüquqi şəxs respublikamızda qanunların dəyişilməsindən asılı olmayaraq on il müddətində investisiyanı qoyduğu şərtlərlə işlədə bilər.

Biz xarici sərmayədarların gəlirlərinin repatriasiya olunması haqqında da qanun qəbul etmişik. Bir çox başqa qanunlar da qəbul etmişik. Bunlar hamısı Azərbaycanda bir tərəfdən iqtisadiyyatı liberallaşdırıb, sərbəstləşdirib, azad sahibkarlığa, təşəbbüskarlığa böyük imkanlar yaradıbdir, ikinci tərəfdən, Azərbaycana xarici investisiyaların gəlməsi üçün çox əlverişli şərait yaradıbdir.

Biz aqrar sektorda çox güclü islahatlar keçirmişik. Bizdə aqrar sektorun maldarlıq sahəsi artıq tamamilə özəlləşdirilibdir. Biz torpaqları özəlləşdiririk. Keçən il torpağın şəxsi mülkiyyətə verilməsi haqqında çox radikal qanun qəbul etmişik. Bildirmək istəyirəm ki, MDB-nin üzvü olan ölkələr arasında bu, ən radikal qanundur. MDB-nin üzvü olan başqa ölkələrin əksəriyyətində torpağın şəxsi mülkiyyətə verilməsi haqqında qanun qəbul

etməyə hələ ki, cəsarət göstərə bilmirlər. Amma biz bunu etmişik, torpaq şəxsi mülkiyyətə verilir. Hər bir torpaq sahibi torpağı satmaq, başqa şəxsə vermək hüququ alıbdır.

Özəlləşdirmə geniş miqyasda həyata keçirilir. Özəlləşdirmədə xarici şirkətlər, xarici ölkələrin vətəndaşları da bərabər hüquqla iştirak edə bilirlər. Azərbaycanda xarici ölkələrin iş adamlarının iştirakı ilə xeyli birgə müəssisə yaradılıbdır. Bunların sayı çoxdur.

Bütün bunların sırasında Amerika Birləşmiş Ştatları ilə iqtisadi əlaqələrimiz xüsusi yer tutur. 1994-cü ildə biz ilk dəfə böyük neft müqaviləsi imzalamışıq. “Əsrin müqaviləsi” adı [340-341] verilmiş bu müqavilə 30 il müddətində bağlanıb. Görünür ki, bunun ömrü bir-iki dəfə də uzadılacaqdır.

Bu müqavilədə ABŞ-ın beş neft şirkəti iştirak edir. Müqavilənin əsasını qoyanlardan biri və bu barədə böyük təşəbbüs göstərən Amerikanın “AMOKO” şirkətidir. “AMOKO” ilə bizim əməkdaşlığımız böyük tarixi əhəmiyyətə malikdir.

Mən “AMOKO” şirkətinin binasında olmağımdan, onun rəhbərləri ilə görüşməyimdən çox şadam. Qeyd etməliyəm ki, bu, ilk müqavilə olubdur. Ondan sonra daha bir neçə müqavilə imzalanıbdır. Onların əksəriyyətində ABŞ-ın şirkətləri böyük hissəyə malikdirlər.

Avqustun 1-də bir günün içərisində dörd böyük müqavilə imzalanıbdır. Bu müqavilələr ABŞ-ın paytaxtı Vaşinqtonda və bütün dünya üçün dəyərli yer olan Ağ evdə imzalanıbdır. Bu həm bizim üçün, həm də Amerika şirkətləri üçün tarixi hadisədir.

Mən sizin qarşınızda çıxış edərkən bəyan edirəm ki, Azərbaycan öz iqtisadiyyatını bundan sonra da bazar iqtisadiyyatı yolu ilə aparacaqdır. Başqa iqtisadiyyat Azərbaycanda bərpa oluna bilməz. Siz bilirsiniz ki, Rusiyada və MDB-yə daxil olan bəzi digər ölkələrdə indi cürbəcür danışıqlar gedir ki, Sovetlər İttifaqını yenidən bərpa etsinlər, sosializm quruluşuna qayıtsınlar. Belə proseslərin getməsinə siz bilməlisiniz. Mən isə sizə bildirirəm ki, Azərbaycanda gəriyə yol yoxdur.

Biz bundan sonra heç vaxt sosialist siyasi-iqtisadi sisteminin bərpa olunmasına yol verməyəcəyik. Siyasi cəhətdən bizim yolumuz demokratik dövlət quruculuğu yoludur. Siyasi plüralizm, insan hüquqlarının və azadlıqlarının qorunması, mətbuat, vicdan azadlığı – bunlar hamısı Azərbaycanda bərqərar olub və bundan sonra daha da möhkəmlənəcəkdir.

İqtisadi cəhətdən bizim yolumuz bazar iqtisadiyyatını yaratmaq, onun yolu ilə getmək və insanlara sərbəstlik verməkdir. Ümumiyyətlə, biz insanlara azadlıq və sərbəstlik veririk və bundan sonra onu daha da genişləndirəcəyik. Bazar [341-342] iqtisadiyyatını tətbiq edib iqtisadiyyatımızı canlandırmaq və inkişaf etdirmək üçün biz, şübhəsiz ki, xarici investisiyanın Azərbaycana gəlməsinə çalışırıq. Sevindirici haldır ki, biz artıq bunun şahidiyik.

Bu gün burada deyildiyi kimi, Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətləri Azərbaycana bu yaxınlarda bir milyard dollara yaxın sərmayə qoymağı başa çatdıracaqlar. Ancaq imzalanmış müqavilələrdə Amerika şirkətləri tərəfindən Azərbaycana təxminən on milyard dollara qədər investisiya qoyulması nəzərdə tutulur. Bu, tək neft yataqlarının işlənməsi üçün deyil, hasil olan neftə də aiddir. Onu da bilməlisiniz ki, Xəzər dənizi böyük neft və qaz ehtiyatlarına malik bir hövzədir, onun neft və qaz ehtiyatları günbəgün və ilbəil daha da çoxalır.

Mərkəzi Asiya və Qafqaz, Xəzər dənizini əhatə edən ölkələr əməkdaşlıq etməlidirlər. Biz bu əməkdaşlığın tərəfdarıyıq. Eyni zamanda Mərkəzi Asiyadan Xəzər dənizi və Azərbaycandan keçməklə Qara dəniz vasitəsilə Avropaya yeni bir nəqliyyat dəhlizi açmışıq. Bu dəhliz artıq işləyir. Bu, qədim “İpək yolu”nu bərpa etmək deməkdir. Həmin yol ilə Mərkəzi Asiyadan Avropanın ən kənar ölkələrinə yüklər daşınır, eyni zamanda əksinə – Avropadan Mərkəzi Asiyaya yüklər daşınır. Bu sahədə biz çox işlər görmüşük. Bundan sonra bu nəqliyyat dəhlizini daha da inkişaf etdirəcəyik.

Xəzər dənizi hövzəsindən hasil olunan neftin ixracı üçün də lazımi tədbirlər görürük. İki neft kəmərinin tikilməsi haqqında qərar qəbul olunubdur. Biri hazırdır – Bakıdan Rusiya ərazisi vasitəsilə Qara dənizin Novorossiysk limanına gedir. İkincisi Azərbaycandan Gürcüstan ərazisi vasitəsilə Qara dənizin Supsa limanına çəkilir. Bunlar ilkin neftin ixracı üçün yaradılan kəmərlərdir. Qarşınızda isə böyük neft kəmərinin çəkilməsi durur. Bütün bu müqavilələrin həyata keçirilməsi nəticəsində bir neçə ildən sonra Azərbaycan ildə təqribən 60 milyon ton neft ixrac etməlidir. Ona görə də böyük neft kəməri çəkməlidir. Bu neft kəmərinin də bir neçə marşrutları var. Həmin marşrutlardan [342-343] biz neft kəmərinin Azərbaycandan, Bakıdan Türkiyəyə və oradan Aralıq dənizinin Ceyhan limanına getməsinə üstünlük veririk. Başqa variantlar da var, ancaq buna üstünlük veririk.

Biz Qazaxıstanın “Tengiz” neft yatağından “Şevron” – “Tengiz” neft şirkətinin hasil etdiyi neftin dünya bazarına çıxarılması üçün Azərbaycandan yol açırıq. Artıq 1350 min ton neft tankerlərlə Qazaxıstandan Bakıya gətirilib, oradan da dəmir yolu ilə Qara dəniz limanına çıxarılıbdır. “Tengiz” yatağında çox böyük neft ehtiyatları olduğuna görə Qazaxıstanla Azərbaycan arasında iyun ayında saziş imzalanıb və Qazaxıstan neftinin Azərbaycana gəlməsi üçün Xəzər dənizinin dibi ilə neft kəmərinin çəkilməsi nəzərdə tutulubdur. Gələcəkdə də Mərkəzi Asiyadan Avropaya – Qərbe ən əlverişli yol məhz Xəzər dənizindən, Azərbaycandan keçən yoldur. Biz bu yolun gələcəkdə daha da genişlənməsinin tərəfdarıyıq və öz tərəfimizdən lazımi tədbirlər görəcəyik.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının bir çox başqa şirkətləri neft şirkətləri ilə bərabər bizimlə əməkdaşlıq edirlər. Burada “Katerpillar” şirkətinin rəhbəri bu barədə məlumat verdi. Onlar Azərbaycanda çox işlər görürlər və gələcəkdə də görəcəklər. Yaxud, “Motorola” şirkətinin prezidenti burada iştirak edir. “Motorola” Azərbaycanda özünə çox görkəmli yer tutubdur. Bundan sonra da onun imkanları genişlənəcəkdir. Başqa şirkətlər də bütün bu müqavilələrin həyata keçirilməsinə qoşulublar. Siz bilirsiniz ki, hər bir neft şirkətinin ətrafında onlarca başqa neft şirkətləri o layihələrin həyata keçirilməsi ilə məşğuldurlar və ona cəlb olunurlar.

Amerikanın nə qədər şirkəti Azərbaycanda iş görə bilər. Bu, həm Azərbaycan üçün, həm də Amerika Birləşmiş Ştatları üçün faydalıdır. Bu, həm də bizim ölkələrarası iqtisadi əlaqələri genişləndirəcək, inkişaf etdirəcəkdir.

Buna mane olan amillər də vardır. Onlardan biri və ən başlıcası vaxtilə Amerika Konqresi tərəfindən Azərbaycana qarşı qəbul edilmiş 907-ci düzəlişdir. Beş ildir ki, 907-ci [343-344] düzəlişə görə Azərbaycan Amerika Birləşmiş Ştatlarının hər bir yardımından məhrumdur. Siz bilirsiniz ki, ABŞ bir çox ölkələrə, o cümlədən keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş ölkələrə maddi və maliyyə yardımı edir. Bizim qonşularımız – Ermənistan, Gürcüstan, Mərkəzi Asiya ölkələri Amerikadan ildə 100 milyon dollar, bəlkə də ondan artıq maliyyə yardımı alırlar. Azərbaycan isə bu yardımdan məhrumdur. Bu, çox ciddi paradoksdur.

Biz Amerika Birləşmiş Ştatlarını Azərbaycana, Xəzər dənizinə gətirmişik. Buna görə də bəzi qonşularımız bizdən narazıdırlar və bizi ittiham edirlər ki, nə üçün ABŞ-ın şirkətlərini Xəzər dənizinə, Azərbaycana, Qafqaza gətirmişik. İkinci tərəfdən isə, ABŞ Konqresi Amerika tərəfindən Azərbaycana göstərilən hər cür yardıma embarqo qoyubdur. Son illər biz bununla çox ciddi məşğul olmuşuq. Bu günlər mən çox şadam ki, nəhayət, Amerikanın dövlət dairələrində, Konqresində, parlamentində, ictimaiyyətində fikir formalaşdı ki, 907-ci düzəliş Azərbaycana qarşı ədalətsizdir və əsassızdır. Bəziləri deyir ki, biz heç bilmirik bu maddə Konqresdə necə qəbul olunubdur. Kim gətirib bu maddəni gündəliyə salıbdır və biz də bunu anlamadan səs vermişik. Biz belə sözlər də eşitmişik. Ancaq olan olub, keçən keçib. Beş il məhrumiyətlər altında qalmış, belə ayrı-seçkiliyə dözmüşük. Bundan sonra dözə bilmərik.

Burada olduğum günlərdə apardığım danışıqlar zamanı 40-dan artıq Konqres üzvü ilə görüşdüm. Nümayəndələr Palatasının spikeri cənab Qinqriç ilə görüşdüm, Xarici Əlaqələr Komitəsinin sədri cənab Gilman ilə də ətraflı danışıqlarım oldu. Bir çox hörmətli senatorlarla da danışıqlar apardım. Onlar mənə bildirdilər ki, bu düzəlişin ləğvinə çalışacaqlar.

Prezident cənab Bill Klinton əvvəllər də demişdi və avqustun 1-də də bəyan etdi ki, 907-ci düzəliş aradan götürülməlidir və bu, biz imzaladığımız sənəddə öz əksini tapıbdır. Nyu-Yorkdan olan konqresmen cənab Kinq 907-ci düzəlişin ləğv edilməsi üçün yaxşı bir layihə təqdim edibdir. Güman edirəm ki, həm [344-345] Konqres, həm Amerika hökuməti, həm də başqa qüvvələr birləşib sentyabr ayında Konqres işə başlayan kimi bu düzəlişin aradan götürülməsi üçün çalışacaqlar. Bu düzəliş tək Azərbaycana qarşı ayrı-seçkilik deyil, eyni zamanda Amerika – Azərbaycan iqtisadi əlaqələrinin inkişaf etməsinə maneçilik törədir, əngəl törədir. Ona görə də gərək Amerikanın şirkətləri də, iş adamları da, Azərbaycana sərmayə gətirənlər də çalışsınlar ki, bu düzəliş aradan götürülsün.

Nəhayət, mən bir məsələ haqqında da danışmaq istəyirəm. Biz Azərbaycanda sülh tərəfdarıyıq, sülh istəyirik. Biz öz müstəqilliyimizi əldə etmişik, müstəqil dövlətik. Yaşamağımız və müstəqil dövlət kimi inkişaf etməyimiz üçün bizə sülh lazımdır. Ona görə də Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması bizim üçün əsas məsələdir. Təəssüflər olsun ki, buna mane olan qüvvələr az deyil.

Bu ilin əvvəlində aşkar olubdur ki, Rusiya Müdafiə Nazirliyinin bəzi rəhbər vəzifəli şəxsləri son iki ildə gizli olaraq, qeyri-qanuni yolla Ermənistana 1 milyard dollar dəyərində çox böyük güclü, təhlükəli silahlar və sursatlar veriblər. Bunlar, əlbəttə ki, bizim son üç ildə apardığımız sülh danışıqlarına, prosesinə zidd bir hərəkətdir. Bu məlumatı Rusiya Müdafiə Nazirliyinin özü və başqa dövlət dairələri bəyan ediblər. Biz bunu bilən kimi qəti etirazımızı bildirdik. Mən Rusiyanın prezidentinə müraciət edərək o silahların Ermənistandan çıxarılıb geri qaytarılmasını tələb etmişəm.

Siz bilirsiniz ki, Ermənistanda Rusiyanın hərbi bazaları, hissələri yerləşir. Qafqazda, Gürcüstanda da belə hərbi hissələr, bazalar var. Azərbaycanda isə yoxdur və heç vaxt olmayacaqdır. Biz tam müstəqillik və suverenliyimizi bundan sonra da qoruyacağıq. Ancaq bizim bölgəyə bu qədər təhlükəli silahların verilməsi böyük narahatlıq hissi doğurubdur. Amerikanın Senatı da bu məsələni müzakirə edib, bu barədə qərar qəbul edibdir. Güman edirəm ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Senatı bu işini, təşəbbüsünü davam etdirəcək və məsələnin həll olunması üçün [345-346] səy göstərəcəkdir. Bunlar Qafqazda Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh əldə etmək üçün çox vacibdir.

Biz işğal edilmiş ərazilərimizin azad olunması, yurd-yuvasından didərgin düşmüş azərbaycanlıların yerlərinə qaytarılmasını, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasını və Ermənistanla uzunmüddətli, etibarlı sülh şəraitində yaşamağı istəyirik. Hesab edirəm ki, belə sülh yaranarsa, bu, Ermənistan üçün, Azərbaycan üçün çox böyük imkanlar açar. Mən əminəm ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında belə bir sülh yarana bilər. Bu da Qafqaz bölgəsində, bizim bölgədə tam sülhün bərqərar olması üçün böyük əsas olar. Əminəm ki, Amerika

Birləşmiş Ştatları və Amerikanın prezidenti hörmətli cənab Bill Klinton bu məsələnin həll olunmasında öz səylərini əsirgəməyəcəkdir.

Mən buradakı görüşümdən bir daha məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm. Sizə hörmət və ehtiramımı bildirirəm. Sizi və Amerika Birləşmiş Ştatları şirkətlərinin bütün iş adamlarını Azərbaycanda iş görməyə dəvət edirəm.

Eyni zamanda Azərbaycanın da təbii gözəlliyi vardır. Çikaqo şəhəri də gözəldir, Bakı şəhəri də. Azərbaycanda da çox görməli yerlər var. Oraları da seyr etmək, onlardan həzz almaq hər biriniz üçün dəyərli olardı. Mən sizi Azərbaycanda görmək istəyirəm. Bir daha sizə təşəkkürümü bildirirəm. Çikaqo şəhərinə daha da çiçəklənmə arzu edirəm. Biz indi 80-ci mərtəbədəyik. Əgər bundan yuxarı qalxmaq istəyirsinizsə, qalxın. Siz dünyada belə rekordlar qoymusunuz. Ancaq Amerika Birləşmiş Ştatlarına tək binaların mərtəbələrini artırmağı yox, Amerikanın qüdrətini, iqtisadiyyatını daha da yüksək mərtəbələrə qaldırmağı arzu edirəm. Mən sizə cansağlığı, səadət arzulayıram. Amerika xalqına səadət, xoşbəxtlik, firavanlıq arzulayıram. Amerika Birləşmiş Ştatlarının çiçəklənməsini arzu edirəm.

Bu gün "AMOKO" şirkəti mənə bir dəyərli hədiyyə verdi, – prezident Linkolnun mərmərdən kiçik bir heykəli. Bu, mənim üçün çox dəyərlidir. Mən yaxşı bilirəm ki, Amerikanın tarixində [346-347] prezident Linkolnun xüsusi xidmətləri olmuşdur. "AMOKO" şirkəti prezidentinin bir fikri ilə tam razıyam ki, əgər Linkolnun cəsarəti və qəhrəmanlığı, müdrikliliyi olmasaydı, Amerika Birləşmiş Ştatları da parçalanmış olardı. Parçalanma çox təhlükəli şeydir. Linkoln o vaxt Amerika Birləşmiş Ştatlarını bu parçalanmadan xilas edibdir. İndi biz Azərbaycanın parçalanması təhlükəsinin qarşısını almağa çalışırıq. Prezident Linkoln kimi, biz də Azərbaycanın bütövlüyünü qoruyub saxlamaq istəyirik. Ona görə də bu hədiyyə mənim üçün çox qiymətlidir və buna görə çox təşəkkür edirəm.

Mən isə "AMOKO" şirkətinə məşhur Azərbaycan rəssamının bir rəsmini təqdim etmək istəyirəm. Bu rəsm çox maraqlıdır. Bilirsiniz ki, Azərbaycan qədim neft ölkəsidir. Azərbaycanda yüz illər bundan qabaq da neft və qaz çıxıbdır. 1848-ci ildə Azərbaycanda ilk neft fontanı vurubdur. Amerika Birləşmiş Ştatlarında – Pensilvaniyada neft fontanı 1852-ci, ya da 1855-ci ildə olubdur. Biz sizdən qabaqdayıq. O vaxt nefti bu cür çətinliklərlə çıxarırdılar. Biz bunu heç vaxt unutmamalıyıq. Əgər insanlar o çətin vəziyyətdə, şəraitdə neft çıxarmasaydılar, indi Azərbaycan böyük neft ölkəsi olmazdı.

Ona görə də mən bu rəsm əsərini "AMOKO"ya Azərbaycan ilə Amerikanın neft sahəsində əlaqələrinin bir rəmzi kimi təqdim edirəm. Güman edirəm ki, bu rəsm əsəri sizin şirkətinizdə öz görkəmli yerini tutacaqdır.

Biz nefti bax, bu cür, bu rəsm əsərində gördüyünüz kimi çıxarmağa başlamışıq. Azərbaycan neftçiləri əlli il bundan qabaq Xəzər dənizində, Neft Daşlarında ilk dəfə neft fontanı əldə ediblər və Xəzər dənizinin neft yataqlarını açıblar. Biz burada da pionerik. Bu, əlli il bundan qabaq olubdur. İndi isə, XX əsrin sonunda Xəzər dənizinin zəngin neft yataqlarını məhz Azərbaycan dünyaya təqdim etdi. Xəzər dənizində olan bütün neft yataqları bu əlli il içərisində Azərbaycan neftçiləri tərəfindən kəşf olunub, açılıbdır. [347-348]

İndi orada Azərbaycan ilə bərabər, dünyanın böyük neft şirkətləri, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarının neft şirkətləri müştərək iş görürlər. Bunların hamısı bizim ölkələrimizi bir-birinə çox bağlayan amillərdir. Mən arzu edirəm ki, bizim bu əlaqələrimiz bundan sonra daha da sıx olsun.

Bir daha sizi salamlayıram, xoşbəxtlik arzulayıram.

Mən badəmi Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Amerika xalqının, ölkənizin çox güclü, qabaqcıl şirkətlərinin şərəfinə, Amerika dövlətinin, Amerikanın prezidenti, mənim dostum, hörmətli cənab Bill Klintonun şərəfinə, sizin şərəfinizə qaldırıram. Sağ olun.

* * *

NAHARDA İŞTİRAK EDƏN AMERİKA JURNALİSTLƏRİ ÜÇÜN MƏTBUAT KONFRANSI

L o u r e n s F u l l e r: Cənab prezident, Sizdən soruşmaq üçün mənə xeyli suallar göndərib. Siz bu sualların əksəriyyətinə öz nitqinizdə cavab verdiniz. Xahiş edirəm, mümkünsə bu suallardan bir neçəsinə cavab verəsiniz.

S u a l: Cənab prezident, Amerika Birləşmiş Ştatlarına, – Vaşinqtona, Nyu-Yorka, Hyüstona, Çikaqoya səfəriniz haqqında öz təəssüratlarınızı bizimlə bölüşə bilərsinizmi? Sizin fikrinizcə, bu səfər uğurlu oldumu? Amerika Birləşmiş Ştatlarına növbəti səfərinizdə hansı yenilikləri arzu edərdiniz?

C a v a b: Bildirmək istəyirəm ki, bu, mənim Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfərimdir. Mən və məni müşayiət edən Azərbaycan nümayəndə heyətinin bütün üzvləri bu səfərdən həddindən artıq razıyıq. Köməkçilərim hesablayıblar ki, bu səfər zamanı mən bu günə və bu dəqiqəyə 75 görüş keçirmişəm. Görüşlərim bu gün və sabah davam edəcəkdir. Bu, mənim üçün çox əhəmiyyətli bir nailiyyətdir. Çünki hər bir görüş işgüzar

---

xarakterlidir. Amerika–Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etməsinə [348-349] həsr olunur, hər bir görüş Azərbaycan həqiqətlərini Amerika Birləşmiş Ştatlarına çatdırmaq məqsədi daşıyır.

Biz iyulun 27-dən bu günə qədərki bütün günlərimizdən çox razıyıq. Hər yerdə böyük qonaqpərvərlik, qayğı və diqqət hiss etmişik. Bu görüşlərin hamısı dostluq, mehribanlıq şəraitində keçibdir. Hesab edirəm ki, Amerika–Azərbaycan əlaqələrində dostluq münasibətləri yaranıbdir. Biz prezident Klintonla ölkələrimizin partnyorluğu haqqında sənəd imzalamışıq. Hesab edirəm ki, bu, mənim rəsmi səfərimin ən gözəl nəticəsidir.

Mən bizə göstərilən qayğıya, qonaqpərvərliyə görə prezident Klintona və görüşdüyüm bütün şəxslərin hamısına təşəkkür edirəm. Hesab edirəm ki, bütün bu günlər, keçirdiyimiz görüşlər ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün yeni imkanlar açıbdir. Mənim, bizim Azərbaycanda vəzifəmiz ondan ibarətdir ki, bu imkanlardan dərhal səmərəli istifadə edək. Biz bunu edəcəyik.

Hesab edirəm ki, mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına ikinci dəfə gələndə bizə əlaqələrimiz çox yüksək səviyyəyə qalxacaqdır. Onda biz daha yeni addımlar atacağıq. Mən buna inanıram. Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında bütün sahələrdə əlaqələr uzunmüddətlidir. Biz bu əlaqələri çox vacib və əhəmiyyətli hesab edirik. Sağ olun.

L o u r e n s F u l l e r: Cənab prezident, mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərinizə, bu səfər zamanı əldə etdiyiniz böyük uğurlara görə Sizi təbrik edirəm. İllinoys ştatına, Çikaqoya gəldiyinizə və bu görüşdə bizimlə bir yerdə olduğunuza görə Sizə dərin təşəkkürümüzü bildirirəm.

Cənab prezident, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən Amerika şirkətlərinə göstərdiyiniz qayğı və diqqətə görə Sizə minnətdarıq. [349-350]

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNƏ NƏVƏSİNİN DÜNYAYA GƏLMƏSİ
MÜNASİBƏTİLƏ “MOTOROLA” ŞİRKƏTİ ADINDAN HƏDİYYƏ –
VAZA TƏQDİM EDİLDİKDƏN SONRA ÜRƏK SÖZLƏRİ:

Mənim Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfərimin ən gözəl səhifəsi bir də ondan ibarətdir ki, mən Amerikada olarkən avqustun 2-də nəvəm dünyaya gəlibdir. Bu, mənim üçün böyük xoşbəxtlikdir. Məni təbrik etdiyinizə görə sizə təşəkkür edirəm və bu vazanı da nəvəmə verəcəyəm. [350]

AMERİKADAKI AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏT CƏMİYYƏTİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ

Çikaqo

4 avqust 1997-ci il

Hörmətli soydaşlarımız!

Mən çox məmnunam ki, respublikamızın hüduqlarından kənar da, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarında azərbaycanlılar artıq bir-birinə yaxınlaşırlar, bir yerə toplaşırlar və cəmiyyətlər qururlar. Doğrudur, indi azərbaycanlılar dünyanın hər yerinə səpələniblər. Elə bir ölkə tapmazsan ki, orada azərbaycanlı olmasın: birində çoxdur, birində azdır. Ancaq təəssüflər olsun ki, ayrı-ayrı ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar təşkilatlanma, bir-biri ilə yaxşı ünsiyyət qura bilmirlər.

Ölkəmiz dövlət müstəqilliyi əldə edəndən sonra, ondan əvvəl də, hələ Sovetlər İttifaqının tərkibində olan zaman da Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycana qarşı fikir yaradan erməni lobbisi olubdur. Amerikada erməni lobbisi, diasporu güclüdür. Soruşuram ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında nə qədər erməni yaşayır? Biri deyir bir milyon, biri deyir ondan az.

Y e r d ə n s ə s: Cənab prezident, Amerikada 700 min erməni yaşayır.

H e y d ə r Ə l i y e v: 700 min. Mən belə başa düşdüm ki, siz Kaliforniyada yaşayırsınız, orada da ermənilər çoxdur. Mənə elə gəlir ki, siz daha dəqiq bilərsiniz. Deyirsiniz ki, Amerikada [350-351] 700 min erməni yaşayır. Amerika Birləşmiş Ştatlarının 300 milyon əhalisi vardır. Fikir verin. 300 milyon əhalisi olan bir ölkədə 700 min erməni Amerika Birləşmiş Ştatlarının siyasətinə təsir edə bilər. Doğrudur, biz deyirik ki, ermənilərlə azərbaycanlıların münasibəti pisdir. Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibət var, müharibə gedir. Keçmişdə də erməni-azərbaycanlı qırğınları olubdur. Ola bilər, ermənilər kiminsə xoşuna gəlməsin, ancaq ermənilər öz millətləri üçün çox dəyərlidirlər Biz bunu etiraf etməliyik, deməliyik. Bunu nə üçün deyirəm?

Amerika Birləşmiş Ştatlarında nə qədər azərbaycanlı yaşadığını bilmirəm. Hər halda, mən bundan əvvəl iki dəfə Nyu-Yorka gəlmişdim, oraya azərbaycanlılar az miqdarda toplaşdılar. Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə gəlmişəm. Nyu-Yorkda, Vaşinqtonda, Hyüstonda olmuşam, indi də buraya, Çikaqoya gəlmişəm. Burada az miqdarda azərbaycanlı görürəm. Amerikada yaşayan azərbaycanlılar elə təkcə buraya toplaşanlardan ibarət deyildir. Ola bilər ki, hamı buraya gələ bilməyibdir. Siz deyirsiniz ki, cəmiyyət qurmusunuz. Bu cəmiyyətin nə qədər üzvü var? Amerikada yaşayan azərbaycanlılar Azərbaycan haqqında düşüncələrimi, yoxsa yox?

Amerikada yaşayan ermənilərin 99 faizi Dağlıq Qarabağın harada yerləşməsi barədə qətiyyətlən heç nə bilmir. Dağlıq Qarabağ dağlıq, kiçik bir yerdir. Bu bölgənin özündə yaşayan ermənilər bir balaca təhsil aldıqdan, orta məktəbi bitirdikdən sonra ayrı-ayrı şəhərlərə gedirlər, orada oxuyurlar və geri qayıtmırlar. Mən Sovet hökuməti vaxtında da Azərbaycana rəhbərlik edirdim və bunların hamısını bilirəm. Dağlıq Qarabağ ermənilərinin bir hissəsi Yerevanda qalır, amma əksəriyyəti Rusiyaya və başqa ölkələrə gedir. İndi Dağlıq Qarabağın özündə cəmi 80 min erməni var. Ancaq harada erməni varsa, o, Dağlıq Qarabağ haqqında düşüncələrini.

Dağlıq Qarabağda qaldırılmış bu məsələ tam qondarmadır. Onlar bunu qəsdən ifrat dərəcəyə gətirib çıxarıblar. Bu yaxınlarda mənə dedilər ki, Ermənistanda yaşayan ermənilər [352-353] münasibətin sülh yolu ilə qurtarmasını daha çox istəyirlər, nəinki Amerikadakı ermənilər. Amerikada yaşayan ermənilər deyirlər ki, gərək Dağlıq Qarabağ müstəqil olsun, Ermənistanla bağlansın. Soruşsan gərək, axı, sən Amerikada yaşayırsan, nə üçün belə deyirsən? Bax, milli bağlılığı onu belə hissiyyatlara gətirib çıxarıbdir.

Azərbaycanın ərazisinin 20 faizi işğal olunubdur. Bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan didərgin düşübdür. Yeddi milyon yarım əhalisi olan ölkənin vətəndaşlarından bir milyonu qaçqındır, çadırlarda yaşayır. Bu, dəhşətli haldır. Dünyada ərazisində bu qədər qaçqını, köçkünü olan ikinci bir ölkə yoxdur. Amma gələn görək, xaricdə yaşayan azərbaycanlılar bu dərddə yaşayırlarmı, yoxsa yox? Bağışlayın, mən sizinlə açıq danışırım.

Bilirsiniz, mən Azərbaycana vaxtilə 14 il rəhbərlik etmişəm. Sonra 5 il Sovetlər İttifaqına rəhbərlik edən adamlardan biri olmuşam, Azərbaycana yenə də öz qayğımı göstərmişəm. Bundan sonra mən 6 il əziyyətlər çəkmişəm, cürbəcür məhrumiyətlərlə üzləşmişəm. Siz bunların hamısını yəqin ki, bilirsiniz. Ancaq mən harada olursansa-olum, ürəyim həmişə Azərbaycanlıdır. Mən 5 il Moskvada, Kremldə oturmuşam. Sovetlər İttifaqının ən yüksək vəzifəli şəxslərindən biri olmuşam. Mən bütün Sovetlər İttifaqı üçün məsul idim. Amma mənim ürəyim Azərbaycanda idi. Həmin 5 il içərisində Azərbaycan üçün çox işlər gördüm. Mən özümü tərifləmək istəmirəm. Azərbaycan üçün bəla ondan başladı ki, 1987-ci ildə ermənilər bizim azərbaycanlıların bəziləri ilə birlikdə yığışdılar, mənim Kremldən istefa verməyimə nail oldular.

Mən istefa verəndən cəmi 20 gün sonra Dağlıq Qarabağ məsələsi ortaya atıldı. Aqanbeqyan adlı bir erməni var. O, ömründə nə Ermənistanda, nə də Dağlıq Qarabağda yaşayıbdır, həmişə Moskvada yaşayıbdır, alimdir. Həmin Aqanbeqyan o vaxt gəlib Fransada bəyanat verdi ki, Dağlıq Qarabağ Ermənistana bağlanmalıdır və o, bu məsələni Qorbaçovla [353-354] razılaşdırıbdır. Bundan iki ay sonra Dağlıq Qarabağda üsyan, münaqişə başladı. Azərbaycanın bəlaları da o vaxtdan başladı.

O vaxt ermənilərin bir məqsədi var idi ki, Heydər Əliyevi Kremldən kənarlaşdırsınlar. Çünki bilirdilər ki, mən Moskvada oturmuşam və belə bir məsələnin qaldırılmasına yol verməyəcəyəm. Məni Kremldən kənarlaşdırdılar. Amma təkcə onlar yox, bizim bəzi bədxah azərbaycanlılar da bu işə kömək etdilər. Onlar birləşdilər, məni Kremldən kənarlaşdırdılar. Bundan sonra Azərbaycan nə günlərə düşdü.

Mən Azərbaycana 14 il rəhbərlik edərkən respublikamızı hansı səviyyəyə qaldırmışdım. Biz sovet rejimində yaşayırdıq. Məgər biz bu rejimi dəyişdirə bilərdik? Amma iş ondadır ki, bu rejim altında olsa da sən xalqın, millətin üçün nə edirsən. Əgər sən bu rejimi dəyişdirə bilməzsənsə, onda onun imkanlarından istifadə edib xalqına kömək göstər. Mən bunu etdim. Azərbaycan o illərdə çox yüksəklərə qalxdı, amma bayaq dediyim kimi, 1988-ci ildən Azərbaycanın tənəzzülü başladı. Azərbaycanın başına bu bəlalər gəldi. Respublikamızın ərazilərinin bir qismi işğal olundu. Ölkədə bir rəhbər o birisini yıxdı, o birisi onu yıxdı. Azərbaycan bu günlərə qaldı.

1993-cü ildə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlanmışdı. Bu gün bundan əvvəlki görüşümdə mən prezident Linkoln haqqında danışmışdım. Bəli, prezident Linkoln olmasaydı, o vaxtlar Amerika Birləşmiş Ştatları bəlkə də parçalanmışdı. Şimal ilə cənub müharibə aparırdı və ölkə parçalanırdı. Linkoln Amerika Birləşmiş Ştatlarını birləşdirdi. Azərbaycan da parçalanırdı. 1993-cü ildə Azərbaycan artıq parçalanmışdı. Ölkədə vətəndaş müharibəsi başlanmışdı, qardaş-qardaşa güllə atırdı. Ermənistan silahlı qüvvələri gəlib bizim torpaqlarımızı işğal edirdi. Azərbaycanda isə adamlar bir-birinə atəş açırdı, bir-birini öldürürdü. Nə üçün? O istəyirdi hakimiyyətdə olsun, bu istəyirdi hakimiyyətdə olsun. Bizim bələmiz də, dərdimiz də budur. Bizim milli nöqtəyi-nəzərdən çatışmazlığımız da budur. [354-355]

Allaha şükürlər olsun ki, biz indi Azərbaycanda sabitlik yaratmışıq. Amma bu sabitlik nəyin bahasına yaranıbdır? Siz yaqın qəzetləri oxuyursunuz, bilirsiniz ki, biz o vaxt Azərbaycanda vətəndaş müharibəsinin qarşısını çətinliklə aldıq. Ancaq Ermənistan silahlı qüvvələri ölkəmizdəki bu vəziyyətdən istifadə etdilər, gəlib bir neçə rayonumuzu da işğal etdilər. Əlbəttə, işğal edəcəkdilər, çünki respublikanın daxilində adamlar bir-biri ilə vuruşurdular – o deyirdi hakimiyyətdə mən olacağam, bu deyirdi mən olacağam. Olan silahdan, sursatdan bir-birinə qarşı istifadə edirdilər. Ermənilərə atəş açılmırdı. Ona görə də Ermənistan silahlı qüvvələri gəlib torpaqlarımızın bir hissəsini işğal etdilər.

Biz üç ildən çoxdur ki, müharibədə atəşi dayandırmışıq. Ölkənin daxilində olan cürbəcür silahlı dəstələri ləğv etdik, sabitlik, rahatlıq yaratdıq. Mən bayaqkı görüşümdə də bunları danışdım. İndi Azərbaycanda iqtisadiyyat tamam sərbəst inkişaf edir. Ölkədə inflyasiya 1994-cü ildə 1600 faiz, 1995-ci ildə 84 faiz, 1996-cı ildə 6 faiz idi. 1997-ci ilin birinci yarısında isə inflyasiya sıfır faizdir. Təsəvvür edin, bu nəticələr torpaqlarımızın 20 faizinin işğal altında qaldığı, bir milyondan çox vətəndaşımızın qaçqın vəziyyətdə yaşadığı, onların çoxunun işsiz olduğu bir vaxtda əldə ediləbdir.

Azərbaycanda milli valyuta möhkəmlənibdir. Son vaxtlar manatın dəyəri dollara nisbətən 15 faiz artıb. Xarici ticarətin həcmi 40 faiz artıb. Keçən il ölkə iqtisadiyyatında tənəzzül dayandı. İndi iqtisadiyyatda sürətli inkişaf gedir. Sənaye, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı, ümumi daxili məhsul istehsalı artır. Biz özəlləşdirmə aparırıq, iqtisadiyyatı dəyişdiririk, torpaqları şəxsi mülkiyyətə, xalqa veririk. Bu barədə qanun qəbul etmişik.

Bilirsiniz ki, respublikamızda torpaqlar, mal-qara vaxtilə ümumiləşdirilmişdi. İndi bunların hamısı şəxsi adamlara veriləbdir. Bunun da çox yaxşı nəticələri vardır. İndi Azərbaycanda ətin, südün, yağın haradan gəlməsi problemi yoxdur. Çünki bunların hamısı özəl sektordadır. Amma Sovet İttifaqı vaxtında [355-356] biz bu çətinlikləri görürdük. Çünki bunların hamısını dövlət etməli idi. Dövlət isə bunları çatdırı bilmirdi. İndi torpağı da paylayırıq. Şübhəsiz ki, bu proses bir-iki ilə başa çatacaq. Torpağın bir il bundan əvvəl paylandığı yerlərdə gözəl nəticələr əldə ediləbdir.

Azərbaycanda iqtisadi islahatlar aparılır, demokratiya bərqərar olubdur. Ölkədə demokratik, dünyəvi cəmiyyət yaradırdıq. Biz İslam dininə mənsubuq. Amma dinin ölkəmizdə hakim olmasına yol verə bilmərik. Bizim ölkəmiz açıq, mədəni ölkədir. Azərbaycanın qapıları Qərbə də, Şərqlə də açıqdır, kim istəyir gəlsin. Amma bizim dərdimiz, çətinliyimiz nədir? Bax, bu həqiqəti sübut edə bilmirik.

Bilirsiniz ki, ABŞ Konqresi beş il bundan əvvəl Azərbaycana qarşı 907-ci düzəliş qəbul edibdi. Mən dörd ildir Azərbaycanın prezidentiyəm, dörd ildir çalışıram ki, bu maddə ləğv edilsin. Bəziləri mənə deyirdilər ki, bu, mümkün deyil. Amma mən Amerikaya bu rəsmi səfərim zamanı, Nyu-Yorkdan başlayaraq Çikaqoya qədərki bütün görüşlərimdə hiss etdim ki, bu sahədə böyük dəyişiklik yaranıbdır. Məsələn, Amerikanın şirkət rəhbəri ilə görüşümdə heç mən özüm söhbət açmasam da, o mənə deyir ki, biz 907-ci düzəlişin ləğv olunmasına çalışırıq. Bu, böyük dəyişiklikdir. Biz 907-ci düzəlişin ləğv olunması üçün çox işlər görürük.

Mən bu gün Amerikanın bir çox nüfuzlu şirkətlərinin rəhbərləri ilə görüşdüm. Onların bir çoxu ilə indiyədək görüşməmişdim. Amma bu görüşlərdə onların hər biri mənə dedi ki, 907-ci düzəlişin aradan qaldırılmasına biz də xüsusi səylər göstəririk. Bəli, prezident Bill Klinton da, Konqresdə Nümayəndələr Palatasının sədri cənab Qinqriç də, Xarici Əlaqələr Komitəsinin sədri cənab Gilman da mənə söz verdilər ki, 907-ci düzəlişin ləğv edilməsinə nail olacaqlar. Hamı mənə söz verdi ki, 907-ci düzəliş bu ilin sentyabr ayında ləğv olunacaqdır.

Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan ərazisinin bir qismini işğal ediblər, bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-[356-357]yurdundan qaçqın düşüb, amma ermənilər burada məsələni tərsinə çeviriblər: guya Azərbaycan Ermənistanı blokadaya alıbdir. Ona görə də Konqres respublikamıza qarşı belə bir maddəni qəbul edibdir.

Görürsünüz, vəziyyət necə olub? Görək Amerikada yaşayan bir azərbaycanlı öz səsini qaldırıbmı? 907-ci düzəlişi Konqresdə kim keçiribdir? Ermənilər keçiriblər. Konqresmenlərin çoxu mənə deyir ki, biz o vaxt bu 907-ci düzəlişin nə olduğunu heç bilmirdik. Söyləyirlər ki, o vaxt gecə iclas qurtarhaqurtarda bu layihəni gətirdilər, biz də səs verdik, iclas qurtardı, çıxıb getdik. Bəli, bu maddəni Konqresdə ermənilər keçiriblər.

Yəqin siz bilirsiniz ki, prezident Bill Klinton məni Amerikaya rəsmi səfərə dəvət edəndən sonra ermənilər burada hay-küy saldılar. Birinci olaraq cənab Klintonu məktub yazdılar ki, Heydər Əliyevin Amerikaya səfərini ləğv edin. Bill Klintonu 15-ə yaxın erməni təşkilatı məktub yazmışdı.

Bununla da kifayətlənmədilər, mənim haqqımda təbliğat kağızları yaydılar, tərcümeyi-halım, şəxsiyyətim haqqında cürbəcür böhtanlar, məni təhqir edən sözlər yazdılar. Mənim şəklim olan 50 mindən çox poçt kartı hazırlamışdılar. Klintonu göndərsinlər ki, Heydər Əliyev Amerikaya gəlməməlidir.

ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarından keçən ilin dekabr ayında Lissabonda keçirilən Zirvə görüşündə biz böyük bir qələbə əldə etdik. Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi baş verəndən bəri ilk dəfə nail olduq ki, ATƏT-in Zirvə görüşündə bu münaqişənin aradan qaldırılması üçün əsas prinsiplər qəbul edildi və Zirvə görüşünə toplaşmış 54 ölkənin dövlət və hökumət başçısından 53-ü həmin prinsiplərə səs verdi. Təkcə Ermənistan həmin prinsiplərə etiraz etdi.

İndi nə oldu? Biz Lissabonda o cür nailiyyət əldə etmişdik. Amma Azərbaycandakı müxalifət qüvvələri, qəzetləri yaydılar ki, guya biz Lissabonda məğlub olduq və s. Lissabondan Bakıya qayıdanda gördüm ki, camaat narahatdır. Dedim ki, narahat olmayın. [357-358]

Mən böyük işlər görürəm. Müxalifətdə olan qüvvələr də başa düşürdülər ki, biz Lissabonda böyük nailiyyət əldə etmişik. Mən o vaxt da dedim, – Lissabonda qəbul edilən prinsiplər kiminsə məğlub olması, kiminsə qalib gəlməsi deyil, yox. Biz Lissabon Zirvə görüşündə öz dövlətimizin mövqeyini müdafiə etmək üçün çox əhəmiyyətli bir sənəd əldə etdik. Ermənistanda isə Lissabonda qəbul edilmiş bəyanata görə yas saxladılar. Hamıya məlum oldu ki, Ermənistan Lissabonda qəbul olunmuş sənədə indiyədək etiraz edir. Əgər bu, Azərbaycanın məğlubiyətidirsə, zərərinədirsə, onda Ermənistan bu prinsipləri niyə dəstəkləmir? Yenə də deyirəm, ATƏT-in üzvü olan 54 dövlətdən 53-ü bunu dəstəklədi. Bundan savayı, prezident Bill Klintonla mənim imzaladığımız sənəddə yazılıb ki, Amerika Birləşmiş Ştatları Lissabonda qəbul olunmuş üç prinsipi dəstəkləyir. Lissabonda Amerikanın vitse-prezidenti bu prinsiplərə səs veribdir. Mən onunla orada görüşüb danışısam. Amerikanın prezidenti Ağ evdə imzaladığımız sənəddə yazır ki, ABŞ bu prinsipləri dəstəkləyir.

Bir daha qeyd edirəm, görün ermənilər nə qədər narahat oldular ki, Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş bəyanatdan sonra, siz bunu bilirsiniz, 15 erməni təşkilatı Bill Klintonu etiraz məktubu yazdı ki, nə üçün Siz Lissabonda bu qərarı dəstəkləmişiniz? Demək, Ermənistanda bu prinsiplərin əleyhinə çıxdılar. Amerikada yaşayan ermənilər Bill Klintonu ittiham etdilər, ona irad tutdular və tələb etdilər ki, o, bu prinsipləri ləğv etdirdi. Amma Azərbaycanın içində olan, özlərini müxalifət adlandıran qüvvələr hay-küy saldılar ki, “biz burada uduzmuşuq, Ermənistan tərəfi udub”. Belə dərdimiz də vardır. Amma bunlar heç, ölkəmizin daxilində olan işlərdir, böyük şey deyil. Biz bunların öhdəsindən gəlirik. Yəni xalq hər şeyi görür, adamlar ağı qaradan seçirlər. İndi əvvəlki vaxt deyil.

Mən onu demək istəyirəm ki, görün ermənilər burada Ermənistan üçün necə vuruşurlar. Amma gəlin görək, buradakı azərbaycanlılar Azərbaycan üçün vuruşurlarmı, onlar bir yerə yığışırlarmı, bu iş səylərini qoyurlarmı? [358-359]

Görək ki, bizim bu görüşümüzə kimsə dedi ki, Amerikada yaşayan azərbaycanlılar, türklər 150 milyard dollar sərvətə sahibdirlər. Bəs bu pul hara sərf olunur? Hamısı elə qarınama sərf edilir, hamısı bu adamların daha da zənginləşməsinəmi sərf olunur? Görək onlar bunun heç olmasa bir hissəsini özlərinin Vətəni olan Azərbaycana ayırırlar.

Bilirsiniz, harada yaşayırsansa yaşa, Vətəndən, Ana torpaqdan şirin şey yoxdur. Mən on il Moskvada yaşadım, özü də ən yüksək vəzifədə işlədim. Azərbaycan xalqının, müsəlman aləminin tarixində nə keçmiş rus imperiyası dövründə, nə də Sovet İttifaqının hakimiyyəti zamanı o cür zirvəyə çatan azərbaycanlı, müsəlman olmamışdır. Bu da tarixdir. Bəziləri deyirlər ki, Heydər Əliyev Siyasi Büronun üzvü olubdur və sairə. Bəli, olmuşam. Mən bununla fəxr edirəm. Çünki Azərbaycan xalqını tanıtmışam, Azərbaycan xalqını Kremlin sarayına qaldırmışam. Bununla fəxr edirəm. Mən orada on il yaşadım, ancaq mənim ürəyim də, gecəm də,

gündüzüm də Azərbaycanla oldu. Çünki Azərbaycan mənim doğma Vətənim, torpağımdır. Ola bilərdi ki, bəlkə də başqa yerdə rahat yaşayardım. Amma Bakıya gəldim. Mənim vaxtilə yetişdirdiyim, tərbiyə etdiyim, vəzifəyə gətirdiyim adamlar Bakıda yaşamağıma mənə imkan vermədilər. Naxçıvana getdim. Əgər orada da yaşamağa qoymasaydılar, çıxıb bir dağda yaşayacaqdım, amma Azərbaycan torpağında yaşayacaqdım.

Mən 1993-cü ildə yenidən Bakıya gələndə də dedim, – ancaq ona görə gəlmişəm ki, xalqıma xidmət etmək istəyirəm. Mən bu xidməti etdim. İndi də edirəm. Bu sözü ona görə deyirəm ki, bəs kənarında yaşayan hər bir azərbaycanlı Azərbaycan üçün nə edir?

Bu görüşdə birinci çıxış edən dostumuz dedi ki, biz Azərbaycana nə etməliyik, Azərbaycan bizə nə etməlidir. Mən Vaşinqtonda gedib Kennedinin qəbrini ziyarət etdim. Orada gözəl sözlər yazılıbdır. Con Kennedi prezident andı içərkən amerikalılara müraciətlə deyibdir: “Siz düşünməyin ki, Amerika sizə nə etməlidir. Düşünün ki, siz Amerikaya nə etməlisiniz”. [359-360] Bunlar çox müdrik sözlərdir. Bu sözlər elə bizim ölkəmizə də aiddir. Mən də Kennedinin bu sözləri ilə sizə deyirəm: Siz düşünməyin ki, Azərbaycan sizə nə etməlidir. Düşünün ki, siz Azərbaycana nə etməlisiniz. Çünki hər insan – əgər onun əli, qolu, gözü, başı üstündədirsə – harada olur-olsun yaşaya bilər. Bir az pis, bir az yaxşı yaşayar. Mən həyatın hər bir üzünü görmüşəm. Lap pis də, ağır da, lap yüksək şəraitdə də yaşamışam. Mən heç vaxt zəngin sərvət sahibi olmamışam. Çünki Sovet İttifaqında bu yox idi. Ancaq tutduğum vəzifəyə görə çox yüksək şəraitdə yaşamışam. Moskvada, Kremldə oturmuşam və böyük bir villada yaşamışam. Amma sonra oradan aşağıya düşmüşəm, gedib Naxçıvanda bir komada yaşamışam. Nə olsun? İnsan yaşayır. Mən də yaşadım.

Demək istəyirəm ki, insan harada olsa yaşayacaqdır. Şərt o deyildir. Şərt odur ki, insan milləti, Vətəni, torpağı üçün nə edir. Şərt budur. Mən həmişə belə yaşamışam. İndiyə qədər xalqım üçün əlimdən nə gəlib etmişəm, bundan sonra da edəcəyəm. Sizi də dəvət edirəm ki, bunu edəsiniz.

Bilirsiniz, xaricdə yaşayan azərbaycanlıların bəziləri bəlkə də bugünkü müstəqil Azərbaycanda doğulmayıblar. Nə olsun ki, Azərbaycanda doğulmayıblar? Amerikada yaşayan ermənilər Ermənistanda doğulublar? Onlar Dağlıq Qarabağda doğulublar? Onların heç birisi Ermənistanda doğulmayıb. Dağlıq Qarabağda doğulmayıbdır. Amma ermənidirlər. Ona görə də Ermənistan haqqında düşünürlər. Ancaq Amerikada yaşayan azərbaycanlıların biri deyir mən İranda doğulmuşam, o biri deyir Turanda doğulmuşam. Biri deyir orada, o biri deyir burada doğulmuşam. Başqa biri deyir ki, əşsi, mənə nə var, arvadım ingilisdır. Moskvada yaşayan başqa birisi deyir ki, mənim arvadım rusdur, ona görə də azərbaycanlılığımı bir az itirmişəm. Belələri də var. Harada doğulmusan, fərqi yoxdur, əgər sən azərbaycanlısansa, özünü azərbaycanlı hesab edirsənsə, demək, bilməlisən ki, harada doğulmağından, harada yaşamağından asılı olmayaraq, [360-361] dünyada azərbaycanlıların indi bir müstəqil dövləti vardır. İkincisi yoxdur. Var? Varsa, deyin. Yoxdur.

Hər bir azərbaycanlı fəxr etməlidir ki, nəhayət, Azərbaycan xalqının dünya birliyinə daxil olan müstəqil dövləti vardır. Bu, hər bir azərbaycanlı üçün iftixar mənbəyidir. Təsəvvür edin, Azərbaycan prezidenti Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərə gəlib, müstəqil Azərbaycan dövlətinin bayrağı hər yerdə dalğalanır. Mən Vaşinqtonda “Bleyer haus”da yaşadığım dörd gün ərzində Azərbaycanın bayrağı onun üstündə durmuşdu, hara gedirəm, orada Azərbaycanın bayrağını görürəm. Ağ evə gəlmişəm, Azərbaycan və Amerika dövlətlərinin bayraqlarının qarşısında ABŞ prezidenti ilə yan-yanı oturmuşuq. Avtomobilimin içində Azərbaycanın bayrağı vardır. Mənim bu rəsmi səfərim müddətində burada Azərbaycanın dövlət himni dəfələrlə səslənibdir. Bunlar hamısı nə qədər böyük tarixi hadisələrdir!

Nə vaxt belə olub? Bu, Şah İsmayıl vaxtında da olmayıbdır. Baxmayaraq ki, Şah İsmayıl o vaxt Azərbaycanın padşahı idi.

Azərbaycan indi müstəqil dövlətdir, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü olan 181 dövlətdən biridir. Biridir, ancaq çox dəyərlı bir dövlətdir. İndi bütün dünya etiraf edir ki, Azərbaycan həm coğrafi-siyasi vəziyyətinə, həm təbii sərvətlərinə və bütün başqa amillərə görə dünyanın bir çox dairələrinin diqqətini cəlb edən bir ölkədir.

Azərbaycan müstəqil bir dövlətdir, ona görə də gərək hər bir azərbaycanlı nə mümkündür, onu etsin. Sizin vəzifəniz bu olmalıdır. Əlbəttə ki, Azərbaycan sizin dayağınızdır. Azərbaycan prezidenti kimi mən dünyada yaşayan hər bir azərbaycanlıya qayğı göstərməyə, hər bir azərbaycanlının dərdinə şərik olmağa hazırım. Mənim və dövlətimizin köməyinə ehtiyac duyan hər bir azərbaycanlıya kömək etməyə hazırım. Çünki o azərbaycanlıdır.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi, mənim üçün hər bir azərbaycanlı, harada yaşamasından, doğulmasından asılı olmayaraq, əzizdir. Mənim məsləhətim ondan ibarətdir ki, siz [361-362] Azərbaycanla daha da sıx əlaqə saxlayasınız. İmkanınız olanda Azərbaycana gəlin.

Bir az bundan əvvəl mən “AMOKO” şirkətinin prezidenti ilə görüşdüm. Bu günlər mən “Motorola”, “Katerpillar”, “FMS” və digər şirkətlərin rəhbərləri ilə də görüşmüşəm. Kim bir il bundan qabaq Azərbaycanda olubsa və bu il yenə də respublikamıza gedib, deyir ki, sizin ölkənizdə nə qədər böyük dəyişikliklər baş veribdir. Axı, biz Azərbaycanı tikib yaratmışıq.

Həqiqəti demək lazımdır ki, 1920-ci ildən sonra – indi sovet hökumətinə pis də demək, onu tənqid etmək də olar, o dövrdə Azərbaycan sürətlə inkişaf edibdir. Bu həqiqətdir, bunu danmaq olmaz. Biz həmin o illərdə

Azərbaycanda böyük iqtisadi potensial yaratmışıq. O cümlədən 1970-1980-ci illərdə, mən Azərbaycana rəhbərlik etdiyim dövrdə respublikamızda çox böyük iqtisadi potensial yaratmışıq. Fabriklər, zavodlar, elektrik stansiyaları tikmişik. Biz indi, məsələn, elektrik enerjisi sahəsində də tamamilə müstəqil, azadıq. Amma keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş ölkələrin əksəriyyəti belə deyildir. Ukrayna kimi böyük bir dövlət elektrik enerjisi böhranı içərisindədir. Çünki vaxtilə onun özünün elektrik stansiyaları olmayıbdır. Rusiyaya bağlı olubdur, indi Rusiya elektrik enerjisini kəsibdir. Deyir, pul verirsən verirəm, pul vermirsən vermirəm. Amma mən vaxtilə Azərbaycanda 9 elektrik stansiyası tikdirdim ki, biz Sovetlər İttifaqının ümumi şəbəkəsindən asılı olmaıyıq. Ona görə də biz sərbəstik. Doğrudur, həmin stansiyaların bəziləri köhnəlib, onları təmir etmək, modernləşdirmək lazımdır. Biz bunu edəcəyik. Amma bunun kökü, əsası var.

Biz o vaxt Azərbaycanda böyük iqtisadi potensial yaratmışıq. Bunlar hamısı yaranıb. 1988-1989-cu illərdə isə Azərbaycanda dağılma prosesi gedib, ölkəyə rəhbərliyə gələnlərin hər biri dağıdıb. İndi biz son illər yenə də yaradıırıq. Respublikamıza gələnlər də bunların hamısını görürlər. Bu inkişafın səbəbi isə odur ki, biz adamlara sərbəstlik, azadlıq vermişik. İnsanlar özləri qururlar, yaradırlar, özlərinə binalar, yaşayış evləri tikirlər, [362-363] mağazaları qaydaya salırlar, yaxşı ofislər inşa edirlər. Son iki-üç ildə Azərbaycanın, Bakının siması çox güclü surətdə dəyişib. Ona görə də Vətənə gəlin, bunlara baxın, görün, ziyarət edin.

Bilirsiniz, ermənilər harada yaşasalar da Ermənistanı gedirlər, Eçmiədzini ziyarət edirlər, sonra isə deyirlər ki, biz getdik torpağımızı ziyarət etdik. Axı Sizin də Vətəniniz var. O, hamınızın Vətənidir. Bu, müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır.

Bu əsrdə bizim ən böyük nailiyyətimiz nədir? Azərbaycanın öz dili var. Azərbaycan öz dilində yazır, oxuyur, danışır. Azərbaycanın dövlət dili, Ana dili Azərbaycan dilidir. Azərbaycanın bütün universitetləri, məktəbləri, elmi Azərbaycan dilindədir. Azərbaycanın zəngin mədəniyyəti var. Heç bir Şərq ölkəsinin bizim qədər böyük mədəniyyəti yoxdur. Üzeyir Hacıbəyovun, başqa bəstəkarlarımızın yazdığı əsərlərə bərabər əsərlər müsəlman Şərfinin hansı ölkəsində var? Görün nə qədər güclü ədəbiyyatımız, elmimiz vardır.

Akademiyanın prezidenti Fəraməz Maqsudov burada sizin aranızda əyləşib. Bu akademiya 50 il bundan əvvəl yaranıbdır. Amma XX əsrdə Azərbaycan elmi nə qədər inkişaf edibdir.

Mən Rusiyaya rəsmi səfərə getmişdim. Orada Elmlər Akademiyasına getdim, həqiqəti demək lazımdır ki, o, Sovetlər İttifaqının Elmlər Akademiyası adı altında Rusiyanın Elmlər Akademiyası 250 il bundan əvvəl yaranıbdır. O, çox güclü elmi mərkəzdir. Mən getdim, oranı ziyarət etdim, Rusiyanın böyük alimləri qarşısında çıxış etdim. Amma elə bizim alimlərimiz də o alimlərə bərabərdirlər. Bunlar hamısı bizim millətimizin necə inkişaf etdiyini göstərir. Ona görə də Azərbaycan təkcə coğrafi anlayış deyil, Azərbaycan müstəqil dövlətdir, özü də möhkəm, güclü dövlətdir.

Mən bu gün bundan əvvəl keçirdiyim görüşdə dedim. Bəlkə bəziləriniz eşitməmişiniz, – bilin ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əlindən heç vaxt verməyəcəkdir. Heç vaxt!

Geriyə yol yoxdur. Sovet sosialist quruluşu Azərbaycanda bərpa oluna bilməz. Biz heç bir dövlətin himayəsi altına bir daha düşməyəcəyik. Bilin, bu, daha bəsdir! [363-364]

Əsrlər boyu gah onun himayəsi altında olmağımız, gah bunun müstəmləkəsi olmağımız daha bəsdir!

Bundan sonra belə olmayacaqdır. Bunlar hamısı bizim həm gördüyümüz işlərdir, həm də qarşımıza qoyduğumuz məqsəddir. Amma bunu biz tək etməməliyik. Siz də buna qoşulmalısınız. Bunların hamısına nail olmaq üçün iş görməliyik. Bizim millətimizin bir mənfi xüsusiyyəti var: dedi-qodu, ədavət, bir-birinin ayağından çəkmək, bir-biri ilə münaqişə aparmaq, bir-birinə paxıllıq etmək və özü öz millətini ləkələmək.

Bilirsiniz, bizim bəzi adamlar var, gəlib burada, Amerikada oturlar, deyirlər ki, Azərbaycanda iqtisadi islahatlar getmir, demokratiya yoxdur, insan haqları pozulur, budur, odur. Bunu ermənilər Azərbaycan haqqında onsuz da deyir də, bəs deyil? Amma, indi görün, prezident Bill Klinton nə deyir. Biz Ağ evdə sənədləri imzalayarkən Bill Klintonun çıxışını siz eşitdiniz? Əgər eşitməmişinizsə, bizimkilər yazıblar, alın, götürün, baxın.

Biz Ağ evdə Amerika–Azərbaycan münasibətləri haqqında birgə bəyanat imzaladıq. Həmin bəyanatda göstərilir ki, Amerika Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü qoruyur, ona dəstək verir. Azərbaycan demokratiya yolu ilə gedir. Azərbaycanda iqtisadi islahatlar həyata keçirilir. Azərbaycan mütərəqqi yol tutubdur. Bunlar hamısı bizim imzaladığımız sənəddə öz əksini tapıbdır. Əgər bütün bu məsələlərə ən yüksək qiymət verən Amerika Birləşmiş Ştatlarıdırsa, onun prezidentidirsə, bu, Amerikanın və onun prezidentinin verdiyi qiymətdir. Amma bunun müqabilində bəziləri yenə də ermənilərin səsinə qoşulurlar. Bədxah adamların danışdıqları həmin sözləri ermənilər də deyirlər. Bu sözləri Azərbaycandan gəlmiş, burada oturan, yaxud da respublikamızın içində olan bəzi adamlar danışirlar.

Bilirsiniz, öz şəxsi məqsədlərinə nail olmaq üçün milləti ləkələmək, millətə böhtan atmaq lazım deyil. Milli mənafə hər şeydən üstün olmalıdır. Birinci milli mənafedir, sonra şəxsi mənafə. Yoxsa, sən kiməsə xoş gəlmək, kimdənsə acıq çıxmaq, kiməsə zərbə vurmaq üçün niyə millətini, ölkəni ləkələyirsən? [364-365]

Biz böyük çətinliklə ayaq üstə durmuşuq. 1993-cü ildə vətəndaş müharibəsinin qarşısını aldıq, biz 1994-cü il sentyabrın 20-də “Əsrin müqaviləsi”ni imzaladıq. Ertəsi gün – sentyabrın 21-də həbsxanadan bir qrup

cinayətkarı qaçırdılar. Sentyabrın 29-da mən Nyu-Yorka gələndən sonra bizim iki nəfər dövlət xadimimizi – parlament sədrinin müavini Afiyəddin Cəlilovu və polkovnik Şəmsi Rəhimovu terror yolu ilə öldürdülər. Elə bildirdilər ki, bizi bununla sarsıdacaqlar. Bunu bizim daxili qüvvələr etdilər. Onlar Azərbaycanda hakimiyyəti yenə də devirmək istəyirdilər. Amma onlar bizi sarsıda bilmədilər.

Bundan sonra o vaxt baş nazir vəzifəsini aparan Surət Hüseynov və xüsusi təyinatlı polis dəstəsindən olan cinayətkarlar dövlət çevrilişinə cəhd etdilər. Siz bu barədə eşitmisiniz, bilirsiniz, onların əlində çoxlu silah var idi. Amma məndə silah yox idi. Mən televiziya vasitəsilə xalqa müraciət etdim. İki saatın içində Prezident sarayının qarşısına yarım milyon adam toplaşdı. Onlar gəlib məni həmin o cinayətkarlardan müdafiə etdilər. Silahla yox.

Cinayətkarlara bu da dərs olmadı. Altı aydan sonra, 1995-ci ilin mart ayında yenidən istədilər bizi silah gücü ilə devirsinlər. Bunu həmin o xüsusi təyinatlı polis dəstəsi – oraya cinayətkarlar yığışmışdı – etmişdi. Biz bunun da qarşısını aldığımız. Ondan sonra öz məqsədlərinə nail olmaq üçün mənim təyyarəmi raketlə vurmaq, məndən savayı 89 adamı da öldürmək istədilər. Allah buna imkan vermədi, başqa terror aktları da oldu.

Mən o vaxt demişəm, bu gün də deyirəm. Mən bu məsuliyyəti üzərimə götürərkən dərk etmişəm ki, xalqımın, millətimin yolunda həlak ola bilərəm. Mən xalqımın, millətimin yolunda nə vaxt lazım olsa qurban getməyə hazırım.

Biz bu qədər çətin yollar keçib Azərbaycanda nəhayət, ictimai-siyasi vəziyyəti, iqtisadiyyatı sabitləşdirmişik, demokratiya yolu ilə gedirik, bütün demokratik prinsipləri tətbiq edirik. Belə olan halda gəlib burada ayrı-ayrı yalan sözlər demək, danışmaq, yaxud qəzetlərə yazmaq, bunu bizim daxilimizdən etmək, – bunlar hamısı xalqımıza qarşı xəyanətdir, başqa şey deyildir. [365-366]

Yenə də deyirəm, əgər kiminlə ədavətin varsa, bundan xalqın mənafeyinə zərbə vurmaq üçün istifadə etmə. Kiminlə ədavətin varsa, ədavətini apar.

Mən sizinlə səmimi, açıq danışırım. Ürəyim istəyir ki, dünya azərbaycanlıları daha birləşsinlər, daha da sıx olsunlar. Bu da çox lazımdır. Biz buna da nail olacağıq. Bəlkə bunun da qarşısında bəzi çətinliklər vardır.

Deyirsiniz ki, Kaliforniyada bir cəmiyyət yaratmaq istədiniz, konqres keçirdiniz. Siz əgər belə bir konqres, azərbaycanlıların konqresini keçirmək istəyirdinizsə, gərək Azərbaycan dövləti ilə əlaqəyə girəydiniz, Azərbaycan dövləti də sizə dəstək verəydi. Azərbaycan Prezidenti, ola bilər, sizi təbrik edərdi, yanınıza nümayəndə göndərərdi. Amma siz bunu etmədiniz. Əgər doğrudan da belə bir niyyətiniz olubsa, gərək bunu edəydiniz. Belə olmasın ki, bu o Azərbaycandandır, bu isə bu Azərbaycandandır. Fərqi yoxdur. Bizim aramızda bir Araz var. Rəhmətlik Şəhriyar bu barədə nə deyib, yadınızdadır? Biz bu il Şəhriyarın 90 illik yubileyini keçirəcəyik, buna hazırlaşırıq. İndi nə olsun ki, vaxtilə aramızı kəsdilər. Aramızı Araz kəsmədi, bizi parçaladılar. Nə olsun? Nə fərqi var ki, biri o tayda, biri bu tayda doğulubdur? Hamısı azərbaycanlıdır.

Ona görə də gəlin daha da birləşək, bir olaq. Bir daha deyirəm, bütün azərbaycanlıların indi dünyada bir Vətəni var. O da müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır. Bir dövləti var. Bu, müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır, onun dövlətidir. Gəlin hamımız bu dövlətin, bu Vətənin ətrafında sıx birləşək. Kim harada yaşayır-yaşasın. Biz hamıya sərbəstlik veririk. İndi Azərbaycandan da kim istəyir, gedib harada yaşayır yaşasın. Keçmiş vaxt deyil, biz heç kimin qarşısını almırıq. Amma harada yaşayırsansa yaşa, öz Vətəninə həmişə qəlbində saxla. Con Kennedinin sözünə uyğun desək, hər gün fikirləş, sən Azərbaycan üçün nə etmişən? Bu barədə hər gün fikirləş. Sağ olun. Təşəkkür edirəm. [366]

“MOTOROLA” BEYNƏLXALQ ŞƏBƏKƏLƏR SİSTEMİNİN RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ* SÖHBƏTDƏN

Çikaqo Tarixi Cəmiyyətinin binası

4 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab Amandi!
Hörmətli cənablar!

İlk əvvəl müstəqil respublikamızın ünvanına, ölkəmizdə demokratik hüquqi dövlət quruculuğu, iqtisadi islahatlar sahəsində görülən böyük işlərə münasibətdə söylənilən xoş sözlərə görə təşəkkür edirəm, “Motorola” beynəlxalq şəbəkələr sisteminin rəhbərləri ilə görüşdən razı qaldığımı bildirirəm.

Deməliyəm ki, xarici iş adamlarının respublikamızda normal fəaliyyət göstərməsi üçün hüquqi baza yaradılmışdır. Azərbaycan dünyanın bütün şirkətləri üçün açıqdır.

Məlum olduğu kimi, müstəqil dövlət kimi Dünya Birliyi tərəfindən tanındığımız altı il ərzində Azərbaycan Respublikası onu narahat edən bir sıra problemlərlə üzləmişdir ki, bunlardan ən ağırlısı Azərbaycanın əzəli ərazisi və ayrılmaz hissəsi olan [367-368] Dağlıq Qarabağı ələ keçirmək istəyən Ermənistanın təcavüzü nəticəsində yaranmış, ərazimizin 20 faizinin işğal olunmasına, bir milyondan artıq azərbaycanlının doğma yurdundan qovularaq qaçqın vəziyyətində ağır şəraitdə çadırlarda yaşamasına səbəb olmuş Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsidir. Ümid edirik Azərbaycanla faydalı əməkdaşlıq münasibətləri yaratmış “Motorola” rəhbərləri də bu münaqişənin sülh yolu ilə həllində ölkəmizə dəstək verəcəklər.

Digər ağırlı problemimiz ABŞ Konqresinin “Azadlığı müdafiə aktı”na 1992-ci ildə qəbul etdiyi və Azərbaycanı ABŞ-ın dövlət xətti ilə göstərdiyi maliyyə yardımından məhrum etmiş ədalətsiz 907-ci dizişin ləğv olunması üçün səyləri artırmağın vacibliyidir. Ümid edirik ki, “Motorola” şirkətinin rəhbərləri bu dizişin ləğvində fəal iştirak etməklə tez bir zamanda onun aradan qaldırılması üçün səylərini artıracaqlar.

Mən, cənab Amandi başda olmaqla, “Motorola” şirkətinin bütün rəhbərlərini Azərbaycana səfərə dəvət edirəm . [368]

---

* Görüşdə “Motorola” beynəlxalq şəbəkələr sisteminin prezidenti Fernando Amandi, vitse-prezidenti Ceri Lukomski, “Motorola” korporasiyasının Asiya və Afrika ölkələri üzrə icraçı direktoru Loren Minkot, Avropa ölkələri üzrə icraçı direktoru Qreq Tomson və sistemin digər rəhbərləri iştirak etmişlər.

Qeyd: Heydər Əliyev avqustun 4-də Çikaqoda «911» təcili yardım mərkəzi ilə də tanış oldu. Mərkəzin rəhbərləri dövlətimizin başçısını səmimi salamlayaraq onların işinə maraq göstərdiyinə görə minnətdarlıqlarını bildirdilər. «911» xidməti ABŞ-da məşhurdur. Çikaqolular bu mərkəzi «Çikaqonun ürəyi» adlandırırlar. Burada quraşdırılan avadanlıq Amerikanın «Motorola» şirkətinin istehsalıdır. Şirkət texniki xidmət və servis proqramlarını da həyata keçirir. Çikaqo şəhərinin bələdiyyə, habelə inzibati orqanları ilə əlaqə də bu mərkəz vasitəsilə həyata keçirilir.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN
ŞƏRƏFİNƏ “MOTOROLA”
ŞİRKƏTİNİN TƏŞKİL ETDİYİ
ZİYAFƏTDƏ ÇIXIŞ**

4 avqust 1997-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Sizə təşəkkür edirəm ki, bu gün Çikaqonun belə gözəl möhtəşəm, tarixi əks etdirən zəngin eksponatlarla dolu muzeyində sizinlə bu görüşü keçiririk. “Motorola” şirkətinin bu təşəbbüsünə və qonaqpərvərliyinə görə təşəkkür edir, bu salona toplaşanların hamısına öz minnətdarlığımı bildirirəm. Mən bu axşamı, gecəni Amerika Birləşmiş Ştatlarının və onun böyük “Motorola” şirkətinin Azərbaycana diqqəti, qayğısı kimi qiymətləndirirəm.

Biz bu gün söhbət zamanı müəyyən etdik ki, “Motorola” Azərbaycanda çox işlər görüb, xeyli investisiya qoyubdur və Azərbaycanda çox böyük planları da var. Ümid edirəm ki, biz bundan sonra daha geniş əməkdaşlıq edəcəyik. Bu da Amerika–Azərbaycan iqtisadi əməkdaşlığının bir hissəsidir. Bunlar hamısı mənim və prezident Bill Klintonun avqustun 1-də Vaşinqtonda imzaladığımız sənədlərə uyğundur və həmin sənədlərdən irəli gələn vəzifələrin həyata keçirilməsidir. Sizə bir daha təşəkkür edirəm.

Mənə təqdim edilən hədiyyələr üçün minnətdaram. Mən həqiqətən memarlığa çox bağlı adamam və memarlıqla əlaqədar [369-370] olan hər bir hədiyyə, o cümlədən sizin verdiyiniz kitab mənim üçün çox dəyərlidir. “Həyat ağacı” hər bir insana lazımdır, mənim üçün bəlkə daha da çox lazımdır. Çünki mən üzərimə çox böyük məsuliyyət götürmüşəm: ağır və çətin vəziyyətdə olan Azərbaycan Respublikasını, torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altında olan Azərbaycan Respublikasını demokratik, dünyəvi, hüquqi dövlət etmək, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedən bir ölkə etmək kimi böyük vəzifələri üzərimə götürmüşəm. Əminəm ki, mən bu şərəfli vəzifələri şərəflə də yerinə yetirəcəyəm. Ancaq mənim yardıma da ehtiyacım var. “Həyat ağacı” mənə yardım edəcəkdir. Ona görə də bu hədiyyə üçün sizə həddindən artıq minnətdaram. Sağ olun. Sizin hamınıza cansağlığı, səadət, bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram. [370]

**AMERİKA–AVRASIYA
SƏNAYE-TİCARƏT PALATASININ
SƏDRİ YELENA TEPLİTSKAYA İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏTDƏN**

Çikaqo, “Hyat recensi” oteli

4 avqust 1997-ci il

Hörmətli xanım Teplitskaya!

İlk əvvəl xoş sözlərə və məni “İlin adamı” seçdiyinizə görə təşəkkür edirəm. Düzü, rəhbərlik etdiyiniz Amerika–Avrasiya Sənaye–Ticarət Palatasının belə qərar qəbul edəcəyini əsla gözləməirdim. Nəinki gözləməirdim, heç təsəvvürümə də gətirmirdim. Buna görə Sizə çox minnətdaram. Sizin Amerika biznesinin Azərbaycandakı təmsilçiləri dairəsinin bir qədər də geniş olması, kiçik və orta biznes nümayəndələrini də ölkəmizlə tanış etmək, hər bir ölkənin tərəqqisinin kiçik və orta biznesin tərəqqisinə əsaslanması barədə fikirlərinizlə tamamilə razıyam. Vurğulayıram ki, iki ölkə arasında əməkdaşlığı, xüsusən iqtisadi əlaqələri genişləndirmək üçün böyük imkanlar var. Biz əməkdaşlıq etməliyik və edəcəyik.

Hörmətli xanım Teplitskaya, Sizin Azərbaycana xarici sərmayələrin qoyuluşu, bunların əsasən hansı sahələri əhatə etməsi, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi və başqa məsələlərlə bağlı suallarınıza cavab olaraq deyirəm ki, ölkəmiz dünya ölkələrinin üzünə açıqdır, Azərbaycana sərmayə qoymaq istəyən xarici şirkətlər üçün hər cür hüquqi–normativ baza yaradılmışdır. Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar bildirirəm ki, [371-372] bu problem ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplər əsasında sülh yolu ilə həll olunmalıdır.

Mənim Birləşmiş Ştatlara ilk rəsmi səfərim çərçivəsində apardığım danışıqlardan və keçirdiyim görüşlərdən sonra ABŞ Konqresinin vaxtilə Azərbaycana qarşı qəbul etdiyi ədalətsiz qərarın ləğv edilməsinə də böyük ümidlər yaranmışdır. Ümidvaram ki, 1997-ci ilin sonunadək Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə və ədalətsiz 907-ci düzəlişin aradan qaldırılmasına nail ola biləcəyik. [371]

“KATERPİLLAR” ŞİRKƏTİNİN RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ* SÖHBƏTDƏN VƏ ÇIXIŞ

Çikaqo, “Hyat recensi” oteli

5 avqust 1997-ci il

El Rassi: Zati-aliləri Prezident Heydər Əliyev!

Bizimlə görüşə vaxt ayırdığınıza görə Sizə bir daha təşəkkürümüzü bildiririk. Biz İllinoys ştatında, Çikaqo şəhərində Sizi salamlamaqdan böyük şərəf duyuruq.

Cənab Prezident, çox istəyirik ki, Siz bizim “Katerpillar” şirkətinin müəssisələrindən birini ziyarət edəsiniz. Lakin bilirik ki, iş cədvəliniz çox gərgindir. Siz və nümayəndə heyətinizin üzvləri müəssisələrimizdən birinə qonaq gəlsəniz bizə böyük şərəf verərdiniz.

Heydər Əliyev: Mən Sizin müəssisələrdən birini ziyarət etmək istəyirdim. Ancaq görürsünüz ki, bir dəqiqə də boş vaxtım yoxdur. Güman edirəm ki, əməkdaşlığımız davam [373-374] edəcək, mən Amerikaya növbəti səfərim zamanı Sizin bu xahişinizi mütləq yerinə yetirəcəyəm. . .

El Rassi: Çox sağ olun, cənab Prezident!

Varri Stabs: Cənab Prezident, Siz dünənki görüşdə çıxışınızda dediniz ki, yeni nəvənin anadan olmasından böyük iftixar hissi keçirirsiniz, sevinirsiniz. Həmin görüşdə Sizə vaza hədiyyə edilərkən dediniz ki, onu nəvənizə bağışlayacaqsınız. Biz isə qərara almışıq ki, nəvənin ömrünün lik illərində onun üçün faydalı olan bu hədiyyəni Sizə təqdim edək. Xahiş edirəm, bunu bizdən qəbul edəsiniz. Bu hədiyyə iki oyuncaq buldozer və iki papaqdan ibarətdir.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Mən çox məmnunam ki, bu gün “Katerpillar” şirkəti kimi böyük bir şirkətin nümayəndələri ilə görüşürəm. “Katerpillar” dünyanın çox məşhur, nüfuzlu şirkətidir. Siz dünyanın çox yerlərində böyük işlər görürsünüz. Mən hələ 10 il bundan əvvəl “Katerpillar” şirkəti haqqında çox şey eşitmişdim. Mən 1980-ci illərdə Moskvada Sovetlər İttifaqı Baş nazirinin birinci müavini olarkən yaxşı bilirdim ki, “Katerpillar” şirkəti Sovetlər İttifaqı ilə çox sıx əməkdaşlıq edir. Siz o vaxt Sovetlər İttifaqında çox işlər görürdünüz. Bunlar mənə məlum idi.

İndi mən Azərbaycan Respublikasının Prezidentiyəm. İndi məni müstəqil Azərbaycan Respublikasının mənafeləri düşündürür. Mən sizin şirkətlə əməkdaşlığı çox əhəmiyyətli hesab edirəm. Biz istəsək də, istəməsək də siz bu əməkdaşlığa qoşulmusunuz.

Sizin bu gün burada verdiyiniz məlumatlar onu göstərir ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının neft şirkətləri ilə və digər şirkətlərlə bizim 1994-cü ildən indiyədək imzaladığımız müqavilələr Amerikanın və başqa ölkələrin nə qədər şirkətlərinin həmin müqavilələrin əməli surətdə həyata keçirilməsində iştirak etməsinə şərait yaradır. Çoxları hesab edirdilər ki, biz, məsələn, “AMOKO”, “Şevron”, “Pennzoil”, “Ünokal”, “Mobil”, “Eksson”, “Makdermott” və başqa şirkətlərlə müqavilə imzala[374-375]mışıqsa, demək, biz ancaq bu şirkətlərlə əməkdaşlıq edirik. Amma bu məlumdur, mən bilirəm, sizin bugünkü danışıqlarınız da onu göstərdi ki, hər müqavilənin ətrafına onlarca cürbəcür şirkət, o cümlədən ən çoxu Amerika şirkətləri toplaşblar və onlar birgə fəaliyyət göstərirlər. Bu təbiidir. Biz hesab edirik ki, bu, belə də olmalıdır. Çünki bir neft şirkəti bu işləri təkə görə bilməz.

Beləliklə, xarici ölkələrin şirkətləri Azərbaycana gəlirlər və gələcəklər. Biz isə onlara hər cür şərait yaradacağıq. Sizin bu gün verdiyiniz məlumatlar onu təsdiq edir ki, Azərbaycan öz qapılarını dünya ölkələri üçün həqiqətən geniş açıbdır. Azərbaycanda iş görmək, əməkdaşlıq etmək üçün respublikamızda çox əlverişli şərait yaranıbdır. Azərbaycanda sərbəst iqtisadiyyat formalaşır, hər bir şirkət gəlib orada özünə yer tapır.

Mən bilirdim ki, “Katerpillar” şirkəti Azərbaycanda işləyir. Amma mən sizin verdiyiniz məlumatların, ola bilər, təkə beş faizini bilirdim, onun 95 faizini sizdən aldım. Məsələn, siz dediniz ki, Azərbaycanda 1500 kvadratmetr sahəsi olan ofisiniz var, nümayəndəniz Gənc Aslan respublikamızda işləyir. Ancaq mən bilmirəm ki, sizin aldığınız bu 1500 kvadratmetrlik sahə haradadır. Əlbəttə, onun harada olduğu məni maraqlandırmır. Mən sadəcə onu demək istəyirəm ki, bizdə o qədər azadlıq, sərbəstlik var ki, xarici şirkətlər ölkəmizə gəlirlər,

* Görüşdə “Katerpillar” şirkətinin vitse-prezidenti El Rassi, şirkətin keçmiş Sovet İttifaqına mənsub olmuş ölkələr üzrə icraçı direktoru Hans Dorinq, şirkətin məmumatının satışı üzrə diler Əkrəm Gənc Aslan, “Borusan makina” şirkətinin icraçı direktoru Varri Stabs, “Solor turlins” şirkətinin vitse-prezidenti Con Porter, bu şirkətin mühəndisi Dan Doğramaçı, “Katerpillar” şirkətinin enerji və neft bölməsinin rəhbəri Terri Qoff, həmin şirkətin Vaşinqtonda hökumətlə iş üzrə nümayəndəsi Ronald Kolqan iştirak etmişlər.

ayrı-ayrı təşkilatlarla öz işlərini görürlər. Biz heç kimin işini məhdudlaşdırmırıq, keçmiş dövrlərdə olduğu kimi, onların üzərinə ciddi nəzarət qoymuruq. Bu, belə də olmalıdır.

Mən dünənki çıxışında dedim ki, Azərbaycanda sərbəstlik yarımdır. Bax, Azərbaycanda sizin gördüyünüz iş bunun əyani sübutudur.

Sizin bugünkü görüşdə verdiyiniz məlumatlar mənə sevindirdi. Mən sizin şirkətin prezidenti ilə dünən görüşdüm. Oradakı görüşdə o, nitq də söylədi. Amma mən indi dəqiq bildim ki “Katerpillar” şirkətinin bu günü və onun Azərbaycan ilə əməkdaşlığının gələcəyi nədən ibarətdir. Siz özünüz Azərbaycana yol [375-376] açmışınız. Mən bunu dəstəkləyirəm. Gələcəkdə mənim yardımınıza ehtiyacınız olsa, mən sizə yardım göstərməyə hazırım.

Qaz-kompressor stansiyasının yaranması bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Mənim bu işdən xəbərim vardır. O, mənim nəzarətim altındadır. Amma bilmirdim ki, bu işlərdə “Katerpillar” şirkəti də iştirak edibdir.

Əlbəttə, “Katerpillar” böyük bir ailədir. Onun tərkibində olan digər şirkətlərin hərəsi bir istiqamətdə iş görür. Bu, çox gözəldir, mən sizi təbrik edirəm. Bir daha deyirəm ki, mən sizin işlərinizi dəstəkləyirəm. İnanıram ki, Siz Azərbaycanda gələcəkdə də çox işlər görəcəksiniz.

Bilirsiniz ki, biz Azərbaycanda xarici ölkələrin neft şirkətləri ilə 9 müqavilə imzalamışıq. Biz ilk müqaviləni 1994-cü ildə imzalamışıq. O vaxtdan iki il yarım vaxt keçir. Yenə deyirəm, bu müqavilələrin sayı 9-a çatıb. Amma bizim gördüyümüz işlər təkcə neft sahəsi ilə məhdudlaşmır. İqtisadiyyatın başqa sahələrində də bizim çox böyük işlərimiz vardır. Ümidvaram ki, siz bu sahələrdə də geniş işlər görəcəksiniz və görməlisiniz. Ona görə də bizim əməkdaşlığımız çox uzunmüddətli olacaqdır. Siz bizim partnyorumuzsunuz. Biz sizin şirkət üçün də respublikamızda lazımı şərait yaradacağıq.

Hesab edirəm ki, bu partnyorluqda sizin borcunuz ondan ibarətdir ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycanı daha da geniş təbliğ etməlisiniz. Görürsünüz, Azərbaycanda nə qədər böyük azadlıq var. Bu barədə məlumatları Amerika Birləşmiş Ştatlarında geniş təbliğ edin. Harada mümkündürsə, bunu edin. Əlbəttə, mən demirəm ki, siz gedib “Si-En-En”də çıxış edin. Amma bu da mümkündür.

Siz bilirsiniz ki, bizim problemlərimizdən biri ABŞ Konqresinin “Azadlığı müdafiə aktı”na qəbul etdiyi 907-ci düzəlişin ləğv olunmasıdır. Mən dünən sizə bu barədə geniş danışdım. Siz bizim vəziyyətimizi bilirsiniz. Bilirsiniz ki, bizim ən böyük problemimiz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsidir. Bu münaqişədə Azərbaycanın heç bir [376-377] günahı yoxdur. Biz Ermənistana hücum etməmişik, Ermənistanın torpağına göz dikməmişik. Ermənistan bizim ərazimizə göz dikibdir. Ermənistan Azərbaycanın tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağ vilayətini ələ keçirməyə çalışıbdır, ona görə də müharibəyə başlayıbdır.

Hər bir ölkənin vəzifəsi ondan ibarətdir ki, öz torpağını, Vətəninə qorusun. Biz də bunu edirik. Yəni bu münaqişədə bizim heç bir günahımız yoxdur. Mən dünən də dedim, bəzi səbəblərdən, bir sıra dövlətlərin Ermənistana çox yardım etməsi nəticəsində Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal edibdir. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyon Azərbaycan vətəndaşı qaçqın düşübdür. Onlar çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayırlar. İndi görün, 1992-ci ildə nə qədər böyük ədalətsizlik olubdur: hərbi təcavüzə məruz qalan da. Amerika Konqresi tərəfindən cəzalanandan bizik. Axı, belə ədalətsizlik olmaz.

Əlbəttə, bunun səbəbləri vardır. Bilirik ki, Amerikada erməni lobbisi çox güclüdür. O vaxt Azərbaycanı Amerikada yaxşı tanıyırdılar. Erməni lobbisi ABŞ-da təbliğat apararaq bu cür ədalətsiz qərarı qəbul etdirib. Biz bir neçə ildir ki, bunun ləğv olunması üçün çalışırıq. Amerika Birləşmiş Ştatlarına sübut etmək istəyirik ki, biz Amerikanın dostu yuq.

Azərbaycanda Amerika Birləşmiş Ştatlarının çox böyük iqtisadi maraqları vardır. Biz bu maraqları təmin edirik. Amerika Birləşmiş Ştatlarının Qafqazda, o cümlədən Azərbaycanda böyük siyasi marağı da vardır. Belə olan halda, heç yarayarmı ki, Azərbaycana qarşı bu qədər ədalətsizlik olsun?

Mən on gündür ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında rəsmi səfərdəyəm. Burada çoxlu görüşlər keçirdim, danışdıqlar apardım. Məmnunam ki, bu görüşlərin, danışdıqların hamısı çox müsbət nəticələr verdi. Mən Ağ evdə də, Konqresdə də, digər dairələrdə də keçirdiyim bütün görüşlərdə bir daha inandım ki, artıq burada həqiqəti bilirlər. Mətbuat dairələri də bu həqiqəti bilir. [377-378]

Bildiyiniz kimi, konqresmen Kinq 907-ci düzəlişin ləğv olunması haqqında Konqresə bir layihə təqdim edibdir. Lazımdır ki, konqresmenlər ona səs versinlər. Həmin layihə Konqresdə müzakirə edilməmişdən qabaq konqresmenlərin böyük bir qrupu bu layihəyə imza atsa, ona tərəfdar çıxsa, bu məsələ yaxın aylarda həll oluna bilər. Bizə belə vədlər veriblər. Sizdən isə xahiş edirəm ki, siz də bu işə tamamilə qoşulasınız.

“Katerpillar”ın Konqresdə çox böyük dostları vardır. Konqresmenlərdən bir çoxu ilə sizin sıx əlaqəniz vardır. Siz onlara sadəcə olaraq anlatmalısınız ki, ədalətli mövqə tutmaq lazımdır. Biz bu işi zorla həyata keçirmək istəmirik. Biz sadəcə onu istəyirik ki, hər şey ədalətli olsun. Əgər bu məsələyə ədalətli, obyektiv, qərəzsiz yanaşılsa, 907-ci düzəliş tezliklə aradan götürülə bilər. Mən sizi bu sahədə bizimlə əməkdaşlığa dəvət edirəm.

Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinə son qoymaq, onu sülh yolu ilə həll etmək lazımdır. Mən sizi bu barədə də əməkdaşlığa dəvət edirəm. Siz öz imkanlarınızdan istifadə edin. Çünki biz XXI əsrdə sizinlə çox

---

uzunmüddətli əməkdaşlıq edəcəyik. Bunun üçün isə Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh olmalıdır. Azərbaycanda və bölgədə sülh, əmin-amanlıq yaranmalıdır. Müharibənin yenidən başlanması təhlükəsinin qarşısı alınmalıdır. Bizim məqsədimiz budur. Sağ olun, təşəkkür edirəm. [378]

ÇİKAQO ƏMTƏƏ-XAMMAL BİRJASINDA TOPLAŞANLAR QARŞISINDA ÇIXIŞ

5 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənab prezident!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərim nəticəsində burada – Çikaqoda sizin çox əzəmətli birjanı ziyarət etmək mənim üçün əlamətdar hadisədir.

Biz – uzun illər sosialist sistemi, quruluşu olan bir ölkədə yaşamış adamlar keçmiş illərdə bəzən televiziya, yaxud kino ekranlarında belə birjalara görəndə həm təəssüflənir, həm də bunu qərribə hadisə kimi qəbul edirdik. Çünki qapalı ölkədə, öz valyutası, maliyyə sistemi dünya valyutaları, maliyyə sistemləri ilə bağlı olmayan və onlardan tamamilə fərqli olan bir ölkədə, tamamilə başqa bir maliyyə, iqtisadiyyat sistemi olan ölkədə uzun illər yaşadığımızı görə bunlar, yəni sizin birja kimi müəssisələr bizim üçün çox yad idi.

Yalnız dövlət müstəqilliyi əldə edəndən sonra, öz ölkəmizin, iqtisadiyyatımızın, maliyyəmizin, sərvətlərimizin sahibi olandan və dünyaya açıldıqdan sonra Amerika Birləşmiş Ştatlarında, digər sərbəst ölkələrdə olan maliyyə sisteminin və onun birja kimi böyük müəssisələrinin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu dərk etməyə başlamışıq.

Biz ölkəmizdə iqtisadiyyatı bazar iqtisadiyyatı sistemi əsasında qururuq və inkişaf etdiririk, bunu tətbiq edirik. Geniş miqyasda özəlləşdirmə aparır, sahibkarlığı genişləndirir, xüsusi mülkiyyəti bərqərar edirik. Bunlar hamısı müstəqil Azərbaycan [379-380] Respublikasının bank-maliyyə sistemində çox ciddi islahatlar keçirməyin zəruri olmasına gətirib çıxarıbdır. Ona görə də biz dünya təcrübəsindən, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarının çox böyük təcrübəsindən istifadə etməyə çalışırıq. Bu sahədə çox işlər görmüşük və bunların müsbət nəticələri var. Ancaq bundan sonra daha çox işlər görməliyik, məsələn, sizin bu birja kimi birja yaratmalıyıq. Bu barədə qanun, qərarlar qəbul etmişik, mən lazımı fərmanlar vermişəm, indi əməli iş görürük. Odur ki, sizin təcrübəniz bizim üçün çox əhəmiyyətlidir, məhz buna görə də mən burada, Çikaqoda olarkən sizin birjanı ziyarət etməyi çox vacib bildim.

Verdiyiniz məlumatlara görə təşəkkür edirəm. Buradan sizin birjanın mənzərəsini seyr edərkən insan həqiqətən çox heyrətə gəlir. Bu, bizim üçün indiyə qədər tanış olmayan bir hadisədir. Yenə də deyirəm, televiziya ilə görəndə buna ekzotik bir hal kimi baxırdıq. Amma görün, bunun nə qədər böyük əhəmiyyəti var. Siz deyirsiniz ki, bir gündə burada 750 milyard dollar satılır-alınır. Bunu təsəvvür etmək mümkün deyildir. Sizin sistemin – sərbəst maliyyə, iqtisadiyyat sisteminin üstünlüyü bundan ibarətdir.

Siz Azərbaycanda gedən işlər və mənim fəaliyyətim haqqında çox xoş sözlər dediniz. Sizə təşəkkür edirəm. Eyni zamanda məmnunam ki, burada – Amerikada, Çikaqoda siz Azərbaycanda gedən işləri bilir və onları qiymətləndirirsiniz. Bu da məni çox sevindirir. Siz Azərbaycanın təbii sərvətləri, iqtisadi potensialı haqqında, xüsusən bizim zəngin neft sərvətlərimiz haqqında danışdınız. Doğru buyurdunuz, keçmişdə biz bu təbii sərvətlərdən istədiyimiz kimi istifadə edə bilmirdik, çünki Sovet İttifaqı kimi bir dövlətin tərkibində idik. İndi biz bu sərvətlərin sahibiyik, onlardan özümüz istədiyimiz kimi istifadə edirik. Qısa bir müddətdə – iki il yarım da biz doqquz böyük müqavilə, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarının böyük neft şirkətləri ilə müqavilələr imzalamışıq. Bunların hamısının çox böyük gələcəyi var. Ona görə də sizin indi verdiyiniz [380-381] məlumatlar və birjanın nə qədər böyük əhəmiyyətə malik olması bizim üçün çox dəyərlidir.

Bu işləri biz hələ sizdən öyrənməliyik. Biz neft hasil etməyi bilirik. Xəzərdə neft yataqlarının hamısını biz kəşf etmişik. Dünyanın böyük neft şirkətləri ilə müştərək iş görülməsini də bilirik və bu işə başlamışıq. Amma bu imkanlardan birjalarda istifadə etməyi hələ yaxşı bilmirik. Siz bunları bizə öyrətməli, bütün sirləri öyrətməlisiniz. Bu sirləri biləndən sonra biz öz böyük neft sərvətlərimizlə gəlib bu birjada qiymətləri qaldıracağıq. Bizə öyrədərsiniz, Meksikanın gördüyü işdən biz də görürük. Bəlkə sizinlə əməkdaşlıq etsək ondan da yaxşı nailiyyətlər qazanarıq.

Mən sizə çox təşəkkür edirəm. Həmkarlarımın da burada gördükləri mənzərə həddindən artıq güclü təsir bağışlayır. Amma bunun içində nə var, – hələ o qədər də bilmirik. Bunu öyrənməliyik, amma bir günə öyrənmək olmaz. Ona görə sizinlə daimi əlaqə qurmaq, məsləhətlərinizi almaq istəyirik. Bizim Milli Bankın sədri, maliyyə naziri, iqtisadiyyat üzrə müşavirim buradadır. Onların hamısına göstəriş verirəm ki, sizinlə sıx əlaqə saxlasınlar, öyrənsinlər. Güman edirəm, belə şeyi birinci dəfədir görürsünüz, elədimi?

Çox sağ olun, təşəkkür edirəm *.

* Çıxışdan sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevə Çikaqo Əmtəə-Xammal Birjasının fəxri üzvü nişanı təqdim olundu.

Çikaqo birjası ilə tanışlıqdan məmnun qaldığımı bir daha bildirirəm. Cənab Santner, Sizi Azərbaycana dəvət edirəm. [381]

AMERİKA MALİYYƏ VƏ BANK QURUMLARININ RƏHBƏRLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ* SÖHBƏTDƏN

“Çikaqo klub”

5 avqust 1997-ci il

Hörmətli cənablar!

Səmimi sözlərə görə görüş iştirakçılarına təşəkkürümü bildirirəm. ABŞ-a uğurlu rəsmi səfərimdən olduqca razıyam. Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin tərəfdaşlıq səviyyəsinə yüksəlməsini məmnunluqla xüsusi vurğulamağı səfərimin başlıca nəticəsi kimi yüksək qiymətləndirirəm. Nəzərinizə çatdırıram ki, Ağ evdə cənab Bill Klintonla, Amerika hökumətinin yüksək vəzifəli digər şəxsləri ilə keçirdiyim görüşlər, apardığım danışıqlar, imzalanan sənədlər tarixi əhəmiyyət daşıyır.

Qeyd edirəm ki, bazar münasibətləri yolunu seçmiş, hüquqi demokratik dövlət quran, fikir plüralizminə geniş yer verilən, insan hüquqlarının möhkəm qorunduğu Azərbaycan Respublikasının qarşılaşdığı problemlər də vardır. Bu problemlərdən ən ağırlısı Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsidir. Məlumdur ki, əzəli Azərbaycan torpağı Dağlıq Qarabağın Ermənistana ilhaq edilməsi üçün Ermənistan Respublikasının 1988-ci ildən respublikamıza qarşı başladığı hərbi təcavüz 1992-1993-cü [382-383] illərdə iri miqyaslı müharibəyə çevrilmiş, Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin işğal olunmasına, bir milyondan artıq azərbaycanlının öz el-obasından didərgin düşməsinə, ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşamasına səbəb olmuşdur, ölkəmizə milyard dollarla maddi və mənəvi ziyan dəymişdir. Buna baxmayaraq biz münaqişənin sülh yolu ilə həllinin tərəfdarıyıq və bu yolda söylərimizi bir an da olsun dayandırmırıq. Biz bu münaqişənin ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Lissabon Zirvə görüşündə qəbul olunmuş prinsiplər əsasında həllinə çalışırıq və ümid edirik ki, ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonun təsdiqlədiyi kimi, 1997-ci ildə bu münaqişə öz həllini tapacaqdır.

Vurğulayım ki, ABŞ Konqresinin “Azadlığı müdafiə aktı”na 1992-ci ildə qəbul etdiyi 907-ci düzəliş Azərbaycan–Amerika əməkdaşlığına müəyyən maneələr yaradır. Buna görə də bu ədalətsiz düzəlişin aradan qaldırılmasına Amerikanın nüfuzlu maliyyə və bank qurumları rəhbərlərinin də söylər göstərməsi olduqca vacibdir. Biz buna böyük ümidlər bəsləyirik.

Xəzərin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının birgə işlənməsi üçün bir sıra xarici ölkələrin nüfuzlu neft şirkətləri ilə bağlanmış müqavilələrin həyata keçirilməsinə artıq başlanmışdır. Bununla bağlı avqustun 1-də Ağ evdə ABŞ-ın “Şevron”, “Eksson”, “Mobil” və “AMOKO” şirkətləri ilə ARDNŞ arasında imzalanmış sənədləri bir daha yüksək qiymətləndirirəm.

Nəzərə çarpdırım ki, Dünya Birliyi ilə əlaqələrin sıxlaşdırılmasına respublikamızda daim xüsusi diqqət yetirilir. MDB ölkələri arasında birinci olaraq Azərbaycanda torpaqlar şəxsi mülkiyyətə verilmişdir, özəlləşdirmə uğurla həyata keçirilir, inflyasiya sıfıra enmişdir, manatın alıcılıq qabiliyyəti xeyli artmışdır.

Bir daha qeyd edirəm ki, mən Amerikanın nüfuzlu bank və maliyyə qurumlarının rəhbərləri ilə görüşümdən məmnun qaldığımı bildirirəm və görüş iştirakçılarını Azərbaycana dəvət edirəm. [383]

---

* Görüşdə “AMOKO” korporasiyasının maliyyə məsələləri üzrə vitse-prezidenti Con Kol, “Sosayte Ceneral” bankının vitse-prezidenti Mey Mallou, “Ceys Manhetten” bankının icraçı direktoru Piter Lind, “Qoltman Şacs” bankının icraçı direktoru Con Gilperton, “Stibank”ın icraçı direktoru Con Qrinney, “Morqan Stenli”, “Lazert Freres”, “Kredit Syus Boston”, “Bank of Amerika” banklarının rəhbərləri iştirak etmişlər.

**MİÇİQAN GÖLÜNDƏ GƏMİ İLƏ
GƏZİNTİ ZAMANI “AMOKO”
KORPORASIYASININ,
İLLİNOYS ŞTATININ VƏ ÇİKAQO
ŞƏHƏRİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

5 avqust 1997-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli dostlar!

Bu gün mənim Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərimin son günüdür. Sabah erkən, səhər saat 9-da Sizin ölkənizi tərk edəcəyəm. Çox şadam ki, bu son günlərdə, son saatlarda yenə də amerikalı dostlarımızla bir yerdəyik və Amerika Birləşmiş Ştatlarının ən gözəl guşələrindən biri olan Çikaqoda və onun ətrafındakı Miçiqaq gölündəyik. Bildirmək istəyirəm ki, mən və mənə müşayiət edən Azərbaycan nümayəndə heyəti səfərimizdən çox razıyıq və çox böyük iftixar hissi ilə öz ölkəmizə dönürük.

Biz hesab edirik ki, bu səfər çox uğurludur, yaxşı nəticələrlə sona çatır və ən önəmlisi odur ki, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında əlaqələri yeni mərhələyə qaldırdıq. Bu, bizim üçün həqiqətən tarixi səfərdir və Amerika–Azərbaycan əlaqələrinin tarixində çox əlamətdar hadisədir. Bu, bizim fikrimizdir. Ancaq bu günlərdə ABŞ-in bir çox qəzetlərində verilən yazıları oxuyarkən mən görürəm ki, bu, təkcə bizim fikrimiz deyil, eyni zamanda Amerikanın dövlət dairələrinin, ictimaiyyətinin fikridir. Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti hörmətli cənab Bill Klinton və hökumət üzvləri də bu səfəri, [384-385] aparılan danışıqları, əldə olunan nəticələri, imzalanmış sənədləri məhz belə yüksək qiymətləndiriblər. Biz bu səfərlə Amerika–Azərbaycan əlaqələrində XXI əsrə böyük bir qapı açmışıq. Çünki ABŞ-da, Ağ evdə imzalanmış sənədlər uzunmüddətli, etibarlı əməkdaşlığımızın çox gözəl əsasını qoydu.

Bizi sevindirən cəhət bir də ondan ibarətdir ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının ictimaiyyətində və bir çox rəsmi dairələrində son illər Azərbaycan haqqında yaranmış səhv fikirlər, təəssüratlar, Azərbaycana mənfi münasibət aradan götürülməkdədir.

Prezident Bill Klintonun və Azərbaycan prezidentinin imzaladığı birgə bəyanatda bizim əlaqələrimizin partnyorluq xarakteri daşması əks ediləndir. Biz bunu yüksək qiymətləndiririk. Hamınız əmin ola bilərsiniz ki, biz həqiqətən çox etibarlı partnyor olacağıq.

Amerikanın prezidenti Bill Klinton imzaladığımız Birgə bəyanatda Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü və suverenliyini tam dəstəklədiyini bəyan edibdir. Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Azərbaycanda demokratik hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində əldə olunan nailiyyətləri yüksək qiymətləndirib, ölkəmizin iqtisadi islahatlar keçirməsini və bazar iqtisadiyyatı yolu ilə getməsinə bəyan edibdir. ABŞ prezidenti Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli üçün bundan sonra da ciddi səylər göstərəcəyini bəyan edibdir. Amerika prezidenti Azərbaycana qarşı ayrı-seçkilik aktı olan 907-ci düzəlişin aradan götürülməsinin zəruriliyini bildirib və bu sahədə öz səylərini göstərəcəyini bəyan edibdir. Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizliyi ilə əlaqədar meydana gələn prosesləri qeyd edib və bu sahədə Azərbaycanla ABŞ arasında əməkdaşlığın zəruri olduğunu bildiribdir. Bizim imzaladığımız bəyanatda göstərilir ki, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan siyasi, iqtisadi, təhlükəsizlik, humanitar və bütün başqa sahələrdə sıx əməkdaşlıq edəcəklər. Biz bunları yüksək [385-386] qiymətləndiririk. Bütün bunlara görə mən bir daha təşəkkür edirəm.

Bununla yanaşı, Amerika Birləşmiş Ştatlarının böyük neft şirkətləri ilə Azərbaycan arasında Ağ evdə, ABŞ hökuməti rəhbərlərinin iştirakı ilə imzalanan neft müqavilələri də ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişafı üçün çox böyük amildir.

Nyu-Yorkun Kennedi adına hava limanına ayaq basandan indiyədək, bu qayıqda Miçiqaq gölündə səyahət edənə qədər biz sizin ölkədə yüksək qonaqpərvərlik, böyük diqqət və qayğı hiss edirik və daim belə qonaqpərvərliklə əhatə olunmuşuq. Bunların hamısına görə təşəkkür edirəm. Eyni zamanda bildirmək istəyirəm ki, bizim əlaqələrimizin əsasını qoyan şirkətlərdən birincisi “AMOKO”dur. Mən bunu daim yüksək qiymətləndirmişəm və bu gün də yüksək qiymət verirəm. Güman edirəm ki, “AMOKO” şirkəti bununla öz xalqına, ölkəsinə, Amerika Birləşmiş Ştatlarına çox böyük xidmətlər göstərir. Çünki Azərbaycan–Amerika Birləşmiş Ştatları əlaqələrinin yaranması və inkişafı, genişlənməsi həm Azərbaycanın, həm də Amerikanın milli mənafelərinə uyğundur və bu mənafelər üçün lazımdır.

Biz bu günlər Amerikada olarkən “AMOKO” şirkətinin diqqətini, qayğısını daim hiss etmişik. Bu gün burada, bu gəmidə də sizin qonağınız. Siz ilk dəqiqələrdən son saatlara qədər bizimləsiniz. Buna görə çox təşəkkür edirəm. Əmin ola bilərsiniz ki, biz heç vaxt borclu qalmayacağıq. Azərbaycanlıların xasiyyəti belədir

---

ki, hörmətə qarşı ikiqat hörmət edirlər, qonaqpərvərliyə qarşı ikiqat qonaqpərvərlik göstərilər. Güman edirəm ki, indiyə qədər bunu hiss etmisiniz. Əmin ola bilərsiniz ki, bundan sonra da belə olacaqdır.

Mən bu gün, bu saatlarda gəmidə olarkən iyirmi beş il bundan əvvəlki bir hadisəni xatırlayıram. O vaxt, 1972-ci ildə Rusiyanın mədəniyyət xadimləri – böyük bəstəkarlar, müğənnilər, musiqiçilər, böyük yazıçılar, şairlər Azərbaycana gəlmişdilər. Azərbaycanın dənizin mərkəzində olan neft yatağı – Neft Daşları o vaxt əfsanəvi bir yer kimi bütün dünyada hər kəsin [386-387] nəzər-diqqətini cəlb edirdi. O vaxt biz, – ola bilər, 500-600 adam, böyük bir gəmidə Bakıdan Neft Daşlarına üzürdük. Yolumuz dörd saat çəkdi. Çox gözəl bir gün idi. Neft Daşlarını hər bir qonağa göstərmək mənim üçün çox böyük fəxr idi, çünki Azərbaycan neftçiləri dünyada ilk dəfə dənizin dibindən neft çıxarmağa nail olmuşdular. Biz bununla fəxr edirdik.

Amma iyirmi beş il müddətində nə qədər böyük dəyişikliklər baş veribdir. İndi biz Xəzər dənizini dünyaya açmışıq. İyirmi beş il bundan öncə Xəzər dənizində bu qədər böyük sərvətlərin olduğunu heç özümüz də dəqiq bilmirdik. Bilsəydik də, onlardan istədiyimiz qədər istifadə edə bilməzdik. Çünki onların sahibi deyildik, mənsub olduğumuz böyük ölkə onun sahibi idi. O vaxt mən çox çalışırdım ki, Neft Daşlarını genişləndirəm, ancaq Moskva buna imkan vermirdi. Çünki onlar üçün Sibirdəki neft yataqlarından daha ucuz neft əldə etmək əlverişli idi. Biz hasil etdiyimiz neftin də sahibi deyildik.

Amma bunlara baxmayaraq, biz çalışırıq. Məhz azərbaycanlıların söyləri nəticəsində Xəzər dənizinin neft yataqları kəşf olunubdur. Xəzər dənizində bütün neft yataqları məhz Azərbaycan neftçilərinin, alimlərinin söyləri nəticəsində kəşf edilibdir. Hesab edirəm müstəqil Azərbaycan Respublikasının dünya qarşısında ən böyük xidməti ondan ibarətdir ki, Xəzər dənizinin zəngin neft-qaz yataqlarını dünyaya təqdim edibdir.

Mən çox şadam ki, biz bu sahədə Amerika Birləşmiş Ştatları, onun böyük neft şirkətləri ilə əməkdaşlıq edirik. Bu əməkdaşlığımızın böyük gələcəyi, böyük ömrü var, məhz ona görə mən dedim ki, biz bu günlərdə XXI əsrə böyük bir qapı açdıq. İnanıram ki, qarşıda qoyduğumuz bütün məqsədlərə nail olacağıq, gələcək nəsillər bizim bu xidmətlərimizi unutmayacaqlar, qiymətləndirəcəklər. Biz ölkələrimiz, xalqlarımız üçün, Amerika Birləşmiş Ştatları, müstəqil Azərbaycan Respublikası üçün çox dəyərli işlər görürük. Bununla fəxr edə bilərik. Gün o gün olacaq ki, həmin neft yataqlarında böyük platformalar qurulacaq və biz hamımız bir gün yığışb böyük gəmi ilə Neft [387-388] Daşlarına, ondan uzaqda olan “Azəri”, “Günəşli”, “Çıraq” və başqa neft yataqlarına bir yerdə üzəcəyik. Bu günlər uzaqda deyil, biz bunları da görəcəyik.

Mən çox məmnunam ki, biz bu gün Çikaqonun gözəl mənzərəsi ilə tanış oluruq. Bu gölün ətrafında olan park mənə Bakının dənizkənarı bulvarını xatırladır. Ancaq sizin burada səmaya qalxmış binalarınız məni heyran edir. Siz doğru dediniz, mənim memarlığa çox böyük həvəsim var. Burada, Çikaqoda indiyə qədər, yəni əsrlərdən-əslərə memarlıq tarixində görünməmiş nümunələri görürəm. Bu şəhərin özünəməxsus gözəlliyi vardır. Bu gözəlliyi də burada səmayadək qalxmış gözəl binalar tamamlayır. Siz öz məskəninizin, öz yerinizin təbii gözəlliyinə quruculuğunuzla daha çox gözəllik gətirmisiniz. Mən heyranam, sizi təbrik edirəm.

Əziz dostlar, mən “AMOKO” şirkətinə bir daha təşəkkürümü bildirirəm. Bu gün bizimlə bu gəmidə, bu masa arxasında oturan şəxslər artıq yaxın dostlarımızdır. Hər birinizlə Azərbaycanda dəfələrlə görüşmüşəm. Mən şadam ki, nəhayət, Vətəninizdə də sizinlə görüşürəm. Çox sağ olun.

Mən Amerika Birləşmiş Ştatları xalqının şərəfinə badə qaldırır, ölkənizə, xalqınıza sülh, əmin-amanlıq, səadət arzulayıram. “AMOKO” şirkətinin, onun rəhbərlərinin şərəfinə, Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin şərəfinə, bizim dostluğumuzun, tərəfdaşlığımızın şərəfinə, Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti, mənim dostum cənab Bill Klintonun şərəfinə badə qaldırırım. Sağ olun. [388]

Qeyd: Azərbaycan prezidenti bu səyahətdən çox məmnun olduğunu bildirdi. İllinoys ştatının, Çikaqo şəhərinin, “AMOKO” korporasiyasının rəhbərlərinə təşəkkür etdi.

ABŞ-a RƏSMİ SƏFƏRİN YEKUNLARI HAQQINDA TƏYYARƏDƏ JURNALİSTLƏRƏ BƏYANAT

6 avqust 1997-ci il

Hörmətli jurnalistlər, mətbuat işçiləri, məni müşayiət edən şəxslər!

Amerika Birləşmiş Ştatlarına mənim rəsmi səfərim başa çatıb, biz Vətənə qayıdırıq. Bu səfər çox uzunsürən səfər oldu. Bir çox günlər biz sizinlə bir yerdə idik, siz daim mənim yanımda idiniz. Güman edirəm ki, bu səfərin bütün anlarının hamısını müşahidə etmişiniz. Ancaq bununla bərabər, səfərin yekunu olaraq mən sizinlə “Boinq” təyyarəsinin salonunda, Atlantik okeanının üzərindən keçərkən görüşməyi qərara almışam və səfər, onun yekunları haqqında bir neçə söz demək istəyirəm.

Birincisi, bir də qeyd etmək istəyirəm ki, bu, Azərbaycan Prezidentinin Amerika Birləşmiş Ştatlarına ilk rəsmi səfəridir. Bu səfər Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Bill Klintonun dəvəti ilə həyata keçirilibdir. Bu səfər məzmununa, mənasına görə, imzalanmış sənədlərə və ümumən yekunlarına görə tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Bu, bizim Azərbaycan xalqı, milləti üçün, müstəqil Azərbaycan üçün həqiqətən tarixi hadisədir.

Bilirsiniz ki, mən Azərbaycan prezidenti seçildəndən xarici siyasətimizdə Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əlaqələrə [389-390] xüsusi yer, xüsusi əhəmiyyət verirəm. Bu gün deyə bilərəm və buna əsasım var ki, bu sahədə çox işlər görə bilmişik. 1993-cü ildən indiyə qədər biz Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əlaqələri əvvəlcə yaratmağa, sonra da inkişaf etdirməyə çalışmışıq. Bu günlərdə artıq özünüz də gördünüz ki, biz bu sahədə böyük nailiyyətlər əldə etmişik.

Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycanın əlaqələrinin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, ümumiyyətlə Qərbi demokratiyasını, mədəniyyətini Qərbdə həm iqtisadiyyat, həm siyasət sahəsində, həm də ictimai sahədə əldə olunmuş nailiyyətləri öyrənmək, onlardan bəhrələnmək, istifadə etmək, bu təcrübəni Azərbaycanda tətbiq etmək müstəqil dövlət kimi, tutduğumuz yolda çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan Amerika Birləşmiş Ştatları xüsusi yer tutur. Qərbi texnologiyasını, Amerika texnologiyasını, Amerikanın iqtisadiyyatında inkişaf etmiş təcrübəni, prinsipləri, nailiyyətləri öyrənmək və onları Azərbaycana gətirmək, hesab edirəm ki, Azərbaycanın gələcəyi üçün çox lazımdır, zəruridir.

Bunlarla yanaşı, şübhəsiz ki, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əməkdaşlıq etmək və bu əməkdaşlığı bütün sahələrə yaymaq da bizim həm dövlət quruculuğumuz üçün, həm də beynəlxalq aləmdə özümüzlə layiq yer tutmaq üçün, Azərbaycanın ən böyük problemi olan Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll olunması üçün çox əhəmiyyətlidir və çox vacibdir.

Amerika Birləşmiş Ştatları dünyanın ən böyük dövlətidir. Böyük deyəndə, yəni iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş, yüksək texnologiyaya malik olan və demokratiyanın, bazar iqtisadiyyatının inkişafında böyük nailiyyətlər əldə edən bir ölkədir. Ona görə də mən indiyə qədər də belə düşünmüşəm, indi də hesab edirəm ki, bu ölkə ilə əlaqələr bu günümüz və gələcəyimiz üçün çox əhəmiyyətlidir. Məhz bunlara görə mən prezidentlik fəaliyyətim zamanı Amerika Birləşmiş Ştatları ilə əlaqələri inkişaf etdirməyə çalışmışam.

Bu sahədə bizim atdığımız addımlar məlumdur. Bu sıradan mən xüsusən Amerikanın prezidenti cənab Bill Klinton ilə ilk dəfə 1994-cü ildə Nyu-Yorkda görüşümü qeyd etmək istəyirəm. Məhz o görüş zamanı bizim aramızda şəxsi münasibətlər yarandı [390-391] və ölkələrimiz, xalqlarımız arasında əlaqələr qurmaq və inkişaf etdirmək üçün böyük zəmin yarandı. Bilirsiniz ki, mən 1995-ci ildə Nyu-Yorkda prezident Bill Klinton ilə ikinci dəfə görüşdüm, beynəlxalq təşkilatlarda, toplantılarda, – Budapeştdə, Moskvada, Londonda, Parisdə, başqa ölkələrdə də onunla görüşlərim olmuşdur. Bütün bu görüşlər zamanı hər dəfə Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi üçün danışıqlar aparmışım. Bu gün məmnuniyyətlə deyə bilərəm ki, mən hər dəfə Azərbaycana qarşı artan müsbət münasibəti hiss etmişəm, şəxsən prezident Bill Klintonun özü tərəfindən hüsn-rəğbət hiss etmişəm.

Amerika hökumətinin başqa yüksək vəzifəli şəxsləri ilə də mənim çox görüşlərim olubdur. O cümlədən vitse-prezident Albert Qor ilə bir neçə dəfə görüşmüşəm, keçmiş dövlət katibi Kristofer, indiki dövlət katibi xanım Olbrayt ilə, bir çox başqa vəzifəli şəxslərlə görüşmüşəm. Amerika Birləşmiş Ştatlarından Azərbaycana çoxsaylı nümayəndə heyətləri, konqresmenlər, senatorlar, iş adamları, şirkətlərin nümayəndələri gəliblər. Mən bütün görüşlərin hamısından səmərəli istifadə etməyə, Azərbaycan–Amerika əlaqələrini addımaddım irəliyə aparmağa çalışmışam.

Bu baxımdan bizim iqtisadi əlaqələrimizin inkişaf etməsi ümumi əlaqələrimizin inkişafına çox gərəkli yardım göstərir. Xüsusən 1994-cü ilin sentyabrında biz dünyanın, o cümlədən Amerikanın böyük neft şirkətləri ilə müqaviləni imzalayandan sonra bu sahədə də iqtisadi əlaqələrimiz inkişaf etməyə başlayıbdır. Bilirsiniz ki, Azərbaycanın neft və qaz yataqlarının müştərək işlənməsi üçün ondan sonra imzalanmış müqavilələrdə də Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətləri iştirak edirlər. O cümlədən “Dan ulduzu” “Əşrəfi” neft yataqlarının

işlənməsi barədə Amerikanın “AMOKO” və digər şirkətləri ilə müqavilə imzalamışıq. Nəhayət, bunların məntiqi nəticəsi olaraq, biz avqustun 1-də Vaşinqtonda dörd böyük neft müqaviləsi imzaladıq. [391-392]

Şübhəsiz ki, bunlar bizim iqtisadi əlaqələrimizin inkişafına böyük imkanlar yaradıbdır. Ancaq təkcə bu şirkətlər deyil. Biz bu günlərdə Amerika Birləşmiş Ştatlarında olarkən gördünüz ki, hər bir belə müqavilənin ətrafına dünyanın, o cümlədən Amerikanın bir çox böyük şirkətləri toplaşır. Beləliklə, həm Amerika, həm də dünyanın bir çox başqa ölkələri, xüsusən Qərb ölkələri ilə iqtisadi əlaqələrimiz çox sürətlə inkişaf edir.

Bunlar hamısı bizim bu səfərimizə qədər görülən işlərdir və səfərimizin müvəffəq, uğurlu olması üçün yaxşı zəmin, əsas yaratdı. Bu səfər, şübhəsiz ki, bizim üçün lazım idi. Amerika Birləşmiş Ştatları da Azərbaycan Prezidentinin Amerikaya rəsmi ziyarətini çoxdan planlaşdırırdı. Biz də bununla razı idik, şəxsən mən də bunu istəyirdim, arzulayırdım. Nəhayət, bu səfər baş tutdu, yerinə yetirildi. Artıq biz onun yekunları haqqında danışırıq.

Siz səfərin gedişini müşahidə etmisiniz, görüşlərin hamısında iştirak etmisiniz. Şahidisiniz ki, biz iyulun 27-də Nyu-Yorkun Kennedi hava limanına enən dəqiqədən bu gün, bir neçə saat bundan öncə Çikaqonun hava limanından səmaya qalxana qədər mən və mənə müşayiət edənlərin hamısı gərgin işlə məşğul olmuşuq. Biz gecə də, gündüz də işləmişik və mən çox məmnunam ki, belə müvəffəqiyyətli işləyə bilmişik. Hesablayıblar ki, bu günlərdə, səfər zamanı mən 88 görüş keçirmişəm. Düzü, mən heç vaxt bunları saymıram, hesablamıram. Ancaq köməkçim Dilarə Seyidzadə hesab aparır və bu barədə mənə vaxtaşırı məlumat verir.

Bəli, bu say özü də bu müddətdə görülən işlərin nə qədər çox olduğunu göstərir. Ancaq məsələ təkcə sayda deyildir. Hesab edirəm ki, hər bir görüşümüz çox mənalı, əhəmiyyətli olub, əlaqələrimizin inkişaf etdirilməsinə kömək edib və nəhayət, biz buna nail olmuşuq.

Bu görüşlər Amerikanın bugünkü, müasir həyatının demək olar, bütün sahələrini əhatə etdi. Birinci növbədə, ictimaiyyətlə – mətbuatla çox geniş görüşlərimiz olubdur. Bu gün mətbuat da [392-393] o deməkdir ki, hər şeyi cəmiyyətə yayır. İkincisi, dövlət nümayəndələri – Amerikanın prezidenti, hökumət üzvləri ilə və yüksək vəzifəli digər şəxslərlə çox əhəmiyyətli görüşlərim oldu. İlk dəfədir ki, biz Vaşinqtonda, Amerika Konqresində olmuşuq, Ağ evdə olmuşuq. Amerika Konqresində – həm Nümayəndələr Palatasında, həm də Senatda çox görüşlər keçirdik. Elmi-tədqiqat mərkəzlərində, universitetlərdə olduq. Məsələn, bilirsiniz ki, Corcaun Universiteti Amerikanın və dünyanın ən böyük universitetlərindən biridir. Əgər bu universitet 1776-77-ci ildə yaranıbsa və indiyə qədər yaşayıbsa, dünya elminə, siyasətinə böyük töhfələr veribsə, əlbəttə ki, orada, o salona toplaşan universitetin nümayəndələri qarşısında çıxış etmək, Azərbaycan haqqında danışmaq, Azərbaycanın həqiqətlərini çatdırmaq çox böyük əhəmiyyətli iş idi.

Təkcə bunlar deyil, bizim cürbəcür görüşlərimiz olub, bilirsiniz. Hər bir şəhərdə, hər bir yerdə biz Amerikanın biznes dairələrinin nümayəndələri ilə görüşmüşük. Özü də təkcə biznes adamları deyildi, siz bunu gördünüz. Bu, Nyu-Yorkda da, Vaşinqtonda da, Hyüstonda da, Çikaqoda da oldu. Görüşlərimizdə yüksək biznes dairələrinin nümayəndələri ilə bərabər dövlətin, parlamentin, ictimaiyyətin nümayəndələri də, mətbuat işçiləri də və çox böyük hörmətə malik, tanınmış siyasətçilər də var idi.

Bu görüşlər zamanı aparılan danışıqlar və mənim həmin görüşlərdəki nitqlərim, çıxışlarım, onlara çatdırdığım sözlər, hesab edirəm ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycanı yenidən açdı, yenidən tanıtdı. İndiyə qədər biz Azərbaycanı tanıتماğa çalışmışıq. Ancaq hesab edirəm ki, bu günlərdə biz bu barədə daha da yüksək səviyyəyə qalxdıq.

Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarında görüşlərdən danışıqarkən, əvvəlcə Nyu-Yorkda Birləşmiş Millətlər Təşkilatındakı görüşlər haqqında demək istəyirəm. Bu da çox əhəmiyyətlidir. Bilirsiniz ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı ilə bizim əlaqələrimiz artıq qurulubdur, yaxşıdır. 1994-cü ildə BMT ilə əlaqələrimiz mənim [393-394] orada ilk çıxışımla başladı və sonra bu əlaqələr genişləndi. Ancaq bu dəfə həm Birləşmiş Millətlər Təşkilatının baş katibi Kofi Annan ilə görüşüm, ətraflı danışıqımız oldu, eyni zamanda orada bir çox başqa görüşlərimiz oldu. Məsələn, Təhlükəsizlik Şurasının üzvləri ilə görüşmək və onların qarşısında çıxış etmək çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Yaxud, Birləşmiş Millətlər Təşkilatında bütün ölkələri təmsil edən səfirlər qarşısında çıxış etmək, onlarla görüşmək, Azərbaycan haqqında məlumat vermək və onların suallarına cavab vermək çox vacibdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının binasında jurnalistlərlə görüşmək, mətbuat konfransları keçirmək – bunlar da bizim üçün çox əhəmiyyətli idi.

Ancaq mən yenə də Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfərim haqqında danışmaq istəyirəm. Şübhəsiz ki, bunun zirvəsi avqustun 1-i idi. O gün biz sizinlə bərabər Ağ evdə olduq, prezident Bill Klinton ilə mənim görüşüm oldu. Biz nəzərdə tutulan vaxtdan xeyli çox – üç saat yarım-dörd saat Ağ evdə olduq. Prezident Bill Klinton ilə mənim təkbətək görüşüm də oldu. Bizim nümayəndə heyətinin az bir hissəsi ilə Amerika nümayəndə heyətinin az bir hissəsi də görüşdü. Sonra isə bizim nümayəndə heyəti ilə Amerika nümayəndə heyəti görüşdü. Sonra birgə yemək mərasimi oldu. Yemək mərasimi, ziyafət zamanı da biz danışıqlar apardıq. Ağ evdə demək olar ki, bütün bu saatlarda əlaqələrimiz Azərbaycan haqqında, bizim problemlərimiz haqqında danışıqlara həsr olundu.

Mən bütün bu danışıqlardan, söhbətlərimizdən, prezident Bill Klinton ilə təkbətək danışıqımdan – çox səmimi, mehriban, çox dostcasına olan danışıqdan həddən ziyadə razıyam. Çünki mən Azərbaycanın bütün

problemlərini prezident Bill Klinton və onun yanında olan vitse-prezident Albert Qora, dövlət katibi xanım Olbrayta, prezidentin milli təhlükəsizlik üzrə köməkçisi Bergerə, nazirlər Penyaya, Deyliyə və başqa yüksək vəzifəli şəxslərə çatdırma bildim. Mən onu deyə bilərəm ki, prezident Bill Klinton və həmkarları Azərbaycanın bütün bu problemlərini indi [394-395] çox yaxşı bilirlər, bizim fikirlərimizlə razıdırlar, Azərbaycanla sıx əməkdaşlıq etmək istəyirlər, Azərbaycanla olan əlaqələri yüksək qiymətləndirir və bunları daha da genişləndirmək, inkişaf etdirmək istəyirlər.

Sevindirici hal odur ki, bizim danışıqlarımız bütün məsələləri əhatə etmişdir: Azərbaycan – Amerika əlaqələri, – burada biz bütün məsələləri əhatə etdik; beynəlxalq aləmdəki vəziyyət və problemlər; Qafqaz regionundakı, Mərkəzi Asiya regionundakı vəziyyət; ümumiyyətlə Qafqazı, Azərbaycanı əhatə edən regionda vəziyyət və qonşularımızla münasibətlərimiz. Bütün hamısı müzakirə olundu. Bütün bu məsələlər barəsində çox geniş fikir mübadiləsi apardıq, çox əhəmiyyətli dialoqumuz oldu. Məmnuniyyətlə qeyd edə bilərəm ki, məsələlərin tam əksəriyyətində eyni fikirdə olduq. Bu, çox əhəmiyyətlidir.

Bunların hamısının nəticəsi Amerika – Azərbaycan əlaqələri haqqında Ağ evdə prezident Bill Klinton ilə mənim, Azərbaycan prezidentinin imzaladığımız birgə bəyanatdır. Bu, tarixi bir sənəddir, bizim əlaqələrimizdə iki prezident tərəfindən imzalanmış ilk sənəddir. Bu, özü-özlüyündə çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ancaq məzmununa gəldikdə isə, bu sənədin bizim üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğunu, Azərbaycan xalqının, respublikasının həyatında tarixi əhəmiyyət kəsb etdiyini nümayiş etdirir. Elə sənədin adı bunu göstərir. Bu sənəd Amerika–Azərbaycan əlaqələrinin bundan sonra inkişafının prinsiplərini özündə əks etdirir.

Siz bu sənədlə tanış olacaqsınız, biz bunu dərc edəcəyik. Güman edirəm, siz də, bizim tədqiqatçılarımız, siyasətçilərimiz də bu sənədi öyrənəcək, təhlil edəcək və onun hər kəlməsinin mənasını araşdıracaqlar. Amma onu bildirmək istəyirəm ki, bu, bir gündə, bir saatda yaranan sənəd deyildir. Bu sənədin dünyaya gəlməsinin əsası 1993-cü ildən indiyə qədər əlaqələrimizdə apardığımız işlərdir. Odur bunun əsasını təşkil edən. Amma eyni zamanda sənədin hazırlanması da çox iş, vaxt tələb etdi. Həm Amerika tərəfi, həm də Azərbaycan tərəfi onun [395-396] üzərində çox işlədi. Mən sizə bildirə bilərəm, sirr deyil ki, biz iyulun 31-də gecə yarıya qədər o sənədin üzərində işləyirdik. Nəhayət, onun Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi – ingilis və Azərbaycan dillərində eyni sənədin olmasına nail olmağa çalışdıq.

Bunlar da öz gözəl nəticəsini verdi. Mən çox fəxr edirəm, sevinirəm, çox şadam ki, Amerika–Azərbaycan əlaqələrinin yeni mərhələsinin əsasını təşkil edən belə bir təməl artıq mövcuddur, biz onu imzalamışıq.

Sənədin məzmunu haqqında bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Birincisi, bir də qeyd edirəm, bu sənəd bizim gələcək əlaqələrimizin prinsiplərini müəyyən edir. Sənəddə göstərilir ki, siyasi sahədə, təhlükəsizlik, iqtisadiyyat, ticarət sahəsində Amerika–Azərbaycan tərəfdaşlıq əməkdaşlığını inkişaf etdirmək haqqında iki prezident razılıq əldə ediblər. Bunun özünün çox böyük əhəmiyyəti var.

Bu sənəddə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması məsələsi tam açıq-aşkar göstərilibdir. Yəni bu münaqişənin həll olunması sahəsində Amerika Birləşmiş Ştatlarının həm mövqeyi, həm də görəcəyi işlər burada öz əksini tapmışdır. Orada göstərilir ki, birincisi, bu münaqişə sülh yolu ilə və ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplər əsasında həll olunmalıdır. Bunun çox böyük əhəmiyyəti vardır. İkincisi, orada göstərilir ki, Azərbaycan prezidenti ATƏT-in Minsk qrupunun verdiyi təklifləri, danışıqları intensivləşdirmək üçün əsas kimi qəbul edibdir və münaqişənin 1997-ci ildə həll olunması nəzərdə tutulubdur. Bu sənəddə deyilir ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Rusiya və Fransa ilə birlikdə ATƏT-in Minsk qrupu vasitəsilə bu münaqişənin sülh yolu ilə həll olunmasına bundan sonra da çalışacaqdır. ABŞ prezidenti buna söz verdi. Bunlar çox böyük əhəmiyyətli məsələlərdir. Eyni zamanda bunlar bizə çox böyük ümidlər verir. [396-397]

Bilirsiniz ki, danışıqlarımız zamanı biz Amerika hökuməti tərəfindən belə bəyanatları bir neçə dəfə almışıq. Ancaq indi bu bəyanatlar Azərbaycan və Amerika prezidentlərinin imzaladıkları sənəddə əks olunubdur. Bu, çox əhəmiyyətlidir.

Bununla bərabər, “Azadlığı müdafiə aktı”na edilmiş 907-ci əlavənin, maddənin aradan götürülməsi məsələsi də bu bəyanatda çox qəti əksini tapmışdır. Orada göstərilir ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti bu maddənin aradan götürülməsini zəruri hesab edir və buna öz səylərini göstərəcəkdir.

Bizim üçün çox əhəmiyyətlidir ki, bu bəyanatda Amerika Birləşmiş Ştatları qeyd edir: demokratiyanın, bazar iqtisadiyyatının inkişafında Azərbaycan Respublikası yeni bir mərhələdədir. Azərbaycan Respublikası bu yolla gedib, gedir və ABŞ-ın prezidenti Azərbaycanın bu yolla getməsinə dəstəkləyir. Bu sənəddə göstərilir ki, Azərbaycan demokratiya və bazar iqtisadiyyatına, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsinə sadıqdır, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti bu prinsiplərə sadıqdır. Bu da bizim üçün çox əhəmiyyətlidir.

Bu sənəddə Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizliyi ilə əlaqədar çox əhəmiyyətli maddələr vardır. Orada göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizliyi ilə əlaqədar ölkəmizin qarşılaşdığı çətinlikləri Amerika tərəfi qəbul edir. Amerika Azərbaycan Respublikasının Avropa–Atlantika Əməkdaşlığı İttifaqına daxil olmasını və bu strukturla əməkdaşlıq etməsini çox bəyənir və alqışlayır.

Bilirsiniz ki, biz Avropada adı silahlar haqqında cinah sazişinə mayın 15-də Amerika Birləşmiş Ştatları ilə birgə imza atdıq. Ancaq onu da bilirsiniz ki, bizim bu sahədə problemlərimiz də var idi. Biz buna imza atmaq istəmirdik. Amerika Birləşmiş Ştatları mənə bu barədə müraciət etmişdi. Bilirsiniz ki, ABŞ-ın vitse-prezidenti Albert Qor prezident Bill Klintonun tapşırığı ilə mənimlə bu barədə geniş telefon danışıqları aparmışdır. Biz bu sazişə imza atarkən razılaşdıq ki, birgə Amerika–Azərbaycan bəyanatı olacaqdır. O vaxt bu bəyanat elan olundu. İndi bu [397-398] sənəddə də o bəyanatın adı çəkilir. Yəni bu sənəddə – Amerika və Azərbaycan prezidentlərinin imzaladıqları sənəddə həmin bəyanat təsdiq edilir. Bu da gələcəkdə bizim üçün çox əhəmiyyətlidir.

Orada bir çox başqa məsələlər barədə də çox əhəmiyyətli müddəalar vardır. Yenə də deyirəm, siz onu oxuyacaqsınız, özünüz təhlil edəcəksiniz. Ancaq çox əhəmiyyətli cəhət odur ki, Azərbaycanın bugünkü ictimai-siyasi, iqtisadi həyatı, dövlətimizi möhkəmləndirməklə əlaqədar bizim, Azərbaycan prezidentinin gördüyü işlər, hazırkı reallıq, bu sahədə fəaliyyətimiz Amerika, onun prezidenti tərəfindən bəyan edilir və dəstəklənir. Bu, çox sevindirici haldır. Çünki biz həqiqətən öz daxili həyatımızda demokratik hüquqi dövlət qururuq, iqtisadi islahatlar aparırıq, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedirik, bir çox tədbirlər, o cümlədən geniş özəlləşdirmə proqramı həyata keçiririk. Artıq bunların nəticələri vardır. Ancaq bunların hamısının Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən, onun prezidenti tərəfindən bəyanılması və bizə bu barədə dəstək verilməsi bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Bunlara görə və xüsusən, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması, 907-ci maddənin aradan götürülməsi, Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi barədə bu sənəddə əks olunmuş müddəalara görə mən çox sevinirəm. Hesab edirəm ki, respublikamızın ictimaiyyəti də, xalqımız da sevinməlidir və onlar bunu yüksək qiymətləndirəcəklər.

İqtisadi əlaqələrimizin inkişafı sahəsində biz avqustun 1-də böyük bir addım atdıq. Bilirsiniz ki, – mən bunu Amerikada dəfələrlə dedim, – biz Xəzər dənizindəki neft yataqlarını 50 il əvvəl kəşf etmişik və bu sahədə böyük işlər görmüşük. İndi son illər biz Xəzər dənizinin, zəngin neft yataqlarını dünyaya təqdim etmişik. Bu, Azərbaycanın məhz dünya ictimaiyyəti qarşısında xidmətidir. Çünki Xəzər dənizinin bu neft yataqları bütün dünyanın nəzər-diqqətini cəlb etmişdir. İndi bu, dünyanın [398-399] marağını cəlb etmişdir. Həmin yataqları kəşf edən, dünyaya göstərən Azərbaycandır.

Amerika Birləşmiş Ştatları Azərbaycana çox böyük maraq göstərir. Bu baxımdan ABŞ ilə Azərbaycan arasında Xəzər dənizindəki və Mərkəzi Asiya, Qafqaz bölgəsindəki enerji ehtiyatlarından və nəqliyyat vasitələrindən istifadə olunması haqqında həm xüsusi sazişin imzalanması, həm də bu məsələnin iki prezidentin imzaladığı sazişdə öz əksini tapması çox əhəmiyyətlidir. Bilirsiniz ki, bizim hökumətlərimiz arasında bu barədə xüsusi bir saziş imzalandı. Amerikanın naziri cənab Penya, Azərbaycan Respublikasının naziri Həsən Həsənov bu sazişi imzaladılar.

Cənab Bill Klintonla mənim imzaladığımız ikinci sənəd – investisiyaların qorunması haqqında sənəd də çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu da, sadə bir sənəd deyil. Güman edirəm ki, iqtisadçılarımız, siyasətçilərimiz bu sənədi də geniş təhlil edəcəklər. Həm biz, həm də Amerika tərəfi bu sənədin üzərində də çox işlədik. Nəhayət, bu sazişdə hər iki tərəf üçün çox əhəmiyyətli maddələr öz əksini tapdı. Prezident Bill Klinton da, mən də onu imzaladıq. Sonra bizim imzaladığımız sənəd – investisiyaların təşviqi haqqında “Eksimbank”la sənəd də ABŞ tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Bu da çox vacibdir.

Siz məni müşayiət edirsiniz, ona görə də bilirsiniz ki, ABŞ-ın müdafiə naziri ilə mənim Pentaqonda görüşüm, çox əhəmiyyətli danışıqımız oldu. Biz bu sahədə əməkdaşlığımız haqqında da saziş imzaladıq.

İmzalanan bu sazişlər Azərbaycan–Amerika əlaqələrinin hüquqi, normativ bazasını yaradır. İndiyə qədər bizim belə bir hüquqi, normativ sənədlərimiz yox idi. Biz nəinki bu sənədləri imzaladıq, həm də çox böyük bir baza yaratdıq.

Nəhayət, neft müqavilələrinin Ağ evdə imzalanması da tarixi hadisədir. Birincisi, bu, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələrin daha da genişləndirilməsini nümayiş etdirir. İkincisi də, bu müqavilələrin Ağ evdə imzalanması [399-400] buna xüsusi əhəmiyyət verir. Biz ilk neft müqavilələrini Azərbaycanda imzalamışıq. Bundan sonra bir neft müqaviləsi Parisdə Fransa prezidenti Jak Şirakin və mənim iştirakımla Yelisey sarayında imzalanıb. Digər bir müqavilə Moskvada Kreml sarayında Rusiya prezidenti Boris Yeltsinin və Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin iştirakı ilə imzalanıb. Nəhayət, “Şevron”, “Ekkson”, “Mobil” və “AMOKO” şirkətləri ilə dörd müqavilə Ağ evdə imzalandı. Bunların hər biri təklikdə çox böyük iqtisadi xarakter daşıyır, həm Amerika, həm də Azərbaycan üçün çox iqtisadi faydalar gətirəcəkdir. Ancaq bu dörd müqavilə bir yerdə elə böyük bir əhəmiyyət kəsb edir ki, o, artıq bütün dünyanı lərzəyə gətiribdir. Siz bunu bilirsiniz.

Ağ evdə neft müqavilələrinin imzalanması təcrübəsi olmamışdır. Bilirsiniz ki, bu neft şirkətlərinin hər birinin 100-150 yaşı vardır. Məsələn, mən “Şevron” şirkətinin prezidenti cənab Matske ilə görüşüb danışarkən o mənə dedi: Çox sağ olun ki, mən Ağ evi gördüm. Soruşdum ki, bəs siz bu qədər neft müqavilələri imzalamırsınız, onlardan hər hansı birinin Ağ evdə imzalanması olubdurmu? Cavab verdi ki, biz bu barədə heç düşünə də bilməzdik, – nəinki müqavilə imzalamaq, mən özüm Ağ evdə ilk dəfə oldum. Həmin sözləri mənə “Ekkson”

şirkətinin, “Mobil” şirkətinin, “AMOKO” şirkətinin prezidentləri də dedilər. Bu da təsadüfi hal deyildir. Bu da Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycana olan xüsusi münasibətini nümayiş etdirir, Azərbaycan ilə əməkdaşlığa Amerikanın xüsusi əhəmiyyət verdiyini göstərir, Xəzər dənizi hövzəsində, bölgəməzdə Azərbaycanın xüsusi rolu olduğunu qeyd edir.

Bu müqavilələrin imzalanması mərasimində ABŞ-ın vitse-prezidenti Albert Qor çox gözəl bir nitq söylədi. Neft müqavilələrinin imzalanması zamanı mənim söylədiyim nitqləri siz artıq eşitmisiniz. Bəlkə də bu, indi adi xarakter daşıyır. Parisin Yelisey sarayında Fransa prezidenti Jak Şirak, Moskvada Kreml sarayında Rusiya prezidenti Boris Yeltsin nitq söylədilər. Burada Ağ evdə ABŞ-ın vitse-prezidenti Albert Qor nitq söylədi. [400-401] Bu müqavilələrin imzalanmasında ABŞ hökumətinin əsas üzvləri iştirak etdilər.

Cənab Albert Qorla bərabər, dövlət katibi xanım Olbrayt, enerji naziri Penya, ticarət naziri Deyli, prezidentin milli təhlükəsizlik üzrə köməkçisi Berger və başqa yüksək vəzifəli şəxslər bu sənədlərin imzalanması mərasimində iştirak edirdilər. Bunlar hamısı çox əlamətdar tarixi hadisələrdir. Bu hadisə Azərbaycanın tarixinə yazılmalıdır və yazılacaqdır. Ona görə də biz tarixi işlər görmüşük.

Bunların hamısının – mənim Ağ evdə keçirdiyim bütün görüşlərin, apardığım danışıqların, imzalanan sənədlərin yekunu olaraq, ABŞ prezidenti ilə mənim imzaladığımız sənədlərdən sonra cənab Bill Klintonun söylədiyi nitqi xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Siz oradaydınız, gördünüz ki, cənab Bill Klintonun nitqi çox məzmunlu, mənalı, dərin siyasi, Azərbaycana çox dost münasibəti bildirən fikirlərlə zəngin, dolu olan bir nitq idi. Mən bununla çox fəxr edirəm.

Mənim nitqlərim, çıxışlarım haqqında özümün danışmağım o qədər də doğru olmazdı. Yəqin ki, siz bunları görürsünüz, bilirsiniz, eşidirsiniz. Bunlar sizin üçün yeni deyildir. Ancaq prezident Bill Klintonun imzalanan sənədlə yanaşı, Azərbaycan haqqında şəxsən nitq söyləməsi bizim üçün yeni bir hadisədir. Bu, çox tarixi bir hadisədir.

Mən hesab edirəm ki, biz Amerika Birləşmiş Ştatlarında – Nyu-Yorkda, Vaşinqtonda, Hyüstonda, Çikaqoda Amerikanın ən yüksək elitası ilə çox səmərəli görüşlər keçirdik. Məsələn, Vaşinqtondakı Milli Dövlət Muzeyinin salonunda keçirilən görüşü, ziyafəti yadınıza salın. Orada Vaşinqtonun ən yüksək səviyyəli siyasi xadimləri, biznes dairələrinin nümayəndələri, maliyyə mərkəzlərinin, mətbuatın nümayəndələri iştirak edirdilər. Siz özünüz oradaydınız, gördünüz ki, bu nə qədər əlamətdar hadisə idi. Eləcə də Hyüstondakı ziyafətdə şəhərin bütün elitası iştirak edirdi. Yaxud Çikaqoda Mərkəzi Amerika klubunun salonunda dünya ölkələrinin dövlət başçılarından çoxları [401-402] çıxış ediblər. Orada mənə xatırlatdılar, – o cümlədən, Sovet İttifaqının keçmiş prezidenti Qorbaçov da vaxtı ilə Amerikaya gələrkən orada çıxış etmişdir. Başqa böyük ölkələrin dövlət başçıları da orada çıxış etmişlər.

Bizdən əvvəl Rusiyanın baş naziri Viktor Çernomırdin Amerikaya gəlmişdi. Bilirsiniz ki, Rusiya–Amerika müştərək komissiyası vardır. Viktor Çernomırdin və Albert Qor bu komissiyanın sədrləridir. Onların hər ikisi Çikaqoya gəlmiş və həmin salonda çıxış etmişdilər. Həmin o salonda, o auditoriyada biz də sizinlə birlikdə olduq və mən orada çıxış etdim. Kimin necə çıxış etdiyini biz deyə bilmərik. Ancaq mən onu deyə bilərəm ki, Azərbaycan prezidentinin ziyafətlərdə, görüşlərdə çıxışları, söylədiyi sözlər Amerika ictimaiyyəti tərəfindən çox müsbət qəbul olunubdur və yüksək qiymətləndirilibdir. Artıq bu, mətbuatda geniş yayılıbdir.

Sevindirici haldır ki, mənim Amerikaya səfərim ərəfəsində təxminən iki ay müddətinə Amerikada Azərbaycana xoş münasibət bəslənilən çoxlu məqalələr dərc olunmağa başlamışdı. Nəhayət, bu səfər zamanı verilən bu məqalələri oxumağa mənim vaxtım çatmırdı. Mənim köməkçilərim, xüsusən Rauf bu məqalələr haqqında mənə hər gün səhər qısaca məlumat verir. Bu məqalələri mən sonra oxuyacağam. Bu məqalələr onlardır, yüzdür, iki yüzdür. Ən sevindirici haldır ki, bu məqalələr cürbəcür qəzetlərdə dərc olunur. Nyu-York, Vaşinqton, Hyuston, Çikaqo şəhərində və başqa şəhərlərdə çıxan qəzetlərin hamısında bizim buraya səfərimizə tam müsbət qiymətlər verilir, Azərbaycana müsbət münasibət göstərilir. Görürsünüz, Amerikanın ictimaiyyətində, mətbuat dairələrində ölkəmizə münasibətdə nə qədər böyük dəyişikliklər baş vermişdir.

Siz bilirsiniz ki, mən ümumiyyətlə mətbuata xüsusi qayğı, diqqət göstərirəm. Həm Nyu-Yorkda, həm Vaşinqtonda, həm Hyüstonda, həm də Çikaqoda mən ayrı-ayrı qəzetlərin redaksiya heyətləri ilə, onların rəhbərləri, nümayəndələri ilə görüşdüm, suallarına cavab verdim. Mən heç bir suala cavab verməkdən [402-403] çəkinməmişəm. Bunu Amerikada da hiss etdilər, gördülər. Artıq bildilər ki, Azərbaycan prezidenti hər bir suala, lap qərəzli, çox pis niyyətli suala da cavab verməyə hazırdır. Bəli, qərəzli, pis niyyətli suallara da cavab vermək lazımdır. Çünki o qərəzli adamları da başa salmaq lazımdır. Amma sevindirici haldır ki, belə qərəzli, pis niyyətli suallar ya olmayıbdir, ya da az olubdur.

Mən bir hadisəni də bildirmək istəyirəm. ABŞ-a mənim rəsmi səfərim elan olunandan, Amerikada yaşayan ermənilər– təkə Amerikada yaşayanlar deyil, Ermənistanda yaşayan ermənilər də – birinci cəhd göstərdilər ki, bu səfəri ləğv etdirlərsinlər. Bu, mümkün olmadı. Onlar prezident Bill Klintonla çoxsaylı məktublar göndərdilər, böyük təbliğat işi təşkil etdilər. İyul ayının 8-9-da Madriddə prezident Bill Klintonla görüşərkən o özü mənə dedi ki, mən sizin səfərinizi səbirsizliklə gözləyirəm, tez gəlin. O bunu bir neçə dəfə təkrar etdi. Həm də bildirdi ki, erməni dostlarım buna etiraz edirlər, mənə müraciətlər ediblər. Ancaq mən bunların heç birini qəbul

etmirəm. Mən sizin səfərinizi, – mən bunları onun dediyi sözlər kimi deyirəm, – səbirsizliklə, tezliklə gözləyirəm.

Ancaq ermənilər öz işlərini edirdilər. Onlar mətbuatda nə qədər məlumatlar yazdılar, vərəqələr çap etdilər, yaydılar. 50 min poçt kartası hazırlayıblar və yayıblar, sonra bunun sayını 150 minə qaldırıblar. Görürsünüz, necə kağızlar düzəldiblər, bunların hamısını ermənilər mənim əleyhimə hazırlayıblar.

Ermənilər bizim bu səfərimizin, birincisi, qarşısını almağa, ikincisi, onu ləkələməyə, ona mane olmağa çalışırdılar. Amma onlar buna nail ola bilmədilər. Heç bir şey edə bilməzlər.

Siz görmüsünüz ki, bununla yanaşı olaraq Amerika mətbuatında çoxsaylı məqalələr və Azərbaycan prezidentinin portretləri dərc edilmişdir. O cümlədən “Vaşinqton post”, “Uoll strit cornal” qəzetləri baxın, Bakının mənzərəsini, Azərbaycan prezidentinin portretini verib və bu səhifəyə “Azərbaycan prezidenti, xoş gəlmisiniz” başlığı qoyubdur. Demək, Amerikada ermənilər kimi düşmənlərimiz də, amma belə [403-404] dostlarımız da vardır. Bunlar təsadüfi deyildir. Bunlar bizim son illər gördüyümüz işlərin nəticəsidir. Baxın, bu bir qalaq qəzeti Rauf yığıbdır. Bu qəzetlərdə Azərbaycan haqqında, mənim Amerikaya səfərim haqqında xeyli məqalələr dərc olunubdur.

Bilirsiniz ki, biz Amerikada olanda ermənilər bir neçə dəfə oraya toplaşdılar. Bəziləriniz gedib onları görmüsünüz. Oraya toplaşanların hamısı muzdlu adamlar idilər. Amma biz bu təhlükəni də unutmamalıyıq. Amerikada erməni lobbisinin bizə qarşı düşmənçilik münasibəti bizim üçün daim təhlükədir. Hətta bəziləri mənə deyir, mən özüm də belə fikirdəyəm ki, Amerikada yaşayan ermənilər daha da ekstremistdirlər, nəinki Ermənistanda, Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilər. Ermənistanda yaşayan ermənilərin çoxu sülh istəyir. Amma Amerikada yaşayan ermənilər bilmirlər ki, orada onlar nə əziyyətlər çəkirlər. Özləri burada kefin içindədirlər. Amma Ermənistanı da, bölgəmizi də dağıtmağa çalışırlar. Ancaq biz sevinə bilərik ki, bütün bu cəhdlər heç bir nəticə vermədi. Bizim bu səfərimiz uğurla başa çatdı.

Mən çox şadam. Hesab edirəm ki, sizin hamınız mənimlə eyni fikirdəsiniz. Biz böyük qürur hissi ilə Vətənə dönürük. Hesab edirəm ki, xalqın, millətin, Azərbaycanın mənə verdiyi mandatı layiqincə yerinə yetirmişəm.

Bəzi adamlar var – istər müxalifətdir, yaxud müxalifət deyil, bizim içimizdən olandır, Azərbaycandan qaçıb gəlib Amerikada oturanlardır. Azərbaycanda bir məsəl var: aşığın sözü qurtaranda –“neynim-neynim” deyər. Bunlar da görürlər ki, daha hər şey var – Azərbaycan müstəqildir, müstəqilliyini qoruyur, ölkəmizdə insanlar rahat yaşayır, ictimai-siyasi vəziyyət sabitləşir, müharibəni dayandırmışıq, şəhid yoxdur, qan tökülür, həyat inkişaf edir. Axı, bunu görən adam gərək nankor olsun ki, bunu qiymətləndirməsin. Orda-burda deyirlər ki, guya islahatlar, özəlləşdirmə həyata keçirilmir, iqtisadiyyat dağılır, məhv olur, fəlakət halındadır, bədbəxtlikdir, nə bilim nədir. [404-405]

İndi Rauf bu sənədləri mənə verdi. “Ci-pi Morqan” bankı Azərbaycanın göstəricilərini hazırlayıbdır. Nyu-Yorkda mən maliyyə mərkəzlərinin rəhbərləri ilə görüşərkən “Ci-pi Morqan” bankının prezidenti çıxış etdi. Mən dedim ki, bundan sonra çıxış etmək istəmirəm, çünki sən hər şeyi dedin. O, nəinki çıxış etdi, hətta Azərbaycan haqqında bütün məlumatları hazırlayıb, yazıbdır: Azərbaycanda islahatlar, özəlləşdirmə və demokratikləşdirmə necə keçirilir, iqtisadiyyat nə vəziyyətdədir – orada hamısı yazılmışdır. Bu, onlara yaxşı cavabdır. Mən onlara cavab vermək istəmirəm.

Yaxud biz Dünya Bankına getdik. Dünya Bankının prezidenti cənab Vulfinson mənimlə söhbətində dedi ki, siz o qədər yaxşı işləyirsiniz ki, mən sizə ikiqat artıq kredit verməyə hazırım. Mən Azərbaycanın göstəriciləri haqqında ona söhbət açmaq istədim. O bildirdi ki, deməyin, mən bunların hamısını bilirəm. O, çox yaxşı bir fikir söylədi. Dedi ki, biz sizə bundan sonra da kreditlər verəcəyik. Gəlin danışaq, sizə verdiyimiz hər kreditin 5-10 milyon dolları məhz mədəniyyətin və təhsilin inkişafına ayrılınsın. Mən bunu çox məmnuniyyətlə qəbul etdim. Çünki bizə indiyədək ayrılan kreditlər əsasən iqtisadiyyat üçün verilirdi. Bu, çox gözəl fikirdir. Mən bu fikri dəstəklədim və bundan sonra biz bunu mütləq edəcəyik.

Amerikanın Azərbaycanda və bizim regionda böyük siyasi və iqtisadi maraqları vardır. Amerikada dəfələrlə deyiblər ki, Amerika Birləşmiş Ştatları üçün Azərbaycan xüsusi əhəmiyyət kəsb edən bir ölkədir. Onlar bizim ölkə ilə əməkdaşlığa xüsusi əhəmiyyət verirlər.

Bu gün Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycana çox xoş münasibət vardır. Onu demək istəyirəm ki, əgər iki, üç il bundan əvvəl Amerika Birləşmiş Ştatlarında ictimaiyyətin əksəriyyəti Azərbaycana çox mənfi münasibət göstərirdisə, bizim son illər apardığımız siyasətin nəticəsi və onun bu gün Amerikada zirvəsi ondan ibarətdir ki, biz bu fikri tamamilə dəyişdirmişik. Hər halda dövlət dairələrində, mətbuat orqanlarında, Konqresdə, [406-407] idarəetmə orqanlarında, işgüzar dairələrdə, maliyyə mərkəzlərində biz bunların hamısını dəyişdirmişik. Hesab edirəm ki, bu, Azərbaycan üçün ən böyük nailiyyətdir.

Nəvəm haqqında da danışmaq istəyirəm. Şübhəsiz, bu da çox səciyyəvi haldır ki, mən ağır, məsuliyyətli, eyni zamanda Azərbaycan üçün çox faydalı bir səfərdə olduğum zaman mənim şəxsi həyatımda da böyük bir hadisə baş veribdir: mənim nəvəm dünyaya gəlir, mənim sevimli oğlum İlhamın oğlu olubdur. Bu xəbəri biz avqustun 2-də Hyüstonda aldığımız. Mən də sevindim. Məni sevindirən odur ki, Amerikada mənimlə görüşən hər bir adam sevinc hissi ilə bunu qeyd edirdi. Biz hətta Hyüstonda tibb mərkəzinə getdik, ora da çox əhəmiyyətli idi, –

---

gedib oranı görənler bunu bilirlər. Hyüstonda olan bu mərkəz dünya tibb aləmində ən böyük nailiyyətdir. Orada məşhur bir insan, böyük alim doktor Debeyki mənimlə görüşən kimi nəvəmin anadan olması münasibətilə təbrik etdi. Hamı məni təbrik edirdi. Mənim üçün bu da çox sevindirici haldır. Bunu sizin hər biriniz öz həyatınızda hiss edə bilərsiniz. Kiminsə övladı var və ya gözləyir ki, olacaqdır. Kiminsə nəvəsi var, yaxud gözləyir ki, olacaqdır.

Hamınıza gözəl övladlar, gözəl nəvələr arzulayıram. Televiziya qarşısında çıxış etdiyimə və bunun Azərbaycan televiziyası ilə verilməsini nəzərdə tutduğuma görə bütün Azərbaycan xalqına, hər bir Azərbaycan vətəndaşına nəvəmin anadan olması münasibətilə mənim sevincim kimi sevinc, xoşbəxtlik arzulayıram. Sağ olun. [406]

**ABŞ-a RƏSMİ SƏFƏRDƏN
VƏTƏNƏ QAYITDIQDAN SONRA
BİNƏ HAVA LİMANINDA
JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB**

8 avqust 1997-ci il

S u a l: Cənab prezident, səfərinizin yekunlarını necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b: Çox gözəl qiymətləndirirəm. Olduqca uğurlu səfərdir. Mən çox razıyam, hər şey çox yaxşı oldu. Azərbaycan–Amerika münasibətlərində böyük nailiyyətlər əldə edilib, əməkdaşlığımızı genişləndirmək və dərinləşdirmək üçün yeni imkanlar açılibdir.

S u a l: Səfərin nəticələrinin Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həllinə təsiri olacaqmı?

C a v a b: Şübhəsiz. Prezident Klintonun və mənim imzaladığımız Amerika–Azərbaycan birgə bəyanatında siz bunu oxuyacaqsınız. Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması məsələsi bəyanatda layiqli yer tutur. [407]

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ UİLYAM C. KLİNTON CƏNABLARINA

Əziz cənab prezident!

Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfərim zamanı mənə göstərilən qonaqpərvərliyə, mehribanlığa və diqqətə görə Sizə ürəkdən təşəkkür edirəm. Şəxsən Sizinlə, ölkənizin dövlət xadimləri, ABŞ Konqresinin rəhbərliyi, senatorlar və konqresmenlər ilə, Amerika ictimaiyyəti ilə keçirdiyim görüşlər və söhbətlər mənə dərin təsir bağışladı.

Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarına səfərimin nəticələrindən tam məmnunam. Amerika–Azərbaycan münasibətləri, Azərbaycan dövlətinin xarici və daxili siyasəti, ölkəmizdəki demokratik proseslər, onların dönməz və daimi xarakteri barəsində Sizin fikirlərinizə tamamilə şərikəm. Bu fikirlər Amerika–Azərbaycan münasibətləri haqqında bizim birgə bəyanatımızda öz əksini tapmışdır. Bu sənəd dövlətlərimizin münasibətlərində mühüm mərhələdir və tarixi əhəmiyyət daşıyır. Ağ evdə, dövlət müdafiə departamentində əldə edilən razılaşmalar, imzalanan sənədlər və sazişlər, şübhəsiz, münasibətlərimizi keyfiyyətə yeni səviyyəyə qaldırmışdır və hərtərəfli Amerika–Azərbaycan əməkdaşlığının daha da dərinləşməsinə kömək edəcəkdir. Öz tərəfimdən mən bir daha təsdiq edirəm ki, Azərbaycan Respublikası aramızdakı dostluq münasibətlərinin və partnyorluğun daha da möhkəmlənməsinə böyük əhəmiyyət verir və bu münasibətlərin dönmədən inkişaf edib dərinləşməsi üçün bütün lazımı tədbirləri görəcəkdir. [408-409]

Azərbaycanın suverenliyinə, müstəqilliyinə, ərazi bütövlüyünə və demokratik inkişafına dəstək verdiyinizə görə, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin ATƏT-in Lissabon sammitində qəbul edilmiş prinsiplər əsasında sülh yolu ilə ədalətlə aradan qaldırılmasına, Azadlığa yardım aktının ayrı-seçkilik səciyyəli 907-ci bəndinin ləğv edilməsinə yönəldilən səylərinizə görə Sizə şəxsən öz adımdan və bütün Azərbaycan xalqı adından xüsusi minnətdarlıq bildirirəm. Ümidvaram ki, həmin səylər elə bu il müvəffəqiyyətlə nəticələnəcəkdir. Öz tərəfimdən biz əlimizdən gələni edəcəyik ki, sülh tezliklə əldə edilsin. Mən Sizə demişəm və bir daha təkrar edirəm ki, biz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin iki mərhələdə həll olunmasına razılıq verməyə hazırıq.

– Azərbaycanın işğal olunmuş altı rayonunun azad edilməsi, qaçqınların bu rayonlara qaytarılması, dağıdılmış bütün kommunikasiyaların bərpa edilməsi;

– Şuşa və Laçın rayonlarının azad edilməsi ilə yanaşı, Dağlıq Qarabağın statusu məsələsinin həll edilməsi.

Münaqişənin nəhəng potensial imkanlara malik regionumuzun çiçəklənməsi yolunda ciddi maneə olması barədə Sizin fikrinizə tamamilə şərikəm. Sülh, sabitlik və regionun xalqları – Azərbaycan, gürcü və erməni xalqları arasında əməkdaşlıq ümumi tərəqqinin əsas amilləridir. Buna görə də ATƏT-in, Minsk konfransı həmsədrləri olan ABŞ-ın, Rusiyanın və Fransanın fəal köməyi və marağı olan bütün tərəflərin əlbir səyləri ilə regionda münaqişələr ən qısa müddətlərdə aradan qaldırılmalıdır.

Əziz cənab prezident, səmimi münasibətinizə, şəxsi diqqətinizə və səfərimin əla təşkilinə görə Sizə bir daha təşəkkür edirəm. Sizə, ailənizə, bütün Amerika Birləşmiş Ştatları xalqına sülh, səadət və tərəqqi arzulayıram.

Fürsətdən istifadə edərək Sizi doğum gününüz münasibətilə, 51 yaşınızın tamam olması ilə əlaqədar ürəkdən təbrik edirəm, ən xoş arzularımı bildirirəm. Sizə möhkəm cansağlığı, səadət və gördüyünüz böyük işlərdə uğurlar arzulayıram. [409-410]

Səmimiyyətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 19 avqust 1997-ci il

[410]

Q E Y D L Ə R

1. **Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ)** – Şimali Amerikada dövlət. Şimaldan Kanada, cənubdan Meksika, şərqdən Atlantik okeanı və qərbdən Sakit okeanla əhatə olunur. Ərazisi 3 hissədən (ABŞ-in özü, Alyaska yarımadası və Havay adaları) ibarətdir. ABŞ-in sahəsi Alyaska və Havay adaları ilə birlikdə 9,14 milyon km², əhalisi 280 milyon nəfərə yaxındır. İnzibati cəhətdən 50 ştata, ştatları isə 3133 qraflığa bölünür. Ali qanunvericilik orqanı iki palatalı (Nümayəndələr Palatası və Senat) ABŞ Konqresidir. Hər ştatın öz konstitusiyası, hakimiyyətin və idarəçiliyin ali və yerli orqanları sistemi var; qanunverici hakimiyyəti qanunverici məclis, icraedici hakimiyyəti isə qubernator (ştatın əhalisi tərəfindən 2-4 il müddətinə seçilir) həyata keçirir. Paytaxtı Vaşinqton şəhəridir. – 5, 6, 18, 31, 34, 40, 73, 79, 82, 96, 112, 124, 180, 182, 227, 262, 301, 306, 312, 405.

2. **Bill Klinton, Uilyam Ceferson Blayd** (d.19.08.1946, Houp ş.) – ABŞ-in 42-ci prezidenti (1992-2000). 1964-cü ildə Corcaun universitetinə daxil olmuş, 1968-ci ildə oranı bitirərək beynəlxalq məsələlər üzrə politoloq ixtisası almışdır. Sonralar İngiltərənin Oksford universitetində təhsil almış, 1970-ci ildə ABŞ-in Vel universitetinə daxil olmuş, 1973-cü ildə oranı bitirdikdən sonra hüquqçu diplomu almışdır. 1976-cı ildə Arkanzas ştatının əvvəlcə prokuroru, sonra baş prokuroru, 1978-ci ildə qubernatoru seçilmişdir. 1992 və 1996-cı illərdə Demokratlar Partiyasından birinci və ikinci müddətə ABŞ prezidenti seçilmiş, xarici siyasətində SSRİ dağıldıqdan sonra yeni müstəqillik qazanmış dövlətlərlə, o cümlədən Azərbaycan Respublikası ilə münasibətlərin yaxşılaşdırılmasına mühüm əhəmiyyət vermişdir. – 5, 18, 21, 39, 40, 85, 92, 111, 206, 219, 227, 261, 265, 285, 301, 403.

3. **Ağ ev** – Vaşinqtonda ABŞ prezidentinin iqamətgahı və dəftərxanası (1800-cü ildən). 1792-1829-cu illərdə inşa edilmişdir. ABŞ hökumətinə çox zaman Ağ ev deyilir. – 39, 40, 149, 217, 219, 222, 229, 234, 255, 337, 400.

4. **Vaşinqton** – ABŞ-in paytaxtı. Ölkənin mühüm siyasi, elmi və mədəniyyət mərkəzidir. ABŞ-in Konstitusiyasına görə, Vaşinqtonun idarə olunması federal hakimiyyətin yurisdiksiyasına daxildir. Vaşinqtonda qanunverici hakimiyyəti ABŞ Konqresi həyata keçirir.

Vaşinqton 1791-ci ildə salınmış və ABŞ-in ilk prezidenti Corc Vaşinqtonun şərəfinə adlandırılmışdır. – 5, 42, 47, 112, 179, 219, 229, 241, 283, 296, 303, 391, 401.

5. **Corc Vaşinqton** (22.02.1732 - 4.12.1799) – Şimali Amerikada istiqlaliyyət müharibəsi (1775-1783) zamanı Amerika ordusunun baş komandanı, ABŞ-in ilk prezidenti (1789-1797). Varlı plantasiya sahibi ailəsində doğulmuş, üsyançı ordusunda komandirlik etmiş, 1759-cu ildə polkovnik rütbəsində istefaya çıxmış, 1759-1774-cü illərdə Virciniya qanunvericilik məclisinin deputatı [411-412] olmuşdur. 1775-ci il iyunun 15-də üsyançı ordunun baş komandanı seçilmiş və nizami ordu yaradaraq İngiltərə ordusunu məğlubiyyətə uğratmışdır. 1787-ci ildə C.Vaşinqtonun sədrliyi ilə ABŞ Konstitusiyası hazırlanmışdı (bəzi düzəlişlərlə indi də qüvvədədir); ABŞ-da ikipartiyalı sistemin yaradıcılarından. C.Vaşinqton köləliyin təcridən ləğvinin tərəfdarı olmuş və şəxsən özünə məxsus qulların azad edilməsini vəsiyyət etmişdir. – 217.

6. **«Bleyer haus» iqamətgahı** – ABŞ-da məşhur tarixi binalardan sayılır. Burada bir əsrə yaxındır ki, ABŞ-in rəsmi qonaqları yaşamış və yaşamaqdadır. 1824-ci ildə iki mərtəbəli bina kimi tikilmiş, ondan 118 il şəxsi ev kimi istifadə olunmuşdur. Sonradan bu binanın üzərində daha iki mərtəbə tikilmişdir. 1960-cı ildə ona bitişik olan binaların hesabına daha da genişləndirilmişdir. Gözəlliyi, əzəməti, cazibədarlığı ilə digər binalardan seçilir. Gözəl memarlıq üslubu ilə diqqəti cəlb edən bu binada indiyədək ABŞ-a rəsmi səfərə gəlmiş dövlət başçılarından yalnız bir neçəsinə iqamətgah (həm də daha çox iki günlüyə) verilmişdir. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevə xüsusi hörmət əlaməti olaraq, o, bu tarixi binada dörd gün qalmış və çox dəyərli görüşlər keçirmişdir. – 187, 189, 190, 192, 217, 241.

7. **«907-ci maddə»** dedikdə ABŞ Konqresinin 1992-ci il oktyabrın 24-də erməni lobbisinin təzyiqi ilə qəbul etdiyi «Rusiyanın və yeni müstəqillik qazanmış dövlətlərin azadlığını müdafiə aktı»na 907-ci düzəliş nəzərdə tutulur. Düzəliş ABŞ hökumətinin Azərbaycan hökumətinə yardımını qadağan edir. Buna baxmayaraq istər Bill Klinton, istərsə də ondan sonra ABŞ prezidenti seçilən Corc Buş hökumətləri bu düzəlişin reallığı nəzərə almadığını təsdiq edərək onun ləğv edilməsi təklifini müdafiə etmişlər. C.Buş hökuməti 2002 və 2003-cü illər üçün bu düzəlişin fəaliyyətdən düşdüyünü qərara almışdır. – 6, 23, 118, 158, 236, 237, 240.

8. **Denver** – ABŞ-da şəhər. Kolorado ştatının inzibati mərkəzi. Saut-Platt çayı sahilindədir. 1997-ci il iyulun 20-də Denver şəhərində Rusiya, ABŞ və Fransa prezidentləri görüşmüş və Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini sülh yolu ilə həll edilməsinə kömək etmək barədə birgə bəyanat imzalamışlar. – 34, 38, 42, 52, 92, 103, 139, 224, 322.

9. **NATO** (Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı) – hərbi-siyasi ittifaq. 1949-cü il aprelin 4-də Vaşinqtonda ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, Belçika, Niderland, Lüksemburq, Kanada, İtaliya, Portuqaliya, Norveç, Danimarka, İslandiyanın imzaladıqları Şimali Atlantika müqaviləsi əsasında yaradılmışdır. 1952-ci ildə Yunanıstan və Türkiyə, 1955-ci ildə Almaniya Federativ Respublikası, 1982-ci ildə İspaniya NATO-ya qoşulmuşlar. Varşava Müqaviləsi Təşkilatı dağıldıqdan (1990) sonra əvvəllər sosialist ölkələri düşərgəsinə daxil olmuş ölkələrin bir qismi NATO-ya üzvlüyə qəbul edilmiş, digər qismi isə ilkin mərhələ kimi NATO-nun «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulmuşlar. Ali orqanı NATO Şurasının sessiyasıdır. Mənzil-qərarı Brüsseldədir. – 19, 20, 103, 221. [412-413]

10. **Avropada adi silahlar haqqında müqavilə** 1990-cı il noyabrın 19-da NATO ilə Varşava Müqaviləsi Təşkilatı arasında imzalanmışdır. Onun əsasını 5 kateqoriya üzrə silahların və texnikanın (döyüş tankları, zirehli döyüş maşınları, 100 mm-dən yuxarı kalibrli artilleriya sistemləri, döyüş təyyarələri və zərbəçi vertolyotlar) hər bir iştirakçı dövlət üçün Müqavilə ilə icazə yerilmiş maksimum səviyyəsinədək azaldılması və onların məhdudlaşdırılma sına sonrakı nəzarəti təşkil edir. SSRİ dağıldıqdan sonra 1992-ci il mayın 15-də Daşkənddə bu Müqavilə üzrə hüquqverici olan 8 müstəqil dövlət arasında (Azərbaycan, Belarus, Qazaxıstan, Ermənistan, Gürcüstan, Moldova, Rusiya, Ukrayna) Müqavilənin yerinə yetirilməsi prinsipləri haqqında saziş və adi silahların və texnikanın maksimum səviyyələri haqqında protokol imzalandı.

Bu protokola uyğun olaraq Cənubi Qafqazın üç dövlətinin hər biri üçün Müqavilə ilə müəyyən edilmiş məhdudlaşdırılmalar Azərbaycanın zərərinə olaraq onun hərbi-siyasi parametrlərindəki fərqi nəzərə almır. Hazırda Vyanada Avropada adi silahlar haqqında Müqavilənin birgə məsləhət qrupu çərçivəsində Müqavilənin müasir reallıqlara uyğunlaşdırılması barədə danışıqlar gedir. – 221.

11. **ATƏT** – Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı. Əsası 1975-ci il iyunun 3-9-da Helsinkidə qoyulmuşdur. Burada Avropanın 33 dövlətinin, ABŞ və Kanadanın dövlət və hökumət rəhbərləri iştirak edirdi. ATƏT «soyuq müharibə»nin qurtarmasından sonra Ümumavropa təhlükəsizlik sistemini formalaşdıran, yeni Avropanın siyasi və iqtisadi həyatının sivil birgəyaşayış qaydalarını müəyyən edən, dövlətlərarası münasibətləri rəqiblik və münaqişə rəlsindən əməkdaşlıq və qarşılıqlı mənafe istiqamətlərinə yönəldən bir təşkilat funksiyasını icra edir.

Azərbaycan 1992-ci ildən ATƏT-in üzvüdür və 1993-cü ilin ikinci yarısından ATƏT-in zirvə görüşlərində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev başda olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyəti fəal iştirak edir. – 23, 38, 52, 53, 54, 91, 106, 111, 125, 205.

12. **ATƏT-in Budapeşt Zirvə görüşü** – 1994-cü il dekabrın 3-7-də Macarıstanın paytaxtı Budapeştdə keçirilmişdir. Görüşdə ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıları, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. Heydər Əliyev Budapeşt sammitində bütün regionlarda və bütünləkdə qitədə sülh konsepsiyasının həyata keçirilməsi üçün çox əhəmiyyətli fəaliyyət göstərdi. Budapeşt zirvə görüşündə ilk dəfə olaraq Dağlıq Qarabağ problemi xüsusi məsələ kimi müzakirə olundu və «Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar ATƏM-in fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi» haqqında qətnamə qəbul olundu. – 43, 51, 91, 106, 138, 252.

13. **ATƏT-in Minsk qrupu** – 1992-ci il martın 24-də ATƏT Nazirlər Şurasının Helsinkidə keçirilmiş əlavə görüşündə təklif edilmişdir ki, ATƏT [413-414] çərçivəsində qəbul edilmiş prinsiplər, öhdəliklər və müddəalar əsasında Dağlıq Qarabağ böhranının sülh yolu ilə aradan qaldırılması üzrə danışıqlar üçün daimi əsasda işləyən forum yaratmaq məqsədi ilə ən qısa müddətdə konfrans çağırılsın.

1997-ci ildə Minsk qrupunun tərkibinə aşağıdakı dövlətlər daxil olmuşdur. Azərbaycan, Ermənistan, Belarus, Almaniya, İtaliya, Rusiya, ABŞ, Fransa, Türkiyə, Danimarka və İsveç.

Minsk qrupunun üç həmsədrə var: ABŞ, Rusiya, Fransa. Qrupun əsas vəzifəsi Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına və Dağlıq Qarabağ probleminin dinc vasitələrlə həll edilməsinə bilavasitə kömək etməkdir. – 6, 18, 23, 34, 51, 62, 91, 111, 114, 125, 138, 191, 205, 214, 219, 224, 231, 335, 396.

14. **ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşü** – 1996-cı il dekabrın 2-4-də Portuqaliyanın paytaxtı Lissabon şəhərində ATƏT-in 54 üzvünün dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə növbəti Zirvə toplantısı keçirildi.

Lissabon zirvə toplantısında müzakirə olunan məsələlər arasında Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin təkidi ilə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi geniş diskussiyaya səbəb oldu. Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin başçısı Heydər Əlievin qəti prinsipial mövqeyi və gərgin səyi nəticəsində yekun sənədə əlavə kimi qəbul edilən ATƏT sədrinin bəyanatında ilk dəfə olaraq ən yüksək səviyyədə münaqişənin həllinin əsası kimi Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü 53 dövlət tərəfindən qətiyyətlə dəstəkləndi və Dağlıq Qarabağın yalnız Azərbaycan Respublikasının tərkibində statusunun müəyyən olunması öz əksini tapdı. – 23, 38, 42, 51, 62, 91, 111, 114, 125, 138, 224, 230, 335, 396.

15. **«Əsrin müqaviləsi»** – Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti ilə xarici ölkələrin aparıcı neft şirkətləri arasında üç il davam edən danışıqlardan sonra 1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıda «Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda» «Azəri», «Çıraq» yataqlarının və «Günəşli» yatağının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənməsi və neft hasilatının pay şəklində bölüşdürülməsi haqqında Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə «AMOKO Kaspian Si Petroleum Ltd», «Bi-Pi» Eksplorasyon (Kaspian Si) «Ltd», «Den Norske Stats Olyeselskar a.s.», «LUKOyl» Səhmdar Cəmiyyəti, «Makdermott Azərbaycan, ink», «Pennzoil Kaspian Korporeyşn», «Remko Xəzər Enerji Ltd», «Türkiyə Petrolları a.o.», «Uunokal Xəzər Ltd» şirkətləri arasında Saziş imzalandı. Azərbaycanın neft yataqlarının işlənməsi, istismarı, neft və qaz ixracı sahəsində ABŞ-in, Rusiya Federasiyasının, Böyük Britaniya Krallığının, Türkiyə Cümhuriyyətinin və Norveç Krallığının iri neft şirkətləri ilə bağlanmış müqavilə. Bu ilk müqavilə sonralar «Əsrin müqaviləsi» adlandırıldı. – 11, 82, 120, 200, 222, 224, 243, 254, 271, 340.

16. **Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti** – Respublikada neft və qazın kəşfiyyatına, çıxarılmasına və emal edilməsinə rəhbərlik edən qurum. 1991-ci ildə təşkil edilmişdir. Şirkət neft və qaz quyularının qazılması və istifadəyə [414-415] verilməsi və s. məqsədlə dünyanın bir sıra ölkələrinin iri neft şirkətləri ilə sazişlər, müqavilələr bağlamışdır. – 223, 233, 236, 297,304, 383.

17. **İlham Əliyev, Ə l i y e v İ l h a m H e y d ə r o ğ l u** (d.24-12.1961) – ictimai-siyasi və dövlət xadimi. 1994-cü ildən Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti olmuş, 1997-ci ildən həmin şirkətin birinci vitse-prezidentidir. Yeni Azərbaycan Partiyasının I qurultayında (1999) partiya sədrinin müavini, II qurultayında (2001) yeni təsis edilən sədrin birinci müavini vəzifəsinə seçilmişdir. Azərbaycan Respublikası Milli Olimpiya Komitəsinin sədridir. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatıdır. Avropa Şurası Parlament Assambleyası sədrinin müavini və büro üzvü seçilmişdir (2003). – 8, 406.

18. **ABƏŞ, Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti** – 1994-cü ilin axırlarında yaradılmışdır. «Xəzərin Azərbaycan sektorunda neft yataqlarının müştərək işlədilməsi və istifadəyə verilməsi» haqqında Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin və dünyanın bir neçə böyük neft şirkətləri ilə imzalanmış müqavilənin payçıları adından onun şərtlərini həyata keçirmək məqsədilə yaradılmış əməliyyat şirkətidir. Buraya 7 ölkəni (B.Britaniya, Yaponiya, Norveç, Rusiya, Türkiyə və Səudiyyə Ərəbistanı) təmsil edən 11 iri neft şirkəti daxildir. – 120.

19. **Atəşkəs** – 1994-cü il mayın 12-də Ermənistan–Azərbaycan arasında atəşin müvəqqəti dayandırılması (atəşkəs) haqqında müqavilə imzalandı. Müqaviləyə görə müharibə aparən tərəflər sülh müqaviləsi bağlanana qədər atəşin dayandırılması haqqında razılığa gəldilər. – 51.

20. **«Nyu-York Tayms»** («Nyu-York vaxtı») – ABŞ-da gündəlik qəzet. 1851-ci ildən Nyu-Yorkda «Nyu-York tayms şirkəti» tərəfindən nəşr edilir. Latın Amerikasına və Avropa nəşrləri müvafiq olaraq Limada (Peru) və Parisdə (Fransa) çıxır. Tirajı 1 milyondan çoxdur. – 36, 38.

21. **Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT)** – müasir dünyanın ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatı. Qərargahı Nyu-York şəhərindədir. Əsas vəzifəsi beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq və möhkəmlətmək, dövlətlər arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirməkdir. BMT-nin Nizamnaməsi 1945-ci il iyulun 26-da San-Fransisko konfransında 50 dövlətin nümayəndəsi tərəfindən imzalandı və 1945-ci il oktyabrın 24-də qüvvəyə mindi. Hazırda BMT-yə 188 dövlət daxildir.

BMT-nin əsas orqanları Baş Məclis, Təhlükəsizlik Şurası, İqtisadi və İctimai Şura, Qəyyumluq Şurası, Beynəlxalq Məhkəmə və Katiblikdir.

1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası BMT-nin üzvüdür. – 5, 32, 40, 48, 54, 69, 393. [415-416]

22. **Sovetlər İttifaqı, Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı (SSRİ)** – 1922-1991-ci illərdə keçmiş Rusiya imperiyasının böyük hissəsində mövcud olmuş dövlət. SSRİ-nin yaradılmasına

dair Müqaviləyə (dek.1922) əsasən onun tərkibinə Belorusiya (BSSR), Rusiya (RSFSR), Cənubi Qafqaz respublikaları (ZSFSR; 1936-cı ildən müttəfiq respublikalar – Azərbaycan SSR, Ermənistan SSR, Gürcüstan SSR və Ukrayna SSR, 1925-ci ildə – Özbəkistan SSR, Türkmənistan SSR, 1929-cu ildə Tacikistan SSR, 1936-cı ildə Qazaxıstan SSR, Qırğızıstan SSR, 1940-cı ildə Moldaviya SSR, Latviya SSR, Litva SSR, Estoniya SSR daxil olmuşdular.

1991-ci ilin dekabrında Belorusiya, Rusiya və Ukrayna SSRİ-nin mövcudluğunun dayandırıldığını elan edərək Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) yaradılması haqqında Saziş imzaladılar (8 dekabr, Minsk). 1991-ci il dekabrın 21-də Azərbaycan, Ermənistan, Belorusiya, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Moldaviya, Rusiya, Tacikistan, Özbəkistan, Ukrayna Alma-Atada Bəyannamə imzalayaraq MDB-nin yaradılması haqqında məqsəd və prinsiplərə qoşulduqlarını bəyan etdilər. – 11, 12, 34, 40, 50, 58, 80, 116, 119, 137, 237, 246, 249.

23. **Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB)** – ilk öncə Belorusiya, Rusiya və Ukraynanın yaratdığı dövlətlərarası birlik; bu dövlətlərin imzaladıqları MDB-nin yaradılması haqqında Sazişdə vurğulanırdı ki, SSRİ dərin böhran və dağılma şəraitində öz mövcudluğuna son qoyur; bildirilirdi ki, MDB-də birləşən dövlətlər siyasi-iqtisadi, humanitar, mədəni və s. sahələrdə əməkdaşlığı inkişaf etdirmək əzmindədirlər. 1991-ci il dekabrın 21-də Alma-Atada Azərbaycan, Ermənistan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Moldaviya, Tacikistan, Türkmənistan, Özbəkistan Sazişə qoşuldular və Belorusiya, Rusiya, Ukrayna ilə birgə imzaladıqları Bəyannamədə (Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən 1993-cü ilin sentyabrında bəyənilmişdir). MDB-nin məqsəd və prinsiplərini açıqladılar. MDB-nin 1993-cü ildə qəbul edilmiş nizamnaməsində aşağıdakı birgə fəaliyyət sahələri nəzərdə tutulur: insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi; xarici siyasi fəaliyyətin əlaqələndirilməsi; ümumi iqtisadi məkanın formalaşdırılmasında, nəqliyyat sisteminin və rabitənin inkişafında əməkdaşlıq; əhalinin sağlamlığının və ətraf mühitin mühafizəsi; sosial və mühacirət məsələləri, mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə; müdafiə siyasətində və xarici sərhədlərin qorunmasında əməkdaşlıq.

MDB-nin orqanları aşağıdakılardır: Dövlət başçıları Şurası; Hökumət başçıları Şurası; Xarici işlər nazirləri Şurası; Dövlətlərarası iqtisadi Şura; Mərkəzi Sankt-Peterburq şəhərində olan Parlamentlərarası Assambleya və s. MDB-nin daimi fəaliyyət göstərən orqanı Minsk şəhərində yerləşən Əlaqələndirmə Məsləhət Komitəsidir. – 56, 80, 129, 340, 341.

24. **«Şevron» korporasiyası** – dünyanın ən iri beynəlxalq enerji və kimya şirkətlərindən biri. Baş ofisi Kaliforniyanın San-Fransisko şəhərində yerləşir. Neft və kimya sənayesinin bütün sahələrində iş görən «Şevron»un dünyanın 100-ə qədər ölkəsində 450 filialı, tərəfdaşı və birgə müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Dünyanın müxtəlif ölkələrində 41 000 işçisi var. 1879-cu ildə «Pasifik Kost Oyl [416-417] Kompani» adı ilə fəaliyyətə başlamışdır. 1996-cı ildə gəliri 43 milyard dollara yaxın olub.

«Şevron» təbii qaz və maye enerji daşıyıcıları istehsalında dünyada birincilər sırasındadır. ABŞ-ın ən iri neft emalçılarından olan «Şevron»un ABŞ-da 6, xaricdə 2 neft emalı zavodu var. Bundan əlavə «Şevron»un «Kaltex» filialının dünyanın digər 13 neft emalı zavodunda payı var. O, həmçinin ABŞ-da ən iri yanacaq satıcısıdır. ABŞ, Kanada və İngiltərədə 8400 satış məntəqəsində emal etdiyi məhsulları satır. – 27, 72, 123, 149, 196, 212, 223, 236, 245, 247, 256, 383, 400.

25. **«Eksson» korporasiyası** – dünyada ən iri və ən qocaman sənaye müəssisələrindən biri. Mənzil-qərarı Texas ştatının Dallas şəhərində yerləşir. 1882-ci ildə Con Rokfeller tərəfindən yaradılmışdır. Xaricdəki ilk filialı 100 il əvvəl təsis edilmişdir. Hazırda dünyanın 90-dan çox ölkəsində fəaliyyət göstərir. Korporasiyada 95 min adam işləyir. 18 ölkədə yerləşən 30 neftayırma müəssisəsinin tam və ya şərikli sahibidir.

Neft məhsullarının gündəlik satışının həcmi 720.000 tondur. – 71, 120, 149, 196, 212, 223, 236, 245, 247, 256.

26. **«Mobil Oyl Korporeyşn»** – neft şirkəti. 1866-cı ildə yaradılmışdır. Şirkət neft və qaz yataqlarının kəşfiyyatı, neft və qaz hasilatı, satışı, emalı və nəql olunması ilə, kimyəvi maddələr istehsalı və elmi-tədqiqat işləri ilə məşğul olur. – 72, 149, 196, 212; 223, 236, 245, 247, 256, 383.

27. **«AMOKO»** – Dünyanın ən böyük neft və qaz istehsalçılarından biri. 1989-cu ildə yaradılmışdır. Ümumi aktivliyi 32milyard ABŞ dollarından çoxdur. Müxtəlif ölkələrdə 42.000 işçisi var. «AMOKO» Şimali Amerikada ən böyük təbii qaz istehsalçısıdır. Şirkət energetika, neft və qaz emalı, kimya və neft-kimya sahələrində də fəaliyyət göstərir. – 71, 120, 149, 196, 212, 223, 236, 245, 247, 329, 383, 387.

28. **YUNİSEF, BMT-nin Uşaq Fondu** – 1946-cı ildə təsis edilmişdir (1953-cü ildən indiki adı ilə adlanır). BMT-nin müəssisəsi olub uşaqlar üçün proqramlar üzrə fəaliyyəti əlaqələndirir, başlıca olaraq inkişaf edən ölkələrə yardım göstərir. Maliyyə təsisatlarının mənbələrini hökumətlərin könüllü üzvlük haqları, ictimai

təşkilatların, xüsusi şəxslərin və başqalarının ianələridir. Fondun rəhbər orqanında - İdarə heyətində 41 dövlət təmsil olunur. Katibliyi Nyu-Yorkda, şöbələri Avropa üzrə Cenevrədə, regionlar üzrə bir sıra inkişaf etməkdə olan ölkələrdə yerləşir. Nobel sülh mükafatı (1965) almışdır. – 99, 303.

29. **Denver birgə bəyanatı** – 1997-ci il iyunun 20-də Denver şəhərində Rusiya dövlət başçısının da iştirak etdiyi «Yeddilər» yığıncağında ATƏT-in Minsk konfransının həmsədrələri olan dövlətlərin prezidentləri – Bill Klinton, Boris Yeltsin və Jak Şirak Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə dair birgə bəyanat imzalamışlar. Münaqişənin tarixində ilk dəfə olaraq üç dövlət başçıları açıq-aşkar [417-418] bəyanat vermişlər ki, münaqişəni tezliklə aradan qaldırmaq lazımdır. – 188, 224, 315.

30. **ATƏT-in Minsk konfransı** həmsədrələrinin Denver birgə bəyanatında irəli sürülən son təkliflərinin başlıca xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, münaqişənin iki mərhələdə aradan qaldırılması qəti olaraq qarşıya qoyulur. Birinci mərhələdə işğal edilmiş altı rayon azad edilməli və kommunikasiya xətlərinin blokadası aradan götürülməlidir. İkinci mərhələdə isə Dağlıq Qarabağın hüquqi statusu Lissabon prinsipləri əsasında müəyyən edilməlidir. – 62, 91, 188, 205.

31. **Albert Qor** (d.31.03.1948, Vaşinqton) – 1992-2000-ci illərdə ABŞ-ın vitse-prezidenti olmuşdur. 1969-1971-ci illərdə ABŞ-ın Silahlı Qüvvələrində hərbi xidmətdə olmuş, Harvard universitetini arxitektura bakalavri, Vandervit universitetini isə hüquq diplomu ilə bitirmişdir. – 5, 30, 234, 267, 270, 276, 284, 304, 391, 392, 394, 401, 402.

32. **Madlen Olbrayt** – ABŞ-ın tanınmış diplomatı və dövlət xadimi. 1937-ci ildə Çexoslovakiyanın Rraqa şəhərində diplomat ailəsində anadan olmuşdur. 1959-cu ildə Uelsi kollecini bitirmiş, politologiya sahəsində bakalavr dərəcəsi almışdır. 1968-ci ildə magistr dərəcəsinə, 1976-cı ildə isə Kolumbiya universitetində fəlsəfə doktoru adına layiq görülmüşdür. 1978-ci ildən ABŞ prezidenti C.Karterin hökuməti dövründə Milli Təhlükəsizlik Şurasının üzvü seçilmiş, 1984 və 1988-ci illərdə xarici siyasət məsələləri üzrə əlaqələndirici işləmişdir. 1982-ci ildən beynəlxalq münasibətlər üzrə professorudur və Corcaun Universitetinin Xarici Siyasət Məktəbindəki «Qadınlar xarici siyasət xidmətində» proqramının direktorudur. 1989-cu ildən Milli Siyasət Mərkəzinin prezidentidir.

M. Olbrayt 1993-cü ilin fevralında Kabinetin üzvü statusunu almış və ABŞ-ın BMT-dəki daimi nümayəndəsi təyin edilmişdir. 1997-2000-ci illərdə ABŞ-ın Dövlət katibi olmuşdur. Cex, polyak, rus və fransız dillərində sərbəst danışır. – 5, 23, 234, 239, 267, 276, 284, 289, 382, 391.

33. **Federiko Penya** (d.15.3.1947, Texas ştatının Laredo ş.) – 1969-cu ildə Texas universitetini (incəsənət bakalavri) bitirmişdir. 1972-ci ildə hüquq doktoru dərəcəsi almışdır. 1973-1983-cü illərdə «Penya və Penya» hüquq firmasının partnyoru olmuşdur. 1991-1993-cü illərdə Denver şəhərinin bələdiyyə rəisi işləmişdir. 1993-1997-ci illərdə ABŞ-ın nəqliyyat naziri, 1997-2000-ci illərdə isə energetika naziri olmuşdur. – 192, 194, 209, 267, 276, 283, 338, 394, 401.

34. **Uilyam Kohen** (d.28.08.1940, Men ştatının Banqor ş.) – 1962-ci ildə Boduen kollecini (latın dili üzrə bakalavr) bitirmişdir. 1965-ci ildə Boston universitetinin hüquq fakültəsini (hüquq bakalavri) qurtarmışdır. 1973-1979-cu illərdə Nümayəndələr Palatasının, 1979-1997-ci illərdə ABŞ Senatının üzvü olmuşdur. Bir sıra qanun layihələrinin qəbul edilməsində mühüm rol oynamışdır. 1987-1991-ci illərdə Beynəlxalq Əlaqələr Şurasının üzvü olmuş, 1996-cı ildən [418-419] Şuranın tərkibində Yaxın Şərqi öyrənən qrupun sədri işləmişdir. 1995-ci ildən təhlükəsizlik sahəsində siyasət üzrə Münhen konfransında ABŞ nümayəndə heyətinə rəhbərlik etmişdir. 1997-2000-ci illərdə ABŞ-ın müdafiə naziri idi. Bir çox mükafatların laureatı, səkkiz kitabın müəllifidir. – 184, 186, 238, 285.

36. **Pentaqon** – ABŞ müdafiə nazirliyinin binası. Vaşinqton şəhəri yaxınlığında (Virciniya ştatı), Potomak çayı sahilindədir. Məcəzi mənada ABŞ-ın hərbi aparatını bildirir. Pentaqonun başçısı ABŞ müdafiə naziridir. – 40, 184.

37. **Madrid** – İspaniyanın paytaxtı. Ölkənin mühüm siyasi, iqtisadi və mədəniyyət mərkəzi. Şəhər kimi 932-ci ilə aid xronikalarda adı çəkilən Madrid ərəblərə məxsus Məcirit qalasının ətrafında yaranmışdır. 14-15-ci əsrlərdə Madrid Kastiliya krallarının iqamətgahı idi.

1997-ci il iyulun 8-10-da İspaniyanın paytaxtı Madriddə NATO-nun və Avropa–Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının iclası keçirilmişdir. Sammitdə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev başda olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

Zirvə görüşündə Bill Klinton Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması işində şəxsən ciddi məşğul olacağını demişdir. – 7, 206.

37. **Avropa-Atlantika Əməkdaşlıq Şurası.** 1997-ci ildə Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının Portuqaliya sessiyasında yaradılmışdır. Tərkibinə 44 ölkə, o cümlədən Azərbaycan Respublikası daxildir. – 144, 227.

38. **StroubTalbot** – Ohayo ştatının Deyton şəhərində anadan olmuşdur. 1968-ci ildə Yel universitetini bitirdikdən sonra üç il Oksford universitetində oxumuşdur. 1971-1984-cü illərdə «Taym» jurnalının diplomatik müxbiri işləmişdir. 1984-1989-cu illərdə «Taym» jurnalının Vaşinqtondakı bürosunun müdiri, 1989-cu ilin sentyabrından 1993-cü ilin martınadək «Taym» jurnalının redaktoru, 1993-cü ilin aprelindən 1994-cü ilin fevralınadək xüsusi tapşırıqlar üzrə səfir və Dövlət katibinin keçmiş Sovet İttifaqının yeni müstəqil dövlətləri üzrə xüsusi müşaviri olmuşdur.

1994-cü ilin fevralından ABŞ Dövlət katibinin müavini, 1997-ci ilin fevralından həm də Minsk konfransının həmsədri olmuşdur. Bir sıra kitabların müəllifidir və mükafatlara layiq görülmüşdür. – 23, 112, 115, 126, 187.

39. **Entoni(Toni) Leyk** – 1939-cu ildə Nyu-Yorkda anadan olmuşdur. 1961-ci ildə Harvard universitetini (bakalavr), 1969-cu ildə Princeton universitetini bitirmişdir. 1963-1965-ci illərdə Vyetnamda vitse-konsul, 1969-1970-ci illərdə ABŞ prezidentinin milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə müşaviri, H.Kissincerin köməkçisi işləmişdir. 1974-cü ildə Princeton universitetində elmlər doktoru dərəcəsi almışdır. 1977-1981-ci illərdə Dövlət Departamentində siyasi planlaşdırma idarəsinin direktoru işləmişdir. 1981-1984-ci illərdə Amherst kollecinin, 1984-1992-ci illərdə Holok kollecinin beynəlxalq əlaqələr üzrə professoru olmuş, 1992-[419-420] 1997-ci illərdə prezidentin milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə köməkçisi işləmişdir. Bir neçə kitabın müəllifidir. – 116, 124.

40. **Neft Daşları** – Abşeron yarımadasından 42 km cənub-şərqdə, açıq dənizdə, polad dirəklər üzərində salınmış «neft» şəhəri. Bu ərazi oradakı daşların (təqribən 20 ədəd) bəzilərində neft-qaz nişanələrinin olması ilə əlaqədar Neft Daşları adlandırılmışdır. Neft Daşları rayonunda geoloji kəşfiyyat işlərinə 1946-cı ildən başlanmışdır. Çıxarılan neft həm tankerlər, həm də boru kəmərləri vasitəsilə sahilə nəql edilir. – 255, 294, 387, 388.

41. **Sendi (Semunel) Berger** – Kornell universitetini, 1971-ci ildə Harvard universitetinin hüquq məktəbini bitirmişdir. 1973-1977-ci illərdə və 1981-1992-ci illərdə «Hoqan və Hartson» firmasının beynəlxalq ticarət məsələləri üzrə partnyoru və direktoru işləmişdir. 1992-1993-cü illərdə ABŞ Dövlət Departamentinin siyasəti planlaşdırma şöbəsi direktorunun müavini və B.Klintonun xarici işlər üzrə böyük müşaviri işləmişdir. 1993-1997-ci illərdə prezidentin milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə köməkçisinin müavini, 1997-2000-ci illərdə isə ABŞ prezidentinin milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə köməkçisi olmuşdur. – 284, 394.

42. **Piter Kinq** (d.5.04.1944, Nyu-York s.) –1965-ci ildə «Müqəddəs Frensis» kollecini, 1968-ci ildə Notterdam universitetini bitirmişdir. 1968-1973-cü illərdə milli qvardiyada xidmət etmişdir. 1978-1993-cü illərdə müxtəlif vəzifələrdə olmuş, 1992-ci ildə Nyu-York ştatından Konqresin üzvü seçilmişdir. Respublikaçıdır. – 73, 104, 141, 165, 172, 274, 289, 344.

43. **Konqres, Amerika Birləşmiş Ştatları Konqresi** – ali qanunverici hakimiyyət orqanı. İki palatadan - Senatdan və Numayəndələr Palatasından ibarətdir. ABŞ-ın ictimai-siyasi həyatında mühüm rol oynayır.

Senatın 100 nəfər üzvü var. Ölkənin hər ştatından Senata iki senator seçilir. Nümayəndələr Palatasının 435 üzvü var. Bu palatanın üzvləri hər seçki dairəsində yaşayan əhəlinin sayına görə seçilir. Qanun layihələri hər iki palatada müzakirə olunur. Konqres tərəfindən qəbul olunan qanunları ABŞ prezidenti təsdiq edir. Hər ilin yanvar ayında ABŞ prezidenti Senata gələrək ölkənin vəziyyəti barədə hesabat verir. – 6, 63, 103, 130, 162, 188, 224, 393, 305, 405.

44. **Kapitoli** – Vaşinqtonda, ABŞ Konqresinin iclaslarının keçirildiyi bina. 1793-1865-ci illərdə klassizm üslubunda inşa edilmişdir. ABŞ ştatlarının paytaxtlarında yerli qanunvericilik məclislərinin icmalarının keçirildiyi binalar da kapitoli adlanır. – 156, 159, 162, 164, 166, 168, 170, 172, 176.

45. **Nyut Qinqriç** (d.17.06.1943, Pensilvaniya ştatının Harrisberq ş.) – 1961-ci ildə İmori universitetini (incəsənət bakalavri), 1968-ci ildə Tyuyleyn universitetini (incəsənət magistri) bitirmişdir. 1971-ci ildə fəlsəfə doktoru dərəcəsi almışdır. İxtisası müəllimdir. 1974-cü ildə və 1976-cı ildə Respublikaçılar [420-421] partiyasından Numayəndələr Palatasına namizəd irəli sürülmüşdür. 1978-ci ildən ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasının üzvüdür. – 156, 158, 215, 274, 275, 289, 344, 356.

46. **Bencamin Gilman** (d.6.12.1922, Taukpsi ş.) – 1943-1945-ci illərdə orduda xidmət etmiş, 1946-cı ildə Pensilvaniya universitetini (elmlər bakalavri), 1950-ci ildə Nyu-York hüquq məktəbini bitirmişdir. 1953-1955-ci illərdə Nyu-York qubernatorunun köməkçisi işləmiş, 1967-1973-cü illərdə Nyu-York assambleyasının əməkdaşı olmuşdur. 1972-ci ildən ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasının üzvüdür. Numayəndələr Palatasının Xarici Əlaqələr Komitəsinin sədri olmuşdur. Respublikaçıdır. – 159, 274, 275, 289, 344, 356, 363.

47. **Frenk Pallone** (d.30.10.1951, Nyu-Cersi ştatının Lonq -Branç ş.) – 1973-cü ildə Midlberi kollecini (incəsənət bakalavri), 1974-cü ildə Tafta universitetini (incəsənət magistri), 1978-ci ildə Ratğers universitetini (hüquq doktoru) bitirmişdir. 1982-1988-ci illərdə Lonq-Branç bələdiyyə şurasının, 1984-1988-ci illərdə Nyu-Cersi ştatı senatının üzvü olmuşdur. 1988-ci ildən ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasına üzv seçilmişdir. Demokratdır. – 159.

48. **Co Barton** (d.15.09.1949, Vako ş.) – 1972-ci ildə Texas universitetini (bakalavr), 1973-cü ildə Perdyu universitetini (magistr) bitirmişdir. 1993-cü ildə Senata seçkilərdə Respublikaçılar partiyasından namizəd göstərilmişdir. 1984-cü ildən ABŞ Konqresi Numayəndələr Palatasına üzv seçilmişdir. Respublikaçıdır. – 159.

49. **Bredli Şerman** (d.24.10.1954, Los-Anceles ş.) – 1974-cü ildə Kaliforniya universitetini (bakalavr), 1979-cü ildə Harvard universitetini (hüquq doktoru) bitirmişdir. 1991-1997-ci illərdə Kaliforniya irqi məsələlər üzrə dövlət palatasında işləmişdir. 1996-cı ildən Kaliforniya ştatından ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasına üzv seçilmişdir. Demokratdır. – 159.

50. **Robert Livingston** (d.30.04.1943, Kolorado- Sprinqs ş.) – 1961-1963-cü illərdə ABŞ-ın Hərbi Dəniz Donanmasında xidmət etmişdir. 1967-ci ildə Tyuyleyn universitetini (incəsənət bakalavri) bitirmişdir. 1968-ci ildə hüquq doktoru dərəcəsi almışdır. 1976-cı ildə Respublikaçılar Partiyasından ABŞ Konqresi Numayəndələr Palatasına namizəd irəli sürülmüşdür. 1977-ci ildən ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasında Luiziana ştatını təmsil edir. Respublikaçıdır. – 162.

51. **Sonni Kallahan** (d.11.10.1932, Alabama ştatının Mobil ş.) – 1952-1954-cü illərdə ABŞ-ın Hərbi Dəniz Qüvvələrində xidmət etmişdir. 1971-1979-cü illərdə Nümayəndələr Palatasının, 1979-1983-cü illərdə Senatın Alabama ştatından (Demokratlar partiyasından) üzvü olmuşdur. 1984-cü ildən ABŞ Konqresi [421-422] Nümayəndələr Palatasının Alabama ştatından (Respublikaçılar partiyasından) üzvüdür. Respublikaçıdır. – 164.

52. **Co Nollenberq** (d.28.11.1933, İllinoys ştatının Mattun ş.) – 1955-ci ildə Şərqi İllinoys universitetini (elmlər bakalavri) bitirmişdir. 1955-1957-ci illərdə orduda xidmət etmişdir. 1978-1986-cı illərdə Respublikaçılar partiyasının Oklend-Kaunti şəhərindəki təşkilatının sədri olmuşdur. 1992-ci ildən ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasının Miçiqan ştatının üzvüdür. Respublikaçıdır. – 164, 239.

53. **Nensi Pelosi** (d.26.03.1940, Merilenq ştatının Baltimor ş.) – 1962-ci ildə Triniti kollecini (bakalavr) bitirmişdir. 1981-1983-cü illərdə Demokratlar partiyasının Kaliforniya ştatındakı bölməsinin sədri olmuşdur. 1987-ci ildən Kaliforniya ştatından ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasına seçilmişdir. Demokratdır. – 164.

54. **Con Porter** (d.1.06.1935, Evantson ş.) – 1953-1954-cü illərdə Massaçusets Texnologiya İnstitutunda oxumuşdur. 1957-ci ildə Şimal-Qərb Universitetini (bakalavr), 1961-ci ildə Miçiqan Universitetini (hüquq doktoru) bitirmişdir. 1973-1979-cu illərdə ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasının İllinoys ştatından üzvü olmuşdur. 1978-ci ildə ABŞ Konqresi Numayəndələr Palatasına seçkilərdə Respublikaçılar partiyasından namizəd göstərilmişdir. 1980-ci ildən İllinoys ştatından ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasının üzvüdür. Respublikaçıdır. – 164, 373.

55. **Sem Braunbək** (d.12.09.1956, Kanzas ştatının Harmett ş.) – 1979-cu ildə Kanzas ştatı universitetini (bakalavr), 1982-ci ildə isə həmin universiteti hüquq doktoru dərəcəsi ilə bitirmişdir. 1986-1993-cü illərdə Kanzas ştatının kənd təsərrüfatı məsələləri üzrə katibi olmuşdur. 1995-1996-cı illərdə Respublikaçılar

partiyasından ABŞ Konqresi Numayəndələr Palatasına Kanzas ştatından üzv seçilmişdir. 1996-cı ildən Senatın Kanzas ştatından üzvü, Xarici Əlaqələr Komitəsinin üzvü olmuşdur. Respublikaçıdır. – 168, 170, 174.

56. **Milli Tikinti Muzeyi** – 1980-ci ildə Vaşinqton şəhərində təsis edilmişdir. Qeyri-kommersiya təşkilatıdır. Muzeyin binası 1982-ci ildə layihələşdirilmişdir və İntibah dövrü memarlığı nümunəsindəndir. Muzeydə, adətən, Amerikanın ən hörmətli və yüksək səviyyəli qonaqları üçün qəbullar keçirilir.

Amerika memarlığında mühüm yer tutan bu muzeyə yüksək ehtiram və diqqət göstərilir. ABŞ prezidenti hər il Milad bayramını bu muzeyə gəlir və çıxış edir. Onun çıxışı televiziya vasitəsilə bütün dünyaya yayılır. Muzeydə tarix, memarlıq, inşaat texnologiyası sahəsində geniş tədqiqat işləri aparılır. – 175.

57. **Riçard Armitac** – R.Reyqanın prezidentliyi dövründə (1980-1988) müdafiə nazirinin beynəlxalq təhlükəsizlik üzrə müşaviri olmuşdur. C.Buşun (ata) [422-423] prezidentliyi dövründə (1988-1992) xüsusi tapşırıqlar üzrə səfir işləyərkən yeni müstəqil dövlətlərə yardım göstərmək proqramının ikinci müəllifi olmuşdur. Həmin vaxtdan 907-ci düzəlişin əleyhinə çıxır. Amerika– Azərbaycan Ticarət Palatası Direktorlar Şurasının üzvüdür. «Armitac Assosieyts El Si» şirkətinin sahiblərindən biridir. – 116, 133, 143, 154.

58. **Zbiqnev Bjezinski** (d.28.03.1928, Varşava ş.) – 1953-cü ildə ABŞ-a gəlmiş, 1958-ci ildə ABŞ vətəndaşlığını qəbul etmişdir. 1949-cu ildə Kanadanın Margill universitetini iqtisadiyyat və politologiya üzrə fərqlənmə ilə bitirmiş, 1950-ci ildə politologiya sahəsində incəsənət magistri dərəcəsi almışdır. 1953-cü ildə Harvard universitetini (fəlsəfə doktoru) bitirmişdir. 1953-1960-cı illərdə Harvard universitetinin Rusiya tədqiqatçıları mərkəzinin əməkdaşı olmuşdur. 1966-1988-ci illərdə Dövlət Departamentinin Siyasi Planlaşdırma Şurasının üzvü olmuşdur. 1977-1981-ci illərdə ABŞ prezidentinin milli təhlükəsizlik üzrə müşaviri, Təhlükəsizlik Şurasının əməkdaşı olmuşdur. 1981-ci ildən Strateji və Beynəlxalq Tədqiqatlar Mərkəzinin rəhbəridir. 1987-1991-ci illərdə ABŞ prezidentinin xarici kəşfiyyat üzrə müşavirlər komitəsinin üzvü olmuşdur. 1989-cu ildən Con Norkins universitetinin Nitse adına Dərinləşdirilmiş Beynəlxalq Tədqiqatlar Mərkəzinin rəhbəri, Amerika–Azərbaycan Ticarət Palatasının fəxri müşaviridir.

10-dan çox kitabın və bir sıra tədqiqatların müəllifidir. – 118, 126, 131, 133, 155.

59. **Henri Kissincer** (d.27.05.1923, Almaniyanın Fyurt ş.) – 1938-ci ildə ABŞ-a köçmüş, 1943-cü ildə ABŞ vətəndaşlığını qəbul etmişdir. 1950-ci ildə Harvard universitetini (incəsənət bakalavri) bitirmiş, 1952-ci ildə incəsənət magistri, 1954-cü ildə fəlsəfə doktoru dərəcələrini almışdır. 1951-1969-cu illərdə Beynəlxalq Harvard Seminarının icraçı direktoru olmuşdur. 1969-1975-ci illərdə prezidentin milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə köməkçisi işləmişdir. 1973-1977-ci illərdə ABŞ-ın Dövlət Katibi olmuşdur.

Beynəlxalq problemlərə dair bir sıra kitabın müəllifidir. Beynəlxalq Nobel sülh mükafatı (1973-cü il) və bir sıra digər mükafatların laureatıdır. – 61, 63.

60. **Xavyer Solana** (d.1942) – siyasi xadim, 1995-1999-cu illərdə NATO-nun Baş katibi, 1999-cu ilin iyulundan Avropa İttifaqı Şurasının Xarici Siyasət və Təhlükəsizlik üzrə Baş katibidir. – 19, 20, 184.

61. **Riçard (Dik) Ceyni** (d.1.30.1941) – Amerikanın görkəmli siyasi xadimi. 1989-1992-ci illərdə ABŞ-ın müdafiə naziri olmuşdur. 1993-cü ildən Amerika Sahibkarlıq İnstitutunun direktorudur. «Hallibörtn» korporasiyasının prezidenti, Amerika-Azərbaycan Ticarət Palatasının fəxri üzvüdür. – 116, 132.

62. **Arlinqton fəxri xiyabanı** – Vaşinqtonda müharibələr zamanı vəzifə borclarını yerinə yetirərək canlarını qurban vermiş, qəhrəman adı almış hərbiçilərin ədəbi uyuduğu məzarlıq. 1864-cü ildən Milli Xiyaban elan olunmuşdur. ABŞ-ın bir [423-424] sıra görkəmli dövlət xadimləri (V.Taft, C.Kennedi, general C.Perşinq, admiral R.Piri və b.) burada dəfn olunmuşdur. Amerika əhalisi, paytaxt qonaqları, rəsmi səfərdə olan nümayəndə heyətləri Arlington fəxri xiyabanına gələrək vətən yolunda həlak olanların xatirəsini ehtiramla yad edir, onların məzarları önünə əklillər, gül-çiçək dəstələri qoyurlar. – 183.

63. **«Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramı** – NATO ilə Şərqi Avropa və keçmiş SSRİ ölkələri arasında siyasi və hərbi sahələrdə əməkdaşlıq sənədi, 1994-cü il yanvarın 10-11-də NATO şurasının dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində Brüsseldə keçirilən görüşdə ABŞ tərəfindən təklif edilmişdir.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev 1994-cü il mayın 4-də NATO-nun Brüsseldəki mənzil-qərargahında Azərbaycanın «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulması haqqında sənədi imzalamışdır. 1996-cı ilin aprelində Heydər Əliyev NATO-nun Brüsseldəki mənzil-qərargahında NATO-nun Baş katibi Xavyer Solana ilə görüşündə Azərbaycan Respublikasının təqdimat sənədini ona vermişdir. Həmin sənəd əsasında Azərbaycanın NATO ilə tərəfdaşlığının fərdi proqramı hazırlanmışdır. –144,184.

---

64. **Beynəlxalq Valyuta Fondu** – BMT-nin hökumətlərarası ixtisaslaşdırılmış idarəsi, beynəlxalq valyuta təşkilatı. 1945-cı ildə yaradılmış, 1947-ci ildən fəaliyyətə başlamışdır. İdarə heyəti Vaşinqtondadır. Dünyanın 130-a yaxın ölkəsi fondun üzvüdür. Nizamnaməsinə görə məqsədi beynəlxalq valyuta əməkdaşlığına yardım etmək, ölkələr arasında valyuta-hesablaşma münasibətlərini nizama salmaq, fonda daxil olan ölkələrin ödəmə balanslarını tarazlaşdırmaq və valyuta məzənnəsini tənzimləməkdən ibarətdir. 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikası Beynəlxalq Valyuta Fonduna qəbul olunmuşdur. – 8, 81.

65. **Dünya Bankı** – BMT-nin hökumətlərarası ixtisaslaşdırılmış idarəsi. 1945-ci ildə ABŞ-da Bretton-Vuds çərçivəsi sistemində yaradılmışdır. İdarə heyəti Vaşinqtondadır. Məqsədi inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi və sosial inkişafına kömək etməkdir. Səhmdar cəmiyyəti formasındadır və iştirakçıları yalnız Beynəlxalq Valyuta Fondunun üzvləridir. Banka 130-dan artıq dövlət daxildir. 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası Dünya Bankının üzvüdür. – 8, 34, 81, 405.

66. **Robert Rubin** (d.28.t.1938) – ABŞ-ın maliyyə naziri, Harvard kollecini (1960), Yel hüquq məktəbini (1964) bitirmiş, hüquq firmalarında işləmişdir. ABŞ prezidentinin iqtisadi-siyasət üzrə müşaviri olmuşdur (1993-96). 1995-ci il yanvarın 10-da ABŞ-ın maliyyə naziri vəzifəsinə təyin olunmuşdur. – 190.

67. **Kalitski Yan** (d.1948) – ABŞ hökumətinin yeni müstəqillik qazanmış ölkələr üzrə energetika və ticarət məsələlərinə dair əlaqələndiricisi, ticarət nazirliyinin xüsusi müşaviri. – 195, 201. [424-425]

68. **Kozlariç Deyl Riçard** (d.1945) – Amerika diplomatı, 1994-97-ci illərdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycanda Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri olmuşdur. – 187, 209.

69. **Uilyam Deyli** (d.1949) – ABŞ-ın ticarət naziri. Çikaqoda Con Marşall hüquq institutunu və Loyola universitetini bitirmişdir. 1988-ci ildə Albert Qorun seçki kompaniyası üzrə müşaviri olmuşdur. Çikaqo Birləşmiş Bankının vitse-prezidenti (1989), sonra isə həmin bankın prezidenti (1990-93) işləmişdir. 1997-ci ilin yanvarında ABŞ-ın ticarət naziri vəzifəsinə təyin olunmuşdur. – 209, 269, 270, 276, 284, 338, 394, 401.

70. **«Pennzoyl»** – neft və təbii qaz ehtiyatlarının kəşfiyyatı, istismarı, sürtkü yağlarının istehsalı və satışı ilə məşğul olan şirkət. 1989-cu ildə yaradılmışdır. Mərkəzi ofisi ABŞ-ın Hyuston şəhərindədir. 10 min işçisi var. Şirkətin sədri və baş icraçı direktoru Ceyms Peyt, prezidenti isə Stiv Cizbrodur.

«Pennzoyl» şirkəti Azərbaycanda 1992-ci ilin əvvəllərindən fəaliyyət göstərir. – 71, 120, 196, 248, 256.

71. **«Yunokal»** – neft şirkəti. 1980-cı ildə ABŞ-ın Santa-Paula şəhərində «Kaliforniya neft şirkəti» adı ilə yaradılmışdır. «Yunokal» Azərbaycanda fəaliyyət göstərən ilk beynəlxalq neft şirkətlərindəndir. İlk neft konsorsiumunda iştirak edir. – 71, 120, 196, 248.

72. **«Makdermott»** – neft şirkəti. 1923-cü ildə yaradılmışdır. Dünyanın strateji cəhətdən mühüm neft və qaz ərazilərində yerləşən şelf yataqlarının işlənməsində ən qocaman podratçılardan biridir. Şirkətin ABŞ-da, B.Britaniyada, BƏƏ-də, İndoneziyada, Misirdə və Nigeriyada yerləşən istehsal sahələri dünyada neft və qaz sənayesinin inkişafına xidmət edir. – 71, 120, 196, 248.

73. **Supsa limanı** – Qara dəniz sahilində liman. 1996-cı il martın 8-də Bakıdan Supsa limanına neft kəmərinin çəkilməsinə dair beynəlxalq saziş imzalanmışdır. 1999-cu il aprelin 17-də Bakı-Supsa ixrac boru kəməri, Supsa yerüstü terminalı istifadəyə verilmişdir. Açılışda Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev başda olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. – 26, 197, 342.

74. **Ceyhan limanı** – Aralıq dənizi sahilində liman. Uzunluğu 1695 km olacaq Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin çəkilməsi nəzərdə tutulmuşdur. 1998-ci il oktyabrın 29-da Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan, Qazaxıstan, Özbəkistan prezidentləri və ABŞ-ın energetika naziri Bakı-Tbilisi-Ceyhan marşrutunu müdafiə edən «Ankara bəyannaməsi»ni imzalamışlar. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri 2004-cü ildə istifadəyə veriləcək. – 26, 44, 45, 197, 255, 320, 343.

75. **«LUKOyl»** – neft şirkəti. 1993-cü ildə Rusiya Federasiyası hökumətinin qərarı ilə yaradılmışdır. Şirkət Rusiya Federasiyasında və onun hüduqlarından [425-426] kənarında, neft məhsullarının satışı, emalı, hasilatı və kəşfiyyatı ilə məşğul olan müəssisələri özündə tam texnoloji və təşkilati struktür şəklində birləşdirir. Bütövlükdə «Lukoyl» 30 region və 16 ölkədə fəaliyyət göstərir. – 121, 122, 202, 203, 256.

---

76. **«Britiř petroleum»** – neft řirkəti. Dünyada ən iri neft və neft-kimya korporasiyalarından biri və u nc  ən iri neft řirkətidir. Qərbi Avropa, ABŞ, Asiya, Avstraliya v  Okeaniya, Afrikanın v  Sakit Okean regionunun bir ox ölkəsində fəaliyyət göstərir. řirk t neft və qaz hasilatı, xam neft satıřı, neft emalı və neft məhsulları satıřı, habelə neft-kimya məhsulları istehsalı və satıřı üzrə oxsah li struktura malikdir. 1994-c  ildən Azərbaycanda fəaliyyət göstərir. Hazırda AB Ş-in əsas operatorudur. – 120, 204.

77. **«Statoyl»** – Norvein ən iri neft sənaye řirkəti. İllik dövriyyəsi 15 milyard ABŞ dollarıdır. Yeni layihələrə illik investisiyalar 2 milyard ABŞ dolları səviyyəsindədir. Hazırda dünyanın 25 ölkəsində fəaliyyət göstərir. – 120, 204.

78. **«Elf Agiten»** – Fransada ən böyük řirk t. 80 ölkədə fəaliyyət göstərən 833 řirk td n ibarətdir. Karbohidrogenlərin kəşfiyyatı, hasilatı v  satıřı, kimya və neft-kimya sənayesi, farmokologiya v  kosmetologiya sahələri řirk tin əsas fəaliyyət istiqamətləridir. Elmi-tədqiqat fəaliyyətində 8 min elmi iři alışır. – 120, 204.

79. **Ceyms Vulfinson** (d.1933) – Dünya Bankının prezidenti. Avstraliyada anadan olmuş, hazırda ABŞ v t ndařıdır. Dünya Bankına iř  kem zd n əvvəl «Ceyms Vulfinson» řirk tinin prezidenti olmuşdur. Ceyms Vulfinson 1995-ci il iyunun 1-də Dünya Bankının 5 il müddətinə prezidenti təyin edilmiřdi. – 207, 208.

80. **«Teksako»** – neft řirkəti. Fəaliyyətini 1902-ci ildən Spinditor Hilld  (ABŞ, Texas řtati) ilkin neft hasil olan vaxtdan bařlamıřdır. O vaxtdan geniřl n r k «Teksako» řirkəti dünyanın ən nəhəng beynəlxalq enerji řirkəti sırasına ıxmıřdır. Dünyanın təxminən 150 ölkəsində neft və qaz sənayesi sahəsində fəaliyyət göstərir. İllik gəlirini 30 milyarddan ox ABŞ dolları t řkil edir. – 300.

81. **OPEK** (Neft ixrac edən ölkələrin t řkilatı) – 1960-cı ildə yaradılmıřdır. Tərkibinə İran, İraq, Venesuela, Küveyt, S diyy  Ərəbistanı, Qətər, İndoneziya, Əlcəzair, Nigeriya, Ekvador, Qabon daxildir. Mənzil-qərargahı Vyanadadır. – 209.

82. **N v  silahı sınaqlarının tamamilə qadağan olunması haqqında müqavilə.** 1996-cı il sentyabrın 10-da BMT-nin Bař Məclisi t r f nd n qəbul edilmiřdir. Müqavilə Nyu-Yorkda BMT-in mənzil-qərargahında imzalanmaq   n aıqdır. Müqaviləyə uyğun olaraq hər bir iřtirakı dövlət n v  silahının hər hansı sınaq partlayıřını v  digər n v  partlayıřını keirm m yi, habelə onun yurisdiksiyası və ya nəzarəti altında olan hər hansı yerdə n v  partlayıřını qadağan [426-427] etməyi və bunun qarřısını almağı öhdəsinə götürür. Müqavilə m dd tsizdir və onu imzalamıř dövlətlər t r f nd n təsdiq edilməlidir. Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikası adından bu müqaviləni 1997-ci il iyulun 28-də BMT-nin iqamətgahında imzalamıřdır. – 35.

83. **Nyu-York** – ABŞ-ın ən mühüm iqtisadi, maliyyə, siyasi və mədəni mərkəzlərindən biri.  sası 1626-cı ildə Yeni Amsterdam adı ilə hollandiyalılar t r f nd n qoyulmuřdur. 5 inzibati rayona bölünür. Sahəsi 816 km² (o cümlədən quru hissəsi 768 km²), əhalisi 7 milyon ( trafı ilə birgə 16 milyondan) nəfərdən oxdur.  lk nin 7 əsas bankından 6-nın iqamətgahı bu ř h rd dir. – 5, 22, 32, 69, 73, 78, 203, 316, 343, 359, 389, 391.

84. **Ruzvelt Franklin** (d.30.01.1882-12.04.1945) –ABŞ dövlət xadimi. Varlı aristokrat ailəsində doėulmuřdur. Harvard (1904) v  Kolumbiya (1907) universitetl rini bitirmiřdir. 1910-cu ildə Demokratlar partiyasından Nyu-York senatına seilmiřdi. 1913-20-ci illərdə Dəniz nazirinin müavini iřl miřdir. 1921-ci ildə poliometit xəstəliyinə tutularaq ömürlük sərbəst hərəkət etmək iqtidarını itirmiřdir. 1928-ci ildə Nyu-York řtatının qubernatoru seilmiřdi. 1932-1944-c  illərdə 4 dəfə ABŞ prezidenti seilmiřdi. 1933-c  ilin noyabrında SSRİ ilə diplomatik münasibətlər yaratmıřdı. İkinci Dünya müharibəsinin bařlanğıcında fařist Almaniyasına qarřı mübarizədə İngiltərə və Fransaya yardım göstərməyə aėırmıřdı. Hitler Almaniyasının SSRİ-y  xaincəsinə basqınından sonra Ruzvelt sovet xalqının azadlıq mübarizəsinə kömək göstərməyə hazır olduėunu bildirmiřdi. – 232.

85. **ABŞ-dakı Yəhudi T řkilatları Prezidentlərinin Konfransı T řkilatı** – 53 yəhudi t řkilatını birl řdir n əlaq l n-dirici orqan.  sas və mühüm vəzifəsi bütün sahələrdə Amerika–İsrail münasibətlərini möhkəmləndirməkdən, xaricdə yařayan yəhudilərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsindən v  qorunmasından, insan hüquqları və beynəlxalq qarřılıqlı anlařma uėrunda mübarizədən ibarətdir. Konfrans 1955-ci ildən fəaliyyət göstərir. – 64, 71.

86. **Buş Corc Herbert** (d.12.6.1924) – Amerikanın görkəmli dövlət xadimi. 1980-89-cu illərdə ABŞ-ın vitse-prezidenti, 1989-92-ci illərdə ABŞ-ın 41-ci prezidenti olmuşdur. 1993-cü ildən pensiyadadır. – 274.
87. **Brent Skoukroft** (d.19.3.1925) – ABŞ-dakı Beynəlxalq Xarici Siyasət Forumunun prezidenti, ehtiyatda olan aviasiya general-leytenantı. «Pennzoyl» şirkətinin direktorlar şurasının üzvüdür. – 116, 131, 274.
88. **Aleksandr Heyq** (d.2.12.1924) – 1973-74-cü illərdə ABŞ prezidenti Niksonun aparatının rəhbəri. 1974-1979-cu illərdə Avropada Amerika Birləşmiş Silahlı Qüvvələrinin Baş komandanı olmuşdur. 1979-cu ildə ordudan istefaya [427-428] çıxmışdır. 1981-1982-ci illərdə ABŞ-ın Dövlət katibi vəzifəsində işləmişdir. Hazırda «Uorld Uayd Assoşeyts» şirkətinin prezidentidir. – 116,121.
89. **Cesika Metyus** – əvvəllər Beynəlxalq Əlaqələr Şurasında elmi işçi, Dövlət Departamentində və Milli Təhlükəsizlik Şurasında işləmişdir. Hazırda «Sülh Uğrunda Karnegi Fondu»nun prezidentidir. «Vaşinqton post» qəzetində məqalələrlə çıxış edir. – 116.
90. **Corc Enqayer** – tanınmış siyasi icmalçı. Mühafizəkarlığı və antikommunist çıxışları ilə şöhrət qazanmışdır. Çinə və Rusiyaya xeyli dərəcədə mənfi münasibət bəsləyir. – 116.
91. **Stiv Rozenfeld** – xarici siyasət üzrə görkəmli mütəxəssis, «Vaşinqton post» qəzetinin redaktor müavini. Qafqazdakı, xüsusilə Azərbaycandakı siyasi vəziyyətlə maraqlanır. 907-ci düzəlişin ləğvi uğrunda ABŞ mətbuatında bir çox məqalələr dərc etdirmişdir. – 116.
92. «**Transneft**» – neft şirkəti. 1992-ci ilin noyabr ayında Rusiya prezidentinin fərmanı ilə birtipli səhmdar cəmiyyəti şəklində yaradılmışdır. Şirkət xam neftin Rusiyanın neftayırma zavodlarına və eləcə də xarici ölkələrə nəql olunmasını təmin edir. Şirkətin magistral neft kəmərləri Rusiyada hasil olunan neftin 95,5 faizinin nəqlini təmin edir. – 122.
93. **Corctaun universiteti** – Dünyanın ən böyük və nüfuzlu təhsil ocaqlarından biri. Kiçik kollec kimi fəaliyyətə 1789-cu ildən başlamışdır. Əsasını Con Karroll qoymuş, ilk prezidenti olmuş və onun işini açıq dialoq, həqiqətə sədaqət ruhunda qurmuşdur. Burada 40 minə yaxın tələbə təhsil alır, 14 min adam doktoranturada oxuyur. Tədris bir neçə dildə aparılır. Universitetin 61 təhsil binası, tələbə yataqxanaları, idman qurğuları və laboratoriyaları var. Universitetdə bir neçə azərbaycanlı tələbə təhsil alır. – 133, 155.
94. **Qreq Laflin** (d.21.1.1942) – Amerikanın görkəmli ictimai-siyasi xadimi. 1988-1996-cı illərdə ABŞ Konqresi Nümayəndələr Palatasının üzvü olmuşdur ABŞ Konqresində Azərbaycanın ən fəal tərəfdarlarından biridir. – 313.
95. «**Arko**» – neft şirkəti. 1865-ci ildə Filadelfiyada yaradılmışdır. Neft yataqlarının kəşfiyyatı, neft hasilatı və emalı, neft və neft məhsullarının satışı fəaliyyətinin əsas sahələridir. Şirkətin prezidenti və direktorlar şurasının sədri Mayk Boulindir; Bakıdakı nümayəndəliyinə Uoren Mak Fatter başçılıq edir. – 301, 302. [428-429]
96. **Hyüston qan mərkəzi** – Amerikada, eyni zamanda, dünyada ən məşhur tibb ocaqlarından biri. Mərkəzdə toplanan qan dünyanın 21 ölkəsinə, 161 tibb müəssisəsinə göndərilir. Mərkəzin 13 bölməsində 600 peşəkar işçi çalışır. – 306.
97. **Hyüston tibb mərkəzi** – kardioloji xəstəliklərin müalicə mərkəzi. Dünyada ürəkköçürmə əməliyyatı ilk dəfə burada həyata keçirilmişdir (1966-cı ildə). Tibb mərkəzi son 50 ildə böyüyərək balaca bir korpusdan tibb şəhərciyinə çevrilmişdir. Mərkəzdə 60 min işçi çalışır. Müalicə ilə yanaşı böyük elmi-tədqiqat işləri də aparılır. Mərkəzin tərkibində fəaliyyət göstərən 2 tibb universitetində ildə 500-dən çox mütəxəssis hazırlanır. Mərkəzdə 4 min çarpayılıq bir neçə xəstəxana var. – 308.
98. **Mişel Debeyki** – dünya şöhrətli ürək cərrahı. Hyüstondakı tibb mərkəzində kardioloji xəstəliklərin müalicəsi üzrə professordur. Tibb mərkəzində 1949-cu ildən çalışır. Debeyki tərəfindən hazırlanan müvəqqəti işləməkdən ötrü süni ürəkdən ilk dəfə olaraq 1966-cı ildə istifadə edilmişdir. – 306, 308, 310, 311, 406.

---

99. **Texas uşaq xəstəxanası** – məşhur «Beylr» tibb kollecinin nəzdində yaradılmış xəstəxana. 1954-cü ildən fəaliyyətə başlamışdır. 456 çarpayısı olan xəstəxanada əldə olunan təcrübə tələrabitə vasitəsilə dünyanın bir çox ölkələrinə operativ şəkildə çatdırılır. Xəstəxanada, həmçinin, tədris işləri aparılır. – 312.

100. **«Katerpillar»** – İllinoys ştatında şirkət. 1925-ci ildə yaradılmışdır. Şirkət inşaat və qazıma qurğuları, təbii qaz motorları və sənaye qaz turbinləri istehsal edir. Dizel motorları istehsalında dünyada birinci yeri tutur. – 328, 372.

101. **«Ci-Pi-Morqan»** – dünyada aparıcı qlobal maliyyə qurumlarından biri. 1938-ci ildə yaradılmışdır. İş dairəsinə kapital qoyuluşu, maliyyə vasitələri ilə iş, aktivlərin idarə olunması, strateji məsləhətlər kimi fəaliyyət növləri daxildir. Dünyanın 33 ölkəsində fəaliyyət göstərir. – 79, 81, 405.

102. **Hyüston** – ABŞ-ın cənubunda şəhər və port. Texas ştatındadır. Əhalisi təqribən 2 milyon nəfərdir. Demək olar ki, dünyanın bütün ölkələri ilə biznes və ticarət əlaqələri saxlayır. Hyüston ABŞ-ın neft biznesinin mərkəzidir. – 5, 13, 247, 249, 274, 275, 253, 264, 278, 319.

103. **Hyüston–Bakı Qardaşlaşmış Şəhərlər Assosiasiyası** – 1972-ci ildə Bakı və Hyüston şəhərlərinin əhalisinin bir-biri ilə dostluq və hərtərəfli əməkdaşlıq, sülh, tərksilah, həmçinin, onların əlaqələrini daha da genişləndirmək məqsədilə yaradılmışdır. – 292, 296.

104. **Robert Lanyer** (d.1931) – Hyüston şəhərinin meri (1992-ci ildən). Nyu-Meksiko və Texas universitetlərini bitirmiş, «Beyker və Botts» firmasında [429-430] səlahiyyətli müvəkkil işləmişdir. Fərdi hüquq praktikası ilə məşğul olmuşdur. – 243, 246, 279.

105. **«Frontera Resursez»** – özəl beynəlxalq enerji şirkəti. Baş ofisi Hyüston şəhərindədir. Şirkət yeni meydana çıxan beynəlxalq bazarlarda energetika layihələrinin tədqiqi ilə məşğuldur. Azərbaycanda nümayəndəliyi var. Şirkət Azərbaycanda quruda yerləşən neft yataqlarının kəşfiyyatı və işlənməsi ilə də məşğul olmaq niyyətindədir. – 265.

106. **«Konoko»** – beynəlxalq korporasiya. 1875-ci ildə yaradılmışdır. Dünyada özəl neft şirkətləri arasında 9-cu yeri tutur. Baş ofisi ABŞ-dadır. Dünyanın 25-dən çox ölkəsində fəaliyyət göstərir. 17 minə yaxın işçisi var. «Konoko» şirkəti neft yataqlarının kəşfiyyatı, işlənməsi, xam neft və qaz hasilatı, habelə yüksəkqiymətli maye qaz almaq üçün qaz emalı ilə məşğuldur. Şirkət, eyni zamanda, neft emalı ilə məşğul olur və öz məhsullarının satışını həyata keçirir. – 278.

107. **«Şell»** – infrastrukturaların formalaşdırılmasında, neft və kəmərlərin çəkilməsində, onların layihələrinin həyata keçirilməsində fəaliyyət göstərən şirkət. Dünyanın 100-dən çox ölkəsində şirkətləri var. Bu şirkətlər 50-dən çox ölkədə geoloji kəşfiyyat işləri aparır. Dünyanın 34 ölkəsində 53 neftayırma zavodu tam və ya qismən «Şell»ə məxsusdur. Şirkət respublikamızla sıx əlaqə saxlayır. Bakıda YUNİSEF-in keçirdiyi tədbirə sponsorluq etmişdir. «Şell» şirkəti Azərbaycanla uzunmüddətli əlaqələr qurmaq və ölkəmizə külli miqdarda sərmayə qoymaq niyyətində olduğunu bildirmişdir. – 303.

108. **Corc Buş** – ABŞ-ın 43-cü prezidenti (2000-ci ildən). ABŞ-ın keçmiş prezidenti Corc Herbert Buşun oğludur. 1968-ci ildə Yel universitetini (incəsənət, tarix bakalavri), 1975-ci ildə isə Harvard universitetini (incəsənət magistri) bitirmişdir. «Spektrum-7 Enerci Korporeyşn» firmasının yaradıcısıdır. 1994-cü ildən Texas ştatının qubernatoru olmuşdur. Respublikaçıdır. – 282.

109. **«FMS» korporasiyası** – transmilli şirkət, kimyəvi maddələr, sənaye və kənd təsərrüfatı üçün maşın və mexanizmlər istehsalında dünyada birincilər sırasındadır. Şirkətə daxil olan 7 bölmədən biri energetika və nəqliyyat avadanlığı qrupudur. Bu qrup neft və qaz yataqlarının kəşfiyyatı, istismarı və neft emalı üçün avadanlıqların, maşın və qurğuların istehsalında dünyada liderdir. – 327.

110. **İpək yolu, B ö y ü k İ p ə k Y o l u** – beynəlxalq tarixi tranzit-ticarət yolu; eramızdan əvvəl 2-ci əsrin sonlarından eramızın 16-cı əsrinədək fəaliyyət göstərmiş, Çindən Şimali Afrika və İspaniyaya qədər uzanaraq, ayrı-ayrı qolları ilə o zaman dünyanın məlum olan, demək olar ki, bütün ölkələrini birləşdirmişdir.

Əlverişli coğrafi mövqedə yerləşməsi və zəngin maddi sərvətlərə malik olması sayəsində Azərbaycan qədim zamanlardan dünya ölkələri arasında iqtisadi və mədəni əlaqələrdə mühüm yer tutmuşdur. [430-431]

20-ci əsrin sonunda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Böyük İpək Yolunun yenidən dirçəldilməsi ideyasını irəli sürməsi bütün dünyada, xüsusilə də Böyük İpək Yolu üstündə yerləşən ölkələrdə böyük maraqla qarşılandı. Bu məqsədlə 1998-ci ilin sentyabrında Bakıda 33 dövlətin və Avropa Birliyinin iştirakı ilə beynəlxalq konfrans keçirildi. TRASEKA proqramı çərçivəsində nəzərdə tutulan Asiya-Qafqaz-Avropa ticarət dəhlizinin – Böyük İpək Yolunun bərpasının və onun imkanlarından hamılıqla bəhrələnməyin vacibliyi qeyd olundu. – 342.

111. **«Motorola»** – beynəlxalq şəbəkələr sistemi. Dünyanın bütün qitələrini əhatə edən 110 ölkədə şirkətin nümayəndəlikləri var. 1928-ci ildə fəaliyyətə başlamışdır. İldə 38 milyard dollardan artıq dövriyyəsi var. Azərbayanda da fəaliyyət göstərən «Motorola» şirkəti respublikamızda texniki mərkəz yaradılmasına, buraya azərbaycanlı mütəxəssislərin cəlb edilməsinə də böyük maraq göstərir. – 367, 369.

112. **«911» təcili yardım mərkəzi** – Çikaqo şəhərindəki təcili yardım, yanğın, polis və digər xidmətlər üzrə fəaliyyət göstərən mərkəz. Bütün operativ məlumatlar 3 min kompüterin köməyi ilə lazımı ünvanlara çatdırılır. 140 dildə məlumat qəbul edə bilir. – 368.

113. **Çikaqo Əmtəə–Xammal Birjəsi** – ABŞ-ın, eləcə də dünyanın ən böyük birjalarından biri. Birjada hər gün 750 milyard dollar həcmində əməliyyatlar aparılır. Birjada, eyni zamanda, həm sənaye, həm də kənd təsərrüfatı məhsullarını əhatə edən alqı-satqı əməliyyatları da aparılır. – 379.

114. **«Borusan makina»** – boru istehsalı, neft kəmərlərinin çəkilişi və istismarı sahəsində ixtisaslaşmış şirkət. Türkiyədəki filialı 1997-ci ilin yanvarından Xəzər neftinin nəqli üçün Azərbaycanda və Gürcüstanda boru xəttinin çəkilişinə başlamışdır. «Katerpillar» şirkəti ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində fəaliyyət göstərir. – 373.

115. **Çikaqo** – ABŞ-da, İllinoys ştatında şəhər. İqtisadi əhəmiyyətinə və əhalisinin sayına görə ölkədə 2-ci yeri tutur. Şəhər kimi əsas XIX əsrin əvvəllərində qoyulmuşdur. 1883-cü ildən şəhər statusu almışdır. Çikaqo ABŞ-ın mühüm nəqliyyat qovşağı və qara metallurgiya mərkəzidir. – 5, 16, 317, 324, 331, 345, 377, 378, 384, 388, 392, 401.

116. **«Çikaqo klubu»** – klubda iri maliyyə korporasiyalarının, bankların, investisiya fondlarının nümayəndələri toplaşır. 100 illik tarixi var. – 382.

117. **Miçiqan** (yerli hindilərin dilində «böyük göl» deməkdir) – ABŞ-da Böyük Göllər sistemində göl. Müqəddəs Lavrenti çayı hövzəsindədir. Sahəsi 58 [431-432] min km², maksimal dərinliyi 281m-dir. Makino boğazı onu Huron gölü ilə, Çikaqo-Lokport gəmiçilik kanalı isə Missisipi çayı şəbəkəsi ilə əlaqələndirir. İri portları və sənaye mərkəzləri: Çikaqo və Miluoki. – 384, 386.

118. **«Amerikanın səsi»** – ABŞ hökumətinin xarici radioverilişləri idarəsinin adı. 1942-ci ildən fəaliyyət göstərir. Verilişləri 38 dildədir. Retranslyasiya xidmətləri ABŞ-dan başqa B.Britaniyanın, AFR-ın, Yunanıstanın, bir sıra Asiya və Afrika ölkələrinin ərazisində yerləşir. – 109. [432]

Şəxsi adlar göstəricisi

Akaşi Yasuişi	– 99
Akerman Qarri	– 159
Amandi Fernando	– 367
Annan Kofi	– 32, 33, 35, 43, 43, 68, 89
Ansari Səfayi	– 109,116
Ansay Engin	– 97, 98
Armitac Riçard	– 116, 133, 143, 154
Ayml Con	– 275
Barton Co	– 159
Başəsgioğlu Murad	– 75
Beyker Ceyms Edison	– 274
Berger, Sendi(Semyuel)	– 284, 394
Bjezinski Zbiqnev	– 116, 118, 126, 131, 133, 155
Blak Robert	– 300
Boblin Mayk	– 301
Bonər Con	– 156
Börd Robert	– 166, 170, 174
Braunbək Sem	– 168, 170, 174
Bredi Kelin	– 159
Breydi	– 279
Buş Corc	– 282
Buş Corc Herbert	– 274
Cəlilov Afiyəddin	– 365
Cəvadi Həsən	– 109
Çabot Stiv	– 159
Çernomırdin Viktor	– 402
Çeyni Riçard (Dik)	– 116, 132
Debeyki Mişel	– 306, 308, 310, 311, 406
Denay Tom	– 156
Deyli Uilyam	– 209, 269, 270, 276, 284, 338, 394, 401
Dəmirəl Süleyman	– 75
Doğramaçı Dan	– 373
Dörinq Hans	– 373
Dunxam Arqu	– 278
Edvards Çet	– 159 [433-434]
Enqayer Corc	– 116
Əliyev İlham	– 8, 406
Əsədullayeva Züleyxa	– 109
Əsədullayev Şəmsi	– 109
Fayts, Donald	– 328, 332
Fuller Lourens	– 329, 331, 332, 348
Gelvin Robert	– 328
Gənc Aslan Əkrəm	– 373
Gilman Bencamin	– 159, 274, 275, 289, 344, 356, 363
Gilpertson Con	– 382
Hacıbəyov Üzeyir	– 363
Harman Ceyms	– 189, 209
Hamilton Li	– 159
Heyq Aleksandr	– 116, 121
Hibbons Ceyms Hovard	– 253
Hüseynov Surət	– 365
Xatəmi	– 259
Kalitski Yan	– 195, 201
Kallahan Sonni	– 164

Kallaner Cim	– 324
Kampbell Tom	– 159
Karrol Filipp	– 279
Kars Volter	– 159
Kelli Maykl	– 133
Kenedi Con	– 183, 359, 386, 392
Kenedi Robert	– 183
Kilyan Milac	– 209
Kinq Piter	– 73, 104, 141, 165, 172, 274, 289, 344
Kinq Stiven	– 8
Kissincer Henri	– 61, 62, 63
Klanq Mak	– 327, 332
Klinton Bill	– 5, 18, 21, 39, 40, 85, 92, 111, 206, 229, 261, 264, 267, 284, 287, 288, 304, 306, 315, 357
Kohen Uilyam	– 184, 186, 238, 285
Kol Con	– 382
Kolesnikov	– 326
Kolqan Ronald	– 373
Kozlariç Riçard	– 187, 209
Koringen Bern	– 314
Köks Kris	– 156
Kuink Stiven	– 8
Kuns Terri	– 297, 299 [434-435]
Qazza Antonio	– 279
Qinqriç Nyut	– 156, 158, 215, 274, 275, 289, 344, 356
Qoff Terri	– 373
Qor Albert	– 5, 30, 234, 267, 270, 276, 284, 304, 391, 392, 394, 401, 402.
Qorbaçov Mixail	– 353
Qorelik Aleksandr	– 56
Qraçov	– 324
Qramonson Con	– 209
Qriç Aleksandr	– 70
Qrinney Con	– 382
Qrinfil Ceyms	– 36
Lafin Qreq	– 313
Lanyer Robert	– 243, 246, 279
Laptos Tom	– 159
Lelivel Maykl	– 108
Leyk Entoni(Toni)	– 116, 124
Lind Piter	– 382
Leyhi Patrik	– 170
Linder Con	– 156
Linkoln	– 331, 346, 347, 354
Livingston Robert	– 162
Lukomsti Ceri	– 367
Makleyn Con	– 170
Maqsudov Fəraməz	– 363
Mallou Mey	– 382
Manzullo Don	– 159
Mareska Con	– 275
Matske Riçard	– 268
Metyus Cesika	– 116
Meyer Karl	– 36
Məshədov Aslan	– 123, 146, 147, 261, 319
Minkot Loren	– 367
Moran Cim	– 164
Moren Sisel	– 8
Nabil əl-Ərəbi	– 97

Nazarbayev Nursultan	– 267, 320
Nemtsov Boris	– 123,147
Netanyahu Benjamin	– 71
Niyamyox Fərid	– 109
Nizami Gəncəvi	– 155
Nollenberq Co	– 164, 239 [435-436]
Olbrayt Madlen	– 5, 23, 234, 239, 267, 276, 284, 289, 382, 391
Pakkard Ron	– 164
Pakovski	– 85
Pallone Frenk	– 159
Pasko Linn	– 187
Paşayev Hafiz	– 8
Paue Kolien	– 116
Pelosi, Nensi	– 164
Penya Federiko	– 192, 194, 209, 267, 276, 283, 338, 394, 401
Peres Bob	– 292
Peres Şimon	– 70
Persi Stif	– 76
Peyt Ceyms	– 272, 274
Pərviz Paulo	– 314
Pitmen Çak	– 329
Porter Con	– 164, 373
Pritsker Nikolas	– 314
Pritsker Tomas	– 314
Rabin İshak	– 70
Rassi El	– 373
Rəhimov Şəmsi	– 365
Riçard Uitli	– 262
Riçardson Uilyam	– 30
Rob Çak	– 170
Robert Con	– 85
Rorerbaxer Dana	– 159
Ros-Letinen İleana	– 159
Rotman Stiv	– 159
Rozenberq Tina	– 36
Rozenfeld Stiv	– 116
Rubin Trudi	– 108
Rubin Robert	– 190
Ruzvelt Franklin	– 232
Salaşur Rza	– 109
Sambar Samur	– 40, 44
Santner Con	– 381
Skolins Bill	– 304
Skoukroft Brend	– 116, 131, 274
Smit Kris	– 159
Smit Qordon	– 170 [436-437]
Solana Xavyer	– 19, 20, 184
Stabs Varri	– 373, 374
Steysi Don	– 8, 78, 329
Şah İsmayıl	– 361
Şerman Bredli	– 159
Şervid Elizabet	– 263
Şevardnadze Eduard	– 85
Şəhriyar	– 366
Şirak Jak	– 52, 179, 206, 264, 288, 315, 320, 336, 400
Şlesincer Ceyms	– 116
Talbott Stroub	– 23, 112, 115, 125, 187
Taunshet Maykl	– 76

Teplitskaya Yelena	– 371	
Tiqyu Bill	– 306	
Tomson Qreq	– 366	
Torres Esteban	– 164	
Touqman Filipp	– 36	
Tun	– 281	
Türkmənbaşı		
(Niyazov Saparmurad)	– 121	
Uayhet Ed	– 76	
Uayt Bill	– 245	
Uayt Uilyam	– 265, 266	
Ueldon Kurt	– 209	
Uilson Çarli	– 269, 270	
Uitli Riçard	– 262	
Uort Bill	– 292	
Vaşinqton Corc	– 217	
Vats Filipp	– 303	
Verodter Daq	– 159	
Vəziri Rza	– 8, 78	
Vilon Piter	– 68	
Vulfinson Ceyms	– 207, 208	
Vinq Con	– 269	
Vörd Bill	– 295	
Yeltsin Boris	– 52, 129, 179, 206, 258, 262, 264, 288,	308, 315, 319, 336, 400
Yılmaz Məsud	– 75[437]	

Coğrafi adların göstəricisi

Abxaziya	– 26, 85
Ağdam	– 51
Almaniya	– 47, 122
Amerika Birləşmiş Ştatları	– 5, 6, 18, 31, 34, 40, 47, 73, 79, 82, 96, 112, 124, 180, 182, 187, 202, 206, 211, 405
Aralıq dənizi	– 27, 197, 198, 255, 320, 342
Astara	– 119
Avrasiya	– 371
Bakı	– 70, 72, 127, 147, 198, 244, 245, 251
Batumi, liman şəhəri	– 25, 198
Başqırdıstan	– 11
Belçika	– 122, 309
Böyük Britaniya	– 7, 14, 47, 57, 122, 303
Budapeşt	– 43, 51, 91, 106, 391
Cenevrə	– 310
Ceyhan, liman	– 26, 44, 45, 197, 255, 320, 343
Cəbrayıl	– 96
Cənubi Osetiya	– 84, 85
Çeçenistan	– 44, 45, 84, 85, 105, 106, 123, 146, 197, 319, 323
Çikaqo, şəhər	– 5, 16, 317, 324, 331, 345, 377, 378, 384, 388, 392, 401
Dağlıq Qarabağ	– 17, 24, 37, 41, 51, 53, 57, 72, 80, 91, 93, 106, 114, 219, 259, 283, 319, 334, 350, 354, 356, 384, 388
Denver	– 34, 38, 42, 52, 92, 103, 139, 224, 322, 336
Əfqanıstan	– 105
Finlandiya	– 52
Fransa	– 34, 40, 47, 52, 103, 122, 214, 260, 264, 315
Füzüli, rayon	– 51, 96
Gəncə	– 46
Gürcüstan	– 25, 26, 27, 54, 73, 95, 103, 290, 319, 348
Həsənqulu, liman (Türkmənistan)	– 119
Hind okeanı	– 26, 28
Hyüston	– 5, 13, 246, 248, 273, 274, 401, 406
Xəzər dənizi	– 11, 12, 27, 58, 82, 119, 181, 211, 254, 267, 294, 342, 344, 396 [438-439]
İllinoys, ştat	– 314, 332, 349, 384
İnquşetiya	– 84
İpək Yolu	– 342
İran	– 12, 13, 43, 44, 47, 58, 83, 104, 254, 360
İsrail	– 67, 70, 71
İtaliya	– 47, 122
Kaliforniya	– 70, 351, 366
Kəlbəcər	– 51
Kırım	– 250
Küveyt	– 11
Qafqaz	– 22, 83, 84, 118, 128, 134, 180, 211, 231, 283, 342, 345, 347, 397
Qara dəniz	– 44, 123, 255, 316, 342
Qazaxıstan	– 13, 26, 27, 58, 83, 105, 267, 343
Qırğızıstan	– 110, 138, 154, 161, 255
Laçın	– 51, 53, 93, 107, 140, 409

Lissabon	– 33, 42, 51, 53, 67, 91, 107, 214,
London	– 391
Madrid	– 7, 206
MDB	– 56, 80, 129, 340, 341
Meksika	– 81
Mərkəzi Asiya	– 174, 342
Miçiçan, göl	– 384, 386
Moskva	– 56, 103, 127, 147, 282, 298, 326, 359, 391
Naxçıvan	– 24, 25, 45, 107, 127, 139, 172, 237, 323
Neft Daşları	– 255, 294, 387, 388
Norveç	– 47
Novorossiysk	– 26, 44, 123, 255, 319, 342
Nyu-York, şəhər	– 5, 22, 32, 69, 73, 78, 203, 316, 343, 350, 356, 389, 391, 401, 405
Orenburq	– 11
Orta Asiya	– 73, 193
Özbəkistan	– 174
Pakistan	– 105
Paris	– 391, 400
Poti, liman şəhəri	– 25
Rusiya	– 13, 24, 25, 26, 34, 40, 52, 55, 58, 83, 102, 106, 197, 214, 251, 264, 307, 314, 318, 321, 323, 340, 350
Səudiyyə Ərəbistanı	– 47, 122
Sibir, vilayət	– 11
Sovetlər İttifaqı	– 11, 12, 34, 40, 50, 58, 80, 117, 119, 237, 246, 249 [439-440]
Sumqayıt, şəhər	– 16, 17, 35, 46
Supsa, liman şəhəri	– 26, 197, 342
Şimali Osetiya	– 84, 85
Şuşa	– 51, 52, 93, 140, 404, 409
Tatarıstan	– 7, 11, 94
Texas, ştat	– 280, 282
Turan	– 360
Tümen, vilayət	– 7, 11
Türkiyə	– 26, 44, 45, 47, 55, 105, 106, 152, 255
Turkmənistan	– 13, 27, 28, 58, 59, 60, 83, 104, 105, 107, 256, 257
Ukrayna	– 362
Vaşinqton şəhəri	– 5, 42, 47, 112, 179, 219, 229, 241, 283, 296, 303, 391, 401
Volqa-Don	– 122
Vyana	– 228
Yaponiya	– 47, 122, 239
Zəngilan	– 51, 96 [441]

Kitabı çapa hazırlayanlar *Tofiq Babayev, Kamil Muxtarov*

Rəssamı *Fuad Fərəcov*

Texniki redaktoru *Zoya Nəcəfova*

Cildin hazırlanmasında AzərTAc-ın materiallarından istifadə olunmuşdur.

«Tayms» qarnitur. Formatı 60x90 1/16. Ofset kağızı 1. Şərti çap vərəqi 30.
Uçot vərəqi 30. Tirajı 5000. Sifariş 63. Müqavilə qiyməti ilə.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi

Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı. Bakı - 370005. Hüsü Hacıyev küs.4.

«Qismət» Nəşriyyat, Poliqrafiya və Ticarət LTD tərəfindən çap olunmuşdur.